رۆمانی شەوگەڕەکان.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

نوسەر و خوێنەر دوو شتی پەیوەستن، یان تەواوکەری یەکترین. بوونی نوسین بە بوونی خوێنەرەوە بەندە، واتە بوونی نوسین بە تێگەیشتن بە بوونی خوێنەر جیادەکرێتەوە. پرۆسەی خوێندنەوەش فەزایە، (خوێنەر/وەرگر)یش بەیە چاوەڕێی دەق دەکات، تاکو لە زەمەن و فەزایەکی دیکەی جیاواز گەشەی پێبدات و بیبوژێنێتەوە. کەواتە ئەوەی لە خوێندنەوە و نوسیندا پەیڕەو دەکرێت، کرانەوەی وجودە بەسەر مەوجوددا. بەو مانایەش نوسین و خوێندنەوە لە هەموو ساتێکدا راستە و قابیلی سەلماندنە، وەك چۆن لە هەموو کاتێکدا یەکێیەکی تەواو قابیلی گومانە! دواجار نوسین و خوێندنەوە ئەو فەزایە سەربەخۆیەیە، کە (نوسەر، خوێنەر) لەمیانییەوە دەتوانن بوونی خۆیان بەرەو پێدراوێکی جێگیر بەرن.
هەڵبەتە گێڕانەوە (السرد-Narration) گرنگی بە خستنەڕووی رووداوەکان دەدات و کار لەسەر بەرەوپێشچوونی (زەمەنی رووداو) و (زەمەنی گێڕانەوە) و (زەمەنی خوێندنەوە) دەکات، بە دیوەکەی دیکە گێڕانەوە فەزا و زەمەنێك رەدەنێت، ئێستای دەق ئەو فەزا و زەمەنەیە، کە تێکەڵ بە فەزا و زەمەنی خوێندنەوە دەبێت.
لە خوێندنەوەی رۆمانی (شەوگەڕەکان)ی رۆمانوسی کورد (میران ئەبراهام)دا، منی خوێنەر، وەك خوێنەرێکی (هەواڵگەیەن/پەیامبەر) لە خوێندنەوەدا خۆی دەنوێنێ. لە سەرەتادا دەمەوێ بڵێم لەو خوێندنەوەیەدا خاڵی سەپاو بوونی نییە، خاڵی کۆتایی سەپاویش بوونی نییە، بەو مانایەش ئەو خوێندنەوەیە دەکەوێتە دەرەوەی چوارچێوەی دیاریکراوەکانەوە و خودی خوێندنەوە دەبێتە خاڵی دەستپێك.
رۆمانی شەوگەڕەکان بە پێی بەرەوپێشچوونی زەمەنی رووداو و زەمەنی گێڕانەوە لە تەکنیکێکی هونەری تا ئەندازەیەك سەرکەوتوو، رێڕەوی گێڕانەوەی گرتووە، خۆبەخۆ وەك بنەڕەتێکی بیرکردنەوە لە رێی دنیابینی مەدەرنی فرە رەهەندی مرۆڤدۆستانەوە (بیر و هەست و هەڵسوکەوت)ی لە کەمەڵێك دەرکەوتەی هونەری و دەروونی رێکخستووە. ئەوەش هوشیاری و شارەزایی و توانای نوسەر، لە هونەری گێڕانەوە و گەیاندنی پەیامی سەردەم دەردەخات. لەگەڵ هەموو ئەوانە و هیدیکەش.. ئەو سێ (هەواڵە) دەخەمە بەر چاوی خوێنەرانەوە:
1- لە خوێندنەوەی رۆمانی شەوگەڕەکاندا خوێنەر وەك زەمان بەر پانتاییەکی شیاوی هونەری و ئەدەبی زمانی (کوردی) دەکەوێ و بە

خوێندنەوە کێش دەکرێت؟! دەشێ بەشێکی گەورەی ئەو کێشکردنەی (خوێنەری کوردی) پەیوەندی بە رەوانی زمان و رووداوسازی و ریتمی لەسەرەخۆی تێگەیشتنەوە هەبێ؟ ئەو قسەیەی دوایی رەنگە بە شێوەیەکی نێگەتیف تەماشا بکرێ! چونکە ریتمی خاو لە گێڕانەوەدا جۆرێکە لە دوورکەوتنەوە لە هونەری سینەمایی، کە ئەمڕۆ بە یەکێك لە رەگەزە بنەڕەتییەکانی گێڕانەوەی هونەری مۆدێرن دادەنرێت. بەشێکی دیکەی ئەو کێشکردنەی خوێنەر، پەیوەندی بە جولاندنی هەستی (پەرۆشبوون) بۆ چەمکی قوربانی و هونەر و پەیامی مر□ قد□ستانەوە هەیە.

2- لە گێڕانەوەدا کاراکتەری گێڕەڕەوە بەسەر تەواوی رووداوەکانەوە زاڵە (دەشێ ئەو زاڵبوونە بە هەردوو رووی پۆزەتیف و نێگەتیف بخوێنینەوە) و گێڕەڕەوە یان نوسەر لە دەرکەوتندا هەوڵدەدا شوێنی جوگرافی (خۆرهەڵات) و پەرۆشبوونی بۆ بیرکردنەوەی قوربانی جێی پەیامی بنەڕەتی و جیاوازیی رۆمانەکە بگرێتەوە؟! ئەوەش تەنیا کەمەکێك ئەزموونی ناخۆشی (دنیابینی مۆدێرنی)ی نوسەری لێدەکەوێتەوە، کە تووندترین رووداوی نێو رووداوەکانی گێڕانەوە نییە، بەڵکو دەرفەتێکی دیکەی وێڵکردنی ژان و ناخۆشییە، کە بە نەزمێکی دیکەی خەسارناسی و قوربانی فەزای چنینی رۆمانەکە دادەنرێت، کە نەزمێکی کەمتری بیرکرنەوەی سەرەکی رۆمانەکەیە و خوێنەری ناوەکی یان شاراوە درکی پێدەکات و لە کۆی چنینی رۆمانەکەدا دەتوانێ ئەو خەسارناسی و ململانێ و دابەشبوونانە بدۆزێتەوە! دەمەوێ بڵێم لە ساتی درێژەدان بە چنینی گێڕانەوە، واتە کە بیرکردنەوەی (مۆدێرن) لەو رووەوە لە گەشەکردندایە، گێڕەڕەوە یان نوسەر، خوێنەر بەرەو رووی ر□ککستنێکی خەسارناسی تەواو هاندەرانەی چەمکی قوربانی دەکاتەوە! لای منی خوێنەر (خوێنەری هەواڵگەیەن) ئیشکالەکە ئەوەیە کە رووداوەکان بەو شێوەیە دەخاتە پێشەوە کە چەمکی قوربانی لە واقیعدا دەیەوێت، نەك خەیاڵی داهێنان؟! ئەوەش لایەنە نێگەتیفەکەی بیرکردنەوەی رۆمانوس دەگەیەنێت... بۆ نموونە چەوسانەوەی ئەویدیکەی (خۆرئاوایی) و ستەمی دەسەڵاتی خۆرهەڵاتی... چونکە لە پێناو زاڵکردنی ئەو بیرکردنەوەیە، هەندێ رووداوی گرنگی نێو رۆمانەکە فەرامۆش دەکات، بۆ نموونە کوشتنی فەلەستینییەکە... هەندێ رووداوی دیکە پێش دەخات، بۆ نموونە چەمکی بێلانەیی و بەرجەستەکردنی هونەری نیگارکێشان... رەنگە ئەو پێشخستن و پاشخستنە شارەزاییانەش بێ! یان دەروونشیکارانە بێ، وەك چۆن (فرۆید) لە گەمەی (فۆرت- دای) بەکرەکەوە قسەی لێکردووە: چاو لە پاڵنەرێك بپۆشین و گەمەیەکی دیکە دابهێنین وەك جێگرەوەی تێربوونی پاڵنەرەکە. لێرەدا رۆمانوس چاو لە شتێك دەپۆشێت، بۆ ئەوەی شتێکی دیکە بە دەست بهێنێت؟! واتە دەشێ پێشخستنەکە لە

پێناو کێشکردنی جولاندنی هەستی بێلانەیی و هونەری نیگارکێشان و بە کورتی پاڵنەری بیرکردنەوەی مر□قد□ستانەی (خۆئاوایی) بێ.
پاشخستنەکەش جۆرێك لە قەرەبووکردنەوەی کلتوری بێت و دەلالەت لە پاڵنەری دەسەڵاتی بیرکردنەوەی داخراو و ستەمکاری (خۆرھەڵاتی) بکات؟! بە دیوەکەی دیکەش دەشێ یاری ململانێی نێوان پێشخستن و پاشخستن، هەوڵێك بێ بۆ ئەوەی خوێنەر لە بیرکردنەوەی بەراوردکارانەی (کوشتن لە رۆمانی غەریب- کامۆ) دوور بخاتەوە.
چونکە چ لە کوشتنی عەرەبەکە لە رۆمانی (غەریب) و فەڵەستینییەکە لە رۆمانی (شەوگەڕەکان) کاریگەری (خۆرھەڵات)، خۆر و گەرما هۆکاری سەرەکیین، ئەوەش جۆرێکی دیکەیە لە جەختکردنەوە لە جوگرافیای خۆرھەڵات. بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا ئەو دەرچوونە لە هاوسەنگی چنین و ئاڕاستەکردنی بیرکرنەوە، لەگەڵ پرەنسیبی چێژی خوێندنەوە و ئازادی خوێنەر دەگونجێ؟ لە وەڵامدا دەڵێین لە واقیعدا رەنگە پاشخستن وەك پێشەکییەکی پێویست بۆ پێشخستن خۆشحاڵانە بکەوێتەوە! بەڵام وەك خەیاڵی نوسین ناشێ ئەو پێشخستن و پاشخستنە بە هەمان شێوە و هاوسەنگی شتە واقیعییەکان دیاری بکرێت.
3- دەتوانم بڵێم بە گشتی رۆمانوسانی کورد بەشێکی زۆری جوانی گێڕانەوە لە (هەست جولاندن)دا دەبیننەوە! من ئەو قسەیەم لەوێوە نایەت، کە هەست جولاندن لە نێو کلتورە جۆر بە جۆرەکاندا، جیاواز دەکەوێتەوە؟! بەڵکو لەوێوە دێت کە داهێنانی رۆمان وەك دەقێکی خەیاڵئامێز ناشێ بە هەمان شێوە و هاوسەنگی شتە حەقیقییەکان دیاری بکرێت… لە رۆمانی شەوگەڕەکاندا هەموو ئەو رووداوسازییە پڕ ژان و ناخۆشە، کە بە راستی خوێنەر د□و□ژ□نێ و تێکەڵ بە هونەری گێڕانەوەی دەکات… لە کۆتاییدا دەبایە جەریانی بیرکردنەوەی خوێنەری نوێی کوردیشی دووچاری موفاجەئە کردبایە؟! بەڵام بە بڕوای من خاوی ریتمی گێڕانەوە و ئیشکالە ناوەکییەکەی بیرکردنەوەی نوسەر (ئەوەی بە لایەنە پۆزەتیفەکەی چاوەڕوانی خوێنەری باو و پەڕگیر ناوی دەبەین) و گونجاندنی لەگەڵ گەیاندنی پەیامی مۆدێرن (کە لە دەرکەوتەدا دنیابینی نوسەری رایی دەکات) دەبێتە هۆیەکی بنەڕەتی بۆ کێشەی خاڵی کۆتاییهێنانی رۆمانەکە، بەو مانایەی کە رۆمانوس لە دوا خاڵی چنینی رۆمانەکەیدا نەیتوانیووە سوود لە کۆتاییەکی سەرسامکەر و لێدانی بیرکردنەوەی هاوسەنگی (بە مانا واقیعییەکە) و بیرکردنەوەی ئاسۆیی و باوی گێڕانەوە وەربگرێ (واتە ئەو شێوە چاوەڕوانییە ئاساییەی خوێنەرانی باو و پێی راهاتوون، بتوانێ تێیپەڕێنێ) و هەوڵبدا خوێنەران لە دووتوێی تەکنیکی ئەو رووداوسازییەدا دووچاری ئاسۆیەکی چاوەڕوانی جیاواز و بیرکردنەوەیەکی جیاواز و سەرسامبوون بکات؟! بە گشتی لە رێگای

بەرجەستەکردنی ئەزموون و ئەزموونگەریی، ئەگەر بە بیر خۆمانی بهێنینەوە کاری زۆر گەورە لەو فەزایەدا کراوە، بۆ نموونە دژە واقیعی کافکایی و پاڵەوانبازی دۆن کیشوتەی سیرڤانتس و دەروونشیکاری دیستۆفیسکی… بە نێویەکداچوونی گێڕانەوەکانی بۆرخیس و واقیعی سیحری مارکیز… دواجار دەڵێم نە نووسەر کەگایە و نە خوێنەر بە کردەی بەتاڵکردنی ئەو کەگایە هەڵدەسێت.

26/7/2023

هەولێر

کۆمیونیکەیشن. . ئاراس سەعید

“پێشەکی”

کۆمیونیکەیشن لە دوو گۆشەنیگادا مانا دەکرێت: لە نیگای یەکەمیدا، بەمانای پەیوەندیکردن دێت. لە نیگای دووەمیدا بەمانای ڕاگەیاندن دێت. ئەم دیاردەیە دەکرێت وەک هەر دیاردەیەکی تری نێو مێژووی کۆمەڵگەی مرۆیی ببرێتەوە بۆ مێژوویەکی دوور. دەرکەوتنی ئەم دیاردەیە هاوکاتە لەگەڵ پەیدابوونی ژیان لەسەر ڕووی زەوی. ئەم دیاردەیە تەنها دیاردەیەکی مرۆیی نییە، بەڵکو کۆی بوونەوەرانی گرتووەتەوە. بۆ نموونە: ئاژەڵەکان دەقیژنن و دەلورێنن، باڵندەکان دەجریوێنن، ڕووەکەکان سیس دەبن. هەموو ئەمانە ئاماژەن بۆ گەیاندنی ناوەڕۆکی شتێک. لە ڕێگەی دەنگ و جووڵە و خۆنمایشکردنەوە. وەلێ وەک دیاردەیەی مرۆیی هاوکاتە لەگەڵ پەیدابووەی ژیانی بەکۆمەڵ. مرۆڤی سەرەتایی بۆ ئاویتەبوونی ژیان و دابینکردنی پێویستییەکانی پەنایی بردە بەر درووستکردنی پەیوەندی لەگەڵ ئەوانیتر. دەکرێت بڵێن، کۆمیونیکەیشن وەک هەر دیاردەیەکی نێو مێژووی مرۆڤ، دەگەڕێتەوە بۆ کۆنترین پنتی کۆمەڵگەی سەرەتایی. چۆن گەشەکردنی کۆمەڵگەی مرۆیی هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی تەکنیکەکانی بەرهەمهێنان، گەشەکردنی کۆمیونیکەیشن هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی میدۆمەکان. ئەم تێکستە بەردەستان چەمکی کۆمیونیکەیشن و مێژووی پەیدابوون و قۆناغەکانی گەشەکردنی میدۆمەکان شرۆڤە دەکات.

“چەمک و پێناسە”

وشەی “communication” وشەیەکی ئینگلیزییە و سەرچاوەی ئەم وشەیە، لەوشەی”common” یان (Communness)زمانی ئینگلیزی کلاسیکەوە وەرگیراوە. بە مانای (پەیوەندیکردن یان هاوبەشکردن) بەکاردێت. لە فەرهەنگی یەبستردا communication بەم شێوەیە شرۆڤەکراوە:- کرداری پەیوەندی دروستکردنە یان دەکرێت چەند دەستەواژەیەکی جیاوازی بۆ بەکاربهێنین وەک: گەیاندن یان بڵاوکردنەوە یان گواستنەوە[1].

کۆمیونیکەیشن لە نیگای یەکەمدا بەمانای پرۆسەی گەیاندنی پەیام دێت. بەمانایەکی تر؛ کردەی ئاڵوگۆرکردنی پەیامە لە نێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا، دەکرێت وەک هەردیاردەیەکی دی، ڕیشەکەی ببرێتەوە بۆ مێژوویەکی دوورتر. زانستی ئارکیۆلۆژیا و ئەنترۆپۆلۆژیا کۆمەکمان دەکات ڕیشەی کۆمیونیکەیشن لەسەردەمانێکی تری نێو مێژووی مرۆڤ دا بدۆزینەوە.

تەمەنی مرۆڤ پتر لە حەفتا هەزار ساڵە، زانایانی بواری بایۆلۆژی و ئەنترۆپۆلۆژی پێیان وایە، ئەم تایپە لە مرۆڤ، سەرەتا جۆرە گیانلەبەرێکی چکۆلە بووە لە شێوەی مشک، بە “پرۆکۆنسوڵ _ proconsul” ناسراوە و لە چاخی دەینەسۆرەکاندا ژیاوە. دواتر ئەم گیانلەبەرە بەهۆی پرۆسەی پەرسەندنەوە لەگەڵ گیانەوەرانی وەکو شامپازی و گۆریلا لەیەک بنچەی تایبەت گەشەیاندکردووە، زاناکان ناویان لێناوە “dry opiyhecus”. ئەم گیانلەبەرە لە سەگێکی ئاسایی گەورەتر نەبووە، وەلە دەست و پێ و لاقی هەبووە. ئەم شێوەیەش هاوشێوەبوو لەگەڵ خێزانی مەیمونەکان کە ئێستا دەیان ناسین. لە کۆتایدا یەکێک لە بنچەکانی مرۆڤ پەیدابوو کە زاناکان ناویان لێنا”homohabilis” ئەو گیانلەبەرەی خۆی دادەپۆشێت. لێرە بەدواوە ئیدی مرۆڤ توانیتی ژیری خۆی بەکاربهێنێ و لە بەروبوومی درەختەکان کەڵک وەربگرێت بۆ تێرکردنی غەریزە فیسیۆلۆجیەکانی. دواتر مرۆڤی “نیاردەرتاڵ” پەیدابوو ئاگری دۆزییەوە و کەڵکی لە ئەشکەوتەکان وەرگرت بۆ مانەوەو پارێزگاریکردن لە خۆی[2].

پەرەسەندن مرۆڤی گەیاندە ئەو قۆناغەی ئیدی کەڵک لە ژیری خۆی وەربگرێت. مرۆڤ بۆئەوەی بە پارێزراوی بمێنێتەوە کەڵکی لە هاوبەش پێکردنی ژیان و پەیوەندیکردن لەگەڵ ئەویتر وەرگرت، لێرەوە ژیانی بە کۆمەڵ و گرووپ بوو بە سرووشتی کۆمەڵگەی مرۆیی. هەر بۆیە زۆربەی فەیلەسووفان گوتویانە: (مرۆڤ کائینێکی کۆمەڵایەتییە). مرۆڤ بۆ ئەوەی ژیانی لەگەڵ هاوجۆرەکانی خۆیدا هاوبەش بکات پێویستی بە میدیەمێک یان ئامرازێک بوو تا ناوەڕۆکی هزر و بیرکردنەوەی خۆی بە ئەوانیتر بگوازێتەوە، بەمەش دەگوترێت: پرۆسەی

گەیاندن. پەرەسەندنی مرۆق بەپێی ئەو قۆناغە مێژووییەی بەسەر هێیەکانی بەرهەمهێنانیدا هاتووە، هۆکارێک بوو بۆ سەرهەڵدانی کاری بەکۆمەڵ و هەرەوەزی، بۆیە ئاسان نەبوو مرۆق بەبێ بوونی ئامرازی کۆمیونیکەیشن بونیادی پەیکەربەندی سیستەمی کۆمەڵایەتی دابڕێژیتەوە. لە ڕوانگەی زانستی کۆمەڵناسییەوە کۆمیونیکەیشن ئامرازی درووستبوونی ژیانی کۆمەڵەکی و ڕێکخستنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە. بە دەربڕینێکی دیکە، کۆمیونیکەیشن بەشێ ڕێکخستنێکی نێو ڕێکخستنەکی گرووپێکی کۆمەڵایەتییە لە پێناو ڕاپەڕاندنی ئەرکێک دا پەیدا بووە، کە بریتییە لە گواستنەوەی پەیام لە نێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا، لە نێرەرەوە بۆ وەرگر.

کۆمیونیکەیشن وەکو تەمایەکی نێو فەرهەنگی زانستە مرۆقایەتییەکان پتر لە پێناسەیەک چەندین پێناسەی بۆ کراوە. (چارلز مۆریس) دەڵێت: (زاراوەی کۆمیونیکەیشن کاتێک بە شێوەیەکی فراوان و بەربڵاو بەکاردەهێنین، ئەوکاتەیە بەشداریکردنی ژمارەیەک کەس لە کارێکی دیاریکراو لەخۆدەگرێت)[3]. واتا: پرۆسەسکە ژمارەیەکی بەرفراوانی خەڵک لە نێو یەکەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بەشداری دەکات، بەڕێوەکی دیاریکراو. هەروەها (ولبر شرام) بەم شێوازە کۆمیونیکەیشن پێناسە دەکات: (ئەو ئامرازەیە کە لەیەک تێگەشتن لە نێوان کۆمەڵگاکاندا مسۆگەر دەکات، ئەمەش بە سرووشتی خۆی کۆمەڵگەکانی مرۆقایەتی خۆی لە کۆمەڵگەکانی تر، جیا دەکاتەوە))[4]. دەتوانین ئەم پێناسەیە بەمجۆرە شرۆڤەبکەین؛ کۆمیونیکەیشن میدیەمێکە ناوەڕۆکی هزر و بیرکردنەوەی تاک دەگوێزێتەوە بۆ ئەویتر، ئەمەش دەبێتە هۆی لێکتێگەیشتن لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگەدا.

(کاڕڵ هۆفلاند) بەم شێوازە کۆمیونیکەیشن پێناسە دەکات: (پرۆسەیەکە کە تێدا تاک “نێرەر” ئاگادارکردنەوەیەک (هێمایەکی زمانەوانی یان جووڵە یان ئاماژەیەک) دەنێرێت-ڕەوان دەکات تا ڕەفتاری تاکەکان هەموار بکات))[5]. لەم پێناسەوە ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کۆمیونیکەیشن پرۆسەسکە کە تاک_نێرەر زانیارییەک لە ڕێگەی میدیەمەکەوە دەگوێزێتەوە بۆ وەرگر، بە پێچەوانەشەوە.

“میدیەم وەکو ڕەگەزی سەرەکی کۆمیونیکەیشن”

ڕەگەزەکانی کۆمیونیکەیشن بەو ڕەگەزانە دەگوترێت لە کردەی کۆمیونیکەیشن بەشدار دەبن. وەک نێرەر، پەیام، میدیەم، وەرگر. مارشاڵ مەک لۆهان 1911_1980 بیرمەند و تیۆریستی بواری ماس

کۆمیونیکەیشن پێ وایە جیهانی مرۆڤ بە هۆی گەشەکردنی میدیۆمەکانی کۆمیونیکەیشنەوە گەشەی کردووە. میدیۆم بەمانای ئامڕاز یان پەیام دێت. بەدەربڕینێکی تر، بەمانای هەموو ئەو کەناڵانە دێت، کە لە مێژووی ژیانی مرۆڤدا شتەکانیان گەیاندووە بە یەکتر. میدیۆم گرنترین ڕەگەزی کۆمیونیکەیشنە و بەبێ بوونی میدیۆم پڕۆسەی گەیاندن هیچ مانایەکی نیە. لە کۆمەڵگە بەراییەکانی مێژووی ژیانی بە کۆمەڵدا، کەرەستەکانی بەرهەمهێنان سەرەتایی بوون، گەشەکردنی میدیۆمەکان هاوکاتە لەگەڵ گەشەکردنی هۆیەکانی بەرهەمهێنان. کۆمەڵگەی سەرەتایی لە کاتی هەر مەترسییەک بە سەر هۆزەکەیان لە ڕێگەی ئاگرکردنەوە و دووکەڵەوە پەیامەکانیان بە یەکتری گواستووەتەوە. مرۆڤی سەرەتایی پێش ئەوەی فێری زمان بێت، بەنێو دارستانەکاندا قێژاندوویەتی و بە هاوارکردن پەیامەکانیان بە یەکتری گواستووەتەوە. مرۆڤ پتر لە هەزاران ساڵی پێویستبوو، تا فێربوو زمان بەکارهێنێت بۆ گواستنەوەی ناوەڕۆکی هزر و بیروبۆچوونەکانی. مەک لۆهان قۆناغە مێژووییەکانی کۆمیونیکەیشن پەیوەست دەکات بە گەشەکردنی میدیۆمەکانەوە، ڕای وایە گەشەکردنی کۆمەڵگەی مرۆیی پەیوەستە بەگەشەکردنی میدیۆمەوە.

“قۆناغە مێژووییەکانی کۆمیونیکەیشن”

مارشاڵ مەک لۆهان (کۆمیونیکەیشن) لە سێ قۆناغی مێژوویدا دیاریدەکات. هەر قۆناغێکیش پەیوەست دەکات بە میدیۆمێکەوە و گەشەکردنی هەر قۆناغێکیش بە پەیوەستە بە پەیدابوونی میدیۆمێکەوە. بەپێی مەک لۆهان قۆناغەکانی مێژووی کۆمیونیکەیشن بریتییەلە(قۆناغی زارەکی و قۆناغی چاپەکی و قۆناغی مایکرۆیی)[6].

قۆناغی زارەکی:- ئەم قۆناغه لە سەرەتای ژیانی بەکۆمەڵەوە دەستیپێکردووە و تا دۆزینەوەی نووسین بەردەوام بووە. لەم قۆناغەدا گوفتار ئامڕازی سەرەکی کۆمیونیکەیشن بوو. زمان ئەو داهێنانە بوو کە مرۆڤ توانیتی لەڕێگەیەوە خۆی بناسێت و ناوەڕۆکی هزرو بیرکردنەوەی بگوازێتەوە بۆ ئەویتر. لەم قۆناغەشدا پڕۆسەی کۆمیونیکەیشن بریتییە لە هاوارکردن، هەستی سەرەکی بریتی بووە لە (بیستن) واتا: پڕۆسەکە ڕاستەوخۆ لە دەمەوە بۆ گوێچکە بووە. ئەمەش بووە بە هۆکاری سەرەکی درووستبوونی کۆمیونیکەیشن. لەم قۆناغەدا زمان ئەو میدیۆمە بووە لە ئاستە سەرەتایی و خۆڕسکەکەیدا میدیۆم و کەناڵی درووستکردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان بووە. (دو سۆسێر) لە لێکۆڵینەوە زمانەوانییەکانیدا جیاوازییەکی خستووەتە نێوان دوو پێکهاتەی لێکچووەوە، کە لەلای زمانەوانەکان وەکو یەکدین. ئەو

دووپێکهاتەیەش بریتییە: لە زوان _ language) و (ئاخاوتن _ parlole) ئەویش لەسەر بنەمای ئەوەی زوان لە بنچینەدا سیستەمێکی کۆمەڵایەتییە، کەچی ئاخاوتن چالاکییەکی تاکەکەسییە، لە بواری سیستمی کۆمەڵایەتیدا پڕۆسەی گەیاندن ئەنجام دەدات[7].

بەپێی گەشەکردنی پەیڕەوی ئاخاوتنی مرۆڤ ئەندامەکانی ئاخاوتن و گەشەکردنی بەکارهێنانی زمان لە سیمبۆلی جووڵەیی و ئاماژەییەکانەوە بۆ دەنگەکان و چۆنێتیی لێکدان و ڕیزکردنیان لە ئاستی دەنگسازی، وشەسازی و ڕستەسازیدا، کە ئەندامانی کۆمەڵەیەکی زمانی لەسەر هەموویان ڕێک کەوتوون. ڕێزمان و کۆی وشەکان، وەک هۆکاری زمانی، لە ڕوانگەی (نوام چۆمسکی)یەوە دەبێتە هۆی بەدیهاتنی میدیۆمی زمانیی بۆ گەیاندن _پەیوەندیکردن[8].

نۆبڵ و دەیڤیدسن (١٩٩٦: ٢١٤) لەسەر ئەو بڕوایەن کە زمان بەرهەمی دۆزینەوە ڕەفتارییەکانە، نەک ڕووداوە بایۆلۆژییەکان. واتە زمان بەر لەوەی بەرهەمی ڕووداوە بایۆلۆژییەکان بێت، ئەنجامی دەرکەوتە ڕەفتارییەکانە. گۆڕانی بایۆلۆژی (گەشەکردنی ئەندامەکانی ئاخاوتن) زەمینەی بۆ پێکهاتنی ئەو ڕەفتارە زمانییەی کە ئەمڕۆ هەیە، بەدیهێنا: بەکارهێنانی کەناڵەکانی گوتن-بیستن لەگەڵ کاتی درێژخایەن لە قۆناغی ساوایەتیدا لە دەوروبەرێکی کۆمەڵایەتیدا. بە ڕوونکردنەوەی بیردۆزیانەی بەدیهاتنی تاکی (ontogenesis) و بەدیهاتنی جۆری (phylogenesis)ی زمان و بیر، لە ڕووی دەروونییەوە پشت بە ڕێبازەکەی "ڤیگۆتسکی (١٨٩٦-١٩٣٤)"، دەروونناسیی کولتووری–مێژوویی، دەبەستین. لە ڕوانگەی "ڤیگۆتسکی"یەوە، چالاکیی هۆشەکی و ئاخاوتن، ڕیشەی بەدیهاتنی جیاوازیان هەیە و لە ڕەوتی جیاوازیشدا گەشە دەکەن و دەگۆڕێن. مرۆڤی ژیرمەند، لە پرۆسەی پەیوەندیکردنی دوولایەنە و بزێوی نێوان چالاکیی هۆشەکی و زمانییەکاندا پێک دێت. لە بەدیهاتنی تاکییانەدا، دەکرێ قۆناغێکی پێش ئەقڵانی (preintellectual) لە گەشەکردنی ئاخاوتندا و، لە گەشەکردنی بیریشدا قۆناغێکی پێشزمانی (prelinguistic) دەستنیشان بکرێت. لە قۆناغێکی دیاریکراودا، ئەم دوو ڕەوتەی بەدیهاتن تێکەڵ دەبن و لە ئەنجامی ئەوەدا، بیر دەبێتە زمانی و، ئاخاوتنیش دەبێتە ئەقڵانی[9]. لەڕوانگەی زانستی کۆمەڵناسییەوە زمان کردەی سەرەکی دەربڕینی ناوەڕۆکی فیکر و بیرکردنەوەی تاکە بەواتایەکی تر: زمان ئامراز و کەناڵێکە بۆ گواستنەوەی هزری تاک.

زمانی نووسین:- لەم قۆناغەدا مرۆڤی سەرەتایی هەست و کاردانەوەکانی لە بەرامبەر دەوروبەر، بە وێنە دەربڕیوە کە گەلێک

لەتێژینەوەی ئەنترۆپۆلۆژی و ئارگۆمێنتی ئارکۆلۆژیی سەلماندوویانە کە مێژووی گەشکردنی زوانی سیمبۆلی و خەتی نووسین لە چەند هەزار ساڵێک تێناپەڕێ، ئەمەش لە چاو هونەری نیگارکێشان ماوەیەکی زۆر نییە. تەنانەت پاش جێگیر بوون و دۆزینەوەی کشتوکاڵ لە چاخی بەردینی نوێدا (نیۆلێسیک) و پاشان سەرهەڵدانی شارستانیەتی سۆمەرییەکان و هەموو ئەو لایەنانەی لە دەوڵەتە شاردا دەرکەوتن لە ڕووی زمان و خەتی پێنووسین (خەتی بزماری) کە تا دەورو زەمەنی دۆزینەوەی چاپخانە، بەردەوام بوو[10].

بەپێ سەرچاوە ئارکۆلۆژییەکان سۆمەرییەکان یەکەمین کۆمەڵگە بوون، کە نووسینیان داهێناوە. نزیکەی سێ هەزار و شەسەد ساڵی بەر لەزاین توانیویانە لەسەر تاتە قوڕەکان بنووسن. بەگومان پڕۆسەسی نووسین بە چەندین قۆناغدا تێپەڕیوە. هەر لە نیگارکێشانەوە تا فۆنەتیک و نووسین لەسەر بنەمای دەربڕین. هەروەها هێڵکاری و نیگاری ئاژەڵان و ڕاوکردن نمونەی ئەم جۆرانەن. پاشان پیتەکانی نووسین خراونەتە سەر ئێسک و تەختەدار. سەردەمانێک کۆتری نامەبەر بەکارهێنراوە بۆ گەیاندنی پەیامەکان. فینیقی و میسری و چینییەکانیش بەشداربوون لە داهێنانی شێواز و تەکنیکی نوێی نووسین تا ڕۆژگاری پەیدابوونی یەکەم کارگەی دروستکردنی کاغەز لە سەمەرقەند. دەکرێت بڵێن: لەم قۆناغەدا زمانی نووسین میدێم بووە لە نێوان جەمسەرەکانی کۆمیونیکەیشندا. بەدەربڕینە لەهانییەکەی نووسین میدێمە و خۆشی دەبێتەوە بە میدیۆمی زمان.

قۆناغی چاپەکی:- بەپێ دابەشکردنەی مەک لۆهان دۆزینەوەی چاپ قۆناغی دووەمی کۆمیونیکەیشنە. ئەم قۆناغە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی 1450 کە یۆحەنا گۆتەنبەرگ چاپخانەی داهێنا. ئەمەش بەسەرەتایەک دادەنرێت بۆ پەیدابوونی ژۆرنالیزم. ساڵانی 1600 یەکەمین ڕۆژنامەی کاغەزی چاپکرا. داهێنانی چاپ بە وەرچەرخانێکی گرنگ دادەنرێت لە پڕۆسەسی گەیاندنی جەماوەریدا، ئیدی بەرهەمە ڕۆشنبیریەکان، ئەدەبییەکان، سیاسییەکان، زانیارییەکان لەڕێگەی(ڕۆژنامە و گۆقار و کتێب و بڵاوکراوەکان) چاپکران. ئەمەش بەگەشەکردن و درێژبوونەوەی میدێم دادەنرێت، لەم پەڕی زەوییەوە بۆ ئەوپەڕی زەوی. بەدەربڕینێکی تر، میدێم لەمپەڕی زەوییەوە جەمسەرەکانی گەیاندن بەیەکتری دەگەیەنێت.

قۆناغی مایکرۆیی:- بەپێی لەهان ئەم قۆناغە لەگەڵ دۆزینەوەی داهێنانی ڕادیۆ دا دەستپێدەکات ئەویش. بریتییە لە دا بەشکردنی ناوەڕۆکی دەنگ ئەلکترۆمەگناتیسی (شەپۆلی ڕادیۆ)، لە مۆدێلێکی یەک

بۆ-زۆر. پەخش کردن بە ڕادیۆی ئەی ئێم دەستی پێکرد، کە لە دەوروبەری ساڵی ١٩٢٠دا بە بڵاوبونەوەی فڕینتەری ڕادیۆی بۆری بۆشایی و وەرگرەکان هاتە بەکارهێنان. پێش ئەمە، هەموو شێوەکانی پەیوەندی ئەلکترۆنی (رادیۆ، تەلەفۆن، تەلەگرافی سەرەتایی) یەک بۆ یەک بوون، لەگەڵ ئەو پەیامەی کە بۆ تاکە وەرگرێک دانرابوو. زاراوەی پەخشکردن لە بەکارهێنانیەوە گەشەیکرد. پاشان داهێنانی tv و پڕۆگرامەکانی تەلەگراف و کۆمەڵێک سیمبۆل و هێمای ئەلیکترۆنی دەبینێتەوە، بەشێوەیەکی فیزیکی لە ڕێگەی تۆڕەکانی ئینتەرنێت لە خاڵێکەوە بۆ خاڵێکی دیکە، یان لە خاڵێکەوە بۆ کۆمەڵێک خاڵی جیاواز. لۆهان پێی وایە: ئەم جۆرە لە کۆمیونیکەیشن توانیویەتی جیهان بکاتە گوندێکی بچوک. هەروەها تەکنەلۆژیای پەیوەندییەکان و کۆمیونیکەیشنی دیجیتاڵی توانیویەتی کۆمەڵگەی تیۆری درووستبکات، کە گواستنەوەی پەیوەندییەکان تێدا ئاسانە. میدیای دیجیتاڵی هەموو میدیۆمەکان دەگرێتەوە وەک(کەناڵی ئاسمانی، سۆشیاڵ میدیا، ماڵپەڕی ئەلیکترۆنی، تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان). بەبڕوای مەک لۆهان میدۆمەکان دەبنەوە میدیۆم و کۆمەڵگەی میدیای پێکدەهێنن[11].

“ئەنجام”

1. کۆمیونیکەیشن وەک هەر دیاردەیەکی تری نێو مێژووی مرۆڤ، دەگەڕێتەوە بۆ کۆتنرین پنتی کۆمەڵگەی مرۆیی. بە بەشە ڕێکخستەیەکی نێو ڕێکخستێنکی کۆمەڵایەتی دادەنرێت، لە پێناو زەرورییەتێکی کۆمەڵایەتی بەدیهاتووە، کە بەمانایی کردەی ئاڵوێرکردنی پەیام دێت، لە ڕێگەی میدۆمێکەوە، لە نێوان جەمسەرەکانی گەیاندندا.

2. بەپێ (مەک لۆهان) قۆناغەکانی گەشەکردنی کۆمیونیکەیشن، پەیوەستە بە گەشەکردنی میدۆمەوە. ئەو پێی وایە، جیهانی کۆمیونیکەیشن بریتیە لە گەشەکردن و کشانی میدۆمەکان. بەمجۆرەش قۆناغەکانی کۆمیونیکەیشن دابەش دەکات بەسەر سێ قۆناغدا. ئەم قۆناغانەش پێکهاتوون لە (قۆناغی زارەکی، قۆناغی چاپەکی، قۆناغی مایکرۆیی)

3. میدۆم خۆی دەبێتەوە بە میدۆم. لۆهان پێی وایە، کە میدۆمەکان جگە لەوەی ڕایەڵە و کەناڵی بەیەکگەیشتنی جەمسەرەکانی گەیاندنن، هاوکات هەر میدیۆمێک دەبێتەوە بە میدۆم. بۆ نمونە نووسین زمانەو چاپ میدیۆمی زمانە. یەکگرتنی (میدۆمەکان) کۆمەڵگەی دیجتاڵی پێکدەهێنن.

سەرچاوەکان:

1.ئیسماعیل عوسمان: کۆمیونیکەیشنی دیجیتاڵی. چاپخانەی کارۆ، چاپی یەکەم، 2022.لا ٢١

w howelss “neanderthal man; facts and figures ” in .2 proceedings of the ninth internatoinal congress of Anthoprological and Ethnographical sciences, chicago 1967 . see also E.Trinkhaus and w.w howelss, neanderthal scienctific .American 241 _ 1979 . 118 _ 133

3. تەها حسەن: پێشەکییەک بۆ زانستی ڕاگەیاندن. وەرگێڕانی حەبیب کەرکوکی. دەزگای موکریان، چاپی یەکەم 2008 لا ٥

4.هەمان سەرچاوەی پێشوو: لا ٦

5.هەمان سەرچاوەی پێشوو:لا ٨

Marchal mcluhan, quetin fiore , the mediumis the massage ..6 .An Invetory of Efectects, produced by Jermo Agel

7.فريدنان دو سوسير؛ محاضرات في السنية عامة. ترجمة يوسف غازي. المؤسسة الجزائيرية للطباعة 1986. ص ٢٣.

8.بۆ زانیاریی زیاتر لەسەر ئەم بابەتە بڕوانە وتاری "مەترسییەکانی سەر زمانی کوردی و وەک زمانی زگماکی" لە کتێبی ڕۆژی جیهانیی زمانی دایکدا، ٢٠١٣، هەولێر: ئەکادیمیای کوردی.

9. ڕەحیم سورخی: زمان و کەلتووری پەیوەندییە مرۆییەکان. بابەت نووسین و وەرگێڕان. ماڵپەڕی ئەلیکترۆنیی پێنووس. http://penus.krd/index.php/ckb/2018-04-02-19-11-33/item/235-2018-09-02-18-56-38

بۆ زانیاری زیاتر بنوارە. ماڵپەڕی کوزولین، الکس١٩٩٩، روانشناسی ڤیگۆتسکی: سیر تحول اندیشەها؛ ترجمە حبیباللە قاسمزادە، تهران: آگاه١٣٨١.

10.بنواڕە: http://akherelakhbar.net/%D9%81%D9%86-%D9%88%D8%AB%D9%82%D8%A7

%D9%81%D9%87/%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AC-
%D9%81%D9%86-%D9%88%D8%A5%D8%B9%D8%A7%D8%AF%D8%A9-
/%D8%AA%D8%AF%D9%88%D9%8A%D8%B1

دووڕوویی سیاسی.. عومەر ئەحمەد عەزیز

Political Hypocrisy/دوڕویی سیاسی

چەمکەکە لە بواری زانستی دەرونناسیی و زانستە سیاسییەکان و کۆمەڵناسیدا بوونی هەیە و لە توێژنەوەکاندا ئەم زاراوەیە بەکاردەهێنرێت، ئەو پێناسانەی کراون لەم بارەوە نزیکن لەیەکەوە کەی پێناسەکان ئاماژە بەوە ئەکەن بریتییە لە هەڵوێستێکی سیاسیی، کە پێچەوانەی ئەو بانگەشانەن کەسی سیاسیی و حزبی سیاسیی دەیکەن، بریتییە لە پێچەوانەیی و دژیەکیی لە هەڵوێست و بۆچونەکاندا، کە سەرئەنجام دەرچوون و دەستبەردار بوونە لە بەها و مۆڕاڵ و ئیتیک و ئەخلاقییاتی سیاسەت.

چەمکی نیفاق لە ئایندا:

لە ئەدەبیاتی دینیدا چەمکی نیفاق بەجوانی باسکراوە نمونەی ئاینی ئیسلام وەرگرین لە بەشێکی زۆری سورەتەکانی قورئاندا باسی چەمکی نیفاق کراوە، لەکورتترین پێناسەدا نیفاق بریتییە لەوەی من شتێک ئەڵێم و شتێکی تر ئەکەم، خۆم وا دەر ئەخەم کە موسوڵمانم، کەچی بڕوام پێی نییە، لەکردار و گوفتارما شتانێکی تر ئەکەم…تاد

بە سیغەی جیاوازەکانی وشەکە 37 جار لە قورئانی پیرۆزدا بەو واتایەی خستمانەڕوو باسکراوە، وەکو بەڵێی لەکەنەوە لە نەو میللەتانا ئەم دیاردەیە هەبووە و بووەتە هەکاری تێکچون و لەناوچونی کۆمەڵگا جیاوازەکان.

تێگەشتنە دینییەکە بەکاربهێنین بۆ ڕوبەری گشتیی لەمەڕی کۆمەڵگەی کوردیی، ئەوا چەمکی نیفاق پانتایی هەرەزۆریی دەزگا میدیایی و کەسایەتیی و ڕۆشنبیر و نوسەر و ڕۆژنامەنوس و چالاکی مەدەنیی و خەڵکانی بەناو ناڕازیی ڕێکخراوە جیاوازەکان دەگرێتەوە، ئەمە بەبێ توێژینەوە و ڕاستێتی کردن لە بابەتەکەدا، بەڵکو تەنها بە ڕوانینی

سەرپێیی و ئەو دەنگۆ و قسەوقس□□کانەی ڕۆژانە لە بازاڕوی فەزای گشتییدا دەیانبیستین، لەسەر ڕێکخراو و کەسایەتیی و ڕۆژنامەنوسەکان، ئاخر ناکرێت کۆمەڵگایەک هەمووی کەوتبێ لەڕوی ئەخلاقییەوە، ناشێ و نەبووە لەمێژوودا یەک وڵات بەتەواوی ڕاست نەکات لەگەڵ خۆیدا، کەسێک نەما بێتەوە کە خەمی نیشتیمانەکەی بێت، ڕاست بکات لەگەڵ بەها ئینسانییەکان و نیشتیمانییەکاندا، بەڵکو هەمووی تەنها لە دوای بەرژەوەندی زۆر کەسیی خۆی بێت، هەر بۆیەشە ئەنجامەکەی ئەم دۆخەیە کە ئێستا کۆمەڵگەکەی تێدایە، کە پێویست ناکات وەسفی بکەین، کۆمەڵگەیەکی شەلەل، جامد، بەجۆرێک لە جوڵە کەوتووە، کە هەرچییەکی پێ بکەیت نابزوێت.

چەمکی دوالیزم/Dulaisem

بریتییە لە بوونی دوو شتی پێچەوانەی یەکتر، کە دژ و ناکۆکن بەیەکتر، دوالیزم بەپێی سیاقی بەکارهێنان ئەگۆڕێت واتە لەنێو فەلسەفە جیاوازەکاندا واتای جیاوازی هەیە، بەڵام لە کۆی گشتیی واتاکەیدا ئاماژەیە بۆ بوونی دوو مادەی دژ بەیەک، دوو ئاڕاستەی بیرکردنەوەی دژبەیەک، کە هەندێک جاریش دەوترێت ئەم دوو دژە لە کارلێکدان لەگەڵ یەکتر بۆ درێژەدان بەو دوانەییەیان بەمانا دیکارتییەکەی بریتییە لە سەربەخۆیی عەقڵ و جەستە لەیەکتر لەنێو مرۆڤدا ئەگەر دوالیزم تەنها بەومانایە وەرگرین کە بوونی دوو شتی جیاواز و سەربەخۆن لەیەکتر، یان دوو گوتاری جیاوازن لەیەک کاتدا، ئەوا پڕاوپڕ بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی ئێمە دەگرێتەوە، ئەمانە چوونەتە نێو پەیوەندییەکی دوالیزم لەگەڵ خۆیانا، لەلایەکەوە بانگەشەی دژی دەسەڵات و حزب و حوکمڕانی ئەکەن، لەلایەکەوە بەشێکی سەرەکی ئەو دەسەڵاتەن، ئاکتەکانیان لەگەڵ ئەو گوتارە یەک ناگرێتەوە کە ئەینوێنن.

لەهیچ شوێنێکی سەر زەوی نەبووە بانگەشەی ناڕازیبوون و دژ بەسیستەم و دەسەڵات و حزب بکەیت، پێت وابێت کە ستەمکار و گەندەڵ و کەوتوون، کەچی لە ژێرەوە بەشێک بیت لێیان، بچیتە پێشەوە و کاریان بۆ بکەیت بە ڕۆژی ئاشکرا، ئەمە دوالیزمێکە کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی کوردیی لەنێو ئەم پەیوەندییەدا دەژین.

چەمکی پارادۆکس/Paradox

ناتەبایی و دژیەکی، دیسانەوە جۆرێی ترە لە پێناسەی ئەم جۆرە مرۆڤانە، چونکە ئەم جۆرە لەمرۆڤ ناناسرێنەوە زۆرجار، بەتەواوی دژیەکن، پڕن لە ناتەبایی و دژیەکیی و ناهاسەنگیی لە بڕیار و

گوتار و جوڕەکانیاندا، بوونی ئەم پارادۆکسە دۆخێک ئەخولقێنێت، کە پێناسەکردن و ناسینەوەو هەویەتپێدانیان ئەستەم بێت، مرۆڤێکن دژن لەگەڵیشن، ناڕازیی و ڕازیشن، حزبیی و سەربەخۆن، بەشێکن لە سیتەم و دژی سیستمن...تاد

لەڕاستیدا بوونی ئەم پارادۆکسە لە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەی کوردیدا وایکردووە بەهای ئەخلاقیی ، دینی و مرۆڤایەتیی نەمێنێت، مرۆڤ لێرەدا بەئاشکرا دەردەکات، پڕ لە هەڤدژیی و ناتەبایی لەهەڵوێست و بڕیار و بۆچونەکانیاندا، پارادۆکسی کەسانێک بەناو ناڕازین، ڕەخنەگرن، دژ بەسیستەمن، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە حیزبەکانی دەسەڵات ستەمکار و پاوانخوازن، لەگەڵ تەسلیمبوون و بوون بەبەشێک لێیان، لەژێرەوە کارکردن لەگەڵیاندا، پارادۆکسەکە، کە بەشێکی زۆری کۆمەڵگەکەمان لەم دژیەکییەدان، کە هۆکاری هەرەسەرەکیی ئەم دۆخەیی نادادیی و نا ئینسانییەیە، کە بەردەوامی هەیە.

بۆچی ناڕەزایەتی هیچ ئاکامێکی نییە؟

بەشێکی زۆری پەیوەندی بەوەوە هەیە، هیچ پرۆژەیکی ناڕەزایەتی جدیی بوونی نییە لەکۆمەڵگەی ئێمە، کە خاوەن پرۆژەیەکی فیکریی و فەلسەفیی بێت، بەڵکو ئەوەی هەبووە تا ئێستا هەوڵی تاکە کەسیی، ناڕەزایەتیی بێ خاوەن، هەڵوێستیی فیکریی ئەم نوسەر و ئەو ڕۆشنبیر، وەکو پێشتر خستمانەڕوو، یان ئەوانەی بوون بە ڕوگەی ناڕەزایەتیی خۆیان بەشێکن لە دەسەڵات، ئەوانەن کە لە پەیوەندییە دوالیزمەکەدان، پڕن لە پارادۆکسی ئەخلاقیی ، بەمانا دینییەکەی مونافقن، یان ئەوەتا هەوڵەکان پەرشوبڵاو و تاکەکەسیی و بێ ئیمکانەت و زۆجاریش بێ سەرمەشق و بێ مەعریفەن، ناڕەزایەتیی و دژ بەسیستم بوون پێویستی بە ئەدەبیاتێک هەیە،کە مانفێستی ناڕەزایەتییەکان بکات، بیانکات بەشێوەی پرۆژە و ئاڕاستەیان بکات، ناڕەزایەتیی خاوی کۆمەڵگە پێویستی بە تەرجومە هەیە بۆ کردنی بە زمانی سیاسیی، وەکو پێشتر وتمان ئەم کلتورە گەڕان دایهێنا و ئەنجامی دا، بەڵام نەیتوانی بەردەوام بێت لەسەری و پرۆژەکەیان فەشەلێکی گەورەی سیاسیی و ئەخلاقیی هێنا و بەشە زۆرەکەیان دەستبەرداری ئەو شیعارانە بوون، کە بانگەشەیان بۆ ئەکرد و لەهەمووی خەمهێنەرتر ئەوە بوو بەشێکیان بوون بە ئەندامی حزبەکانی دەسەڵات، هۆکارەکەشی پەیوەندی بەوەوە هەبوو گەڕان پرۆژەیکی تەواو کلاسیک بوو، کە لەهەناوی حزبەکانی دەسەڵاتدا لەدایک بوو، نەیتوانی تەجاوزی کلتوری حزبایەتی ئەوان بکات، چونکە کۆی پرۆژەکە بەسترابووەوە بەیەک کەسەوە لەدوای نەمانی ئەو کەسەشەوە، پرۆژەکەش نەما، ئەمەش دەریدەخات گەڕان هەڵوێست بووە، نەک پەروەردە و فیکر،

کردەیەک بووە بەبێ هیچ ڕەگەکی قووڵی فیکریی و فەلسەفیی چوارچێوەدار.
بێگومان دەسەڵاتەک نزیکەی نیوسەدە، کۆمەڵگەیەک بەڕێوە ببات، ئەخلاقیاتەکانی خۆی لەناویاندا پەخش دەکات، بەجۆرەک وردە وردە دەسەڵات و خێڵەکەکەی دەبنە دوو ڕووی یەک دراو، لەکۆی دونیا دەوڵەت و دەسەڵاتەکی ڕێکخراویی سیستەماتیکی خزمەتگوزار، کۆمەڵگەیەکی خراپ و گەندەڵ و لە یاسالادەری بەرهەمهێناوە؟ بێگومان ئەم دیاردەیە لە کۆمەڵگەی کوردیشدا زۆر بە زەقی دەبینرێت، دوای نیو سەدە بەشێکی زۆری کۆمەڵگا بە تەواوی ئەخلاقیاتی حزبەکانی دەسەڵاتیان تێدا ڕەنگی داوەتەوە و بوون بەبەشێک لە شێوازی بیرکردنەوە و دونیابینیی و دەسەڵات، ئەمە ئەگەر دەسەڵات و ئەو خێڵەکە جیا بکەینەوە بە خستنەڕووی بابەتەکەمان ئەگینا بێگومان دەسەڵات ڕەنگدانەوەی خێڵەکە و خێڵەکیش پێکهێنەری دەسەڵاتن، بەڵام ئەوەی مەترسیدارە بریتییە لە چاندنی تەوی ئەخلاقیاتیی حزبەکانی دەسەڵات لە هەناوی تاک بەتاکی کۆمەڵگا بە شێوەیەک ئەم دیاردەیە دابەزیوەتە ناو کۆمەڵگا بەگشتیی.
یەکێک لەو بەهایانە وەکو لەسەرەوە باسمانکرد بریتییە لە نیفاق و دووڕوویی سیاسیی، وتنی شتێک و ئەنجامدانی شتێکی تر، بەئاشکرا درۆکردن و بەبێ ئەوەی دان بنێن بەو هەموو گەندەڵییی و ستەمەی، کە ئەکرێت، لەوەش ناخۆشتر ئەوەیە لە لەیدوان و دیمانەکانیاندا بەئاشکرا شتانێک دەڵێن کە خۆشیان و خێڵەکیش دەزانێت، کە ڕاست نییە.
چەمکی ناڕازیبوون، دژبوون و وەستانەوە و ڕەخنەگرن لە سیستەمی حوکومڕانی لە ناو کورددا، ئەگەر زۆر نەچینە ناو قوڵایی مێژوو، تەنها سەد ساڵی ڕابردوو وەربگرین، لەملاو لەولا نوزەیەک دەبینن و هەست پێ دەکەین، کە بەشێوەی نوسین ئامادەیی هەبووە، لەخۆومای جەمیل سائیب لەسەردەمی شێخ مەحمود و جیباونەوە و ئینشقاقی یەکێتی و ڕۆمانی سەگوڕەی محەمەد موکری و پاشان لە دوای ڕاپەڕینەوە لەڕەو لەوە نوسەرە ڕەهەندییەکان و دواتریش حزبە ئیسلامییەکان، تا دەگاتە هاتنی کوردستان پۆست و لڤین و پاشان بزوتنەوەی گۆڕان کە وەرچەرخانێکی مێژووی بوو بە داهێانی مۆدێلی ئۆپۆزیسیۆن بوون و بە سیستەماتیکردنی چەمکی ناڕازیبوونی کۆمەڵگەی کوردیی نمونەی ئەو دەنگە ناڕازییانەن، کە کۆمەڵگەی کوردی بەخۆیەوە بینیووە.
ئەگەر لە سیاسەتدا بپرسین ناڕازیی و دژە دەسەڵات چییە؟ ئەوا ڕاستەوخۆ ئەچینەوە سەر چەمکی ئۆپۆسیزیۆن، بۆیە ئەپرسین ئۆپۆسیزیۆن چییە؟ لە سادەترین پێناسەیدا لە سیاسەتدا بریتییە لە پارتێک، یان هاوپەیمانییەتییەک، کە خۆی ئەڵتەرناتیڤی دەسەڵات

دەبینێت، بۆیە زۆرجار پێی ئەوترێت دژی دەسەڵاتە و خۆی بە بەدلیی ئەزانێت و کە بوو بە حوکمڕان و دەسەڵاتیش، ئەوکات لەوە ئەکەوێت، کە ئۆپۆسیزیۆن بێت، شێوازی کارکردنی ئۆپۆزیسیۆن لە هەموو جیهاندا بەوجۆرەیە، کە کاتێک پارتێک ئۆپۆزیسیۆنە، دەست لەسەر کەموکورتییەکانی دەسەڵات گووتارێک بەرهەم ئەهێنێت، پەرەی پێ ئەدا ئەیخاتە نێو سیستەمی پەروەردەی حزبەکەیەوە، کادیر و لایەنگرانی قەناعەت پێ ئەکا، کە پەیوەستە ئەو دنیابینییە جێبەجێبکرێت.

دەستەی ناڕازیی و کۆمیتە و ڕێکخراویی جیاجیای لە کۆمەڵگە زیندووەکان نموونەی ئەم جۆرەن لە کارکردن لەبواری ژینگە، ژنان، منداڵان، تەنانەت خوێندن و پەروەردە...تاد

لەم ڕوانگەیەشەوە بڕوانینە خەڵکی ناڕازیی کۆمەڵگەی کوردیی، تەنانەت لەئاستی حزب و ڕێکخراوەکانیشدا شتانێکی سەیر دەبینیت، لەوە سەیرتر چیبێت لەنێو گروپ و تاقمێکی بەناو ئۆپۆسیزیۆن بیت و سەر بەدەسەڵات بیت، بانگشەی دژبوون بە دەسەڵات و حزبی حوکمڕان بکەیت و خۆت بەشێک بیت لێی؟

دەردێکی کوشندەی نێو کۆمەڵگەی کوردیی ئەوەیە پرۆژەیەک جدیی ناڕازیی ئۆپۆسیزیۆنی نییە، بەدەر لە مانا سیاسییەکەی لە چوارچێوەی سیستەمێکی سیاسی دیاریکراودا، ناڕازیبون بەرانبەر بە سیستەم و حوکمڕانی وەکو هەڵوەستێکی ئەخلاقیی و پیشەیی و ئینسانیی، ئاخر ناکرێ کۆمەڵگەیەک کەوتبێ بەهەموو کایەکانییەوە، بە تەواوی تەسلیمی ئیرادەی دەسەڵات بوبێ، وێنەی ئەم جۆرە لەکۆمەڵگا شەرقییەکان لە چەند دەوڵەتێکدا بەدی دەکرێت، تێیدا زۆرینەیەکی ناڕازیی لەسیستەم هەیە، بەڵام زۆرینەیەکی موزەیەف و بە ئیمکانییەت و زۆرجار ناڕاست و قەلەق و ترساو لە بەرژەوەندیی، ناڕازی لە فۆرم و ڕازی لەناوەڕۆکدا، کە ئەگەر بچینە وردەکاریی ئەم جۆرە لەخەڵک، توشی دوالیزم و پارادۆکس دەبین، بەوەی ئەم جۆرە خەڵکانە، سەرەڕای ئەوەی ناڕازین، بەڵام تەسلیمی دەسەڵاتیش بوون، یان نایانەوێ هیچ باجێک بدەن، لەلایەکەوە حەزیان لەو جۆرە لە دەسەڵاتە، کە سودمەند ببن لێی لەلایەکی تریشەوە خۆیان بەو جۆرە دەرئەخەن، کە ئەمان بەشێک نین لەو ستەمەی کە دەسەڵات دەیکات.

دیاردەیەکی تری ترسناکی نێو کۆمەڵگەی کوردیی ئەوەیە زۆرجار ئەم دەستە و تاقم و گروپانە بەشێکن لە دەسەڵات، بەجۆرێک نمایش ئەکەن، خۆیان ئەنوێنن و بەشداریی ناڕەزایەتیی و گردوبونەوەکان دەکەن وەکو بەرەی سەرمەشقی ناڕەزایەتین، کەچی هەر لە ئەزەلەوە ناڕەزایەتییەکەیان جدی نەبووە، ئەشێت لەبەر چەند هوکارێک بوبێت، مەسەلەن ناڕازی بوون لەوەی، کە پشتگوێ خراون؟ پۆست و پلە و ئیمکانییەتیان لەبەردەستا نەبووە، ناڕەزایەتیان قەستەنەوە بە

بەکارهێنانەوەی دژی ئەوانەی، کە لەمان زیاتریان دەستکەوتووە…تاد.

عومەر ئەحمەد عەزیز
مامۆستا لە زانکۆی گەرمیان

-________

بۆ پێناسەی دووەوویی سیاسیی بڕوانە پێناسەکانی :ˇ
(Cooper & Hogg, 2007) ،(Jordan & et.al,2017):
هەروەها بڕوانە ئەم دوو سەرچاوەیە:
http://www.awraqthaqafya.com/1480/-1
2-https://wikidiff.com/paradox/dualism

“بەسەر دەتەنگیماندا، باران دەبارێت”.. تێکستی:”شوان تۆفیق”

ئەوکاتەی تۆ خەونت بەسەبەری درەختەکانی پیاوێکی نامیهرەبانەوە دەبینی
من دارستانێکی سەوز بووم بۆ تۆ
ئەو کاتەی لە بیابانی دڵی پیاوێکی تاریکدا بۆ قومێک ئاوی موحیبەت دەگەڕای
من بە دەریا و کەشتییەکانمەوە لە پێشوازییت دابووم.
ئەوکاتەی لەو دیووی باخچەکانی زانکۆوە بەدیار دڵی شکاوی خۆتەوە دانیشتبووی و دەگریای
من بیرم لە ڕەنگی چاوی تۆ دەکردەوە
ئەو کاتەی گوڵی سەر کراسەکانت لەناو ئینجانەی
ماڵی خۆشەویستەکەتدا نەڕوا
من بەدوای سەبەرەکەتدا دەگەڕام
کەچی دونیا بەجۆرێکی تر گەڕا
بایەکی بەهێز هەڵی کرد، من و تۆ دوو ڕۆژنامەی دڕاوی دەم ڕەشەبا
بووین و هەر یەکێکمان کەوتینە

ماڵی بێگانەیەکی خوێنساردەوە
تۆ بوویت بە سفرەی نانخواردن و
من پەنجەرەی ماڵی خواپێداوەکانم دەسڕییەوە،
شەوان لەو پەڕی شەکەتییدا
سەگی بەردەرگەی ماڵی پاشا نەیدەهێشت بەئاسوودەیی بنووین ..
بەهۆی برینەکانی سەر دڵمانەوە ڕەنگی گوڵەکانمان نەناسییەوە ..
پێم نەڵێی لەبیرت کردم، بۆ هەر کوێیەکی ئەم دنیایە دەچووم،
لەدوورترین شوێنی دڵی مندا
تۆ نووستبووی
پێم نەڵێی لەبیرت کردم،
من لەناو نیگای هەزار ژنی ڕەشپۆشدا بۆ ڕەنگی چاوەکانی تۆ دەگەڕام،
تۆ ئەستێرەی پشتی تەلارە بەرزەکانی شار بوویت و
□وناکییەکانت نەدەگەیشت بە سەربانی ماڵی ئێمە
تۆ ماسییەکی بچکۆلەی ناو ڕووبارێکی لێخن بوویت و
من نەمتوانی بتگێڕمەوە بۆ ناو حەوزێکی شووشەی ماڵی خۆمان..
ئەو ڕۆژانەی هەواڵتم نەدەزانی،
بە پەڵە هەورە سپییەکانی ئاسمانی شاردا سڵاوم بۆ دەناردی..
ئێواران باسی جوانیتم بۆ گوڵی وشکی ناو باخچەکان دەگێڕایەوە
من و تۆ کوڕ و کچی ئازاربووین و
شەوان تەنیایی دەرگەکانی خۆی بەڕوودا دەکردینەوە.
بەر لەهاتنی پاییز وەرزی هەڵوەرینی من و تۆ
دەستی پێ کرد.
بەدرێژایی ساڵ، بەسەر دڵتەنگیماندا، باران دەباری.
گلەییم لێ بکە!
دەبوو بەناو تۆفاندا..
بەناو تەمی سەر ڕێگەکاندا بێم بۆ لات و چەترەکانی خۆم بدەم بە تۆ.
دەبوو ل□ بەردەمی شکۆی تۆدا بەچۆکدا بکەوم و پشکۆکانی ناو هەناوی خۆم بدەم بە تۆ
بێم و ئازارەکانت ماچ بکەم،
وەکوو چرایەک بەسەر دڵی کۆڵانەکانتەوە بمێنمەوە،
بێم و شانم بکەم بە هێلانەی کۆترەکانت.
پێم مەڵێ درەنگ گەڕایتەوە، بۆ قەرەبووی هەموو ئازارەکانت،
مۆڵەتم بدە! ناو لەپی دەستەکانت پڕ بکەم لە ماچی سوور..
پێم مەڵێ درەنگ گەڕایتەوە، ئێستاش □وناکی زۆرم پێیە، بیدەم بە پەنجەرەکانت،
ئێستاش پڕم لە هەناسەی گەرم بۆ دەستە تەزیووەکانت.

کە باران خۆشی کردەوە، بەجانتایەکی پڕ لە پەپوولەوە
دێمە بەر دەرگەی ماڵتان
دووشەممەیەک وەکوو بالندەیەکی غەریب لای ئینجانەی گوڵەکانت
دەنیشمەوە
بۆ ئەوەی بزانیت پیاوێکی بریندار
لێرەوە تێپەڕیووە،
هەینییەک کراسە خوێناوییەکانم لەسەر دیواری ماڵەکەتان جێ
دەهێڵم..
بەیانییەک دێم سێوی ناو قاپەکانت ماچ دەکەم و
دەڕۆم،
ئێوارانێک دێم و هەڵوژەی ناو سەبەتەکانت دەسڕمەوە و
بەدیار ئەلبوومی وێنەکانتەوە دەگریم،
کۆتایی پاییز دێم و تۆزی سەر ئاوێنەکانت دەسڕمەوە و
دوو دێڕ گۆرانی غەمگینت لە نزیکی ڕادیۆیەکی کۆنەوە بۆ جێ دەهێڵم.
تا لە هەناوم بەر نەبیتەوە،
دەست بەدەمەوە دەگرم و بە شەقامە چۆڵەکانی شاردا ڕادەکەم..
تا بەسەر ڕومەتما نەڕژێی، ئاوڕ بە هەموان دەدەمەوە و
بەدرۆ بەڕووی موسافیرەکاندا پێدەکەنم،
تا ئەوینی تۆ لە چاوما نەناسنەوە،
بە چاویلکەیەکی ڕەشەوە بەناو تیشکی خۆرەتاودا تێدەپەڕم.
هەناسەکانم پڕ دەکەم لە هەوای ئەو شارەی
سێبەری تۆ لەباوەش دەگرێت
گۆرانی بۆ ئەو منداڵانە دەڵێم کە ڕەنگی پێستیان
لە تۆ دەچێت
سڵاو لەو پاسە شینانە دەکەم کە بە گەڕەکی ئێوەدا تێدەپەڕن.
نیگەران مەبە!
هێشتا درەنگ نەبووە، بە هەزار ڕێگە دەتوانم خۆشم بوێی..
بە هەزار و یەک ڕێگە دەتوانم لە قوڵایی دڵی خۆمدا بتشارمەوە.
هەمیشە بە گەیشتن بە تۆ، بەدەم ڕێگەوە هەناسەکانی خۆم دەژمێرم،
هەموو ڕۆژێک ترپەکانی دڵم لەناو دێڕی نامەیکتا جێ دەهێڵم..
بەژێر باراندا دەڕۆم و نزا بۆ سەوزبوونەوەی دڵت دەکەم
لەپشتی پیکابێکی شینەوە چاوەکانم دادەخەم و
خەون بە گرتنی دەستەکانی تۆوە دەبینم
هێشتا دێم پێش لە زەنگیانەی ئومێد،
دەزانم شەوێک بەر لەوەی مانگ بگاتە ناو باخچەی حەوشەکەتان،
خۆشت دەوێم،
کاتژمێرێک بەرلەوەی هەتاو بەر ڕوومەتی پەنجەرەکانت بکەوێت،

وەک شووشە عەترێکی گرانبەها لەناو قەدی جلەکانتا دەمشاریەوە
وەک بوخوردێک بەدیواری ژوورەکانتا هەڵم دەواسی،
وەک تابلۆیەکی غەمگین دەستت دەخەیتە ژێر چەنگەت و بەدیارمەوە دادەنیشیت،
وەک پاسارییەکی بریندار هێلانەیەکی گەرمم
لە پەڕەمووچی ئەوین لە دڵی خۆتدا بۆ درووست دەکەیت،
ئێوارانێک دەرمانێک لە گوڵی هەموو باخچەکانی شار دروست دەکەیت و
دەیخەیتە سەر برینەکانم.
نائومێد نیم، ئەگەر من، بە دووچاوی غەمگینەوە
لەبەر دەرگەی ئەوینتا بگریم و
سواڵی خۆشەویستیت لێ بکەم،
تۆ ڕۆژێکی زستان بەبێ هۆکار خۆشت دەوێم و ئێوارانێک بەناو کڕێوەی
بەفردا دێیت بۆلام.
دێیت بۆلام و
هەزاران دەست و قۆڵ قەرزدەکەیت و
بەتوندی لە ئامێزم دەگری.
نائومێد نیم خۆشەویستە غەمگینەکەم، نائومێد نیم،
تا دەگەیتە لام، کەمێک لێدانی دڵی خۆم ڕادەگرم،
لە چاوەڕوانیتا هەندێک خوێن دەهێنمەوە،
تا دەگەیتە لام، لەودیوو دیوارەکانی ماڵێکی تاریکەوە نەختێک بەسەر
چۆڵی و بێدەنگیتا دەگریم.

شیعەگەراو کــــــوردایەتی لە ئایندەی عێراقدا.. عوسمانی حاجی مارف

بەدرێژایی سەدەکان، ڕێوڕەسمی شیعەکان لە کاتی موحەڕەمدا بۆ چینە باڵاکان زۆر هاندانەکی گرنگ بووە، بۆ پاراستن و وزەبەخشین بە کۆمەڵانی شیعە، لەهەمان کاتدا بۆ ڕاگرتن و بەردەوامیدان و بەرجەستەکردنی جیهانبینی خورافات و ئەفسانەکان، تا کەسایەتی ناو چینە نەداراکان بە ئاراستەی وەهم و خورافات، زەلیل و بێدەسەڵات

ژیان بەرنەسەر، تا ئەو ئاستەی خۆ کوتانەوەی بەکۆمەڵ دەکەن.

ئەوەی جێگای سەرنجە هەر لە ڕێو ڕەسمی موحەڕڕەمدا، پەستانە ئاینی و ئایدیۆلۆژی و سیاسییە جۆراوجۆرەکانی ناو شیعە کۆبەکۆ دەکەن، هەر لایەنێکیان بە ئەوەی یادەکە بە ئاراستەی خۆی لە قاڵب بدات و ڕێو ڕەسمەکان بە ڕوایەت و حکایەتی جۆراوجۆر بارگاوی دەکات، تا سیستەمی بیروباوەڕەکەی لەگەڵ بەرژەوەندیە سیاسییەکەیدا بگونجێنێت و بیفرۆشێتەوە بە پەیداکرنی زۆرترین نفوزو دامەزراوکردنی هێزەکەی، بە ئاراستەی پەیداکردنی پێگەیەکی گونجاو لە دەسەڵاتدا.

ئەمساڵ لە عێراق یادکردنەوەی موحەڕەم لە کاتێکدا ڕوویداوە کە خەریکە شیعەگەری دەبێتە شتێکی هاوشێوەی عەقیدەی دەوڵەت، بەڵام هێشتا نەیانتوانیوە بیکەنە “ئایدۆلۆژیای حوکمڕانی” بەسەر کۆمەڵگەدا، ئەمەش بۆیە لە ئارادایە چونکە هاوپەیمانی شیعە لە هەوڵی پاوانخوازی و حوکمرانی ڕەهادایە. ئەوەی کە لە ئێستاو لەم نێوەدا جدیە بەیان، خۆ گونجاندنیانە لەگەڵ ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانەی بە ئاییندەی عێراق پێشبینی دەکرێت، بۆیە هەوڵدانیان بە باڵادەستی ڕەهای هێزی شیعەیە لە پرۆسەی بە ناوەندی کردنی عێراقدا، هەروەها گرتنە بەری ئەو سیاسەتانەیە کە هاوپەیمانی شیعە بە تایبەتی کتلەی حزبی دەعوە بە زاڵبون بەسەر تەواوی لایەنەکانی تردا پیادەی دەکات، ئەمەش هەر ئێستا لە چۆنیەتی نەرێنی پەیوەندیەکانی حکومەتی هەرێم و حکومەتی عێراق و مامەڵە لەگەڵ سونەکاندا ڕەنگی داوەتەوە.

بەرجوا ناسیۆنالستی عەرەبی بە بەرگی شیعەوە و لە پەیوەند بە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە، دۆخی ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی عێراق دەچەرخێنێت، هەوڵئەدات ئەم دۆخە بە پاوانخوازی شیعە جێگیرکات، بە ئاراستەی باڵادەستیان لە پرۆسەی ناوەندیکردنەوە لە حکومەتی عێراقدا.

ماوەیەک پێش ئێستا ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق ڕایانگەیاند کە جەژنی غەدیر پشووی نیشتمانییە. ئەم جەژنە ئەو ڕۆژە دەگەڕێتەوە کە گوایە محەمەدی پیغەمبەر، ئەوەی ڕاگەیاندوە، کە عەلی ئەبی تاڵبی ئامۆزای و باوکی ئیمام حسەن دەبێتە میراتگری. بۆ شیعەکان کە عەلی یەکەم ئیمامە، لە دوای ڕووخانی ڕژێمی سەدام حسەن لە ساڵی ٢٠٠٣ەوە، گروپە ئیسلامییە شیعەکان داوای ئەوە دەکەن کە جەژنی غەدر بکرێتە جەژنێکی نیشتمانی.

لە سەرەتای مانگی تەموزدا، سودانی سەرۆک وەزیرانی عێراق، پێش کۆبوونەوەیەکی گەورەی سیاسەتمەداران و پەرلەمانتاران و بەرپرسانی دەوڵەت بە یادکردنەوەی ئەلغەدیر، وتارێکی پێشکەش کرد، گردبوونەوەکە لەلایەن چوارچێوەی هەماهەنگی، هاوپەیمانی شیعە کە

حوکمڕانی عێراق دەکات، ڕێکخرابوو. لە پشت سودانیەوە تابلۆیەکی زەبەلاح دانرابوو کە لەسەری نووسرابوو، "چوارچێوەکەمان هێزە و ئەلغەدیر ڕێبازمانە"، ئەمەش ئەو مەترسییە گەر بۆیان سەربگرێ شیعەگەرا بکەنە ئایدۆلۆژی حکومڕانی.

ئەمە دوایین دەرکەوتنی دۆخەکە کە لەم ساڵانەی دواییدا خێراتر بووە، کە کایەی گشتی تادێت ئەوە نیشان ئەدات دەیانەوێت هێما و وێنەسازی شیعە زاڵکەن. ئەم ڕەوتە لە باری واقعیەوە ڕەنگە وێنای ڕەنگدانەوەی دیمەگرافیای عێراق بێت کە تیایدا شیعەکان زۆرینەی دانیشتوانی عێراقن و هێزە میلیشیا شیعەکان بەجۆرێک دەیقۆزنەوەو سودی لێوەردەگرن، بەڵام لە بنەڕەتدا ئامانجێکی سیاسیەو هەوڵی پاوانخوازیەکی رەهایە بە دەسەڵاتێک کە لە پەیوەند بە باڵادەستی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە جێگیر بێت، دەنا لە واقعیەتی شانەی سیاسی عێراقدا نە بە هاوپەیمانی و نە بە سەدریەکان، ئیسلامی و شیعەگەرا گەر بە دەسەڵاتەکەیان بەدەر نەخەوات دەیپێچنەوەو بەهەرزان دەیفرۆشن.

ئەم پڕۆسەیەی "شیعە"کردنی فەزای گشتی، هێما بە سێ واقیع سەبارەت بە دەسەڵات لە عێراقی ئەمڕۆدا دەکات.

یەکەم: لە کاتێکدا سەرەتا گرووپە سیاسی و ئاینی و میلیشیا شیعەکان، کە بە فەرمی بەشداربون لە ڕێکخستنەکانی دابەشکردنی دەسەڵات لەگەڵ کوتلە سوننە و کوردیەکاندا، بەڵام بەدوای ئاڵوگۆر لە هاوسەنگی هێزەکانی شیعەو کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە بەتایبەتی هێزی هاوپەیمانی شیعە دەسەڵاتیان لە حکومەتدا لە ئاستێکی باڵادا بە خۆیان دەستەبەر کردووە. هەر بۆیە زیاتر هەست بە مەیلی نیشاندانی سەروەری خۆیان دەکەن، بۆیە دەبینین نەک کەمتر ناچارن بەوەی لەگەڵ لایەنەکانی تردا درێژە بە ڕێکەوتنەکانی پێشویان بدەن، بەڵکو لە چوارچێوەیەکی تردا مەرجەکانی خۆیان بە پاوانخوازی زیاتر دەخەنە ڕوو، لەم لایەنەشەوە پشتیوانی گەورەیان، کۆماری ئیسلامی ئێرانە، بەتایبەتی کە ئێستا کێشەکانی ئەمریکاو ئێران ئارامتر بۆتەوە، ئەمەش بۆتە پشتیوانی هاوپەیمانی شیعە کە رۆڵی سەرەکی بگێرێت لە پرۆسەی بە ناوەندکردنەوەی حکومەتی عێراقدا.

نموونەیەک کە بیخەینە بەردەست، بە تایبەتی لە بڵاوبوونەوەی ئەو وێنانەی هێمای شیعە بەرجەستە دەکەنەوە، کە لە بەغدا و شارەکانی خوارو زیاتر دەرکەوتووە. بەنمونە پەیکەری ئەبو مەهدی موهەندیس کە سەرەکی ئەرکانی هێزەکانی حەشدی شەعبی بووە، سەر بەهاوپەیمانی میلیشیاکان کە گرووپە ئاینی و شیعەکان ڕۆڵی باڵادەستیان تێدا دەبینی، هەروەها قاسم سولەیمانی کە سەرکردایەتی سوپای قودسی ئیسلامی ئێرانی کردووە، سوپای پاسداران، کە هەردووکیان لە هێرشێکی

فڕۆکەی بێ فڕۆکەوانی ئەمریکا لە مانگی یەکی ساڵی ٢٠٢٠ کوژران، بەم شێوە نمیشانە دەیانەوێت نیشانەکانی کۆنترۆڵ کردن بخەنە ڕوو.
دووەم: لە کاتێکدا ئەم جۆرە ڕەفتارانەی هاوپەیمانی لە پرۆسەی پاوانخوازییەکەیدا کە هەوڵدانە بۆ کێشکردنی زیادبوونی متمانەی کۆمەڵانی شیعە بە گەڕانەوە و زیاترکردنی نفوزە جەماوەرییەکەی، چونکە شیعەکان بینییان کە باڵادەستی خۆیان بەشێوەیەکی بێوێنە لە ناو کۆمەڵگەی شیعەو لە ناڕەزایەتییەکانی تشریندا تەحەدای کراو دەسەڵاتەکەیان ناچار بە هەندێ ئاڵوگۆڕ کرد. بۆیە حزبە شیعە دەسەڵاتدارەکان بە هەوڵدان بۆ دووپاتکردنەوەی خۆیان و بڵاوکردنەوەی سیمبولەکانیان، هەم تێڕوانینێک بە دەسەڵاتی هەمیشەیی خۆیان کە یارمەتیدەر بێت بۆ کەمکردنەوەی دڵەڕاوکێیان. پلاتفۆرمە میدیاییەکان و کەسایەتییەکانی پەیوەست بەم گرووپە شیعەیە، لە ترسی دوبارەبونەوەی تشرینێکی تردان، بۆیە گوتارەکانی پاوانخوازانەیان پەرەپێداوە، لەبەرامبەر ترس و دڵەڕاوکێیان بە ئەگەری لەدەستدانی دەسەڵاتی شیعە.
سێیەم: ئەو درزەی کەوتە نێوان چوارچێوەی هاوپەیمانی و بزوتنەوەی سەدرییەکان، لەو سەنگەیەوە نیشانەیان دەگرتەوە، کە نیشانی بدەن کامیان زیاتر تەرخانکراوە بۆ شیعەگەری و بنەما سەرەکییەکان، هەرچەندە لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠٢١ سەدرییەکان فراوانتر بون، بەڵام لە پروسەی پێکهینانی حکومڕانیدا نەیانتوانی لە یارییەکەدا سەرکەوتوبن، یارییەکە بە پاشەکشەی سەدرییەکان وەستێنرا.
ناڕەزایەتییەکانی ئەم دواییەی سەدرییەکان و هێرشکردنە سەر باڵیۆزخانەی سوید لە بەغدا دوای ئەوەی پەنابەرێکی عێراقی لە سوید قورئانی سووتاند، هەرایەک لەلایەن سەدرەوە بەڕێخرا، وەک نیشاندانی پابەندبوونی بێسازشانەی بە ئیسلامەوە نمایشکرد. لەم بۆنەیەدا و چەندین بۆنەی دیکەدا، پلاتفۆرمی میدیایی سەدرییەکان ڕەخنەیان لە نائامادەیی چوارچێوەی هاوپەیمانی شیعە دەربڕی، کە گوایە بە سازشکردن لە پێناو پاراستنی دەسەڵاتدا، ئیسلام بەکەم دەگرن، لە هەمانکاتدا سەدر بانگەوازی ئەوە دەکات کە لەلایەن ڕکابەرە "گەندەڵەکانەوە" ڕێگری لێکراوە لە جێبەجێکردنی چاکسازییەکاندا.
کێبڕکێی نێوان سەدرییەکان و ڕکابەرەکانیان کێبڕکێیەکە کە تیایدا هەر لایەنێک هەوڵی داوە لە چاو ئەوی دیکە کۆنەپەرستانەتر و ئیسلامی و شیعە سەنتەرتر دەربکەوێت. بەڵام ئەمە زۆرجار هۆکارە ڕاستەقینەکانی دوژمنایەتی نێوانیان دەشارێتەوە، کە پەیوەستن بە ڕکابەری کوتلەیی بۆ دەسەڵات و بۆ تاڵانچێتی، ئەوەی پەیوستە ڕۆشن بێت ئەو رکابەرییەی لە لایەن هەردوکیانەوە پیادە دەکرێت، لەپێناو دەسەڵاتێکدایە کە بەمەرجی پاراستنی دەسەڵاتی سەرمایە

هەنگاودەنێت، بۆ پاراستنی پەیوەندی کارو سەرمایە لە دڕندانەترین شێوازی چەوسانەوەو کەمترین کرێ بۆ هیزی کار و قۆرخکردنی تەواوی جومگە ئابوریەکان بە چاودێری و سەرپەرشتی هێزە میلیشاکانیان، ئەمەش یاریەکی ئاسان نیە، چونکە هێزە میلیشیاکان لە ڕێگەی دەسەڵا تێکەوە ئەتوانن لەم کارەدا سەرکەوتن بەدەست بهێنن، دەبێت وەک یاریزانێکی باشی نێوان کێشمەکێشی ئەمریکا و ئێران و خۆ گونجاندن لەگەل دۆخی ناوچەکەدا دەرکەوێت.

لەماوەی چەند ساڵی ڕابردودا هاوپەیمانی شیعە و بەدەوری حزبی دەعوە بە هەر نەخشەو زگزاکیەک لە سیاسەت و پاب□ند بون بە ئێرانەوە، توانیویانە پرۆسەکە بە قازانجی خۆیان بچەرخێنن، لە پاڵ تاڵانچێتی و گەندەڵی و جەهالەتدا سیستمی سەرمایەداریان پێرۆزکرد .

ئێستاش لە هەوڵی پرۆسەی ناوەندکردنی حکومەتی عێراقدا، هاوپەیمانی شیعە قۆڵی جدی لێ هەڵماڵیەوەو بۆتە بەڵا یەکی گەورە بەسەر حکومەتی هەرێم و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتیەوە، بە تایبەتی بنەماڵەی بارزانی و پارتی کردۆتە نیشانیەک کە جاربەدوای جار زیاتر ملەکەچی نەخشەکانی هاوپەیمانی و دەسەڵاتی شیعە گەرایان دەکات، گورزێک کە هێمای ئەو نیشانەگرتنەیە، بچوکردنەوەی قەوارەی هەرێم و گورزدانە لە پێگەی بنەماڵەی بارزانی و دەسەڵا تەکەیان. گەر ئەو پرسیارەش بێتە پێشەوە، ئاخۆ لەم کەین و بەینەدا پێگەی بنەماڵەی تاڵەبانی لە کوێدا ڕاوەستاوە؟ ئەتوانین ئەوە ببینین کە بنەماڵەی تاڵەبانی لەلایەک دەمێکە بۆتە پاشکۆی ئێران وهاوپەیمانی شیعە، واتە پێشوەخت دەستیان لە هەمو شتێک شتووەو چاوەڕوانن ئاراستەی ڕوداوەکان بەرەو کوێیان دەبات، هەر ئەم□ش ی□کێتی ناچارە کە زیاتر لەگەڵ قەیرانەکانی خۆیدا سەوداو مامەڵە بکات، تائەوەی بتوانێ بچێتە سەر ڕەوتی پاراستنی قەوارەی هەرێم، ئەوەی جێگای بیرهێنانەوەیە، جەلال تاڵەبانی هەرزوو دەرگای موجامەلەی بۆ شیعە گەراو و حوسینیە ئاواڵەکرد.

ئەوەی لەم نێوەدا پێویستە جێگای سەرنجمان بێت و ئاگاهانە مامەڵەی بکەین، ئەم دۆخەی ملکەچی ئێستای بارزانیە بەدوای نامەکەی مەسرور بۆ بایدن، کە خەریکە بارزانی بە ناوی گەشبینیەوە بە ئاکامی دانیشتنە نارۆشنەکانی لەگەڵ لایەنەکاندا چەواشەکاری دەکات، چونکە ئەو نەخشەو ئاراستەیەی لە پرۆسەی ناوەندیکردنەوەی عێراقدا بەرێدەخرێت، چەندین بارگژی و ئاڵۆزی و نشێوی تر بەدوای خۆیدا دەهێنێت، دۆخەکە بەدانی چەند موچەیەک یەکلایی نا بێتەوە.

بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانی چاوەڕوانی ئەوەیان دەمێکە دۆراندوە، کە بیانەوێت، یا بتوانن بەڵانسەکە وەها ڕاگرن خەڵکی

کوردستان بە سەلامەتی ئەو دۆخە تێپەڕێنێت، چونکە هەر لەسەرەتاوە لە ساڵی نەوەدەکانەوە وەک دوهێزی ملیشیا پاشکۆی سیاسەتی جەنگی دەوڵەتی ئەمریکا بون، تەنها ئەوەیان پێبڕا کە پاشماوەکانی دوای جەنگ کۆکەنەوە، هەر بۆیە کوردایەتیەکەیان کردە قومارێکی دۆرا و قوربانی لەناو ڕیڕەوی پێکهاتەی حکومەتی عێرقدا، کە ئێستا بە نەخشەو سیاسەتەکانی شیعەگەرا بەڕێوە دەبرێت.
ئەم واقعیەتە جەنجاڵە نە بۆ بارزانی نە بۆ تاڵەبانی نە بۆ یەک ڕیزی و نە بۆوەستانەوەیان لە بەرامبەریەکدا بۆیان ناگێڕێتەوەو ڕاست نابێتەوە، ئەوە نەفەس و ڕۆڵی جەماوەری ناڕازیە کە ئەتوانێ بە ئاراستەیەکی تر ئەم واقعە بگۆڕێت.

پێویستە خەڵکی کوردستان فریای خۆیان کەون، بەدوای هیچ تەوەهم و بەڵێن و دروشمەکانی بزوتنەوەی شکستخواردوی کوردایەتیەوە نەبن، ئایندەی کوردستانێکی سەقامگیرو ئاسایش و خۆشگوزەران و ئازاد، لە هەلومەرجی سیاسی پڕ گێژوای ئێستای ناوچەکەدا، تەنها بە ئیرادەو هێزی ڕێکخراوو جەماوەری و دەورو دەخالەتی ڕاستوخۆی خەڵک لە دەسەڵاتی سیاسیدا دابین دەکرێت.

لەم وتارەدا بۆ وەگرتنی هەندێ زانیاری سود لە وتارێکی حارث حسن وەرگیراوە بە ناو نیشانی (تأرجُح شيعة العراق بين توجّهَين متناقضَين)

ئەمن نەتەوەی رەجیارم!.. زانا_کوردستانی

دەریا گەنداویکە ڕەگەڵە پەلە ناسنامەیکی چرووک!
لە ڕەڤین، تاکو خۆی بە کنارێنەکە ڕۆژ بگینی
ڕۆژ هیوائیکه بۆ خەلاسی لە شەڕ
شەڕ فەتەفەتیکە بۆ کوێلەداری لە مرۆق
مرۆق چراویکە قانگگرتی
هەڵواسراو لە پژۆپۆیی مێژوو
وا گەگانە توزولکەی هیواداری لە خۆی هلبەرینەسەوە

ئاه،،، نایینەن
ئادەمی و بەشەر!
وا ئافتاو و وەرەتاوەکانیان نێوی هجرەکانی رەشایی سرگوون
کەردەیان
پیخەنینو
سەربەستیو
سماو
تێگەشتنو
و بوتەیلیکیان سازی
لە بەردو
لە نەزانینو
لە پروپووچو
لە گەڵ گیریست…
بەڵام ئەمن نەتەوەی رۆجیارم!
قۆم و خزمی مانگەشەو
گەرچی مۆمەم
بەڵا وێستاوەم لپێشی رەشایی…

زانا_کوردستانی

گەشتێکی بڕۆنزی.. شیعری شوان شەفیق

‎

‎

‎مووسافیرێکم
‎ ,جێگام لە گەشتەکەم لە فارگۆنی یەکدایە
‎!کورسییەکەم دەکاتە چراخان تەنیایی

‎کاتێک سەفەر دەکەم
‎!ڕامم ناکەن پڕچ زەردەکان

وەک چۆن ئولفەتم گرتووە بە ڕەشی بەختەوە
!ئاواش بە قژی خاوی ڕەش سەرسامم

گەشتەکەم درێژە و
!منیش کورت بیر دەکەمەوە
بڕوام وایە درێژ بیرکردنەوە لەم زەمەنە خێرایەدا
.بەفیرۆدانی کاتە

کیژێك بەرانبەرم دانیشتووە
دەیەوێت سەرنجم ڕاکێشێت
بە جووڵەی هەستبزوێنەکانی
بەو بەدییە کورتەوەی کە کەمەری دانەپۆشیووە
!بەو مەمکە فنجانییەوەی کە سەوبەندی نەبەستووە
!پێستی ئەوەندە ناسکە
کاتێك تیشکەکانی ڕۆژ بۆنی دەکا دەبریسکێتەوە
.پێ دەچێ نەوەی قەرەجەکانی ئیسپانیا بێ

ئەو ناسکۆڵەیە خەیاڵەکانمی بردووە
بۆنی هەناسەمی تێی کردووە
ئەو بێئاگایە لەوەی
لە جووڵەی یەکەم وێستگەوە
،لە چەقی جەستەیدا
!بە پرگالی ئارەزوو بازنەی حەزم کێشاوە

من لە جنسێکی شێتم
باکم نییە دەستبەندەکەی
ناوی کێی لەسەر نووسراوە
!تاتۆی ملی بە کام ئەوینەی کێشاوە
بڕوومدا جار جار بزەیەک دەکا
منیش بە هەناسەیەکی سەردەوە تەماشایەکی دەکەم
دەبێت بزانێت
لە گەشتی نێوان شارەکاندا
دڵداری کاتی ناکەم
مرۆڤێک نیم
.بە ئارەزووی کاتییەوە سەرقاڵبم

هاونیشتمـــــــــــانییە ب□نیشتمانەکـــان.. شیعــر: نـــزار قبانی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

وەک چۆلەکە ڕاونراوی نەخشەی ڕۆژگارین
لەسەفەراین بێ هیچ بەڵگەی سەفەر کردن
و
مردووین بێ کفن
ئێمە قەحبەی سەردەمین
هەر دەسەڵاتدارێک ئەمانفرۆشێ
و
بەهاکەی وەرئەگرێ
ئێمە کەنیزەکی کۆشکین
کە ژوورێکەوە ئەمانێرن بۆ ژوورێکی تر
لە باوەشێکەوە بۆ باوەشێکی تر دیکە
لە موڵکدارێکەوە بۆ ئەوی دیکە
و
لە بتێکەوە بۆ بتێکی تر
هەموو شەوێ وەک سەگ ڕائەکەین
بۆ خەڵکێک ئەگەڕێین وەرمانگرێ
بۆ پەردەیەک ئەگەڕێین دامانپۆشێ
و
عەوداڵی نیشتەجێیەکین
و
مناڵەکانمان بە چواردەورمانەوەن
پیر و قەموور” کوڕ ” بوون
لە فەرهەنگە کۆنەکانا
بۆ بەهەشتێکی دڵفڕێن ئەگەڕێن
بە دوای درۆیەکی گەورەوەن
زۆر گەورە
پێ ی ئەڵێن: نیشتمان

ئێمە هاونیشتمانی کۆشکی” گریان “ین
پەڕەکانمان سەیرە
بیرکردنەوەمان سەیرە
ناوەکانمان لە ناو ناچن
نە ئەوانەی نەوت ئەخۆنەوە ئەمانناسن
نە ئەوانەی فرمێسک و نەهامەتی ئەخۆنەوە
زیندانی ناو” دەق “ێکین
دەسەڵاتداران نووسیویانەتەوە
زیندانی ” ئایین”ێکین
مەلاکان دایانڕشتۆتەوە
زیندانی خەفەتین
و
ئای کە لە خەفەتا کەس لێمان ناباتەوە

چاودێری ئەکرێین
لە چاخانە و لە ماڵەوە
لە ناو ڕەحمی دایکەکانیشەوە
و
لە هەر لایەکەوە
سیخووڕێک لە چاوەڕوانیمانایە
چایەکەمان ئەخواتەوە
لە ناو جێگەکامانا ئەنوێ
پۆستەکانمان ئەیا بەسەر یەکا
ئەچێتە ناو لاپەڕە و دەفتەرەکانمانەوە
ئەچێتە ناو لووتمانەوە
و
لەگەڵ “کۆکە”مانا یەتە دەرەوە

زمانمان بڕاوە
سەرمان بڕاوە
گەر پەنا بەرین بۆ ئاسمان
ئەڵێن: قەدەغەیە
گەر دوعامان کرد پێغەمەر ئاگای لێمان بێ
“ڤیزە”یەکی بێ گەڕانەوەمان ئەیەنێ
گەر داوای قەڵەمێک بکەین تا پێش لە سێدارەیانمان
دوا وەسیەت یان دوا شیعر بنووسینەوە
باسەکانمان پێ ئەگۆڕن

نیشتمانە هەڵواسراوەکەم بەسەر دیواری ڕق و کینا
تۆپە ئاگراوییەکەی ڕوو لە نەمان ئەکەی
هیچ کەسێ : لە خەڵەی ئەم یان ئەو
بوتڵێک خوێن
یان “میز”ێ بە حورمەتەکەی
نەبەخشیوە بە تۆی غەرق بووی خوێن
هیچ کەسیان
بە پانتایی ئەم عەبا ڕاکێشراوە
ڕۆژێ لە ڕۆژان
پەڵتۆیەک یان کڵاوێکی پێت نەبەخشیوە
ئەی ووڵاتی وەک هێلانەی پایز تێک شکاو
لە شوێنی خەمان
وەک درەخت ووشک هەڵگەڕاوین
لە ئاوات و یادگارەکمان دوور خراوینەتەوە
چاومان لە دەنگیمان ئەترسێ
دەسەڵاتدارەکان خودایەکن
خوێنی”شین” بە لەشیانا ئەگەڕێ
و
ئەمەش بووین بە وەچەی کەنیزەیەک

نە کۆخای شاخاوییەکان، نە دانیشتووی بیابانەکان، ناماناسن
کەس میوانداریمان ناکا
کە ستەمکارێک ئەڕوا
ستەمکارێکی تر وەرمان ئەگرێ
کۆچەری بەندەرەکانی” ماندوو” بوونین
کەس ئێمەی ناوێ
نە مەلائیکەت…نە شەیتان
لەم دەریا بۆ ئەو دەریا
کەس ناماناخوێنێتەوە
لە پاپۆڕی خەفەتەکانا سەفەر ئەکەین
سەرکردە : بەکرێ گیراو
پیرەکەمان : چەتە
وەک مشک خزێنراوینەتە قەفەسەوە
هیچ بەندەرێ..هیچ مەیخانەیەک وەرمان ناگرێ
هەموو پاسەپۆرتەکانمان
شەیتان دەریکردوە
هیچ نووسینەکمان

نەچۆتە دڵی سولطانەوە
لەسەفەراین
لە دەرەوەی بازنەی کات و شوێنا
خەڵکانێکین کە :
دەغیلە و کەل و پەلەکانمان وون کردوە
مناڵەکانمان وون کردوە
ناوی خۆمانمان وون کردوە
" ئینتما"مان وون کردوە
هەستکردن بە "ئەمان"مان وونکردوە
نە ئەمبەر…نە ئەوبەر
نە وەچەی ئەم….نە وەچەی ئەو
نامناسن
نیشتمانم..:
هەر چۆلەکەیەک ماڵێکی هەیە
تەنها ئەو چۆلەکانە نەبێ
کە "ئازادی" ئەکەن بە پیشە
ئەوان : لە دەرەوەی ووڵاتەکانیان ئەمرن
“”””””””””””””””””’
“”””””””””””””””””’

(بۆ زیاتر مانا بەخشین دەستکاری چەن ووشەی□ک کراوە لە کاتی وەرگێڕانەکەی بۆ هێشتنەوەی ڕیتمی نێوان دێڕەکان و مانا شیعرییەکانیان..)e

---

ن□امە بۆ گۆران سەباح لەلایەن کاروان کاکەسوورەوە

بە خۆشەویستی دەست پێ دەکەم:

گوتاری (بێکەڵکترین پرسیار و حەفت وەڵامی سەیر)تم خوێندەوە، کە ل□ب□ار□ی کت□ب□ی (□□م□ان و خوێنەرە جیاوازەکانی)ی (شاخەوان سدیق)ەوە نووسیوتە. من خۆم بە تایبەتی لەم نووسینانەی ئەم دوایییەمدا پێم لەسەر بایەخی ڕووبەڕووبوونەوە داگرتووە و گوتوومە لەو جووڵەیەدا شتەکان بەر یەک دەکەون، کە ئەو بەریەککەوتنە وا

دەکات کولتووری نووسینمان لە قۆناغی کەڵەکەکردنەوە بگاتە قۆناغی پێداچوونەوە. واتە پێداچوونەوەی ئەو شتانەی لەم سێ دەیەی ڕابردوودا فڕێمان داونەتە سەر یەک، کە ئەوە دیدێکی ڕەخنەیی دەخوازێت. بەریەککەوتن نەک هەر دۆخی شت دەگۆڕێت، بەوەی دەیترازێنێت و ئەو ڕووانەی دەردەخات، کە بەبێ ئەو جووڵەیە نەدەکرا بیانبینین، بەڵکوو بواری ئەوەیشمان بۆ دەڕەخسێنێت، تا لە گۆشەنیگای دیکەوە بۆیان بڕوانین. لێرەوە من بایەخی ڕووبەڕووبوونەوە لە بەرچاو دەگرم، کە نەک هەر خوێنەر چالاک دەکات، بگرە دەیخاتە بەردەم ڕوانینی جیاوازجیاوازیشەوە. دیارە هەموو ڕووبەڕووبوونەوەکان وەک یەک نین، بۆیە دەکرێت هەر یەکەیان بە جودا بخوێنینەوە.
من خۆم، کە لەم کتێبەی (شاخەوان سدیق)دا بەشدارم و تۆ لەبارەی بۆچوونەکانمەوە نووسیوتە، نایشارمەوە هەم بە بایەخەوە خوێندمەوە و هەم بە بابەتەکەم گەڕامەوە، تا بە شێوەیەکی دیکەی جیاواز لێی بڕوانم. ئەمە بۆ من جووڵەیەکی کاریگەرە. خۆ ئەگەر هەر بۆچوونێکی جیاواز لەم ڕووەوە بخەمە ڕوو، بە مانای سڕینەوەی ئەوەی تۆ نایەت، بەڵکوو وەک هەمیشە گوتوومە و لێرەیشدا دەیڵێمەوە، کە دەنگی من دەبێتە دەنگێکی جیاواز لە پاڵ ئەوەی ڕووبەڕووم بووەتەوە. دەکرێت کۆمەڵێک دەنگی دیکەی جیاوازتریش لە دەرەوەی ئێمەوە بێن، تا لەناو ئەم ڕووبەرەدا دەربکەون.
دیارە من زیاتر لەبارەی وەڵامەکەی خۆمەوە دەنووسم، کە دەکرێت ئەو شەش نووسەرەی دیکەیش، ئەگەر ئارەزوویان لێیە، بۆچوونی خۆیان بخەنە ڕوو.
با لە ناونیشانەکەوە دەست پێ بکەین: (بەکەڵکترین پرسیار و حەفت وەڵامی سەیر). وشەی (بەکەڵکترین) بۆ منی خوێنەر دەربڕینێکی ڕەهایانەیە. ئایا چۆن بەو ئەنجامە گەیشتیت؟ لەو هەموو پرسیارەی مرۆڤ تا ئێستا کردوونی، ئەمەی (شاخی) بەکەڵکترینیانە؟ تۆ هەر لە سەرەتاوە دیاریت کردووە بۆ کوێ بگەیت، کە ئەمە هەڵەی لۆجیکییە و بە (hasty generalization) و (jumping to conclusions) ناسراوە. واتە دەتەوێت خێرا ئەنجامێک بە دەستەوە بدەیت. ئینجا بۆ ئەوەی پێی بگەیت، پێویستە ئەو خاڵانە بدۆزیتەوە، کە ڕێت بۆ کورت دەکەنەوە. حەوت نووسەر بەشدارن و حەوت وەڵامی جیاوازیشیان داوەتەوە. چۆن هەر لە ناونیشانەکەوە هەموویان دەکرێنە یەک؟
لەوەدا هاوڕاتم، کە پرسیارەکەی (شاخی) لە ڕووی داڕشتنەوە تۆکمە نییە، بەڵام من وا لە پرسیار ناڕوانم، بەڵکوو تێیدا بە دوای چەمکدا دەگەڕێم. لێرەوە ئەو پرسیارە بە گرنگ دەزانم، کە ئەم چەمکانە لە خۆی دەگرێت: دەق، نووسەر بە گشتی، ڕۆمانووس بە

تایبەتی، ڕۆمان، خوێندنەوە، خوێنەر، کاریگەری و هیی دیکە، کە هەر یەکێیان کۆمەڵێ ڕایەڵ (کۆنتێکست)ی لەناو فەلسەفەدا هەن، بەو مانایەی ئەو چەمکانە بەر لەوەی هیی ڕۆمان بن، هیی ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤن و لێکدانەوەی جیاوازیان بۆ کراوە. کاتێ تۆ دەڵێیت: (باسی پەیوەندیی ڕۆمان و خوێنەر و چەمکی خوێنەر دەکات. بابەتەکە، وەک هەموو جار، دەباتەوە سەر فەلسەفە)، ڕاستییەکەی نەمبردووە، بەڵکوو هەر خۆی لە بنەڕەتەوە فەلسەفییە. فەلسەفە سنوورێکی کۆنکریتبەندی نییە، تا لێ نافەلسەفە جودا بکرێتەوە، بەڵکوو هەر کاتێ ئاستی زانراوی چەمک جێ دەهێڵین و ڕوومان لە نەزانراوە، ئەوە لە دۆخی شمەکەوە بۆ دۆخی ئاماژە دەپەڕینەوە و فەلسەفەی تایبەت بە خۆمان دادەمەزرێنین، کە لێرەدا بوارم نییە لەم ڕووەوە بە کۆمەڵێک سەرچاوە بگەڕێمەوە و نموونە بهێنمەوە، بەڵام هەندێ دەڵێم قسەکردن لەبارەی ئەو چەمکانەوە ئەوەمان بەسەردا دەسەپێنێت دایەڵۆگی فەلسەفییانە دابمەزرێنین. ئەو دایەڵۆگە بووەتە پێشەڕی وەڵامەکەی من، کە دەتوانم بڵێم هەوڵم داوە ئەو چەمکانە لەو ڕێیەوە بخەمە ڕوو.

نووسیوتە: (پێم حەیفە، کاروان بیرەکە و تێڕوانینە جوانەکانی لەپاڵ بیرمەندانی ئەوڕوپا دەشارێتەوە، بە هەر ڕایەکی خۆی، ڕای بیرمەندێکی بیانی دەکاتە بەڵگە. هەردەم ڕای خۆی بەسوودترە لە ڕای ئەو بیانییانەی ڕیزیان دەکات. کاتی هاتووە، تاکی کورد باوەڕ بە بیرەکە و تێڕوانینی خۆی هەبێت، لە کاروان ڕادەبینم ئەو ڕچەیە بشکێنێت. ئەو ئازادە چۆن کار دەکات. ئەگەر حەزی لەو جۆرەیە، با وتارەکانی بنێرێت بۆ گۆڤارە ئەکادیمییەکان، ڕەنگە سوودی بۆ ئەوان هەبێت).

من پێشتریش گوتوومە لە ڕێی دایەڵۆگەوە بە سەرچاوەکان گەیشتووم، بەو مانایەی وەک نووسەری ئەدەبی گێڕانەوە کاتێ ویستوومە بە نموونە لە چەمکی (کات: Time) بگەم، ئەوە گێڕاوم و ئەو گێڕانە وای لێ کردووم ڕووم لە نەزانراو بێت. واتە نەمزانیوە چی دەدۆزمەوە. لەو گێڕانەدا بە (ئۆگستین)، (کانت)، (بێرگسۆن)، (نیتشە)، (هایدیگەر) و هیی دیکە گەیشتووم، کە لە گوتاری (کات وەک پرسیارێکی شەڕانگێز لە ئەزموونی مندا) هەوڵم داوە ئەو ئەزموونەی خۆم بنووسمەوە. دەمەوێت بڵێم من لەگەڵ ئەو سەرچاوانە بیر دەکەمەوە، نەوەک لە ڕێیانەوە، چونکە ئەگەر لە ڕێیانەوە بیر بکەمەوە، هەر ئەوە بەرهەم دێنمەوە، کە هەیە، بەڵام کاتێ لەگەڵیان بیر دەکەمەوە، ئەوە ئەو (منە دایەڵۆگییە)م ون نابێت، بەڵکوو دەبێتە هاوکاتی ئەوانە. ئەو (من)ـەی گفتوگۆی دامەزراندووە، نە منێکی بەرزگەرایە، تا ئەوانەی دی بسڕێتەوە، نە منێکی

خەبەکەمزانیشە، لە ئاستی ئەوانەدا بچێمەتەوە، بەڵکوو کاتێ دایەڵۆگ هەیە، ئەوە بەرزی و نزمی نامەنن، بەڵکوو دەخەکی دی دەردەکەوێت، کە تێیدا هەموو ئاڕاستەکان ڕوویان لە نەزانراوە و خاوەندارێتی گوم دەبێت. هیچ کەسێک خاوەنی هیچ شتێک نییە، بەڵکوو شتەکان لە بەردەمی هەمووان‌دا ئاواڵان. ئەوانەی من لەم گۆڕانەدا دەستم کەوتوون، بەرهەمی گۆڕانکەمە، کە ئەو سەرچاوانەی، تۆ ناوت ناون ئەورووپی، خۆیشیان هەر لە ڕێی ئەو گۆڕانەوە دروست بوون. کتێبەکی وەک (هەزارویەک شەو)ی خۆرهەڵات دەگاتە ناو دەی خۆرئاوا. سەرنجی (بەرخیس)ەکی ئەرجەنتینی ڕادەکێشێت و بە شاکارەکی مەزنی دەزانێت. دەتوانم دەیان نموونەی دیکە لەم ڕووەوە بهێنمەوە، کە هەزری مرۆڤایەتی پێکهاتەیەکی بێسنوور و بێناسنامەیە. هەر داهێنەرێک بە شێوازی خۆی تایبەتمەندیی پێ دەدات. واتە (جیاوازی) دەکەوێتە پێش (ناسنامە)وە، نەوەک بە پێچەوانەوە. لەبەر ئەوەیشە ڕەخنەدەزانی پۆستمۆدێرن ئەوە دەدەنە دواوە، کە شتەکان بەگەردن و یەک ڕەگیان هەیە، بەڵکوو پێیان وایە هەمەڕەنگن و لە بێژمار کەناڵی جیاوازەوە هاتوون. توخمەکانی ئاگر، هەوا، خۆڵ و ئاو، کە (ئەریستۆ) بە کاریان دەهێنێت و لێکیان دەداتەوە، مەبەستی تەنیا ئەوانەی ئەسینا نین، بەڵکوو مەبەستی هیی هەموو گەردوونە. (گاستۆن باشولار)ی فیلەسۆف کاتێ هەمان ئەو توخمانە بە شێوازی خۆی ڕاڤە دەکاتەوە، تەنیا لەگەڵ ئەوانەی پاریسی نین، بەڵکوو ئەویش مەبەستی هیی هەموو شوێنێکە.

لە خۆم ڕادەبینم بەڵام هیچ چەمکێکم نەهێناوە، ئەگەر ڕایەڵەکانی ئەو چەمکەم لەلێک نەدابنەوە. ئەمە دەتوانین چ لە گوتار و چ لە گفتوگۆدا ئەو دایەڵۆگە دابمەزرێنین و هەر لەو ڕێیەوە چەمکەکان لێک بدەینەوە، کە ئەو لێکدانەوەیە شێواز و تایبەتمەندیی ئەمە پێک دەهێنێت. لەم ڕووەوە هەم کتێب هەیە و هەم گوتاری جیاوازجیاوازیش. نوێترین گوتارم ناو ناوە (چەمکی سادەیی وەک بانگەشەی داهێنان)، کە لەوەدا وەک ئەوەی تۆ گوتووتە لەبارەی ئەو چەمکەوە نووسیومە و دایەڵۆگم لەگەڵ چەند سەرچاوەیەکدا کردووە.

ئەم پەرەگرافەت لە نووسینەکەم وەرگرتووە: (پێم وایە ئێمەیش کاتێ بمانەوێت بە گشتی لە ئەدەب و بە تایبەتی لە ڕۆمان بگەین، پێویستمان بەوەیە جینیالۆجیا بۆ ئەو چەمکە بکەین، تا ئەم ئاستە سادەیی ئەمڕۆی تێبپەڕێنین و بیخەینە ئاستی دیکەوە. دەکرێت پرسیاری (خوێنەر چییە؟) بۆ ئەو جینیالۆجیایە ببەتە پێشەوەمان). ئینجا پرسیوتە: (ئەرێ "... جینیالۆجیا بۆ ئەو چەمکە بکەین . . . ." مانای چییە؟ ئەرێ کام ئاستی سادەی ئەمڕۆ؟ ئەرێ کام ئاستی دیکە؟). ئەو پرسیارانە دەیان کردمەوە، کە ڕێیان لە حوکمدان گرتووە. ڕێگی

وشەی جینیالۆجیا بە کولتووری یۆنانی دەگەڕێتەوە. بە مانای بنەچەی خێزان و بنەماڵە هاتووە. (داروین) بە شێوەی ناڕاستەوخۆ لە بواری بایۆلۆجیدا بە کاری هێناوە، تا لەو ڕێیەوە ڕاقەی گیانەوەر بکات، کە لە کتێبی (بنەچەی جۆرەکان: On the Origin of Species)دا دەیەوێت ڕیشەی ڕاستینەیان بدۆزێتەوە. چۆن گۆڕاون، چۆن گەشەیان کردووە و شتی دیکەی لەم بابەتە. واتە لە ڕێی هەردوو چەمکی (Evolutionism) و (Phylogenesis)ـەوە پەرەسەندنی گیانەوەری لە ڕووی مێژووییەوە لێک داوەتەوە. (نیتشە) بە فەلسەفەی گواستوویەتەوە و لە بواری ڕاڤەکردنی بەهادا خستوویەتیە کار. ڕەخنەی ئەو لە مێتافیزیکا پەیوەستە بە بەهاوە، چونکە ڕەخنە حەقیقەت دەردەخات، کە ئەو حەقیقەتە بەهای تێدا شاردراوەتەوە. لەو ڕەخنەیەیشیدا پەنا بۆ جینیالۆجیا دەبات، بەو مانایەی ڕێگەی تێکشکانی حەقیقەت و دەرکەوتنی بەهای ڕاستییە، کە ئەمەیش لە دوو ئاستدا دەردەکەوێت: ئاستی یەکەم، ئەو بەهایە، یان ئەو بیرۆکەیە لە ڕووی مێژووییەوە چۆن سەری هەڵداوە و چۆن گەشەی کردووە، بەڵام ئاستی دووەم، ڕەخنەیە لەو بەهایە و لابردنی ئەو چینە پیرۆزییەی سەری، تا ناوەوەی بکرێتەوە. بە مانایەکی دی، گومانکردن لە حەقیقەتی ئەو بەهایە، بە مەبەستی تێپەڕاندنی. لێرەدا لە ئاستی ڕەهاوە دەچێتە ئاستی ڕێژەییەوە. ڕووکەش لا دەچێت و ڕەسەن دەگەڕێتەوە، کە یەکەمیان لەسەر مێتافیزیکا دامەزراوە و لاوازە، بەڵام دووەمیان خاوەنی هێزە و توانای بەردەوامیی هەیە. (ڕۆمان لە تاکدەنگەوە بۆ فرەدەنگ). کەواتە بەهاکان بە دەستەڵاتەکان داپۆشراون و پێویستە هەڵیانبکۆڵین، تا بۆ سروشتی خۆیان بگەڕێنەوە. جینیالۆجیا لای (میشێل فۆکۆ) دەبێتە ئارکیلۆجیا، کە دەیەوێت لەو ڕێیەوە بە مێژووی هزری خۆرئاوادا بچێتەوە. لەو پێداچوونەوەیەدا لێکدانەوەی جیاواز بە کۆمەڵێک چەمکی وەک سێکسواڵیتی، شێتی، زیندان، سزا، پێوەری بەها و هیی دیکە دەکات. واتە ڕۆ دەچێتە نەستی کولتوور، ئەو ڕووەی بە درێژاییی مێژوو داپۆشراوە، بەڵام بە نهێنی کاری خۆی دەکات.

بەم شێوەیە کاتێ دەڵێم جینیالۆجیا بە چەمکی خوێنەر بکەین، واتە بەو تێگەیشتنانەی تا ئیستا لەم ڕووەوە خراونەتە ڕوو، ڕازی نەبین، بەڵکوو خۆی هەڵبکۆڵین و شتی دیکەی نوێی تێدا بدۆزینەوە، کە هەوڵم داوە کارێکی لەم شێوەیە بکەم. بە مانایەکی دی، دەبێت ئەم ئاستە سادەیەی ئەمڕۆی تێبپەڕێنین و بیخەینە ئاستی دیکەوە. (ئاستی دیکە)، ئاستێکی نەزانراوە و تێیدا بەهای نوێ و تێگەیشتنی جیاواز دەردەکەون.

من یەکێک نیم لەو نووسەرانەی پێیان وایە هیچ شتێک نەکراوە، بەڵام

دەڵێم بەشێکی زۆری ئەوانەی بە ناوی ڕاقەی توخمەکانی ڕۆمانەوە خراونەتە ڕوو، سادەن. ئایا لەم شوێنەدا بەچوونی هەردووکمان پێک ناگەنەوە؟
نووسیوتە ("لە کتێبی (ڕۆمانی نوێ … پێشەکییەکی کورت)دا پێی وایە ڕۆمان هەمیشە مۆدێرن بووە، . . . " (لا١٨٧). قسەیەکی وا هەبێ و نەبێ، هیچ لە بابەتەکە ناگۆڕێت. ڕای ئەو (ماتز)ە و ئەوانی دیش بە خوێنەری ڕۆمانی کوردی گرنگ نیین. ڕای کاروان خۆی گرنگە، کە شەرمنانە لە پاڵ بیانییەکان بەکزی دەریاندەبڕێت. خۆزگە بە دوو پەرەگراف، سێ، چوار گێسی ماتز ، وەڵامێکی پوختی خۆی دەدایەوە و ئەو هەموو بیانییە مردوو و زیندووەی ڕیز نەدەکرد. ئەو کاتە، ئەمە باشتر لە تێڕوانین و بیر و پڕۆژەی کاروان دەگەیشتین.)
لێت ناشارمەوە ئێستا کاتێ ئەم ڕستەیە (ماتز پێی وایە ڕۆمان هەمیشە مۆدێرن بووە) دەخوێنمەوە، خۆیشم دەڵێم هیچ نییە، بەڵام ڕاستییەکەی ئەگەر هەموو پەرەگرافەکەت دابنابووایە، دەردەکەوت بە شێوەیەکی دیکەیە. ئەمە پەرەگرافەکەیە: {(گێسی ماتز: Jesse Matz) لە کتێبی (ڕۆمانی نوێ… پێشەکییەکی کورت)دا پێی وایە ڕۆمان هەمیشە مۆدێرن بووە، بەو مانایەی بایەخی سەرەکیی بە ژیانی هاوچەرخ داوە و وەک ناوەکەی (Novel) دەریدەخات، هەموو کاتێ شتی نوێی لا گرنگ بووە. نۆڤێل لە زمانی ئینگلیزیدا بە مانای (نوێ)یش دێت، بۆیە وا دەڵێت. ئەویش وەک (داڤید لۆج) و زۆر ڕەخنەدۆزی دی، سەرەتای سەدەی بیستەم بە تایبەت دەزانێت، بەوەی مۆدێرنیتی لە ناکاو وای لێ هات هەموو شتێک بگۆڕێتەوە، بە ڕادەیەک جیهان ببێتە دوو بەش. بەم شێوەیە تەقینەوەکە ڕووی دا و ژیانی مرۆڤ چووە دۆخێکی دیکەی جیاوازەوە. ئینجا بۆ ئەوەی ڕۆمان بیتوانیایە هاوشانی ئەو گۆڕانکارییانە بچێتە پێشەوە، دەبووایە هەمان تەقینەوە لە خۆیدا بکات و پەیوەندیی بە ڕابردووەوە بپچڕێنێت، کە ئەمە شێوازێکی تری دەخواست، تا ڕێ لە بەردەم مۆدێرنیتیی ئایندەدا خۆش بکات. لە ڕێی شێوازی (هێنری جیمس)، (جۆیس)، (ولف)، (جین تۆمەر)، (جۆزیف کۆنراد) و ئەوانەی ترەوە جەخت لەوە دەکاتەوە، کە سەردەمەکە هەر لە سەرەتاوە شێوازێکی دیکەی دەربڕین و تەکنیکی گۆڕانەوەی سەپاندووە، کە پێشتر (گۆستاڤ فلۆبێر)، (ئیڤان تۆرگنێڤ)، (جۆرج ئیلیۆت) و ئەوانەی دیکە هەوڵی گرنگیان لەم ڕووەوە داوە. بەم شێوەیە ڕۆماننووسانی دواتر هەر بە داهێنانی زمانی نوێ و تەکنیکی نوێ ڕووبەڕووی گۆڕانکارییەکانی دنیا بوونەتەوە}.
وەک گوترا پرسیارەکەی (شاخی) ئەم چەمکانە لە خۆی دەگرێت: دەق، نووسەر بە گشتی، ڕۆماننووس بە تایبەتی، ڕۆمان، خوێندنەوە، خوێنەر، کاریگەری و هیی دیکە. ئایا ئەگەر لە بەشێکی وەڵامەکەمدا

ئاماژە بە کتێبێکی گرنگ بکەم و پوختەیەکی لێ وەربگرم، مانای وایە بۆچوونی خۆمم دەرنەبڕیوە؟ من لەم وەڵامەدا گوتەی نووسەرانم وەرنەگرتووە، بەڵکوو ڕوانگەی ئەوانم لەم ڕووەوە دەرخستووە. بە من خوێندنەوە و نووسین دوو پرۆسێسی دژبەیەک نین، بەڵکوو پێوەندیی ڕایزەمانەیان پێکەوە هەیە. خوێندنەوەی ئەم کتێبە لە بەشێکی وەڵامەکەمدا ڕەنگی داوەتەوە و فرەدەنگیی دروست کردووە. من نە (ماتز) بە بیانی دەزانم و نە هیچ نووسەرێکی دیکەیش، بەڵکوو خۆم بە هاوکات و هاوشوێنیان دادەنیم. بۆ من (لیندا هەتچیۆن)ی کەنەدی لە سیاسەتسازێکی کوردی نزیکترە، بەوەی هەردووکمان لەناو ڕووبەری بێسنووری زماندا پێک دەگەینەوە. ئینجا نووسەر بەسەر زیندوو و مردوو دابەش ناکرێت، بەوەی ئەمە دنیای شمەکمان جێ هێشتووە و چووینەتە دنیای ئاماژەوە، کە لەوێدا سنوورێک لەنێوان مەرگ و ژیاندا نەماوە. من خۆم وا لە مرۆڤ ناڕوانم، کە تەنیا لایەنی فیزیکییە. پێم وایە ئەمە لایەنێکی تەسکە، بەڵکوو لایە نادیارەکەیم زیاتر بە گرنگە. ئایا (سەرڤانتس)، (دانتی)، (شەکسپێر)، (نالی)، (گۆران)، (ئیبراهیم ئەمین باڵدار) و زۆری دی ئەگەر لایەنە فیزیکییەکەیان دیار نەماوە، مانای وایە لایەنە نادیارەکەیشیان سڕاوەتەوە؟ لایەنی نادیاری گەردوون زۆر لە لایەنی دیاری فرەوانترە.

نووسیوتە: (ئەو هەموو چەمکە بیانییانەی ڕیزی کردوون: سەمیۆسیسی بەکۆتا، پرینسیپی هۆکاری، ڕەهەندی ئامانجداری، ئاسۆی چاوەڕوانی، دیدگەی بزۆک، عەقلی تاکانەی خوێنەر، پڕۆسێسی چاوەڕێکردن و بەبیرهاتنەوە، هاوئاهەنگی پێکەوەیی، فۆکەلایزەیشن، دەنگی تاک، هتد).

ئەوانە چەمکی بیانی نین، بەڵکوو گەردوونین، کە وەک پێشتر گوترا دەکرێت بڵێین هیی ئێمەیشن. ئەگەر خۆمان لەم گەردوونە دابڕیوە، ئەوە هەوڵی من و ئەوانەی تریش بۆ ئەوەیە پێی بگەینەوە. وەک گوترا بەبێ دامەزراندنی ئەو دایەڵۆگە پێی ناگەینەوە. ئەم چەمکانە ڕیز نەکراون، بەڵکوو هەر یەکەیان لە شوێنە خۆیی دەرخستووە و لێک دراوەتەوە. بۆ نموونە چەمکی (سەمیۆسیسی بەکۆتا) لەم پەرەگرافەدا ناوی هاتووە:

{بەو مەبەستەی بزانین ڕۆمانمان چ جۆرە خوێنەرێکی دواندووە، پێویستە ڕوومان لە چەمکی تێکست وەرنەگێڕین، بەوەی تێکست مەڵبەندی بەیەکگەیشتنی نووسەر و خوێنەرە، کە (ئومبەرتۆ ئیکۆ) بە (کاری کراوە: Open Work) ناوی دەبات، بەو مانایەی هەر کارێک دەکرێت کۆمەڵێک لێکدانەوەی جیاواز لە خۆ بگرێت، کە ئەو زۆرییە هەم دژبەیەکی و هەم بەریەککەوتن دەردەخات. هەر ئەوەیشە ئازادیی خوێنەر لە ڕاڤەکردندا مسۆگەر دەکات، بەوەی تێکست خاوەنی یاسا و

یاریی خۆیەتی، کە ئەو خوێنەرە بە ڕێگەی خۆی دەیاندز□تەوە. پێی وایە هەتا تێکست پتر ب□ ئ□استەی کرانەوەدا بجووڵێت، ئاماژە و نیشانەی زیاتر لە خۆ دەگرێت، کە ئەو چەمکی سەمیۆسیسی بێکۆتا (infinite semiosis)ی بۆ بە کار دەهێنێت، بەو مانایەی ئەو نیشانە و ئاماژانە جۆراوجۆرن و خوێندنەوەی جۆراوجۆریش هەڵدەگرن. ئینجا مادام زمان پشت بە مێتافۆر دەبەستێت، ئەوە بەو ئەندازەیەی ئاڵۆز و هەمەڕەنگە، هاوکات دەوڵەمەندە بە سیمبۆل و شیفرەیش. لێرەوەیە زمان ڕوانینێکی سیمۆتیکیانە دەخوازێت}.

لەبارەی (ئاسۆی چاوەڕوانی)یەوە ئەمەم نووسیوە: {پێم وایە خەسڵەتی تێکستی داهێنەرانە لە ڕێی خوێنەری چاوکراوەوە دەردەکەوێت، ئەو خوێنەرەی مشەخۆر نییە، بەڵکوو بەرهمهێنەری مانای جیاوازە. (هانس ڕۆبەرت یاوس) ناو لەو پرۆسێسە دەنێت ئاسۆی چاوەڕوانی (Horizon of Expectation). واتە کارلێکی نێوان تێکست و خوێنەر بە مەرجی سەرەکی دادەنێت بۆ بەرهمهێنانی مانا، کە ئەمە لەوەدا دێتە دی توانای خوێنەر هاوشانی هیی نووسەرە، بگرە هەر ئەویشە نهێنییەکانی ئەو تێکستە د□دز□تەوە، تا لەوێوە دنیای هونەری بە دنیای ڕیاڵ ببەستێتەوە، کە وەک لە پێشەوە گوترا بوونی بۆشایی لە تێکستدا ئەو پێوەندییە پێک دەهێنێت}.

هیوادارم دیسان بۆ وەڵامەکەم بگەڕێیتەوە، تا بزانیت هیچ یەکێکیان لە خۆیەوە ناوی نەهاتووە، بەڵکوو سروشتی باسەکە ویستوونی. وەڵامی ئەدەبی وەک وەڵامی ماتماتیکی نییە، کە هەر دەبێت هاوڕێکی پرسیار بێت، لە کاتێکدا نووسەری ئەدەبی پشت بە زمانێک دەبەستێت، لەسەر ڕیتۆریک و میتافۆر دامەزراوە، کە ئەو خەسڵەتە بە شێوەیەک لە شێوەکان بۆ بواری ڕاڤەیش دەپەڕێتەوە. (شاخی) دەپرسێت ئایا ڕۆمانی ئێمە خوێنەری جیاوازجیاوازی دروست کردووە؟ هەر ئەوەی خەسڵەتی (جیاوازجیاواز)ی داوەتە پاڵ (خوێنەر)ـەوە، مانایەکی بێسنووری پێ داوە، بەوەی (جیاوازی) وەک (جاک دێریدا) پێی لەسەر دادەگرێت ڕووبەرێکی تێپەڕێنراوە و هەمان ئەوەی پێشوو نییە. ئەگەر من بە (ئا)، یان بە (نا) وەڵامی بدەمەوە، ئەوە بازم هەڵداوە بۆ ئەنجام، بێ ئەوەی لە هیچ شتێک بکۆڵمەوە. واتە ئەگەر بڵێم (بەڵێ، دروستی کردووە)، یان (نەخێر، دروستی نەکردووە)، ئەوە مانای وایە لە جیاتیی ئەوەی ڕاڤەی شتەکان بکەم، هاتووم بڕیارم داوە. ئەمەیش نەک هەر سادەکردنەوەیە، بەڵکوو هەڵەی لۆجیکییشە، بۆیە دەبێت گەڕان و بەردەوامی لە وەڵامەکەمدا هەبن، نەوەک وەستان.

دیسان بۆ ئەو شوێنە دەگەڕێمەوە، کە تێیدا گوترا ناکرێت ئێمە لە دەرەوەی فەلسەفەدا باس لە چەمکی خوێنەر بکەین، کە ئەو چەمکە دەیان فیلۆسۆف و ڕەخنەدۆزی بە خۆیەوە خەریک کردووە. ئەوەتە وەک

لە نووسینەکەی تێدا دەیخوێنمەوە (هاشم ئەحمەدزادە)یش لە وەڵامەکەیدا بۆ لای تیۆریی خوێنەر دەچێت و ئاماژە بە (مەرگی نووسەر)ی (ڕۆلان بارت)یش دەکات. من خۆیشم دایەلۆگەکە بەوەی گەیاندووم و نووسیومە: {(ڕۆلان بارت) لە کتێبی (ڕەخنەی بنیادگەرانەی حیکایەت)دا دەڵێت پرۆسەسی نووسین بەبێ بێدەنگبوونی نووسەر نایەتە کایەوە، هەر ڕێک وەک ئەوەی نووسەر مردبێت. ئەو کاتێ دەنووسێت، وەڵامی کۆتاییی بە لاوە ناوە، بەڵکوو هەر لە سەرەتاوە وەڵامی کۆتاییی بۆ ئەوەی تر جێ هێشتووە. لێرەدا مەبەستی خوێنەرە، کە دەڵێت نووسەر تەنیا گریمانەی مانا دادەمەزرێنێت}.
مادام لەبارەی چەمکی خوێنەرەوە دەدوێین، باسکردنی ئەوانە کارێکی ئاساییە، بەڵام پرسیار ئەوەیە چۆنمان باس کردوون؟ کاتێ ئەو دایەلۆگە دانامەزرێنین و بەرەو فەلسەفە ناچین، ئەوە لە ئاستی میللییدا دەمێنینەوە و هەمان ئەو زانیارییانە دەگوازینەوە، کە هیی خەڵکن، بگرە لە خوار ئەو زمانەی ڕۆژانەیشن. ئەوەتە وەڵامەکەی (ئارام کاکەی فەلاح) لەم ڕووەوە نموونەیەکی زەقە. تۆ ئەم پەرەگرافەت لێ وەرگرتووە: (لە ڕاستیدا نەک تەنیا لەناو ڕۆشنبیری و ئەدەبی کوردیدا، بەڵکو خوێندنەوەی ڕۆمان لە ئاستی جیهاندا لە پلەی یەکەمدایە چووەتە هەموو شوێنێکی ژیانی خوێنەرەوە، وەک ئەوەی ڕۆمان تاقە ڕێگایەک بێت مرۆڤ لە ڕێگەیەوە دونیا و ئازارەکانی ببینێت، تاقە چاوێک بێت هەموو شتێک ببینێت و تاقە گوێیەک بێت دەنگی کپ کراوی خۆی ببیستێت).
لەوانە سەیرتر ئەوەیە، لە شوێنێکدا نووسیویەتی، گۆیە عەقڵیەتی شەڕکەر (ئامادەیە دەیەها نامەت بۆ بنووسێ تا ڕەخنەیەکی لێ نەگری. دەپاڕێتەوە). من بەوەدا خۆم چەند جارێک ڕووبەڕووی نووسینەکانی بوومەتەوە، بۆ نموونە لە پاشکۆی کتێبی (گەڕانەوەیەکی کاتی بۆ دایەلۆگێکی بەردەوام) و لە گوتاری (لە ناوی کارە پەپەرەوە بەرەو فەلسەفەکەی)دا، بۆیە هێندە دەڵێم نامەی لەم شێوەیەم نە بۆ ئەم ناردووە و نە بۆ هیچ کەسێکی تریش. هیوادارم ئەگەر مەبەستی منە، بڵاویان بکاتەوە! بە هیچ شێوەیەک لە کەسێتیی ئەو نزیک نەبوومەتەوە، بەڵکوو تەنیا لەبارەی نووسینیەوە پرسیارم لێ کردووە و بۆچوونی خۆمم نووسیوە. بەر لەوەی بابەتەکەم بڵاو بکەمەوە، بە ئیمەیڵ بۆیم ناردووە، کە بێگومان بەوەدا کێشەی کەسێتیم لەگەڵیدا نییە، سڵاو و خۆشەویستیم بۆ نووسیوە. ئەوەم لەگەڵ نووسەرانی تریشدا کردووە. واتە بەر لەوەی بڵاویان بکەمەوە، بۆم ناردوون، تا بزانن لەبارەی بەرهەمیانەوە نووسیومە. ئەو بابەتەی پێی گەیشتووە، ڕەخنەی توندە و بە پرسیار ڕووبەڕووی بوومەتەوە، تەنانەت داوام لێ کردووە وەڵامم بداتەوە. ئیمەیڵەکە لای خۆم پارێزراوە. ئەگەر ئەوەی

بە پاڵانەوە داناوە، ئەوە با بڵاوی بکاتەوە! ئایا ئەم دانەیەیە بووەتە دەیەها؟ دەیەها؟ زۆر نییە؟ دیارە پێشتریش نامەمان گەیوەتەوە، بەڵام پێوەندییان بە بابەتی لەم شێوەیەوە نەبووە. دەتوانێت ئەوانیش بڵاو بکاتەوە. پاڵانەوە؟ (LOL). ئایا لەمەودوا کە هەست بە دەنیایی دەکات، کاتە نامەی بە دەنێرێت؟ (ئەمانە دەنووسن و ئەگەر تۆیش بتەوێت بێیتە دەنگ، بەو مەبەستەی چەمکە فڕێدراوەکانیان هەڵبگریتەوە و بە ئاڕاستەی دیکەیاندا ببەیت، بگرە لەم ڕووەوە کەمەڵێک سەرچاوەی گرنگ بە خوێنەر بناسێنیت، بەوە تۆمەتبارت دەکەن، گۆیە بەرگەی ڕەخنە ناگریت. ئایا ئەمە ڕەخنەیە؟ ئایا هەرگیز ڕەخنەیان گرتووە؟). خۆشحاڵم، کە پێویستم بەوە نییە پەنا بە کاری لەم شێوەیە ببەم.
لێرەدا بایەخی پرسیارەکەی (شاخی) دەردەکەوێت، کە پێشانی خوێنەری دەدات نووسەرێک نزیکەی چل ساڵ ئەزموونی نووسینی هەیە و ئەم وشانە دەنووسێت. دەڵێت نووسەران لە ترسان نامەم بۆ دەنێرن و دەپاڵێنەوە، نەبادا ڕەخنەیان لێ بگرم. ئەمە پێوەندی بە پرسیارەکەوە هەیە؟
دوای ئەم پەرەگرافەی (ئارام کاکەی فەلاح) نووسیوتە: (نەک هەر ئەم حەفت بەڕێزەی نێو ئەم کتێبە، زۆربەی کورد وا قسە دەکەن کاتە وەڵامی پرسیارێک دەدەنەوە. تکایە با هەموومان فێر بین، واز لەو زمانە دەدارییە بێنین. با تەنیا وەڵامی پرسیارەکە بدەینەوە، نەپەڕینەوە سەر باسی تر. ئەگەریش وەڵاممان نەزانی، با بڵێین نازانین. نەزانین عەیب نییە. تکایە، با واز لە "پێشەکی" بێنین. بە هەموو شتێک پێشەکییەکی درێژ و بێزارکەر و بێسوودمان هەیە).
دیسان ئەو هەڵەیە لۆجیکییە دووبارە بووەتەوە، کە هەمووان وەک یەک دەبینیت. من خۆم لە سەرەتای نووسینمەوە تا ئەمڕۆ ئەم شێوازەم بە کار نەهێناوە. لای پێنج نووسەرەکەی تریشدا نەمانبینی.
ماوەتەوە بەڵام دەستەکانت دەگوشم. ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە هێزی دیکەی پێ دام. تا ئەودەمەی زەمینە بە دایەڵۆگ هەیە، فرەدەنگییش لە ئارادایە.
سەرنج: بەوەدا شێوازی نامەیە، ڕێم بە خۆم داوە هەندێک شت بڵێم، کە ڕەنگە لە گوتاردا نەگوترێن، یان بە شێوەی تر بخرێنە ڕوو.
بە خۆشەویستی کۆتایی پێ دەهێنم.
کاروان کاکەسوور

ڕەشنووس لە دونیای داهێناندا..
نەژاد عزیز سورمێ

جاران زوو ، سەردەمی لووتکە بڵندەکانی ئەدەبیاتی کوردی ، چاپ و بڵاوکردنەوە یا هەر نەبوو ، یا ئەگەر هەشبووبێ دواکەوتوو بوو.. لەبەرنووسینەوە و دەستا و دەستی کاری داهێنەران یەکێک بوو لە دیاردە دیارەکانی ئەوسا ، بەتایبەتیش دیوانی شاعیران و بەری ڕەنجی بیر و بۆچوونی نووسەرانمان لەگەڵێک بواری جیاجیادا هەمیشە نوسخەی ئەسڵی ، جیا لە ناوەرۆک و جیهانبینی شاعیر یا نووسەر ،چەند شتێکمان پێ دەڵێ ئەگەر بگونجێ بڵێین لەبەینی دێری نووسیندان ، لەگەڵ نادیاریشیاندا ڕوانینی بە ڕامان دەیبینێ و مەودای ئەو سرووتە تەنیا و لەخۆنووسانە ڕوئیائارایانەی دێتەوە بەرچاو کە داهێنەر لە چرکە ساتەکانی داهێناندا خوولی تێدا خواردووە.

کەواتە ڕەشنووس، یاخود سیایی ، خۆی لە دەقێکی دیاریکراودا (سەرەتای دەسپێك تا وچانی دوایی)ـەوە دەنوێنێ.

یەکێکە لەو سیمایانەی ڕەنگڕێژی چەندین لایەنی ڕەخنە (وەك پرۆسەی داهێنان) و لێکدانەوە دەکا.

لەوانەیە سیایی نووسین ، هەر ئەوە نەبێت کە لەسەر لاپەڕەیەکی سەربەخۆ ، یا دەفتەرێکی تایبەتی بێ ، بەڵکو (پەراوێزنووسی) سەر نووسراوی دیکە و هەموو ئەو تیلمانەیش بگرێتەوە کە بەجیا داهێنەر لە وەختێکی دیاریکراودا وەك سەرەقەڵەم یا دەق نووسیوویەتیەوە ، بە وێنە پاکەتی بەتاڵی جگەرە یا هەر شتێکی لەو بابەتە..

ئەو ڕەشنووسانە بەشێکن لە مێژووی داهێنەر خۆی و لە دواییشدا دەبن بە بەشێك لە ئامرازی بەردەستی ڕەخنەگر..

ئەمە سرووشتێك نیە بۆ تاقیکاری ، لە گرێژنە بردنیش نیە کە بە ئاراستەیەکی بێ هێز و بۆشت ڕێ هەڵگرێ ، ئەمە بەشێکە لە پشکنین و کۆڵین و بەدواداچوون و پرسیار پێچ کردن لەپێناوی گەیشتن بە حەقیقەت و مەودای داهێنان

بە ڕێگایەکی ڕەوا..

ئێستا وەك دەبینین زۆر لە نووسەران بە کۆمپیوتەر دەنووسن..

بۆ نووسینی توێژینەوە ، یا باسێکی ئەکادیمی تەنانەت هەواڵ و

ڕاپۆرتی ڕۆژنامەنووسیش کۆمپیۆتەر بەهۆی ڕەگەزی خێرایی و دەرهاوردە تەکنیکیەکانی لە جێی خۆیدا بێ..

بەڵام بۆ بەرهەمی داهێنانی لە وێنەی شیعر ، دەستنووس ب□ □ ق□ناغی لێکدانەوە و ڕەخنە بەهای خۆی هەیە..
لە هەمان کاتدا هەمیشە دەربڕین لەو چەشنە کارانەدا چونکە پێش جوولەی دەست دەکەوێ ، تێکەڵاوی و لێتێکچوونێك بۆ داهێنەر دروست دەکا کە ڕەنگە □ زنجیرەی بیرکردنەوەی بپچ□ن□ ، لێرەشدا مەبەست ئەوە نیە بڵێین شیعر بە کۆمپیۆتەر نانووسرێ ، ڕەنگە لە دواڕۆژدا بەپێچەوانەوە بکەوێتەوە و وەچەکانی ئایندە نەتوانن شیعریش بە دەست بنووسن ، بەڵام بەدڵنیاییەوە ئەو شیعرەی ئەوان دەینووسن جۆرێك لە ماکی نەهلستیەت و بێ موبالاتی تێوەردەپێچڕێ کە هەموو هاوکێشەکان بەلاسەنگی بهێڵێتەوە.. لەو سەریشەوە هەموو ئەو مەودایانەی پەیوەندییان بە لەترکزەیی هاوسەنگیەکانی نووسەر و مەودا سایکۆلۆژییەکانی لەکاتی داهێناندا هەیە تەنانەت لە نووسینی نامە تایبەتیەکانیشدا لەناو هاردە (hard) خەولێخراوە بە ڤایرۆس هەڕەشە لێکراوەکاندا لە نگەر بگرن..
ئەمە نوخشەلێدانێکی بەد نیە لە دواڕۆژ ، بەقەد ئەوەی لەسەرکردنەوەی ناسکبێژییە کە تەکنەلۆژیا لە دیوی ڕەهەندە پاشقەبڕەکانی خەریکە چەپڵەی لێ دەکوتێ و بێنی تەنگ دەکا.

چەند چاوپێکەوتنێکی ڤیدیۆیی لەگەڵ فەرەیدون سامان سەبارەت بە زمانی کوردی

بۆ گوێگرتن لە قسەو باسەکان کلیک لەسەر نانونیشانی باسەکان بکە..

١- کێشەکانی بەردەم زمانی یەکگرتووی کوردی چین؟

٢- گۆڤاری زمان و زار رۆڵی لە گەشەپێدانی زمان..

٣- وتوویژێک لەسەر پرسی زمان، گۆران زمانە، یان زارێکی کوردییە…

کتێب/ هەتاوی نیوەشەو.. فوئاد سدیق

[بۆ خوێند□ن□وەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]()

[FuadSdiq_Htawi_NewaShawDownload]()

کۆنگرەی ئاسایی میلیشیاکانی یەکێتی.. □اسۆ کەمال

یەکێتی نیشتمانی کۆنگرەیەکی ئاسایی دەبەستێ. ئاساییە لە بەرئەوەی لەم کۆنگرەیەدا باقل تاڵەبانی هەمان کاری ڕۆژانەی خۆی دەکا بە بەرنامەی کۆنگرەی حزبەکەی. مەگەر کەسانی وەک مەلا بەختیار چاوەڕوانی لە کۆنگرەی یەکێتی ئەوەبێت کە پۆستە کارتۆنیەکەی بۆ بگۆڕێ بە شتێکی تر، ئەگەر نا هەموو ئەندام و لایەنگرانی یەکێتی و پارتی و حزبەکانی تری کوردستان چاوەڕوانی شتێکی تر لە کۆنگرەی حزبەکەیان ناکەن جگە لەوەی کەسی یەکەم و بنەمال□□ی یەکەم و کۆمپانیا و میلیشیایی یەکەمی حزب دێت و جارێکی ترهەمان کارەتەکانی پۆست و داهاتەکان کە بە شێوەی سیستمی بنەماڵەیی و میلیشیایی حزب ڕیکخراون دەستێکی تر تێکەڵ دەکاتەوە و دابەشی دەکاتەوە بەسەر هەمان ئەو کەس و ئۆرگانانەدا کە ئەم سیستمەی ڕاگرتوە و دەیپارێزن.

هەربۆیە ژیانی حزبایەتی و کۆنگرە و کارەکانی ئەم حزبانە هیچ جێگەی گرنگی پێدان نیە لەلایەن جەماوەری کرێکار و فەرمانبەر و چەوساوەی کوردستانەوە، بەڵام گرنگە لەم سیستمە میلیشیایی و بنەماڵەییەی سەرمایەدارانی کوردستان تێبگەین تا بزانین لەگەڵ چ جۆرە دەسەڵا تێک گیر د□ین و چۆن دەتوانین ڕو بەڕویان ببینەو□؟ و □□گای ڕزگاربون لە دەسەڵاتی ستەمکارانەیان پەیدا بکەین.

کۆمەڵگەی کوردستان وەک بەشێک لە دەوڵەتی تازەی عێراق لەنزیک بە ناوەڕاستی سەدەی بیستەوە چوەتە ژیانی حزبایەتیەوە. فۆرم و ئایدیۆلۆژی حزبی شیوعی عێراق کاریگەری لەسەر دروسبونی حزبەکان لە کوردستان هەبوە و دواتر ناسیونالیزمی کورد لەگەڵ بەرپاکردنی شەڕی چەکداری لەگەڵ دەوڵەتی ناسیونالیستی عەرەبی عێراقدا ئاڵوگۆڕ بەسەر ئەم ستراکچەر و ئیدیۆلوژی و دەور و نەخش و بەرنامەیدا هات.
لە شەستەکانەوە تا نەوەدەکان حزبە ناسیونالیستەکان وەک حزبی جەماوەری و چەکداری و لە پێناو ئۆتۆنۆمیدا دەوردەگێڕن و جەنگیر دەبن. لەم قۆناغەدا حزب دەبێتە دەسەڵاتێکی عەسکەری و میلیشیایی کە بەپێی یاساکانی نەو سوپا و دەزگای عەسکەری دەبرێت بەڕێوە. ئەندامەتی لەم حزبانەدا وەک بەشداری لەشەڕ دژی دوژمنی دەوڵەتی عێراقی عەرەبی و بەعس دەبێتە ئایدیولۆژی و ناسنامە و دەورگێڕانی فەرد و جەماوەر لەژیانی حزبیدا. لەهەمان کاتدا کێبڕکێ لەسەر پاوانکردنی مەیدانی سیاسی لە کوردستاندا لەنێوان حزبە ناسیونالیستە کوردەکان ناسنامەی سۆرانی و بادینانی و تیرەری سیاسی و سیاسەت و فەرهەنگی "جاش" ی عێراق و ئێران دروست دەکا.
لەماوەی ۲۵ ساڵی ڕابردودا گۆڕانی گەورە بەسەر ستراکتەر و شێوازی سیاسەت و بەڕێوەبردنی حزبیدا نەهاتوە لە کاتێکدا یەکێتی و پارتی لە حزبی چەکداری شاخاویەوە بونەتە حزبی دەسەڵاتداری ناوشار. ڕاستە جگە لە حزب پەرلەمان و حکومەت هەیە کە پێشتر ئەم دەزگایانە نەبون. بەڵام پەرلەمان و حکومەت وەک مەکتەبی سیاسی و ڕێکخستنە حزبیەکان مل کەچی دەستەی تایبەت و بنەماڵەی تایبەتی ناوحزبن. ئەو دەسەڵاتە کۆکراوە و شمولیەی کە تاڵەبانی و بارزانی لە حزبدا لە شەستەکانی سەدەی ڕابردوەوە دروست بوە ئێستا بوەتە دەسەڵاتێکی ڕەهای عەسکەری و سیاسی و دارایی.
حزبی جەماوەری جاران و ناسنامەی ئەندامەتی و پێشمەرگایەتی کە پێویستی دەورانی شەڕ دژی بەعس بوو گۆڕاوە بە حزبی کارتێل و کۆمپانیا کە دەوری جەماوەر و ناسنامەی حزبی بریتیە لە دەنگدان و پاشکۆیەتی مادی بە حزب لەپێناو مانەوەی وەزیفە و سەرچاوەی گوزەراندا. ئەم حزبانە هەرچەند دەنگدەریان هەیە و ئەندامیان زۆرە بەڵام حزبێکن کە بەرژەوەندی کەمایەتی سەرەوەی حزب دەپارێزن و ژیانی ناوحزب هەروەک ژیانی نەوکۆمەڵگە بەپێی یاسای سەربازی و میلیشیایی و نەبونی ئازادی و دەورگێڕان لەسیاسەت و کاری حزبدا بەڕێوەدەچێ.
ڕێکخستن و ژیانی حزبایەتی و ستراکتەر و بەڕێوەبردنی ئەم حزبانە ئاوێنەیەکی سیستەمی دەسەڵاتدارێتی و خودی دەسەڵات و دەوڵەتداریە.
لەدنیای سەرمایەداری مۆدێرندا لە ئەوروپا و ئەمریکا حزبە لیبرال

و کۆنسەرڤاتیف و چەپەکانی بورژوازی لەڕێگای کەینی کاربەدەستە گەورەکانی دەوڵەت و دەستایەتی نێوان حکومەت و بانک و بۆرسەوە کۆنترۆڵی دەسەڵات دەکەن و لەهەڵبژاردنەکانی ئەمریکادا میلیاردەرەکان ئاکامی هەڵبژاردنی دوو حزبی سەرەکی دیموکرات و کۆماریخوازەکان دیاری دەکەن. هەرچەند ئاڵوگۆڕە ئایدیۆلۆژی و ستراکتەریەکانی لە هەشتاکانەوە ڕەوتی نیولیبرالیزم هەناویەتی جیاوازی نێوان باڵی ڕاست و ناوەڕاست و چەپی بورژوازی زۆرکەمکردۆتەوە و شیوازی "حزبی جەماوەری و"حزبی کادر و جەماوەری" گۆڕیوە بە"حزبی"پڕۆفیشنالی دەنگدەرەکان" و پرۆسەی "نوێنەرایەتی" و "یاساداڕێژی" کورتکردۆتەوە لە لەدەستی "دەستەبژێری هەمەکارە"ی حزبدا کەچیتر "حزبی دەوڵەت"ن نەک جەماوەر .

بەڵام لە کوردستان ئەم پرۆسەیە هەم پەیوستی بەو ڕوپۆشکردن و ڕازاندنەوە نیە و ڕاستەوخۆ سەرەکی حزبەکان و بنەماڵەی دەسەڵاتداری حزب خۆی خاوەنی بودجە و نەوت و پۆست و پۆلیس و پێشمەرگە ودادوەر و پەرلەمانتار و مەلا و سەرەکی عەشیرەت و میدیاو خوێندەوار و چاودێری سیاسی و هەموو شتێکە و دەسەڵاتی حزبی ڕاستەوخۆ و بێ پەردەیە. هەم کۆکردنەوەی دەسەڵات و چڕکردنەوەشی پەیوستی بەڕیفۆرمی حزبی نەبوە چونکە بنەمای دەسەڵاتەکە خۆی دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی حزبەکی میلیشیاییە کە پرۆسەی نوێنەرایەتی و یاساداڕشتن تیایدا لەناو کۆنگرە و ژیانی حزبیدا هیچ حسابێکی بۆناکرێ و هەڵبژاردن و ئەندامان لەم حزبانەدا پێشتر وەلائی سیاسی و دەوری حزبیان دیاریکراوە. هەربۆیە کاتێک ئەم حزبە دەیەوێ سیستەمی "نوێنەرایەتی" و "یاساداڕشتن" لە کۆمەڵگەش لە دەست جەماوەر دورخاتەوە بەهەمان شێوەی ناوحزب مامەڵەی لەگەڵدا دەکا و ئەوەی قسەی ئاخر دەبڕێنێتەوە لەم سیستەمەدا دەسەڵاتی چەکداری بنەماڵە و دەستەبژێری هەمەکارەی مالی و سیاسی حزبن نەک دەنگدەران و دەنگدانی گشتی.

ڕق لە حزبایەتی نەک لە ناوجەماوەری ناحزبیدا بەڵکو لەنێوئەندامانی حزبیشدا نیشانەی ناکۆکی چینایەتی و بەرژەوەندیەکانی ڕیزە دەوڵەمەند و هەژارەکانی ناوحزبە. کاتێک دەسەڵات و حکومەتداری لە کوردستاندا بامانای کۆنترۆڵکردن و پاوانکردنی ڕاستەوخۆی هەموو بوارەکانی ژیان و سەرچاوەکانەتی ئیتر خودی حزب دەبێتە سیستەم و دامودەزگای بەرهەمهێنان و دابەشکردن و بەڕێوەبردن و یاسادانان و دادوەری و تەنانەت پەروەردەیی و کۆمەڵایەتیش. سەیر لەوەدایە یەکێتی و پارتی لەنەوەدەکانەوە باسی فەشەل و هەرەسی سیستەمی تۆتالیتاری و شمولی دەکەن بەڵام ئایا شتێک ماوە لە کوردستان لەلایەن ئەم دووحزبەوە کۆنترۆل و پاوان و

سنوری بەدەوردا نەکێشرابێ. ئەم دوو حزبە لەپاڵ ڕێکخستن و میدیا و حکومەت و پەرلەماندا دەزگای عەشیرەتەکان و مەکتەبی کۆمەڵایەتی و لیژنەی فەتوا و حزبی سەلەفی و دیوەخانی دەروێشەکان و میلیشیای گیانفیداکانی بارزانی و هێزی ٧٠ و هەشتا و زێرەڤانی و دەزگای زانیاری و پاراستن و حساب بانکی ماڵی سەرۆک و ماڵی سکرتێری گشتیان هەیە.

ئەوەی دەوڵەتی نوێی پێ جیادەکرێتەوە لە سیستەمی عەشیرەتی و هۆزە چەکدارەکان بونی دامودەزگای گشتی و دەسەڵاتی گشتیە و حزبەکان دەیانەوێ وابنوێنن کە لەڕێگەی هەڵبژاردنیان لەلایەن خەڵکەوە شەرعیەت وەردەگرن تا ئەم دامودەزگا گشتیانە بەڕێوەبەرن و بەم شێوەیە ناوەڕۆکی چینایەتی حزبەکان و ئەو بەرژەوەندییە مادی و چینایەتیانە دەشارنەوە کە لە پشت ئەم سیستەمی هەڵبژاردنە پەرلەمانیەوە دایان ناوە، بەڵام لە کوردستان حزب پێویستی بەم خۆشاردنەوە نیە بۆ ڕەوایەتدان بەدەسەڵاتەکەی بۆیە بەئاشکرا سیستەمە عەشیرەتیە میلیشیایەکەی بەناوی پەرلەمان و حکومەتەوە دەبات بەڕێوە. ئەوەی ئەم کڵاوەی کردۆتە سەرخەڵک نەبونی هوشیاری سیاسی و تەجروبەی شۆڕشگێڕانەیە لە گۆڕینی ئەم سیستەمە عەشایەری و خێڵەکیانەدا و تێگەیشتنە لەوەی چیتر ئەندام بون لەم حزبانەدا یەکگرتوبون و هێزوەرگرتن نیە دژی دوژمنی دەرەکی بەڵکو چونە ژێرسایەی دەسەڵاتێکە کە پێویستە خۆی لەدژی بجەنگی. هەربۆیە ڕیفۆرمی ئەم حزبانە هەڵوەشانەوەی سیستەمەکەیانە و ئەم کارە لەناو ئەم حزبانەدا ناکرێ.

حزب و ژیانی تازەی حزبایەتی پێویستە لە دڵی گۆڕانکاری لەم سیستەم و دەسەڵاتەی ئێستادا بێتە دەرەوە. سیستەم و ستراکتەر و شێواز و سیاسەتێک کە دەوری ئەندام و جەماوەر و بڕیار و کاری ڕاستەوخۆی ئەوان بۆ جێبەجێکردنی بەرنامەی دنیایەکی باشتر مسۆگەربکا. دەبێ تایپی حزب لە فەرمان لەسەرەوە بۆ خوارەوە بگۆڕدرێ بۆ تایپی جوڵان لە خوارەوە بەسەرەوە. حزب ئەوکات دەبێ بە پانتاییەک بۆ گەیشتن بە ئازادی و ڕزگاربون لەدەست “دەسەڵات”ی حزب خۆشی.

زمان و زار- ژمارە ٩

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ی٩ گۆڤاری زمان و زار بە ئەلفوبێی کوردی کلیکی ئێر□ بکەن..

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ی٩ گۆڤاری زمان و زار بە ئەلفوبێی لاتینی کلیکی ئێر□ بکەن..

ZmanWzar9_KDownload

ئاوابوونی چیڕۆکێک.. شیعری موراد عەلی

کەس گرەوی خۆمی لێنەبردمەوە، تۆ نەبیت.
گرەوی خۆیت لەکەس نەبردو□، من نەبێت.
کەس پێناسەمی نەدڕاند، تۆ نەبێت.
کەست دروست نەکردەوە دووبارە، من نەبێت.
کەس شەڕی ژیری پێ نەفرۆشتم، تۆ نەبیت.
کەس دۆڕاوێکی گەمژە نەبوو، من نەبم.
تۆ واتکردبێ هیچ چەکێک بە شێنەیی
ئەو شەقامە داگیرم کات.
لە پیریشمدا، گۆچانەکەم پرسیارم لێدەکا
کە بۆچی بە هەموو شار دەیگێرم!
کەچی ناوێرم لێرەوە تێپەڕم.
ئاخر تۆ نەبوویتا یە؛
چ شتێک وای دەکرد،
پرسیاری هیچ شتێک، لە هەموو شتێک بکەم؟
تۆ نەبوویتا یە چ شتێک وای دەکرد؛
بۆ ماچێکی پڕ ترس بەسەر تەرمی خۆمدا
سەدان میل ببڕم؟
بۆ ژوانێکی بەپەلە و خێرای تێپەڕی سبەی
ژیانی دوێنێم بفرۆشم؟
لە هەنگاوە بێ پساوەکانم بپرسە…

بڵێ چ شتێک هێندەی من هیلاکی کردوون؟
بە چاوەکانم بڵێ دەتگوت درۆ ناکەن!
سەرنجەکانتان لەمن زیاتر بۆ هیچ شۆخێک بوونە؟
لە پاڵگوەکەم بپرسە
ئینجا دەزانی شەوانم پڕ فرمێسک بووە!
بپرسە مەڕۆ… بپرسە.
سەیرێکی دواوە بکە:
بۆ کوێ دەچیت کە لێرە
دڵێک ئاودامانی چارەڕەشییە؟
بۆ کوێ دەچیت کە لێرە
چاوێک چاوەڕێی پەرجووی گەڕا نەو□ تە؟
بۆکوێ دەچیت کە لێرە لێوێک تینووە؟

کافرێکم، پێویستم بە تۆیە ببیت بە کچ چاکێک؛
لەسەر دەستە بچووکەکانت تەوبە بکەم!
بۆ کوێ دەچیت؟
من عیسام، عیسام، تۆ خاچی من بە!
بمکوژە لە خۆتم بگەوزێنە.
هەرچییەک هەی، هەرچۆنێک دەتەوێ، تەنیا لێر□ بە.

ئێوارەیە، وا دەڕۆی خۆرم لێ دیارە.
دەزانم؛ چەند دوورە هێندەیش پیرە!
لێم دیارە، بەزەیی پێمدا دێتەوە
دڵی نایە ئەمڕۆ شەو بێنێ!
شەو، بەڵێ شەو ئەو زەمەنەیە کە:
سەگەکان دڵخۆشترن لە عاشقان،
پشیلەکان هێمنترن لە دڵداران!

بۆ کوێ دەچیت؟ کە من خەریکە
ژوان لێم دەبێت بە زەڵکاوی خەونەکانم!
بۆ کوێ دەچیت؟
نامەیەکم لەگەڵ خۆمدا بۆ هێناوی.
لاپەڕەیەکی گەورە گەورەیە بەحاڵ
چەند وشەیەکم پێوە لکاندووە.
تا بیسەلمێنم هێندەش بێ دەسەڵات نیم
نەتوانم شتێکت بۆ بنووسم!
هێندەیش گەمژە نیم، نەزانم بنووسم!
تۆ لە هەموو نەوەکانی حەوا باشتری.

تۆ لە خۆم پتر دەمناسیت.
تۆ لە نزیکەکانم نزیکتریت.
تۆ لە هیواکانم، لێوڕێژتری لە هیوام.
تۆ لە خەونەکانم زیاتریت.
تۆ لە پیرۆزییەکانم پیرۆزتریت.
جوانتریت
لە
گشت
بوونەوەران.
دڵم خێراتر لێدەدا لە هەر کاتێک پتر.
لەو کاتەشا لە پەسلانم، دەفتەری
کردەوەکانم وەردەگرمەوە!
ئەوکات نازانم دەستی چەپە یان ڕاست.
ئێستایش نازانم
تۆ بەتەمایت بڕۆیت، یان شۆخییەکی کاتییە!
بیرم ناچێت کە سەرت خستە سەر شانی ڕاستم:
دڵم پێی وتم
لای چەپی سینگت تەسکە و
بارگەم بۆ لای ڕاست دەگوێزمەوە!
ئەی تەڵای من، باکت بە لۆمە نەبێت.
ت□ ل□□□ ب□، شەڕی گشت دنیام پێ بسپ□□□
لەپشت جەنگاوەران، ژنێکی باش نییە:
خۆشەویستی هەیە، عەشق هەیە، جوانی هەیە.
من جەنگاوەربووم لە شەڕ و نەفرەت و درۆ و خیانەت و جەنگ و خوێنخواردن
ڕامکرد لە وڵاتێک.
کورد
ستان
هاتووم لە وڵاتی سنگت پەنا بەرم.
هەردوو مەمکت دوو شاخی بەرزن.
دۆڵنشینم مافی پەنا بەریم هەیە؟
لە وڵاتە ڕەسەنەکەم باڵای تۆ نەخشەی وڵاتمە!
تۆ سەرکردە و فەرمانڕەوایەکی
خاس بە، تکا دەکەم، ڕاوم دەنێی بۆ کوێ؟
عاشق جگە لە مەعشوق کەس شک دەبات؟
شاعیر جگە لە باڵای دڵبەر هیچ ئارامگایەک،
شک دەبات؟

جگە لەو ماڵەی خودا لەسەر سنگت بۆی دروستکردووم ماڵەی ترم نییە!
من کرێکارێکی دەست و پێ سپیم.
ساڵانێک ڕامکرد بەدوای: نان، ئاو، ئازادی.
وەگیرم نەکەوت.
بەشکستەوە گەڕاومەتەوە یەکەم لانکەم
باوەشت: یەکەم لانکەی ئەڤینم.
یەکەم لانکەی ژوانم.
یەکەم ترپەی خێرای دڵم.
یەکەم چرکەی خۆناسینم.
یەکەم چرکەی ڕامووسانم.
ئەرێ هۆ خوێی برینم: خاتوو زینم،
هۆ ئازیزترین بەویژدان!
هۆ دایکی خەیاڵی منداڵەکانم!
هۆ ئەو خوێنەگەرمەی لە مناڵیمەوە خەونمی!
هۆ ئەو کەسەی ژیانم ئاوەژوو دەکەی!
هۆ ئەو کەسەی لە زیندانیش بم دڵخۆشم دەکەی.
هۆ ئەو کەسەی لە شادی دەمگریێنی.
هۆ ئەو گوڵەی شاعیرێک دەهەژێنیت.
گوێت لێم نییە؟ بە سەیرێکی دواوە ناکەیت؟

تۆ ڕووبارێکی قوم قوم دەمخنکێنیت!
تۆ کانییەکیت، پڕیت لە سەرچاوەکانی کوشتنم!
شیعرەکان لە کلاسیکەوە تا ئەمڕۆ
ڕاهێنانی بەتۆیم پێدەکەن!
هەمووی باسی: نەهاتن، ڕۆشتن، عەزابەکانی عەشق، شەوانی غوربەت،
نازانم چی چی، دەکەن!
نازانن کە دەزانم درۆ دەکەن!
هەموو شاعیران درۆ دەکەن!
هەموویان خەیاڵپڵاون.
هەموویان پشت بە ئیلهام و درۆ و خەیاڵ دەبەستن.
هەموویان سەرلەشێوانن.
هەموویان درۆ دەکەن درۆ…
شاعیرێک تۆی نەناسیبێت، بە چ ڕوویەکەوە:
شیعر بە جوانان دەنووسێت؟!
کاتی ئەفسانە گەڕانەوەکان تۆ نەببوویت.
چیرۆک دروستکەران نازانن تۆ کێی!
درۆ نەبێت چ شتێک پێنووسیان تیژ دەکاتەوە؟

تۆ نەبی چ ژنێک پێنووس خوێناوی دەکات؟
تۆ نەبی چ ژنێک خوێ بەسەر تێنووس داد□ژ□نێ؟
کەس هێندەی تۆ ئاڵۆزی دەخاتە ژیانی کەسێکی تر؟
کەس هێندەی تۆ کەسی تر فێری گریان دەکات؟
کەس هێندەی تۆ لۆچ دروست دەکات،
لەسەر ڕوخساری گەنج؟
دەمگوت ساڵانێک بوو پیر بووم، ساڵێکە گەنجم.
تەمەنت بۆ گەڕاندمەوە!
دەتەوێ پیریشم لێبستێنیتەوە،
بە ڕۆشتن هەر ئاوا بم، تا ئاوابوون؟
هەر چاوەڕوان بم؟
نەتگوت هەموو ناخۆشی□ک خۆشی لە دوایە؟
ڕۆشتنیش گەڕانەوە؟
تۆ لە قسەکانت پەژیوان نابیت
من دڵنیام! دڵنیام
تۆ بەقەد یوسف ڕاستگۆی.
تۆ لە زولەیخاش عاشقتری!
تۆ هێندەی مەریەم پاکبووی.
چی کردیتی بەو کەسەی ئێستات؟
ئەگەر دەتزانی بێباکیت چ خیانەتێکە
لەو هەموو جوانییەتی دەکەی؛
دەگەڕایتەوە دیسان
لەسەر کورسییەکەی بەرامبەرم
تێر تێر سەیرت دەکردم!
بۆ هەمیشە دەستت دەگرتم!
تامردن بۆنت دەکردم!
ئەگەر دەتزانی ڕوخانی ڕۆشتن ڕوشێنەرە،
ئەگەر دەتزانی مانەوەت مان لە نەمانم دەگرێ،
هەرگیز وەڵامی هیچ پرسیارێکت جێنەدەهێشت
لە تاقیکردنەوەی ئەڤین.
پێش دیدارت کۆمەڵێک پرسیار و قسەم ئامادەکرد.
پرسیاری گرنگ بەسوود نازانم چیتریش! پرسیار د□بارەی:
کتێب و شیعر و فەلسەفە و
ماتماتیک و نازانم چیتریش!
پرسیار د□بارەی ژیان و مردن و خۆشەویستی
عەشق و خۆت و منداڵیت و نازانم چیتریش!
کە لەو دەرگا ئاسنینە شینەی کافێکە دەرکەوتیت:

زمانەکی لاڵ، جەستەیەکی وشک،
نیگایەکی هێمن، چاوێکی هیلاک
بیرم لە مەرگی خۆم پتر بە هیچ نەچوو!

ئەمە بوو عەشق و تراژیدییەکانی؟
ئەوە بوو مەرگ و ناخۆشییەکانی؟
هێندە بوو لەدەستدان و ئازارەکانی؟
بیرکردنت بیرم لەبیر دەباتەوە!
لەدەستدانت، دەستم پێ لەدەست دەدات.
ئەی ئەقیانووسە ڕەشەکەی من.
پێنووسێکی بچکۆڵەم هەیە،
کاتی خۆی ناوی منت لەسەری هەڵکۆڵیبوو.
ئێستایش لامە، لەوکاتەوە دەگەمە هەر شوێنێک
ناوی خۆم و خۆت ناوی خۆت و خۆم،
دەنووسم:
لەسەر ئەو مێزەیش وام کردووە.
ئێستا بۆ بێبەزەییانە جێیدەهێڵیت.
حەزدەکا بشکێت، لەوەش بێباکیت؟

گوێچکەکانم تینوون، دەنگت ڕووبارە.
دووری مەخەرەوە
قاچەکانم ڕێبواری هەمان ڕێگەی هاتنتن.
درەختی پرسیاری شەقامیان
لەسەر مەهەژێنە بۆ جێهێشتن.

ئێستایش کە ڕۆشتوویت
هەرچەند دوورتر کەویتەوە
عەترەکەت زیاتر بەرەو ناخم دێت.
تۆ بڵێیت بۆ جیاکردنەوەت لە ڕەحم
چەند سەدەم بوێت؟
دابڕان هیچ فێری کەس ناکات! شیوەن نەبێت!
تەنیایی کەس فێری هیچ ناکات! گریان نەبێت!
وتت تینووی زانستم، ڕۆشتن هیچت فێرناکات، تلانەوە نەبێ، لەدەست ویژدانت!
وا بڕیار بوو پێکەوەبوونمان
حیکایەتێکی درێژبێت
کۆتاییەکەی مردنی کەسێکمان بێت.
بۆچی بە زیندوویی خاڵی کۆتایی

ئەوەی ئەبێ بکـــــــرێ بۆ گۆڕانکاری.. سامانی وەستا بەکر

بیری دەسەڵاتی خەڵک و چاوەڕوانی خەڵک:

دەسەڵاتی کوردی باس لەوە ئەکات کە خەون و ئاواتی دەسەڵاتداران و خەڵک یەکە، بەڵام ئەمە دوورە لە ڕاستییەوە.

دەسەڵات خەونی خۆی لە دروستکردنی ئیمبراتۆرییەتێکی ئابوری و مۆڵتی ملیارێری بنەماڵە و خێڵا کۆکردۆتەوە، بە پێچەوانەوەشەوە شکستی هێناوە لە بەدیهێنانی خەونی هاوڵاتیان لە بەختەوەری و خۆشگوزەرانی، بەهێزی ژێرخانی ئابوری کۆمەڵگا، فراوانی ڕووبەری ئازادی، دروستکردنی سیستمێکی زانستی و کۆمەڵگەیەکی زانست پەروەر، سەربەخۆی دادگا و سیستمی دادوەری. خەونی دەسەڵاتدارەکان کۆکردنەوەی زۆرترین سامان و بەجێهێشتنی کورسی دەسەڵات□ ت□ نەوە دوای نەوە، لەکاتێکا خەونی خەڵک خزمەتگوزاری و مافە بەرامبەر ئەرک.

بانێکەو دوو هەوا:

هاوڵاتی ئەبینێ دەسەڵاتداران ماماڵەی ئابوری زەبەلاح و هاوبەشی ئابوریان لەگەڵ ئەوەی پێیئەڵێن داگیرکارانی کوردستان لە عەرەب و تورک و فارس هەیە و هیزی لێوەرەگرن، ئیتر ئەمیش پێی ڕەوایە داوای مووچەخوراو دواکەوتووەکەی لە بەغا بکات، سیخوڕی بۆ تورک فارس بکات.

هاوکێشەکە بەمجۆرەیە کە هاوڵاتی پرسیاری لادروست ئەبێ و ئەپرسێ؟ بۆ حیزبەکان بۆ پۆست، پایە، پلە، پارە، بازرگانی، بەرژەوەندی تایبەت و بنەمالە ڕوو لە بەغا “باغی داد” بکات کوردایەتییە، ئەی بۆ نەنگی و خیانەتە بۆ هاوڵاتی بۆ مووچە پاشەکەوتکراو و بڕاوو نەیراوەکەی ڕوو لە هەمان باغی داد بکا، بەڵام بۆ دەسەڵاتداران شکۆو شانازی و کوردایەتی بێت؟ ئەبێ دەسەڵاتدارە خێل□ک□ی و بنەماڵەکان وەڵامی ئەم پرسیارەی خەڵک بەنەوە پێش ئەوەی بە خائن و دژە هەرێم تاوانباریان بکەن، بەکوردییەکەی ئەوەی ماڵی لە شووشەبێ نا بێ بەرد لەماڵی خەڵک بگرێ.

کۆیلەی برسی و کۆیلەی تێر:

مر□ق سگی بە هاوڵاتی کورد ئەسوتێ کە دوو ڕێگای لەبەردەمایە بۆ هەڵبژاردن، یان ئەبێ کۆیلەو تیربێت یان کۆیلە و برسی. دەسەڵاتی خۆماڵی هاوڵاتیانی کۆیلە و سەرکوێر و برسی کردووە، خۆ ئەگەر ڕووش لە بەغا بکرێ کۆیلە و سەرکوێر و ژێردەستەی بێگانەئەبن بەڵام مووچە لەکاتی خۆیا وەرەگرن و لە برسێتی ڕزگارئەبن، دوو ڕێگاکە ئەوەیە یان ئەبێ سکی تێر و داگیرکاری هەڵبژێری یان دزوگیرفانبڕ و نیمچەسەر بەخۆی.

یەکێک لەهۆکارەکانی مر□ق ب□ هەوڵدان بۆ ئازادی، تێروپڕی و خۆشگوزەرانی کۆمەڵگەیە، لەڕێی ژێرخانێکی ئابوری کە دڵنیای بە ئەمڕۆ و سبەینێ دەستەبەربکات، بەڵام کاتێک ئەگاتە بەردەرگای ئازادی برسێتی و سکهەڵگوشین ئەچنئتەوە، سەرەنجام سڵ لەئازادی و چەمکاکانیشی ئەکاتەوە، ئەمە واقیعی ئەمڕۆی مرۆڤی کوردە بە بەراورد بە سەدەی پێشوو، کە هەمیشە لەگەڵ هەر هەوڵێک بۆ سەرکوتکردن و سڕینەوە، ئازادی خاڵی بنەڕەتی و کۆکەرەوەبووە، هەرئەوەش وایکرد ئەو هەموو هەوڵە بۆ سڕینەوەی نەتەوەی کورد بێئاکام و شکستخواردوو مایەوە، بەڵام مەخابن لە ئێستایا چیتر ئازادی ئەو خاڵە بنەڕەتی و کۆکەرەوەیە نییە کە ئەمەش ترسناکترین شتێکە لە مێژووا نەتەوەی کورد ڕووبەڕووی بووبێتەوە.

بەری ٣٢ ساڵ حوکمڕانی خۆماڵی:

سی و دوو ساڵی حوکمڕانی هۆز و بنەماڵەی سیاسی، جۆرە مرۆڤێکی دروستکردووە ل□ب□ری ئازادی بەدوای دڵنیای و پاشەڕۆژێکی ڕوونابگەڕێت. کارێکیان کردووە چیتر مرۆڤی کورد ئامادەنییە بۆ ئازادی و سەربەخۆی بچێتە جەنگەوە تاوەکو لە پێشا دڵنیانەبێت کە گەرەنتی ئابوری و دواڕۆژێکی ڕوونتر بۆ نەوەکانی دەستەبەرنەکا.

ئەوان کارێکیان کردووە کە خ□□ک□ی بەدوای فریاد□س□کا بگەرێ، بێگوێیانە ئەوەی کە فریاد□س کێیە؟ ئەوان تەنها چاوڕێی هێزێکن بێت و لە دۆخە سەختە ئابوری و کۆمەڵایەتیە ڕزگاریانکات، جا ئەگەر هێزەکە ناخۆی بێت یان دەرەکی گرنگ نییە، بەڵکو ئەوەی گرنگە “کۆیلایەتیەکی سک برسی بگۆڕن بە کۆیلایەتیەکی سک تێر”، چونکوم گەشتوونەتە دووڕیانێک ئەگەر هێزەکە خۆماڵی و دزوگیرفانبڕ و تاڵانکەربێت یان داگیرکەر و بێگانەبێت، لە سی و دوو ساڵی ڕابردوو خراپترنابێت.

ئومێدی گۆڕانگاری:

لە ئێستایا ئومێدێک بەدی ناکرێ نەک بۆ گۆڕانکاری و دروست بوونی

ئۆپۆزسیۆن، بەڵکو هەر خودی کایەی سیاسی ڕۆژهەڵاتی ناوین بوارێکی وای تیانییە، هێزێک دروست بێت دووربێت لە خێزان، بنەماڵە، خێڵ، ئاین، تاکسالاری.
هەر بوونیاتی ئەم ناوچەیە وایە کە حیزب و سیاسەت و ئابوری لەلایەن هێز خێڵ و پیاوانی ئاین و بنەماڵە و خێزانەکانەوە بە حوکمی ئەو پێگەیەی کە هەیانە قۆرخئەکرێت، وەک موڵکی کەسی و خۆیی مامەڵەی پێوەئەکرێت، لە چوارچێوەیەکی تەسکا قەتیس ئەبێ و بونیادێکی کۆنزەرڤاتیڤی نەگۆڕ دەست بەسەر کایەی حیزب و سیاسەت و ئابوریا ئەگرێ، گۆڕانکاریی لەچوارچێوەی بەرژەوەندی تەسکی خێڵ و خێزان و پیاوانی ئاینا نەبێ ڕوونایات، سەرەنجام کەی ئەو هێزە نوێیانەش کە دروست ئەبن لەو چوارچێوەیەیا ئەمێننەوە و پاش ماوەیەک حیزب و سیاسەت و ئابوری ئەبنەوە بە موڵکی خێڵ و خێزان، نمونەی ئەوەش ئەو حیزبانەن کە لەم ساڵانەی دواییا لە هەرێمی کوردستان دروست بوون و بەهەمان مۆدێلەکەی پارتی و یەکێتی خێزان و بنەماڵە و پیاوانی ئاینی خاوەندارێتی حیزبەکەن ئەگەرچی بەڕووکەشیش شتێکیتر بڵێن، بەکورتی فیوداڵیزم جەوهەری هێزەکانە.

هەڵەی کۆمەڵگە و ڕێگری لەگۆڕانکاری:
بە دەستنیشانکردنی هەڵە و چارەسەر، خەڵکی هەمیشە ڕێگا ئاسان و بێبەرپرسیارییەکە دیاریئەکا و هەڵەبژێرە، ڕاستەوخۆ تەنها ئەیبەستێتەوە بە هەڵەی سیاسییەکانەوە و هۆکارە سەرەکییەکەی لەبیرئەچێ کە ئەوە زادەی خودی کۆمەڵگە خۆیەتی.
لە چەند خاڵێکا بەشێک لەو هەڵانەی کۆمەڵگە ئەیانکا، جا بەئاگا یان بێبە ئاگا ئاماژەی پێئەیەم:
کۆمەڵگا یەک کە:

- هەر بەڕاستی نەک ئامادەنییە بۆ گۆڕانکاری بەڵکو سڵیشی لێئەکاتەوە.
- تا ئەم ساتەش چاوەڕێی هێزێکی دەرەکی یان فریادڕەسێکە بێت و گۆڕانی بۆ بخوڵقێنێ.
- تا ئێستاش ئامادەنییە بە قوڵی بیربکاتەوە و لەهۆکاری گرفتەکانا ڕۆچێ.
- ئامادەنییە لایەنی کەم دەستبەرداری خورافات و شەعوەزە بێت.
- ئامادەنییە زانست بە دەستکەوتی زانستی بەکاربهێنێ، بەڵکو تەنها وەک خزمەتگوزاری لێیئەڕوانێ.
- نەک ئامادەنییە بۆ داهێنان، بەڵکو زانکۆکانیش ئامادەنین و ڕکابەرایەتی زانستی ناکەن.

- تەنها بەکاربەرە و نەک دروستکەر.
- تەنها فێری وەرگرتنە و ئامادەی بەخشین نییە.
- زۆربەی هەرە زۆری هەڵگری بیرۆکەن کە پڕە لە دژایەتی زانست، ئازادی، نوێگەرایەتی و عەقڵانییەت.
- بەدەستی خۆی درگای بەڕووی گۆڕانکاری جەوهەریدا داخستووە.
- ترسی لە ئەدەب، فەلسەفە، هونەر، فەرهەنگ و هەموو کاڵا یەکی مرۆڤدۆستی هەیە.
- دەستبەرداری پەروەردەی ڕەسەنی ناوخۆی ئەبێت و منداڵەکانی بەپارە ئەخاتە بەر خوێندن و پەروەردەی وڵاتانی هەرێمی داگیرکەر و دوژمن بە کورد و کوردستان.
- زۆرێک لە ڕۆشنبیرانی جاهیلبن و بڕوایان بە نادیار و خورافیات هەیە.
- ئاین و جەهالەت لێکجیانەکراوە.
- لە ڕۆژەکا گوێ لە بەرنامەی ڕادیۆیی بازرگانەکانی ئاین و تەماشاکەری تەڤی و سەسیال مەدیای کەی بانگخواز و مەزهەب و ڕەوتە جیا و دژبەیەکی ئاینبازەکان بێت و سەر بە هەمووشیان بلەقێنێ، تێنەگا لەوەی کە ئەوانە بازرگانی ئاینن و ئیماندارێکی خۆپەرستن نەک خواپەرست.
- زۆربەی کات باس لە کتێب بکات بەڵام ئامادەنەبێت بیخوێنێتەوە.
- گەورە و بچوکی سیاسی بێت و هیچیش لە سیاسەت تێنەگا و هەمیشە لەو بوارەیا دەڕابێت.
- نەوەکانی سەدەی ڕابردووی لە سەدەی ئەستای ئازادیخوازتر، دیموکراسیتر و مەدەنیتربێت.
- ئامادەنەبێت پەروەردەی ئاینی لە قوتابخانەو فێرگەکانا بگۆڕێ بە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی.
- ئامادەنەبێت لەبری فێرکردنی زانست، پەروەردەی دروست و تەندروستی کۆمەڵایەتی و بنەماکانی دروست کردنی کۆمەڵگەیەکی تەندروست لە قوناغەکانی سەرەتاییا بە منداڵەکان بڵێتەوە.
- ئامادەنەبێت لەبری تاقیکردنەوە و دەرنەچاندن، بەشێوەی کردار "پراکتیک" ڕەنمایی سەرەتاییەکانی ڕەوشتی مرۆڤ و ئاژەڵدۆستی فێری منداڵەکان بکات، ترسی دەرنەچوون و شکست لە ناخیانا دەربهێنێ و نەوەیەکی دڵ پڕ لە خۆشەویستی و هاوکاریان لەبەرهەمبهێنێ لەپاڵ فێرکردن.
- لەبری چاندنی ڕق و تۆڵە لە ناخیانا لەڕێی گێڕانەوەی مێژوویەک کە منداڵەکان ئامادەنین بە وەرگرتنی، وانەکانی بەختەوەری خێزانیان فێرکرە کە ئەبێتە بناغەی کۆمەڵگەیەکی

سەرکەوتوو و سەربەخۆ.

هەتا بە بوێرییەوە دەست بە گۆڕانکاری لە کەی ئەو کایانەی سەرەوە و لە بنەما کلتوری، ڕەوشت، فیکر، جومگە و ژیرخانا نەکریت نابە چاوەڕوانی گۆڕانکاری بکرێت.
کەی توانرا گۆڕانکاری ڕاستەقینە و بێ لەمپەر لەو کایانەیا بکرێت ئەوا ئەکرێت گۆڕانکاری سیاسی بێتە کایەوە، واتا سیاسەتی زانستی و زانستی سیاسەت جێگای ململانێی حیزبی و سیاسەتی خێڵ و خێزان بگرێتەوە.
لەبری بیری شۆڕشی چەکداری و ململانێی نائەقڵانی حیزبی درێژخایەنی پڕ لە کەت و بەند و نشێو و بێ ئەنجام، تەنها ڕێگا ئەوەیە بەم ڕێگا کورت و ئەقڵانییەیا بگەینە ئەنجام، ئەنجامێک کە زیاتر لە ٤٠٠٠ ساڵە کورد پێینەگەشتووە.

چونکە تورکی تەرانی کورد وەک مرۆق نابینە، فارسەکان کورد وەک هۆزێک لە نەتەوەی فارس ئەبینن، عەقلیەتی عەرەب جا سوننە بێت یان شیعە سەر بە ئایدۆلۆژیای مارکسی بێت یان لیبەڕالی ، ئایدۆلۆژیای ئیسلامی بیت یان نەتەوەیی ، هەمان ئەو عەقلە بەدەوییەیە کە لەبن دەوار و ساراکان هەیبوو و دریژ بۆتەوە بۆ ئێستا ، عەقلەکە بڕوای بە مافی بەرانبەر نیە ، بڕوای بە دەستوور و یاساکان نیە و مەنەستەتی لەڕێی بەناو برایەتی و ئاینەوە لەخاک بێبەشکا.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢٣-٩-٢٤
سوید-ستۆکهۆڵم

بەبێ جیاوازیی.. شیعری نەوزاد بەندی

هەموومان گریانە قەرزارین ..

هەموومان بارانە قەرزارمانە

★ ★ ★

جاران ماسیحە و عەلاگەی خۆڵ نەبوون ،

کەچی شار زۆر پاکتر بوو ..

★ ★ ★

جاران کرێکارێ ، پۆلیسێ ،

حەوت کوڕ و سێ کچی ،

لە سەرەتاییەوە تا زانکۆیان تەواو ئەکرد بە خۆڕایی ..

هەرکەسێ ئەچووە نەخۆشخانە ،

بە پەنجا فلس ،

پزیشکی پسپۆڕ ئەیبینی ..

فەحسی خوێن و

سێ چوار دەرمانی وەرئەگرت ..

شتێ نەبوو بە ناوی خوێندنی ئەهلی ..

شتێ نەبوو ناوی خەستەخانەی ئەهلی ..

ئەوسا ووڵات هی هەمووان بوو ..

مافیاکانیش لە سیخوڕخانەکانی ئەو دیو سنوور ..

خۆیان ئەلێسایەوە و

چەندیان ئەکرد

نەئەگەیشتە ئاوایی

دەنگی لوورە لوور

★ ★ ★

جاران زۆرینە تەنها لە بۆنەکاندا گۆشتیان ئەخوارد ،

بەڵام شار پڕ پڕ بوو لە شەر ..

★ ★ ★

جاران تاک و تەرا قوتابخانە هەبوو ،

بەڵام ڕۆشنبیری وامان تیا هەڵئەکەوت ،

بێگانەیش دەستی بە ئەگرت بە سنگەوە ..

★ ★ ★

جاران بازاڕی دۆلار و عەلوە و پێشانگای نێو دەوڵەتیی نەبوون ،

کەچی هیچ کەسە پارە پەرست و

برسی و چاوچنۆک نەبوو ..

★ ★ ★

جاران یەک حیزبی نیشتمانی و ئاینییمان نەبوو ،

بەڵام خەڵکی ئەوەندە نیشتمانپەروەر بوو

ئەوەندە ئاین پەروەر بوو ،

نەبووە و نابێتەوە ..

★ ★ ★

جاران بە دەگمەن کۆشکێکت ئەبینی ،

بەڵام کەسێکت نەئەبینی بکەوزێتەوە ..

هەمووان شایان بە سەپان ڕانەدەگرت ..

★ ★ ★

جاران دەرسی دینی و .. توێژەری کۆمەڵایەتی و .. توێژەری دەروونیی نەبوون ،

بەڵام هیچ کێشەیەکی دینی و

هیچ کێشەیەکی کۆمەڵایەتی و

هیچ کێشەیەکی دەروونیت نەدەبینی ..

★ ★ ★

جاران خەڵک لە کانی و ڕووبار و مەرکانە ئاویان ئەخواردەوە ،

کەچی نە شێرپەنجەی گەدە هەبوو ..

نە کیسە ئاوییەکان ..

نە ئێچ پایلۆری ..

نە ئەنتامیبا ..

نە جیاردیا ..

نە ئێچ نانا ..

★ ★ ★

جاران لەو شارەدا تەنها دوو دەرمانخانە هەبوون ،

کەچی بە دەگمەن نەخۆشێکت ئەدی …

★ ★ ★

جاران ئەو شارە ،

سێ چوار ئوتومبێلی تێدا بوو ،

کەچی هیچ کەسێ لە دەوام دوا نەئەکەوت ..

هەمووان پێش خۆر ئاوا بوون ئەگەیشتنە ماڵەوە ..

★ ★ ★

جاران دوو چایخانە لەو شارەدا هەبوون ،

کەچی خەڵکی ،

بە بێ جیاوازی ،

تێر چا و

تێر تاوڵە و

تێر دۆمينە بوون ..

★ ★ ★

جاران تاک و تەرا کوردێک

ئەڕۆی بۆ هەندەران ،

لەو سەرەوە پڕۆفيسۆرێ ئەگەڕايەوە ..

★ ★ ★

جاران ئەچوويتە بەر دەرگای هەر ماڵێ ،

پێش خانەخوێ ،

بۆنی ڕەيحانە و

مێخەک و

گوڵەباخ ،

فەرموويان لێ ئەکردی …

★ ★ ★

کەچی ئێستا ،

ئەم دەسەڵاتە بێ ڕەوشتە ..

ئەڵێ جاران ئێوە کۆيلە بوون ،

ئێمە بووين ئاخوڕی ئازاديمان

کردە ملتان ..

خەڵکی ئێران دەسەڵاتی دیکتاتۆری دەڕووخێنن!..
عەبدولڕەحمان گەورکی

لە سەروبەندی ساڵڕۆژی راپەڕینی خەڵکی ئێران لە دژی دیکتاتۆرییەت!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

لە سەروبەندی ساڵڕۆژی راپەڕینی ئەمجارەدا، خەڵکی ئێران خۆیان بۆ راپەڕینێکی گەورەتر لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی ئامادە کردووە. لە بەرانبەردا، دەسەڵاتیش، جگە لە زیادکردنی سەرکوت و درێژەدان بە پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێران و پیلانگێڕی لە دژی هێزی رووخێنەر لە ئاستی جیهانیدا، بە باجدانی شاراوە و ئاشکرا بە زلهێزانی سازشکاری جیهان و دەوڵەتانی ناوچەکە، دەیەوێت خۆی لە “دادپەروەری” و “چارەنووس” بشارێتەوە و لە دەسەڵاتدا بمێنێتەوە!
ئایا دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران دەتوانێت لەسەر پێ بمێنێتەوە یان دەڕوخێنرێت؟ ئەگەر بکەوێت، کەی و چۆن؟
چاوخشانێک بەسەر دەستکەوتەکانی راپەڕین یەکساڵەی رابردوو!
لە سەروبەندی ساڵیادی دەستپێکی ئەو راپەڕینەداین کە بە شەهیدکردنی مەهسا ئەمینی (ژینا) لە رۆژی 25ی خەرمانانی ٢٠٢٢ لە تاران دەستی پێکرد. لە ژێر رۆشنایی پێشهاتەکانی ساڵی رابردوودا، چەندین راستی بنەڕەتی سەبارەت بە ئێران سەلمێنران:
دەسەڵاتی ئێران دیکتاتۆری و ناشەرعییە و خەڵک نایەوێت. هەربۆیە خواستی سەرەکیی خەڵکی ئێران رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییە و دەیانەوێت دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دێموکراتیک دابمەزرێت.
• سەردەم گۆڕاوە و بوون و مانەوەی دیکتاتۆرییەت لە ئێران کەوتەتە مەترسییەوە و دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناچارە کۆتایی خۆی قبووڵ بکات.
ئەم دەسەڵاتە دیکتاتۆرییە لە لاوازترین دۆخی خۆیدایە و دواقۆناغی ئەم دەسەڵاتە، لە لایەن خەڵکی ئێران و گەلانی جیهانەوە پشت راست کراوەتەوە و هەموو لایەک کۆدەنگن لەسەر رووخاندنی ئەم دەسەڵاتە!
• بارودۆخی ئێران هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو و هەر سیستەمێکی دیکتاتۆری لەلایەن خەڵکی ئێرانەوە بە نەفرەت کراوە. هەروەک چۆن خەڵکی ئێران (دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا)یان رووخاند، ئێستا لە رووخاندنی دەسەلاتی دیکتاتۆری ویلایەتی فەقیهی نزیک بوونەتەوە و

هەموو لایەک کەکن لەسەر سەرکەوتنی گەل بەسەر دیکتاتۆریەتدا.

• سازان لەگەڵ دیکتاتۆریەت لە ئێران گەیشتووەتە کۆتایی و بەدیلە دەستکردەکانی سەر بە ئەم و ئەو!، یەک لە دوای یەک شکستیان هێناوە و هەر تیروپشکێکی نوێ لەم بوارەدا هەر لە ئێستاوە مەحکوومە بە شکست. خەڵکی ئێران چیتر سیستەمێکی دیکتاتۆری و بە تایبەت لە ژێر ناوی (پاشایەتی) یان (مەزهەبی)یان پێ قبووڵ ناکرێت و ڕەتی دەکەنەوە!

• ئەوانەی بە درۆ لافی شۆڕش و ڕاپەڕینیان لێدەدا و هەلپەرستان و مشەخۆرانی جۆراوجۆر، کە لە "گۆڕەپانی سیاسی"دا وەک ڕووەکی بەهار سەوز ببوون، بە خێرایی لە گۆڕەپانەکەدا ون بوون و نەمان!

• بەدیلی دیکتاتۆریەت بە گشتی و بەدیلی دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتی ئایینی بە تایبەتی، ئەو هێزەیە کە "ڕێکخراو" و "جەنگاوەرە" و لە گۆڕەپانی جەنگ و ڕووبەڕووبوونەوەکاندا ئامادەیە و خاوەن ڕەگ و ریشەیە لە ناو کۆمەڵگەی ئێراندا. بەدیلێکی لەو شێوەیە لە لایەن زۆرینەی خەڵکی ئێران و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە پشتیوانی دەکرێت و داواکاری و دروشمەکانیشی، نەک داواکاری لە دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت، بەڵکو ڕووخاندنی دیکتاتۆریەتە بە هەموو باڵە و بەندەکانییەوە. هێزێک کە باوەڕی پتەوی هەیە بە سیستەمی "کۆماری"، "دیموکراسی"، "پلۆرالیزم" و "فرەچەشنی" و خاوەن پێشینەیەکی ڕوون و حاشاهەڵنەگرە لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆریەت.

• بە لەبەرچاوگرتنی چوار دەیەی ڕابردوو و بە تایبەتی یەک ساڵی ڕابردوو، هیچ بەدیلێکی جددی و ڕاستەقینە نەبووە و نییە لە بەرانبەر "ئەڵتەرناتیڤی دێموکراتیکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران" بەرانبەر بە "دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت" لە ئێراندا. ئەم ئەڵتەرناتیڤە بە دروشمی "ڕاپەڕین بۆ ڕووخاندن" و "مەرگ بۆ ئەسڵی ویلایەتی فەقیهی" و "ڕووخاندنی دیکتاتۆریەت" و "نا بە شا و نا بە ئاخوند"، نەک هەر دێرینترین هاوپەیمانیی سیاسیە لە مێژووی ئێراندا، بەڵکە هەروەها، ئاڵاهەڵگری "ئازادی و سەربەخۆیی"ش لە ئێران. دروشمەکانیتری یەکساڵی ڕابردوو، نەک ناتەواو و ناڕوون بوون، بەڵکو تەنانەت هەندێکیان لەلایەن بەشێک لە پاشماوەکانی دیکتاتۆریەتی شا و دیکتاتۆریەی مەزهەبییەوە بە هەند وەرگیراون!

• "تاکە نەخشەڕێگای مومکین" و تاکە ڕێگەی گەیشتن بە سەرکەوتن و دامەزراندنی دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دیموکراتیک و جێی پەسندی خەڵکی ئێران، "درێژەدان و گڕدانی ڕاپەڕین"ە لە پێناو ڕووخاندنی دیکتاتۆریەت لە ئێران و لەوانە، بە ئامانجگرتنی هێزە سەرکوتکەرەکانی دیکتاتۆریەت لە هەموو ناوچەکانی ئێران. هەرجۆرە

شێواندن و شلبوونەوە و ماندووبوون لەم ئاراستەیەدا، دەتوانێ دەرفەت و وزە بەخش بێت بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری، کە هەناسەی بێتەوە بەر خۆی و (کات) بۆ مانەوەی خۆی بکڕێت.

• وە دوایین و گرینگترین دەستکەوتیش ئەوەیە کە، "دەسەڵاتی گەل" زۆر باڵاتر و بەهیزترە لە "دەسەڵاتی دیکتاتۆریەت". واتا ئەو هێزەی کە بتوانێت بۆ هەتاهەتایە کۆتایی بە دیکتاتۆریەت لە ئێران و ناوچەکە بهێنێت و ڕێگاکە بەڕووی سازان و لایەنگرانی دەرەکیی دیکتاتۆریەت لە ئێراندا دابخات و، ڕێگا بە "ئێران ئازادی دواڕۆژ" خۆش بکات. ئەو هێزەی کە دەتوانێ ریزەکانی خەباتکارانی سیاسی لە دژی بەرەی دیکتاتۆر بەهێز بکات و لە لادان و خاوبوونەوە بیانپارێزێت و خۆیشی، هەڵقوڵاوی یەکڕیزی و هاوخەباتی بێت بە هەموو چین و توێژە جیاجیاکانی خەڵک، بە هەموو ئاڕاستەیەکی سیاسی، ئایینی و نەتەوەیی جیاوازەوە.

ئازادی بێ تێچوو و فیداکاری نایەتە دی. هیچ خاکێک بە بێ نرخ و بێ تێچوو و خەبات رزگار نابێت. هەربۆیە هیچ دڵۆپێکی خوێن بەفیڕۆ نەچووە و بەفیڕۆ ناچێت و نابێ ڕێگە بدرێت بە فیڕۆ بچێت. باشترین و شایستەترین هەنگاوی وەفاداری بە خوێنی شەهیدان، درێژەپێدانی ڕێبازەکەیان و گرتنەبەری ڕێگا و ئامانجی واڵایانە. دەبێ ئەو ئاڵایەی بە خوێن هەڵیاندا، بە شەکاوەیی بپارێزرێت و ترس نەبێت لە ڕێگای چەوت و دژوار. رزگارکردنی ئێران لە دیکتاتۆریەت بە تەواوی لە بەردەستدایە!

تێڕوانینێک بۆ ئەمڕۆ و نەخشەی ڕێگای داهاتووی ئێران!

ئێستا لە سەروبەندی یەکەمین ساڵڕۆژی راپەڕینی قارەمانانەی خەڵکی ئێران لە دژی دیکتاتۆریەت، شاهیدی شەپۆلێکیتری هەوڵەکانی دوژمنانی خەڵکی ئێرانین. دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی بە هاوکاریی لایەنگرانی و پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆری پێشوو، دەیەوێت خۆی بە براوەی گۆڕەپانەکە نیشان بدات و وابنوێنێت کە "ڕاپەڕینی گەل" شکستی هێناوە و کۆتایی پێهاتووە. بۆ ئەم مەبەستە لە ناوخۆی ئێران، شەپۆلی گرتن و لەسێدارەدان و سەرکوت و ئەشکەنجەدان و، دەرەوەی ئێرانیش، سات و سەودای پشت پەردەی لەگەڵ لایەنە نێودەوڵەتییەکان چڕتر کردووە و لە هەمانکاتدا و لە ساڵیادی دەسپێکی راپەڕیندا، ڕێگەی خۆش کردووە بۆ هەڵبەز و دابەزی کرێگرتە و دەست و پێوەندەکانی کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم و، بەمجۆرە پاشخانێکی بۆ دیمەنەکە دروست کردووە.

بەڵام سەرباری ئەمانە، خەڵکی ئێران پێداگرە لەسەر درێژەدان بە خەبات و رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران. وەک رووبەڕووبوونەوەیەک لە پێناو گەیشتن بە رزگاری. نەک هەر لە ئێران

و بە ئێران، بەڵکو مۆدێلەکە بە خەڵکانیتر. کەوایە ڕاپەڕین لە پێناو ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران بەردەوامە. خەڵکی ئێران تاکە ڕێگای بەرەو پێشەوەچوونیان، لەوەدا دۆزیوەتەوە کە بەردەوام بن لە ڕاپەڕین و توندترکردنی هەوڵەکانیان. خەڵکی ئێران نیشانیان داوە کە توانست و پوتانیسیەلی ئەوەیان هەیە. هەربۆیە بە کەمتر لە ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت، بە هیچ شتێکەتر ڕازی نەبوون و نابن و بە ئیرادەن و لەسەر داواکارییەکەیان چەقبەستوون!

دیکتاتۆرییەت و دژایەتیکردنی بەدیلی جەماوەری!

بە پێچەوانەی بانگەشەی باوی ناو بازنەی فیکریی هەندێک لە ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیدا، بە لای دەسەڵاتی دیکتاتۆریی مەزهەبییەوە شاراوە نییە کە هەڕەشەی سەرەکی لەسەر مانەوەی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، "ئەنجومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران"ە کە سازمانی موجاهدینی خەڵقی ئێران هێزی سەرەکییە تیایدا. ئەمەش هۆکارێکە بۆ ئەوەی ئەم دەسەڵاتە، هەمیشە بە دوای ئەوەوە بووە کە بە شێوازی جۆراوجۆر، بە سات و سەودا لەگەڵ لایەنانی زلهێزی نێودەوڵەتی و بە تەرخانکردنی تێچوویەکی زۆر، هەر چەندێک بێت پێش بەم "هێزە ڕووخێنەرە" سەرەکییە بگرێت و لە جوولەی بخات، بە کڕینی "کات" بە مەبەستی لەسەر پێ مانەوەی دەسەڵات.

بەدیلێکی دیموکراتیک و جەماوەری!

هەرچەند کە چالاکی نێودەوڵەتی و هەبوونی پەیوەندی دیپلۆماتیک لە دەرەوەی ئێران، هەر لە سەرەتاوە بۆ موقاوەمەتی ئێران زۆر گرنگ بووە، بەڵام هەرگیز جێگرەوەی چالاکییەکانی هێزەکانی موقاوەمەت لە "ناوخۆی وڵات" نەبووە و ناتوانێت کە ببێت! هەر لەبەر ئەمەشە کە دیارترین تایبەتمەندی موقاوەمەتی ئێران لە چاو هێزەکانیتر، هەبوونی چالاکانە و بەرفراوانییەتی لە ناو خەڵک و لە ناو شارەکانی ئێراندا. بە واتایەکیتر، توانیویەتی ڕۆڵی بەرچاو و بە بەدیلی خۆی لە ڕاپەڕینە جەماوەرییەکانی ڕابردوو و بەتایبەتی لەم ڕاپەڕینەی ئێستادا، کە لە ٢٥ی خەرمانانی ساڵی ڕابردوو (١٦ی سێپتامبەری ٢٠٢٢)وە دەستی پێکردووە، نیشان بدات و ڕاپەڕینەکە لە چوارچێوەی ڕاستەقینەی خۆیدا پێش بخات.

موقاوەمەتی ئێران، بە خاوەندارێتیی "ئەرگانی بەکۆمەڵەی سەرکردایەتیی ڕاپەڕین" و "هێڵی دیپلۆماسیی شۆڕشگێڕانە"، جگە لە پوچەڵکردنەوەی هەوڵەکانی هەر دوو لایەنی (دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئاخوندی) و (پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا)، بە پەراوێزخستنی موقاوەمەت و کپ کردنی ڕاپەڕینی گەل، توانیویەتی دروشمی لادەرانە و گوماناوی و ناتەواوی هەندێک کەس و کۆمەڵانی کۆنەپەرستان و کۆلۆنیالیستەکان ڕیسوا بکات و، خواستی سەرەکیی

خەڵکی ئێران بپارێزێت کە بریتییە لە رووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران و بەم شێوەیە، پاڵنەری جیهانی هێنایە سەر خەت بۆ پشتیوانیکردن لە راپەڕینی گەل و موقاومەتی ئێران لە دژی دیکتاتۆرییەت.

موقاومەتی ئێران لەو باوەڕەدایە کە ئەم راپەڕینەی ئێستاکە، ئەگەرچی تازەترین هەڵکشانە لە زنجیرە راپەڕینەکانی دژە دیکتاتۆرییەت لە ئێران، بەڵام لە راستیدا بەرهەمی راپەڕینەکانیتری چوار دەیەی رابردووی ئێرانە و تێچوویەکی زۆری هەڵگرتووە بۆ گەل و موقاومەتی گەل. بە تایبەتی پێویستە ئاماژە بە کۆمەڵکوژییەکەی ساڵی 1367 (1988) بکرێت کە زیاتر لە ٣٠ هەزار زیندانی سیاسی، بە فەتوای خومەینی و لەسەر دەستی کەسانی وەک ئیبراهیم رەئیسی (سەرۆکی ئێستای رژێمی ئێران) کۆمەڵکوژ کران و دوابەدوای ئەم تاوانەیش، بزووتنەوەی دادخوازی راگەیاندرا بە خوێنی ئەم شەهیدانە لەلایەن رێبەری موقاومەت، بەڕێز مەسعود رەجەوییەوە.

بزووتنەوەی دادخوازی

مەسعوود رەجەوی هەر لە سەرەتای ئەم کۆمەڵکوژییەدا، شەپۆلێکی بەرێخست بۆ هەڵوێستەکردن و ئاشکراکردنی تاوانەکانی رژێم و دادخوازیی خوێنی شەهیدان لە ناوخۆ و دەرەوەی ئێران و بە ناردنی چەندین نامە و تەلەگرام بۆ ئەمینداری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان، زانیارییەکی زۆری لەسەر ئەم کۆمەڵکوژییە خستەڕوو.

لە هاوینی ساڵی 2016 خانمی مریەم رەجەوی، لە پەیامێکدا، دەربارەی بزووتنەوەی دادخوازیی خوێنی شەهیدانی کۆمەڵکوژکراوی ساڵی 1367 (1988) وتی: “بزووتنەوەی دادخوازی، لەپێچینەوە لە دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی لەسەر هەموو نهێنییە شاراوەکانی ئەم کۆمەڵکوژییە”. خانمی رەجەوی لەم دوایانەدا رایگەیاند: “تێپەڕبوونی ٣٥ ساڵ بەسەر ئەو تاوانە گەورەیەدا و شاردنەوە یان لەناوبردنی گۆڕی قوربانییەکانی ئەم کۆمەڵکوژییە لە لایەن رژێمی دەسەڵاتدارەوە، نەیتوانی وا بکات ئەو قارەمانانە فەرامۆش بکرێن. کاتی ئەوە هاتووە بە هۆی تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی، کۆتایی بە پارێزبەندی ٤٠ ساڵەی سەرانی رژێمی ئاخوندی بهێنرێت. دەبێ خامنەیی، رەئیسی، ئەژەیی، و فەرماندەرانی کوشتاری لاوانی ئێران لە راپەڕینەکاندا و بە تایبەتی فەرماندەرانی سوپای پاسداران، لە دادگایەکی نێودەوڵەتیدا سزا بدرێن”.

خانمی مریەم رەجەوی هەروەها رایگەیاند: بزووتنەوەی دادخوازی، بزووتنەوەیەک کە تیایدا، خوێنی شەهیدانی 1367 (1988)، ١٥٠٠ شەهیدی راپەڕینی 1398 و ٧٥٠ شەهیدی راپەڕینی ١٤٠١ بەردەوام لە

جۆش و خرۆشدایە و خەڵک هان دەدات بە بەرخۆدان و راپەڕین و رووبەڕووبوونەوەی دیکتاتۆریەت، کە تا رووخاندنی رژێمی ئاخوندی بەردەوام دەبێت”.

تاکە رێگا!

خەڵکی ئێران بە کردەیی گەیشتوونەتە ئەو راستییە کە دەخەکە هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو و سەرکەوتن لە درێژەدانە بە راپەڕین و بەرەو پێشەوەچوون بۆ رووخاندنی دەسەڵات. هەر سستی و وەستانێک، دیکتاتۆریەت لە ئێران هارتر و دڕندەتر دەکات. بۆیە رەمزی خێراکردنی بزووتنەوەکە و گەیشتن بە سەرکەوتن، بەرەنگاربوونەوەی زیاترە لە دژی دیکتاتۆریەت.

کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم!

کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم دەیانەوێت بازنەی بابەتەکانی پەیوەست بە ئێران لە نێوان خۆیاندا رابگرن و هیچ بژاردەیەک بە گەل و موقاوەمەتی ئێران نەهێڵنەوە. ئەمە وێنەیەکە لە ماوەی پێنج دەیەی رابردوودا زۆر جار بینیومانە. ئەگینا دەبوو زۆرجار کەیسی رژێمە دیکتاتۆرییەکان لە ئێران دابخرابا و دەسەڵاتیکی نیشتمانی، جەماوەری و دێموکراتیک لە ئێران دامەزرابا.

هەر لە گەڕاندنەوەی خومەینی بۆ ئێران، تا سەرکوتکردنی ئازادییەکان و کۆمەڵکوژکردنی ئازادیخوازان و رێگەخۆشکردن بۆ هێنانەسەرکاری خومەینی لە ئێران.

هەر لە بێدەنگبوون و بێهەڵوێستی لەدژی دڕندەیی و شەڕخوازییەکانی خومەینی لە ناوچەکە، تا ئاگربەستی دەستکرد و رواڵەتی لە ژێر ناوی بڕیارنامەی ۵۹۸ لە ساڵی ۱۳۶۷ (1988).

هەر لە چاوپۆشیکردن لە کۆمەڵکوژیی زیندانیانی سیاسی لە هەمان ساڵدا لە لایەن خومەینی و دەسەڵاتی قەزایی ویلایەتی فەقیهیەوە، تا دەگاتە سات و سەودای ئابوری و مامەڵەکردنی بێشەرمانە لەگەڵ ئەم دیکتاتۆریەتە لە چوار دەیەی رابردوودا.

هەر لە ناوزەدکردنی تیرۆریستی موقاوەمەتی ئێران لە وڵاتانی جیهان، تا گەمارۆدان و کۆمەڵکوژکردنی موجاهدینی خەلق لە ئەشرەف (لە عێراق) و پشتگوێ خستنی تاوانەکانی رژێمی ئێران و لایەنە تیرۆریستییەکانی ئەم رژێمە لە عێراق لە دژی موقاوەمەتی ئێران.

هەر لە پشتگوێخستنی کارنامەی قورسی رژێمی ئێران لە بواری پێشێلکارییە زەقەکانی مافەکانی مرۆڤ و پەرەپێدانی تیرۆر و دەستوەردان لە کاروباری وڵاتانی ناوچەکە، تا کردەوەکانی ئەمدواییەیانەی رژیم لە سەردەمی راپەڕینی گەل بۆ بێدەنگکردنی راپەڕینی و داتاشینی بەدیل! لە پێناو سەپاندنی جۆرێکیتری دیکتاتۆریەت بەسەر خەڵکی ئێراندا، بە رێگەی پاشماوەکانی

دیکتاتۆریەتی پێشوو (شا) و بە مەبەستی کاڵکردنەوەی جەنگە و پێگەی موقاوەمەتی ئێران و (ئەرگانی سەرکردایەتی راپەڕین) و پەراوێزخستنی تاکە ئەڵتەرناتیڤی دیموکراتیک و جەماوەری و، بەڕێخستنی شەپۆلی بەهێزی پڕوپاگەندە و سانسۆر لە دژی موقاوەمەتی ئێران، لەژێر ناوی درۆزنانە و بە بنەمای (دادوەری) و (یاسا) لە وڵاتانی ئەوروپا و…!
هەر لەبەر ئەمەشە کە موقاوەمەتی ئێران چەندین جار رایگەیاندووە کە ئەمە هەرگیز چاومان نەبڕیوەتە کەسێک بێت و دیکتاتۆریەت لە ئێرانمان بۆ بڕوخێنێت. داواکاری ئێمە وەک موقاوەمەتی ئێران ئەوە بووە بە ئەستایشەوە کە، هاوکاریی دیکتاتۆریەت مەکەن بە مانەوەی لە دەسەڵات! رووخاندنی ئەم رژێمە، ئەرک و کاری گەل و موقاوەمەتی ئێرانە!

دوا وشە!
کلیلی رووخاندنی دیکتاتۆریەت و دامەزراندنی دەسەڵاتیکی نیشتمانی، جەماوەری و دەموکراتیک لە ئێران لە دەستی خەڵکی ئێراندایە. کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم بە دژایەتیکردنی داخوازییەکانی گەل، بە پێچەوانی کردەی رواڵەتی و درۆزنانەیان، هەمیشە یەکڕیز و یەکگرتوو و هاوکاری یەکتر بوون. هەربۆیە هێز و لایەنە سیاسییەکانی کۆمەڵگای ئێران، بە خوێندنەوە و تێگەیشتنێکی راست و دروست لەم پرسەدا، پێویستە بەربەستەکان تێپەڕێنن و بە بینینی راستییەکان یەکڕیزی و هاوکاری لەگەڵ یەکتر نیشان بدەن و، لە کەسپ و دژوارییەکانی رێگاکە نەترسن. راستییەکان زۆر لەوە دڕەقتر و سەختترن کە هێز و لایەنەکان لە پشت بەربەستەکاندا سەنگەر لە یەکتر بگرن و کات بە فیڕۆ بدەن. چونکە راستییەکان رەحم بە هیچ هێزێک ناکەن!

لە مانگە شەودا.. چرە زێند

بیرمە کاتێک منداڵ بووم، دەچوومە حەوشەی ماڵەوە و سەیری ئاسمانم دەکرد. لە حەوشە گەورە جوانەکەی ماڵەوە لە ژێر تیشکی مانگدا، زۆرجار لەسەر چیمەنەکە پاڵدەکەوتم بە بینینی جوانی ئاسمان.

ئەستێرەکانم دەبژارد لە سەرەتا بە کۆتایی. لە هەژماری ئەستێرەکاندا وون دەبووم، لێم تێک دەچوو، بۆیە دیسانەوە دەستم دەکردەوە بە ژماردن. لە سەرەتاوە بۆ کۆتایی، لە یەکەم ئەستێرەی نزیک لە مانگ و دواتر ئەو ئەستێرەیەی کە لە ئاسمانی دوور لە مانگەوە دەمبینی، کاتێ مانگ دوورتر دەکەوتەوە بەرەو ناوەڕاستی ئاسمان لە گەردوونە جوانەدا جۆڵەی ئەستێرەکان بەردەوام لە سەمایەک دەچوو سەرنجی ڕادەکێشام. هەندە جار ئەستێرەیەک دەردەوشایەوە، لەپڕ دەکشا، ڕووناکیەکی درێژی لە پشت خۆیەوە نیشان دەدا.

لەو کاتەدا، ڕام دەکردە لای باوکم و پرسیارم لە جوڵەی ئەستێرەکە دەکرد. باوکم بە زانست و حیکمەتی خۆی، بۆی ڕووندەکردمەوە کە ئەم ئەستێرەیە دەتوانێت ژیانی کەسێکی گرنگ بێت، ئەو کەسەی کە خزمەتی میللەتەکەی دەکات؛ لە کۆتایی ژیانیدا، ڕۆحی دەمێنێتەوە بەرەو ئاسمان هەڵدەکشێ، بەرهەمەکانی درێژ دانە بە نەمری هەروەک ئەستێرەکە نمایشت دەکات، کارەکانی ڕووناکی بەدەوروبەر دەبەخشێ. ڕوونکردنەوەکەی باوکمم زۆر لا پەسەند بوو ئەو زۆربە خۆشەویستی لێی دەدوا خەیاڵمی فراوان دەکرد. لە هزرو فکرمدا ئاواتم دەخواست کە یەکێک بم لە ئەستێرەکان و بە جوانی کشانی ئەستێرە لە تیشکی مانگدا بڕۆم.

مانگ بەردەوام دەبوو لە بەخشی جوانیەکەی، مانگە شەو جوانی نیشان دەدات کە ئیلهام بەخشە بێم. من لە هزرمدا وێنەی شاخێک، ڕووبارێک، ڕووخساری مرۆڤێک، نەخشەی جیهان وچەندین وێنەی دیکەم لە خەیاڵدا دەنەخشاند لە مانگدا، لە هەر گۆشە نیگایەکی ئاسماندا جوانیەکم بەدی دەکرد لەو مانگە شەوەدا. تاو تاو مانگ نزیکتر ونزیکتر دەبوەوە. جوانیەکەی لە ئاسماندا ڕەنگی دەدایەوە؛ منیش لەو خەیاڵە قووڵەدا، بە جیهاندا دەگەڕام وئاسمانم دەبینی کە جوانییەکەی ئیلهام بەخش بوو بێم. لە خەیاڵی منداڵیدا دەبوومە باڵندەیەک دەفڕیم؛ باوکم یارمەتی دەدام. لەسەرەتا باڵی پەپوولەیەکم هەبوو پاشان باڵەکانم بەهێزترو بەهێزتر دەبوو تا توانام تێدا بوو دەفڕیم، لە ئاسماندا مانگم لە نزیکەوە دەدیت، خەندیەکم بە باوکم دەکرد، لەو کاتەدا یەکێک بووم لە دڵخۆشترین منداڵانی دنیا.

ئێوارەیەکی تاریک وڕوون، پێش مانگە شەو، ئەو کاتەی باڵندەکان بە پۆل دەفڕن. دووبارە من چاوم لە جوانی باڵندەکان دەکرد، لە سەمادان بە ڕیزلە ئاسماندا کۆچی سەرو خوارو ژووریان دەکرد لە کوێستانی سارد بۆ گەرمیان. باڵندە بەهێزو گەورەکان بەچکەکان فێری

باڵە فڕێ دەکەن. هەندێ جار نزم دەفڕن لە شێوەی ژمارە حەوت ریز بەندی دەکەن دەفڕن تا کێشی با کەم کەنەوە لەسەر باڵندە بچووکەکان، کەتا بەم شێوەیە پێش خورئاوا بوون دەگەڕێنەوە بەرەو هێلانەکانیان. ئەوە ئەو کاتەیە کە دەمەوێت بگەڕێمەوە بۆ ماڵی منداڵیم بۆ سلێمانی بە کوردستان کە مەزارگەی تۆی لێیە. کات لەوێ وەرزی گووڵە خۆرئاوابوونە. لە کاتێکدا لێرە لە شوێنی من لە هەندەران سەرما وەرزە، گەڵارێزان، گەڵاکان بە ڕێژنە دەکەونە خوار. من وەک باڵندەیەکی کۆچبەر خوازیارم لە بەرزاییە ساردەکانەوە بفڕم بەرەو ڕۆژهەڵات، بۆ نیشتمانی پڕ لە خۆر. بفڕم لەگەڵ باڵندەکان بۆ مەزاری تۆ لەم خۆرئاوابوونەدا. ئێستا تۆ دووری لە من، لەم دووریەدا لەهەندەران وێنەی ڕووخسارت لە ناو مانگدا دەبینم. وێنەکەت ترسی من لە ڕۆژەکە لادەبات. ترس لەو کەسانەی کە ئازاریان دام لە کەسی دڵ ڕەق ومەشک سەربازەکان کە هەردەم لە شەردان. شتگەلێکم وەبیردەتەوە جار جار دڵم بۆ پەلە لێدەدا لە ترسان، هەندێ جاریش لە ئێوارەدا لە ترسێکی بەردەوامدا دەژیم لەوەی کەسێک بەدوامدا دێت، ئازار بە جەستەم دەگەیەنێ، پرچم ڕادەکێشێ، ڕەنگە هاوسەرم، ڕاوچییەک، تیرۆریستێک، سیخوڕێک، ناحەزێک، کەسێکی دڵ پڕ لە قین بێت. بەڵام کاتێک ڕووخساری تۆ بەهەوری بە زەردەخەنەیەک لە تریفەی مانگەشەودا دەبینم، لەوکاتەدا ترس لە من دووردەکەوێتەوە، ترسم لە بیر دەچێتەوە، پاش دیتنی وێنەکەت من چیتر ناترسم لە ژیان لە مانگەشەودا.

چرۆ زەند
https://chrozandauthor.com

کۆڕێک بۆ چرۆ زەند لە شاری ئۆتاوا

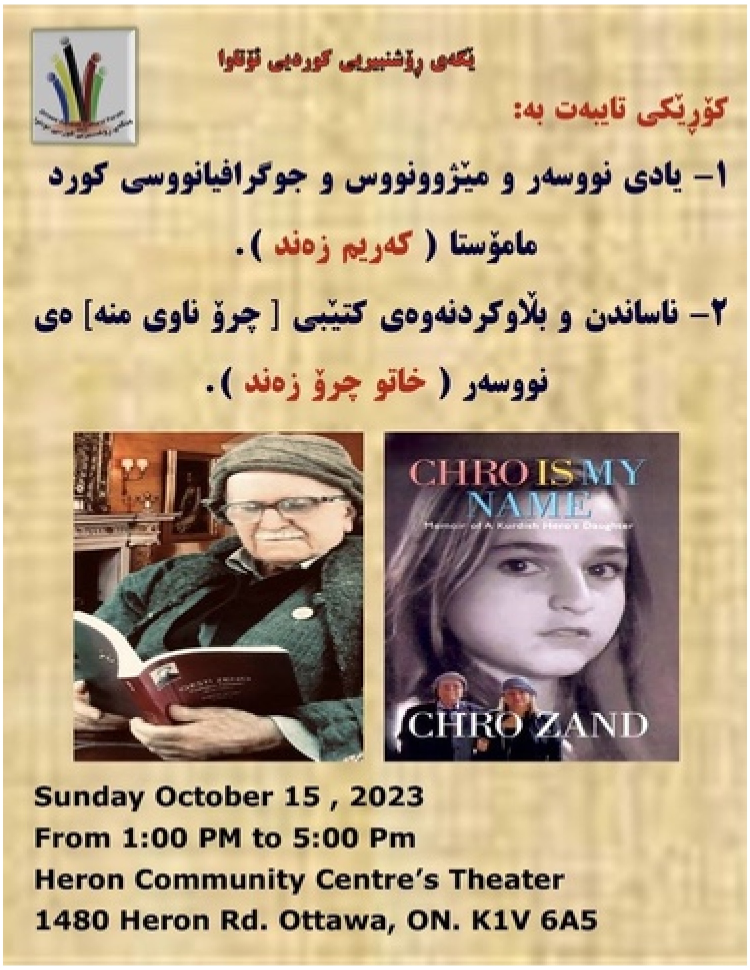

گۆڕینی شووناسی کات لە شیعری (یاخی بوون)ی لەتیف هەڵمەت دا.. عەتا قەرەداغی

چەند مەشقێکی دەروونی شیعرێکی نوێی لەتیف هەڵمەتە کە لە ڕۆژنامەی ڕۆژنامەی ژمارە (6:) ی 22ی22 3008دا بڵاوی کردۆتەوە. ئەم شیعرە لە چەند بەشێک پێکهاتووە.لێرەدا هەوڵدەدەین خوێندنەوەیەکی بەشی یەکەمی شیعرەکە بکەین کە بە ناونیشانی (یاخی بوون)ە،ئەویش بە لەبەرگرتنی میتۆدی ڕەخنەی تەواوکاری .بێگومان ئەوە ئاشکرایە کە شوێن و پایەی لەتیف هەڵمەت لە جوگرافیای شیعری کوردیدا دیارو لە بەرچاوەو ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەی ئەمە ئەزموونێکی دەوڵەمەندەو بۆ ئاشکراش لەسەر دوو پایە ڕاوەستاوە کە یەکەمیان

هەست و خەیاڵی فراوان و مەودا قوڵی ئەم شاعیرەیە ، دووەمیان ئەوەی کە بە ئاشکرا بە ئەزموونی ئەم شاعیرەوە دیارە ئەوەیە کە سەرباری ئەو خەیاڵ و بارە خۆڕسکیەی ئەم کە بۆ شیعر رسکاوە ، ئەزموونی شیعری شاعیرانی دیاری جیهان و رۆشنبیری هەمە لایەنەی خۆیی و ئاگادار بوونی دەوڵەمەندی لە ئەفسانەو فانتازیای کوردی و ئیسلامی و جیهانی سەرچاوەیەکی گرنگی بەرهەمهێنانی شیعرن لای ئەم شاعیرە . هەروەک گیانی لە روودا وەستان و یاخی بوونیش لە کەسێتی ئەم شاعیرەدا دەروێکی گرنگی هەیە لە ئەزموونی شیعری لەتیفداو لە راستیشدا لەتیف ئەو شاعیرەیە کە تاکو ئێستا لە بەخشش نەکەوتووەو لەگەڵ هەڵچوونی تەمەنیدا هەستی شیعری وخەیاڵی شیعری و جیهانبینی شیعری فراوانترو فرە رەهەندتر دەبێت بە تایبەتی لەو شیعرانەی کە لەم چەند ساڵەی دوایدا بڵاوی کردوونەتەوە .
رەنگە بەشێکی دیار لە ناوەندی رووناکبیری کوردی ئیستا ئەم قسەیەی منیان بەلاوە سەیر بێت چونکە لەتیف ئەندامێک نییە لەو بەناو گروپ و ئەلقە رۆشنبیریانەی کە بەرژەوەندی دەرەوەی ئەدەب و داهێنان پێکیەوە بەستوون لە رێگای بەرگریکردن لە یەکترییەوە دەیانەوێت بوون و بەردەوامی خۆیان بسەلمێنن .

لەتیف هەڵمەت لە بەرئەوەی لە دەرەوەی حیزبە و راگەیاندنی حیزب هیچ خزمەتێکی ئەوی نەکردووەو تەنانەت ئەم ماوەیەکی فراوانی لە نێوان شیعرو وەزیفەی شیعرو سیاسەت و حیزبایەتیدا داناوەو سەرباری ئەوەی شیعری ئەم بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ بووەتە مۆتیقی خۆڕاگرتن و خۆبەدەستەوە نەدان و لە رووداوەستانی مر□ق ل□ بەرامبەر ئەوی داگیرکەر یان جەلاددا بەڵام وەکو هەندێ شاعیرو نووسەری تر نەیویستووە سوود لەو رابردووەی خۆی وەربگرێت لەسەر حسابی داهێنانی ئێستای واتە لەتیف ئەو شاعیرەیە کە نایەوێت لەسەر رابردووی پیرۆزی خۆی بژی و بەردەوام بێت بەو ئەندازەی کە دەیەوێت شاعیرێکی ئەزمونگەر بێت و ئەزموونی نوێ شووناسی بەردەوامبوونی بۆ دەست ب□ر بکات . بە واتایەکی تر شیعری لەتیف لە رابردوودا بووەتە سەرچاوەی ئیلهام بەخشین بە مر□قی ئێمە بۆ خۆِراگری و چۆکدانەدان لە بەرامبەر ئەوی دەسەڵات یان داگیرکەر یان ئەوی داگیرکەری ئازادی و رێگر لە بەردەم مافە سرووشتییەکانی مرۆڤدا ئەویش چی لەسەر ئاستی تاکە کەس بێت یان لەسەر ئاستی نەتەوە یان کۆمەڵگا بێت .
ناونیشانی ئەم شیعرەی لەتیف کە(یاخی بوون)ە ، ناونیشانیکی سەرەکیشی هەیە لەگەڵ چەند شیعرێکی تردا کە هەموو شیعرەکانیش پەیوەندیان بەیەکەوە هەیە ، ئەو ناونیشانەش بریتیی□ ل□(چ□ند

مەشقەکەی دەروونییە بە وشە) ، ئەمەیش بەخۆی ناونیشانێکی سەرنج راکێشەو لە ئاستی بینراودا ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤ چۆن پێویستی بە مەشقی جەستەیی واتە وەرزش هەیە بە هەمان شێوە پێویستی بە وەرزشی دەروونیش هەیە. ئەگەر وەرزشی جەستەیی لە رووی جەستەیی و فیسیۆلۆژییەوە مرۆڤ بەهێزو تەندروست بکات و بیکاتە کەسێکی چالاک ئەوا وەرزشی دەروونی یان رۆحی لە رووی دەروونی و رۆحییەوە بەهێزی دەکات و رایدەهێنێت بە رووبەرووبوونەوەی رووداوو بارودۆخی چاوەڕواننەکراو، هەروەک دەشێت رۆڵی کاریگەریشی هەبێت لە پاکژکردنەوەی رۆح و دەروونیدا. دیارە دەشێ لێرەدا وەهایشی لێکبدەینەوە کە مەشقی دەروونی جۆرە پەیوەندییەکیشی هەبێت بە مەسەلەی تەسەوفەوە مەبەست لە مەشقی دەروونیش جۆرێک لە خۆئامادەکردن بێت بۆ پاکژبوونەوەو خاوێنکردنەوەی رۆح و دەروون بە مەبەستی توانەوە لە زاتی ئیلاهیدا یان لە رۆحی باڵای یەزداندا کە ئەوەش ئەو قۆناغەیە کە تیایدا مرۆڤ دەگاتە ئەو ئاستەی کە پشت لە دنیا بکات و دەست بەرداری هەموو چێژوو خۆشییەکی دنیا بێت و خۆی ئامادە بکات بۆ بە دەستهێنان و مسۆگەرکردنی ئەو دنیای تەمەن درێژ. ئەم ناونیشانە لەلایەک لەگەڵ دەقەکەدا پەیوەندییەکی بەهێزی هەیەو دەتوانین بڵێین بریتییە لە چڕکردنەوەی پرسیارو جیهانبینی دەقەکە. لە لایەکی تریشەوە ئەم ناونیشانەو ئەو لێکدانەوەیەی کە لە سەرەوە بەیان کرد دەشێ وەکو ئۆتۆبایۆگرافیای قۆناغێکی دیاریکراوی ژیانی شاعیر خۆی سەیر بکرێت کە مەبەست لەوەش ژیان و رەفتار کردن و دیدو روانینی ئەوە بۆ ژیان لەم ساڵانەی دوایدا، هەرچەندە ئەمە ئەوە دەزانین کە لەتیف لەگەڵ ئەوەشدا نموونەیەکی یاخی و نامۆئلوفە لە نێوەندی رۆشنبیری کوردیدا هەم لە رووی داهێنانەوە هەم لە رووی کەسێتی خۆیەوە، دیسان کەسێکی خاوەن بڕواو مولتەزیمیشە لە رووی ئایینییەوە کە ئەوەش دیسان بارێکی نائاساییەو تەنیا لەو جوگرافیایەدا جێگای دەبێتەوە کە جوگرافیای شاعیران و داهێنەرانە. بە هەرحاڵ ئەوەی ئەمە دەمانەوێت لێرەدا لێی بدوێین دەقێکی شیعرییە نەک ئۆتۆبایۆگرافیای شاعیر هەرچەندە دەشێ ئەم دەقەیە وەک هەر دەقێکی داهێنەرانە پەیوەندی بە کەسێتی بەرهەمهێنەکەیەوە هەبێت. هەڵبەت جێگای خۆیەتی کە ئاماژەش بە ئەوە بکەین کە لەم ماوانەی دوایدا لەتیف بە رۆحی سۆفییەک دەنووسێت و ئەو حاڵەتەش بەشێوەیەکی سرووشتی دێت و لەتیف و ئەنوەر قادر ئەو دوو شاعیرە دیارەی نەوەکەی خۆیانن کە ئێستا هەستێکی بەرزی تەسەوف دەسەڵاتی بەسەر ئەزموونی شیعری ئەواندا کردووە هەرچەندە هەریەکەیان سەرسام بوون و لایەنگری بە یەکێک لە دوو رێبازە دیارەکەی تەسەوف هەیە لە کوردستاندا بەڵام لەو خاڵەدا

یەکدەگرنەوە کە پاکی و خاوێنی و مەودای قوڵی ڕۆحی تەسەوفە .

ئەم شیعرەی لەتیف لە چەند بەشێک پێکهاتووە کە لە رووکەشدا وادەرناکەوێت زۆر پەیوەست بن بەیەکەوە بەڵام لەناوەرۆک و ئەو پرسیارانەی کە بەشەکان هەڵیان دەگرن دەردەکەوێت کە بە شێوەیکی ئاشکرا لە بابەتێک دەدوێن و بەرجەستەی یەک جیهانبینی دەکەن هەرچەن وێرانە خاکی ت.س.ئیللیەت لە چەند بەشێک پێکهاتووەو هەر بەشە وەکو شیعرێکی سەربەخۆ دەردەکەوێت بەڵام لە راستیدا بە هەموو بەشەکان ئەو شیعرە بە ناوبانگە پێکدەهێنن کە پێی دەگوترێت وێرانە خاک .

ناونیشانی بابەتی یەکەم (یاخی بوون) مانای لە یاسا دەرچوون و بەزاندنی سنوورەکان دەگەیەنێت. دەشێ ئەو یاخی بوونە یاخی بوونی مرۆڤ بێت وەکو هەستیارترین و پڕ بەهاترین بوونەوەرو سەرمایەی لەم گەردووندا . یان دەشێ یاخی بوونی هەرکام لە توخم و رەگەزەکانی ئەو ئەم گەردوونە بێت .لەم بەشەدا لە بری مرۆڤ رۆژەکانی هەفتە یاخی دەبن و ئەو رێگایەی بەلایەنی کەمەوە لە دەرکەوتنی ئایینی ئیسلامەوە لە بەریان گرتووەو لەسەری دەڕۆن و پێی راهاتوون رەتی دەکەنەوە دەیگۆڕن. ئەویش نەک بەشێوەیەکی نهێنی و لە پشتی پەردەوە بەڵکو بەشێوەیەکی ئاشکراو راگەیەندراو .هەریەکە لە رۆژەکانی هەفتە لەو ئەرکە یاخی دەبێت کە پێی سپێردراوە . هەی ئەو یاخی بوونەش لە سنووری دەقەکەدا ئاشکرا دەکرێت کە بریتیە لە بێزار بوون لەو رۆتینی چەند بارە بوونەوەیەی کە تا ئەندازەیەک بەشداریشە لە رێکخستنی هارمۆنیای سرووشتدا .هەرچەندە هەڵنانی رۆژەکانی هەفتە بە دوای یەکدا دەشێ بمانگەڕێتەوە بە ئەفسانەی درووستبوونی گەردوونیش لە رۆژەکانی هەفتەدا ، خۆ ئەگەر بەم شێوەیەش بیرمان لێکردەوە ئەوا یاخی بوونی رۆژەکانی هەفتە لەو ئەرکانەی پێیان سپێردراوە لە لایەک یاخی بوونە لەو دەسەڵاتەی کە لەسەرەوە ئەو ئەرکانەی بەسەر رۆژەکاندا دابەشکردووە ، لەلایەکی تریشەوە بەرزکردنەوەی پرسیارە بەرامبەر بە درووستبوونی گەردوون چونکە وازهێنانی هەر رۆژە لەو ئەرکەی کە پێی سپێردراوە لە ئاستێکی تردا نارازیبوونە بەرامبەر بەو پێکهاتەیەی کە لەواندا وەکو کات ئەفرێندراوە . هەروەک یاخی بوونی رۆژەکانی هەفتە لەو ئەرکانەی کە بەیان دیاری کراوە رووتکردنەوەی کاتە لە رووداو ئەوەش ئاشکرایە کات تەنیا ئەو دەمە دەبێتە خاوەنی شووناس کە رووداوی تیادا بەئەنجام بگات یان کاری تیادا بکرێت .کەواتە لەڕەداو لە ئاستی قوڵی دەقەکەدا دەلالەتی ونکردنی شووناسی کات بەرهەم دێت . لەوەشدا شاعیر دەیەوێت پێمان

بڵێت بە بۆچوونی ئەو ئەفراندنی گەردوون و ئەفریدن□ بوونیش دەکەونە بەردەم پرسیارەوەو شتێکی ئەوتۆ نین کە بە ئومێدەوە سەیریان بکەین ئەوەتا ئەو زەمەنەی کە گەردوونی تیادا خولقێنراوەو لە هەمان کاتدا لەو گەردوونەدا ئەرکی پێسپێردراوە واز لە ئەرکەکانی خۆی دەهێنێت بەوەش دیارە بەشێک لە هارمۆنیای سرووشت دەشێوێت یان تێک دەچێت .سەرباری ئەوەی کە رۆژەکانی هەفتە پشت لەو ئەرکانە دەکەن کە پێیان سپێردراوە لە ئەنجامی بێزار بوونیان لە چەند بارەبوونەوەی ئەو رۆتینەدا ، بەڵام دەستەوسان و بێ ئەرک نامێننەوە بەڵکو هەریەکەیان ئەرکێکی نوێ دەگرێتە ئەستۆ یان بەناوی ئەرکێکی ترەوە ئەرکی سەرەکی خۆی بەجێدەهێلێت .

رۆژەکانی هەفتە
لە دووبارەکردنەوەی خۆیان
بێزار بوون
هەینی بڕیاری داوە
مۆڵەت لە مزگەوتەکان وەربگرێ و
ئەمساڵ بچێ
بۆ حەجی پیرۆز
جا ئیتر نازانم ئەم ماوەیە
پۆن نوێژی هەینی بکەین …

شاعیر رۆژەکانی هەفتە لە شووناسی خۆیان وەکو کات رووت دەکاتەوەو شووناسی مرۆڤیان پێدەبەخشێت ئەویش یەکەم لەو رووەوە کە توانای بڕیار دانیان پێدەبەخشێت . دووەم بە گوێرەی هەینی کە لەم کۆپلەیەدا ناوی هاتووە دەچێت بۆ حەج کە دیارە تەنیا مرۆڤی مسوڵمان دەچێت بۆ حەج . بێگومان ئەوەی ئاشکرایە لای مسوڵمانان و لە ئایینی ئیسلامیشدا هەینی پیرۆزترین رۆژی هەفتەیەو رۆژی خواپەرستی و نوێژی جەماعەتە . لە لایەکی ترەوە هەینی مۆڵەت لە مزگەوت وەردەگرێت بۆ ئەوەی کە بچێت بۆ حەج ، دیسان لێرەشدا لە لایەک هەینی خاسێتی مرۆڤی پێدەبەخشرێت چونکە تەنیا مرۆڤ مۆڵەت وەردەگرێت ، هەروو□ک مزگەتیش خاسێتی مرۆڤی پێدەبەخشرێت چونکە داوای مۆڵەتی لێدەکرێت و مۆڵەتیش دەدات بە هەینی بۆ ئەوەی بچێت بۆ حەج .دەشێ لێرەدا ئەو پرسیارە سەرھەڵبدات ئایا ئامانجێکی ئاشکرا هەیە لە پشتی ئەم پرۆسەی بە مرۆڤ کردنی کات و شوێنەوە لە لای لەتیف یان ئەوە بەرھەمی خەیاڵ و نەست و هەڵچوونی شیعرییە ؟ بە هەرحاڵ ئەگەر لە ئاستی بینراوی دەقەکەشدا نەتوانرێت وەڵامی ئەم پرسیارە بدرێتەوە ، ئەوا لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو

دەلالەتە بەرهەم دێت کات و شوێن کە دوو رەگەزی سەرەکین کە بوون لەواندا دەگاتە ئەنجام و مەبەست لە بوونیش لەو ئاستەیدا کە لێرەدا مەبەستمانە تەنیا مرۆڤە ، بۆیە دەشێ خودی ئەم دوو رەگەزە زیندووەش لە ئەنجامی پەیوەستبوونیانەوە بە مر□ق و بوونەوە خاسێتەکانی مر□ق و□ربگرن .دیسان لێرەدا دەشێ ئەو لێکدانەوەیەش بکرێت کە پەیوەستبوونی شاعیر بە ئایین و بە سرووتەکانی ئایینەوە وەهای کردووە کە تەنیا لە روانگەی ئایینەوە سەرنجی کات و تەنانەت شوێنیش بدرێت و ئەو کات و شوێنانەی کە لە روانگەی ئایینەوە پیرۆزن ئەوانە رووبەرێکی دیاری کراو لە جوگرافیای شیعرەکە داگیر بکەن . ئەوەشی کە شاعیر وەکو پرسیارێکی بێ وەڵام لە ئاستیدا رادەمێنێت ئەوەیە کە دڵنیا نییەو نازانێت لەمەو دواو تا ئەو کاتەی کە هەینی لە حەج دەگەڕێتەوە چۆن نوێژی هەینی بکەن . بەڵام ئەگەر وەها سەیر بکەین کە نوێژی هەینی تەنیا پەیوستە بە هەینیەوە ، کەواتە کاتێک کە هەینی ئامادەبوونی نەبێت مانای وایە ئیتر شتێکیش نامێنێت بە ناوی نوێژی هەینیەوە کەواتە ئیتر پێویست بەوە ناکات کە شاعیر بەوجۆرە نیگەران بێت بەرامبەر بەو نوێژە .بەهەرحاڵ ئەوەی لێرەدا بەرجەستە دەبێت ئەوەیە کە مادەم کات سیفاتی خۆی لە دەست دەدات و سیفاتی مر□ق و□ردەگرێت مانای وایە هارمۆنیای گەردوون بە رەگەزەکانی کات و شوێنیشەوە تێک دەچێت ، ئەوەش لە ئاستێکی قوڵتردا پەیوەندی بە کۆمەڵێ هۆکارەوە هەیە کە دەشێ لە سەرووی دەسەڵاتی مرۆڤەوە بێت .

هەروەها شەممە
بە پاسپۆرتێکی ساختە
دەڕوا بۆ ئیسرائیل و
لەوێ دەبێ بە بە پەنا بەر …لەوانەشە ببێ بە
بە کتێبفرۆش .

شەممە رۆژی پیرۆزی جوولەکەیە ، ئێستا لای ئێمە یاخی دەبێت و سەری خۆی هەڵدەگرێت و ەچێت بۆ ئەو جێگایەی کە تیایدا بە پیرۆز سەیری دەکەن .سەرەتا جێگای خۆیەتی کە بپرسین ئایا بۆچی رۆژەکان هەموویان لە لای ئێمەن و ئەرکەکانیشیان لە روانگەی ئێمەوە یان باشتر بڵێین لە روانگەی ئیسلامەوە بەسەردا دابەشکراوە .دیارە وەڵامی ئەم پرسیارەش پەیوەندی بە شووناس و وابەستەبوونی بەرھەم هێنی دەقەکەوە هەیە کە کەسێکی خاوەن بڕواو هەڵگری روانینێکی سۆفیانەیە هەربۆیە لە تێڕوانینی خۆیەوە سەیری دنیا دەکات . بەڵام ئەوەی جێگای پرسیارە ئەوەیە بۆچی دەبێت شەممە بە پاسپۆرتی

ساختەوە بچێت بۆ ئیسرائیل ؟ لە کاتێکدا کە شەمە بەلای جولەکەوە رۆژێکی پیرۆزە دەبووا خۆیان هەوڵیان بدایە ئەو رۆژە ببەنەوە بۆ لای خۆیان و هەموو رێگایەکی گونجاو بۆ ئەو مەبەستە لەبەر بگرن کەچی لە دەقەکەدا دەبینین کە شەممە بە پاسپۆرتی ساختەوە دەچ□ت بۆ ئیسرائیل .ئەمەش ئەو لێکدانەوەیەی بۆ دەکرێت کە شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت خودی ئیسرائیل رەسەنایەتی تێدا نییە یان بەشێوەیەکی تر شووناس و رەسەنایەتی ئیسرائیل دەخاتە بەردەم پرسیارو گومانەوە بە تایبەتیش کە شوێن و پایەی شەممە لەوێ دیاری دەکات ، ئەوەمان بۆ دەردەخات کە هەرچەندە لە روانینی ئێمەوە شەممە رۆژی پیرۆزی جولەکەکانە بەڵام دەبینین ئەم رۆژە لەوێ دەبێ بە پەنا بەر ئەمەش ئەوە دەردەخات کە جولەکەکان یان ئەو رۆژە بەهی خۆیان نازانن ، یان لە بنەڕەتدا بڕوایان بەو پیرۆزی ئەو شووناسەیە نییە کە ئێمە پەیووەست بەوان بە رۆژی شەممەمان بەخشیووە . لە پشتی ئەم بۆچوونەشەوە ئەو دەلالەتە بەرھەم دێت کە شاعیر دەیەوێت بلێت ئیسرائیل ئەو پێکهاتەیەیە لەبەر ئەوەی کە رەسەنایەتی نییە هیچ شتێک بەلای ئەوەوە پیرۆز نییە بە رۆژی شەممەشەوە هەر بۆیە رێز لەو رۆژە ناگرێت و لەوێ دەبێ بە پەنا بەر لە کاتێکدا دەبوو شەممە راستەوخۆ بچووایەتە ماڵی پیرۆزو ببوایەتە سەروەری هەموو کاتەکان.

بێگومان لە رورویەکی تریشەوە دەتونین وەهای لێکبدەینەوە کە رۆژی شەممە لە نێو کەلتوورو مێژوو زەمینەی ئیسلامەوە بە نهێنی دەڕوات و لە ئیسرائیل بەوە رازی دەبێت ببێت بە پەناهەندە ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە نەک هەر مر□ق ب□□کو (کات)یش لە زەمینەی پڕ لە توندو تیژی و نەبوونی ماف و ئازادی دنیای ئیسلامەوە هەڵدێن و بەوە رازی دەبن کە لە ژێر سایەی دەسەڵاتی جوولەکەدا ببنە پەنا بەر یان ببن بە کتێب فرۆش .ئەمەش لە ئاستێکی تردا جیاوازی نێوان کەلتووری جولەکەو کەلتووری ئیسلام نیشان دەدات کە یەکەمیان کراوەترەو جێگای تاکە کەسی ئازادی تێدا دەبێتەوە بەڵام دوەمیان کەلتوورێکی داخراوەو تیایدا رووبەری ئازادی تاک لە هەموو رورویەکەوە زۆر تەسکەو لە ئاستی نەبووندایە .دەشێ لێرەدا وەکو مر□ق س□یری کات بکەین و وای لێکبدەینەوە ئەوەی کە لە ئیسرائیل دەبێت بە پەنا بەر هەر کەسێکی جیهانی ئێمە یان جیهانی ئیسلامییە .

هەروەک دەشێ رۆژی شەممە دوای ئەوەی کە بە پاسپۆرتی ساختەوە دەچێتە ئیسرائیل ببێتە کتێب فرۆش ، دیسان لێرەشدا کات خاسێتی مرۆڤی پێبەخشراوەو دەبێتە هەڵگری ئەرکێک کە لەراستیدا ئەرکی مرۆڤە. بەڵام ئەوەی کە جێگای سەرنجە کات کە دەشێ مەبەست مرۆڤیش بێت لە نێو هەموو ئەو کارانەدا کە دەشێ هەڵیبژێرێت دەبێتە کتێب فرۆش ، ئەمەش لە ئاستی یەکەمدا ئەوە دەگەیەنێت کە شەممە هەروەک

گوتمان دەشێ بەهەرکەسێکی دنیای ئەمە دابنرێت کەسێکە دەستی کتێب و زانینە ، بەڵام بە ئاشکرا دەبینین ئەو دەستی کتێب و زانینە ئەمە بەجێ دەهێڵێت و دەچێت لە ئیسرائیل دەبێت بە کتێب فرۆش کە ئەمەش لە ئاستی دووەمدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە ئیسرائیل خەڵکێکی لەیە دەستی کتێبن و کتێب دەکەن بۆیە شەممە لەوە ئەو کارە هەڵدەبژێرێت کە دەشێ لەلای ئەمە بایەخێکی ئەوتۆی نەبێت . هەروەک دەشێ وەهایشی لێک بدەینەوە کە شەممە هێمای زانین و فێرکردنە هەر بۆیە ئەرکی کتێب فرۆشی هەڵدەبژێرێت هەتا لەو رێگایەوە ئەوەی دەیەوێت لە پەناوی فێرکردندا بە جوانی بە ئەنجامی بگەیەنێت .دیارە ئەوە ئاشکرایە کە شەممە لە کەلتووری ئیسلامیدا رۆژی یەکەمی هەفتەیە واتە سەرەتاو دەستپێکردن . کتێب فرۆشتنیش دیسان سەرەتایە بۆ کردنەوەی هەر دەرگایەکی نوێ کەواتە لە هەردوو بارەکەدا شەممە هەمان ئەرکی لە ئەستۆ گرتووە کە ئەرکی دەست پێکردن و کردنەوەی دەرگای نوێیە کە دەشێ وەکو سەرەتای هەفتەیەکی نوێ سەیر بکرێت یان سەرەتای ئەو دنیا نوێیەی کە لە کتێبەوە دەست پێدەکات .

یەک شەممە بڕیاری داوە
بە پێ بچێ بۆ فاتیکان و لەگەڵ پاپادا
چارەسەرێک بۆ کێشەی نێوانی موسڵمان و
مەسیحییەکان .. بدۆزێتەوە .

یەک شەممە کە رۆژی پیرۆزی مەسیحییەکانە و تا ئەندازەیەک لە کەلتووری ئیسلامیشدا بە پیرۆز سەیر دەکرێت و زۆرێک لە سرووتە پڕ بایەخەکانی وەکو ژن هێنان تاکو ئێستاش بە گشتی لەم رۆژەو رۆژی پێنج شەممەدا ئەنجام دەدرێن ئەویش لەبەر ئەوەیە کە ئەم دوو رۆژە بۆ کاری خێرو چاکە لە رووی ئەزموونی ژیانی ئاسایی خەڵکەوە دوو رۆژی گرنگن و هیچ مەترسییەکیان تێدا نییە .ئێستا یەک شەممەوە بڕیاری داوە کە ئەمە بە جێبهێڵێت و بچێت بۆ فاتیکان .بێگومان شاعیر هەریەکە لەم رۆژانەی هەفتە وەها رێک دەخات کە هەریەکە بچێت بۆ ئەو جێگایەی کە خۆی پەیوەندی پێوەی هەبێت . لەم ئاقارەشدا یەک شەمە دەچێت بۆ فاتیکان بۆ ئەوەی بە دیداری پاپا شاد ببێت و گفتوگۆی سەبارەت بە بابەتێکی گرنگ و پڕ بایەخ لە گەڵدا بکات کە ئەیش چارەسەرکردنی کێشەی نێوان موسڵمانان و مەسیحییەکانە.لێرەدا شاعیر بە شێوەیەکی ئاسایی لەوە دەدوێت کە ناکۆکی لە نێوان پەیڕەوکەرانی ئەو دوو ئایینەدا هەیەو ئەو کێشەیەش پێویستی بە چارەسەرە بەڵام دەبێ کێ هەوڵی ئەو چارەسەر کردنە بدات ؟ بێگومان شاعیر ئەو ئەرکە گرنگ و گرانە بە رۆژی یەک شەممە دەسپێرێت بەواتا

جارێکی تر خاسیەتی مرۆڤ بە (کات) دەبەخشێت . لەرەشداو لە ئاستی نەگوتراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە گفتوگۆی نێوان ئایین و کەلتوورە جیاوازەکان شتێکی پێویستەو بە ئەوەی ناکۆکی و توندو تیژییەکان خاو بکرێنەوە دەبێ گفتوگۆ بکرێت .لەرەدا جارێکی تر دەردەکەوێت کە نەک هەر ئەوەی کە یەک شەممە خاسیەتی مرۆڤی پیرۆز دەبەخشێت بەڵکو دەبێتە نوێنەری مسوڵمانان و هاوتای پاپا بێواتا وەکو کەسی یەکەم یان قسەکەری مسوڵمانان دەردەکەوێت . بەڵام ئەوەی کە جێگای سەرنجە ئەوەیە کە یەک شەممە بە پێ دەچێت بە فاتیکان . دەشێ ئەمەش وەها لێکبدرێتەوە یەک شەممە کە نوێنەرایەتی مسوڵمانان و جیهانی ئیسلام دەکات لەم سەردەمی تەکنەلۆژیاو هێکاری پەرەسەندووەی هاتووچۆ کردندا بە پێ دەڕوات مانای وایە ئەو جیهان و کەلتوورەی کە تاکو ئێستا یەک شەممە نوێنەرایەتی دەکات هێشتا لە بارێکی هێندە دواکەوتوودا دەژی نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی کە جگە لە پێ بە هیچ شتێکی تر سەفەر بکات یان ئەوەیە ئەو کەلتوورەی کە یەک شەممە نوێنەرایەتی دەکات دان بەو هەموو پێشکەوتن و دۆزینەوە نوێیانەی زانست و تەکنەلۆژیادا نانێت بۆیە بە پێ لەرێوە دەچێت بە فاتیکان ، هەروەک دەشێت وەهایشی لێک بدەینەوە کە کەلتوورو فیکری ئیسلامی کە یەک شەممە نوێنەرایەتی دەکات بە کۆبوونەوە لەگەڵ پاپادا بیەوێت وەهای دەربخات کە ئەو هەتاکو ئێستا خاوەنی توانا و هێزی فیزیکی خۆیەتی و هەرچەندە لە رووی پێشکەوتن و پەرەسەندنی تەکنەلۆژیاوە ناگاتە ئاستی رۆژاوا بەڵام لە رووی هێزی فیزیکییەوە خاوەنی توانایەکی نەپساوەیە و هەرچەندە لە رووی راستییەوە ئەم بۆچوونە جگە لە دواکەوتوویی و دان نەنان بەوی پێشکەوتوودا هیچی تر ناگەیەنێت .لە لایەکی تریشەوە ئەو جیاوازیە لە نێوان کەلتووری رۆژاواو کەلتووری رۆژهەڵاتیدا یان لە نێوان کەلتووری مەسیحی و کەلتووری ئیسلامیدا دەردەخات کە یەکەمیان کەلتوورێکە عەقڵە و لێکدانەوەو تەماشای کاری تیادا دەکات و دووەمیشیان کەلتوورێکە کە هێزو بازووی مرۆیی کاری تیادا دەکات ، هەر ئەوەش وایکردووە کە کەلتوورو عەقڵی رۆژاوا ببێتە ناوەندو کەلتوورو عەقڵی رۆژهەڵاتیش کەنار یان پاشکۆ بێت.

دوو شەممەش سواری پاسکیلێک بووەو
بەرەو ئوسترالیا دەڕواو لەوێ دەبێ
بە ئەندامی پەرلەمان و
راوێ کۆنغەر دەکات .

دوو شەممەوەکو مرۆڤ رەفتار دەکات واتە خاسیەتی مرۆڤی پیرۆز دەبەخشێت

و سواری پایسکیل دەبێت ، بەڵام بە کات بەسەربردن و خۆشی سواری پاسکیل نابێت بەڵکو بە سەفەرەکی دوورو بەینی ڕێگایەکی درێژ ئەوە دەکات کە ئەویش سەفەر کردنە لێرەوە بە ئوسترالیا ، دیارە ئەوەش لە پێناوی مەبەست و ئامانجێکدا دەکات کە بوون بە ئەندامی پەرلەمانی ئەو وڵاتەیە . دەشێ ئەو پرسیارە سەر هەڵبدات ئایا دەشێ لە هیچ وڵاتێکی ئەم جیهانەدا کەسێکی بێگانە ببێتە ئەندامی پەرلەمان ؟ بێگومان ئەوە مەگەر تەنیا لە خەیاڵی شیعری و لەو پۆتۆپیایەدا جێگای ببێتەوە کە شیعر درووستی دەکات و بەرهەمی دەنێت . بە هەر حاڵ دوو شەممە کە شووناسی مرۆڤێکی وڵاتی ئەمەی پێبەخشراوە کۆچ دەکات بە ئوسترالیاو لەوێ دەبێت بە ئەندامی پەرلەمان و ئەرکی سەرەکیشی لە بری ئەرکی هەر پەرلەمانتارێکی ئاسایی هەر جێگایەکی ئەم جیهانە کە یاسادانان و نوێنەرایەتی کردنی خەڵکە لە نێو پەرلەماندا کەچی ئەم راوە کەنغەر دەکات .ئەمەش لە لایەک پرسیار سەبارەت بە گەوهەرو ماهیەتی پەرلەمانی ئوسترالیا بەرز دەکاتەوە ، لە لایەکی تریشەوە پرسیار سەبارەت بە شووناسی دوو شەممە بەرز دەکاتەوە کە بۆچی لێرەوە بە سواری پاسکیل دەچێت بە ئوسترالیاو لەوێش بە ئاسانی دەبێت بە ئەندامی پەرلەمان و لە جیاتی یاسادانان و نوێنەرایەتی کردنی خەڵکی راوە کەنغەر دەکات ، کە دەشێ لە ئاستی قوڵی دەقەکەدا مەبەست لە دوو شەممە هەر کەسێکی وڵاتی ئەمە بێت کە بووە بە ئەندامی پەرلەمان و ناتوانێت رۆڵی راستەقینەی ئەندامی پەرلەمان ببینێت و لە بری ئەری راستەقینەی خۆی هەندێ کاری تر دەکات کە دوورو نزیک پەیوەندی بە ئەرکی ئەندامی پەرلەمانەوە نییە .

سێ شەممە عاشقی یاری تۆپی پێ بووەو
دەچێ بۆ مەکسیک
دەبێ بە گۆڵچی
چوار شەممە دەمانچەیەکی لە (کەلار) کڕیووەو
دەڵێ دەبم بە چەتەی فیلمی کاوبۆو
لە سەهۆڵبەندانی ئەسکیمۆدا راوە کەرکەدەن دەکەم …
پێنج شەممەش خۆی مینڕێژ کردووەو
دەڵێ ئەگەر پەرلەمان نەمکات
بە پشووی فەرمی
خۆم دەتەقێنمەوە …

سێ شەممەش شووناسی مرۆڤ وەردەگرێت و وەک هەر مرۆڤێکی ئاسایی حەز لە یاری تۆپی پێ دەکات، بە جێبەجێکردنی ئەو ئارەزووەشی دەچێت بۆ

مەکسیک و لەوێش دەبێت بە گەلچی. ڕەنگە ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات کە بۆچی سێ شەممە وڵاتێکی تر هەڵنابژێرێت ؟ کە لە ڕاستیدا ئەگەر مەسەلەکە پەیوەندی بە برەوی یاری تۆپی پێوە هەبوایە دەبووایە لە بری مەکسیک بچوایە بۆ بەرازیل . بەڵام بەهەرحاڵ دەشێ وای لێک بدەینەوە کە هەڵبژاردنی مەکسیک تەنیا پەیوەندی بە کارکردنی خەیاڵ و هەستی شاعیرەوە هەیە .هەرچەندە دەشیا بە گوێرەی ڕۆژی سێ شەممە بە پێی ئەو باکگراوندە ئایینییەی کە شیعرەکە هەیەتی و بە پێ باکگراوندی تایبەتی شاعیریش ، باس لەوە بکرایە کە سێ شەممە ڕۆژەکە بۆ ئەنجامدانیکار و بارو سەفەر نابێت ، هەروەک لەلایەکی تریشەوە بە گوێرەی کەلتووری ئیسلامی بە گشتی و کەلتووری شیعەش بە تایبەتی شێ شەممە ئەو ڕۆژەیە کە بە ڕۆژی غەدرو گوناه و ناپاکی دادەنرێت چونکە وەک دەگوترێت لە ڕۆژەدا پیلانی شەهید کردنی ئیمامی عەلی دانراوەو هەر لەم ڕۆژەشدا نەخشەی ڕشتنی خوێنی حسێن دانراوە کە تاکو ئێستا لە مێژووی ئیسلامدا وەکو گەورەترین غەدرو ناپاکی سەیر دەکرێت .بەڵام لە ئاستی بینراوی دەقەکەدا هیچ ئاماژەیەک بە هەڵگرتنی ئەم لێکدانەوەیە نادۆزرێتەوە ، هەرچەندە دەشێ لە ئاستی قوڵ یان نەبینراوی دەقەکەدا دەلالەتی لەو جۆرە بەرهەم بێت .

چوار شەممە دەبێتە کەسێکی ئاسایی وڵاتی ئێمەو بە هەمان عەقڵ و بۆچوون و لێکدانەوەی نێو کەلتووری ئێمە بیر دەکاتەوەو ڕەفتار دەکات .لێرەدا شاعیر شوێن لە ناو وڵاتی خۆماندا دیاری دەکات بۆ ئەو پێداویستیانەی کە چوار شەممە دەیەوێت بەدەسیان بهێنێت . چوار شەممە پێویستی بە دەمانچەیەک هەیە بۆ ئەوەی ببێت بە چەتەی فیلمی کاوبۆی و لای ئەسکیمۆکان ڕاوی کەرکەدەنی پێ بکات . لێرەدا دەبینین چەند کەلتوورو زەمینەو کەسێتی جیاواز تێکەڵاو بەیەکتر کراون کە ئەوانیش (کەلار) و سەرهەڵبەندانی ئەسکیمۆ وەکو شۆێن و سیمای گەنجێکی سەرکێشی نێو واقیعی ئێمە کە شووناسی بوون و تەنانەت پیاوەتی خۆی لە بوونی ئەو دەمانچەیەدا دەبینێتەوە کە لە کەلار کەیوەتی، ئەم گەنجە تا ئەندازەیەکی ئاشکرا هاوشێوەیە لەگەڵ چەتەی فیلمی کاوبۆیدا . لێرەدا ئەگەر وامان دانا کە مەبەست لە چوار شەممە گەنجێکی سەرکێشی وڵاتی ئێمەیە ، ئەوا ئەو گەنجەی ئێمە خەون بەوەوە دەبینێت کە ببێتە هاوشێوەی چەتەی فیلمی کاوبۆی و دەمانچەیەک بکات بە قەدیداو خەون بە ئەنجامدانی جێبەجیکردنی چەندین کاری سەرکێشانەوە دەبینێت وەکو چوونە نێو وڵاتی پێ لە سەرهەڵبەندانی ئەسکیمۆو لەوێش ڕاوی کەرکەدەن بکات. لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە چوار شەممە کە لە کەسێتی لاوێکی ئێمەدا بەرجەستە دەبێت کەسێتییەکە تەنیا بە دوای حەزوو ئارەزووە تایبەتییەکانی خۆیدا دەڕوات و دەیەوێت سەرکێشانە بە دوای

جێبەجێکردنی ئەو حەزوو ئارەزووە تایبەتیانەدا بەوات بەبێ ئەوەی کە هیچ ئاماژەیەک بە سوودو بەرژەوەندی و ویستەکانی کۆمەڵگا بکرێت کەواتە لێرەدا چوار شەممە دەبێتە وێنەیەکی بەرجەستەکەری رووبەرێک لە مێژووی ئێمە کە رووبەری رێیشتن بە دوای حەزوو ویست و ئارەزووە تاکە کەسییەکاندایە .هەروەک لە لایەکی ترەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئێمە خاوەنی بەواو متمانەیەکی تەواو نین بە بوون و بە رەسەنایەتی خۆمان بەیە بەوجۆرە زەمینەو واقیعی خۆمان بەجێدەهێڵین و دەمانەوێت لە شوێنانی تر جێگا بە خۆمان بکەینەوە ، لە پێناوی گەیشتن بەو ئامانجەشدا دەبێ هەوڵی خۆ گونجاندن بدەین کە لەو سەروبەندەشدا شووناسی لاوازی خۆمان لە دەست دەدەین تا بنوانین وەکو ئەوانی ئەوە رەفتار بکەین ، بێگومان ئەم هەڵوێستەش پەیوەندی بەوەوە هەیە کە ئێمە لەبەر ئەوەی خاوەنی کەسێتیەکی ناسراوو ئامادە نین لە بەرامبەر ئەوانی ترداو باکگراوندێکی شارستانی و کەلتووری خاوەن شووناسی دیارمان نییە هەتا لە سەر ئەو زەمینەیە بتوانین بوونی خۆمان بسەلمێنین و لەسەر زەمینەی ئەوانی تریش توانای ئەوەمان هەبێت بڵێین ئێمە ئێمەین و پارێزگاری لە بوونی خۆمان دەکەین نەک کاتێک کە دەچینە سەر زەمینی ئەسکیمۆ هەوڵبدەین دەمامکی کەسێتی ئەسکیمۆ بکەین، چونکە ئەوە ئاشکرایە کە ئێمە نابین بەو کەسێتیە ، هەروەک بەم حاڵەتەی ئێستاشمانەوە ناتوانین پارێزگاری لە بوونی سادەو لاوازی خۆمان بکەین ئێمەش ئەو چرکە ساتە مێژوویییە کە ئێمە تیایدا هەست بە ونبوون دەکەین یان هەر لە راستیشدا ئێمە لە ونبووندا دەژین .

پێنج شەممەش هەمان شووناسی مرۆقی هەیە لە سەر زەمینەی واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئێمە . ئەوەی لە کەلتووری ئیسلام و ئێمەشدا لە بارەی پێنج شەممەوە باس دەکرێت ئەوەیە کە ئەم رۆژەیە وەکو رۆژێکی پیرۆز سەیر دەکرێت بەڵام لە دەقەکەدا خاسەتی مرۆڤێکی دزێوو ناشیرینی پێدەبەخشرێت ، مرۆڤێک کە بارگاوی کراوە بە رەگەزەکانی توونـدو تیـژی و بەو پێیەش لەبـری پـرۆژەی بنیـادنـان و ئـاوەدان کردنەوە هەڵگری پرۆژەی ترسناکی تەقینەوەو وێرانکردن کوشتن و لە نەوبردنە. ئەم رۆژەش کە وەکو مرۆڤێکی ترسناک خۆی مینڕێژ کردووە هەڕەشەی ئەوە دەکـات کە ئەگەر داواکەی جێبەجێ نەکرێـت ئەوا خۆی دەتەقێنێتەوە . یەکەم ئەم هەڕەشەیە شووناسـی ئەو رۆژەمـان بە ئـاشکرا دەکـات کە شووناسـەکی ترسـناکەو هەڵگرەکەی کەسێکی مەرگ دەستەو دەیەوێت فەزایەک درووست بکات کە رۆحی تاریک و رەشی تاناتۆسیانە باڵی بەسەردا بکێشێت و دەست بخاتە بینی ئیرۆس .بەمانایەکی تر پێنج شەممە کە لێرەدا خاسیەتی مرۆقی وەرگرتووە دەبێتە هێمای مرۆڤێکی مەرگ دەست . دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە لە

کەلتووری ئیسلامی و ئەمەشدا پێنج شەممە دوارۆژی هەفتەیەو مرۆقی نێو کۆمەڵگای ئیسلامی بە درێژایی هەفتە کاردەکات بەو ئومێدەی کە کۆتای هەفتە کە رۆژانی پێنج شەممەو هەینیە بە هیمنی و بە خۆشی بەسەر ببان کەچی لێرەدا لە بری کۆتاییەکی هێمن و پڕ لە ئاسودەیی ، کۆتاییەکی ئاڵۆزو پڕ لە تووندو تیژی و مەرگەسات بەرجەستە دەکرێت، کە ئەوەش دەلالەتێکی خراپ و پڕ لە مەرگەسات بۆ ئایندەی مرۆقایەتی هەڵدەگرێت و ئەوەمان پێ دەڵێت کە داهاتوو چاوەڕوانی ئاسۆیەکی گەش ناکات بەڵکو بە پێچەوانەوە لە بەردەم مەترسی و ئاسۆیەکی لێڵە دایە ، هەرچەندە بە گشتی مرۆقایەتی لەبەردەم ئایندەیەکی ترسناکدا دەژی ، بەڵام دەبێ ئەو راستیە بزانین کە ئومێدی ژیان و بەرەو پێشەوە چوون و ئاسوودیی هەمیشە لە هێزی بێ ئومێدی بەهێزترە ، واتە هەمیشە مەتیقی ژیان دەستی چالاکترو بەهێزترە لە مەتیقی مەرگ دەستی هەر ئەوەش هۆکاری درێژە پێدانی ژیان و بیناکردن و ئاوەدان کردنەوەو بنیادنانی شارستانیە .

پێنج شەممە وەکو پێشتر باسمان کرد لە کەلتووری ئیسلامیدا رۆژێکی پیرۆزە ، لە بەر ئەوەی داواکارییەکانی لێرە جێبەجێ ناکرێت و هەست بەوە دەکات کە غەدری لێدەکرێت و لە بری ئەو رۆژی شەممە کە بە روانینی باوی کەلتووری ئیسلامی و ئەمەش رۆژی شەممە هیچ پیرۆزییەکی نییە کەچی دەکرێت بە پشوو بۆیە ئەمیش داواکاری خۆی لەگەڵ جۆرێک لە هەڕەشە کردندا بەرز دەکاتەوە کە ئەویش هەڕەشەی خۆ تەقاندنەوەیە . ئەم بۆچوونە رەنگە لە رووکەشدا بایەخێکی ئەوتۆی نەبێت بەڵام ئەگەر لە ئاستی قوڵداو پەیوەست بە باری کۆمەڵایەتی و دەروونی مرۆقی کوردو رۆژهەڵاتیش لێکی بدەینەوە ئەوا بۆمان دەردەکەوێت کە دەلالەتێکی کۆمەڵایەتی مەودا قوڵ لێرەدا بەرهەم دێت و لە هەمان کاتیشدا ئاماژەی جۆرێک لە رەخنە گرتن لە دەسەڵاتی ئەمەو دەسەڵاتی سەرجەم ئەو کۆمەڵگاو وڵاتانە دەردەکەوێت کە تووندو تیژی و کەسان و رێکخراوی تووندو تیژیان تیا بەرهەم دێت یان تیادا درووست دەبێت .لە کاتێکدا کە پەرلەمان داوای پێنج شەممە بە ئەوەی بکرێت بە پشوو رەت دەکاتەوە ، ئەوا ئەم رۆژەیە خۆی مینەڕێز دەکات و دەیەوێت خۆی بتەقێنێتەوە ، لێرەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کاتێ داواکارییەکانی خەڵک لە لایەن دەسەڵاتەوە رەت دەکرێنەوەو پشت گوێ دەخرێن ئەوا خەڵک لە بەردەمی دوو رێیانێکدا دەمێنێتەوە یان ئەوتا واز لە داواکارییەکانی بهێنێت و بەو ئەمری واقیعە رازی ببێت کە تیایدا دەژی ، یان ئەوەتا رێگای بەکار هێنانی هێزو تووندو تیژی لەبەر بگرێت لە پێناوی ناچار کردنی دەسەڵاتدا بە جێبەجێ کردنی داوا کارییەکانی کە دەشێ ئاستی

تووندو تیژییەکەشی بگاتە خۆ تەقاندنەوە . لێرەو لە ئاستی قوڵی دەقەکەدا ئەوە دەردەکەوێت کە دەسەڵاتیش بەشدارە لە درووستکردنی تووندو تیژی و فەوزای کۆمەڵایەتیدا واتە کاتێک کە دەسەڵات پشت لە داواکانی جەماوەر دەکات و مافەکانیان پێشێل دەکات و گوێیان لێناگرێت ئەوە مانای وایە هیچ بوارو رێگایەک بۆ جەماوەر نامێنێتەوە کە لە بەری بگرێت لە پێناوی گەیشتن بە ماف و داوا کارییەکانیدا بۆیە بە ناچاری پەنا بۆ تووندو تیژی و کاری تێکدەرانەو وێرانکارانە دەبات کە درووست بوونی بەشێکی زۆری رێکخراوە تووندڕەوو تیرۆریستەکان لە کۆمەڵگا داخراوو دواکەوتووەکانی وەکو ئێمەدا بەرهەمی ئەو سیاسەتە نادرووستان□ن□ ک□ دەسەڵات بەرامبەر بە جەماوەر لە بەری دەگرێت و پیادەی دەکات .

لە لایەکی تریشەوە کاتێ پێنج شەممە داوا لە پەرلەمان دەکات کە بیکات بە پشووی رەسمی ئەوە مانای وایە لە سنووری دەقەکەدا بە جۆرێک رووناکی دەخرێتە سەر ئەو کارانەی کە پەرلەمان دەیکات ودەشێ وەها لێکبدرێتەوە کە ئەو کارانە بایەخێکی ئەوتۆیان نییە. ناراستەوخۆش تیشک دەخرێتە سەر ئەو ئەرکە سەرەکی و گەوهەرییانەی پەرلەمان کە پێویستە ئەنجامیان بدات . بێگومان ئەوە ئاشکرایە کە ئەرکی سەرەکی پەرلەمان بریتیە لە یاسا دانان و چاودێری کردنی حکومەت و سەرجەم دەزگاکانی بەڕێوەبردن و لێپێچانەوە کردن لە حکومەت و سەرجەم کاربەدەستان لە سەرەوە بۆ خوارەوەو لە کاتی هەستکردن بە کەمووکورتی و کەمتەرخەمیدا ، بەڵام پەرلەمانی ئێمە لە بری ئەوە خۆی سەرقال□ د□کات بە دەرکردنی یاسای جگەرە کێشانەوە کە ئەوەش لە راستیدا دەچێتە چوار چێوەی مەسە تایبەتیی□کانی تاکە کەسەوە یان لە باشترین حاڵەتدا ئەرکی دەبێت بەوەی کە بڕیار بدات رۆژێک بکرێت بە پشوو یان وێنەی دوو سەرکردە بە تەنیشت یەکەوە لە هەموو داموو دەزگاکانی وڵاتدا هەڵبواسرێت کە ئەوەش سەردەمی دیکتاتۆرو کەلتووری بەعسمان بیر دەخاتەوە کە ئەرکی پەرلەمانە هەوڵبدات کەلتووری بەعس ریشە کێش بکات. کەواتە لێرەدا ئەم دەقە شیعرییە لە رێگای بەرهەمهێنانی شیعرێتەوە دەیەوێت لە دوو ئاستدا رەخنە لە دامودەزگاکانی دەسەڵاتی ئێمە بگرێت کە یەکەمیان دەوری ئەم دامودەزگایانەیە لە بەرهەمهێنانی تووندو تیژی و درووست کردنی تیرۆریستدا ئەویش لە رێگای پشتگوێخستنی داواکانی جەماوەرو رەتکردنەوەیاندا . دووەمیان لەو روانگەیەوە کە دامودەزگانی ئێمە لە بری جێبەجێکردنی ئەرکی راستەقینەی سەرشانیان بە هەندێ کاری لاوەکی و بێگەوهەرەوە خەریک دەبن و لەسەر داوای سەرەوەی خۆیشیان بڕیار لەسەر هەندێ شت دەدەن کە دژی پرینسیپەکانی دیموکراسی و

ئـــازادی و کۆمەڵگـــای مەدەنیە وەکـــو مەســـەلەی وێنە هەڵواسین لە داموودەزگاکانی وڵاتدا .

لەتیف هەڵمەت لە ڕێگای بە مرۆڤ کردنی کاتەوە دەقێکی شیعری بەرهەم دەهێنێت کە فەزایەکی جوانی شیعری هەیەو لە هەمان کاتدا توانیوێتی لە ڕێگــای بەرهەمهێنـــانی شیعـــرێتەوە کۆمەڵێ پرســـیاری گرنـــگ بەرز بکاتەوە لەوێشدا جارێکی تر لەتیف دەیەوێت پێمان بڵێت سەرباری ئەوەی کە شیعـــر خوڵقانـــدنی یۆتۆپیـــایەکی نەخشێنـــراوە بە وێنەو جوانکاری زمان ، لەهەمان کاتدا خەیاڵ و ئەندێشەو هەستی شاعیرانەش ئەو بنیادە قەشەنگتر دەکەن بەڵام دیسان ئەو پێکهاتەیەی کە بە ناوی شیعرەوە بەرهەم دێت هەڵگری پرسیاری فیکری و مەعریفی و سیۆسیۆلۆژی و دەروونی و ئێستاتیکیشە . بە مانایەکی تر لای لەتیف شیعـر سـەرباری ئەوەی خوڵقانـدنی یۆتۆپیـایە ، ئەرکـی هەڵگرتنـی پرسـیارە گرنگەکـانی مرۆڤیشـی پێدەسـپێرێت ، ئەو پرسـیارانەی کە پەیوەستن بە بوون و ماهیەتی بوون و ماناکانی بوون و هەموو ئەو پێداویستیە ڕۆحی و مادیانەشەوە کە بەبێ بوونی ئەوان بوون هیچ مانایەکی نابێت .

لە ئەزمـــوونی شیعـــری کـــوردی دا یەکێـــک لە پـــایە ســـەرەکیەکانی بەرهەمهێنانی دەق شوێن بووە هەر لە سەردەمی شیعری کلاسیکەوە تاکو ئێستاش کە شوێنیش زیاتر لە سرووشت و ڕەگەزەکانی ئەو سروشتی کوردستانەوە وەرگیراوە ، بەڵام تاکو ئێستا (کات) بەم شێوەی لەتیـــف بەکـــار نەهێنـــراوە کە بەو جۆرە بکرێـــت بە ڕەگەزی ســـەرەکی بەرهەمهێنانی دەقێکی شیعری و خاسیەتی مرۆڤی پێببەخشرێت یان کرداری بە مرۆڤ کردنی بەسەردا جێبەجێ بکرێت . بێگومان ئەمەش پەیوەندی بەو جیهانە هەستیارەوە هەیە کە جیهانی شیعری لەتیفە و دەتوانێت لە شتە مەئلوفەکـانی ژیـانی ڕۆژانەو لە ڕەگەزی سـادەو ئاسـایی دەورو بەرو ئەوانەی کە ڕۆژانە لەگەڵیان دەژین شیعریەت بەرهەم بهێنێت .

لە ئەنجـامی ئەم شیکـردنەوانەدا کە بۆ ئەم دەقە شیعریەمـان کـرد دەشێ ئەم پرسیارانەی خوارەوە خۆیان بسەپێنن . ئایا تەنیا لە ئەنجامی بێزار بوون لە دووبارە بوونەوەدایە کە ڕۆژەکانی هەفتە هەریەکەی بەلایەکدا کۆچ دەکات و پشت لەو ئەرکانە دەکەن کە پێیان سپێردراوە ؟ ئایا بۆچی ئەو سەرچاوەیەی کە ڕۆژەکانی هەفتە لێیەوە یاخی دەبن نێو واقیع و کولتووری ئێمەیە ؟ یان بۆچی ئەو سەرچاوەیە زیاتر شووناسێکی ئیسلامیانەی هەیە ؟ ئایا ئەو پاڵنەرە چییە کە وا لە شاعیر دەکات کە پرۆسەی بە مرۆڤ کردنی کات بهێنێتە ئاراوە ؟ ئایا ئەم دەقەی لەتیف کە بە ناوی یاخی بوونەوە بڵاو کراوەتەوە تا

چ ئاستێک پەیوەندی بە یاخی بوونی راستەقینەی خودی لەتیف هەڵمەتەوە هەیە ؟ ئایا بە گوێرەی لەتیف خۆی دەشێ یاخی بوونیشی وەکو جۆرێک لە مەشقی دەروونی سەیر بکرێت ؟ ئایا ئەم یاخی بوونە پەیوەندی هەیە بەو رەحی تەسەوفەی کە لە کەسێتی لەتیف دا باڵا دەستە و دیارە ئەوەش ئاشکرایە کە تەسەوف بەخۆی ئەجۆرێکە لە یاخی بوون یان ئۆپۆزسیۆن بوون لە ناوەندی دەسەڵات یان لە بارو دۆخ و کەلتوورو عەقڵی باو ؟ بەگومان ئەم پرسیارانەش لەسەر زەمینەیەکی ناجێگیرو لە بارێکی دەروونی و مەعنەوی شلەقدا لە میانەی دەقەکەوە خۆیان دەسەپێنن . هەڵبەتە ئەوەش ئاشکرایە کە لە بنەرەتدا داهێنانیش بەرهەمی ئەو چرکە ساتانەی هەست بە نیگەرانی کردن و ناسەقامگیری و تەڵامانە کە بەردەوام کەسی داهێنەر تێیدا دەژی و هەوڵدەدات واقیعەک بخوڵقێنێت بەو جۆرەی کە دەیەوێت یان تەسەوری دەکات یان پێشبینی دەکات کە مەرج نییە بە هیچ جۆرێک لەو واقیعە بچێت کە هەیە یان دەشێ هەبێت بە تایبەتی لە سنووری دەقی شیعریدا چونکە ئەوە ئاشکرایە کە شیعر بەرهەمی خەیال وَ ئەندێشەو نەستە و مل کەچی هیچ یاساو دیسپلینێکی عەقڵی نابێت .

کتێب/ قەیرانی کۆمەڵگاو حیزبە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستان.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

FuadSdiq_QayraniKomalgaDownload

مامۆستا عەبدولکەریم شێخانی مێژوویەك لە سەروەری.. ڕەسوڵ بێسکەنی

مانگ لە ئاسمان حەوجە بە ئەنگوست ناکا، زەوی دەخوسێ گیا شین دەبێ، کە بارانی پایز داکا، تاریکی هەمــوو دنیا ناتوانێ مۆمێك بکوژێنێتەوە، ڕووناکی نەبێت تاریکی دنیا دەتەنێتەوە، دەڵێن بەگوڵێك بەهار نایە، پەندێکی باوە، گوڵ بەخشەری بۆن و جوانی و جێ سەرنجی چاوە، گوڵاوی بۆن و سەحری گوڵ زیاد دەکا کەسەر ئاگر نریا، ئەو بۆن و بەرامەیەی بە هەمیشە بووایە بریا، چ دەبێ پێت نەبڕێ سێ گەز جاو و نەتخەنە ژێرگڵ، گرنگ ئەوەیە لای هەمووان بخرێیتە نێو دڵ، بە سەرمەشقی ڕۆژگار و بەردەوامی ژیان، ڕۆڵەیەکی ژیر و بەبیرو خۆشەویستی هەمــووان، لە ساڵی 1933 لەکۆیەی مەڵبەنـدی شاعیران و خاوەن دیوەخانی، هاتە دنیاو چاوی گەشی هەڵێنا عەبدولکەریم مەحمود شێخانی، بنەماڵەکەیان بەشێخانی بەناوبانگ بوون، بۆیە لەسەرئەو نازناوە بە عەبدولکەریمیش یەك دەنگ بوون، خوێندن و نووسین مرۆڤ بە ڕۆژگار ئامادە دەکــات، هەر کەس لەو دەرگایە بچێتە ژوورەوە داهاتووی جوانتر دەکات، ڕێگای ئەدەب و زانست درێژە، تەمەنی ئادەمیزاد کورت، لەکۆیە چاوی کردەوە ڕێگای حاجی و ئەحمەدی خانی گـرت، لە ساڵی 1954 بۆتە مامۆستا پەروەردە کارێکی هەستیاربوو، خزمەتی زۆری کـرد یەکەمجار لەگەرمیان دەستبەکار بوو، لەسەر کوردایەتی و سۆزی نیشتمانەوە، لە ساڵی 1962 کەوتە بەندیخانەوە، لەقوتابخانە زانست فێربوو، ئەزموون و تاقی کردنەوە لەژیان، بەشیعر دەستی پێکرد و بوو بەشاعیر و نووسەر و وەرگێڕ و ڕۆژنانووس و زمانەوان، بەرەو لوتکە بەپەیژەی بەرزخوازیدا سەرکەوت، لەچیرۆك و زمانەوانیدا پێشکەوت، زۆر گەڵاوە لەباخان هەڵاڵەی گوڵانی کەکردەوە وەك هەنگ، بۆ خزمەتی زمانی کوردی لەخراپ وێژان هاتە دەنگ، بۆ زمانی ڕەسەن و وشەی خۆڕسك زۆر پەرۆش بوو، وشەی ناقۆڵا و داتاشراوی پێ ناخۆش بوو، دژی ئەوە بوو وشەی کوردێندراو بخرێتە نێو زمانی کوردی، بۆ خزمەتی ئەم زمانە شیرینە کەم نەبوو ئەوەی کــردی، هەمــوو کەموکوڕیەك جەرگی دەهــاتە ژان، دەگەڵ هەر هەڵە بەکارهێنانێکی نەزانان دەکەوتە هەژان، وەك هەموو شارەزایان لەهەڵەی زمان خەمی دەخوارد، جیاوازی ئەو ئەوەبوو، بێدەنگ نەدەبوو، وەڵامی بەنووسینێك دەسپارد، ئەگەر بۆ زمانی کوردی

پاسوانك بوو، لدریای زمانی فارسی و عربیش عجب ملوانك بوو، زر بابتی هند بجوانی ورگاون، سد سوندت خواردبا دتگوت هر بکوردی نووسراون، بابتی ورگانی زر و جراوجرن، ئوانی گواهی پسندی ددن زرن، مامستا شخانی ل ئدب و نووسین هند برز پویستی بناساندن نیی، ئم نووسینم درد دکن ئگینا ئو کاری من نیی، بن و برامی نووسینی هشتا، چژی هرماو لو ساو تائستا، ب وشی کوردی مامستا و خاون وانیك بوو، زر جار ب پرسیاری من سرچاو و پناگیك بوو، ب ورگان لبیانی ب کوردی و بپچوان نبوو باکی، وك ورگانی چیرکی (براکوژی) کازانتزاکی، ب برزی گلی کو هر دب واب، لو کاتدا، مگر یک گیانی خی ل ببا،
چیرککی پشکشی (ن. م) کردوو، خی وتی: مبستی نوشیروان مستفا بوو.
عبدولکریم شخانی بکسایتیکی بهوست و خش مشب ناسراو، مام جلال لخشویستی نازناوی (سرسپی) لناو، بداخو چند سا لموبر قاچی شکا، بام ئومدی بژیان خشتر بوو، خی جولی کم و قمکی بجو و ببشتتربوو، وازی نهنا لشیلی شیعر و خزمت بنووسین و ئدب ئو بیر جوان، ئگرچی لتمن گچانی تپاند و کوتسر عربان، پت وانب ئو مو سپیانی لبر هتاو سپی کردوو و نخشی کردگار، نیشانی مرگ نبوو، همووی ئزموونی ژگار، بختی ش و مووی سپی کی پ ندا، ل خن و ئامژگاری و نووسین هدای ندا، خمی بوو، بام همیش دخش بوو همدمی، ئگرچی گیردی ژگار بوو، بام هرگیز نچمی، سری سپی، ئاوی چاوی سپی بوو، لبر نوووسین شخانی، لخمخری گل و ئامژگاری کمگا وازی نهانی، لوتار و ژنام و گشنووسین، لخزمت بزمان و زانست و اوژ و پرسین، زربوون هیان دکرد و هر خشی، هی دیکی دکرد تاهکی پ داپشی، بام مامستا ب استکردنوی هرچی هی، پی وتین (جا قوربان مسیك هی)، لوشی داتاشراو و ناقا نیگران بوو لای وابوو کفر، گر پیان ناخش ب هرزگیان، دخش بوون ئوی خاون هزر، لخزمتی زمان و استکردنوی هو بسرهات و زری دیک، ئوی پی کرا نووسی لگشی (خرتک و پرتک)، زری نووسی، زری وت، زر گای تاقی کردتو، بگژ خائین و خفرش و گندکاراندا چتو، تا زمان و قمی بشتی کرد، بزمان وت و بقم یاداشتی کرد، ل نووسین و هوستی جوان نکوت، دژ زیانخر و زیادیان دیوت:

چڵكاوخۆر و كاسەلێسان هەڵپەڕين چەپڵەيان لێدا
لەو حاڵەتە، سروشتييە، ديكتاتۆر سەرهەڵبدا
بۆ ئەوانەش چاوچنۆك و دەرون نەخۆشن، هەموو بەرژەوەندى گەليان
بەپارە دەفرۆشن، دەيوت:
دەڵێم جەناب باش سەيرى ئەوانەى پێش خۆت ببينە
ئەوەى برديان سێ گەزخام و تەنيا چەند بستێك زەميينە
لەگەڵ ئەوەشدا بۆ ئەوانەى خزمەتى گەل و نيشتمانى خۆيان كردووه، شيعرى بەرز و ستايش و پێدا هەڵدانى بەرزى وتووه، دوا ڕۆژانى تەمەنى سەختى بێ ژنى و سەر عەرەبانە، سەخت بۆى دەگوزەرا ئەو چازانە، دواى مەرگى (گوڵزار)ى ژنى خۆشى نەبينى، بۆيە بەو ئازارەوە بۆى دەگێڕا شينى:
وا ديسان جەرگم گڕى گرت كۆنە بريم كولايەوە
ڕۆژێكى ڕەش بوو، گوڵزار چراى زينى كوژايەوە
من هەتا ماوم لەدنيا هەر گەورەيى تۆ باس دەكەم
يادت ئارامى بەخشە بۆم، بۆيە لە دڵما مايەوە
هەركه□ناوت دا گوڵى من،زوو چاوم ئاوى لێى دەزێ
خۆ (شنە)ش فرمێسكى چاوى جارى بوو نەبڕايەوە
هاتنت بۆ ناو ژيانم ئاوى گشت ئاواتى دام
كێڵگەكەى وشكى ژيانم جارێكى ديش گەشايەوە
تۆ كە گوڵزارێكى گەش بوو مەرگى ناوادەت تەواو
زام و ئازارى دڵم گشت سەرى ه□□□دايەوە
مامۆستا عەبدولكەريم لەگەڵ گەورەو بچوك دەهاتەوە بێ گرێ، بۆيە زۆرى تەمەن و پيرى بەساڵ ناپێوەرێ، لەگەڵ سەختى ژيا و تەمەنى گەييە نەوەد ساڵ، ڕۆحى پيرۆزى هەڵفڕى داى لەشەقەى باڵ، لە 12- 8- 2023 باى ئەجەل هات و دەفتەرى ژينى دڕى، بارگەى ژينى پێچايەوە مەلى ژيانى بۆ ئەو دنيا فڕى، پاش دەيان ساڵ لەخزمەت ئەدەب و خەباتى ڕزگاريخوازى، تێكەڵ بەكۆمەڵى نەمران بوو ڕێبازى، جێگاى سەرنجە ئەم پايەرزە پڕ بەهرە و خزمەتە دوور لەشايستەيى خۆى ژێر خاك كرا، تەنانەت چەند بستێك زەمينى شارەكەى خۆيشى پێ ڕەوا نەبينرا، ئەو ڕۆيشت و بەجێى هێشت شانازى و مەردى و ڕەوشتى پاكى، بۆ ئێمەش مايەوە پەرۆشى و حەسرەت و ئاهو خەمناكى.

لەڕاستەوە: خالید قادر، عەبدولکەریم شەخانی، ڕەسوڵ بەسکەنی

چیرۆکنووسی منداڵان ماری پۆپ ئۆسبۆرن.. ڕەزا شوان

خاتوو (ماری پۆپ ئۆسبۆرن)، نووسەرێکی بە ناوبانگی ئەمریکی و جیهانییە، لە بواری ئەدبیاتی منداڵان. بە تایبەتیش لە نووسینی چیرۆکدا. تا ئێستا زیاتر لە (١٠٠) کتێبی بۆ منداڵان و لاوان نووسیوە و چاپیکردوون، کە (٦٠) لە کتێبەکانی چیرۆکن بۆ منداڵان. نووسین و چیرۆکەکانی، گەلێ بابەتی هەمەڕەنگەیان لەخۆگرتوون. وەک، ئەفسانە، داستان، فۆلکلۆری، فانتازی، ژیاننامە، نهێنییەکان، کتێبی وێنەدار، کتێبی تایبەت بە منداڵانی زۆر بچووک، حیکایەت و

ئەفسانەکانی گەلانی جیهان.
ماری پۆپ، لە (٢٠/ مای/ ١٩٤٩) لە (فۆرت سیل) لە ئۆکلاهۆما، لە ئەمریکا، لە خێزانێکی سەربازی لەدایکبووە. باوکی ناوی (ویلیام پۆپ) و دایکی ناوی(بارکەت دیکنز پۆپ) ە. دایکی سەربازێکی جەنگی بوو. دوو خوشک و دوو برا بوون. بە هۆی کاری باوک و دایکییەوە، زوو زوو ماڵیان دەگوێزرایەوە، ماوەیەک لە فرجینیا و واشنتۆن ژیاون. ئەم جێگۆڕکێیانە، مایەی خۆشی و شادی بوون بۆ ماری پۆپ.
ماری پۆپ، خوێندنی دراما‌ی، لە زانکۆی (کارۆلینای باکوور) لە (تشابل هیل) تەواو کردووە. هۆگری داستان و ئەفسانە و فۆلکلۆر و ڕۆشنبیریی هەموو گەلانی جیهان بوو. سەردانی زۆربەی وڵاتانی ئەوروپای کردووە. لەوانەش: نەمسا، فەرەنسا، یۆنان، ئەڵمانیا، ئیتالیا، هۆڵەندا،... هتد. (١٦) لە وڵاتی ئاسیاش گەڕا، لەوانە: ژاپۆن، پاکستان، ئەفغانستان، ئێران، عێراق، چەندین وڵاتی تر. بە مەبەستی سوود وەرگرتن و شارەزایی و ئاشنابوون بە کولتوور و داب و نەریتی گەلانی جیاواز. لە ئەفغانستان تووشی ژەهراویبوونی خوێن بوو، لە مردن رزگاری بوو.
ماری پۆپ تا ئەمڕۆش، پاڵپشت و داکۆکیکەرێکی چالاکە لە نەهێشتنی نەخوێندەواری لەناو منداڵانی جیهاندا.
ماری لە ساڵی (١٩٧٦) لەگەڵ (ویل ئۆسبۆرن) هاوسەرگیریی کرد. کە لە بواری درما کاری دەکرد. ماری لە ئێستا تەمەنی (٧٤) ساڵە و بەردەوامە لە نووسین بۆ منداڵان. لە ساڵی (٢٠١٣) دا، لە لایەن (زانکۆی کارۆلینیای باکوور) ەوە، خەڵاتی ڕێزلێنانی (دکتۆرای شانازی) پیان لە (ئەدەبیات) دا پێبەخشی.
ماری ئۆسبۆرن، بە نووسین و بڵاوکردنەوەی زنجیرە کتێبی پڕفرۆشی (ماڵی داری ئەفسووناوی) ناوبانگێکی زۆری بە دەستهێنا. لە ساڵی (١٩٩٢) دا، یەکەم کتێبی چیرۆکی (ماڵی داری ئەفسووناوی) لەژێر ناوی (دیناسۆرەکانی پێش تاریکی) بڵاوکردەوە. چیرۆکەکانی ماڵی داری ئەفسووناوی، سەرجەم چواردە چیرۆکن و لە چواردە کتێبدا بڵاویکردوونەتەوە. کاراکتەرە سەرەکییەکانی ئەم چیرۆکانە، خوشک و براکەی (جاک) و (ئانی) یەن. نوێنەرایەتی ئەو سەرگەردانانە دەکەن، کە لە ڕێگەی داری ئەفسووناوییەوە دەچنە ناو جیاوازییەکانەوە.
چیرۆکی (ماڵی داری ئەفسووناوی) وەرگێڕاون بۆ (٣٥) زمانی جیهانی. تا ئێستا زیاتریش لە (١٣٤) ملیۆن دانە، لە سەرانسەری جیهاندا، لەم کتێبە فرۆشراوە. لە ساڵی (٢٠٠٧) یشدا، ئەم

کتێبەکە، بۆ ماوەی (١٣٢) هەفتە، لە لیستی پڕفرۆشترین کتێبەکانی (نیویۆرک تایمز) بوو.
چیرۆکی (چۆتەوەیەک) یەکەمین کتێبی زنجیرە چیرۆکی ئۆدیسیەی ماری پۆپە، کە لە حیکایەت و داستانەکانی (هۆمیرۆس)ی یۆنانییەوە وەرگرتووە، بە شێوەیەکی ئاسان و کورت و بە زمانێکی شیرین بۆ منداڵانی داڕشتوونەتەوە.
ئەمەش ناوی چەند چیرۆکێکی، لە زنجیرە چیرۆکەکانی (ماڵی داری ئەفسووناوی):
(دیناسۆرەکانی پێش تاریکی، قەڵای تەمومژ، لە نیوەشەودا لەسەر مانگ، ئاوابوونی خۆر، دەلفینەکان، ڕۆژی شای ئەژدیها، ڕاکە.. ڕاکە بە ئەوپەڕی تواناتەوە،… هتد).
شایەنی باسیشە، چیرۆکی (ماڵی داری ئەفسووناوی) کراوە بە فیلمی سینەمایی. بە ئامادەبوونی ماری پۆپ، لە فێستیڤاڵی سینەمایی، کە لە (٢٣/ ئۆکتۆبەر/ ١٩٩٢) لە (تۆکیۆ)ی پایتەختی ژاپۆن سازکرا، نمایشکرا.
ماری پۆپ، تا ئێستا لەسەر نووسینەکانی، چەندین خەڵاتی بەرز و ڕێزلێنانیان لە ئەمریکا و لە جیهان پێشکەش کردوون.
ماری پۆپ خاوەنی سامانێکی زۆرە. مووچەی نووسەری مانگانە (٤٠) هەزار دۆلار وەردەگرێت. بەڵام نووسەرێکی سۆشیالە و حەز بە ژیانێکی ئاسایی و خاکی دەکات.

ڕەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٣

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە. سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

حیزب و ڕابەرایەتی شۆڕش.
دیمانەی حەسەن ساڵحی لەگەڵ

حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی: کاوە عومەر
دەقی ئەم نوسراوە بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنەک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: دیارە هیچ شۆڕشێک بەبێ ڕابەرایەتی ناتوانێت سەربکەوێت. پرسیار ئەوەیە ئایا چ هێزێک دەتوانێت ئەم ڕۆڵە لە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا بگێڕێت؟ پێت وایە ڕێبەری شۆڕش دەبێ چ سیفەتێکی هەبێت؟

حەمید تەقوایی: بێگومان تایبەتمەندی یەکەم ئەوەیە کە هێزی پێشەنگ دەبێت هێزێکی شۆڕشگێڕ بێت. بەو مانایەی کە لە بیرکردنەوەی ئەودا، لە سیاسەتەکانیدا، لە بەهاکانیدا، شۆڕش و ژێرەوژوور کردنی نەزمی هەبوو بە دەسەڵاتی جەماوەری خەڵک، جێگەیەکی ناوەندی و سەرەکیی هەیە. لە بنەڕەتدا هێزێکی لەم شێوەیە زۆر پێش شۆڕش چالاک بووە و سیاسەتەکانی بۆ خەڵک ناسراون. بۆیە ئەم تایبەتمەندییە بە ئاسانی دەناسرێتەوە. هەر ئەوەندە بەسە بۆ خەڵک چاوێک بە مێژووی چالاکی و هەڵوێست و سیاسەتەکانی حزب و هێزە سیاسییەکانی ئێستا بخشێنێت و بزانێت کام لایەنە زۆر پێش ڕاپەڕینی ئێستا ئاڵای شۆڕشی هەڵکرد، شۆڕشی وەک تاکە ڕێگەی ڕزگاری بۆ کۆمەڵگە ڕاگەیاند ، و داوای لە خەڵک کرد کە دژی هەموو ڕژێمی کۆماری ئیسلامی بە هەموو باڵەکانییەوە، سەوز و وەنەوشەیی، و ئیسلامی “چاک و خراپ”ەوە هەستن و حکومەت بڕوخێنن. بە بڕوای من ئەمە یەکەم نیشانەیە. حیزبێک و هێزێکی سیاسی دەتوانێ ڕۆڵی ڕابەرایەتی بگێڕێت، کە بە کردەیی و بەپراکتیکی و لە مێژووی چالاکییەکانیدا، شۆڕشگێڕ و ئاڵاهەڵگری شۆڕش لە پێناو لەدان لە سیستەمی هەبوو و دامەزراندنی جیهانێکی باشتر و مرۆڤدۆستانە بە هێزی شۆڕش.
نیشانەی دووەم، نوێنەرایەتیکردنی ناڕەزایەتی و ڕەخنەیەکی قووڵە بەرامبەر بە تەواوی نەزمی هەبوو و دژی کۆماری ئیسلامی بە هەموو یاسا و فراکسیۆن و سیاسەتەکانییەوە، دژی حیجاب و لە سێدارەدان، دژی ئیسلام و تۆڵەسەندنەوە و هەموو پیرۆزییەکان و تابووەکانی ئیسلام. لەم حاڵەتەدا ئەندامێکی حیزب دەتوانێت نوێنەرایەتی “نا”ێکی قووڵ و هەمەلایەنە بکات بە شۆڕشی ئێستا بە تەواوی سیستەم و حکومەتی کۆماری ئیسلامی کە ماوەیەکی زۆرە ئاڵای ئەم ڕەخنە و ناڕەزایەتییە هەمەلایەنەی هەڵکردووە .
ئاماژەیەکی دیکە ئەوەیە کە حیزبی جێگامەبەست دەتوانێت لە دەی ئەم

شۆڕشەدا وەک هێزێکی یەکگرتووی خەڵک بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامیدا مامەڵە بکات و لەم ڕاستایەدا ڕۆڵێکی جەوهەری بگێڕێت. یەکگرتوویی خەڵک لە دژی کۆماری ئیسلامی هۆکار و بناغەی بابەتیی هەیە. زۆرینەی خەڵکی ئێران لە هەڵاواردن لە ئاستە جیاجیاکان، لە هەژاری و نەبوونی بژێو، لە بێ مافی، لە سەرکوت و تاوانەکانی حکومەت هاتووهاواریان لێ بەرزبووەتەوە و شۆڕشیش هەر بەو هۆیەوە دروست بووە. ئەم هەلومەرجە بابەتیانە دەتوانێ بنچینە و میحوەری یەکڕیزیی خەڵک و ئامانجی پێویستی حیزب و ئاڵاه□گری ئەم یەکڕیزییە بێت و لە سیاسەت و هەڵوێست و ئەدای خۆیدا نوێنەرایەتی یەکڕیزی و تەبایی فراوانترین بەش دەکات لەخەڵکی ناڕازی لە دۆخی ئێستا.

بەگوێرەی ئەو پێناسەیە، یەکگرتوویی لەسەر بنەمای یەکڕیزیی خەڵک لە دەوری بەها هاوبەشە مرۆییەکان مومکینە و هەر بۆیەش نیشانەی داهاتوو ئەوەیە کە کام لایەن یان هێزی سیاسی نوێنەرایەتی بەها ئینسانییەکان دەکات و پارێزگاری لێ دەکات. حیزبێک کە نەک هەر بە قسە و ئیدیعا، بەڵکو بە کردار، لە مێژووی خەباتەکانیدا، و لە چالاکیی و هەڵوێست و سیاسەتەکانیدا، ئینسان و بەها ئینسانیە جیهانیەکان خاڵی بەهێزی بێت. پیرۆزییەکانی وەک ئایین، نەتەوە، نەتەوە و ئێرانیبوون تەنیا تەنها دەبنە هۆی هەڵاواردن و کوتلەگەرایی لە نێوان خەڵکدا. جیاوازی و شوناسە میللی و نەتەوەیی و ئایینی و ڕەگەزی و نەژادییەکان هەموویان دژە ئینسانی و هۆکاری دابەشکارین. بۆیە ڕەخنە لەئەم جۆرە پیرۆزییە خۆی پایەیەکی گرنگی پتەوکردنی یەکڕیزی و تەبایی نێوان جەماوەری خەڵکە. حیزبی ڕابەری شۆڕش دەبێت هەڵگری بەها ئینسانییەکان و ڕەخنەگرێکی بەردەوامی تابۆ و ئەو پیرۆزییانە بێت کە دەبنە هۆکاری هەڵاواردن.

و لە کۆتاییدا نیشانەیەکی گرنگ ئەوەیە کە ئەو حیزبە یان هێزەی کە بانگەشەی ڕابەری خۆی دەکات، دەسەڵات و پێگە و توانای ئەوەی هەیە کە وەک هێزێک بتوانێت کۆماری ئیسلامی بڕووخێنێت و داواکاری و ئامانجەکانی شۆڕش بەدیبهێنێت، متمانەی خەڵکی هەبێت. حیزبێک کە ئەگەری ڕوخانی تەواوی حکوومەتی کۆماری ئیسلامی وتێکشکاندنی سیستەمی هەڵاواردن و هەژاری و بێ مافی هەیە دەخاتە ڕوانگەی کۆمەڵگاوە و خەڵکیش لە ڕوخساری ئەم حیزبەدا، لە سیاسەت و چالاکییەکانیدا،ئەو توانایییە ببینن کە دەتوانێت شۆڕش بە سەر سەرکەوتن بگەیەنێت

به کورتی ئه مانه ئه و نیشانه سه ره کیانه ن که حزبێک یان هێز و ڕێکخراوێکی سیاسی ده که نە شایسته ی ڕابەرایه تیکردنی شۆڕش.

حەسەن ساڵحی: ئەوە زۆر جار جەختتان لەسەر ئەوە کردووەتەوە کە ڕابەرایەتی شۆڕش لە خودی شۆڕشدا دێتە دەرەوە. ئایا ئەمە بەو مانایەیە کە بەدەستهێنانی ڕابەرایەتی تەنیا بەندە بە چالاکیی هێزەکان لە خودی پرۆسەی شۆڕشدا؟ ئایا مێژووی حیزب و هێزەکانی پێش شۆڕش هیچ ڕۆڵێکی نییە؟

حەمید تەقوایی: بە دڵنیاییەوە ڕۆڵی هەیە. ئەو ڕوونکردنەوەیەی لە پرسیاری یەکەمدا دام، ئەبێت ئەوبابەتەی ڕوون کردبێتەوە کە مێژوو و ڕابردووی حزبەکان چەندە گرنگە. خاڵی کۆتایی ئەم باسە کە لە دەی شۆڕشی ڕابەرایەتی دروست دەبێت ئەوەیە کە ناتوانرێت پێش شۆڕش بگوترێ کام حزب یان هێز دەبێتە ڕابەری. لەبەرئەوەی ئەوە هەر مێژوو و هەر چالاکییەکتان هەیە، ئەو قۆناغەی کە قۆناغی ئەدای ئەوە و هەڵوێستەکانتان دیاری دەکات – ئەوە وەک حزب و هێزێکی چالاکی سیاسی- لە دەی شۆڕشدایە. هەڵوێستت پەیوەستە بەوەی کە لە سەردەمی شۆڕشدا چی دەکەیت. کاتێک کۆمەڵگا بۆ ڕووخاندنی حکومەتێک هەڵدەستێت، کە پێناسەی شۆڕشە، ئەوا نیشانەی گرنگ لە پەیوەندی لەگەڵ خودی شۆڕشی ئێستادا دەبنە پێوەرەکانی خەڵک. یەکێک لەو نیشانە، وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، ئەوەیە کە کام لایەن بەڕاستی دەتوانێت ئاڵای نەویستنی خەڵک بێت، "نا"ی خەڵک، ناڕەزایەتی خەڵک بێت بەرامبەر بە حکومەت. چ حیزبێک دەتوانێت لە ناو پێشهاتە شۆڕشگێڕییەکاندا لە پێشەوەی ڕیزەکەدا بوەستێت، واتە لە دۆخێکدا کە وەک دەزانرێت کۆمەڵگە لە یەک ڕۆژدا ئەزموونی دەیان ساڵەی کۆدەکاتەوە، و نیشانی بدات کە بە ڕاستیدا ئاڵا هەڵگری ڕەخنەی قووڵ خەڵک و ناڕەزایەتی قووڵی خەڵکە بەرامبەر بە تەواوی ئەو بارودۆخەی کەیە. لە کاتی شۆڕش و خۆپیشاندان و گردبوونەوە و مانگرتن و دانیشتن و هێرشکردنە سەر ئۆرگانەکانی حکومەت و دواجار ڕاپەڕینی چەکداری، هەموو ئەمانە ڕوودەدەن. لە هەموو ئەم پێشهاتانەدا هەر لایەنێک لە کوێ دادەنرێت، چی دەکات، چ ڕێنمایی و بانگەوازێک دەدات، لە چ سیاسەتێک بەرپرسیارە و ئەم جۆرە پێوەرانە بە تەواوی یەکلاکەرەوەن.
ئەمەش بەو مانایەیە کە من دەڵێم حیزب یان هێزی پێشەنگی شۆڕش لە دەی شۆڕشدا دروست بووە. بێگومان ئەگەر حیزبێک خاوەنی مێژوو و سیاسەت و پراکتیک و ئەزمونی پێویستی ساڵانی پێش شۆڕش نەبێت، ئەوا ناتوانێت بەو تایبەتمەندییانە گەشە بکات. ئەم ئەزموونە دەبێ ساڵانێک پێش شۆڕش بوونی هەبێت بۆ ئەوەی حیزبێک لە دەی شۆڕشدا سەرکەوێ. ئەگەر حیزب و هێزێک خاوەن مێژوویەکی وا نەبیت، بە سروشتی خۆی لە باسی ڕابەردایەتیدا جێگایەک نادۆزیتەوە. بە

دڵنیاییەوە مێژوو و بەهاکانی سیاسەتی حیزبەکانی پێش شۆڕش ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە دەگێڕن لە پێگەی خۆیان لە سەردەمی شۆڕشدا. بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا ئەوە شۆڕشە کە دیاری دەکات کام حزب شایستەی ڕابەرایەتیکردنە.

حەسەن ساڵحی: نزیکەی ٥ساڵ لەمەوبەر لە پلینۆمی٤٨ حیزبدا وتارێکتان بە ناونیشانی حزبی ڕابەری شۆڕش بوونی هەیە پێشکەش کرد. کە بە دەقی نووسراویش بڵاوکرایەوە. ئێوە حیزبتان بە شایستەی ڕابەرایەتیکردنی شۆڕش ناساند. بۆچی وا بیر دەکەیتەوە؟
حەمید تەقوایی: ئەو باسەی باست کرد پەیوەندی بە پێشهاتەکان و ڕاپەڕینەکانی ساڵی ١٣٩٦ەوە هەبوو. ئەمڕۆ ئەو نیشانە و ئەو خاڵانەی کە لەوێ باسم کرد زۆر زیاتر جێبەجێ دەکرێن. با چەند نموونەیەک بهێنمەوە.
لەم شۆڕشەدا، لەم قۆناغەدا پرسی حیجاب و بزووتنەوەی جەماوەری دژ بە حیجاب ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبووە. بزووتنەوەی قەدەغەکردنی حیجاب ئەوەندە بەربڵاوە کە ڕژیمی بەتەواوی سەرلێشێواو و بێ ئومێد کردووە. حکومەت هەموو دەسەڵاتی دۆزەخی خۆی بەکاردەهێنێت، هەر لە پڕۆژە یاسای حیجاب و پاکیزەیی، دەوریەی ڕێنمایی(گەشتی ئیرشاد)، تا دەگاتە گرتن و دەستبەسەرکردن، هەڕەشە و هتد و هتد، بەڵام هێشتا دەبینیت ئەم جوڵەی بێ حیجاب بەردەوامە و فراوانتر دەبێت.
پێم وایە هەموو چاودێرێک درکی بەوە کردووە کە بزووتنەوەی ژنان دژ بە حیجاب بەرەیەکی گرنگی شۆڕشە لە ئێراندا. پرسیاری من ئەوەیە کە ئەو حیزبەی کە هەمیشە حیجابی وەک دەرکەوتەی ئاپارتایدی سێکسی ناساندووە و شەڕی کردووە لە دژی و ڕۆژی جیهانی بێ حیجابی ڕاگەیاندووە و یادی کردووەتەوە و حیجابیشی بە ئاڵای ئیسلامی سیاسی و کۆنەپەرستی ئیسلامی زانیوە و ناساندویەتی نەک تەنیا لە ئێراندا بەڵکو لە هەموو جیهاندا. ، کام حزبەیە؟ بەدەر لە حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری دەتوانی هێزێکی تر بدۆزیتەوە کە خەباتێکی وای لە دژی حیجاب وەک ئەرکێکی هەمیشەیی دانا بێت؟ لە ساڵی ١٣٥٧ەوە دامەزرێنەرانی ئەم حیزبە چالاکانە دژی حیجابی ئیجباری هاتنە سەر شەقامەکان. لە سەردەمێکدا کە زۆرێک لە ڕێکخراوە چەپەکان پرسی حیجابیان بە لاوەکی و ناپەیوەندیدار بە ژنانی کرێکار دەزانی، ئێمە دژی ئەم هەڵوێستە وەستاینەوە. خەباتی ئێمە و زۆرێک لە تێکۆشەرانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان لە دژی حیجاب بە درێژایی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی بەردەوام بووە و ئەمڕۆ دەبینین کە بووەتە بەرەیەکی گرنگی شۆڕش.
خاڵێکی تر خودی پێکهاتنی شۆڕشێکە کە لە جیهاندا بە شۆڕشی ژنان

ناسراوە. بیست ساڵە لەمەوبەر بوو کە مەنسوور حیکمەت، ڕابەر و دامەزرێنەری ئەو حیزبە، پێشبینی ئەوەی کردبوو کە شۆڕشی داهاتووی ئێران شۆڕشی ژنان دەبێت و ڕێکخستنی شۆڕشی ژنان کە لەسەر بنەمای ئەمە پێکهاتبوو، ئەم ئاڵایەی بە بەرز ڕاگرت . ئەمڕۆ دەست و دوژمن دان بەسروشتی ژنانەی شۆڕشی ئێستا دەنێن.

فاکتەرێکی دیکە ئەوەیە کە لە کاتێکدا کە کۆنگرەی حیزبدا کە نزیکەی ساڵێک پێش دەستپێکردنی شۆڕش بەسترا، پەیامی ئێمە بۆ خەڵک ئەوە بوو کە هەمووومان پێکەوەین. لەم پەیامەدا ڕامانگەیاند کە ئێمە، کرێکاران، ژنان، لاوان، خانەنشینان و مامۆستایان، قوتابیان، جووتیاران و هەموو خەڵک یەکگرتوو و پێکەوە بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی لە کەناری یەکداین.

لەو کاتەدا تەنانەت زۆرێک لە چەپەکانیش بە بیانووی ئەوەی شۆڕشی کرێکارییە و هتد دژی ئەم پەیامە وەستانەوە – دیارە لە شۆڕشی کرێکاریدا باقی خەڵک تەماشاکەرن! ئێمە بانگەوازمان کرد ئەمڕۆ “هەمووومان پێکەوەین” ئایکۆنی ئەم شۆڕشەیە. گوتار و ڕەوتێکی شۆڕشە لە کۆمەڵگا و لە سۆشیال میدیادا.

خاڵی دواتر ئەوەیە کە ئێمە هەمیشە لە ئێراندا دژی ئاپارتایدی جێندەری خەباتمان کردووە. حیزبەکەمان دەستەواژەی هەڵاواردنی ڕەگەزی خستە ناو ئەدەبیاتی ناڕەزایەتی ئێرانەوە. ئێمە حیجابمان بە دەرکەوتن و دیواری ئاپارتایدی جێندەری زانی و ڕامانگەیاند کە کۆماری ئیسلامی ئەبێت وەک حکومەتی ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقا بایکۆت بکرێت. پرسی ئاپارتایدی جێندەری و ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەری و بە تایبەتی نیشاندانی حیجاب وەک دیوارێکی ئاپارتایدی جێندەری بەشێک بووە لە هەوڵ و چالاکیی بەردەوامی حزبی ئێمە. ئەمڕۆ ٨ شارەزای نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایدەگەیەنن کە پڕۆژە یاسای پاکیزەیی و حیجاب جۆرێکە لە ئاپارتایدی جێندەری و نموونەی تاوانی دژ بە مرۆڤایەتییە و پێویستە کۆماری ئیسلامی بەم هۆیەوە مەحکوم بکرێت.

لە شەڕی لەسێدارەداندا، ئێمە دەبینین کۆمەڵگە ڕایدەگەیەنێت کە پێویستە “لەسێدارەدان بە هەر تاوانێک” قەدەغە بکرێت. “هەموویان پێکەوە دژی لەسێدارەدان” ڕادەگەیەنێت. ئەوە حیزبی ئێمە بوو کە لەسێدارەدانی بە کوشتنی بە ئەنقەستی دەوڵەتی زانی و هەر لەسەرەتاوە ڕایگەیاند کە دەبێت سزای لەسێدارەدان هەڵبوەشێتەوە. لە سێدارەدان باش و خراپی نییە، مەرجی ڕەزامەندی خێزان و هەڵوەشاندنەوەی هەنگاو بە هەنگاو لە سێدارەدانمان نییە. پێویستە لە سێدارەدان بە هەر هۆکارێک و هەر تاوانێک هەڵبوەشێتەوە. و ئێستا ئەمە گوتاری کۆمەڵگایە.

نموونە زۆرن و کات نییە زیاتر ڕوون بکەینەوە. ئەمانە ئەو ڕاستییانەن نیشان دەدەن کە ئەو حیزبەی شایستەی ڕابەرایەتیکردنی شۆڕشە، حزبی کۆمۆنیستی کرێکارییە. ڕەنگە هەندێک ئەمە بە بەخودا هەڵدان بزانن. بەڵێ ئەمە ئەم ئیدیعایەمان هەیە، بەڵام ئەم بابەتە بناغەیەکی بابەتیی و ڕاستەقینەی هەیە و لەسەر ئەدای کارکردن، لەسەر پراکتیکی کۆمەڵایەتی، و لەسەر مێژووی خەباتی دەیان ساڵەی حیزبەکەمان دامەزراوە. ئەم ئیدیعایە لەسەر بنەمای قسەیە، نەک تەنها لەسەر بنەمای سیاسەت و هەڵوێست و بەرنامەی ڕاگەیەندراومان. هەرچەندە ئەوەی ئەمە دەیکەین، ئەوانی تر تەنانەت وەک قسەش باسی ناکەن. کارنامەی پراکتیکی ئەمە پشتگیری ئەم بۆچوونەیە.
لە هەلومەرجی ئەمڕۆی ئێراندا زۆر گرنگە حیزبێک هەبێت کە شایستەی ڕابەرایەتیکردنی شۆڕش بێت. لە شۆڕشەکانی ناوبراو بەهاری عەرەبیدا هیچ حیزبێک بەو تایبەتمەندیانەوە بوونی نەبوو لە بنەڕەتدا هەر بەو بەهۆیەشەوە بوو ئەو شۆڕشانە سەرنەکەوتن.
ئەم حیزبە ئەمڕۆ لە ئێران بوونی هەیە. کێشەکە لەوەدایە کە پێویستە ئەم حیزبە لەسەر ئاستی جەماوەری بناسرێت، بەڵام خودی بوونی ئەم حیزبە جیاوازییەکی بنەڕەتییە لە نێوان هەلومەرجی سیاسی ئەمڕۆی ئێران و میسر لە سەردەمی شۆڕشی مەیدانی تەحریر یان شۆڕشی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧.

حەسەن ساڵحی: هەندێک پێیان وایە ناوی کۆمۆنیزم بەربەستە. دەڵێن بە هۆی مێژووی یەکێتی سۆڤیەت و چین و پڕوپاگەندەی شەڕی سارد و هتد، خەڵک بۆچوونێکی باشیان نییە سەبارەت بە کۆمۆنیزم. ئێوە لەم بارەیەوە چۆن بیر ئەکەنەوە؟

حەمید تەقوایی: هەر لە بەر ئەمەشە کە ئەمە بۆ خۆ جیاکردنەوەمان لە “کۆمۆنیزم”ی ڕووسی و چینی وهتد خۆمان ناونا حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری. وە ئەوەش تەنها ناونانێک نییە، لە هەڵوێست و کردارەکانماندا، لە سیاسەتەکانماندا و لە تیۆرییەکانماندا، لە بەرنامە و ستراتیژەکانماندا، ئەمە بە تەواوی دان بە کۆمۆنیزمی بلۆکی سۆڤیەت و چین، کۆمۆنیزمی ئەوروپی و کۆمۆنیزمی چریکی و هەموو ئەوجۆرە ڕەوتانەی کە هەمان وێنەی نەرێنیان لە کۆمۆنیزم نیشانداوە، ئەمە خۆمان لەم کۆمۆنیزمانە جیاکردەتەوە. وە ئەمە ئەم پڕوپاگەندەی شەڕی ساردەی کە لە بنەڕەتدا لەسەر ئەم وێنە نەرێنییە بنیاتنراوە، لە بیرکردنەوە و کردارەکانماندا و بە پراکتیک و سیاسەتەکانمان وەڵاممان داوەتەوە.
بەڵێ ئەزمونی نەرێنی و پڕوپاگەندە تا ڕادەیەک بەربەستن لە بەردەم

گۆشەی کۆمۆنیزمی ڕاستەقینە، بەڵام بە بۆچوونی من کۆمۆنیزمی کرێکاری بە پراکتیزەکردنی خۆی، بە بەرنامەی خۆی بە دنیایەکی باشتر، بە هەڵوێست و سیاسەتی تایبەتی خۆی، بە تەواوی خۆی جیا کردۆتەوە لە ئیدیعاکارانی دیکەی کۆمۆنیزم. ئەمە باسی جۆرێکی جیاواز لە کۆمۆنیزم دەکەین.

ئێستا زۆر کەس لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات هاوڕان و پشتگیری لە چالاکییەکانی حیزب دەکەن، بەڵام هەندێک دەڵێن "کارەکانیان باشە، بەڵام حەیفە کە ئەوان کۆمۆنیستن"! دەتوانین بڵێین "ئەوان باشن چونکە کۆمۆنیستن"! گۆڕین ئەمەش تەواو ئەگەری هەیە. ئەزموونی ئەمە ئەوەمان بە دەردەخات کە ئەم پرۆسەیە دەستی پێکردووە.

لە هەر حاڵەتێکدا کۆمۆنیزمی کرێکاری بە بەرنامەی دنیایەکی باشتر و بە چالاکییەکانی و بە ڕەخنەی تیۆری قووڵی خۆی لە ئەزموونی سۆڤیەت کە زۆر پێش ڕووخانی دیواری بەرلین خستیە ڕوو و بڵاوی کردەوە و بە ڕەخنەیەک کە دژی تەواوی کۆمۆنیزمی ناکرێکار، چ لە ڕووی تیۆرییەوە و چ لە بیرەکەی ئەنجامدان بزووتنەوەیەکی تەواو جیاوازە لە کۆمۆنیزم کە بە داڕمانی یەکێتی سۆڤیەت کۆتایی هات.

پێم وایە هەموو چاودێرێکی سیاسی، هەرکەسێک کەمێک ئاشنای لەگەڵ هەلومەرجی سیاسی ئێران و حیزبەکەمان هەبێت، دەرک بەوە دەکات کە کۆمۆنیزمی کرێکاری بزووتنەوە و حیزبێکی تەواو جیاوازە لەو ئەزموونە شکستخواردووە.

حەسەن ساڵحی: ئاماژەت بەوە کرد کە حیزب هەلومەرج و تایبەتمەندی هێزێکی ڕابەرییەتی کردنی هەیە، بەڵام بە ڕادەی پێویست وەکو ئەوە نەناسراوە. پێویستە چی بکرێت بۆ ئەوەی حیزب ببێتە ڕابەری کردەیی شۆڕش؟

حەمید تەقوایی: دەستت خستە سەر خاڵێکی گرنگ. وەک ڕوونم کردەوە، جیاوازی سەرەکی نێوان بارودۆخی ئێستای ئێران و ساڵی ١٣٥٧ و شۆڕشەکانی ڕابردوو لە ئێران خۆی و لە ناوچەکەدا ئەوەیە کە لە ئێراندا حیزبێک هەیە کە تایبەتمەندی ڕێبەرایەتی هەیە. نەک لەبەر بانگەشەکانی، بەڵکو بەهۆی ئەدای کارکردن و سیاسەتەکانییەوە، بەهۆی پێشینە و مێژووی دەوڵەمەندەکەیەوە. بۆیە مەسەلەکە پەیوەندی بەوەوە هەیە کە کۆمەڵگە، جەماوەری خەڵک لە ئاستێکی فراواندا، چەندە ئەم ڕاستییە دەزانێت و چەندە ئاشنایە بەم ڕاستییە.

ئەم ڕاستییە وەک پێویست نازانرێت. تا ئێستا ئەو حیزبە لە ئاستێکی جەماوەریدا نەناسراوە. وەدیهاتنی ئەمە، ئەو ڕاستییەی کە حیزب دەتوانێت بە ڕاستی ئەو پێگەیە بەدەست بهێنێت کە بەڕاستی شایەنی

خۆیەتی، هەروەها بە تەواوی پەیوەستە بە ئەدای حیزب لە هەلومەرجی شۆڕشگێڕانەی ئێستادا. ئەمە لە ڕووی سیاسەت و هەڵوێست و بانگەشە و کاریگەری لەسەر کەشی گشتی کۆمەڵگا و چالاکیی مەیدانی و ڕێکخستن لە شۆڕشی ئێستادا لە ڕووی ڕوونکردنەوە و نوێنەرایەتیکردنی ئامانجەکانی شۆڕش و بانگەواز و کردارە مەیدانییەکانی ناوەوە و دەرەوەی وڵات زۆر چالاک بووین. بێگومان دەتوانین و پێویستە باشتر و چالاکتر لەم بوارانەدا مامەڵە بکەین. بەڵام ئەوەی ئێمە زۆر بایەخمان پێ نەداوە، ناساندنی خودی حیزبە وەک فاکتەر و قەوارەیەکی سیاسی بە کۆمەڵگە. لاوازی کارەکانمان لێرەدایە. پێویستە چالاکی و هەڵسوڕانی زیاتر بکەین بۆ بەرزکردنەوەی خودی حزب و پێگەی ڕاستەقینەی لە شۆڕشی بەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسیدا. ڕێوشوێنی زیاتر بۆ ناساندنی حیزب و کەسایەتییە حیزبییەکان و مێژوو و پێشینە و دەستکەوتەکانی حیزب بگرینە بەر.
لەم ڕووەوە دەتوانم بڵێم ئێمە کورتمان هێناوە، بە واتایەکی تر کەم فرۆشیمان کردووە. حیزب جگه له سیاسه ت و هه ڵوێست و بانگەشە و بانگه وازه کانی، به هه موو مێژوو و ده ستکه وته کانی و بواره فراوانه کانی چالاکی و ته نانه ت پێکهاته و په یوه ندییه کانی و عیلاقاتە نێوخۆییه کانی، به کۆمه ڵگا ئاشنا بکرێت. بۆ ئەم مەبەستەش کۆمەڵێک پڕۆژە و ڕێکاری کردەیی دەخرێنە دەستویری ئەمەوە، کە هەندێکیان دەستمان پێکردووە، بەڵام دەبێت جددی و بەدواداچوونی زیاترمان هەبێت و لەسەر ئاستێکی فراوانتر مامەڵە بکەین. وەک ناساندن و خستنە بەردەستی هەموو ئەدەبیاتی حیزب، ناساندنی هەوراز و نشێوی گەشەی حیزب لە کۆمەڵگادا، ناساندنی بوارە جۆراوجۆرەکانی خەبات کە ساڵانێکە حیزب لەگەڵیاندا بەرەوڕووە. لە بەرەنگاربوونەوەی سزای لەسێدارەدانەوە تا ئازادکردنی زیندانیانی سیاسییەوە بۆ منداڵان لەپێشترینن و داکۆکی لە مافی منداڵان، بۆ پاراستنی پەنابەران و ڕزگارکردنی ئاوارەکان، ڕووبەڕووبوونەوەی ئیسلامی سیاسی لە جیهاندا و چالاکییەکانی ئێکس موسلیم بۆ چالاکیی جیهانی بۆ ئازادکردنی کرێکارانی زیندانیکراو "ئێستا ئازادیان بکەن"، بەرگریکردن لە پەلکەزێڕینەکان و بوارەکانی دیکە کە کادر و کەسایەتییە حزبییەکان تێیدا چالاکن. و دەستکەوت و پێشکەوتنەکانی حیزب لە هەرکام لەو بوارانەدا.
کۆمەڵگا دەبێ حیزب وەک خۆی بناسێت. زۆر کەس لە ڕێگەی کەناڵە جەدیدەوە بە تایبەتی لەم شۆڕشەدا بە سیاسەتەکانی حیزب ئاشنا بوون و لە حیزب نزیک بوونەتەوە. بەڵام ئەوان تەنیا نوکی شاخی سەهۆڵینەکە دەبینن. جەستەی سەرەکی چالاکییەکانی حیزب بە سەیرکردنی بەرنامەکانی کەناڵی جەدید نازانرێت. تەنانەت ئەو کۆمەڵە ئاسانکاری

و هەوڵ و چالاکییە ماندوونەناسانەی بە درێژایی کاتژمێر کە بۆ بەڕێوەبردنی تەلەفزیۆنێکی ٢٤ کاتژمێری پ□یوستە، بە تەواوی بە کۆمەڵگا نەناسێنراون. بۆیە پێویستە پەیڕەوی لە پلانەکانی ناساندنی حیزب بکرێت بە هەموو ئەو ڕەهەندانەی کە وتم.
پوختەی قسەکانی من ئەوەیە کە بەرنامەکانی ناساندنی حیزب و نیشاندانی تواناکانی حیزب و نیشاندانی دەسەڵات و لێهاتوویی حیزب بۆ بەدەستهـێنانی ڕا بەرا□ی□تی و هاوشێوەکانیش بخرێنە ناو ڕیزبەندی ئێمەوە. لەمەودوا بە هێزێکی زیاتر و بەدواداچوونی زیاتر و لەسەر ئاستێکی فراوانتر ئەم چالاکیانە ئەنجام دەدەین.

١٤ی ئەیلوولی ٢٠٢٣، ٢٣ی شەهریوەری ١٤٠٢

کتێب/ گەردەلولی ئایدیۆلۆژیا.. فوئاد سدیق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[FuadSdiq_GardalwlyDownload]

ساتیرەچیرۆک: ناونیشانێک بۆ کتێبی بیرەوەرییەکانم!.. هێرش رەسوڵ

نیوەڕۆیەکی گەرمی هاوین بو، هاوڕێکەمان خوڵقی نانی نیوەڕۆی کردین بۆ مالەوە، ئێمەش داواکەیمان قبوڵکرد و بە خۆشحاڵییەوە چوین. دایکی هاوڕێکەمان بە گفتولفتێکی کوردانەوە بەخێریهێنایین. کەمێ سەرزەنشتی کوڕەکەیشی کرد، کە بۆ پێشتر ئاگاداری نەکردۆتەوە، تا

خواردنێکی باشترمان بۆ ئامادە بکا. ئەمەش پێکەوە سوپاسمان کرد. گوتمان: هەرچی هەیە بەزیادبێت، ئەمە میوان نین. سفرە راخرا و وردە وردە قاپ و کەوچک و دەلکە و پەرداخ دانران، ئینجا چەند نانێکی تیریی تازە شێنراو بە چواردەوری سفرەکەدا بڵاوکرانەوە. پاشان لەگەنێ برنجی پڵاو و چەند قاپێ شلەی فاسۆلیا. تێروپڕ نانمان خوارد و بەدواشیدا چایمان خواردەوە. بە دەم ئەوەیشەوە جارجار قسە و گفتوگۆ سەبارەت بە هەندێ بابەتی رۆژانە دەکرا. دوای ئەمانە، هاوڕێکەی ترمان، خۆی قەڵەم و پەڕاوێکی لە جانتاکەی دەرهێنا، دەستی بە شتنوسین کرد. هاوڕێی خاوەنمانە بە سەرسوڕمانەوە لێی پرسی: "کاکە ئەوە چی دەنوسی؟!" ئەویش وەڵامیدایەوە: "وەڵا چەند ساڵێ کردومەتە نەریت، ژیانی رۆژانەم یاداشت دەکەم." ـ "واتا چۆن؟ هەمو شتێ دەنوسیتەوە؟ چیتکردوە؟ چیت خواردوە؟ بۆ کوێ چوی؟ چەند ماویەوە؟"

- "بەڵێ، هەمویان بە کورتیی دەنوسمەوە، ئیدی بۆ ئایندە کەرەستەیەکی باشی بیرەوەریینامەیە."

ـ "ئێ دە باشە برا، ئەوەی نیوەڕۆ خواردمان گۆشتیشی بە زیادبکە، خۆ هەر نوکە قەڵەمەکە، چی تێناچێ!"

*

لە سەیراین بوین. نزیکی ئێوارە شتەکانمان کۆکردەوە، تاکو وردە وردە بەرەو ماڵەوە بەڕێبکەوینەوە. کەمێ بە ئۆتۆمبێل رۆیشتین، دواتر جەنابی پاڵەوان وتی: برادەران من حەزدەکەم دابەزم و کەمێ بە پێ رێبکەم، هەم کەشوهەوا خۆشە و هەم وەرزشیشە، یەکێ لە برادەرەکانیش وتی منیش لەگەڵت دادەبەزم. ئیدی هەر ئەوەندە خۆش بو، چل هەنگاو لە ئۆتۆمبێلەکە دورنەکەوتبونەوە، چوار سەگی زلی هەوشاری چونە سەر رێیان. هێدی هێدی لێیان نزیک دەبونەوە. دەیانویست پەلاماریان بدەن. ئەوانیش ترسان و بە پەلە و راکردن خۆیان خستەوە نێو ئۆتۆمبێلەوە.
پاڵەوانی رۆژە رەشەکان بە هەناسەبڕکەوە: کاکە ئەوانە سەگی هەوشارین، سوعبەت نازانن، خۆ شەڕی دەستەویەخەیان لەگەڵ ناکەین؟
دوای ئەوەی لە سەگەکان دەربازیان بو، کەمێ وچانیاندا، برادەرەکەی وتی: بەڵام گەورەم من ئەم روداوە لە پەڕاوی بیرەوەرییەکانم ئاوا نانوسمەوە.
پێیان وت: ئەی چۆن؟

ـ دەنوسم رەوە سەگەکی هەوشار پێکەوە بە جەنابی پاڵەوان هاتن، بە مەبەستی ئەوەی پەلاماری بدەن و لەتوپەتی بکەن، بەڵام جەنابت ئازایانە لێیان هاتییە دەست و بەدویان کەوتی و لە پێچەشاخێک وەگیرت هێنان و گەمارۆت دان، دواتر دوت لەکوشتن و ئەوانی دیکەشت هەڵدانە خوارێ. ئیتر پوختەی داستانەکە ئەمە بو.

*

وەک خووی هەمیشەیی خۆی، زو زو کۆمەڵێ قاتلەبەر و بەینباغلەمل و ئەفەندیی کۆدەکاتەوە، گوایە "نوسەر و رۆژنامەنوس و رۆشنبیر"ن و بیرۆکە و تەگبیری ژیرانەی دەدەنێ، تاکو لە بڕیار و کار و کاردانەوەکانیدا سودی لێوەربگرن. بانگهێشتی ئەمجارە جیاواز بو. لە باخە تایبەتەکەی جەنابی جەنگاوەری دێرین بو. باخ یان وا دروسترە بڵێین ڤێلاکەی لەو گوندە جوانە بو، کە تا ئێستا خەڵکەکەی نەیانتوانیوە ئاوەدانی بکەنەوە، بەڵام ئەو باخێکی گەورەی لێ دروستکردوە و لەناویشیدا تەلارێکی گەورەی پڕ ژوری سەرسوڕهێن و مەلەوانگە و شوێنی یاریی و گیانلەبەر و باڵندەی جۆراوجۆر، مەگەر هەر لە خەوندا بینرێت.

ئەدیب و نوسەر و رۆژنامەنوسانی دەربار لەسەر دەعوەت بە دەم بادانی پاروی چەور و پارچەکردنی رانەقەل و پشتەمەغزەوە، وەک ئاهەنگی ناونانی منداڵ

پێشنیاری ناونیشان بە کتێبەکە، دەکەونە پێشبڕکێ. یەکێک دەڵێ ناوی بنێ: "یادەوەریی ئەو جەنگاوەرەی کە نەیزانی ماندوبون چییە؟"، یەکێکی تر یەکسەر بەدوایدا، "پاڵەوانی رۆژە شومەکان" پێشنیاردەکات، ئەویتر هەڵدەداتێ: نا کاکە "قارەمانێک بە وێنەی بۆر" پێ بەپێستی ئەو بەسەرهاتە دەگمەنانەیە. ئیتر بەمجۆرە، ناونیشانی جیاواز خرانەڕو، کە هەر یەکەیان گوزارشت بو لە قارەمانەتیی بابای خاوەن خوان و بانگهێشت: "ئەو ساتانەی دەمان لەنێو مشتماندا بو"، "یادنامەی ئەو پیاوەی ئازایەتیی لێدەچۆڕا"، "نوسینەوەی رۆژە رەشەکان لەسەر کاغەزە سپییەکان"، "یادەوەریی جەنگاوەرێکی ئازا"، … تاد.

ئایاری ٢٠٢٢ ـ شوباتی ٢٠٢٣

ڕەبەری هۆشیاری دەنگدەران.. شانیا محەمەد

[بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[RebaryHoshyariDownload](#)

عەرەبەت و بە ئومێدی لە ئاسایش. عوسمانی حاجی مارف

هێرشەکەی دوێنێ بە سەر فڕۆکەخانەی عەرەبەت، "کردەوەیەکی تیرۆریستیەو نە یەکەم هێرشەو نە دوایین هێرشیش دەبێت". ئەمە وتەی بەرپرسێکی باڵای حکومەتی هەرێمە. کە ئەوەشی خستەڕوو" ئەم کارە نە یەکەم کارەو نە دوایین کار دەبێت و ئەم کردەوانە بەردەوام دەبن."
گەر ئەمە حاڵی کوردستانی عێراق، لە سایەی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانیدا ، چی بکرێت و چی دەکرێت؟، هیچ ڕێگا دەرچونێک نەخراوەتە ڕوو، ئەوەی دەیبیستین و دەیبینین جگە لە ئیدانەی شەرمنەکانەو پاڕانەوە لە ئەمریکاو حکومەتی عێراق و… کە بەفریایان بکەون، ئومێدێک بە تێپەڕاندنی مەترسییەکان نیشان نادەن. واتە چارەنوسی ئەم خەڵکە دەکەوێتە ڕێکە بەر چارەنوسی پەیدا بونی فریاد ڕەسێک گەر سۆزی بەم خەڵکە بجوڵێت..!.
لە ڕاستیا حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی بارزانی و دەسەڵاتی تاڵەبانی لە بەرامبەر خەڵکیدا هیچ جۆرە بەرپرسیارێتییەک نەک نیشان نادەن، بەڵکو ئەو خەڵکەیان وەها بە بارمتە گرتووە، قوربانیدانیان زۆر بێشەرمانە، کردەتە ژیانی ڕۆژانەی دانیشتوانی شارەکانی کوردستان.
ئەم ڕووداوەی فڕۆکەخانەی کشتوکاڵی عەرەبەت وەک خۆیان دەڵێن نە یەکەم کارەو دوبارەش دەبێتەوە، واتە ڕۆشن و ئاشکرایە کە دەزانن ئەم کارە تیرۆرستیە، کە ئەنجامیداوەو بە بەم تاوانە گەورەیە هەستاوە، لەمەش گرنگتر بۆ بەردەوام دەبێت..؟، بەڵام لەلایەن

حکومەتی هەرێمەوە تا ئێستا بە فەرمی را نەگەیەنراوە
ئەوەی جێگەی داخە وەک نەریتی هەمیشەییان، ئەم جۆرە گوتارانە نمایشێکی زۆر داماوانە و بێدەسەڵاتانەی وەها دەخاتە ڕوو، کە جگە لە بەرجستەکردنەوەی زیاتری مەترسییەکان بۆ نەبونی ئاسایش، مانایەکی تری لێدەرناکێشرێت.
ئەوەی جێگەی سەرنجە لەگوتاری تەواوی بەرپرسە باڵاکان، جگە لە ئیدانەی ئەو کارە تیرۆرستییە، کە دەڵێن هەوڵ ئەدەن بزانن کام لە دوژمنانی کوردستان بەم کارە تیرۆرستییە هەستاوە، هەڵبەتە ئاشکرایە کە ئەم کارە بەشێکە لەو سنوربەزاندنەی تورکیا کردویەتی و دەیکات، هیچ کات حکومەتی هەرێم هەڵوێستێکی رۆشن و بەرنگاری بەرامبەر تورکیا نیشان نەداوە و بێدەنگی لێکردووە.
ئەوەی لەم نێوەدا جێگای پرسیارە، یەکەم تا ئێستا بارزانی و تاڵەبانی رۆشنیان نەکردۆتەوە کێن دۆژمنانی "کوردو کوردستان" چۆن سزایان ئەدەن؟. دووەم هەرچی لە پەیوەندی و دەوروبەری پێکهاتەی حکومەتی هەرێم و بارزانی و تاڵەبانییە، لە ئێران و تورکیا و سوریا و عێراق تێناپەرێت، ئەوەی لە نەخشەی سی ودوساڵەی مامەڵەی حکومەتی هەرێمدا بەرێوەچوە، حکومەتی ئەو ووڵاتانە نەک وەک دەستی کورد مامەڵەیان کراوە، بەڵکو تەواو مامەڵەی سیاسی بارزانی و تاڵەبانی لە لایەک پاشکۆ بون بووە بە بەرژەوەندییە سیاسییەکانی تورکیا و ئێران، لە لایەکی ترەوە، گەرانەوەو ملکەچیان یبووە بە حکومەتی عێراق، حاڵی سوریاش لە کوردستانی عێراق باشترنییە، ئیتر ئەم پێچ و پەنایە لە کارێکی تیرۆستی کەلە فرۆکەخانەی کشتوکاڵی عەربەت ئەنجامدراوە، جگە لە ریسوایی و شەرمەزاری بۆ پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکنیان مانایەکی تر نابەخشێت، لە هەمان کاتدا راگەیاندنی ئەوپەری بێ ئومێدییە لە دابینکردمی سادەترین ئاسایشێک بۆ دانیشتوانی شارەکانی کوردستان.

خوێندنەوەیەک بۆ ئیستاتیکا..
عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ)

بەرەو ئاراستەی بەهێزکردنی ئیستاتیکای مارکسیزم

ئیستاتیکا چییە؟

مانای بنەڕەتی ئیستاتیکا لە یۆنانییە کۆنەکانەوە وەرگێراوە و مەبەست لێی زانستی پەیوەست بە هەستەکانە، دواتریش وەک لقێکی تایبەت بە هەست و ویژدان بینیویانە. زانستی ئیستاتیکا، زانستێکی نوێیە بەڵام مێژوویەکی دوور و درێژی لە ڕامانی فەلسەفی دەربارەی جوانی و هونەر لە پشتەوە وەستاوە. (ئیستاتیکا بەکەی ئەو شتە هەبووهەست پێکراوە چێژ بەخشانە دەگوترێ کە دیمەنی شتە جوانەکان پێکی دەهێنن،کە جوانی دوو چەشن لەخۆ دەگرێت لەوانە(جوانی سروشت،جوانی کاری هونەری(١) هەر لە کۆنەوە فەیلەسوفان باسیان لە جوانی کردووە و جوانی جێی بایەخ و سەرنجیان بووە. هەر بۆیەش) ئیستاتیکا لقێک و بەشێکی گرنگی فەلسەفەیە. ئەم وشەیە واتا ئیستاتیکا،لەبنچەدا بەواتای هەست وسۆز دێت کە لەناوەڕۆکدا باسی جوانی و بەهاکانی جوانی و چێژ و پێوەرەکانی جوانی و ڕێژەکەی دەکات، بەهۆی ئەو بایەخ و گرنگە زۆرەی کە هەیەتی لەکایەی ژیانی مرۆڤدا ، بەردەوام فەیلەسوفان وبیرمەندان لەقۆناغە جیا جیاکانی مێژووی مرۆڤایەتیدا گفتوگۆوبۆچوون وڕەئی جیاوازی لەسەر گوتووە و باس و شەڕەقێ کراوە.)(٢)ئیستاتیکا بوارێکی تیئوری پڕ بایەخە کە بەڕۆڵی خۆی بایەخ بە سروشتی جوانی و هونەر و چێژ و داهێنان و خەمڵاندنی جوانی دەدات. ئەفلاتون (٤٢٧ پ ز – ٣٤٧ پ ز) چونکە پێیوابوو هونەر لاسایی سروشت دەکاتەوە، بۆیە هەڵوەستی ئەفلاتون سەبارەت بە ئیستاتیکا نەرێتی بووە. بە بۆچوونی ئەفلاتۆن دەبێت جوانی لەسەر بنەمای خۆشەویستییەک بێت کە هەستی بەرژەوەندیخوازانەیی تێدا باڵادەست نەبێت. بە نموونە خۆشەویستی پیاو بە ژن ناکرێت ناوی لێبنێ خۆشەویستیکی جوان وڕاستەقینە ئەگەر لەسەر بنچینەی چێژی سێکسی بنیات نرابێت،کەلە جوانێکی کاتییدا خۆی وێنادەکات. بە تێڕوانینی ئەفلاتۆن و تەنانەت ڤیساغۆرسیش (موزیک)بەجوانترین بابەتی ئیستاتیکا دادەنرێت. هەرچی ئەرستۆیە (٣٨٤ پز – ٣٢٢ پ ز) بەگرنگی دەزانێت جیاوازی بکرێت لەنێوان جوانی ڕاستەقینە و جوانی کاتیی، کەپێوایە جوانی کاتیی شتێکی سنووردارانەیە،ئەگەر لەسەر بنەمای هەستی بەرژەوەندی خوازانەبێت.(٣)

کەچی هیگڵ (١٧٧٠ – ١٨٣١) کە یەکێک بوو لە گەورە فەیلەسوفەکانی مێژوو؛ تێکۆشاوە دیاردە کۆمەڵایەتییەکان بە هونەریشەوە لە میانی میتۆدی دیالێکتیکی بێئەوەی توخمە کۆمەڵایەتییەکان لەیەکتر جیا بکاتەوە، شیبکاتەوە.(٤) چەمکی زانستی ئیستاتیکا وەک لقێکی فەلسەفە بۆ یەکەمین جار لەلایەن فەیلەسوفی ئەڵمانی ئەلکسەندەر بومگارتن (١٧١٤ – ١٧٦٢) لەسەدەی هەژدەهەم بەکارهاتووە. ئیستاتیکا

بەگشتی سەروکاری لەگەڵ سروشت وجوانی و چێژ و هونەر هەیە. زۆربەی لێکۆڵەرەوانیش کۆکن لەسەر ئەوەی کە ئیستاتیکا خوێندنەوەیەکی ڕەخنەگرانەیە بە سروشت و ڕۆشنبیری و هونەر. بەوپێیەی هەمیشە تێکەڵییەک لەنێوان هونەر و جوانیدا دەکرێت، هەرچەندەش زۆر نزیکن لەیەکەوە، بەڵام جیاوازیشن بەتایبەتی لە بوارە هەستیی و ویژدانییەکان. ئیستاتیکا هەست نییە بەڵام زیاتر پەیوەستە بە کارە ویژدانی و هەستەوەرەکانی مرۆق. هەرچی هونەرە خوڵقاندن و دووبارە خولقاندنەوەی مادە هەستپێکراوەکانە وەک تابلۆی هونەری یان پەیکەرێک، یان شیعر و پارچە مۆسیقایەک.(٥). بەڵام دیارە ئیستاتیکا نەک هەر وەکو چەمک نامێنێتەوە، بەڵکو لە کۆمەڵگە چینایەتییەکان؛ ئەویش وەکو ئەدەب و هونەر و زانست و هەر چالاکییەکی ئینسانیی ناکەوێتە ئەودیو کێشە چینایەتییەکانەوە. بەپێی لەکۆمەڵگە چینایەتییەکان ، چینی فەرمانڕەوا مۆرکی بەرژەوەندی چینایەتی خۆی دەدات لەهەموو ڕووداو و دیاردەیەک لە کۆمەڵگە. بەوپێیەی زانست و فەلسەفە تا کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم لە لێکدانەوە و خوێندنەوەکانیاندا چەمکی ئیستاتیکایان لە بەرژەوەندی بۆرژوازی لێکداوەتەوە. لەگەڵ هاتنەمەیدانی مارکسیزم وەک زانستی ڕزگاریبەخشی چینی کرێکار لەستەمی سەرمایەداری، ئیتر مێژووی لێکدانەوە و خوێندنەوەی چینایەتی لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری گۆرانی بەسەردا هات. خوێندنەوەی مارکسیستانە بۆ ئەدەب و هونەر و ئیستاتیکا شوێنێکی گرنگی لە مێژووی خوێندنەوەکان گرت. بەڵام تا سەرەتای سەدەی بیستەم ئەم زانستە نەیتوانی شکڵ و شێوە بەخۆی بدات و بنەماکانی خۆی دیاری بکات و بچەسپێت.

ئیستاتیکا لەڕوانگەی مارکسیزمەوە

مێژووی سەرهەڵدانی ئیستاتیکا دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای پەیدابوون و پەرەسەندنی فەلسەفە و هونەر. گەرچی مێژووی هونەر لە مێژووی فەلسەفە کۆنترە، بەڵام فەلسەفە توانی ببێتە سەرزەمینی قسەکردن لەسەر جوانناسی. وەک دەزانرێت بەرهەمە ئەدەبیی و هونەرییەکانیش زادەی هەلومەرجێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری دیاریکراون لە کۆمەڵگەدا. واتە ئەو بەرهەمانە ڕووداوگەلێکن لەپەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە لەدایک دەبن. ئەم بەرهەمە ئەدەبیی و هونەرییانە گوزارشتن لە هەست و سۆزی ئینسانەکان کە نەک بەشێوەیەکی ئەبستراکتانە، بەڵکو کۆمەڵایەتییانە و هونەرییانە داڕێژراون و نمایش دەکرێن. جوانناسی مارکسیستی یان ئیستاتیکای مارکسیزم وەک یەکێک لە ڕەهەندە ڕەخنەییەکانی ئەدەبی مارکسیستی بناغەکەی دەگەڕێتەوە بۆ تێگەیشتنی مارکسیستانە بۆ دەق و کۆمەڵگە.

چونکە ئیستاتیکای مارکسیزم لەسەر بنەمای مێژوویی شێوازەکانی موڵکایەتی و چینەکان و ئایدیۆژییەکانیان دەجووڵێ و مارکس وای دەبینێ کە هونەر شێوەیەکە لەشێوەکانی نوێنەرایەتی جیهان. ئەمەش واتە هونەر دەروازەیەکە، هۆکارێکی مەعریفییە، پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتییە، چەکێکی چینایەتییە، دەوڵەمەندکردنی ئینسانییەتە، کارێکی هۆشیارییە و لەکۆتایشدا ئاوێنەی کۆمەڵگەیە. (٦) هەورەها وەک بلیخانۆف ئاماژەی پێدەدا مارکس (١٨١٨ – ١٨٨٣) پێیوابوو ئیستاتیکای هیگڵیی، هەنگاوێکی گەورە بوو بە پێشەوە بۆ تێگەیشتن لە ماهییەتی هونەر و مێژووەکەی. هەرچەندە مارکس هەرگیز وەک بابەتیکی سەربەخۆ باسی لە ئیستاتیکا نەکردووە، بەڵام لێکۆڵەرەوان و ڕەخنەگرانی مارکسیست هەر زوو سەرنجیان چۆتە سەر ئەم مەسەلەیە و دواتریش لەسەر دەستی گیورگی بلیخانۆف و بلینیسکی و تشیرنیفیسکی و برتۆڵد برێشت و جۆرج لۆکاش و هێربێرت مارکۆزە و واڵتەر بنیامین و ئەنتۆنی گرامشی و تێری ئیگڵتن و لویس ئاڵتوسەر تا دەگات بە ڕۆلان بارت و زۆر ئەدیب و هونەرمەندی تری ئەو زانستە، بناغەکەی داڕێژرا و پەرەی پێدرا. بلیخانۆف لە ساڵی ١٩١٢ لە کتێبی (هونەر و ژیانی کۆمەڵایەتی) کەوتە ڕەتکردنەوەی هەر بیروبۆچوونێک سەبارەت بە دابڕانی هونەر و ژیان. بلیخانۆف دەڵێت(هەرئەوەندە بەس نییە بڵێین ئەدەب و هونەر وێنای ژیان دەکەن، بەڵکو دەبێت بزانین هونەر چۆن گوزارشت لە ژیان دەکات و چۆن لە جووڵەی دیالێکتیکی ژیان تێدەگات.)(٧) ئیستاتیکای مارکسیزم و تیئورییەکەی پشتبەستوو بە تێڕوانینەکانی کارڵ مارکس داڕێژراوە و کاری ئەو خوێندنەوەی دەق و هونەرە لەسەر بنەمای ماتریالیزمی دیالێکتیک. بەتایبەتیش ئەو بابەتانەی کە پەیوەستن بە چێژ و جوانی و هونەر. تێگەیشتن لە ئیستاتیکای مارکسیزم تێگەیشتنە لە ئاستی گەشەی کۆمەڵگە و هێزەکانی بەرهەمهێنان و پەیوەستکردنەوەی ئەو تێگەیشتنە بە دەق و کارە هونەرییەکان و لەوێشەوە خوێندنەوەی دەق و نووسەر و ئیلتزامی چینایەتییە. مارکس و ئەنگڵس پێیانوابوو کە هەموو چالاکییەکی کردەیی ماددی ئینسانی، دیوێکی ئیستاتیکای هەیە. پەیوەندی نێوان ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی و ئیستاتیکای مارکسیزم، پەیوەندییەکی توند و تۆڵ و ڕەخنە مارکسیستی بەبێ ئەم چەکە مەعریفییە کاریگەرە ناتوانێت زۆر بەباشی بچێتە پێشەوە و ئامانجەکانی بپێکێت. جەوهەری زانستی ئیستاتیکای مارکسیزم خولانەوەیە بەدەوری ئەو ناوەندە مەزنەی کە ناوەڕۆکی دەقە ئەدەبییەکەی لەسەر بنیاد نراوە کە ئەویش ئینسانە. دەق لە فیکری ئینسانی پێکدێت. دەق بە فکری ئینسانی، وەک بلینسکی دەڵێت دەقێکی بێ گیان و مردووە. پێچەوانەی تێڕوانینی ئەدەبی بۆرژوازی بۆ ئیستاتیکا کە فۆکس لەسەر

فۆرم و شێوە دەکاتەوە، ئیستاتیکای مارکسیزم جەغد لەسەر ئیلتزامی چینایەتی دەکاتەوە و تەوەری سەرەکی ئیشکردنی، دیاریکردنی ڕۆڵی ئینسانە لە ململانێی چینایەتییەکان.
ئیستاتیکای مارکسیزم تیئۆرییەکە لە جوانناسی، لەسەر تیئۆرییەکانی کارل مارکس بنیادنراوە. ئەم زانستە پشت بە میتۆدی ماتریالیزمی دیالێکتیک دەبەستێت بۆ چەسپاندنی تێڕوانینی مارکسیزم لە بواری ڕۆشنبیری و بەتایبەتیش لە بوارەکانی پەیوست بە هونەری و جوانی.
هەلومەرجە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان بەتایبەتیش پەیوەندییە چینایەتییەکان گاریگەرییان هەیە بەسەر هەموو لایەنەکانی ژیانی تاک لە کۆمەڵگە. لێکۆڵینەوەی ئیستاتیکیی لەڕوانگەی ماتریاڵیزمی مێژووییەوە لەهەر بەرهەمێکی ئەدەبی یان هونەری سەرەتا بەبێ تێگەیشتن لە مارکسیزم ناتوانێت ئامانجی خۆی بپێکێت. بۆ ئەوەی لێکۆڵینەوەی ئیستاتیکی مارکسیستی بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، دەبێت نووسەر دەق وردبکاتەوە بەسەر چێژ و خەیاڵ و زمان و فۆرم و پەیوەندی دەق بە کۆمەڵگە و هەروەها جۆوشەنی دەق لە ململانێی چینایەتیدا. بەمجۆرە زانستی ئیستاتیکای مارکسیزم (زانستێکە لەو یاسا و پەیوەندییە ئیستاتیکییانە دەکۆڵێتەوە کە ئینسان بە جیهانی دەوروبەرەوە دەبەستێتەوە.)(٨)

ئیستاتیکای مارکسیزم و ئەدەبی کوردیدا

ئەدەبی کوردی گەلێ بایەخی بە ئیستاتیکا و مەسەلە جوانییەکانی دەق و داهێنان داوە. بەڵام بایەخی بە ئیستاتیکای مارکسیزم نەک بەپێی پێویست نەداوە، بەڵکوو لە چوار دەیەی ڕابردوودا سەرباری هەوڵەکانی بزووتنەوەی ئەدەب و هونەری پێشکەوتووخوازی و کرێکاریی لە کوردستان، کەچی بەتەواوەتی هەست بە کاڵبوونەوەی دەکەین. (٩)
جێی خۆیەتی لێرەدا ئاماژە بەوە بکەین کە چێژ و چێشەی ئەدەبی و جوانناسی و ئیستاتیکا و گەلێ تایتڵی تر دەبنە چەتری دەیان نووسین و وتار جیددی بەزمانی کوردی کە سەرجەمیان لەدیدگای جیاجیای ئەدەبییەوە سەبارەت بەو کایە گرنگەی ئیستاتیکا، بەڵام لە دیدگای غەیرە مارکسیستییەوە نووسراون،(١٠) لەکاتێکدا دەبوایە ئیستاتیکای مارکسیزم بەتایبەت لەلای نووسەران و ئەدیبانی کرێکاریی و مارکسیستی بۆی بایەخ و بوایە و دیان وتار و سەدان ڕەخنەی ئەدەبییان لەهەڵبهێنجایە. بەهەرحاڵ واقیعی ئەم دۆخە و لاوازی ئەم ڕەوتە ئەدەبییە کرێکارییە هۆکارێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی قەتیسبوون و گەشەنەکردنی ئیستاتیکای مارکسیزم کە بایەخدان بەم پرسە خەمی جەوهەری بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی نییە. ئەو خەمە، خەمی لێکۆڵەرەوان و ڕەخنەگرانی مارکسیستییە تا بتوانن لەسەر هەمان

ڕێچکەی بیرمەندانی مارکسیستی برەو بەو پرسە بدەن.
یەکێک لە هۆکارە سەرەکییەکانی ئاوڕنەدانەوە لەم بزواتە و ئیشنەکردن لەسەری بریتییە لە پاشەکشەی کۆمۆنیزم و مارکسیزم و هەروەها چینی کرێکاری کوردستان لە گۆڕەپانی ململانێیە چینایەتییەکان. کاریگەری ئەم پاشەکشەیە نە تەنها بەسەر ئەدەبیاتی کرێکارییەوە دیارە، بەڵکو زۆر سەخت و گورجکبڕانە بەسەر واقیعی ژیانی خەڵکی ستەمدیدەی کوردستانەوە شکاوەتەوە. خەڵکی کوردستان بەهۆی ئەم پاشەکشەیە و هەم لەڕووی ئابوورییە و لەدۆخێکی سەختدا ژیان بەسەر دەبەن و هەمیش لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە چەند دەیە گەڕێنراوەتەوە دواوە. ئەم دواکەوتنە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەی خەڵکی بەشمەینەتی کوردستان ڕاستەوخۆ کاریگەری هەیە بەسەر زەوق و چێژ و هەستە چینایەتییەکان. ئەو جوانییەی کە ئینسانێک لە دۆخێکی ئاسایی و ژیاریدا دەیبینێت، جوانتر و ئیستاتیکیترە لە هەمان جوانی کە هەر هەمان ئینسان لەدۆخێکی دژواردا دەیبینێت. خەڵکی کوردستان قوربانی سیاسەت و ستەمی چینایەتی بۆرژوازی کورد و جیهانییە بەو ئەدەب و هونەر و کلتوورەشی ک بەرگری لە لیبڕالیزم و ستەمکاران دەکەن. چێژی ئینسانی زەحمەتکێشی کورد هیچی کەمتر نییە لە چێژ و هەستە مرۆییەکانی هەر ئینسانێک جا لەهەر گۆشەیەکی دنیادا بێت. دەبێت و ئەرکمانە کە خەڵکی ستەمیدە و بەشمەینەتی کورد جارێکی تر ئاشنا بکەینەوە بە دەق و کارە هونەرییە ناوازە و بە سەلیقەکان تا جوانناسی خۆیان واتە ئیستاتیکای ئینسانیی خۆیان شوێنی بەرزی شیاوی خۆی وەربگرێت و چێژ لەو ژیانە بکەن کە تیایدا دەژین و شایانیانە، نەک جەهەنەمی بۆرژوازی و سەرمایەداری.

ئەنجام

ئیستاتیکای مارکسیزم وەک زانستێک پەیوەستە بە هەستەکان کە مێژوویەکی درێژی لە ڕامانی فەلسەفە دەربارەی هونەر و ئەدەب لەپشتدا هەیە. لەوەتەی هونەر و ئەدەب هەیە ئەم جوانناسییەش هەبووە و بەڵام درەنگ وەک زاراوە جێگیر کرا. مارکسیزمیش بەبەش نییە لەم زانستە و بایەخی داوەتە. هەرچەندە مارکس و ئەنگڵس بە وردی و سەربەخۆ باسی ئەم زانستەیان نەکردووە، بەڵام دوای ئەوان لەسەر دەستی بیرمەندان و فەیلەسوفان و ئەدیبانی مارکسیست بایەخی پێدرا. لە ئەدەبی کوردیشدا ئیستاتیکای مارکسیزم پشتگوێ خراوە و گرنگی پێنادرێت، بەڵام ئەرکی ئەدیبان و هونەرمەندان و نووسەرانی مارکسیستییە ئەو پرس و بابەتە بوروژێنن و لای لێبکەنەوە و بیکەنە بەردی بناغەی وتار و نووسینە ڕەخنەییەکانیان.

عەبدوڵا سڵێمان (مەشخەڵ)
ئازار و نیسانی ٢٠٢٢

-________

ژێدەر و سەرچاوە

(١)و(٢)و(٣) کورتە نووسینی فەلسەفەی ئیستاتیکا چییە، سایتی فەلسەفە. پۆستی ١٦ی کانوونی یەکەمی ٢٠١٨؛
(٤)علم الجمال عند لوكاش ص ٦-٧
(٥)فلسفة الجمال https://ar.wikipedia.org/wiki/
هەروەها بڕوانە فەرهەنگی زاراوەکانی ئەدەب و زانستە مرۆڤایەتییەکان دکتۆر نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد لە بڵاوکراوەکانی ناوەندی غەزەلنووس بۆ چاپ و بلاوکردنەوە چاپی یەکەم تاران ٢٠١٥، لاپەڕە ٧٦.
(٦)https://en.wikipedia.org/wiki/Marxist_aesthetics
(٧)الفن و علم الجمال الماركسي فؤاد الكنجي موقع الحوار المتمدن
(٨)المفهوم الماركسي اللينيني لعلم الجمال موقع العالم الجديد https://al-aalem.com/news
(٩)لێرەدا بە تایبەتی ڕۆڵی کانوونی هونەر و ئەدەبی کرێکاری کوردستان و حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست نابێت نادیدە بگرین کە سەرباری کەموکوڕییەکان و ئاستەنگەکانی بەردەمیان توانیویانە لانیکەم لایەک لەم مەسەلەیە بکەنەوە و کاریگەری خۆشیان دابنێن.
(١٠)لە ئەدەبی کوردیدا هەر لە هەوڵە سەرەتاکەی کەمال میراودەلییەوە(فەلسەفەی جوانی و هونەر) ەوە بگرە تا دەگاتە وەرگێرانەکانی عەزیز گەردی و پاشان تا دەگاتە سمکۆ محەمەد (ئیستاتیکا) و چێژەکانی خوێندنەوە و نووسین و گێڕانەوەی شاخەوان سدیق و چێشە و چێشنە ئەدەبییەکانی د.حەمە منتک کە دەربارەی ئیستاتیکا دواون، نموونەیەکن لەو هەوڵانە.

تێبینی : ئەم بابەتە لە گۆڤاری وانەر ژمارە ١١ ی ساڵی ٢٠٢٣ دا، بڵاوبۆتەوە.

ئاینـدەی جەنگی ڕوسیا و ئۆکرانیا بەرەوکوێ؟.. زاهیر باهیر

پێشبینیکردنی کۆتایی جەنگەکە کارێکی ئاسان نییە چونکە هۆکار و بەرئەنجامەکەی یاخود ڕوودانی کارەساتێکی سروشتیی... هەر کام لەمانە ڕۆڵی خۆیان دەگێڕن.
پێش ١٩ مانگ تێپەڕین بەسەر دەستپێکردنیدا هێشتا جەنگەکە بەردەوامەو ڕوسیا لە پێگەی بەهێزی ئابووری و سەربازی خۆیدایە. کەمکردنەوەی دەرهێنانی نەوتی خۆی و داخوازی زیاتری نەوت لەلایەن چینەوە، لە ئێستادا کاریگەری خۆی لەسەر بازاڕی وزە بەتایبەتی و ئابووری ئەوروپا بەگشتی داناوە و دادەنێت . هەنووکە نرخی بەرمیلێك نەوت لە بازاڕدا ٩٤ دۆلارە و واپێشبینیش دەکریت کە بەم زووانە بۆ ١٠٠ دۆلار سەربکەوێت.
لەمانەش گرنگتر درزکەوتنە نێو ئەندامانی ناتۆ و هەڵوێستی ئەمەریکا و کەنەدە و وڵاتانی دیکە، سەرانی ئۆکرانیای بێ ئومێد کردووە. ماوەیەکی کورت لەمەوبەر بوو کە سارکۆزی کۆنە سەرۆکی فەرەنسا رایگەیاند: ئەوروپا ڕوسیای پێویستە. هەروەها وتیشە “دیپلۆماسی و گفتوگۆ و دانوستان” “تاکە ڕێگان” بۆ چارەسەرکردنی شەڕی ڕووسیا دژی ئۆکرانیا، دەبێت ئۆکرانیا سازش لەسەر ئەو زەویانەی کە داگیرکراون لەتەك ڕوسیادا بکات.
هاوکاتیش لە کۆبونەوەی گروپی ٢٠ لە هیندستان ، ڕاگەیاندنێکی هاوبەش ڕاگەیەنرا بەهیچ شێوەیەك نەتوانرا نەك هەر سەرکۆنەی ڕوسیا سەبارەت بە داگیرکردنی ئۆکرانیا بکرێت، بەڵکو بە ڕاستەوخۆش نەتوانرا باسی شەڕەکە بکرێت. ڕوسەکان و دەستەکانیان ئەمەیان بە سەرکەوتن دانا. لەڕاستیشدا شلەقی و لاوازی هەڵوێستی بەرەی ناتۆ و دەوڵەتانی ڕۆژئاوای تۆمار کرد لە بەرانبەر بەرەی لایەنگری ڕوسیا یاخود بێ لایەنیی هەندێك دەوڵەت ، کە خودی ئەو بێلایەنییە بە لایەنگیریی ڕوسیا هەژمار دەکرێت.
لەمانەش زیاتر کاتێك کە دادگەی نێودەوڵەتی بڕیاری دەستگیرکردنی پوتین-یان ڕاگەیاندووە کە ئەمەش سەفەر و هەڵسوڕانی پوتین-ی تەسك کردۆتەوە، کەچی هەر لەو کاتەدا ‘لۆلە’ سەرۆکی بەرازیل وەکو تەحەدایەك لە بەرەی ناتۆ و دەوڵەتانی ڕۆژئاوا، ڕایگەیاند کە پوتین دەتوانێت بەشدای دانیشتنی لوتکەی گروپی ٢٠ لە ساڵی

ئایندەدا کە بڕیارە لە بەرازیل بگیرێت بکات بە ئەوەی ترسی گرتنی ببێت. ئەمەش گرفتێکتی گەورە بۆ بەرەی ناتۆ و دەوڵەتانی ڕۆژئاوا دروست دەکات . ئەو کاتە یا دەبێت ئەوان بەشداری بکەن، بەشداری کردنیشیان یانی ئەو پەیی سازش لەتەك پوتین-دا و دابەزینی شکۆ و کەسایەتی و ڕەواجنەبوونی بڕیارەکانیانە. ئەگەر بەشداریش نەکەن یا ئەوەتا کەبوونەوەکە یا ناکرێت یا بە نیوەناچڵ دەکرێت بەهایەکی نابێت و بڕیارەکانی بە بەجێهێنان و سەپاندن دەمێنێتەوە. حاڵەتی سێیەم گواستنەوەی کۆبوونەوەکەیە بۆ وڵاتێکی دیکە کە پوتین نەتوانێت بەشداری بکات لەو بارەشدا بەرەی دووەم واتە لایەنگرانی ڕوسیا ڕەنگە بەشەکیان بەشداری نەکەن.

لە لایەکی دیکەوە دەم و قسەی ئەمەریکییەکان سەبارەت بە بڕیارە پێشینەکانیان وەکو جاران نەماوە و تا ڕادەیەك خاو بوونەتەوە گەرچی تا ئێستا ٤٣ ملیار دۆلاریان هاوکاری سەربازی کردووە بە لە ملیارەهای دیکە وەکو هاوکاری مرۆیی.

ڕەنگە سوورنەبوونی ئیدارەی ئەمەریکی لە هاوکاری ئۆکرانیا ڕەنگدانەوەی هەڵوێستی خودی ئەمەریکییەکان بێت کە چی تر نایانەوێت هاوکاری سەربازی ئۆکرانیا بکرێت. بە گوێرەی ڕاپۆرتێکی نوێ ئەوە نیشان دەدات لە سەدا ٥٥ ئەمەریکییەکان دژ بە هاوکاری ئۆکرانیان و لە سەدا ٥١ پێیان وایە کە ئەمریکا زۆری کردووە ، تەنها لە سەدا٤٨ دەڵێن دەبێت ئەمریکا زیاتر هاوکای ئۆکرانیا بکات.

لەمانەش مەترسیدار بۆ ناتۆ و دەوڵەتانی ئەوروپا هاتنەوەی دۆناڵد ترامپە بۆ سەر حوکم لە ساڵی ئایندەدا، کە بڕیاری داوە بە هاتنەوەی لە ماوەیەکی زۆر کەمدا شەڕەکە دەوەستنێت. هەرچی سەرەك وەزیرانی بریتانیە ، ڕیشی سوناك، لە ئێستادا بە دەنگە.

ئەنجامگیریی

پاش ئەوەی کە پێشبینییەکانی ئەمەریکا و دەوڵەتانی یەکێتی ئەوروپا سەبارەت بە کۆتاییهاتنی پوتین و دەسەڵاتەکەی نەهاتە دی وەکو ڕاپەڕینی ڕوسییەکان چۆن لە هەندێك لە وڵاتە عەرەبییەکاندا لە سەردەمی " بەهاری عەرەبی"دا ڕووی دا هەروەها هاتنە ناوەوەی سوپای ڕوسی بۆ ناو قوڵایی ئۆکرانیا و ئاسانبوونی گەمارۆدانی و کردنی کوشتارگەلێکی زۆر شکستیهێنا لە سوپای ڕوسیا. کە ئەمانە ڕووی نەدا، ئیتر دەبێت بیر لە ڕێگایەك بکرێتەوە کە هەرچەن هەبێت هەیبەت و شکۆی ئەمەریکا و ناتۆ لەوە زیاتر نەشکێت بە جۆرێك لە جۆرەکان ئاوێك بکەن بەم ئاگرەدا و بیکوژێننەوە. لە ئێستادا بەی دەمی گەلێك لە دەوڵەتە ئەندامەکانی ناتۆ وتووێژکردنە لەگەڵ ڕوسیا و قەبوڵکردنی هەر هیچ نەبێت کرایمیا و یەك دوو دەڤەرەکی دیکەی ئۆکرانیایە گەر بە وەختیش (کاتیی) بێت بە فەرمی بەشێك بن لە

ڕوسیا . هاوکاتیش ڕوسیا ڕێگە بدات کە ئۆکرانیا ببێتە ئەندامی ناتۆ و یەکێتی ئەوروپا.

ئەم سازش و سازشکاریانەش تەنها و تەنها دەبێت لە ڕێگای سەرۆکە دیکتاتۆرەکانی تورکیا و هیندستان و چین و سعودییە و هەنێك وڵاتانی دیکەوە دەبێت .
لێرەدا خاڵێکی گرنگ هەیە کە بۆ زۆربەمان ناڕوونە ئەویش: ئایا دەزگە سیخوڕییەکانی ئەمەریکا و دەوڵەتانی ئەوروپا ئەوەندە گەمژەو نەزانبوون لە هەڵسەنگاندنی بارودۆخی ڕوسیادا، هەر وەکو لە عێراق و ئەفغانستان و سوریا؟ یاخود ویستی ئەوان ئەوەبوو کە ئێستا ڕوودەدات ، ئەمە پلانیان بووە و هەر بە پلانیش دەڕوات؟
من بۆ خۆم لام ڕوون نییە کە کامیان هۆکاری هەڵگیرسانی جەنگەکەیە، کە ڕەنگە هەردوکیان بێت. بەڵام ئەوەی کە لام ڕوونە جەنگەکە کارەساتی بۆ گەلی ئۆکرانیا هێنا و گرانی نەبوونیی و بێ کاری بۆ هەموو هەژارانی دونیا بە جۆرێك لە جۆرەکان هێنا. هاوکاتیش گەورەترین سەرمایەی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی و بێ ئومێدی لە بنیاتنانی دونیاکی باشتر لە ئایندەدا هێنا. هەژاری و بێ کاری و گرانی و وێرانکاری و ڕاگوێزکردن و تەسکبوونەوەی ئازدییەکانی خەڵك و فروانکردنی تەوقی دەوڵەت و بەدەستڕاگەیشتنی پارەیەکی مشە بە کۆمپانیا گەورەکان …هەموو ئەمانەی هێنا.

Zaherbaher.com
زاهیر باهیر
١٨/٠٩/٢٠٢٣

کتێب/ دیموکراسی و ئیسلامی سیاسی.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی کتێبی (دیموکراسی و ئیسلامی سیاسی) کلیکی ئێرە بکەن..

FuadSdiq_DemukrasiDownload

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەری بواری مناڵان شاخەوان عەلی.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

شاخەوان عەلی: منداڵ پێویستییەکە دەبێ بەوریاییەوە مامەڵەی لەگەڵ دا بکرێت

نووسەر “شاخەوان عەلی حەمەد” ساڵانێکە لە بواری نووسینی منداڵان دەنووسێت ، ئەسپی خۆی تاوداوە،لەرێگەی نووسینەکانییەوە وەکو پەروەردەکارێک رێنمایی منداڵانی کوردستان دەکات ، خاوەنی چەندین کتێبە لەو بوارەدا ئێمە بەباشمان زانی لە نزیکەوە ئەم هەڤپەیڤینەی لەگەڵیدا ساز بکەین.

- **هەرچەندە بەرێزتان ناوێکی دیاری کوردستانن لە نووسین بەڵام پێمان باشە بەکورتی باس لەژیانی خۆت بۆ خوێنەرانمان بکەیت.**

  -من ” شاخەوان عەلی حەمەد مامەکی” لە 1/7/1971 لەگوندی (تاڵەبانی گەورە) چاوم بەدونیا هەڵێناوە، قۆناغی سەرەتایی و ناوەندی لەشارۆچکەی تەقتەق خوێندوەو خانەی مامۆستایان و دواتر کۆلێژی پەروەردەی لەهەولێر تەواوکردوە، خێزاندارەم چوار منداڵم هەیە بەناوەکانی (شایەن و شادێ و ئەحمەد و ئادەم)، لەتەمەنی حەڤدە ساڵی دا لەساڵی 1989 یەکەم کتێبی خۆم بەناوی (هاروون و بالوور لە چیرۆکی کوردی) لەبەغدا چاپ کردووە و بە ساڵی دواتر هەر لەبەغدا کتێبی (مەتەڵ بۆ زاخاوی مێشک) چاپ کرد، دوای راپەڕین یەکەم بابەتی خۆم بەناوی (گورگ و مەڕ) لە رۆژنامەی پەریستان تایبەت بەمنداڵان و دواتر گۆڤاری هەنگ بڵاو دەکردەوە، لەساڵی 1992 وەکو پەیامنێری پێشکەوتن لە کۆیەو لەساڵی 1993 وەکو پەیامنێری رۆژنامەی برایەتی و خەبات لە تەقتەق و تا ساڵی 1996 بەردەوام بووم، لەساڵی 1998 وەکو سەرنووسەری رۆژنامەی بەهەرە کە 27ژمارەی لە دەرچووە کارم کردوە ، ئەندامی

سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان و جێگری سەرۆکی سەنتەری ڕۆشنبیری کەسنەزان و سەرۆکی ڕێکخراوی مامەکە بۆ گەشەپێدانی مرۆیی لە ئێستادا لە بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی دەوروبەر، سەرپەرشتیاری هاوڕێی ڕەخنەگرم .

***با بزانین چی وای لێکردی ڕوو بکەیتە نووسین لە بواری منداڵان؟**

- دونیای منداڵان دونیایەکی بێشومارو لەبن نەهاتووە، بۆیە کارکردن لەو سەکتەرە مرۆڤی ژیرو وردو زیرەکی گەرەکە تا بەکونج و کەلەبەرەکانی ئەو جیهانەدا ئاشنابێ و بزانێ چۆن پێیان بگەیەنێ و چۆن بەجوانترین شێوە بۆ داهاتوو سازو ئامادەیان بکات؟ هەروەها دونیای منداڵان پەیژەیەکە بۆ گەیشتن بەناخ و دەروونی ئەو بوونەوەرە هەست ناسکەی چۆنمان بوێ ئاراستەی بکەین، ئاوا لە ڕەوتی ژیان بەوانە و هەموو هەڵس و کەوت و ڕەفتارێکی ڕەنگدانەوەی ئەو پێگەیاندنەبێ کە ئێمە دەمانەوێ بەجوانترین شێوە پەروەردەیان بکەین.
هەر لەم ڕوانگەوە بەهۆی دەست کورتی و کەمی نووسەرو ئەو قەڵەمانەی خۆیان بۆ ئەو بوارە تەرخان کردووە دەبینین لە بەراوردکردنی ئەدەبی منداڵانمان بە ئەدەبی بێگانە وەکو پێویست نەمانتوانیوە شان بەشانی ئەو ژانرە ئەدەبیە جیهانییە پێ هەڵێنین، سەرەڕای هەموو ئەو هەوڵانەی دراون کە جێی دەستخۆشین، منیش لە تەمەنێکی زووەوە شانم داوەتە بەر نووسین کە بتوانم لەو سستی و کەچ و کاڵییەی لە ئەدەبی منداڵان بەدی دەکرێ، تەکانێک بەو ڕەوتە بدەم و منداڵان بەهێندە زاراوەی کوردی و ژیانی لادێ و بەپەروەردەو پێگەیاندنێکی تەندروست بناسێنم کە سوپاس بۆ خوا بە هەگبەیەکی پڕەوە لەو مەیدانە بەردەوامین.

***کاتێ دەنووسیت، کاتێکی دیاریکراوت بۆ نووسین هەیە، بۆنموونە لە شەو یاخود بەیانی؟**

- نا، نەخێر کاتێکی تایبەت و دیاریکراوم نییە، وەلێ زۆر جار لە بینینی دیمەنێ لە ژیانی ڕۆژانە، لە خوێندنەوەی کتێبێ، لە سەیرکردنی فیلمێ بیرۆکەی چیرۆکێکم بۆ دێ و دواتر بە تایبەت ئەو کاتانەی تەنیام، یاخودئەو کاتانەی بەدەم پیاسەکردنەوە ڕێ دەکەم، کەلکەلەی ئەو چیرۆکانە لە بێژینگ دەدەم بەوەی چۆن دەست پێبکەم؟ چۆن بچمە ناوەخن و کرۆکی بابەتەکە؟ گفتوگۆکان بە چ ئاقارێ ببەم و چۆن ئەو زمانە

سادەو ساکارە بەکار بێنم بۆ ئەوەی منداڵانی کورد بەئاسانی تێی بگەن و دواجار ئامانجی ئەو نووسینە بیپێکم کە لەڕووی پەندو ئامۆژگارییەوە بابەتێکی بەرهەمداربێت، ئەوەیش ڕاستە بە هەموو ئەو بابەتانەی لەبواری پەروەردەو پێگەیاندنی منداڵ دەینووسم.

***جیاوازی نووسین بۆ منداڵ، لەگەڵ نووسین بۆ گەوران لەچیدا دەبینیتەوە؟**

- نووسین بۆ گەوران هیچ سانسۆرێکی لەسەر نییە، نووسەر ئازادە بە زمانێکی گرێ و گۆڵ بنووسێ یا بەزمانێکی سادەو ساکار یا فەلسەفە ، لەوەشدا ئەوەی خۆی پێ خوێنەربێ، دەتوانێ بیخوێنێتەوەو تێی بگات، بەڵام منداڵ پێویستیەکە دەبێ بەوریاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێ، مامەڵەی لەگەڵ وشە چۆن بێت؟ چۆن ئەو شتێک بنووسێ کە منداڵ لێی وەربگرێ و هەست بەبێزاری نەکات؟ لەوەشدا دەقی نووسین لە زمانی منداڵ بەگەورە بکرێ ئەو منداڵە وەری ناگرێ، چێژی لێ نابینێ جا ئەو نووسینە شیعربێ یا ئۆپەرێت یا چیرۆک و ...هتد.

***بابەتێکی دیاریکراوت هەیە بۆ ئەوەی لەڕێگەی نووسینەکانت چارەسەری کێشەی منداڵ بکەیت؟**

- بێگومان کاری ئێمە لەو پڕۆژانە دەست نیشانکردنی ئاریشەو لەمپەرو کێشەکانی بەردەم منداڵ و چارەسەرکردنیانە، لەو پڕۆژانەی دەستمان داوەتە بەئەوەیە بتوانین لەنمایشکردنی دیمەنێکدا بابەتێ نیشانی منداڵ بدەین کە ئەوەی ناپاکی بکات، درۆزنبێ، ئیرەیی بەم و بەو ببات و بەرژەوەندویستبێ و زۆر شتی تر، دەرەنجامی ئەو کارانە دواجار بەکوێی دەگەیەنێ، لەوەشدا دەبێ بزانین شتێ نەخەینە ڕوو کە بێ ئەنجام بێت و لاسایی شتێ نەکەینەوە کە بە سەر دەروونی منداڵ ڕەنگدانەوەی خراپی هەبێت.

***لەو سەردەمەی تەکنەلۆژیاو کەناڵە ئاسمانییەکاندا چۆن وا لەمنداڵ بکەین بخوێنێتەوە؟**

- دایک و باوک دوو فاکتەری پڕ بەهاو گرنگن لەو ئاڕاستەکردنەدا، بەواتایەکی دیکە دەبێ دایباب بزانێ چۆن خوێندنەوە لای منداڵەکەی خۆشەویست دەکات و ئەو حەزو خولیایەی بۆ دەڕسکەنێ؟ ئەگەر دایک و باوک خوێنەرێکی باش نەبن ناتوانن منداڵێکی خوێنەر دروست بکەن ، وەلێ لە نەخوێندەواریشیاندا هەمدیس دەتوانن ئەو کەش و هەوایە

ب□خسێنن بەتایبەت شەوانە پێش خەوتن بەپێی ئەقڵ و تەمەنی ئەو منداڵە هەندێ شتی جوانیان بۆ باس بکەن کە گوزارشت لەشتە جوانەکان بکات.
هاندانی منداڵ بۆ خوێندنەوە و پاداشت کردنی کە دوای خوێندنەوەی هەر چیرۆک و نووسین و بابەتێکدا، ب□□ویەکی خۆشەوە داوا لە مناڵەکەی بکات لە خوێندنەوەی ئەو کتێب و بابەتەدا چی فێر بووە، شتێکی بۆ باس بکات، لەم سۆنگەوە تێگەیشتنی ئەو منداڵە ئەگەر زۆر کەمیشبێ، هاندانی دایک و باوک، زیاتر پەرەی تێگەیشتن لای ئەو منداڵە زیاد دەکەن کە حەزو خولیای ئەو منداڵە بۆ خوێندنەوە رێچکەی خۆی بگرێ.
ه□ب□تە لەم جەنجاڵیەی ئەم رۆژگارە بەرۆکی هەموو مرۆڤا□□تی داگرتووە، دایک و باوکی لێهاتوو ئەوەیە بتوانێ لەتەک پەرەسەندنەکانی تەکنەلۆژیای سەردەم، خوێندنەوە فەرامۆش نەکەن و منداڵەکانیان بەخوێندنەوە گۆش بکەن.
***بوونی ئەو یارییە ئاگرینانەی منداڵ□ان لەبازاڕەکان کە بەنرخێکی هەرزان دەفر□ش□ت، پێتان وا نییە ئەمە هاندان بێت بۆ توندو تیژی؟**

- هەر شتێ منداڵ بەهۆیەوە پەنا بباتە بەر توندو تیژی، توندو تیژییە.. جا قسەی نەق و هەڵەشەو جنێودان بێت یان ئەو یارییە ئاگرینانەو ئەو فیلم و درامایانەی گیانی توندو تیژی لەکۆمەڵگا دەچێنن، دەزگاکانی راگەیاندن وەکو پێویست نەیانتوانیوە هەموو ئەو شتانە ل□ بێژینگ بدەن بزانن کامەیان نەرم و نیانی دروست دەکات و کامەیان هۆکارە ب□ ب□ڵاوبوونەوەی توندو تیژی، گومانیش لەوەدا نییە بۆ منداڵ□ یارییە ئاگرینەکان کەسایەتی ش□ڵ□ژانگێزو خۆس□ پێن بەرهه□م دێنێ کە هەموو شتەکان لەچاوی توندو تیژییەوە ببینێ، لەوەشدا ئەرکی لایەنی پەیوەندیدارە سنوورێ بۆ ئەوانە دانێن کە لەپێناو بەرژەوەندی خۆیان هۆکارن ب□ ب□ڵاو بوونەوەی توندو تیژی.

***لەنێوان نووسەرانی کوردو جیهانی نووسەرێکی دیاریکراوهەیە کاریگەری لەسەر بەڕێزتان هەبێت؟**

- هەر نووسەرێ شوێنەواری بەسەرمەوە هەبێت شانازی پێوە دەکەم و بەمامۆستای خۆمی دەزانم جا بە دەقێک بێ یان کتێبێک و ...هتد، ئەوانەی خۆم بەقەرزاریان دەزانم و لێیانەوە فێر بووم مامۆستا (حەمە ساڵح فەرهادی و د. مەولود ئیبراهیم و د.

عومەر پەتی و ڕستگارو خوا لێ خۆشبووان مامۆستا ڕۆستەم باجەلان و مامۆستا حەمە کەریم هەورامی) و کەسانێ کە ئێستا ناویانم لەیاد نییەو لەبواری ڕاگەیاندنیشەوە سوپاسی کاک (وشیار نوری لەک) دەکەم کەناڵەکەیان (تەلەفزیۆنی ڕەسەن)یان لەبەردەمم واڵاکردووە کە هەفتانە چیرۆکێکی منداڵانی تێدا پێشکەش دەکەم.

***ئەگەر باس لەکتێبە چاپکراوەکانت بۆ خوێنەرانمان بکەیت؟**

▪ تا ئێستا زیاتر لە بیست زنجیرە کتێبم بۆ منداڵان لەژێر پڕۆژەی: کتێب باشترین هاوڕێیە، کە هەر زنجیرەیەک ناونیشانەکی سەربەخۆی هەڵگرتووەو چاپم کردوون، لەتەکدا زیاترلە دە کورتە ڕۆمان و نۆڤلێت و دەیەها کتێبی تایبەت بە فۆلکلۆرو بابەتی ئایینی و کۆمەڵایەتی و وەرگێڕانم هەیە ئەگەر ئاماژە بەناوەکانیان بدەم جێیەکی زۆر لەم دیدەنییە دەگرێ.

***بوونی ڕەخنەگری بنیادنەر لەهەموو بوارێک گرنگە، چۆن دەڕوانیتە ئاستی ڕەخنەگران لە کوردستان؟**

▪ ڕەخنەگری زۆر باشمان هەیەو لەپاڵەوە ڕەخنەگری ئەوتۆمان هەن کە نووسەر لەنووسین خاو دەکەنەوە، بەڵام ئەوەی تێبینی بکەم ڕەخنەگرانمان ئاستی تێگەیشتنیان زۆر باشە بۆ خوێندنەوەی شتەکان.

▪ **ئێمە زۆر سوپاس دەکەین بۆ ئەو دەرفەتەی بە ئێمەت بەخشی.**

▪ منیش زۆر سوپاسی بۆ ئەو بەسەرکردنەوەتان دەکەم، خوای پەروەردگار نموونەتان زۆر بکات و هەر شادو بەختەوەربن.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

بەرەو قوتابخانە
2012
شاخەوان عەلی حەمەد
پێداچوونەوە
محەمەدئەمین رستگار
پێشەکی
ئاری ئاغۆك

2012
خەونی حوشتر
شاخەوان عەلی
خونچە گوڵەکانی کوردستان

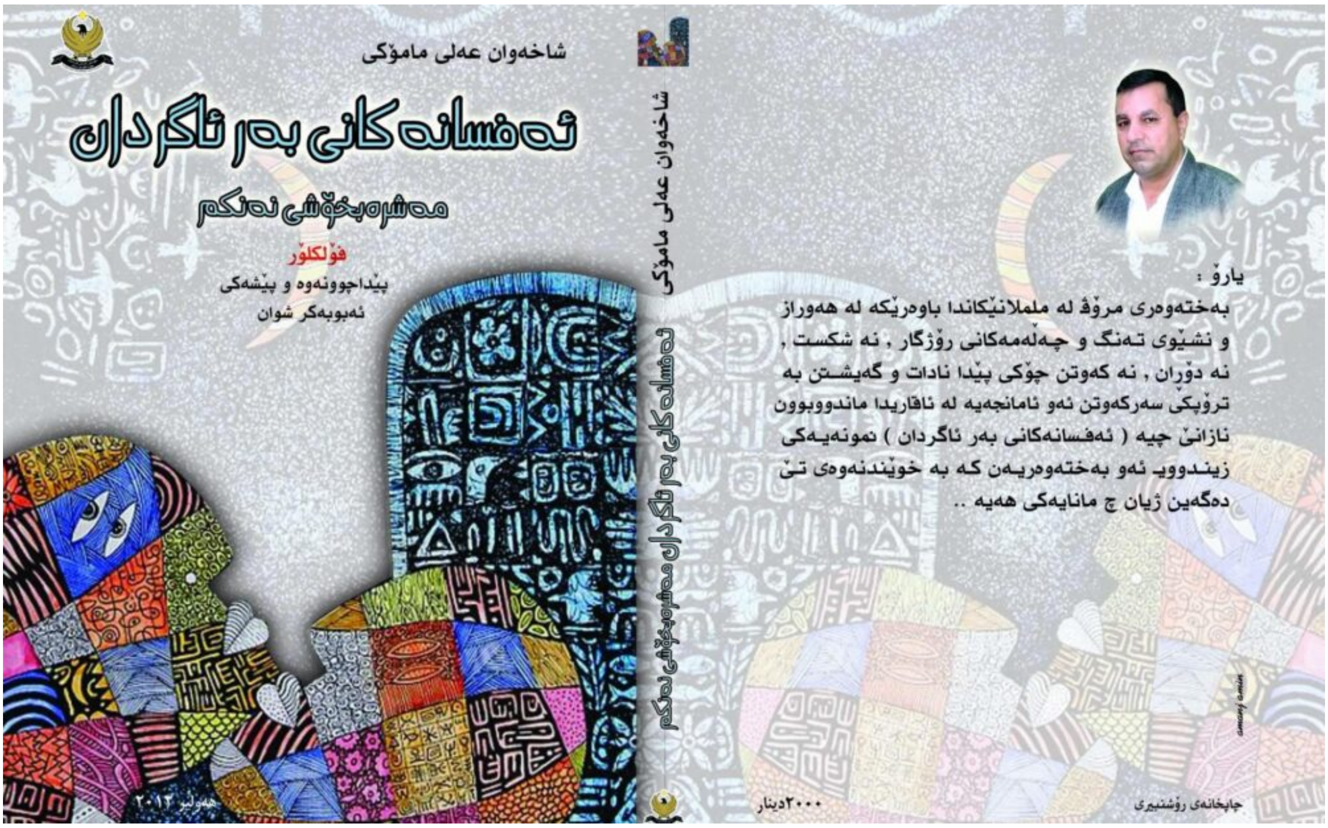

بـا .. شیعری سەلام عومەر

فانەسەکی نەو رەشەبام
بادەیەوە
روناکیەکەم لەبستەنە

وەك كۆلارەيەكى هەور بڕ
با دەخوازێ
داوەكەيم لێبپسێنێ

* * .

هەندێ كەڕەت
با يەكى خۆڵاويە و
لە پێچێكا
يان دەربەندێكا گير د□ بێ
زۆر كەڕەتيش
لە شنە و شەماڵ زوير د□ بێ

* * .

با هەرچى بێ
با ئى سەدەى رابردووش بێ
با ئى نێو خەرمانێكى گڕگرتووش بێ
دوور يان نزيك
ل□ نێو بەستێ
هەر دەوەستێ.

تێپەڕينى كتێبە قاچاغەكان بەسنوورە دەستكردەكاندا.. يوسف محەمەد بەرزنجى

دەسپێک وڕونكردنەوە

چاپكردنى كتێب، ڕۆژنامەو گ□قارەكان، ساڵى ١٩٧٨ و دواى ساڵى ١٩٨٠، لەدۆخ و هەلومەرجێكى تايبەتيدا بوو، هەموو نووسين و بابه□ت□ك لە باشوورى كوردستان و عێراقدا، لەلايەن حكومەتى تۆتاليتارى و تاك ڕەوى بەعسەوە ڕێگەپێدراو نەبوو، چونكە دەسەڵات و تواناى ڕێژێمى عێراق و كۆنترۆڵكردنى پانتايى ڕۆشنبيرى و سەپاندنى دەسەڵات بە

زۆربەی هێزو جۆڵوکردنی خەڵکی ناڕازی و ئۆپۆزسیۆن لەژێر پەردەی یاسادا، دەسەڵات و هێزو هەیمەنەی بەعسی پێشانی هەموو عێراقییەکان دەداو کەس نەیدەتوانی ڕوو بەڕووی بەعس و تواناکانی بووەستێتەوە، بەرەی نیشتمانی(الجبهة الوطنية الديمقراطية) کە حیزبی شیوعی عێراقی بەشداربووی ئەو بەرەیە بوو لەگەڵ حزبی بەعسدا، لەیەک بەرەداهاوبەش بوون پێکەوە، بەعس گەمارۆی ئەم پارتەیشی دابوو، زۆری خەڵکە ڕوناکبیرو خوێندەوارەکە دووی حیزبی شیوعی کەوتبوون و هاوپەیمانی بەعس بوون، ئەوانیش لە سایەی زەبرو زەنگ و تواناکانی حزبی بەعس و ڕژێمەکەی نەیان دەتوانی تەنانەت لە ڕوویی ڕۆشنبیرییەوە گەشە بە بوارەکە بدەن و چاپکراوەکان بەگشتی گەشەپێبدەن و ئاستی ڕۆشنبیری و سیاسیی بەتایبەتی چاپەمەنییەکان گەشەپێبدەن، ئەوەش بەهۆی ئەو فشارە زۆری کە لە سەر پارت و کەسایەتییە سیاسیی و ڕۆشنبیرییەکان بوون، چونکە دەرگایی ئازادی و بۆچونە کراوەو دەربڕینە ئایدیۆلۆژییەکان لەقاڵبدراو گەمارۆ دراوبوون لە عێراقدا، هەموو چاپەمەنییەکان لەژێر چاوەدێری سانسۆردا بوون، تەنانەت گەر لەساڵی ۱۹۷۰ تا ساڵی هەشتاو وەدەرنانی شیوعییەکان بکەین لەعێراقدا بەرهەمەکی ئەوتۆی سیاسیی و ڕۆشنبیری وەک چاپکراو ڕێگە بەبڵاوکردنەوەی نەدراوە، هەموو چاپکراوە تەوەری وئایدیۆلۆژییە فیکرییەکان دیاری کراو بەپەنجەکانیش دەژمێردرێن، چونکە سانسۆری عێراق ڕێگەی بەبڵاوکراوەی بەرەی چەپ نەدەدا بەئەوەی لاوان و گەنجان پێیی کاریگەر و سەرقاڵ بکاو وەک شارە زوردەوالێک لە خۆی بوروژێنێت، ئەو سەردەمەش باوو گەشەی بەری سۆشیالیست و چەپەکان و بیروبۆچونەکانی مارکسیزم ــ لینینیزم و ماو هۆشیمینەو جیفاراو ئەوانی تربوو، بۆیە ئەوەی بەنی ئایدیۆلۆژیاو ئەم جۆرە بابەتانی لەبهاتایەو بە عەرەبی و کوردی و فارسی و.... دەست ڕژێم بکەوتایە لەزیندانەکاندا تونددەکرا، بۆیە تەنانەت شیعرو چیرۆک و بابەتە ئەدەبییەکانیش لەژێردەست و چاوی سانسۆرو ڕژێمی بەعسدا دەرنەدەچوون، ئازادی ڕوناکبیری و چاپ وچاپەمەنی بەتەوای خنکابوون، هەموو بەرهەمێک بڵاو نەدەکرایەوە.

چاپەمەنی کوردی

چاپەمەنی کوردی لە ژێر فلتەرو سانسۆرێکی گراندا بوو، فشاریش زۆربوو، بەعس ڕێگربوو لە بەرهەمەکاریگەرەکان لە شیعر و چیرۆک ووتار و بابەتی بەرگری، شیوعییەکانیش لەبەرە لاوازەکەیاندا نەمان و چونە شاخەکان و زۆرێک لەئازادیخوازانیش لەزیندانەکاند شەویان ڕۆژ دەکردەوە، شاخەکان و گوندەکانی کوردستان بە ئازادیخوازان

سیخناخ بوونو بەرەو گەشەسەندن دەچوون، لە ساڵانی هەشتاکان لە ساڵێکدابیست کتێب جگە لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی ژێردەسەڵاتی بەعس وەک ڕۆژنامەی(هاوکاری، گۆڤارەکانی بەیان، ڕۆشنبیری، رۆژی کوردستان، کاروان، دەردەچوون ڕێگە بە بابەتە گرنگە کانی وەک مێژوو، کەلەپوور،شوێنەوار… نەدەدرا هەمووی بابەتە ڕۆشنبیرو ڕوناکبیرییەکان لە چیرۆک و شیعردا بچوک کرابوونەوە، زۆر گرنگی بەم باتانە دەرا، چونکە مەترسی بۆ سەر ڕژێم و دەسەڵاتەکەی نەبوو، جارجار لێکۆڵینەوەو بابەتی تێۆری زمانەوانیش بەکەمی دەردەکەوتن، بۆیە نێوەندی ڕۆشنبیری لە ژێر فشارو سانسۆی قورسدا بوون، بۆ ئەوەی خەڵکو نەوەکان وشیارییان بۆ کێشەی گەلەکەیان نەبێت و بەهەموو شتێک ڕازی بن و تەنیا دژی دەسەڵات و سیستەم نەبن.

شۆڕشی ئێران وچاپەمەنییە کوردییەکان

لە دوایی ساڵی ١٩٧٨و١٩٧٩ بەدوواوە، شۆڕشی ئیسلامی لە ئێران لەهەڵچون و گەشەکردندا بوو، زانکۆ وقوتابخانەو کارخانەو شوێنە چڕەکانی شارەکانی ئێران دەستیان بەخۆپیشاندان وناڕەزایەتییەکان کردوو، ساڵی ١٩٧٩ (محەمەد ڕەزاشا) یان لە وڵاتەکەیان وەدەرناو ئازادیخوازان و ڕوناکبیران هەوای ئازادیان ه□□م□ژی و چاپەمەنییەکان لەو وڵاتەش بەئازادیی هاتنە مەیدانەکەوە، ئەم تەوژم ودۆخ وهەلومەرج□ نوێیە سیاسییە ڕۆژهەڵاتی کوردستانی گرتەوە، چاپەمەنی و سیاسەت و پارتەکان کەوتنە دۆخ وهەلومەرجێکی نوێوە، شارو گوندەکانی ڕۆژهەڵات سوکە ئازادیی وسەربەستییەکیان بۆ گەڕای□و□ ه□بوو، حزب و پارت و ڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەستیان بەکارو چالاکی ئازادانە کرد، چاپەمەنی و کتێب و ڕۆژنامەو گۆڤارەکان … دەستیان بەبڵاوکردنەوە بەکوردی وفارسی کردو چاپخانەکان دەستیان بەچالاکی چاپەمەنی کرد، پارت وڕێکخراوە کوردییەکان لە شارەکان ڕۆژنامەو گۆڤارو چاپەمەنییەکانیان بەکتێبیشەوە پەرە پێدا بەشێوەیەکی ئازادانەو بێسانسۆر.

چاپەمەنیە کوردییەکان لە ڕۆژهەڵات

جگە لەچاپەمەنییەکان کە لەلایەن پارت و حزبەکانی ڕۆژهەڵاتەوە چاپ□د□کران و ب□□اودەبوونەوە، لە شاری مەهاباد دوومەلا بە ناوی (سەیدیانی مەهاباد)، چاپەمەنییەکیان دانابوو بە ناوی(سەیدیان)، ئەو چاپخانەیە لەئۆفسێت و فۆتۆکۆپی پێشکەوتوو پێکهاتبوو، ئەم چاپخانەیە لەدوای سەرکەوتنی شۆڕی ئیسلامی ئێران و ب□□ک□شانی ئازادی بەسەر شارو گوندەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دامەزراو دەستی بەچاپکردنی کتێب کرد. وەک مەسەلەیەکی ڕۆشنبیری و بازرگانی، سەیدیانی مەهاباد، زیاتر ئەو چاپکراوانی دووبارە چاپدەکردەوە کە

پێشتر لە باشووری کوردستان چاپکرا بوون و تیراژیان یان لە کتێبخانەو کتێبفرۆشییەکاندا نەمابوو یان زۆر کەم بووبوونەوە، بۆیە چاپخانەی (سەیدیان)ی مەهاباد ئەم بەرهەمانەی چنگ دەخستوو بە تیراژی زۆر لەچاپی دەدانەوەو دووبارە لە سنوورەکانەوە بەهۆی وڵاخدارەکانەوە لەگەڵ کەلوپەلی بازرگانی وقاچاخەکاندا ئامدیووی باشووری کوردستان دەکرانەوەو خوێنەرانیش کە پێشتر ئەم بەرهەمە چاپکراوانەیان دەست نەکەوتبوو، یاخود تامزرۆی دەخستنی بوون بە ئەوەی هەیانبێت، لە نرخێکی مام ناوەندا دەهاتنە ناو شار و گوندەکانەوەو خوێندەواران دەیانکڕین.

کتێبە قاچاخەکان یان قەدەغەکان

چێن فەرش، سرکەیی، قوماشی پیاوان و ژنان پێڵاو گۆرەوی بستە، فستق وخەنەو وسەمەو، جگەرە... لەڕێگەی وڵاخدارەکانەوە بەنێوگوندو سنوورەکاندا دەهاتنە کوردستانی باشوور بەتایبەتی بە دەڤەری پشدەرو شارباژێڕو پێنجوێن و شانەدەری و هەڵەبجەو گەلێک شوێنی تر، ئەم کتێبانەش هەر لەڕێگەی ئەم وڵاخدارو قاچاخچیانەوە دەهاتنە ئەردوگای شانەدەری، قەڵاچوالان و میراواو شاناخسێ و... گەلێک شوێنی تر، ئەوەندەی من بزانم ئەوانەی زیاتر بەمەسەلەی بازرگانی لەڕێگەی قاچاخچییەکانەوە کتێبیان دەهێنا، ئەم بەڕێزانە بوون، کەمال مەروەیی، حەمەلاو، مەلاحەسەن کە لەگەڵ کەمال خزم بوون، ئەمان زیاتر لە ڕێگا قاچاخەکانی شارباژێڕەوەو بە ناو سەربازگەو مەڕگەکاندا لە سنوورەکانەوە کە زۆریش پڕ مەترسی بوون دەیان هێنایە مەروە و شاناخسێ و قەڵاچۆلان و ناو شاری سلێمانییەوەو بە ئەمەو مانان و هەندێک کتێبخانەدا ساخیان دەکردنەوە، ئەوانی لە سلێمانی ئەو کتێبە قەدەغەکراوانەیان دەفرۆشت، کتێبخانە (پەیام) لەکۆتایی شەقامی مەولەوی بەرانبەر سەرۆکایەتی زانکۆی سلێمانی جاران، خاوەنەکەی مامۆستا ئەنوەر برزو بوو. کە بەکتێبەکانەوە دەستگیرکراو پاش چەند ساڵێک ئازادکرا، کتێبخانەی زمناکۆ خاوەنەکەی خوالێخۆشبوو مەلاسەعیدی زمناکۆ لە شەقامی کاوە، کتێبخانەی ژیان خوالێخۆشبوومامۆستا مستەفا، کتێبخانەی هودا، تەنیش مزگەوتی گەورە خاوەنەکەی خوالێخۆشبوو مامۆستا ئەحمەد، ئەمانە، وەک کتێبخانەی فەرمی بەنهێنی ودزییەوە کتێبەکانیان بڵاودەکردەوەو دەفرۆشت، ئەمەش لە شەقامی مەولەوی وەکدەستگێڕی سەر شەقام ئەم کتێبانەمان لە قەڵاچوالان و شانەدەری و هەڵەبجەو بەستەستێن وقەڵادزێوە دەهێنا بۆ سلێمانی و بڵاومان دەکردنەوەو دەمان فرۆشتن ئەوانەی شەقامی مەولەوی وەک خوالێخۆشبوو شەهید مەحموود خاکی، یوسف محەمەد، ئیسماعیل محەمەد، شێخ عومەر محی ددین، کەمال کەڵەندەر، دلێر غەفور، شەهاب جەمال، عوسمان، خالیدی حەمەکاکەڕە و مامۆستا محەمەد

مەحموود حاجی مامەندی، کە ئەم دووانەی دوایان بەکتێبەکانەوە دەستگیر کران و لە(٢٤ــ٦ــ١٩٨٤ تا٣٠ــ٦ــ١٩٨٥)لە بەندیخانە مانەوە، کە پاشان جۆری دەستگیرکردن و مانەوەیان لە بەندیخانە لەزمان و بیرەوەری خۆیانەوە لە پاشکۆی ئەم نوسینەدا بڵاودەکەینەوە،من و مەحموود خاکیش چەندجارێک بەهۆی چاودێری و کتێبەکانەوەدەستگیرکراین و گیراین و براینە ئەمنی بەلدەو پۆلیسی سەراو بەهۆی لێکۆڵینەوەو وریایی و یەک دەنگی خۆمانەوە ئازاد کراین، چەند جاریش هەڕەشەو ئاگادارکراومەتەوە لە سەر دانان و بڵاوکردنەوەی ئەو کتێبانە، تەنانەت بە خزمەتگوزاری شارەوانیش هەراسانیان دەکردین. یەکدوجاریش ملازمی ئەمن (علاء) لە سەرچاپکراوە کوردی و تەنانەت عەرەبیەکانیش هەڕەشەی لێدەکردووم کە ئەو کتێبانە دانەنەم وەنەی فرۆشم وەک ملوانکەی شینی شەریف، و دیوانی پیرەمێرو قانع و... ئاسایشی بەعس هەمیشە کتێبفرۆشی سەرشەقامەکانی خستبووە ژێرچاودێری و فشارەوەو زورنەمان دەتوانی هەموو کتێبێک بە خەڵک بفرۆشین ئەوەی نەمان ناسیایا نەمان دەتوانی کتێبەکانیان پێبفرۆشین، بەجگەلەوانەی کەمتمانەمان پێیان هەبوو، بەتایبەتە خوێندەواران و شاعیران ونوسەران و هەندێ بەڕێوەبەری فەرمانگەو قوتابخانە لەموشتەریەکانمان بوون دەمان ناسیین و چاپکراوە ئێرانی وکتێبە (چەپە) عەرەبییەکان و بڵاوکراوەی کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی ئێران لەڕێگەی کاک فاروقی نەقشی و ئەوانی ترەوە، وەک حزبی دیموکرات لە ڕێگەی عەبدولقادری دەبباغی و کۆمەڵەی یەکسانی لەڕێگەی کاکە عەبەو کاک مەنسورەوە بەیان دەگەیاندینە ناو شارەوەو بڵاومان دەکردەوەو کاریگەری زۆری لەسەر خوێندنەوەو خوێنەرەکان هەبوو .. محسن شاسواری گۆڤاری چیای لە شاخ کە خۆی بڵاوی دەکردەوەو دەری دەکرد وەک سەرنووسەرو خاوەنی گۆڤارەکە بەی دەهێنام بە بڵاوکردنەوە، گەلێک بابەتی تریشمان بڵاودەکردەوە وەک کتێبەکانی پاسەک زیاتر لەڕێگەی مامۆستا عەبدوڵا ئاگرین و یەکێتیی وحزبی شیوعی و... ئەوانەزیاتر بەندە بڵاوم دەکردنەوەو دەم هێنان بە شار بەڕێگەی تایبەتی و قاچاخ [illegible]دا، جگە لە کتێبەکانی لکە لەلایەن سەیدیانی مەهابادەوە چاپکرابوون.

بەشێک لە ناوی چاپکراوەکانی مەهاباد

دیوانی پیرەمێرد، دیوانەکانی قانع وەک چوارباخی پێنجوێن، گوڵاڵەی مەریوان...، دیوانەکانی گۆران بەهەشت ویادگار، فرمێسک و هونەر، دیوانەکانی ڕەفیق سابیر،پشکۆکان ئەگەشێنەوە، ڕێژنە، دیوانەکانی شێرکۆ بێکەس، تریفەی هەڵبەست کەژاوەی گریان، کاوەی ئاسنگەر، توتنەوانی مەلا ئاوارە، کوردوکوردستانی شوکرولڵەی بابان،کوردستان و کورد دکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملۆ، شەرەفنامەی هەژار، هەژار بۆ

کوردستان، مەموزین،خیام، کتێبەکانی عەلی شەریعەتی، سەید قوتب ئەمانی دوایی لە تاران چاپکرابوون، کوردوکوردستان ئەمین زەکی بەگ سێبەرگ بوو لە یەک کتێبدا، دیوانی ناری کاکەحەمەی بێلو، دیوانی ئەفخەمی، دیوانی تاهربەگی جاف، دیوانی ئەدیب، دیوانی ئەدەب، ملوانکەی شین شەریف، تارک وڕوون و ناڵەی جودایی و پاشەڕۆکی مامۆستا هێمن. پێکەنینی گەدا حەسەن قزڵجی، پێشمەرگە ڕەحیمی قازی، کتێبەکانی سەیدعوبەیدوڵای ئەیوبیان لە تاران چاپدەکران، کتێبەکانی سدیق بۆرەکەیی......، چوارینەکانی بابەتاهیری عوریان، پێشبینیەکانی عەلی بەگی جاف، زۆری تریش..

سەرنج و ڕوونکردنەوە

زیندان بەهەر یەکێکمان نامۆ نییە، زیندان جێگەی زۆرێک لەخەڵکی باش و خەڵکی خراپە، ئەمە تەنیا لەخەڵکە باشەکە دەدوێین کەڕێگەو جێگەیان کونجی زیندانە، نیشتمانپەروەرو دژی نادادپەروەری وستەم خەڵکانێک دەنگی ڕەوا بەرزدەکەنەوەو بەگژ نادادی کۆمەڵگەو ستەمدا دەچنەوەو ژوورە تاریک وشێدارەکان جێگەو ماڵیانەو زیندان مەنزڵگایان، هەر بەهەی نادادی و پێشێلکردنی ماف و ستەمی کۆمەڵگەو دەسەڵاتەوە، ئەوانەی بەرگریکارن لە کۆمەڵ و زوڵملێکراوان زیندان و مەرگ و لەسێدارەدان هەڵدەبژێرن و باکیان لەگیانفیدای خۆیان لەپێناوی سەربەستی و ئازادیدا نییە، کەواتە سیاسەت و بەگژداچونەوەی دەسەڵاتەکی ستەمکار پێویستی بە خەبات و تێکۆشان و خۆفیداکاری و گیانبەخشین و ژووری تاریکی زیندان هەیە، بۆیە تا نادادپەروەری وستەم هەبێت لە ناو کۆمەڵگەدا زیندان و خۆفیدا کردن بەگیان وجەستە هەردە بێت.

بواری ڕۆشنبیری و زیندان

لەمێژووی مرۆقایەتیدا هەڵوێست و گیان فیدایی شاعیران و ڕۆشنبیران و هونەرمەندان بەگشتی مێژووییەکی دوورو درێژەو قوربانیدان و گیانبەخشینی توێژە ڕوناکبیرو هەشیارەکەی نێو کۆمەڵگە مێژووییەکی پرشنگدارو لە مێژووی مرۆقایەتیدا، هەزاران ڕۆشنبیرو نووسەرو هونەرمەند،زانای بەهەڵوێست لەسەر بەرهەم و نوسین و بۆچوونە جیاوازو ناتەباکانیان لە دەسەڵات و کۆمەڵگە ڕووبەڕووی تیرۆر و کوژران و زیندان و دەربەدەری بوون، بوونەتە جێگەی شانازی گەل و نەتەوەو کۆمەڵگەکەیان، گەلی کوردیش بەدەرنییە لەشانازی ئەم توێژەی کۆمەڵگەی کوردی، دەیان نووسەرو ڕوناکبیرو هونەرمەندو تێکۆشەر لەسەرهەڵوێست و بەرهەم و بۆچوونە جیاوازو ناتەباکانیان لەبەرانبەر دەسەڵات و بەرگری لە ماف و ئایندەی

خەڵک، یان گیانیان فیدا کردووە یان کونجی زیندان جێگەیان بووە، دەیان نووسەری وەک شاکرفەتاح، عەبدولخالق مەعروف، دڵشاد مەریوانی جەمال عیرفان، ڕەئووف زوهدی، مەلاعەلی… لە پێناوی گەلدا شەهیدبوون وتیرۆر کراون، ئەویش لە سەر بەرهەم و هەڵوێست و بۆچونە جیاوازەکانیان بووە، لە دژی ستەمی دەسەڵات و ڕێگگری بووە لە سەربەستی و ئازادی گەل. دەیانی وەک کامەران موکری، حەمەساڵح دیلان و… لەسەربەرهەم و هەڵوێستە بەرزەکانیان و بەرگری لەخەڵک و نیشتمان، زیندان و ژوورە شێدارەکان جێگەیان بووە.

کۆمکاریی زیندانییە سیاسییەکان

دوای ڕاپەڕینی زستانی ساڵی ١٩٩١، چەندین ڕێکخراوی سیاسیی ئەدەبی کۆمەڵایەتی و مرۆیی جۆربەجۆر لە کوردستان بەهۆیی زەمینەسازی و لە باری هەلومەرجەکەوە دامەزران، یەکێک لەو ڕێکخراوانە یان لەو سەندیکا دامەزراوانەی، دامەزران بۆ بەرگری لەزیندانیان(کۆمکاری زیندانیانی سیاسیی کوردستان)بوو، ڕۆژێک بەڕێزان مامۆستا محەمەد مەحموودو خالید حەمەکاکەڕەم بینی، وتیان تۆ ئاگاداری کەئەمە لە ناوەڕاستی ساڵانی هەشتادا بەهۆی کتێب وبڵاوکراوەکانیانەوە، لە شەقامی مەولەوی تەنیشت پۆستە دەستگیرو زیندانی کراوین، منیش وتم زۆر ڕاستەو زیاتر لە ساڵێک لەزیندان مانەوەو هەرباش بوو بەو کتێبانەوە ڕەمی نەکران و نەکوژران، ئەوان وتیان بۆیە بەتۆ دەڵێین: بەڵکو هاوکاری مان بکەیت بەشایەتی دان بۆمان لەڕێکخراوی کۆمکاری زیندانە سیاسییەکان بۆ ئەوەی پێناس وەرگرین و ببین بەئەندام لەو ڕێکخراوەدا، منیش گوتم بەسەرچاو هەرکاتێک بتانەوێت دەم لەگەڵتان و شایەتی دەدەم، بەڵام دیارە ئەوە زیندانبوون لە بەندیخانەو ماوەیەکی زۆریش هەردوکتان ماونەتەوەو مەسەلەوهۆکاری دەستگیرکردنتان کتێب و بڵاوکراوەکان بووەو ئیتر شایەدی بۆچییە؟ ئەوان گوتیان وتویانە تا ئێستا دەسە وبابەتی لەم جۆرەمان لەسەر گرتنی ئێوەو مانان بەکتێبەوە بۆ نەهاتووەو ئێوە یەکەم کەسن کەداواتان پێشکەش کردووە لە سەر ئەم بابەتەو داوای پێناسی زیندانیانی سیاسیی دەکەن، منیش ئامادەیی خۆمم دەربڕی و لەگەڵیان چۆم بۆڕێکخراوەکە، ئەوکاتە بنکەیان لەکۆتایی شەقامی سابوونکەران و نزیک ناوەندی ڕۆژهەڵات و دوکانی ناوبەهاربوو، کەمن چووم ئەو برادەرەی لەوێ بوو وتی: دەتوانی سوێند بخۆی کە ئەم دوو کەسە واتە: محەمەد مەحمودو خالیدکاکەڕە لەسەر کتێب و چاپەمەنی قەدەغە دەستگیرکراون و زیندانی بوون، منیش بەدڵنیاییەوە وەڵام دایەوەو ڕووبەڕوو ووتی: تائێستا بابەتی لەم جۆرەو زیندانی کردنی کەسایەتیمان لەسەرکتێب و چاپەمەنی قاچاغ و قەدەغە بۆ نەهاتووەو ئەمە یەکەمجارە لەم جۆرە بابەتە دەبیستین و تۆماری دەکەین،

بۆيەپاش وتەكانم كەوەرگيران، وفۆرم و دۆسي□كە دەوەڵەمەندكرا ناويان تۆماركرا، پاش ماوەيەك مامۆستا محەمەدم بينيەوە وتی: ئەوكاتەی تۆمان بردوو ماندومان كردی وشايەديت دا بۆمان، تا ئێستا پێناسيان نەداوە پێمان و وتويانە چاوەڕێ بكەن ئەم با بەتەو گيرانی ئێوە زۆر نامۆو غەريبە، بەڵام وەك ستەم ستەم وپێشێلكاری لەمافی ئەم دووكەسەدا كراو تائێستا وەك زيندانی سياسيی وڕۆشنبيری پەسەند نەكراون، ئەوەش بەپێشێلكردنی مافی ئەم دووكەسە دەدرێتە قەڵەم بەداخەوە، بەڵام ئەم دەستگيركردن و زيندانييەی مامۆستا محەمەدو خاليد كە لە سەر كتێب و چاپەمەنی زيندان ودەستگيركراون جێگەی شانازی وسەربەرزی ئەم دوو كەساييەتييە لەمێژووی خۆياندا.

زيندان و كتێب

زۆرێك لە خەڵكی نيشتمانپەروەر بەهۆی بڵاوكردنەوەی كتێب و بواری ڕۆشنبيرييەوە، لەزيندانەكانی بەعس و ڕژێمەكانی تری پڕ لە ستەمی داگيركەرانەوە كەوتونەتە ژوورەكانی زيندانەوەو ماوەيەكی زۆر ژيانيان تێدا گوزەراندووە، من تەنيا دوو كەس لەو كەسانە دەخەمە پێش چاوانی ئێوەی بەڕێز كە لە سەر بڵاوكردنەوەی كتێب و چاپەمەنی دەستگيركراون و ماوەی ساڵێك زياتر لەزيندانی بەعس لە شاری سلێمانی ماونەتەوە، ئەويش مامۆستا محەمەد مەحمود مستەفا حاجی مامەندی و خاليد محەمەدكاكۆڵ بوون،كە لە ياداشتەكانياندا چۆنێتی دەستگيركردن وهۆكارو مانەوەيان لەزيندان و بەنديخانەكانی حكومەتی بەعس لەبيرەوەرييەكانياندا دەخەنە ڕوو، ئەوەش بۆ بواری ڕۆناكبيرو رۆشنبيری زۆر گرنگەو مێژوويەكی پێويستە كە لە بارەيانەوە بدوێين، ئازارو نەهامەتی و ناڕەحەتی ئەم جۆرە كەسانە بخەينە ڕوو،هەروەها خەڵكانی ڕۆشنبيرو خوێندەوار لێيبەئاگا بن،هەرچەند پێش ئەمانيش چەندين كەس بەهۆی بڵاوكردنەوەی كتێب وچاپەمەنييەوە كەوتونەتە بەنديخانەو زيندانەوەو ماوەيەك ژيان وتەمەنيان تێدا گوزەراندووە، وەك مامۆستا ئ□ن□و□ر برزوو،مەلاحەسەن محەمەد، كەمال حەمەسعيدمەروێی، يوسف مەلاحەسەن، مەحموود خاكی، عومەر عەبدولڕەحمانی كتێبخانەی سلێمانی،شێخ ئەنوەر، يوسف محەمەد،... وە گ□ل□□ك كەسی تر ك□ بەهۆی چاپەمەنی وبڵاوكردنەوەی كتێبی قەدەغەكراوەوە لەلايەن ئاسايشی ڕژێمی سەركووتكەری بەعسەوە لەزيندان و بەنديخانەكانی حكومەت توندكراون و جۆرەها ئازارو ئەشكەنجە دراون كە نمو□ن□ی ئەو ئازارو زيندانيكردنانە لە بەنديخانەكان لەم دووياداشت و بيرەوەريانەدا دەبينرێت.

ياداشتی زيندان

بەهۆی کتێبە قەدەغەکا نەوە
(1)
محەمەد مەحموود مستەفا
(٢٤ــ٦ــ١٩٨٤ تا٣٠ــ٦ــ١٩٨٥

چۆنیەتی دەستگیرکردنم لەلایەن ئەمنی سلێمانی
لە بەهاری(1984) لە ڕۆژێکی ڕەشەبادا، ئێوارەیەك كە سەرقاڵی دانانی کتێب و گۆڤارو بڵاوکراوەکانم بووم لە نزیك بەردەکی سەرا نزیك پۆستەی سلێمانی لە شەقامی مەولەوی، کەسێکی جامانە بە سەری کورتە باڵا کە لە لە پیاوێکی هەژار دەچوو شەڕواڵەکەی زۆر کورت بوو، وتی: کاکە گیان ئەم پەرتووك و کتێبانە هی کێن؟ هی تۆن؟ ئێمە ئەو کاتە زۆر دەترساین لەو جۆرە پرسیارانەو هەموو کوردێك دەیزانی کە پیاوانی ڕژێم چەند ترسناك و سامناك بوون، بەڵام هەڵەم کردو بەدڵێکی پاکەوە یان لەنەزانیەوە، بێ سێ و دوو وتم، بەڵێ: یەکسەر دەمانچەیەك لە دواوە خرایە سەر سەرم، کە سەیرم کرد پیاوێکی ڕەشتاڵەی درێژ بوو. بردیانم بۆ لای بەریدەکەو خستیانمە بەڕازیلییەکی شینەوە، کە سەیرم کرد برادەرێکی تریان گرتبوو (خالید حەمە کاکۆڵ). بردیانین بۆ ئەمنی بەلدە لە لای زانکۆی سلێمانی کەکەمپی کۆن، لەوێ هەندێ پرسیاریان لێکردین و سوێندیان خوارد ئەگەر ڕاست بڵێین هەر هەمان شەو دەچینەوە ناو خێزانی خۆمان، بەڵام وەڵامەکانی ئێمە بە دڵی ئەوان نەبوو. لە پاش ترسانێکی زۆر و لێدانی چەند زللەیەك هەر ئەو شەوە ڕەوانەی ئەمنی سلێمانییان کردین. لە ئەمنی سلێمانی هەر دووکمان پێکەوە بووین، پێیان وتین ئێوە گەنجن سەرەتای ژیانتانە ڕاستیمان پێ بڵێن، وەڵاهی دەچنەوە ناو کەسوکارتان. ئەم کتێبانە قەدەغەن دژی شۆڕشن(الثورە)، لە کێتان کڕیوەو وەرگرتووە.. لە کوێوە هێناوتانن.. چۆنتان دەستکەوتووە.. لە وەڵامدا وتمان وەڵاهی لە دەستی خەڵك لە بازاڕ کڕیومانەو نایان ناسین. من وتم: ئایا تۆ شتێك لە بازاڕ بکڕیت بە کەسە فرۆشیارەکە دەڵێیت ناوت چییە؟ زۆر تووڕە بوون و یەکسەر چاویان بەستینەوەو زۆریان لێداین و بە چاو

بەستراوێو کردیانینە دەرەوەو خالیدی حەمە کۆڵیان بانگکردە ژوورەوە، بە مەزندە زیاد لە نیو سەعاتی پێچوو، لەو ماوەیەدا کە دەنگی پۆستاڵ و قاچیان دەهات شۆڕی دڕوونییان لەگەڵ دەکردین و دەیان وت لە دوای لێدان و کارەباو ئەشکەنجەی زۆر ڕەمیان دەکەینێو.. پاشان منیشیان بردەوە ژوورەوەو یەکسەر وتی: هاوڕێکەت کە ناوی خالیدە هەموو ڕاستییەکی پێوتوین و چۆتە ماڵەوە، تۆش هەر وەکو ئەو ڕاستیی بڵێیت، چونکە گەنجیت و، بۆ ژیانی خۆت دەخەیتە دۆزەخ و مەترسییەوە. وتم: هەر چیم پێوتوون هەر ئەوەیە ڕاستییەکەی، من لە پێناوقوت و ژیاندا ئەوەم کردووە، نەمزانیوە کتێبەکان قەدەغەن. وتی وێنەی هەڵگیراوەو خۆفرۆش جەلال تاڵەبانی.. کە ئەو دژی حکومەتە؟ وتم من سەیری ئەو کتێبەم نەکردووە.. وتی: تەنها یەك کتێب نییە، زیاتر لە بیست کتێبی وەهای تێدایە، بەڵام ئێوە هەر لە منداڵی سەر بڕشکەوە هەر فێری خیانەت و درۆ کردنن، بە شەق نەبێت یەك وشەی ڕاست لە دەمتان ناکەوێتە خوارێوە.. کەوتە لێدانم بە کێبڵ، بە جۆرێك هیچ مرۆڤێك ناتوانێت گیانلەبەریش ئاوها ئازار بدات.. بە دەم لێدانەوە بەردەوام جوێنی دەداو وشەی دووبارە نەدەکردەوە، هەتا لە هۆش خۆم چووم. کاتێك بە ئاگا هاتمەوە لە ژوورێکدا بووم تەنها یەك بەتانی تێدا بوو. هەموو دیوارەکان نووسرابوون،دیمەنێکی ترسناك، لەسەر دیوارەکان نووسرابوون ئاخ خوایە چیم کردبوو ئەمەت بەسەر هێنام، بە خوێن نووسرابوو کوردستان، کە ڕاستی یادگارییەکە هەرگیز لە یاد ناچێت، بەڵام ئەوەی لەو کاتەدا دڵم پێی خۆش بوو سەیرم کرد، خالید لە ژوورەکەدا بوو، دۆخی لە من باشتر نێ بوو، وتم ئۆخەی خالید ئەوە لێرەیت.. وتی: بۆ پێت خۆشە وتم: ئەمنەکان وتویانە تۆ ئازاد بووی، ڕاستییەکانت درکاندووە، ئۆخەی کە درۆ بوو. زۆری پێنەچوو دوو هاتنە ژوورەوە، یەکەمیان وتی: تعال جلال، وتم من جەلال نیم محەمەدم.. دیار بوو جگە (کۆماری کورد) (شرارە) یەك لە ناو کتێبەکاندا بوون، ئەویشیان بینیبوو.لێ پێ یەك زللەی باشی لێدام و هەروەها زللەیەکیشی لە خالیدیشدا، وتی: نەتان دەزانی کە خیانەت بەری کورتە، بەسزای خۆتان دەگەن. دەبێت بتان کەین بە پەند بۆ هاوکارانتان. ئەوان دڵسۆزانە لە بەرەکانی جەنگدا بەرگری دەکەن. ئێوەش لێپشتێو خەنجەری ژەهراویمان لێدەدەن! ئەو چووە دواوەو ئەمنەکەی تر هات وتی: ئەوێ قوتوویەکە بەکاری بهێنن بۆ پێویستی، وە اللێ یەك قەترە پیسی بکەوێت دەبێت بە زمان خاوێنی بکەنێوێ، یەکی دوو کێبڵی باشی گەیاندینێ و ڕۆیشتن. ئەو شەوە لە بەر ئازاری لێدان کەسمان خەومان لێنەکەوت. هەردووکمان بە تەمای ژیان نەمابووین. بەدەم گریانەوە وتمان ئێمە خۆمان ڕۆیشتین توخوا

با لێدان کۆڵمان پێ نەدات. پەیمانمان بۆ یەکدا. من درۆیەکەیانم بیری خالید هێنایەوەو وتم :خالید من توانیم ئەو درۆیەم بە سەردا تێپەڕێ، کە وتیان تۆ بەربوویت یەك وشەیان پێ نەدرکاندم. بەیانی پیاوانی ڕژێم هاتن بردیانین، بەڵام نەماندەزانی کات چەندە، چونکە هەتا قەڵەم و پارەو هەرچییەکمان پێبوو لێیان وەرگرتبووین. گەیشتمە بەر قادرمەیەك قاچم بەر قاچی کەوت، وتی: گەواد (حاقید)ن ئەوە بە ئارەزوو شەقم تێهەڵدەدەیت؟ وتم وەڵڵا نەم زانی، شەق و شەقاز لە یەکی زۆربەهێزی لێدام و وەك جاران بردمییان بۆ ژووری ئەشکەنجەدان و هەر وەك جاران وتی: بەشەرەفم بەویژدانم ئەمە دوا ساتەکانی ژیانتە ڕاستی بڵێ و بچێرەوە ناو کە سوکارت، ئەگەر ڕاستی نەڵێیت: کە سوکارت هەمووی دەگرین.. وتم وەڵڵا ئەوە هەموو ئەو ڕاستیانەیە کە ئەیزانم و هیچی تر، من درۆ ناکەم. وتی: درۆ.. درۆ.. بۆ ڕاست دەزانن!! توخوا ئێوە شایستەی ژیانن کەوتە لێدانم و وتی: ئەم جارەش قەیناکات ناتۆپێنم وەکو سەگ، بەڵام باش بیری لێبکەرەوە. دوای ئەوە بە چاو بەستراوی بردیانمەوە ژوورێوە.(خالیدی حەمە کاکۆڵ) کە لە من بە تەمەنترو چاوکراوەتر بوو وتی: با هەوڵێکی ڕاکردن بدەین، وتم چۆن؟ وتی با لەم پەنجەرەیەی سەرەوە ڕابکەین، وتم ئەی چۆن ساحیبەکە دەربهێنین؟ وتی: من ئەچمە سەر پشتی تۆ و ئەگەر زانیم ڕێگە هەیە بۆ هەڵاتن ساحیبەکە وردە وردە دەردەهێنین. وتم (خالید) پێمان بزانن زۆر خەتەرە.. وتی: چ هیوایەکی ژیان هەیە بۆ ئێمە جگە لەمە؟ (خالید) چووە سەر پشتی من دەستی گەیشتە ساحیبەکەو خۆی بەرز کردەوەو سەیری کرد وتی: بەداخەوە هێزێکی زۆری لێیەو ناتوانین هەڵبێین. ئیتر هیچ هیوایەکی هەڵهاتن لەلامان نەماو بێئومێد بووین لە بیرێکێکمان. جار جارە دەهاتن بەر زللەیان دەدایین. چەندین جار لێدان و ئەشکەنجەدان دووبارە دێ بووەوە. هەموو جارێك چەندین درۆیان دەکرد کە ئەمە ئاخر ڕۆژی ژیانمان دەبێت. بەڵام هەر وەك جارەکانی پێشتر بەدرۆ دەرئەچوو. چەندین جار دەیان وت: کارەباتان لێدەدەین. هەڵتان دەواسین، بەڵام هیچی هێندەی ئەوە کاریگەر نەبوو کە دەیانوت کەسوکارتان دەهێنینە ئێرە. خۆزگە ئەو دیمەنانە وەك خۆی بتوانرایە بە پێنووس نیشانبدرێت.. حەزمان دەکرد یەکجار ڕۆحمان دەربچێ و نەجاتمان بێت. لەگەڵ (خالید) باسی ژیانمان دەکرد دەمانوت: خۆزگە خودا ئەم تەمەنەی کۆتایی پێبهێنایە، چەندین جار لە خودا دەپاڕاینەوە بۆ ئەم مەبەستە.. دەمان وت: گریمان ئێستا بەربووین و ئازادین، ئایا ئەم بەندیخانەیە لەو ئازادییە خۆشتر نییە.. لە بەندیخانەیەکی بچووکەوە دەچینە بەندیخانەیەکی گەورەتر. لەم قسەو باسانەدا بووین ئەوەندەمان زانی گەنجێکی قژ زەردی

جوانیان هێنا. هەموو گیانی هەر خوێن بوو. هەر لە دەرگاکەوە یەك پاڵیان پێوە نا بە دەمدا کەوت. بە ئێمەیان وت: یا اللە گەوادینە بڕۆنە دەرەوە. بردیانینە ژوورێکەوە کە سەیرمان کرد زیندانییەکی زۆری لێیە.لاوێك بە ناوی (مام هەژار)ەوە پێشوازی لێکردین و یەکسەر بۆ ئەوەی بوار بدات بەدەنگێکی بەرز وتی: ئاگاتان لە خۆتان بێت نەڵێن: زیندانین، پیاو خراپمان تێدایە، چیتان وتووە هەر ئەوە بڵێن: ئێمە دەبێت شانازی بەم گەلەوە بکەین کە هەموو لێدان و ئەشکەنجەدانی دوژمنان نەیتوانیوە یەك زەڕە لە هێزی نیشتمانپەروەری و هەڵوێستی جوامێرانەی پیاوێکی وەك (مام هەژار) لەق بکات، بەڵکو بەهێز دەبێت و هەوڵی ڕزگارکردنی گیانی کوردێك دەدات کە هەرگیز نەیدیوە لە زینداندا نەبێت. دەبێت چ ڕۆحێك بێت. دەبێت چ هەستێك بێت کە خۆی لە ئێمە دۆخی باشتر نییە، بەڵام گیانی ئێمە لا گرنگترە لە ژیانی خۆی! هەزار دروود… هەزار سڵاو.. هەزار جار ئافەرین.. هەزار هەزار جار دەستخۆش کە نەتهێشت بکەوینە تەڵەی دوژمنەوەو گیانت ڕزگار کردین. خۆزگە ئەمانە نموونەیان گەشاوەتر بوایەو هەرگیز لە یاد نەچونایە. ئاخۆ ئەو پیاوەو چەندین قارەمانی تر بووبن کە‌ڕێنمووێنی و ئامۆژگاری هەزارانی وەکو منیان کردو و گیانی خۆی بەخت کردبێ لە پێناوی خەڵکی تردا، بەڵام بوار نەڕەخسابێت بنوسرێت، بەداخەوە..! ئیتر هەر کەس پرسیاری لێدەکردم لە ناو زیندانەکاندا وام دەزانی لە بەر دەم جەللادەکاندام زۆر بە زەلیلی قسەم دەکرد. ڕۆژانە شتەکان دووبارە دەبوونەوە. لە ناو سێ ژووری زینداندا، هەر سێ ژوورەکە پەیوەندییان بە یەکترەوە هەبوو. زیاد لە حەفتا زیندانی تێدا بوو، ئەوەندە قەرەباڵغ بوو لەکاتی نوستندا جێگای ئەمدیواو ئەو دیوو نەبوو.(مام هەژار) بە یەك گوێزان ڕیشی زیندانییانی دەتاشی و دوایی گوێزانەکەیان لێدەسەندەوە. زیندانییەکان زۆر لە خواردن و پێویستییەکانی ژیاندا دۆخیان خراپ بوو، کە هەرگیز ئەو بارو دۆخانێ بە بیری مرۆڤدا نایەت هەتا گەیشتبووە دۆخێک بە چەند زیندانییەك، یەك جگەرەیان دەکێشا. هەر یەکەو یەك مژ، کە ئەگەر یەکێك مژەکەی درێژ بوایە ئاگادار دەکرایەوە، لە لایەن هاوڕێکانییەوە.

(خالید) دەنگی خۆش بوو، گۆرانی مەزهەری خالقی دەوت، زیندانییەکان لە باتی دڵیان خۆش بێت دەگریان.. نموونەی ژیانی سەخت ئەوە بوو، خواردنی ئێوارە بەجۆرێك خراپ بوو کەس نەیدەخواردو وەك خۆی دەیانبردەوە.

ناوی زۆر بەی زیندانیانم لە یاد نەماوە، بەڵام ئەوەی لە یادما مابێ ئەمانەن: (خالیدی حەمە کاکۆڵ، مام هەژار، سێران، جەباری شێخ عەلی پاڕەزان، هاوڕێی حاجی ئەحمەدی پاڕەزان، کەمالێکی تر لە

شانەدەر گیرابوو، خەسرەو، حسەین، مەلایەك لەسەر سنوور گیرابوو، حەمەی مام عەلی، مامۆستا عەبدولڕەحمان، هەڤاڵ، عەبدوڵڵا، سیروان، سەیفەدین،....).

که لە زیندادا بووین شتی زۆر ناخۆش ڕوویدەدا. گەر بە هەڵەدا نەچووبم (15/10/1984) بوو ژنێك گیرابوو زۆر ئەشکەنجە دەدرا. نزیك ئەو ژوورانەی ئێمە بوو، زۆر هاواری دەکرد بەجۆرێك هیچ مرۆڤێك نەبوولە دەنگەکەی نەگری. سێ شەو بەردەوام بوو، ئیتر نازانم بەربوو یان شەهید کرا. هەرگیز ئەو دەنگ و گریانەم لە یاد ناچێت. ئەو دۆخە بەردەوام بەرەو خراپتر دەچوو. ئێمە سەرسەخت بووین یان مرۆڤ سەرسەختە! هەر یەك دەقیقەی بە سەعاتێك و یەك ڕۆژی بە دوو مانگ دەبوو لە درێژیدا. ئەو کوردپەروەرانەی کە دۆمینەو شەترنجیان لە ناوی سەموون دروست دەکرد و بەرەنگاری دوژمن دەبوونەوەو لەژێر دۆشەك و بەتانییەکاندا دەیانشاردەوەو شەوگاری دڵەڕاوکێ و ترس و تۆقاندنییان پێ کورت دەکردەوە..

هەزاران سڵاو لە گیانی پاکی ئەو کەسانەی کە ڕۆحی پاکییان بەخشی و دنیای ئازادیان پێبەخشین.

---

(2)

یاداشتیی خالیدحەمە کاکۆڵ

خۆزگەو ئاواتەکانم تاسان-دەروونم بوو بوو بە لانەی دیمەنە ترسناکەکان ئەو دیمەنانەی کە لاوانی ئەم خاکە تیایدا ئەشکەنجە دەدران و لە ناو تابووتی مەرگدا، نەبوون بە دیاری بۆکەسوکاریان.

بەڵێ: هەموو ئەگەرێك لە ئارادا بوون بۆ من لە پێش چاوم دیمەنی لێدانی کێبڵ، کارەبا، پانکە، بوونی هەبوو.

تاریکی ئەشکەنجەدان، بەڵام خۆڕاگری بە سەر هەموو ئەمانەدا هێزی پێدەبەخشیم و زیاتر بەخۆم دەگوت: من لەو هەموو خەڵکە زیاتر نیم و پێویستە ورەم بەرز بێت. نابێ بهێڵم دڵیان خۆشبێت،ئەوکاتەی

دەستگیرکرام دەیوت بۆچی وەستاوی- خێراکە کتێبەکان بخەرە ناو سندوقی ئۆتۆمبێلەکەوە، کتێبەکانم خێراو بە پەلەپەل وترسەوە دەمخستە سندوقی دواوەی ئۆتۆمبێلەکەو بە پاڵ خۆیشمان خستە کوشنی دوای شۆفێرەکەوە، کەمێك دوای من کوڕێکی گەنجی تریان هێناو هەمان دەستوور بەپاڵ خزاندیانە تەنیشتم- دوو چەکدار ئەملاو ئەولایان لێ گرتین و ئۆتۆمبێلەکە بەرەو شەقامی بانک بۆ سەرەوە ڕۆیشت،-خەڵکەکە هەموو لە سەرشەقامەکەوە سەیریان دەکردینو منیش لە دڵی خۆمدا هەموو ئەگەرەکانم بۆ مان و نەمان لێك دەدایەوەو ڕاوێژم بە خۆم دەکرد لە چۆنییەتی خۆدەرباز کردن و لێکۆڵینەوەو قسەکردن. هەموو هیوایەکی خۆدەربازکردن بڕابوون. تەنها کلیلی ڕزگاری زمان و خۆڕاگری بوون. لە دڵی خۆمدا زۆر شتم دەگوت و دوایی بۆ سوود لە قەڵەمم دەدا. تۆ بڵێی ئەو برازایەم کە پێشمەرگەیەو لە تیپی ( ) (ی.ن.ك) ە زانیاری یان لەبارەیەوە نەبێ. ئا ئەم زمانلێدانە، تۆ بڵێی کە سوکارو دایك و خوشکمان بهێنن و ئیهانەمان کەن؟ تۆ بڵێی… تۆ بڵێی… گەیشتینە ئەمنی بەلدە- کتێبەکانیان داگرت و بردیانە ژوورەوە- کتێبەکانیان هەڵڕشت- کەسێك کە کورد بوو ناونیشانی کتێبەکانی دەخوێندنەوە-نزیکی نیو سەعاتمان لەوێ پێچوو. چاوی من و ئەو کوڕەش کە دوایی ناوم زانی (محەمەد مستەفا سەعید) بوو بەسترایەوە- من بە پشتێنەکەی خۆم- توندبەستیانمەوە و کتێبەکانیان کۆکردەوەو دیسانەوە بەپاڵ خۆمان و کتێبەکانییان خستەوە ناو ئۆتۆمبێلەکەو بەرەو خوارەوە کە بەپێی ئاڕاستەی ئۆتۆمبێلەکە دیار بوو بەرەو ئەمن دەچووین، هەر لەگەڵ وەستانی ئۆتۆمبێلەکە دایان گرتین و بە پاڵ و بە شەق یەکێکیان لە دواوە جار جار شەقێکی تێ هەڵدەدام و چاوم بەسترابووە، قاچم هەڵدەکەوت لە قادرمە، بە عەرەبی جنێویان دەداو سەریان دەخستم تا لە ژوورێك کە دیار بوو شوێنی لێکۆڵینەوە بوو کردمیانە ژوورەوە. دیسانەوە یەك بە یەك کتێبەکانیان دەخوێندەوەو کوڕێك وەرگێڕانی کتێبەکانی دەکردە زمانی عەرەبی،-جار جار جنێویان دەداو دەیان وت گەوادانە ئەم کتێبانە چین؟ مەحەمەد کە لە من منداڵتر بوو وتی: وەڵڵاهی ئێمە لە خەڵکمان کڕیوە، ئەوانیش دەیان گوت ئێستا هەموو شتێکتان پێ دەڵێین:لێکۆڵەرەکە- بە تەنها منی داناو جیای کردینەوە لەگەڵ (محەمەد). ئەمجا لێی پرسیم- تۆ ناوت چییە- وتم: (خالید)- وتی: بابە تۆ کوڕێکی گەنجی و پێویستت بە ژیان هەیە، دەزانین کە ڕقت لە ئێمە نییەو ئەمەش کردووتە هەڵەیە،- بۆیە ئەگەر ڕاست و بەبێ پێچ و پەنا هەموو شتێك بڵێیت: ئەوا ئێمەش بەرەڵات دەکەین، بەشەرەفم هیچت لێناکەین بەس پێمان بڵێ لەکوێ هێناوتانەو لە کێتان کڕیوە؟ ئەوانەی بۆیان هێناون کێن؟ ناویان چییە؟ وتم من نازانم لە کەسی

دیاریکراومان نەکڕیوەو نایان ناسین. زۆر لە گەڵما خەریك بوون بە نەرمی،-زانییان هیچییان دەست نەکەوت و بێ هیوا بوون، ئەمجا بە کێبڵێك کە دیار بوو ناوی هەمووی وایێر بوو دەستی کرد بە لێدانم- بە هەموو هێزی خۆی هەر لە ملمەوە بۆ خوارەوە ماوەیەك بەردەوام بێ بەزەیی و دوور لە هەموو ویژدانی مرۆڤایەتی شوێن بەشوێنی لەشم جار لەگەڵ جار و جەستەم لەژێر لێداندا دەیناڵاند ئازارم زۆر بوو، زیاد لە چارەکێك بەم جۆرەو بێ وەستان لە ژێر لێداندا بووم.. تا خۆی ماندوو بوو ئەینجا وەستاو وتی: ها دەڵێیت چی؟ دەتەوێت بەردەوام لێت دەم یان ڕاستیمان پێ دەڵێیت:؟ هیچم نەوت، بەڵام لە دڵی خۆمدا دەمگوت خوا بکات هەر کێبڵ بێت. بەڵام ئەو دیسانەوە دەستی کردەوە بە لێدانم و زیاترو توندتر، بەردەوام پشتم زۆر لێدانی بەردەکەوت بەجۆرێك کراسەکەی بەرم شڕشڕ بوو، هەستم کرد پشتم گەرم بوو، دیار بوو کە خوێنی لێ هاتبوو، پاش ماوەیەك ئیتر هەستم لە دەستداو ئاگام لە خۆم نەما، بەڵام کە هۆشم هاتەوە لە ژوورێکدا بە تەنها کەتبووم، چاوم کراوە بوو، ژوورێکی بچووکی دووبێ سێ مێتربوو.

سەرەتا چاوم بە خوێندنەوەی نووسراوی دیوارەکان هەڵهێناو ویستم هەڵسم، بەڵام بە زەحمەت لە تاو ئازار دەجوڵامەوە. نووسراوی سەر دیوارەکان بریتی بوون لە هاوارو سکاڵاو دروشمی کوردو کوردستان و شۆڕش، (ئاخ کوردستان، ئیتر نات بینمەوە، سەرشۆڕی بۆ دوژمن… هتد). لە بەر ئازاری پشتم خۆم خستە سەر لا، هەموو لەشم کوترا بوو، کەوتمە بیری (محەمەد)، ئێستا دەبێت لە کوێ بێ؟ بۆ ئەو دیار نەما؟. برسی و تینووم بوو، تاریکی کردبوو، تەنیا ڕووناکی ئەو ژوورە گڵۆپێك بوو لە سەرووی سەرمەوە، بەرانبەرم لە ناوەڕاستی دیوارەکە فایبەرێکی چوار گۆشەی پێوە نووسابوو، بە ئاستەم گوێم لە دەنگە دەنگ بوو، هەر لە درزی ئەو فایبەرەوە دەهات، لەوە دەچوو کە ژووری تر بێت و پەنجەرەی بچووك بێ، سەرم بەرز کردەوە بۆ سوچی سەرەوەی ژوورەکە لە ناوەڕاستی بەشی سەرەوەی ژوورەکە لە پشتمەوە ساحیبەیەك هەبوو کە زۆر بیرم لێ دەکردەوە بۆ دەربازبوون، ناو بەناو گوێم لە دەنگە دەنگ بوو زۆر بە نزمی- خەریك بوو تەنگاوی و بێزاری دەکردم- کوتوپڕ دەنگی ناخۆشی کردنەوەی دەرگاکە هات (محەمەد) یان هێناو پاڵێکیان پێوە نا بۆ لای من و دەرگاکەیان داخست، زۆر شپرزە بوو، جلەکانی هەڵوەشاو دڕاو بوو، توانای قسەکردنی نەبوو، بەڵام هۆشی هەبوو-زۆر دڵخۆش بوو کە منی بینی و وتی: ئۆخەی ئەوە تۆی؟ دیاربوو ویستبویان چەواشەی کەن و قسەی پێ بدرکێنن، بۆیە خۆشحاڵ بوو کە منی بینی و دوایی پێی وتم کە ئەوان پێیان وتووە کە (خالید) یان بەرداوەو ئیتر کەوتینە قسەو باسی

لێپرسینەوەو لێدان-داوای لێکردم کە پاش پشوودان پرسیاری لێبکەم لە بەر ئەوەی ئازاری زۆرەو توانای نییە، بۆیە بڕیارماندا کە چیمان وتووە هەر ئەوندە بێ،قسەکانمان هەڵگرت بۆ دوای پشوودانمان. شەو درەنگ دوای بەڕێکردنی شەوگار ئێش و ئازار، دوای ئەوەی کە ئاهێك بە گیانماندا هاتەوە- دڵخۆش بووین بەوەی کە لە ئیفادە دا قسەو هەڵوێستمان یەکێك بووە، وەك پێشتر پێکهاتبووین لێ سێری، بۆیە بڕیارماندا لە داهاتووشدا هەر بۆ هەمان شێوە یەك هەڵوێست بین، چونکە دەمانوت- بە جارو دوو جار-دەست بەرداری لێدانمان نابن و پێویستە خۆمانی بۆ ئامادە کەین. ئەو شەوە بەدەم ئازاری جەستەمانەوە نوستین، کە لە سەر پشت نەمان دەتوانی پاڵ بکەوین، تەنها لە سەر دەم یان لە سەر لا-کە کەمتر هەستمان بە ئازار دەکرد. بەیانی پێش هاتنی ئەمنەکان ئێمە بێدار بووین، کوتوپڕ دەرگا کرایەوە دیسانەوە هەمان دەستوور و هەمان لێدان، هەمان ئیفادە دووبارە دەبووەوە، هەڕەشەی ئەوەی لێدەکردم ئەگەر هەرچی شتێك هەیەو دەیزانم نەیڵێم، ئەوا کەسوکاری خێزانەکەم دەهێنن ناوزیندان، داوای ئەوەی دەکرد کەکێ لە نزیکەکانم پێشمەرگەیە، ناوی بڵێم- جار جار دەی وت: دەزانین کێتان پێشمەرگەیە، باشتر وایە خۆتان قسە بکەن. لێدان هەر کێبڕێ و شەق و زللە بوو، ئیتر ڕاهاتین لەگەڵ جەزرەبەو لێدان وئێشکێنجەدان، بەڵام لەگەڵ دەست هەڵگرتنی لە لێدان-کاغەزێکی هێناو وتی: ئەم نوسراوە دەبینی کە نووسیوتە؟ سبەینێ خێشەویستەکەت دەهێنین بۆ ئێرە.. دەڵێی چی؟ دڵتەنگ بووم، بەڵام هیچم نەوت، دیسانەوە بردمیانەوە ژوورەکەی پێشوو، تۆ بڵێی ڕاست بکەن؟! ئەم هەموو هەڕەشەیەو هێنانی کەسوکارو خەڵکی تر…- نا دەیانەوێ زانیاریان دەست کەوێ و هیچی ترو هەتا بۆ جاری سێیەمیش دیسانەوە لێدان و کێبڕێ و هەڕەشە لە من و (محەمەد) سێ بارە دەبووەوەو هیچیان لێمان هەڵنەکڕان، ئیتر ئومێدمان زیاتر بە ژیان و بەربوون هەبوو تا ئەو کاتانەی کە لە سەرەتادا ناویی زیندانییەکانم نەدەزانی، جگە لە مام هەژار. بەڵام دوایی لەگەڵ هەندێ لە ئەوانی تر ئاشنا بووم، وەك مامۆستا عەبدولڕەحمان کە بەڕێوەبەری قوتابخانە بوو-هەڤاڵ، سۆسیالیست بوو،سۆران- کەمال پ. د. ك. بوو، بەڵام لام وایە دوای ماوەیەك (لە سێدارە درا). هەروەها جەباری شێخ عەلی پ. د. ك. بوو، خەسرەو- حسێن کەلاری. پێشمەرگەی (ی.ن.ك) بوو، حەمەی مام عەلی و هاوڕێی حاجی ئەحمەد کە وا بزانم جیش شعبی لە کاتی خۆپیشاندانەکەی بۆردۆم پەیکەری کاوەی ئاسنگەر لێ شەقامی تووی مەلیک،نزیک مزگەوتی عوسمان محەمەد فایەقی تاوانبارجێیشی شەعبییەکانی مزگەوتەکە هەڵدابوونە خوارەوە لای فلکەی کاوەی ئاسنگەر لەکاتی پەردەلادانی پەیکەری کاوەی ئاسنگەر. وە چەند

کەسێکی تر کە ئێستا ناویانم لە یاد نەماوە، زۆربەی کاتەکانمان باسی هەوڵی دەرەوەو خۆڕاگری و چالاکی تازە کە جار جار لێ تازە گیراوەکانەوە پێمان دەگەیشت، وە یان چیرۆك و جار جاریش گۆرانی کە زیاتر بە لای کوردایەتیدا بوون. وەك گۆرانییەکانی ئەگەڕێمەوەی خالقی و لای لای نەمامی ژیان، کوردستانی خۆش نیشتمانیی جوان، سەرکەوتنمان لە هەندرێن نابڕێتەوە… هتد کە زیاتر بە دەنگی من بوو، شاهیدیش (مام هەژار، مامۆستا عەبدولڕەحمان، مامۆستا محەمەد)… تا.
ئەو گۆرانیانە زۆر ئەمنەکانی سەغڵەت وبێزار دەکرد، بۆیە جار جار دەهاتن و بە تووڕەییەوە دەیان پرسی- کە کێیە وا گۆرانی دەڵێ؟ زیاتر ئێمە بەردەوام دەبووین، چونکە دەمانزانی ئەوان پێیان ناخۆشە.
جارێکیان یەکێك لە ئەمنەکان و بەبیانووی ئەوەی کە خاوەنی کتێبەکان منم و هەر لە ناو ئەو ژوورەدا بەر زللەی دام و ئیهانەی کردم. ڕۆژان و شەوان بەهیوای بەربوون یان مژدەی خۆش بووین، بەین بەین لێمان دەگوێزرایەوە بۆ دەرەوە، بەڵام نەمان دەزانی بۆ بەربوون بوو یان حوکم یان کوشتن، مەبەستم لە کوشتن ڕەمی کردن بوو، کە جاری وا هەبوو گەر زۆر زیانیان لێ بکەوتایە ئەوا چەند کەسێکیان دەبردە دەرەوەو ڕەمیان دەکرد، ئیتر یان بە نهێنی یان بە بەرچا وی خەڵکەوە بوو.
خواردنمان زۆر خراپ بوو- نیوەڕۆ بە دەگمەن گۆشتی تیا بوو، ئەوە تاقی ئێوارە هەر کەمێك شلەی بەستوو،سەموونێك،وهیچی تر، لە ناو قاپی نایلۆنێوە کەوچیش هەر نایلۆن بوو. چەند هەفتەیەك بوو لەوێ بووین کە ڕیشمان زۆر هاتبوو، بەڵام (مام هەژار) بە دەستی خۆی و بە تەنها موسێك ڕیشی کۆمەڵێکمانی تاشی- کە وابزانم لە (15) پانزەێ کەس کەمتر نەبوو، کە خوێن بە دەم وچاوماندا دەهات. خۆشتنمان لە سەرماو سۆڵەدا ئاوی سارد بوو، خەوتنمان یەك بە تەنیشتی یەکتریەوە بوو، لە بەر زۆری ژمارەمان هەندێ لە برادەران بە تەمەن زۆر منداڵ بوون وەك هەڤاڵ و-خەسرەو…هتد. هەوڵماندا ورەمان بەرزبیت، بەتایبەتی ئەومنداڵانەی مامۆستا عەبدولڕەحمان زۆر زیاتر لە هەمووومان نا ئاسوودەێ تربوون.

ئەم بابەتە چیرۆکی ئەو کتێبە قاچاخانە، بوون کە لە سنوورەکانەوە، بەولاخ دەهاتنە مەرزو شوێنەکانی وەک شاناخسە و مەرۆە و میراواو سەفەرو شانەدەری و قەڵاچلان وپاشان سلێمانی ودەکەوتنە دەستی خوێنەرەکانیان لە ڕێگەی کتێبفرۆشییەکان وکتێبخانەکان بەشێوەیەکی

نهێنی، ئەم کتێبانەش زیاتر لەشاری مەهاباد لەلایەن چاپەمەنی سەیدیانەوە چاپدەکران، مامۆستا محەمەدو خالیدیان لەشەقامی مەولەوی تەنیشت پۆستە لەسەر ئەم جۆرە کتێبانە ک□ بێمۆڵەت بوون دەستگیرکردو، ماوەیەکی زۆرزیاتر لە(ساڵێک)ی خایاند لەزیندان ولەژێر ئەشکەنجەدا مانەوەو پاشان بەرلێبوردن کەوتن و ئازادکران وبەخانەوادەو کەسورەکانیان شاد بوونەوە. دەیان چیرۆک و بەسەرهاتی جۆراوجۆری زیندان و گرتووخانە تەنگ وشێدارو ناخۆشەکان هەن، بەلڵام پێویستی بەدوداچوون و گەڕان ماندوو بوون هەیە بۆ تۆمارکردن و گێڕانەوە، کە دەتوانرێت چەندین بەرهەمی هونەری وئەدەبی لێبەرهمبهێنرێت و وەک مێژوو ئەرشیف بەسودو بەکەڵکبن.

٢٠٢٣|٥|٢٩

پەراوێز:

نووسینی بەزمانی ئینگلیزی نیگلتون،کردنەکوردی سەید محەمەدی سەمەدی. لەلایەن سەیدیانی مەهابادەوە لەچاپدراوەو بڵاوکراوەتەوە. ئەم ڕۆژنامەیە ئۆرگانی ناوەندی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، بوو.

ڕەچەڵکناسی ئەنفال و حەڵاڵکردنی حەرام.. رانانی: بەکر ئەحمەد

رانانی کتێب

ڕەچەڵکناسی ئەنفال

پێشەکییەک بۆ ئابووری سیاسی ئیسلام

بەشێک لە نامەی دوکتۆرای مەنسوور تەیفووری

چاپخانە: مال□ی سوهرەوەردی

رانانی: بەکر ئەحمەد

لای فرۆید، تارماییەکی ددانپیانەنراو هەیە کە دەبێ دوورەدەست بهێڵرێتەوە. " یەهودییەت و ئیسلام هەردوو کردە دامەزرێنەرەکانی خۆیان دەچەپێنن/ بەڵام چۆن؟ وەک چیرۆکی ئیبراهیم و دوو کوڕەکەی کە لە دوو ژنی جیاوازن دەری دەخات. لە هەردوو ئاینەکەدا ، باوک ناتوانێت ببێت بە باوک ، ناتوانێ کاری باوکانەی خۆی بەجێ بهێنێت مەگەر ئەوەی ژنێکی دیکە بێتە نێوان. " (1)
دوورخستنەوەی ئەم تارماییە و چەپاندنی لای فرۆید لە یەهودییەتدا:" ئەوەیە کە ئیبراهیم میسرییە و جوو نییە. سیمای باوکانەی دامەزرێنەر، کە وەحی دەهێنێت و لەگەڵ خوادا پەیمان دەبەستێ، دەبێ لە دەرەوە بێت." بەڵام لە ئیسلامدا، چەپاندنەکە پەیوەندی بە ژنەوە هەیە. ئەمە ئەو گریمانەییەک "سلاڤەی ژیژک" سەبارەت بە چەپێنراوەکەی ناو ئیسلام تەنزەکەی خۆی دادەڕێژێت. بە ئەو، "ئەم چەپێندراوەی ناو ئیسلام لە هاجەردایە، ئەو کەنیلە میسرییەی کە یەکەم کوڕی بۆ ئیبراهیم هێنا." بەڵام ژیژک لە گەڕانیدا بەشوێن دەزینەوە و ئاشکراکردنی ئەم چەپێنراوای ناو ئیسلامدا، پشت بە چیرۆکی ژنێکی دیکەش دەبەستێت کە جیگایەکی گرنگی لە مێژووی ئیسلامدا هەیە کە ئەویش خەدیجەی هاوسەری پێغەمبەرە.
ئەم گەڕان و دەستپێکی سەفەرە، بۆ ڕۆشنترکردنەوە و تەنانەت ڕەخنەگرتن لە گریمانەکەی "سلاڤەی ژیژک"، دەبێتە چوارچێوە و ناوەڕۆکی نامەی دوکتۆرای بەڕێز(مەنسوور تەیفوور)ی کە بە زمانی فەرەنسی نووسراوەتەوە بە ناونیشانی: " ڕەچەڵەکناسی ئابووری سیاسی لە ئیسلامدا، خەلافەت و ئاوارتەکەی" کە لە بەشی فەلسەفە و لۆژیکە هاوچەرخەکانی واتا پیشکەشکراوە. ئەوەی بە کوردی لەبەردەستدایە، کورتکراوەی دوو بەشی نامەکەی بەڕێز مەنسوور تەیفوورییە بە زمانی کوردی کە لەلایەن مامەی سوهرەوەردی بە لێکۆڵینەوە لە ئاین و ئەفسانە لە ساڵی 2022 چاپ و بلاوکراوەتەوە.
تەیفووری لە گەڕانیدا بە شوین تاڵەداوەکانی ئەم حەکایەتەدا کە لە سەرچاوە باوەڕپێکراوەکانی ئاینین خۆیەوە باسکراون، لەگەڵ ئەو جێگاو ڕۆڵە گرنگەی کە خەدیجە لە ئیسلامدا دەبوایە شوێنی هەبوایە، لە گێڕانەوەکانی سەربووردەنووساندا دەبینێ کە ژن شوێنێکی دیکە داگیردەکات و لە کۆتاییشدا ئەو، واتا ژن، دەکریت بە غەنیمەت. بۆیە ئیدی پرسیار لەسەر ئەوە نییە کە بۆچی جیگای ژن هەندە دەهێنرێتە خوار، بەڵکو چی وادەکات مرۆڤ ببێت بە موڵک و دارایی؟ بۆ ئەم مەبەستەش، هەستدەکرێت پرسیار و وەلامەکان سەبارەت بەم جێگاو وێگایەی ژن لەوە دەکەوێت لە کایەی دەروونشیکاریدا بمێنێتەوە، بەڵکو ڕووبەری ئابووری دەبێتە شانەی گێڕان بەشوێن ئەم پرسیارەدا.
ئا لێرەوەیە کە تەیفووری: چاوتیژانە و بە توانایەکی ئەکادیمی

بڵاوە ، بە گەڕانەکی ووردی نەوان لێکۆڵینەوە تازەکانی بیرمەندان و فەیلەسوفانی کۆن و تازەوە دەکەوێتە شوێن پرسیاری:"لە دەی کام کردەی دامەزرێنەر/ چەپێنراوەوە ژن دەکریت بە بەشێک لە غەنیمەت؟ شوێن و پەیوەندی ئابووری و حاکم لەم ئاینە نوێیەدا چییە؟ ". ئەمە ئەو گەڕانە سیحرئامێزەیە کە خوێنەر لە دوو تویی ئەم کتێبە 231 لاپەڕەییەدا رووبەڕووی دەبێتەوە. بەڵام ئەوە تەنها پرسیاری بە غەنیمەتبوونی ژن نییە کە لە نێو دەرەکانی ئەم کتێبەوە دەبێتە پرسیاری سەرەکی، بەڵکو پرسی ئەنفال، یان بە غەنیمەتکردنی ئینسان و ئەو چرکە میژوویەی کە تیایدا خواوەند مەملەکەتی حەرامەکان دەخاتە سنورەکانی حەلالەوە و دیدەکی بنەڕەتی نوێ لە دیدگای ئاینە تازەکەدا دروستدەکات کە پێچەوانەی تێڕوانینی ئاینەکانی پیش خۆیەتی لە پەیوەند بە تێڕوانین بە چەمکی ئەنفالەوە.

شەڕی بەدر وەک ویستگەی یەکەم.

ئەم دیمەنە دەبێ بگێڕدرێتەوە، بە ئەوەی وێنەکە باشتر ببینرێت." ئومەییەی بە تەمەن، دوای پاشەکشیی لەشکرەکەی، مادام ئەسپەکەی نەمابوو و نەیشیدەتوانی هەڵبێت، بەجێ ما. خۆیی و عەلی کوڕی کە گەنج بوو و نەیدەویست باوکی بەجێبهێڵێت لە مەیدانەکە بە پێوە وەستابون و بە دوای کەسێکدا دەگەڕان خۆیان بدەن بەدەستییەوە بە ئەوەی نەکوژرێن. عەبدولڕەحمانی کوڕی عەوف کە حەزی لە زرێ و پێشینی شەڕ بوو، هاتبووە مەیدانەکەوە و دوو زرێی بە کۆڵەوە بوو. ئومەییە لە دوورەوە ناسییەوە وهاواری لێکرد: هێ عەبدوڵا! وەرە من و کوڕەکەم بەدیل بگرە، ئێمە لەوەی هەڵتگرتووە زیاتر دەکەین. عەبدولڕەحمان زرێیەکانی فڕێدا، بەدیلی گرتن و دانییە بەر، کەچی لە بیلال هەڵکەوتن کە بە گوێرەی گێڕانەوەی دیکە پێشتر کۆیلەی ئومەییە بووە. بیلال لە گەڕەپانەکەدا بە شوێن خاوەنی پیشووی خۆیەوەیەتی تا بەدیل بیگرێت یان بیکوژێت.

کاتێ بیلاک دەبینێ عەبدولڕەحمان ئومەیە و کوڕەکەی بەدیل گرتوون، بانگییان دەکات:"هێ عەبدولڕەحمان ، ئەو کافرانەی بەیان دەگەڕێم بە کوێ دەبەی؟ عەبدولڕەحمان وتی: بەدەنگ بە ئەوانە دیلی منن. بیلال تەهەڵچوویەوە: دەی خوا ماوەت نەدات ئەگەر بەڵام لەدەستم دەربچن! موسوڵمانان دەستو برد بە شمشێر کوڕەکەی ئومەییەیان کوشت . عەبدولڕەحمان خۆیدایە پێش ئومەیە و گووتی، ئەوەتا کوڕەکەت ئیتر نەماوە، ئێستا دەن تێش دەکوژن. هیچم پێناکرێت. بەڵێ: هیچ خودایەک نییە جگە لە ئەڵلا و موحەمەدیش نێردەری ئەڵلایە. ئومەییە وتی: گەر توانیبام ئەم وشانە بڵێم، نەدەهاتمە ئەم شەڕەوە. عەبدولڕەحمان وتی: مادام وایە فریای خۆت بکەوە، چونکە من ناتوانم فریات بکەوم.

ئومەییە کە لەبەر تەمەنی نەیدەتوانی ڕابکات، وتی: گەر توانیبام ڕیبکەم، خەم و کوڕەکەیشم نەدەدا بە دەستی تۆوە. کاتێک ئەوان خەریکی ئەم قسەوباسە بوون، موسوڵمانان بۆی چوون و کوشتیان. عەبدولڕەحمان بە بیلالی وت: بە ئەو پەندەی پێتدام ، زرێیەکانم لە کیس چوو وتۆیش دیلەکانت کوشتم. هەمووان شتەکیان دەستکەوت جگە لە من.”

ئەم دیمەنە لای کۆمەڵێکی زۆری راڤەکاران دێتە گێرانەوە. بەلام هاوکاتیش دەبێتە جیگای ئەو ناکۆکییەی لە نێوان دەستەو تاقمە جۆراوجۆرەکانی جەنگاوەرانی ئەم شەرەدا بەرپادەبێت کە هەر یەکە و بەشوێن بەش و دەسکەوتی خۆیەوە یەتی لەسەر غەنیمەت و دیلەکان. ئاخر لە ئاینە کۆنەکاندا: ” غەنیمەتییان دەسووتان یان دەیانکرد بەژێر خۆلەوە بە جۆرێک کە کەس نەتوانێ دەستی لەبدات، دیلەکانیشیان دەکوشت.”

بەلام ئەوەی دێتە پیش لە دوای سەرکەوتن لە شەڕی بەدردا وهەڵوەستە جۆراوجۆرەکانی عومەری کوڕی خەتاب ، عەبدوڵای کوڕی ڕەواح و ئەبوبەکر لە پەیوەند بەوەی کە چی لە ئەنفال (غەنیمەتی بەدەستهاتووی شەرەکە) بکرێت، پەیامبەری ئیسلام بریار لەسەر ئەنفال دەدات. بڕیارێک سەرتاپای ئەو تێڕوانینە دەگۆڕێت کە تا ئەو کاتە لە ئاینەکانی دیکەدا ڕەوایەتی هەبووە. ئەویش لە کورتییەتی خۆیدا بریتییە لەوەی ئەوەی کە تا پیش ئەم چرکەساتە ئەنفال بەشێک بوو لە حەرام و نەدەکرا بە قوربانی و بەشێک بوو لەو ئاوارتەیەی لە دەرەوەی دەستگای تەشریعی ئینسانەوە بوو، ئەمجارەیان حەرام دەخرێتە ناو دەسەلاتی حاکمەوە. ئەو دوو ناوهێنانە کورتەی کە لە قورئاندا باس لە ئەنفال دەکات، ئەو ڕووبەرە فراوانەیە کە تەیفووری لە ڕەچلەکناسی ئەنفالدا بە شوێن ئەم پرۆسەیەوەیەو لەرێیشەوەیە دەگۆڕێتەوە بە قەتڵوعامی کوردەکان لە ژێردەسەلاتی بەعسدا.

ئەم لێکۆڵینەوەیە کۆمەکێکی گەورە بە ئینسانی کورد دەکات کە لەو شتە تێبگات کە بە ئەنفالی کوردەکان ناودەبرێت کە بە یەکێک لە برینە قوولەکانی سەر جەستەی ئینسانی کورد دەژمێردرێت ، کە بە بڕوای من، جگە لە بواری سیاسەت و تا رادەیەکیش شیعر ، جێگایەکی ئەوتۆی لە لێکۆڵینەوە زانستییەکاندا داگیرنەکردووە کە لە ئاستی گەورەیی پرسیارەکەدا بێت. تەیفوری لەپاش روونکردنەوەیەکی درێژ و باوەرپێهێنەردا سەبارەت بە کەشفکردنی ئەو سنوورجیاکردنەوەیەی کە ئیسلام لەگەڵ ئەو نەریتە باوەی کەئاینەکانی دیکەی پێش خۆی پەیڕەویان لێدەکرد، نیشانی دەدات کە چۆن ئەنفال دەکریتە ئەو حەرامەی کە دەسەلاتی حاکم حەلالی دەکات.

ئەنفال و خودا

دەڵێن لە یەکێک لە ئۆردوگا زۆرەملێیەکانی نازیزمدا، کۆمەڵێک جووی ئاییندار، لە ئێوارەیەکی ژوورە شیدارەکەی خۆیاندا، لە بەرانبەر مەرگبارینی ڕۆژانەی هاوڕێیان و ئازیزانیاندا، ئیمانییان بە خواوەندی خۆیان لەقدەبێت و ئەو پرسیارە دەکەن کە لە هیچ کاتێکی ئاسایدا نەیانوێراوە بە سەر زاریاندا بێت.
” دەکرێ خودا بەرپرسیارێتی ئەم دۆزەخەی ئەوانی لەسەر شان بێت و لەم جەهەنەمە قاندراوەی ئەواندا دەستی نەبێت”. بۆ ئەم مەبەستە، پێکهێنانی دادگایەکی بچکۆلە، پێکهاتوو لە دادوەر و پارێزەر بۆ تاوانبار و تاوانلێکراو، خێرا دادەمەزرێنرێت. لە پاش قسە و باسێکی درێژ، بە کۆی دەنگ بڕیاردەدرێت:” بەڵێ، خوداش تاوانبارە” بەڵام هەر لە دوای خوێندنەوەی ئەم بڕیارەی دادگا، دەڵێن: “بەلام ئێستا کاتی نوێژی ئێوارەیە، با بڕۆین نوێژەکانمان بکەین” . ئاخر ئینسان لە دۆزەخەکانی ئاوشویستدا نەیدەتوانی بێ ئومێد، بێ خودا بێت.

ئەم نموونەیە، لە دۆخی ئەنفالی کوردەکاندا بەم جۆرە ئامادەیی خوا نیشاندەدات:” ڕەنگە 5 دەقە زیاتر هەر تەقەیان کردبێ و هەموو سەیارەکەیان کردە سەرێن، بڕوا بکە دەنگێک لەناو سەیارەکەوە دەهات لە ژیانمدا گوێم لە دەنگی وانەبوو بوو، ئەوەندە ترسناک بوو. دەنگی چۆڕەی خوێن بوو کە لەو کوونانەوە فیشکەی دەکرد کە فیشەک کوونی کردبوو. دەتووت هەوایە دەیکەیتە تایەی سەیارەوە، ئاوا فیشکەی دەهات. چونکە خوێنەکە زۆر زۆر بوو، لە ناو سەیارەکە و هێشتا هەمووی خوێنە لێدەچۆڕا. من هەستدەکەم هەر خوا خۆی مەیلی وابووە ئێمە بمێنین و بگێڕینەوە تا خەڵک بزانە چییان بەسەر ئەو عالەمەیا هاورد. ئەگینا من زۆر جار بیردەکەمەوە، دەڵێی خەیاڵە.”

ئەمە بەشێک لە گێڕانەوەی عوزێرە بۆ ئەو چرکەساتەی کە جگە لە خوێن، خواش بۆ پێڵەپروزێ بۆ ڕزگارکردنی دەموچاوی خۆی، شەرمنەکانە کەسێک ڕزگاردەکات تا وەک شایەتێک ڕووداوەکە بۆ نەوەکانی داهاتوو بگێڕنێت. بۆ کورتییەکەی لە ئاوشویتش و لە ئەنفالدا، ئینسان ناتوانێت بێ ئومید، یان بێ خوا بێت.

جیاوازییەک کە لە نێوان ئەم دوو نموونەیەدا هەیە ئەوەیە کە کوردەکان لە دوای شاردنەوەی جەستەکانی ئەنفالەوە، لەلایەن زیندووەکانی دوای ئەنفالەوە، ئەم پرسیارە دەکەن : لەم تراژیدیایەی ڕووبەڕووی ئێمە بوویەوە ، خودا چەندە تاوانبارە؟

بێگوومان وەلامی " بەڵێ خودا تاوانبارە" کە تێڕوانینێکی باو و تا ڕادەیەک بەرینی ناو کۆمەلگای "خوێندەواری" کوردییە، ، زادەی دادگایکردن و خوێندنەوەیەکی قوڵی جێگاو ڕێگای ئایین نییە لە پرۆسەی ئەنفالدا، بەلکو دەرئەنجامی بەیەکەوەگرێدانی سوورەتی ئەنفالی ناو قورئانە لەگەڵ ناوی ئەو ئۆپەراسیۆنە سەربازییەی کە ئەنفالی کوردەکانی تیا ئەنجامدەدرێت. بە بروای من، ئەم پێکەوەلکاندن و پەیوەندیسازکردنە ، کاردانەوەیەکی سروشتی و تا ڕادەیەک زۆر سادەی قوربانییە کە دەیەوێ وەڵامیکی ئیجگار سانا بۆ پرسیارێکی قوڵ و ئاڵۆز بداتەوە. ئەوەشمان لە یاد نەچێت لە پاڵ کاردانەوەی ئینسانی تاکەکاندا و گەڕان بەشوێن پرسیاری بۆچی ئەنفالدا، ئەم پرسە لە کایەی سیاسەتدا دەخرێتە ناو گووتارێکی تووندی ناسیونالیستییەوە کە ناوەڕۆکەکەی دژە ئیسلام و عەرەبە. دەرئەنجامی ئەم پرۆسەیە، ئەمە دەبینە خاوەنی گوتارێک بۆ ناساندن و گەڕان بە دوای ئەنفالدا کە لە بەرگێکی ئاینییەوە پێچراوە و وەلامی پرسیاری بۆچی ئەنفال لە ئیسلامدا دەدۆزێتەوە.

ئەم لێکۆڵینەوەیەی تەیفوری، ئەنفالی کوردەکان دەخاتە ئەو چوارچێوە زانستییەوەی کە ئینسان بە سەرنجدان لەم پرسیارە گەورانە پێویستییەتی. ڕەواندنەوەی تەمی ئەو گوومانەیشە کە لە دەوری وشەی ئەنفال و بەکارھێنانە ئاینییەکەی هەڵچنراوە. بۆیە خوێنەر سادەتر و چاوکراوانەتر دەتوانێ ئەکتەرەکانی دەرگیر لەم پرۆسەیەدا ببینیت.

"ڕەچەڵەکناسی ئەنفال"، یەکێك لەو پێویستییە گرنگانەی ئینسانی کوردە بۆ ئەوەی بتوانێ بەبێ دەمارگیرییەکی ئاینی و نەتەوەییەوە لە برینەکانی خۆی بڕوانێت. پێویستییەک کە دەمێک بوو دەبوا پڕبکرایەتەوە.

1/ مەنسوور تەیفووری، ڕەچەلەکناسی ئەنفال، 2022، چاپخانەی سوهرەوەردی

” کارنەڤـــــــــاڵی گڕبەردانە سەرپۆشەکان”.. ‘دەقی: شێرزاد حەسەن’

(هەتا چارشێو بەسەر تۆوە دەبینم نازەنینی کورد
بەسەر بیلبیلەکەی چاوی مندا دەکشێ تەمێکی تر
&
کە فرمێسکم لەسەر روخساری کیژی دڵشکاو بینی
وتم یاخوا لەسەر سوورگوڵ نەبینم شەونمێکی تر)
“هێمن موکریانی”
&
{شایی خوێن}

- ژینا گیان.. ماڵئاوا.. چ باسە هەنووکە لە ئاسمانێ؟ یان بە رۆح و جەستە لەوە ماندووتریت کە ئەم سەرزەمینە بەجێبێڵیت، سۆز و میهر و نۆستاڵژیای تۆ لەگەڵ خاك و خۆشی و ناخۆشی خەڵکانێکە کە کەمینەیەکی ئاشنان بە تۆ و هەم پەرۆشی ئەوانەشی کە نایانناسیت، من دڵنیام تۆ ناخوازیت کەس پەنجەیەکی بریندار بێت یان مەرگەساتی خۆت ئاسا.. بچێژێت، چونکە دەزانیت کە ئەوانیش وەک تۆی خەمزەدە ستەمدیدە و زامدار و لێوبەبار و زێدە پەژموردە بوون. ژینای ماندووی ژێر دەستی زەمانە ئاخۆ هەنووکە خەوتوویت یان بێداریت؟ تۆ بڵێیت ئاگات لەو شۆرش و هەرا و زەنا و گۆڤەندە نەبێت کە خوێن و خەنە و خەندە و خەم و خۆشنوودی و خەیاڵی ئاگرین و خولیای سەرفرازی و سەربەستی.. دونیای تەنیوەتەوە؟ بە هەزارەها نەوبووک و کچانی نەباڵق و بێوەژن و دەرۆزەکەر و کەلاوەنشین و کۆشکنشین هاوسۆزی تۆن، چ مێینە بن و چ نێرینە، لە خانمان و لە پیاوان، هەم یاخی و خەونبین بە ئایندەیەکی زێڕەوشان و موژدەبەر و مژدەهێن کە هاوسۆز و هاودەردی تۆن.
هۆ نازەنین و نازدارەکەی هەر هەموومان کەمەکێ سەر هەڵبڕە و ببینە چ شایلۆغان و جۆش و خرۆش و جونبوشێکە کە دڵی هەر هەمووانی خستۆتە سەر ریتمی سروودی “ئەی رەقیب” و “خوایە وەتەن ئاوا کەی”، هەمدیس ئەتۆ سەرقافڵەچی هەزارەهای لەوانەی کە خەونیان بە شکاندنی قەفەزەکان و داڕووخانی قەڵا

سەختگیرەکان و بەندیخانەکانەوە بینیوە، کە ببوون بە زیندان و گۆڕستان و سزاخانە و دۆزەخێکی هەڵایساو بە هەر هەموو ئەوانەی نەترسانە خۆیان بە دونیایەکی بەهادارتر و ئارامتر و یەکسانیخواز و مرۆڤپەروەرانە بینیوە کە بەتە بوون و ببێت بە حەقیقەتێکی ڕەها!

{قۆچی قوربانی}

گیانی گیانان..گوتیان کە گوایە جوانەمەرگ بوویت.. وەلی حاشا.. هە 'بەور'ی ئازا و سەرمەشقی رابوونێک کە هەموومان خەونمان پێوە بینیوە، بەگومان جوانەمەرگ بوویت وەک خانمە شۆرشڤانی فرەنسایی "ژان دارک: ١٤١٢/١٤٣١""ی پاکیزە کە وەک تۆ دژی ستەم و بێدادی ڕۆحی کۆمەڵگایی نێرسالاری و دزسالاری دەجەنگا، بەڵام ئەوە هەر تۆ بوویت.. هە 'تەوار'ی بەرزەفڕ کە باڵەکانت دەیدا لە بنی 'عەرشی فەلەک'، هاوکات چریکەت تاریکپەرستەکانی کاس و هوڕ و گێژ کردووە و تەقاندوونی.. گەرچی لە چاوی ئەوانی کۆنەپەرست و کوێری ڕۆح و دڵ و مێشکوای مەزەندە دەکەن کە تۆی فریشتەیان ڕەوانەی دۆزەخ کردووە! ئەوە تۆیت.. هە تاقانەترین مێینە کە وەک خانمە شۆرشڤانی "ڕۆژئاوای کوردستان" بە خوێنی پاکی خۆت دونیات بێدار کردەوە و گرەوت بردەوە، کە نەک بە تەنها "ئێران" و بەس، بەڵکو لەسەر کۆی نەخشە و جوگرافیای "ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست"دا تۆ بوویت بە بەیداغ و مەشخەڵ و نموونەی گیانفیدایی بە درێژایی چەندین سەدە، دەنێو مەملەکەتێك و مێژوویەک کە زیندان و قەسابخانەیە بە ژمارەیەکی زۆر لە ژنان و کچان بێ چەند و چوون، بگرە بانگی خوێنی تۆ هەر چوار قوژنەی دونیای تەنیوەتەوە. ئەتۆی خۆشەویست لای ملیۆنەها بوویت بە سیمبول و سەرمەشقی شۆرش و بەرخودان و شارەمزی سەر هەر هەموو ڕەمزەکان، بگرە لە چاوی هەر هەموو هاوخوێن و هاوتوخم و هاوڕەگەز و هاوسۆزەکانت جوانییەکت بەجێهێشتووە بە ئێمە کە بارتەقای خەون و خۆزگەی هەر هەموو مەردمگەلە ژیاندۆست و جوانناس و جوانپەرست و بەرزە دەماغەکانە کە بە چ ئەفسوونێکی سادەیی ڕۆحی پاک و خاکەڕای خۆت هەر هەمووومانت لە دەوری خۆت کۆ کردەوە، ئەمەیەک کە بەر لە هاتنت چەندە پەرش و بڵاو بووین وەک ئاردی پەرت دەنێو دڕک و داڵ و کەند و لەندەکان، دەنێو ئەم ڕۆژگارەی کە سیخناخە بە پیاوانی گرگن و خەسیو لە بارەی ڕۆحی و دژە ژن و کۆی هاوڕەگەز و هاوتوخمەکەی تۆ!

{پایزنامە}

هە لە پایز و خەزان مەلوولتر و هەم شاعیرانەتر، هەتاوەرینی تۆ لە یەک خیاباندا پایزی راگەیاند کە گەڵارەزانەکی وەدەووی خۆیدا هێنا کە هەزارەها خیابانی دیکە مژدەی بەهارەکی بە ملیۆنەها بەخشی، ماڵئاوایی تۆ چ موعجیزە و پەرجوویەک بوو کە هەر هەمووماتی لەسەر سفرە و خوانی خۆشەویستی کۆ کردەوە؟ ئەوەیان چ سەنگینی و رەنگینی و پەرجوویەک بوو کە نواندت بە ماڵئاوایی و نەمانی خۆت؟ دەستان و دۆژمنانی دەشت لەسەر هەمان ئەو خیابانەدا کۆکردەوە و هەم لەسەر هەر هەموو جادە و کوچە و کۆڵانەکان و خیابانەکانی دیکە کە تۆ کردت بە ئاگردان و کوانووی بەرخۆدان و خۆشەویستی و جۆش و خرۆشی سەرکەشی و خەونی زیندەگییەکی شکۆمەندانە کە ئەگەر تا هەنووکە نەمانبووبێت و خەون بووبێت.. ئەوە تۆ لە پایزەکی غەمناکی نەو دە و رەحی ئەمەدا وەک تەتەر و پەیکی شارەزا هێنات و دەنەو چاوانی ئەمەدا چاندت.. هە خەونهێنە غەمین و بەجەرگ و خاکەڕا و زەدە سەلار و سەنگینەمان!

ئەوەیان چ گەبەندەکە کە چەند تاڵە موویەکی سەر و پرچی تۆ، یانژی قەفەک لە کەزی یاخی و هەڵاتوو و سرک و جوانی تۆ کە بە بەر چاوی هەزارەها خەیان لە رەفتە و سەرپەش راپسکاند تا بەکامی دڵی خۆت هەتاو و هەوای پاک بیشواتەوە، ئاخر نەدەکرا.. ئاخر خۆ نەدەکرا جوانییەک لە ناو تەی قەشەنگ و جواندا بە درێژایی تەمەن و زەمەن بخنکێت؟ ئەرە بە راست ئەمە لەسەر کام ئەستێرەدا دەژین کە سەر و پرچی تۆ پیاوانی هەوەسباز و خەگر و هەم گەگرتوو لە شەهوەت رشتندا بەم چەشنە هار و دەیری و دەللی و دەهری بکەن؟ ئاخە بە راست دەکرێت بە تەنها بە بینینی سەر و پرچی کەت و بە سەرپەشت دەزەخ دەنەو رەحی تەدا بتەقێننەوە؟ تۆ بەڵیت ئەوان و ئەمە جەنشینی هەمان ئەستێرە بین؟ ئەمن گومانم هەیە..!

ئاخر حیکمەتی تەدا نییە ئەوانی دیکەی ئیماندار و خوداناس زەندەقیان لە پرچ و پەرچەم و زولف و ئەگریجەی کچان و ژنان بچێت و بتەقن.. ئەوەیان چ سام و ترس و ‘فەبیا’یەکە بەرامبەر بە جوانییەک کە یەزدان یانژی سروشت بەخشیویەتی کە بە پەند و حیکمەت نییە.. پەحا و ئەفسووس و جەخار و سەد حەیف و موخابن بە ئەو ئیماندار و بەوادارە بەستەزمانانە!

{پەرچەمی ئاگرین}

چ شەرم و شوورەیی بوو کە پیاوانی ئامێرد و ‘رۆبۆت’ ئاسا و ئ□ق□ لە گوێ زەندەقیان چوو لە پای یاخیبوونی چەند تاڵێک لە ئەگریجە و پەرچەمی نەترست، کە گوایە لە ترس و تاوی دزە کردنی زولفی تۆ لەوەدایە “عەرشی فەلەک” بلەرزێت.. گەرچی ئەوەیان مەحاڵە و مەحاڵیش نییە. بەڵام.. بەڵام.. لە چاوی پیاوانی دار بەدەست و پاسەوانانی ئاداب و ئاکار ئەتۆ بووبت بە کانگا و و سەرچاوە و کوانووی گڕکان و تۆفان و وەیشوومە و بوومەلەرزە و فیتنە و فەساد و فسق و فجور و فاحیشە، کە بە ئەندازەیەک کوشندە و بڕندە و ترسناک بووبت بۆ ئەوان کە لەوەدابێت دۆزەخت لە ئاسمانەوە گواستبێتەوە سەرزەمین و ئەم سەر بۆ ئەوسەری خیابانەکان، بە رادەیەک کە بە جوانی تۆ خرۆشان بەدەم هەنگامە و زەبر و زەنگ و خوێن هەڵچوونی ناحەزەکانت کە وەک ئەوە وابوو کە گڕکان و تۆفان و زەمین لەرزەیەکت لە ژێر پێیەکانی ئەواندا بەرپا کردبێت.. وای لە پیاوانی زێدە لەرزۆک و گرگن و گزگل و تۆقیو لە سێبەر و بۆن و بەرامە و نیگا و لەنجەی لەرزەکەمەر و ترپە و تەققەی کەوش و پێڵاو و حریتە حریت و قاقا و قریوەی لە ناکاوی خانمان.. وای.. وای.. وای!

گیانۆ.. ژینا_ی ئازا و جەربەزە و گوڵخاتر.. خاترجەم بە کە ئەوە تۆ بووبت کە بە خوێنی رژوای خۆت ژینی ملیۆنەهات بە درو□ خستەوە، ئەوانێک کە مردوون و بە خۆیان نازانن، ئەوەتا لەسەر خیابانەکاندا مردووەکان ئەوەندە زۆرن کە مەگەر مردووەکانی دیکەی گۆڕستان رابن و بێدار ببنەوە و میهر بنوێنن کە زیندە مردووەکانی دیکەی ئەم سەردەم و رۆژگارە بنێژن. ئەتۆ بە مەرگی خۆت سەلماندت کە ئەوانی گاگەل و نێرەوز و نێرگەل و هەم کەڵەگا نەیانزانیوە بژین.. بە هەق واتکرد و وا ژنەوتیت، ئەوانی نابووت و و پەڕپووت لە تۆ پەست و تووڕەن کە سەلماندت ئێمەی نێرینەگەلی ئەم دەڤەرە زیندانین لە پای ئەوەی دڵمان بەوە خۆشکردووە کە کچەکان و خوشکەکان و ژنەکان و دەستگیرانەکانمان کۆیلە و بەندەواری ئێمەن، گوایە ئێمەی کۆیلە و ترسنۆک تا ئەندازەی مەرگ شاد دەبین گەر ئێوە دەنێو ئەشکەوت و کونجی تاریکی مالەکاندا وەک بال□ندە و مەلی نێو قەفەز بژین و هەتاویش لێتان نەدات، وەک هوزار و بولبول بخوێنن بۆ ئێمەی کەڕ و گێڕ و لاڵ، کە تا هەنووکە نەمانزانیوە کە ئێوەی گیرخواردوو دەنێو قەفەز و بەندەواری فاقە و تەڵە و تەپکە و داوی ئێمەدا دەچریکێنن، دەخوێنن، بەڵام هەیهات کە وا نییە و خۆمان لە گێلیی دەدەین، ئاخر خۆ ئێوە ناخوێنن و بگرە چریکە و چەهچەهە و جریوەتان زادەی خۆشنوودی نییە، بەڵکو گریان و شیوەنێک و سینەکوتانە بە دیواری قەفەزەکان و دەرگا و پەجەرەی شیشەبەندی ناو خانووەکان و مالەکان

کە بوون بە زیندانی جوانییەکان، چ کەلاوەنشین بن و چ کۆشکنشین، کە دیارە ئێمەی نێرگەل و نێرەوزی کەودەن و و نەبان و حۆل و یاغنیش دەرکی ناکەین و تێناگەین کە جریوە و چریکەتان خوێناوی جەرگ و کەفچڕینی دڵبەندی و گرینی رۆحی پەژمووردە و و ژەهراویبوونی خەیاڵ و خەون و زیندەگیتانە!

{تاریکپەرستەکان}

مەگەر نەتزانیوە کە وەها وێنای ژنان دەکرێت کە چ فریودەر و جادووگەرێکن، کە گوایە ئێوە لەژێر هەر تاڵە موویەکی سەر و پرچتان شەیتانێکتان حەشارداوە، کە ئەگەری فریودانی پیاوە ئیمان تۆکمە و هەم لەرزۆکەکانتان هەیە، ئەوەیان چ بڕوا و ئیمانێکی تەنکۆڵە و عەمبارەپۆیە کە وا زوو بە دەرکەوتنی پەرچەمی خانمێکی سەلار و سەنگین کە ویقار و شکۆیەک لە چاوانی تۆدا شەوی دەیجووری رۆشن دەکردەوە، دە من دلنیام ئەتۆ دەتزانی کە ئەوان هەترەشیان لەو پڕشنگ و تین و تاو و چرایەک چووە کە لە ناو چاوانی تۆدا نێو دڵ و رۆح و مێشکی تاریکی ئەوانی رۆناک کردۆتەوە، ئەوان کە شەمشەمەکوێرە ئاسا دەگەڵ تاریکی راهاتوون، نەدەکرا رۆشنایی تۆ چاڵ و گۆڕ و خەرەند و بیری بێ بنی نێو گیان و بوونی ئەوان بخاتە بەر دیدەی هەزارەها، کە دوا جار خۆت کرد بە قوربانی وەک پەروانەی دەوری شەمع و سووتایت تا هیچ نەبێت بۆ تاوێک رۆحیان رۆشن بێتەوە، وەلی تۆ چی بکەیت کە ئەوان نەیانەوێت ئەو خەرەند و چاڵ و کونە تاریکەی ئەشکەوتی ناو مێشک و دڵ و رۆحیان رۆشن بێتەوە، خواستێکی وایان نییە کە ئەو زوڵمەتەی ناو خۆیان ببینن کە سیخناخ بووە لە مار و دوپشک و تیغ و زەمهەریر و سەڕسەڕ و پاشماوەی سەدەها جڕوجانەوەر کە ئافات و وەیشوومە و زووخاوێک لە کینەبازی و رق و ژەهری شاماری حەوت سەریان هەڵگرتووە دەرهەق بە تۆ و هاوتوخم و هاورەگەزەکانت، کە ناسرەون تا بەسەر جوانی تۆ و هاورەگەزەکانتدا یەقی نەکەنەوە و نەڕشێنەوە!

{نهێنی و تەڵزگەی گۆبەندێک}

ئەرێ بە راست ئەتۆ بە ئەنقەست ئەو گۆبەندەت نایەوە؟ یان خودی رەشەبای عەزرەتی و شەیدا بە سەر و سەکوت و قژوقاڵت بوو کە بە هەویای بینینی ئەگریجە و خەت و خاڵت بوو کە وەک شنەبا و شەماڵی سەرمەست خۆی نواند تا سەری کۆت و تاڤگەی دارژاوی کەزی و بسکی

شاراوە و عەترلیت رابمووسێت و نەوازشت بکات، جوانـاوی بۆن و بەرامەت لەتەک خۆیدا ببات بەو مەرام و نیازەی کە هەرچی کچان و ژنانی شانشینی مەملەکەت هەن لاسایی تۆ بکەنەوە، لەولاوە چی نێرگەل و پیـاوانی رۆح کەڵەگـایی هەن زەنـدەقیان بچێـت کە ئیـدی تۆی سەرقافڵەچی و رابەر رێنوێنی هەمووان دەکەیت کە ناکرێت سەر و پرچیان قڕێژ و کەڕوو هەڵبێنن، بەو نیازەی کە ئیدی نەدەکرا رشک و ئەسپێ و گەنە و زەروو خوێنی پاکیان هەڵمژن!

هۆ کچی ئاسمان.. ئەوەتا بای 'وەشت' هات و لە هەر چوار قوڕنەی دونیاوە شنەبای خۆشنوودی و رەهاکردنی زولف و بسک و پەرچەم و کەزی راگەیاند، لەنێو ئەو زیندانەی کە تێیکەوتبوون.. رەها و سەرفراز بن بۆ هەتا هەتایە.. تۆ بڵێیت ئەو خۆزگەیە بێتە دی؟ ئەرێ بە راست تۆ بڵێیت نێرگەلێک و رۆح کەڵەگا ئاسا هەبن کە لە سەدەی بیست و دوو و هەزارەی سێیەمدا بە سیحری ئەو پەرچەم و ئەگریجەیە بکەونە سەر سمکۆڵان و حیلاندن چون ئەسپی شێت کە لە ژێر فشاری کوڵانی خوێن و جۆشدانی هەوەسی هار و گڕگرتنی شادەمار و هەم دەمارە دەزوولەییەکان تا ئەندازەی زەڕین و پەڕین کێویانە خۆیان بەلەسە و رەها کردبێت؟ خۆ گەر وا بێت.. مەرجە ببرێنە بیمارستان و تیماری ئەو هەموو برینە زۆر و زەوەندەیان بۆ بکەین کە بۆتە کێم و زوون و تیراوە و برینی هەوکردوو.. لە سەر پێست؟ نا نا.. بەڵکو لەسەر پەڕەی رۆح و دڵ و مۆخ و گلێنەی چاوانیان!

وێجا.. خۆ کە ئەگەر ژیان و زیندەگی مەردمگەل ئیمتیحان و تاقیکردنەوە بێت دەنێو ئەم دونیایەی خۆماندا، پاداشتی چاکە و خراپە لە قیامەتێ بە فەرمانی یەزدان بێت، کەواتە وا رەواترە پیاوان بۆ خۆیان کە بە نیازن بە دیداری حۆرییەکان و غیلمان شاد بن لە بەهەشتێ.. مەرجە ئەوان چاوانی خۆیان دابخەن.. ئەگەر نا..ئەوەیان چ تاقیکردنەوە و ئیمتیحانێکی ساختە و فشۆڵە؟ کەواتە چ حیکمەتێکی ئیلاهی تێدایە خانمان بۆ خاتری نێرینەکان لە کونجی ژوورەوە نەیەنە دەرەوە و کە هاتنە دەرەوەش مەرجە نیقاب و بورقا و سەرپۆش و رەفتە و لەچک و مانتۆ بپۆشن، گەر وا بێت کەواتە بەهەشت بێجگە لە هۆتێلێکی بەلاشخانە هیچی دیکە نییە!

بە دیدگای من ئەوەیان تەوسئامێزە و پڕە لە موفارەقە و پارادۆکس، پتریش فێڵ و تەڵەکەبازی رۆحی نێرینە و پیاوسالارییە، گەمەیەکێ چەپەڵی دەستەڵاتخوازی و ئایدیۆلۆژیایەکی سەردەستەیی نێرینەیە کە هەوڵێکی هەزارەها ساڵی بە دواوەیە لە ستەم و چەوساندنەوە و خۆ زاڵکردنی نێرینە لە رێگەی یاسا و رێسا و ئەدەبیاتی مەزهەبەزەدەیی کە کۆی میراتەکە هی نێرینەیە.. نەک مێینە کە ئەوەیان جێگای گومان و پرسیارە، لە ئاکامدا بەو نیازەش گەیشتوون کە ژنان و کچان کۆیلە

و ملکەچ و ستەمدیدە بن و بە درێژایی تەمەن و زەمەن خەون بە سەربەستی و خودگەرایی و سەرخۆییبوون نەبینن، کە زادەی مێژوویەکی نایەکسان و راسیستی و نارسیستی نێرینەی تێدا پیادە دەکرێت، بەو مەرجە کۆتایی دێت کە ژنان و کچان خاوەن بەڵێ و نەخێر خۆیان نەبن، لە قۆناغی پێڕەوگەییەوە تا سەریان دەیدا لە بەردی ئەلحەد، ئەوەش وایکردووە کە ئێمەی کۆیلە چێژ لە کۆیلە بوونی ئێوەدا ببینین کە ئەوەیان مەحاڵە، چونکە دوو کۆیلە ناتوانن لە ئەلفوبای خۆشەویستی و ئەوین و ڤیان و میهر و سۆزداری تێبگەن و پێیبگەن.. ئاخر مەحاڵە کۆیلە و بەندەوار و دیلی بەندوباوی یاسا و رێسا و نەریتی کۆنەپەرستانە بتوانن کۆیلە و بەندەواری ژێر چنگ و کەڵبەی خۆیان رەها و ئازاد بکەن.. کە ئەوەیان کرۆکی بەدبەختی نێرینەکانی ئەم شانشینەیە!

یانژی بە دیدگا و قەولی ئەوان ئەوەیان فیتی شەیتان بووە کە فریوی داویت سەرپۆشەکەت دابخزێت و توندی نەکەیتەوە، یانژی ماندووی سەفەر بوویت و شەکەت و پرزە لێبڕاو، پاسدارانی کەودەن و یاساوڵەکانی ئاکار و ئاداب و پاسەوانانی ناوگەڵ دوچاری هیستیریا بووبن، ئاخر دەکرێت ئەوانی کەودەن و یاغنیش وایان مەزەندە کردبێت کە ئاسمانی شین: رەش داگەڕابێت لە تاو ئەو گوناهە کەبیرەیەی تۆ کە دۆزەخ وفیردەوس لە جێگەی خۆیاندا لەق و لۆق بووبن، چونکە ئەگەری ئەوە زۆرە کە فریشتەکان سەرەتاتکێیان کردبێت، بێباک لە ماجەرای دونیا و مەردمگەلی تلاوە بە دەست گرفتی لە بن نەهاتووی شەڕ و شۆڕی هەزارەها هابیل و قابیل، سەرباری کوشتارگا نەبڕاوەکان و ئەفسانەی ململانێی ئیبلیس بەرامبەر ملیۆنەها بە مەرجی فریودانی مەردمگەل کە ڕوو لە خراپە بن و پشت لە چاکەکاری، بە واتا ئاسمانێکی بێباک یان سەرقاڵ بەو خوێنبارانەی کە ئەم سەرزەمینەی بۆگەن و پیر و لەوتاوی کردووە، لەوەتەی “عیسای مەسیح” بەسەر خاچەوە چوارمێخەی کێشراوە خوێنبارانە، کە تا هەنووکەش نە دابەزیوە و نە ئاسمانیش بۆ بارەگای باری تەعالا هەڵیکێشاوەتەوە!

{خانمێکی تەنیا دەنێو جەنگەڵدا}

رۆحی رەوان.. ژینا.. کەواتە کێ فریای تۆ بکەوێت کە ئاسمان سەرقاڵ و پەشێوحاڵ و شپرزە بێت، نەکا کەشتی□کەی “نوح” بە خۆی و سەرنشینەکانەوە زەریا هەڵیلووشێت، سەراسیمە بەو هەموو زەمین لەرزە و گڕکان و بورکان و جۆرەها دەرد و نەخۆشی کوشندە کە مەردمگەلی گیرۆدە کردووە، کەچی.. کەچی تۆ بێباک لەوەی سەرپۆش و رەفتەکەت ‘با’ دەیبات و فریشتەکان لە خۆت توووڕە و تۆراو دەکەیت، هاوکات ئیسرافیل و جیبرائیل و عزرائیل و رەزوان چاوانی خۆیان

نووقاندووە لە ترس و تاوی ئەو دیمەنەی تۆ تیایدا گیرۆدەیت و هەم ئازا و جەربەزە، کەچی ئەوە تۆ بوویت 'ژینا'ی هەور و سەلار، لە بری ترس و تۆقین، ئەوەندە چاو قایم بوویت.. یان هەر خوو و خدەی خۆت بووە کە خۆندەلەو بوویت و سەڕانە سەڕانە پیادەڕەوی هەنگاوت ناوە و رەدووی سەرپێشەکەت نەکەوتوویت، لەولاوە ناچار و سیاچارە و لەرزە لەو بوون فریشتەکان لە حەوتەمین تەبەقەی ئاسمانە، پاسداران و یاساوڵانی داربەدەست ناحەز بە جوانی و بوێریت بە رادەیەک شەتگیر بوون کە وەک ئەوەی تۆ ڕێشکەکا بیت و بتکوتن و بتکوتن و بتکوتن تا هەناسە لە بەربڕان!

ئیدی تەنگەتاوتر بوون یاساوڵەکانی رەوشتمەندی عەمبارەپێ کە بە هەق مەخلووقاتی زەندەقچوو بوون لە بەردەم ئارامی و دلێری تۆ و هەم پەرکەمدار و 'فە' لەهاتوو لە تاو شەنگی و زیباییت، ناچار بە پەلەپروزە و یەکاندەردوو وەخەکەوتن و هەلقەیان بەست و پژدەنەیەکی بازنەیی و بەندیان سازکرد بە قەد باڵای تۆ و بە پێچ و لوول وەک خەمی ناقۆڵات لە ساتەوەختی شکانی شکۆمەندی کچانەت لەژێر زەبر و زەنگی دەندانەی پیاوانی مەزهەبزەدەی بە مەزەب و مەڵاڵە و ترسنەک!

چما نەتدەزانی توخمی نەرینەگەلی ناوگەڵە برسی بە بینینی پێچ و لوولی قەفی کەزی و بسکی تۆ خوێنیان دەکوڵێت و ئاگرێک دەنێو شادەمار و دەمارە دەزوولەییەکانیاندا بەرپا دەبێت کە لەوەدایە کەپڕ و بڵێسەی هەڵایساوی بگاتە دارستانەکانی سەرزەمین و باخەکان و لالەزار و باخی نەو فیردەوس کە تەڕ و وشك پێکڕا بسووتێنن؟

چما نەتدەزانی کە پاسەوانانی دەوری دامەن و تەشک و تیرێژ و قەد و باڵای تۆ وەک گیانداری کێوی و دڕندەکان و سمدارەکانی دیکە کە ڕەوە ئەسپی شێت ئاسا سمکۆڵان دەکەن لەتاو هەوەسی هار و شەهوەتی دەنێو خوێندا گڕگرتوو، قەستیانە خۆیان ببن بە قامچی و تیغ و شمشێری زولفەقاڕ و قەممەی دوودەم کە خوێنمژانە و سادیستانە لە سەد لاوە لەت و کوتت بکەن و.. هێشتا ئۆخەی ناکەن؟ ئەوان بە تەنها بە بینینی خوێن و فرمێسک و ئارەقەی ڕێش ئۆرگازم دەبن و بەس!

چ غەمناکە دیمەنی گەلەگورگ و کارئاسکەکی سرک و تەنیا و بێچارە دەنێو جەنگەڵەدا، جەنگەڵەی سەدەی بیست و دوو و هەزارەی سێیەمینی "ڕۆشهەڵاتی ناوەراست" کە تیایدا رۆحەکان پەژموردە و تاریک و سام لێنیشتوو.. بگرە تاریکترە لەوەی کە چاو بتوانێت چاو ببینێت.. ئەمەیان چ گورگستانەکە.. ئیلاهی؟

چما ئەتۆ نەتدەزانی کە کچەزای 'حەوا'یت کە گوایە 'ئادەم'ی فریوداوە و بێباکانە لە درەختی حەرام و قەدەغەکراوی خواردووە. بەڵێ ئەوە ئەتۆی کە لاسایی دایکە 'حەوا'ت کردەتەوە و سەرپێچی دەکەیت و هەم پێ بە زارت خۆندەلەوانە سەوەکە دەکرمێنیت و هەم

سەرپۆش دەدەیتە دەست ‘با’ و گێژەنی گەردەلوولەوە!

چما ئەتۆ نەتدەزانی دایکانی من و تۆ و هەزارەها بۆ سەدەها جار و بار بەردەوام بە ترسەوە بە کچەکانی خۆیان دەگوت. “سەرت داپۆشە.. کۆشت داپۆشە.. با دامەنی کراسەکەت تا سەر گۆزینگ بێت.. مەمکەکانت بشارەوە.. قریوە و قاقا و خەنینت نەیەت و مەرگ دێنێت، خۆت تاس و لووس مەدە و خۆ مەڕازێنەوە، بەدەم رۆیشتن و پیاد□□وییەوە ئاوڕ مەدەرەوە، زار و دەمت بشارەوە کە نان دەخۆیت ئەو کاتەی پیاوان دیارن، ترپە و تەقەی کەوشەکانت نەیەت.. گەر نا.. نێرەوز وەک گەلەگورگ گەمارۆت دەدەن و و و…هتد.

بە راست ئەمەیان جەنگەڵە یان دونیایەکی تازە؟ چما ئەتۆ نەتزانیوە کە یاساوڵەکانی دەوری خەون و خەیاڵ و خولیاکانت تۆیان بە نێچیرێک زانیوە کە راوی بکەن و پێستەکەی بگروێنن کە بە هەق گرواندویانە، چونکە تۆ کچە ئازاکەی دایکە “حەوا” بوویت و گوێت بۆ ترپەی دڵی خۆت شل کردووە.. نەک بە تەنها شەیتان، ئەگەر نا.. وا بێباکانە سەرپۆشەکەت نەدەدایە دەست رەشەبایەک یان گەردەلوولێک.. ئەوان بە ه□وای ئەو خەونەوە تۆیان راو کرد کە دەستیان سەوز دەبێت و ئەوسا بەهەشت یەک بست لێیانەوە نزیکتر دەبێتەوە و ئەتۆش کە گوایە شەریک و هاوشانی شەیتانی، گەمەی خۆت دەکەیت و سزا و باجەکەی دەدەیت.. سزا و باجێک کە لێوانلێوە لە جوانی و شکۆمەندی کە من دڵنیام حۆرییەکان لاسایی تۆ دەکەنەوە و بێز لەو داراب□دەستانە دەکەنەوە کە تۆیان وەها ئەشکەنجە داوە کە بیرت بچێتەوە هەناسە بدەیت.. هەناسە و بەس!

چما نەتدەزانی بۆچی دایکانمان سەد بارەیان دەکردەوە بە چرپەوە کە ئێوە.. کچانی ‘حەوا’ لە پەراسووی چەپ و هەم خوار و خێچی ‘ئادەم’ دروست بوون و تا قیامەت راست و رێک نابنەوە.. هەر بۆیە لەسەر هەر سیلەی کۆڵان و گۆرستانێک و جادەیەک پیاوان و لاوانی داراب□دەست وەک ئەرژەنگ وەستاون، کە لە شمشێر بڕندەتر قیت و قۆز وەستاون بە ناوی چاودێری خراپە و چاکەکاری خەڵکی، کە گەرەکە بۆ هەر هەڵە و پەڵە و کەتنێک و سووکە گوناهێک بە دار و مەترەق و تێڵا و قامچی و قیرپاچ و شەللاق نیوە مردووتان بکەن، بەو نیازەی رێک و راستتان بکەنەوە، ئەی دایکە نەیچرپاند بە گوێی تۆدا کە هەر هەوڵی راستکردنەوەیەک خوێنی جەرگە و شکانی شکۆمەندی و گۆبەند و رسوایی بە دواوەیە کچەکەم، کە زادەی میراتێکە کە زۆر قورسە کەسمان بیزانین کەی دەستی پێکردووە و کەی کۆتایی دێت و گۆڕ بە گۆڕ دەبێت.. خۆ گەر بشیزانین پێمان شەرمە بیدرکێنین، چونکە پیشەسازی و بەرهەمی دەست و فیکری ئێمەیە.. ئێمەی چی و چی و چی؟ خۆتان ناوی بنێن!

{ژینا.. هە قەقنەس ـ کەی ئەمە}

مەگەر هەر هەموومان نەمانبیستووە کە لە ناوئاخنی ئەدەبیاتی “ئیسرا و میعراج”دا هاتووە و جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە زەرینەی ‘ئەهلی دۆزەخ’ ژنان بوون لە پای ئەوەی هاوڕەگەزەکانی تۆ بە هەمیشە نزیکن لە خراپەکاری و دوورن لە چاکەکاری، گوایە لە دۆزەخیشدا بە قژ و قاچی خۆیانەوە هەڵواسراون.. بە راست.. دیسانەوە..؟

جا.. خۆ ئەوان بەبەخت زۆر زووتر دەنێو دۆزەخدا ژیان و هەم مردن.. من بەڵگەم هەیە و گەواهی دەدەم کە پلکە ‘زارە’ دایکم و پێنج خوشکی خۆم و سەرباری کچان و ژنانی گەڕەک چلۆن دەسووتان.. ئاخۆ بەس من ئەو ئاگرەم بینیوە یان هەر هەموو نێرینەکانی گەڕەک و شار بینیویانە؟ نازانم.. بەڵام دایکان و خوشکان و کچان و ژنان ئەوەندە شکۆمەند بوون کە دوای هەر سووتانێك ئازایانە وەک باڵندەی ئەفسانەیی “قەقنەس” ئاسا دەنێو خۆڵەمێشی خۆیان سەر لە نوێ رادەبوون و هەڵدەستانەوە و زیندوو دەبوونەوە.. ئاخر سۆز و بەزەیی و میهری ژنانە و دایکانە و خوشکانەی خۆیان دەنواند کە هاوخەم و سەزیاری ئەمەی نێرینە بوون و ببن، کە نەکا ئەوانی قەڵوح و غەمناک و پرسەدار و تەنیا بکەون.. ئەوەیان چ قوربانیدان و جوانی و رەحەکی سەرکەشە کە تا ئاسمان خواهانە و ژنانە و کچانەیە کە ئەمەی نێرینە نایبینین.. نایبینین.. بە کە و کەی و بە کوێر بووین.. ئیلاهی؟!

ژینا.. ژینای ژن و ژیان و ئازادی و شکۆمەندی و بوێری.. لەوەش قێباحەتر و ترسناکتر و گوناهەکی کەبیرەتر و رەشتر ئەوەبوو کە ئەگەر سزای تۆ نەدەن و نەتکەن بە نموونە و پەندی زەمانە، چوغل و تەمبێت نەکەن بە توندکردنی سەرپۆشەکەت، ئەوسا کچانی هاوتەمەنی تەش سایلی تۆ سەرکەت و ئاڵاو واڵا دەبن و ئیدی پیاوانی چاوچڵێس و ناوگەڵ برسی دوچاری نەزەری حەرام دەکەن، لەوەش کوشندەتر ئەوەیە کە ئەوە بپرسن و گومان بکەن کە بۆچی دەبێت ئیمانی پیاوە سمێڵ بابڕەکان ئەوەندە تەنکەڵە و لەرزۆک و چروک بێت؟ بۆچی مەرجە لەرزۆکی ئیمانی ئەوان یان تەکمەیی دینەکەیان لەسەر بە دیارکەوتنی پەرچەم یان داپۆشینی بسک و کەزی ئێمە پابەند و وەستابیت کە بۆ هەمیشە پێوانە بێت بۆ وەدەستهێنانی بەهەشت و دووربوون لە دۆزەخ؟

ژینای.. دەرە ژین و نیشتەجێ دەنێو ڕۆحی هەموماندا کە دەزانم ئەوەیانت بەسە.. ئەتۆ چیت کرد گیانی پەژموردەی گیانان، چلۆن وا ئاسان هەوەسی پاسدارانی دار بەدەستی ئەخلاقت ئاگر داوە بە

ئەندازەی دەیری و دەللی بوونی فریشتەکانی ئاسمان لە تاو ئیرەیی و بەغالەت بردن بە جوانییە ئەفسوونبار و و ڕەحی 'بەور' ئاسات.. گەرچی مەرگهەنیش بووبەت؟ ئاخر پاسەوانانی نامووسپەرست مەزەندە و ترسی ئەوەیان هەیە کە بە هەزارەها فریشتەی دەوری عەرش و مەلەکووت پایدەستی لەبکەن و بتەکنەوە، لە گوینە کە هەندەکیان لە تین و تاو و ترسەکی پەنهان کە تە بەرپات کردووە.. پەڕ و باڵیان هەڵوەرەت و ئیدی چیدیکە نەبنەوە فریشتەگەلی دەوری عەرشی یەزدان، بە هەزارەهاش لە تەک حەرییە زەدە نازدارەکان، هەم لە تاو بەباکی تە و نەترسانت لە ئاگری جەهەننەم سەمای چاوانیان بەژەت و کوەر بن، ئاخر فەرمانە کە نەدەکرا فریشتە نەرەوزەکانی ئاسمان و هەم سەرزەمین یەکاندەردوو بە شەوارە بکەون ئەو کاتەی پەکەا مەست و حەیرانت دەبن کە ئاوە لە تە دەدەنەوە بە جەرەک کە کەیل و کاس ببن کە وەک گەداکان سوالەی خەندەیەک و نیگایەک و ناز و هەوایەکی تە بکەن، وای.. وای.. ئەوەیان چ ئابەووچوونەک بوو کە فیز و شکەی خەیان لە بەردمی خانمەیەکدا دەڕاند؟!

{ خەون و خەیاڵەکی خوێناوی }

چما ئەتە نەتدەزانی کە لە شانشینی بە خەیاڵ و خەونەکاندا.. خەون بینین و خەیاڵی فڕین سزاکەی خوێنی سەرە؟ هە نازەنینی هەر هەمووماں مەراقی ئەوەمانە و بە ئەقرەین.. ئاخر چۆن ئەتە لە شەوی دەیجوردا وەک چرا دادەگیرسەیت کە هەر هەمووان عەیب و عەورەت و چەهرەی ئەرژەنگ ئاسای خەیان ببینن لە مەملەکەتەک کە هەر خەونەکی سەرکەش و سەرکەش بە خەی پەیەینی سەرە و خە سپاردنە بە دەزەخ لەسەر دەستی ئەوانی ناحەز بە خەونی شەکرە کە نیشکەک؟
هە 'شەهەرەزاد' کەی ئەمە.. چما ئەتە نەتەدەزانی کە ئاخوندەکان نابینان و هەر خەونەکی ڕەنگینی کچە ڕەنگاڵەیەک و شەکرەژنەک زەندەقیان دەبات، دە ئاخر دەزانی یان نا کە بینینی خەون بە ڕەژی ڕەناک لای شەمشەمە کوەرەکان چ گوناهەکی کەبیرەیە، تەی خەشخوان و سەراسیمە بە داستانی "هەزار و یەک شەو"ە کە 'شەهرەیار'ی مەست و مەیزەدە کردبەت و جوانی تە ئەفسوون و سیحری حیکایەت و داستانەکانی تا دوا پەندی پە لە تانوپە و گرەچن بیبات و بەدەم زرنگانەوەی زەنگوڵەی دەنگی تەی خەشخوان خەو بیباتەوە.. ئیدی بە هەمیشە و بە هەتاهەتایە 'شەهریار' شەیدا و دەوانە و گیرەدەتە و ناتوانەت سەرت ببڕەت و بتکوژەت وەک هەزارەها لە هاورەگەزی تە، لە پای بیانوویەک کە تا هەنووکەش دیار نییە.. تاکە بیانوویەک

خوێنخۆری پادشاکان و پیاوەکان بووە کە بە هەمیشە خوانی خوێناوی ‘ئەرگازم’ و سەرمەست و شادی کردوون، ئیدی تەی ئەفسوونگەر هاتیت و بە گێڕانەوەی داستانەکان “شەهرەیار”ت سەرسام و حەیران و هۆگری خۆت کرد و مەرگی دیکەی هاورەگەزەکەی خۆت راگرت، ‘شەهرەیار’ بە ئەندازەیەک شاد بوو کە شەوەکیان عاشقانە نەک شاهانە خواستی ئەوە بوو کە ئیدی سەرپێشکەت فڕێ بدەیت.. ئیدی خۆت رەها و سەرفراز کرد، چونکە جوانی و زرنگی و ئەفسوونی جادووگەرانەت بوو کە ئەو خوێنخۆرییەی ‘شەهرەیار’ی بنەبڕ بکات.

ئەتۆ نەتزانی کە ئەوەشیان پیاوە سادیست و خوێنخۆرەکانی مەملەکەتی شێت و داغان و غەمگین کرد و کۆستیان کەوت کە پادشا دەستبەرداری خوێنخۆری کچان و خانمان ببێت.. پیاوانی مەست و خۆشنوود و ئاسوودە بە خوانی خوێنای و خەیاڵکوژ لەنێگەڕان گیانەی خۆشخوانی کەڵەکەوەت ئارام بیت بەوەی کە ‘شەهرەیار’ دەستی لە خوێن پاک بکاتەوە و بیشوات.. بەڵگەش یەوەیە کە تا هەنووکەش خوێنبارانە و شانشینی پرسە و واوەیلا و مەرگەساتە.. هۆ جوانە!

بەڵام ئەوە تۆیت کە هەزارەها داستان و سەرگوزشتە و پەند و بەیت و باڵۆرە و هیکایەت و چیرۆک و رۆمانت بۆ ئێمە بەجێهێشتووە و تازە فرچکمان پێوە گرتووە و میراتگری ئەمەکداری جوانی و میهر و شکۆمەندی و ئازایەتی و زرنگی تۆین.. بە قوربان.. شەو و شەوگارت شاد و ئەرخەیان و ئارام بنوو کە ئەمشەو و تا سەدەها شەوی دیکە هەر هەموومان بێدار و ئێشگر و دەرگاوان و پاسەوانی خۆت و خولیا و خەیاڵ غایەلە و خەونە شیرینەکانی تۆین بە درێژایی زەمەن و تەمەن.. هۆ ‘قەقنەس’ە تاقانە و ئازاکەی هەر هەموومان..!

(سەرەتای پایزی/٢٠٢٢)

- پەراوێز: –
  - قەقنەس: قەقنەس (بەئینگلیزی:Phoenix، گریکی دێرین: Φοῖνιξ، بەفارسی: ققنوس، عەرەبی: العنقاء)، باڵندەیەکی خەیاڵی و ئەفسانەئامێزە کە بەراورد دەکرێت بە جۆرەها باڵندەی دیکەی راستەقینە، باسی لێکراوە دەنێو داستانە کۆنەکانی عەرەب وەکو سەرچەییەکانی سندیباد و داستانی ‘هەزار و یەک شەوە’، بەگشتیی لەنێو داستانە فارسی و رۆمانی و گریکی و میسڕی و چینییەکاندا هەبووە. قەقنەس، وەکو بەچووی باڵندەیەکی پیرۆز لەنێو داستانەکاندا چاوی لێکراوە. باڵندەیەکە لەسەر هێلکەی دەنیشێت تاوەکو دەتروکێت، لە کاتی تروکاندا ئەوەندە بە خۆشییەوە بە بەچووەکەی دەخوێنێت و

پوش و پەڵاش لە دەوری خۆی کۆدەکاتەوە تاوەکو پوشەکان ئاگر دەگرن و خۆیشی دەسوتێت، جا ئەو بەچوەی کە لە هێلکەکە دەتروکێت، پاشانیش دەبێتەوە بە دایکانە. دیارە سەرچاوەی دیکە ئاماژە بەوە دەدەن کە خودی "قەقنەس" تاکە باڵندەیەکی ئەفسووناوییە کە پێشبینی مەرگی خۆی بکات، گوایە سەروەختی گیانەڵا پووش و پەڵاش کۆ دەکاتەوە کە ئاگر دەگریت و قەقنەسەکە دەسووتێت بە پەرجووەکی دەگمەن و ئەفسانەئامێز دەنێو خۆڵەمێشی خۆیدا کە زادەی ئەکە موعجیزەیەکی ئەفسانەئامێزە زیندوو دەبێتەوە.

- بەور: سەر بە خێزانی پڵنگە، هەندێک جاریش وەک مەچکەی پڵنگ چاوی لێدەکرێت.
- تەوار: مێینەی باز یان بازی مەچکە. (سەرەتای پایزی/٢٠٢٢)

"شەڕەی پلکە زارە"

کتێب/ قەیرانی عەقڵ.. فوئاد سدیق

بۆ خوێندنەوەی هەر چوار بەشی کتێبی (قەیرانی عەقڵ) کلیکی ئەو لینکانەی خوارەوە بکەن..

[بەرگی یەکەم…]

[بەرگی دووەم…]

[بەرگی سێیەم…]

[بەرگی چووارەم…]

لە ساڵیادی ڕاپەڕینەکانی ئێراندا.. عوسمانی حاجی مارف

هەڵوەشاندنەوەی حیجابی زۆرەملێ وەک دروشم و داواکاری سەرەکی لە لوتکەی داواکاریەکانی ڕاپەڕینەکانی ئێراندا دەگەشایەوە، ئەو ڕاپەڕینەی پێگەی سیاسی و کۆمەڵایەتی جەماوەری ناڕازی بەرجەستەکردەوە و مێژویەکی نوێی لە خەباتی جەماوەری ئێراندا تۆمارکرد.
لە چوارچێوەی خەبات و ناڕەزایەتی و مانگرتنی بزووتنەوە کۆمەڵایەتیەکاندا، داواکاریەکانی وەک: زیادکردنی کرێ و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی، خوێندن و تەندروستی بێبەرامبەر، ئازادی ڕێکخستن و مانگرتنی بێ مەرج، ئازادکردنی دەستبەجێی زیندانیانی سیاسی، چەندین داخوازی تر کە ساڵانێک بەرزدەکرانەوە، لەگەڵ کارەساتی کوشتنی مەهسا ئەمینیدا، بزووتنەوەی “ژن، ژیان، ئازادی” لە ئاستێکی فروانتردا درێژەی بەو ناڕەزایەتیانەدا، تا ئەو ئاستەی بە شێوەیەکی بەربڵاو مەرگ بۆ کۆماری ئیسلامیش چووە ڕیزی خواستەکانەوە.
لە ڕاپەڕینەکاندا ڕۆڵی دیار و بەرچاوی خەباتی ژنان کە تا ئێستاش بە شێوەی جۆراوجۆر دەردەکەوێت، یەکێک لە گرینگترین شاکاری خرۆشانە جەماوەریەکانی ئێرانە، کۆمەڵگای ئێران درکیان بەوە کردووە کە سەپاندنی حیجابی زۆرەملێ لەڕێگەی دەزگا یاسا ئاینیە ئیسلامیەکانەوە لەدەست چووەو ئیتر بەیان ناچێتە سەر، لە ژێر پێگەی ڕۆڵی خەباتی ژنانی ناڕازیدا، دژی حجاب، بۆتە پەرچەکردارێکی کۆمەڵایەتی بەردەوام، وەک جوڵانەوەیەک داهێنان و ئاڵوگۆڕ دەخاتە بەردەم خەباتی ڕزگاریخوازی ژنانەوە. ڕاپەڕینی “ژن، ژیان، ئازادی” توانای پەرچەکرداری لە بەرامبەر دەیان یاسای کۆنەپەرستانە و پیاوسالاری کۆماری ئیسلامی بەرجەستە کردۆتەوە، ژنان ئازایانە و هۆشیارانە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیان کردۆتە ئامانج کە پێکهاتەی ئایدیۆلۆژی کۆماری ئیسلامیان خستۆتە ژێر پرسیارەوە. ئەم ڕاپەڕینە پرسی ژنانی وەک بەشێک لە پرسە کۆمەڵایەتیەکان وروژاندوە و بزووتنەوەی گشتی ژنانی وەک بزوتنەوەیەکی جەماوەری هێنایە ئاراوە، کە تێیدا ژنان پێشڕەوو پێشەنگن، هەروەها خەبات و متمانەی جەماوەری ژنانی زیاتر بردە سەرەوە، خەباتی ژنان و کۆڵنەدانیان بەرامبەر بە یەکێک لە توندترین دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە، سەرسامی جیهانی وروژاند و بوو بە هەوێنی یەکگرتوبونی بزوتنەوەی ژنانی

ئێران لەگەڵ بزوتنەوەی ژنان لە جیهاندا.
هەمای خەباتی ژنان لە پرسی حیجابدا و لە بەرامبەر ستەمکارانی کۆماری ئیسلامی کە تا ئێستاش بەهێزەو بەردەوامە، فڕێدانی حیجاب وەک داواکارییەکی گشتی بەسەر کۆماری ئیسلامیدا سەپێندرا. بەرەنگاری ژنان کە لەبەرامبەر لێدان و بێ حورمەتی و کۆنەپەرستی ئەو بەکرێگیراوانەی کە سیستەمی سەرمایەداری دەپارێزن، نووکی هێرشکردنە سەر یاسا چەپەڵەکانی سیستەمی پیاوسالارییە کە لە ئاستێکی بەرفراواندا لە نێوان کۆمەڵگا و پەیوەندییە سەرمایەدارییەکانی کۆماری ئیسلامیدا روبەروی یەکتربونەتەوە، سەرهەڵدانی “ژن، ژیان، ئازادی” دوای خەباتێکی سەخت، دەستکەوتی بەنرخی تێدایە، بێ گومان زەمینە بۆ دەستکەوتەکانی داهاتوو لە نێو ژناندا ئاواڵا تر دەکات.
هەڵبەتە ئەمڕۆ ئەوە دەبینین کە لە ئاستێکی بەرچاودا، ئەم ڕاپەڕینە کەم بوتەوە، بەڵام ململانێی نێوان هێزە سەرکوتکەرەکان و بزووتنەوەی ژنان و لاوان و خوێندکاران، هێشتا ڕۆڵی خۆی هەیەو ناڕەزایەتییەکان ناوبەناو دەرکەوتەی هەیە. ڕژیم ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی، بە هێرشێکی بەربڵاو و ترس لە هەڵگیرسانی ئەم ڕاپەڕینە دەستبەسەر کردووە، کەشوهەوای توندوتیژی و سەرکوت زۆر زیادی کردووە، هەرچەندە وەستانەوە لە بەرامبەر بە حجابی زۆرەملێ بە شێوەی جۆراوجۆر بەردەوامە و هێشتا بەرنگاری و خەبات لە دەرونی جەماوەری ناڕەزیدا نەوەستاوە. هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە کە لەگەڵ نزیکبوونەوەی ساڵیادی ئەم ڕاپەڕینەدا ئەگەری نمایشی جۆراجۆر پێشبینی دەکرێت.
بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە سەرتاسەرییەکان کە بەگشتی بە دروشمی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی لە زۆربەی شارەکانی ئێراندا لە مەیداندا بون، ئەمەش بەڵگەی ئەوە دەخاتە روو کە درەنگ یا زوو لێدانی زەنگی کۆتایی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامییە، ئەوەی حاشا هەڵنەگرە، ڕاپەڕینی “ژن، ژیان، ئازادی” زیاتر بە نمایشی ڕاپەرین بۆ ڕوخانی کۆماری ئیسلامی خۆی ناساند، هەرچەندە ژمارەیەکی بەرچاو لە خەڵک کوژراون و نزیکەی بیست هەزار کەسیش خرانە کونجی زیندانەکانەوە، بەڵام گۆڕانکارییەک لە واقیعی کۆمەڵگەی ئێستای ئێراندا بەرجەستە بۆتەوە، کە بە ملیۆنان کەس لەگەڵ سەختی ئابووری و هەڵاوسان و بێکاری و هەژاری و برسێتی و دڕندەیی کۆماری ئیسلامیدا، بە شێوازی گونجاوی خۆیان لە ئامادەیی ناڕەزایەتی و خەباتدان، ئەمەش بە حەق ئەوەی سەلماند کە کێشەکە تەنیا حیجاب نییە. وە ژمارە سەرنجڕاکێشەکانی ناڕەزایەتی و مانگرتنەکان لە ساڵانی ڕابردودا لە ئێران و ڕەنگدانەوەکانی، پێویستییەکی هەنوکەیی بۆ گۆڕانکاری بنەڕەتی لە کۆمەڵگادا هەیە، ئەم دۆخە تەنها لە ڕوانگەی “ژن، ژیان، ئازادی”

وەک ڕاپەڕین وەڵام نادرێتەوە. ئەم ڕاپەڕینە توانی بەرەنگاریەک لە بەرامبەر دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا نیشان بدات، کەلە ڕووی چەوساندنەوە و نادادپەروەریەک کە بەسەر ژنان و زۆرینەی خەڵکی ئێراندا سەپێنراوە، کۆماری ئیسلامی کە ڕەسمیەتی بە نایەکسانی کۆمەڵایەتی داوە، بەڵام بە ئاشکرا ئایدۆلۆژی ئیسلامی لەبەرامبەر خەباتی ژناندا ریسوا کرا و پاشەکشەیەکی گەورەی پێکرا، لە هەمان کاتدا بەشێوەیەکی گشتی ناڕەزایەتی بەرینی جەماوەری ڕۆڵێکی بەرچاویان لە بەرامبەر کۆماری ئیسلامیدا نواندوە.
گومانی تێدا نییە کە داخوازی و چاکسازیە یاساییەکانی ژنان لەو ئاڕاستیەدا زۆر بەنرخ دەبن، بەو مەرجەی لە هەموو هەنگاوێکدا زەمینە بۆ گۆڕانکاریەکی کۆمەڵایەتی لە پێکهاتەکانی سیستەمی سەرمایەداریدا زەمینەسازی بۆ بکرێت. چاکسازی بە هەر جۆرێک بێت بە تایبەتی لە ئێراندا هەنگاوێکە بۆ پێشەوە، بە بەهێزکردنی بزووتنەوەی ژنان و هەر بزوتنەویەکی جەماوەری ناڕازی، هەرچەندە بەها و گرنگی چاکسازی دەتوانێت لە چەوسانەوەی ژنان کەم کاتەوە، بەڵام دەبێت ئەوە رۆشن بێت کە ناتوانێ مانای گۆڕانکاریەکی بنەڕەتی لە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووری ژناندا، تەنها بەوەستانەوە لە بەرامبەر کۆنەپەرستی ئیسلامیدا دەستەبەر بێت، هەڵبەتە هەر چاکسازیەک له کۆمەڵگه ی ئێراندا که بتوانێت هەندێک گۆڕانکاری یاسایی له پێگه ی ژن بهێنته ئاراوه، به دڵنیاییەوه دەبێت پێشوازی لێبکرێت، بەڵام باسەکە لەسەر ئەوەیە کە کام بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی ڕێکخراو دەتوانێت وەڵامی پرسی بژێوی و خۆشگوزەرانی گشتیی ملیۆنان کەسی کۆمەڵگا بداتەوە، بە بزوتنەوەی ژنانیشەوە؟، کام گۆڕانکاری و بەدیل لە کۆمەڵگادا دەتوانێت گەرەنتی هەڵوەشاندنەوەی چەوسانەوەی ئینسان لەسەر ئینسان بەسەرکەوتن بگەیەنێت؟، پێویستە ئاماژە بەوە بەدەین کە ڕاپەڕینی “ژن، ژیان، ئازادی” ئاسۆی ئەو گۆڕانکاریەی نیشان نەدا، کە دەتوانێت دەست لە پێکهاتەکانی سیستەمی سەرمایەداری بدات و شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی بۆ ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی بەڕێبخات. چونکە خەبات لە دژی تەواوی پەیوەندیە نایەکسانەکانی کۆمەڵگە بنەماکەی لە زەرورەتی خەباتی چینی کرێکارەوەیە، هەر لەوێشەوە سەرچاوە دەگرێت، بۆیە پێویستی بە ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی چینی کرێکارە، لە هەمان کاتدا پێگەی، “ژن، ژیان، ئازادی” دەتوانێت وەک بەشێک لەم خەباتە چینایەتیەی کرێکاران مانادار بێت، هاوشانی گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتیەکان لە پەیوەند بە خەباتی چینی کرێکارەوە هەنگاوی بەرەو پێشتر بنێت.
سەرهەڵدانی “ژن، ژیان، ئازادی” توانی حیجاب وەک داواکاریەک بەسەر

حکومەتدا بسەپێنێت، کەشوهەوای سیاسی کۆمەڵگای گۆڕی، یەکڕیزی نێوان بزووتنەوەی ژنان و قوتابیان تا ڕادەیەک بەهێزتر کرد، بەڵام ژنان هێشتا ڕێگای هەوراز و نشێوی زۆریان لە پێشە بۆ گەیشتن بە داواکاریەکانیان و چەسپاندنی یەکسانی هەمەلایەنەی ژنان و پیاوان، واتە بۆ نەهێشتنی ستەم یەکجاری لەسەر ژنان، دەبێ خەباتی نەهێشتنی چەوساندنەوەی چینایەتی ل□ بەرچاو بگیرێت، چونکە نایەکسانی نێوان ژن و پیاو میراتی هەلومەرجێکی کۆمەڵایەتیە، کە کاریگەری چەوساندنەوەی ئابووریە لەسەر ژنان، بۆیە گەیشتن بە یەکسانیەکی تەواو و ڕزگاری ژنان پەیوەستە بە نەمانی چینەکان، ئەمەش لە ڕێرەوی خەباتی چینی کرێکارو شۆڕشی کرێکاریدا مەیسەر دەبێت.
ئەوەی جێگای سەرنجە، ژنان لەم جوڵا نەوەیەی ئێراندا وەک بەشێک لە چینی کرێکار دەرنەکەوتن، ژنانی کرێکار، لەگەڵ ئەوەی بەشێکی گەورەن لە نێو چینی کرێکاردا، لەسەر ئەم بنەمایە، ڕێکخستنی ژنانی کرێکار و یەکخستنی بزووتنەوەی ژنان و بزووتنەوەی کرێکاری، ئاشکرایە کە ئەرکی چینی کرێکارە. وەدیهاتنی داخوازیەکانی بزووتنەوەی ژنان، هاوشێوەی داواکاریەکانی بزووتنەوە کۆمەڵایەتیەکانی ترە، لە پرۆسەی گۆڕانکاریەکی بنەڕەتی و شۆڕشگێڕانە و کۆمەڵایەتیدا، بەبێ ئامادەبوونی چینی کرێکار، ناتوانێت ئاسۆی داهاتوو بۆ بەدیهێنانی داواکاریە سەرەتاییەکانی ژنان گەرەنتی بکات.

سیاسەتێکی چەوتی ئەمریکا لە ساڵرۆژی ژینا مەهسا ئەمینی.. ئاوات ئەسعەدی

لەگەڵ نزیکبوونەوەی ساڵڕۆژی خوێنڕشتنی دڕندانەی کیژۆڵەی نازدار و ئازادیخوازی کوردستانی ئێڕان، ژینا مەهسا ئەمینی، حکومەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بڕیارێکی زۆر نارەوای لە بەرژەوەندی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئێران دا.
واشنتن دەرفەتێکی کاتی بە بانکەکانی کۆریای باشوور بەخشی، بێئەوەی بکەونە بەر سزای ئابووری ئەمریکا، بتوانن بڕی 6 ملیارد

دەلار لە سەروەت و سامانی بەستوو و دەستبەسەراگیراوی ئێران، بگەڕێنەوە بۆ دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی لە ڕێگەی قەتەرەوە.

ئەگەرچی ئەم هەنگاوە بەوە پاساو دەدرێتەوە، کە گوایە بۆ ئازادکردنی پێنج "هاوڵاتی ئەمریکایی" بێت، کە "گوایە"، بە زوڵم لە ئێران بەند کراون، بەڵام لە راستیدا ئەم کردارە دەبێتە پشتیوانیکردنێکی راستەوخۆی تیرۆری کۆماری ئیسلامی ئێران لە بەدەستهێنانی پارە، بە پیادەکردنی سیاسەتە نامرۆڤانەو تیرۆریستییەکانیان، ئەمەو سەرەڕای ئازادکردنی چەند تاوانبارێکی کۆماری ئیسلامی لە ئەمریکا.

گومان لەوەدا نییە، کە ئەم هەنگاوەی ئەمریکا پەیامێکی زۆر دڵخۆشکەرە بۆ مەلاکانی ئێران. نەک تەنیا لەبەر ئەوەی، ولایەتی فەقێ ئەمە بەسەرکەوتن دەزانێ و، بە چەکدادانی ئەمریکای ناو ئەبا، بەڵکو ئیستە مەلاکان جارێکی کە لەوە دڵنیا بوونەوە، کە ئەتوانن لە ئایندەشا، جەلادو تیرۆریستەکانیان بە ئاسانی لە دەرەوەی وڵاتا کارا بکەن. ئەشتوانن دنەی سیخۆرو مرۆڤکوژەکانیان بدەن و، لە سێ شتی مسۆگەر دڵنیایان بکەنەوە: نە لە رۆژئاوا لە سێدارە دەدرێن، نە ئەشکەنجە دەدرێن، نە تا هەتاییش لە زیندانا گیر ئەکرێن، بەڵکو لە دەرفەتێکی "گونجاو"دا دەگەڕێنەوە بۆ بارمتەی ئەمریکایی یان رۆژئاوایی.

ئەم کردارەی ئەمریکا ناوی هەرچییەکیشی لێبنرێت، گورزێکی قورسە بە ئەو هەموو قوربانییەی، کە لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا گەلانی ستەمدیدەی ئێران داویانە. گورزێکی کوشندەیە لە کەسوکاری ئەو 500 قوربانییە، ئەو هەزاران کەسەی بریندارکراوان، ئەو دەیان هەزار لاوەی ئێران، کە لە 12 مانگی ڕابردوودا لە زیندانەکانی ئێران قایمکراوان، ئەو نرخە گەورەییەی، کە گەلانی ستەملێکراوی ئێران بۆ خواستی ئازادییان داویانەو بەردەوام دەیدەن.

جگە لە هەموو ئەمانە، دەسەڵاتی مەلاکانی ئێران هێزێکی زۆریان ڕەوانەی شاری سەقز، زێدەی ژینا ئەمینی، کردووە، بۆ بەرگرتن بە هەموو بزوتنەوەیەکی ناڕەزایی و جەماوەری. بە پێی هەواڵەکانیش ئێران تانکی گواستووەتەوە بۆ سنووری عێراق لە باکوورەوە و، بەم شێوەیەش ڕژێمی مەلاکان گوشارەکانیان زۆر زیاتر کردووە دژ بە کوردستان بەگشتی: عێراق (بە هەرێمی کوردستانەوە) دوائینزار (ئولتیماتوم) دراوە، تا 19 ی ئەم مانگە (ئەیلوول) ئەبێ پابەندبێت بە چەکداماڵینی گروپە چەکدارەکانی کوردستانی ئێران لەنێو سنوورەکانی دەوڵەتی عێراقا، ئەمەش بە پێی "رێککەوتنامەیەک"ی نێوان هەردوو وڵات.

تیرۆری ڕژێمی مەلاکان بێوچان و توندتر بەردەوام دەبێت.

بـەشێك لـە شیعری : لـێگەرێـن ئەم نیشتمانە ببێتەوە بە نیشتمان.. شیعری: لینگستـۆن هیۆز.. وەرگێرانی: شوان عەباس بەدری

لە کتێبی ڕەش هەر وەك قووڵایی ئەفریقاکەی خۆم

لێگەرێن ئەم نیشتمانە ببێتەوە بە نیشتمان …
لێگەرێن دووبارە ببێتەوە بە هەمان ئەو خەونەی کە بوو
لێگەڕێن ببێتەوە بە پێشڕەوی دەشت
و لەوێ ئازادی ئاڵاکەی بشەکێنێت
ئەم نیشتمانە هەرگیز بۆ من نیشتمان نەبوو
لێگەرێن ئەم نیشتمانە ئەو خەونە بێت کە
هزرجوانەکان لە ناو خەونەکانیان بنیاتیان نابوو
لێگەرێن ببێتە سەرزەمینی بەرفراوانی ئەشق و خۆشەویستی
سەرزەمینێك کە تێیدا نە پاشاکان بتوانن خەم سارد بن و
نە خێمەی زۆرداران تێدا دابمەزرێت
تا بەم جۆرە هیچ مرۆڤێك نەتوانێت
مرۆڤێکی بێدەسەڵاتتر لە خۆی بچەوسێنێتەوە
ئەم نیشتمانە هەرگیز بۆ من نیشتمان نەبوو
ئاە ، لێگەرێن سەرزەمین□کم ببێتە سەرزەمینێك کە
تێیدا ئازادی بە تاجە گوڵینەیەکی دەستکردی نیشتمان پەروری
نا□از□ن□نو□ و
بۆ هەموو کەسێك دەرفەتێکی ڕاستی□قینەی ژیانێکی ئازاد ڕەخساوە و
ئەو هەوایەی هەڵیدەمژین پڕ بێت لە بۆنی یەکسانی
من لە ناو ئەم سەرزەمینەی کە جاری ئازادی تێیدا دەدەن
نە یەکسانیم بینیوە و نە ئازادی

ئەخلاقی خوێنڕێژ. بەختیار محەمەد

مێژووی حیجاب یەکێکە لە دیاردە هەرە قێزەونەکانی مێژووی ئیسلام. ئا ئەم دیاردەیەیە، کە وای کردووە مەلا خوێنڕێژەکانی کۆماری ئیسلامیی، بە ناوی زبڵدانی ئەخلاقەوە، ژینا ئەمینی (هێمای پووچاندنەوەی چەمکی قێزەونی حورمە و ناقیسولعەقڵ) شەهید بکەن.

ئێمە تێناگەین، کە ئەخلاق پۆلیسی بۆ چییە، ئەگەر خۆی دەسەڵات دەسەڵاتێکی بێ ئەخلاق نەبێ؟ ئایا سەرکۆتیی بێ ئەخلاقییە و بەڵام ستەم و دزی و بەندیخانە و کوشتن و برسیکردنی خەڵك… ئەخلاقن؟ بەڵێ، کۆماری ئیسلامیی پۆلیسی ئەخلاق دادەنێ، تا بێ ئەخلاقیی بێ وێنەی دەسەڵاتەکەی خۆی بشارێتەوە؛ تا بەم ناوەوە، بە ناوی ئەخلاقەوە، ئازادی سەرکوت بکا و تەمەنی درێژی ستەمکاریی خۆی درێژتر بکاتەوە.

هەر بەڕاستیی حیجاب هێمای بە کۆیلەکردنی ئافرەتە. ئەوەتە دەسەڵاتی مەلایەکانی کۆماری ئیسلامیی و تاڵیبان و سەرلەبەری گوتار و دەسەڵاتی ئیسلامییەکان لە هەر شوێن و کونجێکی ئەم دنیایەدا بن، وامان پێ دەڵێن: پێمان دەڵێن ئافرەت واتە زەعیفەیە، واتە کەم عەقڵە، واتە هاوتای سەگ و کەرە‌، واتە سەرچاوەی مەترسیی هەرەسهێنانی ئەخلاقە…؛ بەڵام کامە ئەخلاق؟ ئەو ئەخلاقەی چوار ژن لە بەرانبەر پیاوێك دادەنێ؛ لە میراتیش نیوەی بەشی ئەوی دەداتێ؛ ئەو ئەخلاقەی ژن دەکاتە ئامێری منداڵبوون و سێکس؛ ئەو ئەخلاقەی ژن دەکاتە کۆیلە و کەنیزەك لە شەڕی فتوحات و حۆری لە بەهەشتی پیاواندا؛ ئەو ئەخلاقەی بە پیاو دەڵێ، ئەمە شەرعی خوایە، لە ژنەکەت بدە! ئەو ئەخلاقەی، چونکە ئەخلاقی دەسەڵاتی پیاوە، هەمیشە لە بەرژەوەندی پیاودا، ئافرەت تاوانبار دەکا و بە سەرچاوەی هەموو بەدڕەوشتییەکی کۆمەڵگەی دادەنێ. ئا حیجاب دەلالەت لە بوونی ئەم بەدڕەوشتییە دەکا، کە لە ڕوانگەی گوتاری ئیسلامییەوە لە‌ جەستە و لە بوونی کۆمەڵایەتی ئافرەتدایە.

بەختیار محەمەد

ئاگری سارد.. فەرهاد کەریم

دەرەوە ساردە و ژوورەوە گەرم
مرۆڤ لە دەرەوە گڕی گرتووە
چێژ لە ساردی دەرەوە وەرناگرم ئاگر لە ژیان بەربووە
دەرگا داخە با ئاگر نێتە ژوورەوە
سەرمامان دەبێ بەو ئاگرە ساردە
فێرە ئاور خواردنبە و بە ئاگر خۆت بشۆ ئاور فێرە زمانکە
بە گڕ بڵێ پشوو□ ژیان تۆزێ هەناسەی فێنکی دەوێ
لە دەرەوە هەنگاوەکانی نەرمکا
گەرمی لە فرمێسک فێربێ
هەناسەی ساردی لە ئاو
ئاگر لە ژیان بڕژێ و خۆی بشوا بە ژیان
ئاگر ئاو بێ و ژیان نەخنکێ
ژیان بخنکێ ئاگر دەمرێ
ئاگرم خۆشدەوێ ژیان نەسووتێ
ژیان جوانە بە ئاگر گەر سارد نەبێ
بە ئاگری سارد ژیان دەسووتێ
مرۆڤ ئاگر دەکاتەوەو لە سووتانی سارد ناترسێ
پەیوەندی من و ئاگر کۆنە
هێندەی لە مرۆڤ دەترسم لە ئاگر نا
بەو ئاگرە ساردەت سووتاوم مرۆڤ
سەرت لە گیرفانت پەستە
پاڵ بە سەرتەوەنێ با لە گیرفانت بنوێ
دەمەوێ بڕۆمە دەرەوە لە ئاگری سارد و سووتان نەترسم
فوو لە ئاگری سارد مەکە لە ئاگری سارد وەرە دەرێ
بە ئاگری سارد سەرمامان دەبێ
بە سەرما دەمرین
ئاوێ بە ئاورە ساردە داکە
ژیان ئاگری دەوێ
بەو ئاگرە ساردەت زەوی سەرمای بووە‌
ئاو گەرمکەن بۆ شووشتنی زەوی
زەوی لە سەر مەرگە
لە کوێ زەوی بنێژین
گوو لە کوێ کەین

کتێبێک لە بارەی عەبدوڵا پەشێو چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

کتێبێکی دیکەی سەدیق سەعید ڕواندزی، بە ناوی (لە ژێر ساباتی شیعری پەشێودا،) لە ئایندەیەکی نزیکدا چاپ و بڵاو دەکرێتەوە. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، خوێندنەوەیە بۆ شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێو، کە تیایدا نووسەر خوێندنەوەی بۆ چەند شیعرێکی نەتەوەیی و ڕۆمانسی و سیاسی پەشێو کردووە. بە تایبەتیش ئەوشیعرانەی لە بارەی کوردستان و مەنفاو پەیوەندی ڕوحی شاعیر بە کوردستانەوە نووسراون.

پێکی نیگا.. دڵکەش قادر

ئەمشەو نیگام دەچێتەوە سەر ئەو پێکانەی
لەکۆتا خەیاڵ بەشمان کرد
پێکێ لە نیگای حەز
پێکی لە نیگای مەستی
پێکی لە نیگای هەڵگۆفین و لە دەستوەردان
پێکێ لە نیگای زیندانیکردنی سێو
کەشافەی ئەم حەزەم
دەچێتەوە سەر دواهەمین خەیاڵ و
لەتکردنی حەز
من مایسترۆی ئەو خەونەبووم
کە لە داوێنی گوڵەگەنمێکەوە ترازانە حەوشەی
خەزانتەوە.
ترزا بەندی پەیمانی نێوان دوو گوڵدان و
دوو زیندان.

دڵکەش قادر

ئاوابوونی بتەکان.. ئەحمەد ڕەسوڵ

ناونیشانی ئەم وتارە، ناونیشانی پەڕتوکێکی فەیلەسوفی بەناوبانگی ئەڵمانی (فرێدریک نیتشە "نیچە") یە، بەبێ ئەوەی کە ناوەڕۆکی ئەم وتارە هیچ پەیوەندییەکی بە ناوەڕۆکی پەڕتوکەکەوە هەبێت. لە بەشی چوارەمی پەڕتوکەکەدا ناونیشانێکی بەمجۆرە هەیە (هەتا کەی پەنەهەنین، چۆن بەیانی؟ جیهانی ڕاستەقینە، خورافەیەک – مێژوویەکی هەڵەیە) وەرگێڕدراوە عەرەبییەکەی.
لە دەستەواژەی مێژوویەکی هەڵەوە، خەیاڵم ڕۆیشت بۆ مێژوویەکی درێژی خەبات و قوربانییدانی کوردستان "ئەوەی حزبەکانی کوردایەتیی بە شۆڕش و شۆڕشگێڕیی خۆیان ناوی دەبەن" کە زیاتر لە سەدەیەک دەبێت و دواتریش مێژووی ٣٢ ساڵەی دەسەڵاتدارێتیی و قەوارەی هەرێمی کوردستان. بەڕاست چ مێژوویەک بوو؟! ئەگەر داوەرییەکی خێرا و سەرپێیی نەکەین لە ئاستییدا و قووڵتر و لە گۆشەنیگایەکی دیکەوە سەرنجی بدەین هەر ئاوا ئاسان نابێت ئەو ناونان و داوەرییەی تا ئێستا وەکو قەوانێک هەزاران بارە کراوەتەوە.
بیرکردنەوەیەکی جیاواز و پەرسپێکتیڤی جیاواز، مێژوویەکی هەڵەیە.
سەرنجڕاکێشە و ڕاتدەگرێت، "مێژوویەکی هەڵەیە"
دواتر لە ناونیشانی کتێبەکەوە "ئاوابوونی بتەکان"، کە ئێستا ناونیشانی ئەم وتارەشە، سەرنجم ڕۆیشت بەرەو ئاوابوونی حیکایەتەکانی دەسەڵاتدارێتیی لە هەرێمی کوردستان، ئاوابوونی ئەو بتانەی بە هەموو شتێک دروستیان کردبوون. لە ٣٢ ساڵ لەمەوپێشەوە هەر ڕۆژەی بەشیک لەو بتانە هەڵوەریوە. ئاوابوونی بتەکانی شۆڕش و شۆڕشگێڕیی، ئاوا بوونی بتی کوردایەتیی، . ئاوابوونی بتی دروشمە قەبەکانی دیموکراسیی، هەڵبژاردن، ئازادیی، پێکەوەژیان، یاسا و دادپەروەریی. ئاوابوونی بتی دنیا لە پشتمانە، ئاوابوونی حیکایەتی پێشمەرگە، شەهیدبوون و گیانفیدایی. ئاوابوونی بتی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان و دەیان بت و حیکایەتی دیکەی دەسەڵاتدارێتیی

حزبخێڵەكانی كوردایەتیی.
هەر كەسێك ئەو ڕاستییە سادەیە دەزانێت، كە دەسەڵاتدارێتیی لە هەرێمی كوردستان، دەسەڵاتدارێتیی سیاسییە پلە یەكەكانی حزبخێڵەكانی كوردایەتیی بووە نەوەكو دەسەڵاتدارێتیی خەڵكی كوردستان. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەر بپرسین ئایا لاوازبوون یان ئاوابوونی دەسەڵاتدارێتیی لە هەرێمی كوردستان لە كەیەوە و لە چییەوە دێت؟
جوبران خەلیل جوبران دەڵێت، مردن بە یەك جار ڕوونادات. بەڵكو هێواش و بە چەندەها جار ڕوودەدات. هەر خەمێك و ئازارێك مردنێكی بچووك و بەشیی “جزئی”ە، بە جیابوونەوە لە خۆشەویستێكمان بەشێكمان لێ دەمرێت، بە ڕۆیشتنی هاوڕێیەك بەشێكی دیكەمان لێ دەمرێت، بە مردنی ئازیزێك بەشێكیترمان لێ دەمرێت … هتد دواجار هەموو مردنە بچووك و بەشییەكان پێكڕا مردنە گەورە و گشتییەكە پێكدەهێنن.
هەر كۆمەڵگایەك پێویستییەكی حەیاتی بە ئەو دەزگا و عەقڵە قووڵە شیكەرەوە و ڕەخنەگرانە هەیە، كە جیا لەو چاوەی كۆمەڵگای تەماشای خۆی پێدەكات، چاوێكی دیكە بە كۆمەڵگا دەبەخشێت كە لە دەرەوەی خۆی سەرنجی ووردی دەدات. ئەو دەزگایانە و ئەو ناوەندانە بە عەقڵە بیركەرەوە و سەربەخۆكانیانەوە، لە سەرووی ئینتیما لۆكاڵیی، ناوچەیی، ئایینیی، ئایدیۆلۆژیی و سیاسییەكانەوە ڕەخنەی كۆی كایەكانی كۆمەڵگا دەكەن، لە كایەی سیاسیی و سیستمی حوكمڕانییەوە بۆ كایەی ڕۆشنبیریی و كلتوریی، لە سیستمی پەروەردە و خوێندنی باڵاوە بۆ سیستمی تەندروستیی و … هتد. ڕەخنەكردنی هەر كایە و بوارێكی دەزگایی و ئیداریی كۆمەڵگا جگە لە هەوڵی پێبەخشینی ئەو چاوەی دیكە بە كۆمەڵگا و بە خودی ئەو كایە و بوارە بۆ بینینێكی ڕاستیق□ینەی خۆی چیدیكە نییە.
هەموو سیستمێكی حوكمڕانیی لە ڕێگای ئەو ناوەند و دەزگایانە و ئەو عەقڵە بیركەرەوە و ئاگاییە ڕەخنەكارەوەیە، بەردەوام چێكی خۆی دەكاتەوە و هەمیشە ئەو ئەگەرەی بەرەو ه□□□د□ر و هەڵەی گەورەی دەبات، لاوازتر و بچووكتر دەكاتەوە.
دەسەڵاتدارێتیی لە كۆمەڵگای ئێمەدا لەسەر نەریتێك دەژی، نەریتی ڕەتكردنەوەی چاوی دەرەوە و ڕەخنەكانی، نەریتی نەبینینی ئەگەرەكان و نەریتی دژوەستانەوە بە ئازادیی و گۆڕان. ئازادیی لەسەر هەموو ئاستەكان و گۆڕانیش لە ئاستێكی قووڵ و ڕیش□یدا وەكو پڕۆسێسی پەرەسەندنی كۆمەڵایەتیی كۆمەڵگا. لێرەوە سیستمی حوكمڕانێتیی، خۆی پارێزەرێكی كۆنەپارێزیی چەقبەستوویی دەزگایی، كۆمەڵایەتیی و سیاسیی بووە.
ئەم دەسەڵاتدارێتییە نەوەكو بەوەوە نەوەستا كە بۆ هەر نووسینێك و

وتارێکی ڕەخنەیی ڕۆشنبیران، هەر چالاکیی و میتینگێکی ناڕەزایەتی چالاکوانانی مەدەنیی و کەمپەینە جۆراوجۆرەکانی ڕێکخراوە مەدەنییە نێوخۆییەکان ک□م□□ک لە کادێر و جنێونووسەکانی خۆی بە چەندین دەزگای مێدیایی جۆراوجۆرەوە تەرخان کردبوو بە ئێستاشەوە، بۆ سووکایەتیپێکردن، ڕیزکردنی تۆمەت و تەشهیر، بەڵکو دەستەیەکی لە ئاستی وەزارەتدا دامەزراند بۆ وەڵامدانەوە و ڕەتکردنەوەی بەردەوامی ڕاپۆرتە نێودەوڵەتییەکانی ڕێکخراوە جیهانییەکان و هەر ڕاگەیاندن و بەیاننامەیەکی کۆمەڵگای نێودەوڵەتیی کە سەرنج و ڕەخنەیەکی تێدا هاتبێت د□رбارەی پێشێلکاریی مافە ئینسانیی، یاسایی و مەدەنییەکان، گەندەڵکاریی و ئەدای خراپی دەسەڵاتداران. ئەو ڕێکخراو و ناوەندە سیاسیی، کولتوریی، ژینگەیی و مرۆییە جیهانییانەی کە خۆیان بەشیک لە پاڵپشتیی و هێزی دروستبوونی دەسەڵاتدارێتیی لە هەرێمی کوردستان بوون.

لاوازبوون و ئاوابوونی هەرێمی کوردستان و دەسەڵاتدارێتییەکەی نە لە نووسین و ووتاری ڕەخنەکارانەی نووسەران و ڕۆشنبیرانەوە، نە لە خۆپیشاندانی چین و توێژەکان و کەمپەینی چالاکوانان و ڕێکخراوە مەدەنییەکانەوە، نە لە ناڕەزایەتی گشتییەوە لە مێدیا و سۆشیاڵمیدیاوە، نە لە حزبی سیاسیی ئۆپۆزیسیۆنەوە لە هەندێ قۆناغدا بە ئۆپۆزیسیۆنی پەرلەمانیشەوە و نە لە لێدوانی پەرلەمانتارانی بەغدا بۆ هەندێ مێدیای قەومیی عەرەبیی عێراقیی و نە لە سکاڵای پەرلەمانتارە کوردەکانی بەغداشەوە لەسەر دەسەڵاتدارێتییەکەی هەرێمی کوردستانەوە هاتووە و دەستیپێکردووە.

لاوازبوون و ئاوابوونی ئەم دەسەڵاتدارێتییە لە ٣٢ ساڵ لەمەو بەرەوە دەستیپێکردووە، ڕۆژ بە ڕۆژ و هەنگاو بە هەنگاو تا بە ئەمڕۆ دەگات کە خەریکە لاوازبوون و ئاوابوونی دەگاتە دوا قۆناغی کۆتایی خۆی.

لاوازبوون و ئاوابوونی دەسەڵاتدارێتییەکەی هەرێمی کوردستان لە ئەمانەی خوارەوە هاتووە، تەنها بۆ بیرهێنانەوە. ئەگەر دەسەڵاتداران، ماستاوچیی و ئینشانووسەکانیان بیریان نەماوە، ئەوا با بزانن خەڵکی کوردستان زۆر بە باشی هەمووی لە بیرماون و وەکو نەخشی سەر بەرد لە یاداوەریی خەڵکدا هەڵکیڵراون. هەڵوەرینی بتەکانی دەسەڵاتدارێتیی کوردایەتیی و کەوتنی حیکاتەکانی، بەشبەش و ڕۆژ بە ڕۆژ لە ئەمانەی خوارەوە هاتووە:

- لە ئاودیوکردنی شۆفڵ و ئامێرە پیشەسازییەکانی کارگەکانی هەرێمی کوردستانەوە ب□ و□□اتانی دەوروبەر بە قاچاغ، بەشێکی

لە ئاوابوو

- لە دەستبەسەرداگرتنی خاڵە گومرگییەکان و مەرزەکان و بە حزبییکردنیان و بگرە بە بنەماڵەییکردنیشیان، بەشێک لە کەسێتیی و کاریزمای خۆیان دۆڕاند.
- لە شەڕی نێوخۆدا، بەکوشتدانی هەزاران ڕۆڵەی ئەم نیشتمانە و جەرگسووتانی دایک و باوکیان و بێباوک کردنی منداڵەکانیان تەنها بە میزاجی سیاسییە پلە یەکەکانی حزبخێڵە دەسەڵاتدارەکان، بەشێکیتری گەورەی پاڵپشتیی و خۆشەویستیی خەڵکیان بۆ خۆیان لەدەستدا.
- لە پەڵەشکرییکردنی سوپای وڵاتانی دەوروبەر و داگیرکەرانی کوردستان، بەشێکی گرنگی دیکەی قورسایی و پاکیی خۆیان لەدەستدا.
- لە پاڵپێوەنان و دەرگا بەڕوودا داخستنی بنەماڵەی شەهیدانی هاوسەنگەریان، لایەک لە مۆڕاڵ و بەهای خۆیان لەکەوت.
- لە فەرامۆشکردن و نەناسینەوەی کەمئەندامانی هاوسەنگەری خەباتیان، بەشێکی دیکەی وەفا و ئەمەکدارییان لێبزربوو.
- لە بێئەمەکیی و بێنەمەکیی لە بەرامبەر ماڵە هەژارەکان و گوندەکانی کوردستان کە جگە لەوەی نان و خوانیان لەبەردەمی منداڵەکانیان هەڵدەگرت و دەیانخستە بەردەمی مەفرەزە و پەلە پێشمەرگەکانی نیوە شەوان و بەیان دەکردنە تێشوو و بەیان دەپێچانەوە بە ڕێگا و دواتریش بوون بە سووتەمەنیی شۆڕش و خەبات بەوەی کە ماڵ و ژیان و گوندەکانیان سووتێنران ، خاپور و چۆڵکران، بەشێکی بەهاداریی دیکەی جوانیی، سادەیی و ڕەوایەتییان لەدەستدا.
- لە تەرۆرکردنی بەکر عەلییەوە لە سلێمانی، شاپور عبدالقادر، قابیل عادل، صلاح هەورامی و سەردەشت عوسمان لە هەولێر، سەرانی مامە حەمە و د.عبدالستار طاهر شریف لە کەرکوک، ویداد حسین لە دهۆک و کاوە گەرمیانی لە کەلار بەشێکی زۆر گەورەی ئەخلاقی بەرپرسیارێتیی و مرۆڤبوونیان دۆڕاند.
- لە سووکایەتیپێکردن، لێدان و گرتنی ڕۆژنامەنووسان و ڕاگەیاندنکارانەوە بەشێکی گەورەی دیکەی ڕۆحی سەردەمیانەی بەرپرسیارێتیی لە ڕێزگرتنی جیاوازیی و ئازادیی بیروڕایان لەدەستدا.
- لە چەند ساڵ زیندانییکردنی چەندین چالاکوان تەنها بەهۆکاری خۆپیشاندانی هێمنانە و مەدەنییانە بەشێکی گەورەی متمانەی نێوخۆیی و دەرەکییان لەدەستدا.
- لە تراژیدیای خانەنشیان لە سەرەی وەرگرتنی مووچەکانیاندا،

چەندین جار بە دڵشکاوی و دەستبەتاڵیی گەڕانەوە بە ماڵەکانیان، پاڵەپەستۆی قرچە قرچی گەرمای هاوین و سەرما و سۆڵەی زستان و تا ڕاددەی بوورانەوە و لەهۆشخۆچوون و تەنانەت مردنیش، بەشێکی هەرە گەورەی دیکەی ئینسانییەت، پێزانین و وەفادارییتان لەدەستدا.

- لە بێزاریی زۆری خەڵک لە ئەو هەموو بازگەیەی نێوان شار و شارۆچکەکانی کوردستان، بەشێکی دیکەی بەرپرسیارێتیی لە دابینکردنی ئاسایش و ئارامییان لەدەستدا
- لە ئەو هەموو جیاکارییەی نێوان کادر و ئەندامە حزبییەکانتان لە بەرامبەر هاونیشتمانییانی سەربەخۆی کوردستان لە هەر فەرمانگەیەک و دەزگایەکی حکومییەوە بیگرە تا دەگات بە وەزارەتەکان، بەشێکی دیکەی ڕۆحی بەرپرسیارێتیی لە مافی یەکسانیی هاونیشتانییانیان لەدەستدا.
- لە قۆرخکردنی بازاڕ و بازرگانیی و پڕکردنی کوردستان بە خۆراک و کاڵای خراپ و بێکواڵیتیی و بوونی کوردستان بە زۆنی باڵادەستبوونی نەخۆشیی شێرپەنجە و نەخۆشییە قورس و درێژ خایەنەکان، بەشێکی دیکەی بتەکانیان هەڵوەرین.
- لە فەرامۆشکردنی و بەرەو وێرانەیی بردنی کەرتی گشتی لە بواری تەندروستیی و ئەو هەموو سەنتەر و نەخۆشخانە ئەهلییە سەبەرەی لێپرسراوە تەرنەخۆر و چاوچنۆکەکان بە نرخی خەیاڵیی و قۆرخکردنی بازرگانی دەرمان و پێداویستی پزیشکی، ڕاستگۆیی و ڕەوایەتییان درزی گەورەی تێکەوت.
- لە خاوەندارێتییکردنی بەرپرسان و منداڵە کۆمپرادۆرەکانیان لە زانکۆی تایبەتیی و کۆرپۆرەیشنەکان، بتی بەتەماحیی، خۆنەویستیی و پارە نەویستییان بە تەواوی هاڕەی کرد.
- لە دیقە دیقپێکردنی مامۆستایان، فەرمانبەران، خانەنشینان و هەموو مووچەخۆرانی کوردستان لانیکەم لە ماوەی ١٠ ساڵی ڕابردوودا و ئەو هەموو پاشەکەوت و لێبرین و فەوتانی مووچەی تەواوە، ئیتر چییان لێمایەوە نەیدۆڕێنن!
- لە کردنی لایەکی هێزی چەکدار بە پاسەوانی خۆیان و خێزان و منداڵەکانیان، کردنیان بە پاسەوان و باخەوانی باخ و قەڵاکانتان، ئیتر دەسەڵاتداران جگە لە بوونیان بە مۆتەکەیەک بەسەر ژیانی خەڵکەوە هیچیدیان لێمایەوە!
- لە داگیرکردن و دابەشکردنی هەر بە ئارەزووی خۆیان، هەرچی زەوی ناوشارەکان و تەنانەت دەوروبەری شارەکان و بەشێکی زۆری دەرەوەی شارەکانیش، جگە لەوەی بوون بە تاڵانکار و داگیرکار چیدیکەیان لێمایەوە!

▪ لە زەلیلکردنی یاسا و دادگاکانەوە بیگرە تا بە خوێندنی باڵا و بە نوقڵکردنی بڕوانامەکانی ماستەر و دکتۆرا دەگات. چییان لێپەیدابوو!
▪ لە دامەزراندنی ئەو ئمپراتۆرێتییە ئیعلامییانە لەسەر داهاتی گشتی کوردستان و بودجە زەبەلاحەکانیان و مووچەی قەبەی هەر کارمەندێکی ئاساییان تا دەگات بە مووچەی خەیاڵیی پێشکەشکار و بێژەرە زمان نەزانەکانیان و داهێنەرانی ڕستەی شێواو و ئاست نزم و تەعبیری تێکشکاو. چ بوونەوەرێکیان لێ خولقا!
▪ لە وەڵامدانەوەی هەر ناوەناوەی ڕاپۆرتەکانی ڕێکخراوەکانی مافی مر□ق، ئ□منستیی ئینتەرناسیۆنال، ڕۆژانەمەنووسانی بێسنوور، وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا و یەکێتیی و ئەوروپا … هتد، ناوهێنانیان بە ناڕاست و چەواشەکراو … هتد هیچ ڕاستیی و ڕاستبێژییەکیان لێما یەوە!
▪ لە سەرو برۆ تاشینی چەندین کەس، لێدان و زەلیلکردنی چەندینی تر لەبەر زوومی کامێرا و بڵاوکردنەوەی لە سۆشیاڵمێدیا، لێدانی پزیشک ل□ نێو حەرەمی نەخۆشخانە، لێدانی مەلا لە نێو حەرەمی مزگەوت، لێدانی مامۆستا لەسەر شەقام … هتد، ئیتر بت لە دوای بتیان هەڵدەوەری.
▪ لە هەر خۆپیشاندانێکی هێمنانە و مەدەنییانەی خەڵک، بە تێڵا و کوتەک مامەڵەکردن، بە پێداڕشاندنی غازی جۆراوجۆر و دواتریش تەقەلێکردنیان بە فیشەک وبریندارکردن و شەهید کردنی گەنجانی خاوەن هیوا و ئاوات، ئیتر جگە لە بوونیان بە جەللاد و خوێنڕێژ چیدیکەیان لێ هاتەدەر!
▪ لە گەندەڵیی بێشومار لە هەر بوار و سێکتەرێکدا، بە ملیاردلێر بوونی ئەوانەی لە بڕیاربەدەستانەوە نزیکن، جگە لە بوونیان بە کلیپتۆکرات هیچیدیکەیان لێ سەوز بوو!
▪ لە کردنی کادێری حزبەکانتان و کادێری دەزگا مێدیاییەکانتان بە بوونەوەی بێکاراکتەر، ماستاوچیی و پێداهەڵدەر، چگە لە وێرانکەری ڕۆحی ئینسانی کورد چیدیکەیان لێما یەوە!

من هەر ئەوەندەم ڕیزکردن کە دڵنیام هەر خوێنەرێک چەندین خاڵی دیکەی لە یادە لەلای گرنگن و ڕیزیان دەکات کە لەگەڵ هەر یەکێک لەوانە، هەروەها لەگەڵ هەر یەکێک لەو خاڵانەی لەسەرەوەش ڕیز کراون بەشێک لە سیحری دەسەڵاتدارێتییەکەی کوردایەتیی بەتاڵ بووەتەوە. لەگەڵ هەر یەکێکیان بەشێک لە ڕەوایەتیی لەدەستداوە و لەگەڵ هەر یەکێکیان بەشێکی لێ مردووە، لەگەڵ هەر یەکێکیان بەشێک لە بتەکانی هەڵوەریوە، لەگەڵ هەر یەکێکیان بتێکی ئاوا بووە. ئێستا لە قۆناغی

کەتاییدا خەریکە مردن دەبێتە گشتەکی تەواو و خەریکە هەموو بتەکانی بە تەواوی هەڵدەوەرن و هەموو بتەکانی ئاوا دەبن.

کەرکوک لە نێو گەمەی سیاسی حزبەکاندا.. عوسمانی حاجی مارف

ئەو کەرکوکەی کە “دڵی کوردستان و قودسی کوردستان” بوو..؟، لە کورترین ماوەدا چەکدارەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لە ١٦ ئۆکتۆبەری ٢٠١٧ بە هەڵاتن بەجێیان هێشت و رادەستی هێزەکانی حکومەتی عێراق و حەشدی شەعبیان کرد.
بە دوای شەش ساڵ لە ملکەچی و گەرانەوە بە باوەشی حکومەتی عێراق و دەستخستنەی ناو دەستی هێزە شیعەکان، جارەکی تر و بە شێوازەکی تر، حزبەکان خەریکن نائارامی بە دانیشتوانی کەرکوک دوبارە دەکەنەوە.
هێزەکانی کوردایەتی و عروبەو تائفی شیعە و سونە هیچ کات نایانەوێت دان بەوەدا بنێن کە کەرکوک تاپۆی هیچ حزب و هێزو نەتەوەیەک نیە، بەڵام راستیەک کە پێچەوانەی ئاراستەی بەرژەوەندی ئەو حزبانەیە شەر لەسەر کەرکوک دەکەن، پێویستە جێگاورەگای کەرکوک بەو شێوەیە بە فەرمی بناسین کە کەرکوک تایبەتە بە تەواوی دانیشتوانی ئەو شارە، تەواوی ئەو کەسانەی لە هەر نەتەوەو دین و مەزهەبێکن و لەو شارەدا دەژین و ئارامی ئەو شارە رادەگرن، بە ئاشتی و ئاسودەیی بە کۆشە چەندین ساڵ و سەدەیە پێکەوە ژیانیان کردوەو ژیان دەکەن. بەڵام حزبە میلیشیاکان بەدوای بەرژەوەندیەکی ترەون، لەسەر سەوداومامەڵەی سیاسی و ئابوری بەشاری کەرکوکەوە، لە پێناو داکوتانی پێگەی سیاسی و تاڵانی و داگیرکاری، ئامادەن رۆژانە هەزارن کەس لە دانیشتوانی ئەو شارە بکەنە قوربانی مەرامەکانیان، بەناوی شەری کوردو عەرەب و تورکمانەوە.
ئەم ئاراستەیە تا زووە دەبێت بەری پێ بگیرێت و کۆتایی پێ بهێنرێت، دەنا کارەسات بەدوای کارەسات رووئەدات.
گەرمی باسوخواسی بچوکردنەوەی قەوارەی حکومەتی هەرێم لە بەرامبەر ئایندەی حکومەتی عێراقدا ئاشکرایەو شاراوە نیە، دۆخی سیاسی کوردستان لە ژێر کاریگەری ململانێیەکی سەخت و ناهەموارو خوێقاندنی

نائارامی زیاتردایە، لە هەمان کاتدا یاریکردن بە چارەنوسی دەسەڵاتی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی دیاردەیەکی بەرچاوی حاشاهەڵنەگرە، کە لەژێر کاریگەری ئەو ئاراستانەی ئەمریکاو ئێران و تورکیدایە، کە لە ناوچەکەدا ململانێی لەسەر دەکەرێت، هەوڵدان بە ناوەندی کردنەوەی دەسەڵات لە عێراقدا نەخشەو مەسەلەیەکی سیاسی جەدیە، کە لەو کەین و بەینەدا ئەگەری حساباتێک بە هێزەکانی بارزانی و تاڵەبانی چیان بەسەر دێت نەکراوە، کەجگە لە ملکەچ کردنی زیاتریان بە ئەو نەخشەی ناوەندی بونەوەی حکومەتی عێراق، تا ئێستا ڕێگایەکی تر نەخراوەتە بەردەمیان، قەبولکردنی ئەم ملکەچیە، سنوردارکردنیکی گشتی و قورسە کە بە سەر ئایندەی حکومەتی هەرێم و هێزە چەکدارەکانی بارزانی و تاڵەبانیدا دەسەپێنرێت، لەم بارەیەوە ئەوەی لە جوڵەکانی بارزانیدا دەبینرێت، تەنها پەرچەکردارەکە لە پێناو پاراستنی هاوسەنگی هێزەکەی لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا، لە هەوڵی ئەوەدایە بە هەر بەهایەکی نائیسانیش بێت، هاوکێشەی سیاسی بە قازانجی هێزەکەی بگۆڕێت، بۆیە لەم بارەیەوە ئەو هەنگاوانەی بارزانی وەک مانۆڕێک نیشانیان ئەدات، لەلایەک زیاتر خەریکی نائارام کردنی دۆخی شاری کەرکوکە، تا لەسەر مێزی گفتوگۆ لەگەڵ حکومەتی عێراقدا پێگەیەکی بالاتر نیشان بدات، لە هەمان کاتدا بەڵکو لە هەڵبژاردنەکانی شاری کەرکوکدا دەستکەوتێکی زیاتر بەدەست بهێنێت. لەلایەکی تریشەوە خەریکی هەڵخراندنی خەڵکی دهۆک و هەولێرە بەناوی خۆپیشاندان، لە نمونەی کارەکانی موقتەدا سەدر دوبارە دەکاتەوە، کە کاتی خۆی موقتەدا سەدر لە شارەکانی عێراق و لە سایەی دەسەڵاتی حکومەتی عێراقدا ئەو کارەی کرد و سەرکەوتوش نەبو، ئێستاش کاریکاتوری دوبارەبونەوەی ئەو کارە لەلایەن بارزانیەوە لەشارەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا، بە ئاکام و بەزیان بە هاوسەنگی هێزەکەی دەمێنێتەوە.

ئەم کارانەی بارزانی لە کەرکوکدا هەوڵی بە ئەدات جگە لە پێکهێنانی گێژاو دۆخێکی نائارام دەستکەوتێکی بە هێزەکانی پارتیش نابێت. ئەوەی جێگای سەرنجە تەواوی هیزەکانی بەشدار لە حکومەتی هەرێمدا، تا ئەو ئاستە هۆشداریان دەخنە سەر ئەم کێشانە، کە ئاخۆ بارزانی ئەتوانێ ئەم پروسیە بەسەرکەوتن تیدەپەڕێنی، یا لە بەرامبەر شکستێکی گەورەدا خۆی دەبینێتەوە، هەر لایەنێکش لە چوارچیوەی بەرژوەندیەکانی هێزەکەیەوە چاوەڕوانی ئاکامی دیاردەکانی ئەم کێشمەکێشە دەکات. بە تایبەتی تاڵەبانی بەئومێدی چاوەڕوانی شکستێکی گەورەی بارزانیە، پێی وایە بەم بە شکستە لە مەیدانەکەدا هەلێک بە هێزەکەی فەراهەم دەبێت، بەڵکو بە وەرچەرخانێک دەرگایەک بە ڕزگاربون لە قەیرانەکانی بکرێتەوە، بەم

شێوەیە بە تەواوی حزبەکانی بەشدار لە دەسەڵاتدا، بەرژەوەندی پێگەو نفوزی حزبەکانیان پێش هەمو شتێکە، بۆیە هەڵگیرسانی ئاگری شەری قەومی، بەرێگای رزگاری ئەو قەیرانەی دەزانن کە بزوتنەوەی کوردایەتی دەرگیری بووە.
لەمەش سەیرتر قسەکانی لاهور جەنگیە بە خەڵکی کەرکوک، کە پێیان دەڵێت ئەم شەرە مەکەن چونکە کورد پشتیوانی نیە، عەرب و تورکمان پشتیوانیان هەیە، واتە لاهور دژ بەشەری کورد و عەرەب و تورکمان نیە، هەرکات کورد توانی و پشتیوانی بۆ پەیدا بو، هەرچی عەرەب و تورکمانە لەو شارە دەریان دەپەرێنێت.
دانیشتوانی کەرکوک لەدەرەوەی شەری حزبەکان، یەک رێرەوی دروست و ئینسان دەستانەیان هەیە بۆ دەرباز بون لەم قەیران و گێژاوەی بەدەست حزبەکانەوە دەرگیری بون، ئەویش دەرپەراندنی تەواوی هێزە میلیشیاکانە لەو شارەو گرتنە دەستی بەرێوەبردنی دەسەڵات لەلایەن نوێنەرانی راستەقینەی هەڵبژێردراوی دانیشتوانی شارەکەوە، بەبێ جیاوزیکردن و ئیمتیازدان بە هەر نەتەوەو دین و تایئفەیەک.

شەڕی کەرکوک و کێشەکانی، شەڕی بەرژەوەندییە جیاوازەکانە!.. کامل ئەحمەد

ماوەیەکە گرژی و ئاڵۆزیەکانی ناو شاری کەرکوک دەستیان پێکردەتەوە و بە داخەوە کە قوربانیشی لێکەوتەتەوە و بۆتە هۆی نا ئارامکردن و تێکدانی ئاسایش و ئەمنیەتی دانیشتووانی شارەکە. شارێک وەهای ئەو هەموو سەروەت و سامانە زەبەلاحەی، دانیشتووانەکەی لە خراپترین باری گوزەراندا دەژین و زۆر شوێنی شارەکە دەڵێی کەلاوەیە. شارێک کە هێزە بورژوازی و سەرمایەدارییە گەورە و بچکۆلەکانی عێراق و کوردستان هەر ناو بە ناوێك لە ژێر ئاڵاو دروشمی هەڵخەڵەتینەرانەدا و بە سەرمایەگوزاری خۆیان و لە جیاتی و بە هاوکاری هێزە ناوچەیی و جیهانییەکان دەکەونە بەرامبەر یەک و ژیانی دانیشتوانەکەی بە بارمتەدەگرن لە پێناو بەرژەوەندییەکانیاندا.

بەڵام ئەوەی کە بە ئاشکرا دیارە و هەموو پێشهاتە و ڕووداوەکانیش دەیسلەمێنن ئەوەیە کە بورژوازی عێراقی بە هەموو باڵەکانییەوە لە بەرامبەر چارەسەرکردنی ئەم کێشەیەدا زەبوونە و چارەسەری پێ نییە. هەموو لەدووانە ڕۆژنامەوانییەکانیان لەسەر ماددەی ١٤٠ و ناوچە ناکۆکی لەسەرەکان و بابەتەکانی تری پەیوەست بەم شارە، گەواهی لەسەر ئەمە دەدەن. هەر بۆیە کێشەی کەرکوک کێشەی خەڵکەکەی نییە و پەیوەندە بە ململانێ و کێشەی نێوان هێزە سیاسییە بورژوازییەکان. تا ئەو کاتەشی کە چارەسەری کێشەکان و وەڵامی هێزە بورژوازییەکانیش بەمە لە ئێستادا دیار نییە، هەر بۆیە کەرکوک و کێشەکانیشی لەم چوارچێوە نادیارەدا مامەڵەی پێوەدەکرێت.
دەستەواژەکانی "کەرکوک دڵ و قودسی کوردستانە" هەر زوو وەکو بەقی سەرئاوی لێهاتووە لە لایەن نەک تەنها دانیشتوانی کوردنشینی ئەو شارەوە، بەڵکو لە لایەن تەواوی خەڵکی کوردستانەوە. ئەوان دەزانن کە سەرانی بورژوا ناسیۆنالیستی هاوکار و برابەشی هێزە جیهانی و ناوچەییەکان ئامادەن هەر ڕۆژە ٣١ی ئابەک و ١٦ ی ئۆکتۆبەرێک و بەڵایەکی وەک ڕیفراندۆمیان بەسەردا بێنن بە ئەوەی لە هاوسەنگی هێز و لەبردنی بەشی زیاتر لە شیلە و ژیانی پڕۆلیتاریای کوردستان و لە کەمنەهێنانی کەمپانیاکانیاندا براوە بن.
ئێستا ئیتر لە ڕۆژی ڕووناک ڕوناکترە کە کێشەی کوردستان و تەنانەت هاوسەنگی هێز و شەڕەی نەبڕاوەی پارتی و یەکێتی چ لە لەگەڵ حکومەتی ناوەندی لە عێراق و چ لە نێو خۆیاندا هاوشانی ئەو ناکۆکی و پێکدادانە جیهانییانە دەچێتە پێشەوە کە لە تەواوی جیهاندا هەیە. هەر بۆیە چارەسەری ئەم کێشەیە لە ئێستادا لە توانای دەسەڵاتی بورژوازی عێراق دا نییە و ناتوانێت بیکات و لە بەرامبەریش دا دەوڵەتانی سەرمایەداری خۆرئاوا و ئەمریکا چارەسەرێکیان نییە لە ئەجێنداکانیاندا و مێژووی پێنجا ساڵەی ڕابردووش ئەمە دەسەلمێنێت.

گۆڕانە بورژوازی جیهانی وێڕای تێکەڵاوبوون و ئاوەزانبوونەکی بە ئەندازە لە بەرژەوەندییەکانیاندا، وەک پارێزەرانی سیستەمی زاڵمانەی سەرمایەداری لە زۆر شوێن و کاتدا هاودەست و هاودەنگ دەبن دەنگ دژ بە پڕۆلیتاری جیهان و هاتنەمەیدانەکانیان، بەڵام ئەوەش شاراوە نییە کە هەریەکەیان دەیەوێت ملی ئەوی دیکەیان بشکێنێت و خۆی گەورە هێز بێت و جیهان بەڕێوەبەرێت. کاریگەری ئەم ناکۆکییە جیهانییەی نێوان چین و ڕوسیا لە لایەک و ئەمریکا و ئەوروپا هاوپەیمانەکانیان لە لایەکی ترەوە لە سەر تەواوی جیهان دەبینین و کوردستانیش لەمە بەدەر نییە و بەشێکە لەو کێشە و ئەجێندا جیهانییانە. هەر ئێستا دەبینین لە ئەفریکا چۆن ئەم

بەرژەوەندییە دژ بە یەکانە بەرامبەر یەکیان گرتووە و تا دوا هەناسەی خۆیان شەڕ دەکەن بۆ لەدەستنەدانی بەشیان. ئەمە با شەڕی ڕوسیا و ئەمریکا و ناتۆش لە ئۆکرانیا لەولاوە بوەستێت. هەر بۆیە هیزە بورژوازییەکانی کوردستانیش ئەوەندەی هاتنەسەرختی ئەردوگان و ڕەئیسی و بایدن و سودانی و …. پێ گرنگە و تەباهیی پێوەدەکەن، بە قەدەر نووکە دەرزییەک لایان گرنگ نییە لە کەرکوک چی دەگوزەرێت و چ شتێک چاوەڕوانی خەڵکی ئەم شارە دەکات جگە لە بەرژەوەندییە سیاسی و ئابوورییەکانی خۆیان.
لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە کە تۆ بێیت و داوای زەمانەتی ئاشتی و ئارامی لەم هێزە هار و دڕندە و چاوچنۆکانەی سەرمایە بکەیت کە خۆیان و نیزام و سیستەمەکەیان سەرچاوەی هەموو ئەو نەهامەتییانەن کە بەسەر خەڵکەوەیە. ئەوان بۆ سەرمایەگوزاری خۆیان پێویستیان بە ئاشتی و ئارامی بێت، ئاشتی دەکەن و فەزڵەفرۆشیش بەسەر خەڵکدا دەکەن، بەڵام کە پاراستنی بەرژەوەندییە دژ بەیەکانیشیان شەڕی وویست ئەوا ئامادەن کۆمەڵگا نووقمی خوێن بکەن. گرنگ ئەوەیە، ئەوان و جەمسەرە چیانەیەتییەکانیان، کۆمپانیاکانیان بچەرخێت و زۆرترین قازانج بەدەستبهێنن.
پڕۆلیتاریای کوردستان و عێراق و شاری کەرکویش ئەگەر لەم ڕاستییە نەگەن و هۆشیارنەبن بەوەی کە ئەوەی لە شارەکەیاندا دەگوزەرێت بەشێکە لەو کێشە و ناکۆکییە جیهانی و ناوچەییانەی کە بەرۆکی بە جیهان گرتووە لەم قۆناغە ڕاگوزەری ئێستای دا، کە هەم جیهانی یەک قوتبی خۆری بەرەو ئاوابوونە و هەم جیهانێکی دوو جەمسەری، یان فرەجەمسەری، جێگەی نەگرتۆتەوە، ئەوا قوربانییانی یەکەمی ئەم کێشانە دەبن. جیهانێک کە لە باری مەڵەقێییدایە و بۆ جێگیرکردنی بورژوازی بە ناچاری پێویستی بە شەڕ و پشێوی و پێکدادان هەیە بۆ ساغکردنەوەی. بۆیە سەیرکردنی کێشەکان لەو چوارچێوە جیهانییەدا دەتوانێت تیژبینییەکی زیاتر بدات بە پڕۆلیتاریای شاری کەرکوک و دەتوانێت بە دووری بگرێت لەو شەڕ و نەعرەتە ئەتنیکی وتائیفییەی کە بانگەشەی بۆ دەکرێت. هەموو دانیشتوانی شار دەتوانن یەکڕیز و یەکدەنگبن لە بەرامبەر تەوای هێزەکاندا ئەگەر لەم ئاستە لە هۆشیاری بەهرەمەندبن و دەتوان هاوکێشەکە بەسەریاندا قڵپبکەنەوە.
شەڕی کەرکوک شەڕی خەڵک و دانیشتوانەکەی نییە، بەڵکو شەڕی هەموو ئەو هێزە بورژوازییانەیە کە بەدەر لە ویست و ئیرادەی ئەوان لەو شارەدا کۆکراونەتەوە و بوونەتە بەڵا بەسەریانەوە. کێشەی کەرکوک کێشەی بەرژەوەندییە جیاوازەکانی هێزە بورژوازییەکانە بە کورد و عەرەب و تورکمان و لە پشتیانەوە جەمەسەرە جیهانی و ناوچەییەکان. بورژوازی هیچ چارەسەرێک نە دەکات وە نەدەتوانێت پیادەی بکات.

چارەسەری ئەم کێشانە ڕاستەوخۆ بەستراوەتەوە بە دەسەڵاتی پڕۆلیتاریاوە. بەڵام لە ئێستادا بەو ئاستەی خەڵک، وە بەتایبەت پڕۆلیتاریای کەرکوک، دووردەکەونەوە لە ئەحزابی بورژوازی، بەهەمان ئاست دەتوانن لە ئاشتی و ئەمنیەتێکی نسبیدا بژین.

کامل احمد

١٢ ی ئەیلولی ٢٠٢٣

ئایا ریفۆرم لەحیزبدا دەکرێت؟.. دکتۆر نووری تاڵەبانی

سالح ڕەحمان ئەم دیمانەی لەگەڵ قانوونزان و نووسەر و کەسایەتی سەربەخۆ دکتۆر نووری تاڵەبانی سازداوە لەبارەی ڕیفۆرم لەحیزبدا.

پرسیار: تاچەندە دروستە حیزب دەست وەربداتە کاروباری قانوونیء تەشریعی؟

وەڵام: بەشێوەی گشتی حیزبی سیاسی بۆی هەیە دەست بخاتە ناو کاروباری پەرلەمان لە هەموو روویەکەوە، بەڵام لەڕێگای نوێنەرانی ئەو حیزبە لەناو ئەو دامەزراوەدا، ئەوان نوێنەرایەتی گەڵ وحیزبەکەیان دەکەن لەڕێگای ئەوەوە چوونەتە ناو پەرلەمان. دەستوەردانی حیزب دەبێ بەپێی قانوون بێت، بەتایبەتی قانوونی هەڵبژاردن و پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان. بوونی حیزبی سیاسی و کارکردنیان بەشێوەیەکی ئازادانە سیمای دیموکراسیەتە لە حوکمرانیکردن لەو وڵاتە، بەڵێ لەوڵاتانی شموولیدا حیزبی سیاسی نییە، یان حیزبی دەسەڵاتە، دەسەڵاتیش لەنێو حیزب و حکومەت لەیەک جیاناکرێنەوە، لەبەر ئەوەی حیزبی سەرکردە سەرپەرشتی هەردوکیان دەکات.

پرسیار: بۆچی حیزبی کوردیء خۆرهەڵات بەماف خۆیانی دەزانن فەرمانداری دەسەڵاتەکانی تر بن، بەتایبەت دەسەڵاتی قانووندانان؟

وەڵام: نەبوونی کەلتووری دیموکراسی وجێگیرنەبوونی پرنسیپی

فرەحیزبی وفرەیی لە بەشی هەرە زۆری ئەو وڵاتانەدا هەکاری نەبوون، یان سەرنەکەوتنی ژیانی حیزبایەتییە. لەو وڵاتانەدا حیزبی"سەرەکی"، یان"سەرکردە" سەرچاوەی دەسەڵاتەکانە، ژیانی حیزبایەتی نییە یان ڕێگاخۆشکەرە بۆ چەسپاندنی باڵادەستی حیزبی سەرکردە بەسەر حیزبەکانی دیکەدا. ئەگەر ژیانی حیزبایەتی ڕاستەقینە لە وڵاتێکی دراوسێدا سەری هەڵدابێ، حکومەتە شموولیەکانی دەوروبەری ئەو وڵاتە بە هەموو شێوەیەک هەوڵی لەناوبردنیان داوە، چ بە ڕێگاخۆشکردن بۆ کودەتایەکی سەربازیی، یان بە بەرپاکردنی شەڕی ناوخۆ لەنێو پێکهاتەکانی ئەو وڵاتەدا. لوبنان و سوریای پێش ساڵی 1956 و چەندین وڵاتانی دیکە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا چەند نموونەیەکی بەرچاوبوون. بوونی پەرلەمانێکی شەرعی لەڕێگای هەڵبژاردنێکی ئازادەوە هەڵبژێرابێت و توانای دەستنیشانکردنی حکومەتێکی دیموکراسی هەبێت، وڵاتە شموولیەکان بەمەترسیان زانیوە، چونکە لەوڵاتانی خۆیاندا ژیانی حیزبایەتی نییە، یان حیزبی سەرکردە خاوەنی هەموو دەسەڵاتەکانە. لە بەشێک لەو وڵاتانەی بەناو ژیانی حیزبایەتی تێداهەیە، سەرکردەی حیزب رابەرایەتی و کۆنترۆڵی هەتا بیری ئەندامان و لایەنگرانی دەکات، ئەوەش بووەتە هۆی دروستکردنی دەسەڵاتێکی فەرماندەیی لەناو حیزبدا. سەبارەت بە کوردستان لەبەر باری سیاسی و کۆمەڵایەتی تایبەتی و ئەو بارودۆخە چەکدارییەی لەسەرەتاوە دروستبووە بەهۆی سەپاندنی شەڕی داکۆکیکردن لەخۆ بەسەر گەلەکەماندا، چەند حیزبێکی سیاسی بە دەسەڵاتێکی زۆرەوە پەیدابوون. دامەزراندنی دامەزراوەی شەرعی بۆ دەسەڵاتێکی تەواوە دەبێتە هۆی کەمبوون، یان کزبوونی دەسەڵاتی ئەو حیزبانەی خۆیان بەحیزبی سەرکردە دەزانن.

پرسیار: دەبێ پەیوەندی نێوان حیزب ء قانوون چۆن ڕێکبخرێت؟

وەڵام: لە هەموو وڵاتێکی دیموکراتیدا پەیوەندی نێوان حیزب و قانووندا پێویستە بەپێی دەستوور و قانوون ڕێکبخرێت، بۆ مەرجێک دەستوور و قانوون لە ڕێگایەکی شەرعییەوە پەسەندکرابن. لەعێراقی سەردەمی حوکمی بەعس دەستوور و قانوون هەبوون، بەڵام بەئارەزووی “حیزبی سەرکردە” داڕێژرابوون، بەشی هەرە زۆری دەسەڵاتەکانی قانووندانان و راپەڕاندن و هەتا دادوەریش بە “ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش” درابوون، کە لەژێر دەسەڵاتی حیزبی “سەرکردە”بوون. بەداخەوە ڕووخانی رژێمی بەعس نەبووە هۆی نەمانی ئەو کەلتوورە کە تائێستاش لەژێر ڕووەوە کاری پێدەکرێت. بەشی زۆری حیزبە سیاسییەکانی عێراق و کوردستان نەیانتوانیوە لەو کەلتوورە

دووربکەونەوە وخۆ دەربازبکەن. لەپاش ڕووخانی بەعس وپەسەندکردنی دەستووری عێراق قانوونێکی تایبەت بە ڕێکخستنی ژیانی حیزبایەتی دانەنرا، لە کوردستان دەستوور نییە، بەڵام قانوونێک بۆ ڕێکخستنی ژیانی حیزبایەتی هەیە کە کەموکوری زۆری تێدایە.

پرسیار: ئەو هێڵە سوورانە چین کە دەبێت حیزب خۆیان ڕا بەدووربگرێت بەرامبەر قانوون؟

وەڵام: هێڵی سوور هەر دەستوورو قانوونە، حیزب ئەگەر دەسەڵاتدار بێت، یان بەشێک بێت لە ئۆپۆزسیۆن، پێویستە بەپێی قانوون ئەرکەکانی سەرشانی ئەنجامبدات، بەو شێوەی لە دەستوور و قانوون و بنەماکانی دیموکراسیەت دیاری کردوون. گەیشتن بە دەسەڵات لەڕێگای سەندوقی دەنگدانەوە بەو شێوەی لە قانوون دیاریکراوە مەرجی سەرەکیە بۆ سەرکەوتنی ژیانی حیزبایەتی، ئەوەش لەوڵاتێکدا کە کەلتووری دیموکراسی و فرەحیزبی تێدا جێگیربووبێت، ئەوەش بەڕۆژو دوو ڕۆژ پەیدانابێت.

پرسیار: بۆچی لەوڵاتانی پێشکەوتوودا کەسە سەرەکی و پسپۆڕەکانی حیزب دەچنە ناو پەرلەمان ء لایەنی تەشریعی، بەڵام لەوڵاتانی دواکەوتوودا سەرکردەکان ئامادەنیین بەو شێوەیە کاربکەن؟

وەڵام: ئێستاش کەلتووری بەعس لای ئێمە باوە، سەرکردەکانی حیزب خۆیان لە پەرلەمان بە گەورەتر دەزانن، لەکاتێکدا ئەو خاوەنی دەسەڵاتی قانووندانە، کە لەهەموو دەسەڵاتێکی تر گەورەترە، پەرلەمان چاودێری کارەکانی حکومەت دەکات و دەتوانێت لەپێچینەوە لەگەڵ سەرۆکی حکومەت و وئەندامانی بکات، بەڵام ئایا پەرلەمانی کوردستان توانیویەتی ئەو ئەرکەی سەرشانی جێبەجێ بکات؟ لێتان ناشارمەوە شەخسی خۆم کە سەر بەهیچ لایەنێکی سیاسی نیم، چەندین جار دۆستەکانم گلەییان لێبوونم لەناو ئەو پەرلەمانە بە دەسەڵاتە نە لێ دەکردم. ئەوان ڕەخنەیان لەو واقیعە تاڵە دەگرت کە پەرلەمانی کوردستان تێیدابوو بەهۆی دەستێوەردانی حیزبە دەسەڵاتدارەکانەوە لە کارەکانی پەرلەمان. بریارە گرنگەکان سەرەتا لەلایەن هەردوو مەکتەبی سیاسییەوە یەکلایی دەکرانەوە، ئەوجا دەخرانە بەردەم پەرلەمان بۆ پەسەندکردنیان. ئەو واقیعە کەس ناتوانێت نکوڵی لێ بکات، بەنموونە گەر تەماشای ئەو بەیاننامانەی پاش کۆبوونەوەکانی مەکتەبی سیاسی هەردوو حیزبی سەرەکی بکەین، دەبینین ئەو بریارانە لەوێ یەکلایی دەکرێنەوە، کەدەبوو لانی کەم لەڕووی شەکلییەوە بەوجۆرە نەبێت.

پرسیار: چارەسەری ئەو گرفتە چۆن دەکرێت؟

وەڵام: پێشتر وەڵامی ئەم پرسیارەم داوەتەوە، دەبوو دەستوور و قانوون چارەسەری ئەو گرفتانە بکەن، ئەگەر کاریان پێ بکرێت.

پرسیار: ئایا ئەگەر حیزب دەست لەدەستوەردانە کاروباری قانووندانان ء دەسەڵاتی تەشریعی هەڵبگرێت، بارودۆخەکە بەرەو باشبوون دەڕوات؟

وەڵام: بێگومان دەستهەڵگرتنی حیزبە دەسەڵاتدارەکان لە دەستوەردانی ناقانوونی لەکاروباری پەرلەمان دەبێتە هۆی باشبوونی کارەکانی پەرلەمان، بەمەرجێک کەسانی لێزان و شارەزا و رابوردووپاک ئەندامی ئەو پەرلەمانە بن. سەرکردەکانی حیزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردستان ئاگاداری ئەو واقیعەن، نەدبوو لە خولی دووەمی پەرلەمان بەو جۆرە بێت.

پرسیار: چۆن دەتوانرێت ڕێگە لە حیزب بگیرێت، خۆی بەسەرەوەری هەموو دەسەڵاتەکانی تر بزانێت؟

وەڵام: دانانی قانوونێکی شەفاف بۆ ڕێکخستنی کاروباری حیزبایەتی لەهەموو رووێکەوە، بەتایبەتی دیاریکردنی سەرچاوەی داراییان، لەسەر بنەمای ڕێزگرتن لە پرنسیپەکانی دیموکراسیەت ورێگانەدان بەدەستوەردانی ناقانوونی لەکاروباری دامەزراوە و دەزگاکانی حکومەتی ڕێگە لەحیزب دەگرێت خۆی بەسەروەری هەموو دەسەڵاتەکان بزانێت. لەکۆبوونەوەیەکی داخراوی پەرلەمانی هەرێم لە خولی دووەمدا راشکاوانە وتم دوو هۆی سەرەکی هانیاندام بەهاتنە ناو پەرلەمان، یەکەمیان کارکردن بۆ پەسەندکردنی پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان کە لە ساڵی 1992ەوە خەریکی ئامادەکردنی بووم، بەڵام لەسەر بنەمایەکی راست ودروست، دووەمیان هاوکاریکردنی پەرلەمان و لیژنەی قانوونی بۆ گۆرینی ئەو قانوونانەی لەسەر دەمی رژێمی بەعس دانراون وئێستاش کاریان پێ دەکرێت. بۆ ئەنجامدانی ئەو دوو کارە گرنگە، لەکەسپ بەولاوە هیچی ترم نەدەبینی، بۆیە لەسەرەتای تەمووزی 2008دا بەناچاریی داوای دەست لەکارکێشانەوەم لەهەردوو لیژنەی قانوونی ودەستووری کرد، بەشێک لەهۆکارەکانی دەست لەکارکێشانەوەم لەو دوو لیژنەیە لە یاداشتی دەست لەکارکێشانەوەم روونکردووەتەوە. کاتێ داواکارییەکەم خرایە بەردەم پەرلەمان بۆ پەسەندکردنی، سەرەتا بەشی هەرە زۆری پەرلەمانتاران نەیاندەویست قبووڵی بکەن، بەڵام تکام لێکردن پەسەندی بکەن بۆیە بە زۆرینەیەکی کەم پەسەندکرا.

بـــا عیبـرەتـــێک لە دانیـــال وەرگرین.. فـازیـل شـــەوڕۆ

هەرچەندە پێشکەوتن و داهێنانی زانستی و تەکنەلۆژی ئەم سەردەمە، بە تیژڕەوی و خێراییەکی هێندە عەجیب، ڕۆژ دوای ڕۆژ، گۆڕانکاریی یەکجار سەرسوڕهێنەرمان دەخەنە بەر چاو و بەردەست، لێ، تاوەکو ئێستا هیچ زانا و دانایەک لەو سەر و نهێنییە مەحکەم و قووڵە و ئاڵۆزە، سەر دەرناکەن، کە هێندە جوان و ڕێک و بە ئەندازەیی هاوسەنگ و تەراوزووی ئەم گەردوونەیان ڕاگرتووە. هاوسەنگیی و هەندەسە و بەڕێوەبردنێک کە بە بچووکترین و وردترین پێوەری نانۆش، نە هەڵەی تێدایە و نە کەمووکوڕی و بە قەد ملیار بەش لە کەرتێکی حیسابیشدا هەڵە قبوڵ ناکات.
کە خودا لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ:"وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا"، لێرەدا دەستەواژەی "هەموو شتێک"، هیچ دەرفەت و کەلێن و درزێک بۆ بچووکترین بچووکترین شت ناهێڵیتەوە، کە "یەکێک" بتوانێ بە ئارەزووی خۆی چەکووشکاری و دەستکاریی تێدا بکات.
جا لەوەتەیی ئەم گەردوون و هەسارە جوانانە خەلق بوون – کە تەمەنیان بە سەدان ملیون ساڵ دەخەملێندەین، قەت بە قەد ئەو سەت ساڵەی دواییدا، ئەمەی ناحەز زینگە و گەردوون و بوون و ژیان، تێکدر و کاولکەر و دوژمنی بابەکووشتەی ئەوان نەبووین. تێکڵای زیان و کاولکاری و شێواندنی وەحشیگەرانی ئەمەی بە ناو مرۆڤ، بە ئەو تاقە ژینگە و زەمینە، هێندە گەورە و خراپ و وێرانکارانەیە، کە بە کەی سەروەت و سامانی هەموو جیهان، چارەکی دە نە نۆژەن دەکرێتەوە و نە وەک خۆی لێدەتەوە. سەدان کلیۆمەتر لە قووڵای دەی زەمین، بەردەوام خەریکی هەڵکۆڵینین، دەیان ملیۆن هەکتار زەوی سەوز و ڕەنگینمان کردە بیابان، ڕۆژانە نزیکەی ٩٣ ملیۆن بەشکە نەوت دەسووتێنین و دوکەڵەکەی هەڵدەدەینە نێو بەرگەی هەوا. ئەوا باسی ئەو هەزاران هەزار تەن لە خرانترین و موزەتین باڕووت و چەک و تەقەمەنی هەر مەکە، کە ڕۆژانە خۆمانی پێدەکوژین.
لەوەتی گەردوون خەلق بووە، هیچ گیاندار و بوونەوەرێک، لە غەیر بەشەر، نییە و نە بووە، کە بە قەد سەر دەرزییەک زیانی بە ژینگە و

گەردوون و هەسارە گیاندبە، بە پێچەوانەوە، ئەوان ڕاگەیی ئەو هاوسەنگییە ئەندازەییە جوانەی خالقن. هەر بە نموونە، مەڕوولە، ڕاگری هاوسەنگی ژیانی سەر زەمینە. نەمان و قەبوونی مەڕوولە، نەمان و فەنا بوونی ژیانی هەموو بوونەوەر و درەختەکە – بە خودی مرۆڤیشەوە.
ڕاستە لە ئەزەلەوە، ڕووداوە سرووشتییەکان کاری خۆیان کردووە، لە ئەو حیکمەتی پاراستنی ئەو هاوسەنگییەی تەدایە. بەڵام زانستاییە سەلمەندراوە، کە باعیزی ڕوودانی زۆربەی کارەساتە سرووشوتییەکانی ئەو دواییە، مرۆڤە، ئەمە خۆمانین.
کە شووشەی پەنجەرەکەی ژوورەکەت بە ئەنقەست دەشکێنیت، سرووشت هاوین و زستان، تەڕەی خۆیت لە دەکاتەوە و دەستی خۆی دەوشێنە.
کەواتە کە هاوسەنگیی ئەم بوون و گەردوونە دەشکێنی، ئەو تەڕەی خۆیت لە دەکاتەوە و بە قەد سەرە دەرزییەک، دەستردەژیی ئەوە قبوڵ ناکات.
زریانەکەی دانیال و بوومەلەرزەکانی ئەم دوایەی تورکیا و مەغریب و ئاگرکەتنەوەکانی کەندا، مرۆڤەکان ڕادەچڵەکێنن و ئاگاداریان دەکەنەوە، بە نموونە لە هەرێمەکەی خۆمان دەپرسە:
ئەرە، گەر خوانەخواستە، لافاو و زریان و ئاگرەکی وا بە ئامان، لەناکاوەا ڕووبدا، ئامادەکاریتان چەندە بە فریادەسی و کەمکردنەوەی ژمارەی قوربانی و زەرەرو و زیان؟
ئایە سوپا و لەشکر و هێزی لاوانتان، مەشق و ڕاهێنانی تایبەتیان پێکراوە بە ئەوەی زیرەکانە ببنە فریادرەس و نەبەتە گەرەولاژە و هاوار هاوار؟
ئایە، کەرەستە و کەلوپەل و شتوکەکی پێویست بە ئەو ڕۆژە سەختان، ئامارکراون؟ دابین کراون؟ بەردەستن؟ لە داودەرمان و خێوەت و نوین و خوارک و خواردن و خواردنەوە؟ ئایە بووجە هەڵگیراوە هەیە بە ئەو ڕۆژانە؟
ئایە، هاوڵاتیان، لە ژن و مندالە و پیاو و لاو، هەشیاریی خۆدەربازکردن و خۆپارستن و فریاردەسیان، لە ڕێی میدیا و مەڵبەندەکانی پەروەردە و ناوەندە ئایینییەکان پێ دراوە؟ ئاگادار کراونتەوە؟ بە کردار، لەو شوێنانەی خۆڵکی زۆری تەدا، بە ئوزموونی کاریان بە کراوە؟
ئایە ئامێری دەنگی و بەندگە و ئینزارکردنی تایبەت دابین کراوەن، کە بە پاتری و بە وزەی کارەبا کارەدەکەن و لە شوێنی دیاری کراوی شار و شارەدێیەکان جێگیرکراون؟
پێویستە، هەم بەرپرسانی هەرێم و هەم هاووڵاتییان، ئەم پرسە بەو پەڕی جددیەتەوە وەرگرن. ڕۆژانە بە دەیان وتار و بابەت لە هەموو

میدیاکان سەر ئەو خەڵکەی پێ دەهەشێنن، کە لە چاو خوانەخواستە ڕووداوێکی وەکو زریانی دانیال، هیچ هیچ بایەخێکیان نییە.
با تەماشای شارە جوانەکەی درنەی لیبیا بکەین، کە بە جەنەتی لیبیا دادەندرا و بە چاوی خۆمان بیبینین، کە بە سی خوولەک، چۆن لەسەر نەخشە سڕایەوە. دەکرا، یەک هاووڵاتی ئەو شار و دەڤەرە، نەبووبان بە قوربانی، گەر پێشوخت ئامادەکاریی و ئاگادارکردنەویان بۆ بکرابایە.
با عیبرەتێک لە دانیال وەرگرین.
درود لە ڕۆحی هەموو قوربانییەکان، لە هەر کوێیەک بن.

ئایندەی ڕۆژنامە لە ناو هەڕەشەی هۆیەکانی دیکەی میدیادا.. نەژاد عزیز سورمێ

ئەمڕۆ لە دونیای میدیادا باس لەو هەڕەشە و گەفانە دەکرێ کە پەرەسەندنی هۆیەکانی پێکگەیشتن لە ڕۆژنامەی دەکا ، ئەوانەی ئەو جۆرە باسانە دەکەن ، بیروبۆچوونەکانیان لەوە سەرچاوە دەگرێ ئیتر میدیای بینراو و دەرهاوێشتەکانی دیکەی پەرەسەندنی تەکنەلۆژیای پێکگەیشتن و تۆڕەکانی ئینتەرنێت گڵۆڵەی بە ڕۆژنامە (بە ڕۆژنامەی ڕۆژانەیشەوە) بە ڕادەیەکی باوەڕنەکردە لێژکردووە و ئەو ئەرکەی تا دوێنێ بە ڕۆژنامە هەڵنەدەسووڕا ، ئەمڕۆ بە هۆی تۆڕەکانی ئینتەرنێت و کەناڵە ئاسمانییەکان بە ئاسانی هەڵدەسووڕێ ، سەرەڕای ئازادی دەربڕین و بڵاوکردنەوە بە تایبەتی بە هۆی ئینتەرنێتەوە ، کە هەر تاکێك دەتوانێ هەموو جیهان لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر یا مۆبایلەکەیدا ببینێ و ببینرێ..

کەناڵە ئاسمانییەکانیش وەك دەبینین دوای فەراهەمبوونی سێڵی وەرگرتن بە نرخێکی گونجاو لە هەموو ماڵێکدا هەیە و ئەوەی پێی دەگوترا میدیای کات گوزەراندن کە خۆی لە کلیپی گۆرانی و درامای خاکەڕا و ڕیکلامی بێ پەردە و بێ سنوور و هەندێ بەرنامەی بێ بەرنامەدا دەبینێتەوە ، ئەگەر هەندێ لە کەناڵی پەروەردەیی

تایبەتی لێ هەڵبوێرین ، کە ئێمە ئەویشمان دوای بە ئەهلی کردنی قوتابیخانە و کۆلیژەکانمان نەما …!

لەو سەریشەوە کۆمەڵێك کەناڵی تری پێچەوانە کە نوخشەی ڕەشبینی و مەرگ دادەدەن ، ئەوانیش لە کاردان ، لەوەی بە میدیای پارێزگر و ئایینی و تەبشیریەوە دەناسرێن.

بەڵای من پاشاگەردانییەکانی تەلەڤزیۆن سەرەڕای خودی سیفەتە پۆزەتیڤەکانی وەك ئاسانی هەڵگرتن و گواستنەوە و هەرزانی و لە هەمانکاتدا ئاسانی لە کۆڵ خۆکردنەوە و خوێندنەوەی ڕۆژنامە لە هەموو ئەو خاڵانەیش گرینکتر هەست بە لێپرسینەوە کردن لە هەموو ئەو بابەت و هەواڵ و ڕیپۆرتاژانەی بڵاویان دەکاتەوە
بێجگە لەوەی ڕۆژنامە هەمیشە نزیکتر لە کتێب ، کە سەرچاوەی فێربوون ومەعریفەیە ، ئەمانە هەمووی مۆتەکەی کارکەناری و نەمانی لەسەر ڕۆژنامەدا لابردووە و بەختی دیکەی پێداوە.
جگە لەوەی هەموو ئەو پێشکەوتنەی هۆیەکانی میدیا لەم چەند ساڵانەی دوایدا بەخۆیەوە بینیوە ، بێگومان ڕۆژنامەیش وەکو هۆیەکی ڕەسەنی میدیای نووسراو بەشی خۆی پێ بڕاوە و بەهرەی لێوەرگرتووە ، بە نموونە تۆڕەکانی ئینتەرنێت چەندی بینەر و خوێنەری زۆریشی بۆ خۆی ڕاکێشابێ ، بەقەد ئەوەش وەکو هاوڕێ و هەڤاڵێکی دڵسۆزی ڕۆژنامە و چاپکراوی دیکەیە.
بەلایەکی دیکەش هەموو ئەو بڵاوکراوانەی بە هۆی ئەوەی پێی دەڵێن (ڕۆژنامەگەریی ئەلیکترۆنی) لەچاو بزاڤی بڵاوکردنەوە لە ڕۆژنامە و گۆڤار و دەوریات و کتێب و چاپکراوی تر ئەگەر لە پەراوێزیشدا نەبن ، تا ئێستا ئەو ڕێژەیە نییە جێی باس بن ، ئەوەی کە هەمیشە هەموو ڕێژەیەکی زۆر کەم نەبێ لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندایە و وڵاتانی دواکەوتوو سەبارەت بە زۆر ئەگەری جۆرا و جۆر لە پێشەوەشیان ڕادەی نەخوێندەواری و دواکەوتنی تەکنەلۆژیا و ژێرخانی ئابووری و دواکەوتوویی ئەوەی پێی دەگوترێ کەرتی تایبەتی و کێبەرکێی سیستەمی حوکمڕانی لە هەلی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو بێبەش بوون.
بۆیە پێموانییە بەو ساڵ و زەمانانە ڕۆژنامە بایەخی خۆی ون بکا بە تایبەتیش لە وڵاتانی لە وێنەی وڵاتی ئێمە ، هەر چەندە لایەنەکانی پەیوەندیدار ڕەنگە بە پێی عاقڵ پێشکانیان بە دیوێکی تری ببینن !!

لەوەش زیاتر ڕۆژنامە تەنانەت لە وڵاتە پێشکەوتووەکانیش ئەرزشی خۆی ون نەکردووە بەو مەرجانەی لە تێگەیشتنی پەخشکاری ڕۆژنامەکانەوە سەرچاوە دەگرێ بۆ بنەما کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژییەکانی خوێنەر و تووێکڵ هاوێشتن و نوێبوونەوەی بە

پێوانەی خواستی سەردەم.

ئەو تێگەیشتنەش بۆ ڕۆژنامە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا پێم وایە لەم چەند خاڵەی خوارەوەدا ببینرێتەوە:

1- بایەخدانی ڕۆژنامە بە پێشزانی لە ڕێگای پەیامنێرەکانییەوە بێت یاخود ئاژانسەکانی دەنگوباس کە ئەمەش دەبێتە ئەگەری خێرایی بڵاوکردنەوە و بەدواداچوون.

2- هەوڵی بەردەوام بۆ گۆڕین و نوێکردنەوەی ڕۆژنامەنووسیی بە تایبەتی لە هەواڵ ودەرهاوێشتەکانیدا.

3- نزیکبوونەوە لە خوێنەری ئاسایی و ویست و خواستەکانی لەم بوارەدا ، ڕەنگە ڕۆژنامە کاریگەریی لە هۆیەکانی تر کاراتر بێ.

4- هەوڵدان بۆ ڕاکێشانی خوێنەری نوێ ، کە خۆی لەوەچەی نوێدا دەبینێتەوە لە هەمان کاتدا کرانەوە بە ڕووکاری خۆ دوورگرتن لە هەموو جۆرە
ئەو پەڕگیرییەك لە چارەسەرکردن و بڵاوکردنەوەی بابەت و نووسین دا

5- هەوڵی بەردەوام بە فراوانکردنی پەیوەندی نزیکبوونەوە لە ناوەندە بڕیاربەدەستەکان بۆ هەڵێنجانی دەرهاوردەی وا بتوانێ شیکردنەوەکان ئاراستەیەکی بایەخدار وەربگرن و وەڵامی پرسەکانی ڕۆژ و شەقامی تێدا بێت.

6- بایەخدان بە فایلی هەمەچەشن بە ئاستی بایەخدان بە هەواڵ و سیاسەت وەکو فایلی کۆمەڵایەتی و کلتووری و هەموو ئەو لایەنانەی تر کە جێی بایەخی خوێنەرن بەنموونە ؛ وەرزش کە لێرەشدا ئەوانەش مەبەستە پەیوەندی بە دەرەوەی کوردستانەوە هەیە.

7- چارەسەرکردنی ڕۆژنامەنووسیانە لە ڕووی بڵاوکردنەوەدا بە جۆرێك خوێندنەوەی بابەتەکان خوێنەر ماندوو نەکەن ، کەڵ گیانی سەردەم قبووڵی ناکات ، وەك دەرهێنان و پێشاندانی کاکڵی نووسن و وتارەکان لە ڕێی سپێت(تایتڵی لاوەکی)ی پێویستەوە .

8- گرینگی دان بە دەرهێنانی هونەری لە ڕووی قەبارەی پیت و ئاستی ستوونەکان و بڵاوکردنەوەی وێنە و تایپۆگرافیا ، کە تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو ڕەخساندوونی.

وێنە لە ڕۆژنامەدا زۆر جار ئەگەر ئیرادێکی لەلایەنی هونەرییەوە

نەبێت و لە ڕووی هەڵبژاردن و قەبارە و چۆنیەتی بڵاوکردنەوە هاوتای دەقەکە بێت ، لەوانەیە لەوێنەی بە بزاڤی تەلەڤزیۆن کاریگەرتر بێت بەوەی فۆتۆگراف کە لەباری سەقامگرتوو و بێ جوولە دایە زۆر جار لە ڕۆژنامەدا جوولە دەر ببڕێ ، بە پێچەوانەوەش هەندێ جار وێنەی تەلەڤزیۆن وای لێدێ لە جوولە دەکەوێ و شتێك دەرنابڕێ ، دەرهێنەری کارامە دەتوانێ ڕووخسارێکی بەرچاو و سەرنجڕاکێش بە ڕۆژنامە بدا ، کە ئەمەش دەڵێین مەبەستمان بە نموونە تەنیا بەکارهێنانی ڕەنگ نییە ، بەڵکو چۆنیەتی بەکارهێنانییەتی.

دیارە لە هەموو حاڵەتێکیشدا دەخوازێ دەرهێنانی هونەری شان بەشانی ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند بڕوا ، کە لەسەریەتی نەك هەر بە دوای ڕووداودا بچێ و دایڕێژێتەوە ، بەڵکو هەوڵی دروستکردنیشی بدا ، بەڵام بەو ڕووکارە نا کە هەموو یاسا و قانوونێك بخاتە ژێر پێی ورووژاندنێکی کاتی.

9- دیاریکردنی جوگرافیای بڵاوکردنەوە ، کە کۆمەڵێك هۆکاری دێتە ڕێ لە پێشەوەش ئەو زمانەیە ڕۆژنامەی پێ دەردەچێ ، هەروەها سیستەمی سیاسیش ڕۆڵی خۆی لەو دیاریکردنەدا دەبینێ ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە ئەگەر باسی ڕۆژنامەی کوردی بکەین بە ئەزموون دەرکەوتووە ، چەندی بێ موبالاتی و بەهەند نەگرتنی چۆنیەتی بڵاوکردنەوە ئەگەر بووە ئەوەندە فاکتەری زمان و سیستەمی سیاسی کۆسپ نەبووە بە تایبەتیش دوای پەرەسەندنە لە ڕادەبەدەرەکانی هێڵەکانی گەیاندن و پێکگەیشتن.

ڕۆژنامە وەك دامەزراوێکی وەرگرتن و داڕشتنەوە و بڵاوکردنەوەی هەواڵ و بەدواداچوونی دەرهاوردەکانی دامەزراوێکی پیشەیی و ئاراستەکردنی ڕای گشتییە ئەوەندەش دەخوازێ ئیتر دوای ئەو پەرەسەندنانە وەکو دامەزراوێکی بازرگانیش لەبەرچاو بگیرێ کە بەردەوامی دەرچوونی بێ مسۆگەر ببێ.

بەمەش ڕۆژنامە دەتوانێ لە سنووری ڕکابەری هێڵەکانی دیکەدا نزیك بێتەوەو ئەو وێنە ڕەشبینانەی بۆ ڕۆژنامەیان کێشاوە بەوەی ئیتر بە گەشەسەندنی هێڵەکانی تر بە تایبەتیش هێڵەکانی میدیای بینراو ئەو کاریگەریەی نامێنێ و کاڵ دەبنەوە و تا ئەو ساڵ و زەمانانەیش ڕۆژنامە بایەخی خۆی وەك هێڵەکی میدیای کلاسیکی لەدەست نادا و پێشموانییە ئەگەر ئەهلی کاری لە بەڕێوەبردنیدا بن لە ئایندەیەکی نزیکدا لە دەست بدا.

ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی، چالاکییەکان و جیاوازییەکانی.. نەوزاد بابان و نادر عەبدولحەمید

ئەمەی خوارەوە دەربارەی بەشێک لە کار و چالاکییەکانی ئەو ڕێکخراوەیە لە هەرێمی کوردستانی عێڕاق و هەروەها دەرخستنی جیاوازییە فکری و سیاسی و ستڕاتیژییەکانی ڕێکخراوەکە لەگەڵ حزب و گروپ و ڕێکخراوەکانی تری بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی لە کوردستانی عێڕاق.

ئەم چاوپێکەوتنە لە لایەن ڕۆژنامەی (الغد الإشتراكي)ەوە ئەنجامدراوە، بە بۆنەی یادی پێنج ساڵەی دامەزراندنی (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێڕاق).

ئەلغەد ئەل-ئیشتراکی: هاوڕێ نەوزاد، (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی) لە هەرێمی کوردستاندا کار و چالاکی و کاریگەری سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆی هەیە، ئەگەر بکرێ لەوبارەوە ئاگادارمان بکەنەوە لە کار و چالاکییەکانتان؟

نوزاد بابان: هەم وەک کادری (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی) و هەم وەک هەڵسوڕاوی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەری و کرێکاری لە کوردستان، ڕۆڵمان بینیووە لە زۆربەی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان و مانگرتنی شارەکان لە دژی نەبوونی خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکان و بێکاری و هەژاری و دواکەوتنی موچە.

هەر لەم مانگەدا (تەمموزی ٢٠٢٣)، لەنێو ئەو خەڵکەدا ئامادە بووین کە مانیان گرتبوو لە شاری (کفری) و چادریان هەڵدابوو، لەوێ وتارێکمان پێشکەش کرد و چەندین چاوپێکەوتنمان لەگەڵ خۆپیشاندەران ئەنجامدا بۆ ڕۆژنامەکەمان (ڕەوت)، بەتایبەتی لەگەڵ گەنجانی بێکار و ئەستاش لە پەیوەندیداین لەگەڵیاندا بۆ هێنانەدی ڕێکخراوەکی تایبەت بە بێکاران لە شارەکەدا. هەروەها لە مانگەکانی (شوبات و ئازاری ٢٠٢٣) لەناو ناڕەزایەتی و مانگرتنی شاری دەربەندیخان و شاری هەڵەبجەدا ئامادە بووین، و هەمان ئەو چالاکیانەی وەک چالاکییەکانی شاری کفریمان ئەنجامداوە.

ئەمە و لە ساڵانی پێشوودا، ڕۆڵمان هەبووە لە بەشداری کردن و ڕێکخستنی شەپۆلە یەک لە دوای یەکەکان لە خۆپیشاندانی کرێکاران و فەرمانبەران و مامۆستایان دژی حکومەتی هەرێم، بەهۆی نەدانی مووچە، وە یا دواخستن و بڕینی بەشێک لێی، وەستاندنی دەرماڵەکان و پلە بەرزکردنەوەکان.
هەروەها لە نێو مانگرتنی کرێکارانی ژینگەپارێزی شارۆچکەی (تەکیە) ئامادە بووین کە لە مانگی شوباتی (٢٠٢٢) مانگرتنیان ئەنجامدا، لەگەڵ ئامادەبوونمان لە خۆپیشاندانەکانی خوێندکارانی زانکۆ و بەشە ناوخۆییەکانی سلێمانی، کە لەوێ فڕێندرام (لە سەرەتای کانوونی یەکەمی ٢٠٢١) لەلایەن دەزگا ئەمنییەکانەوە و بۆ ماوەی زیاتر لە هەفتەیەک لە زیندانەکانیان دەستگیرکرام.
ئەلغەد ئەل-ئیشتراکی: هاوڕێ نادر جیاوازی (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی) لەگەڵ باقی هێز و لایەنە کۆمۆنیستەکانی ناو هەرێم چییە؟
نادر عەبدولحەمید: بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی لە کوردستانی عێراق، لە ناوەڕاستی حەفتاکانی سەدەی بیستەوە تا ئێستا، چەندین ڕێباز و خەتی فکری و ستراتیژی سیاسی و نەریتی خەباتکارانە و ڕێکخراوەیی جیاوازی بەرهەم هێناوە، لە ماوەیەدا لەگەڵ بارودۆخی سیاسی کوردستانی عێراق.
لە ئێستادا ڕێبازی فکری و سیاسی "کۆمۆنیزمی کرێکاری" لەلایەن (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان)ەوە نوێنەرایەتی دەکرێت، کە ڕێبازێکی کامڵ و هاوئاهەنگە لەناوخۆیدا لەڕووی فکری و سیاسییەوە. ڕێباز و خەتی دووەم، کە یەکێتی کۆمۆنیستەکان سەر بەو خەتەیە، لەژێر کاریگەری ئەزموونی سیاسی کوردستانی سوریا و بیرۆکەکانی عەبدوڵا ئۆجالاندایە. ئەم ڕێبازە لە ڕووی سیاسییەوە مەیلی هەیە بۆ (پەیەدە -پارتی یەکێتی دیموکرات)ی کوردستانی سوریا و (پ.ک.ک)ە و هاوشێوەکانیان لە کوردستانی عێراق.
جگە لەم دوو ڕێبازە فکری و سیاسییە، چەند گرووپ و کۆڕوکۆمەڵەی فکری و سیاسی ڕۆشنبیرانی مارکسیست هەیە، وەک (ئەڵتەرناتیفی سۆسیالیستی) و (وەرچەرخان) و (سۆشیالیستە شۆڕشگێڕەکان) کە ئەمەی دوایان سەربە فکری تڕۆتسکییە. ئەم گروپ و کۆڕوکۆمەڵە فکری و سیاسیانە، هێشتا نەگەیشتوونەتە ئەو ئاستەی کە ڕێبازێکی سیاسی هەمەلایەنەی یەکگرتوو و تۆکمە بخەنەڕوو بۆ چالاکی سیاسی، کار و چالاکی بەردەوامیان بریتییە لە بڵاوکردنەوەی بیری مارکسیزم و پڕوپاگەندەی سۆسیالیستی بەدژی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی.
ڕێبازی فکری و سیاسی سێیەم هی (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی)ە کە مارکسیزم و ئینتەرناسیۆنالیزمی وەک ڕێبازێکی فکری سیاسی یەکگرتوو

بەرجەستەکردنەوە، ئەمەش لە بەیاننامەی دامەزراندنەکەی و ماملەکردنی لەگەڵ (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩) و چەندین بەڵگەنامەی پەیوەندیدار بە بارودۆخی سیاسی عێراق بە گشتی و بەتایبەتی ئەوانەی پەیوەندیان بە بارودۆخی سیاسی هەرێمی کوردستانی عێراقەوە هەیە بەرجەستەبێتەوە. ئەمە جیاوازییەکان بوو لەڕووی ڕێبازی فکری و سیاسییەوە.
هەرچی جیاوازییەکانیشە لەڕووی ستراتیژەوە، ئەوا چەپ لە کوردستانی عێراقدا دابەشبووە بەسەر سێ ستراتیژی سیاسیدا: یەکەمیان ستراتیژی (حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان)ە، کە لە کۆنگرەی دامەزراندنیدا لە (٢٠٠٨) و لە بەرنامەکەیدا، سەربەخۆیی کوردستانی پەسند کردووە، هەروەها پاڵپشتی (ڕیفراندۆمی بارزانی)یش بووە لە (٢٠١٧)دا. ئەم حزبە پێی وایە سەربەخۆیی کوردستان، ڕێگەی بەهێزبوونی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و ڕێگەی ڕزگاری جەماوەری زەحمەتکێشە؛ هەم لە ستەمی نەتەوەیی و هەم لە زوڵم و زۆری حیزبە قەومییە کوردییەکانی فەرمانڕەوا. ئەم حیزبە داوای کۆتاییهێنان و ڕووخاندنی دەسەڵاتی حیزبە میلیشیا ناسیونالیستەکان دەکات لە هەرێم، لە ڕێگەی ڕاپەڕینێکی شۆڕشگێڕانە و دامەزراندنی دەسەڵاتی شۆرا جەماوەرییەکانەوە، بەڵام ئەم سیاسەتە بەشێکە لە ستراتیژەکەی بۆ سەربەخۆیی کوردستان، بە واتایەکی تر؛ وەلانانی دەسەڵاتی حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد، بە ڕاپەڕین و شۆڕش و دامەزراندنی دەسەڵاتدارەتی شۆرا جەماوەرییەکان، ڕێگایەکە بۆ گەیشتن بە ستراتیژی ئەو حزبە کە سەربەخۆیی کوردستانە.
ستراتیجی دووەم داوای سەربەخۆیی ناکات، بەڵکو داوای خۆبەڕێوەبردنی خۆجێی (الإدارة الذاتية المحلية) جەماوەر لە شار و شارۆچکەکانی هەرێمی کوردستان دەکات، هاوشێوەی ئەوانەی لە کانتۆنەکانی ئەو ناوچانەدا هەن کە لەژێر دەسەڵاتی "پەیەدە" (پارتی یەکێتی دیموکرات) لە باکوری سوریادا دەبینرێن، واتە کانتۆنەکانی جزیرە و کۆبانێ و عەفرین (پێش داگیرکردنی لەلایەن تورکیاوە). هەروەها ئەم ستراتیژە خوازیاری نەمانی دەسەڵاتی حزبە فەرمانڕەواکانە بۆ ئەوەی جەماوەر ئازاد بێت و خۆبەڕێوەبردنێکی خۆجێی دابمەزرێنن.
سەبارەت بە ستراتیجی سێیەمیش جەخت لەسەر هاوبەرژەوەندیی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ژنانی ستەملێکراو و گەنجانی شۆڕشگێڕی هەرێمی کوردستان دەکات لەگەڵ هی سەرتاسەری عێراق، و کار دەکات بۆ لێکهەڵپێکان و یەکخستنی تێکۆشانەکانیان لە سەرتاسەری عێراقدا بە هێنانەدی بزووتنەوەیەکی چینایەتی هۆشیارانەی خاوەن ئاسۆیەکی سۆسیالیستی، دژ بە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە-سیاسییەکانی بۆرژوازی،

لە ناسیۆنالیزم و ئیسلامیزم و ڕیفۆرمخوازی لیبرالە، و پوچەڵکردنەوەی ئەوە و کاریگەریی فکری و سیاسییان، وە دژ بە سەراپای ڕژێمە سیاسییەکەیان و فەرمانڕەوایەتی حزبە بۆرژواکانیان لە ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی تائیفی و قەومی هەم لە ناوەند (بەغدا) و هەم لە هەرێم (هەولێر).

بە گومان ئەمەش پەیوەستی بە بەرجەستەکردنەوە و دەستبەرکردنی سەربەخۆیی سیاسی چینی کرێکار هەیە، لەڕێگەی خەباتێکی ماندوونەناسانەی فیکری و سیاسییەوە، لەدژی مەیل و گرایشە بۆرژوا قەومی و ئایینی و لیبرالییەکان، و هەروەها لەدژی ئەو ستراتیژانەی ناو بزووتنەوەی چەپی کوردستانیش کە لەگەڵ بەرژەوەندی چینی کرێکاردا ناکۆکن، ئەمەش بە یەکخستنی هێزی کۆمۆنیستەکان و مارکسیستەکان لە پێناو ئامادەکردنی چینی کرێکار بۆ شۆڕشی سۆسیالیستی لە عێراقدا و دامەزراندنی حکومەتی کرێکاری خۆی، ئەمە ئەو ستراتیژیە کە ئێمە لە (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی) گرتوومانەتەبەر و جیامان دەکاتەوە لە ستراتیژی لایەنەکانی تری ناو بزووتنەوەی چەپی کوردستان.

جیاوازییەکانی (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی) لەگەڵ باقی حزب و ڕێکخراو و لایەنەکانی ناو بزووتنەوەی چەپ لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا تەنها سنوردار نابێتەوە بە جیاوازی لە ڕێبازی فیکری - سیاسی و ستراتیژ، بەڵکو ئەو جیاوازیانە درێژیش دەبنەوە بۆ مەیدانی تاکتیکی و خەباتی کردەیی ڕۆژانەش.

بۆ نموونە، کۆمەڵێک چالاکوانی سەربەخۆی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی جەماوەری و کرێکاری، لەگەڵ هەڵسوڕاوان و ئەندامانێکی (حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) و (یەکێتی کۆمۆنیستەکان) و (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی)، هەر هەموو ئەو چالاکوان و هەڵسوڕاوانە لە سەرەتای نیسانی (٢٠٢٢) لە بارەگای (حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) لە سلێمانی کۆبوونەوە بۆ تاوتوێکردنی یادکردنەوەی یەکی ئایار بەیەکەوە لەو شارە، بەڵام هەفتەیەک دوای ئەم کۆبوونەوەیە، بە دەعوەتنامەی (حزبی شیوعی کوردستان) بۆ هەردوو حزبی (کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان) و (یەکێتی کۆمۆنیستەکان)، ئەندامان و چالاکوانانی ئەو دوو حیزبە بە “دەستخۆشانە”ی حیزبەکانیان، پشتیان لە هاوڕێکانیان لە (ڕێکخراوی بەدیل) و کۆمەڵێک چالاکوانی سەربەخۆ کرد و چوون بەدەم داوەتنامەکەی (حزبی شیوعی کوردستان)ەوە بۆ بەرپاکردنی ئاهەنگێک بە بۆنەی یەکی ئایار لەگەڵ (کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران) بە ڕابەرایەتی (عەبدوڵای موهتەدی)، کە ڕەوتێکی ناسیونالیستە و مێژووەکەی پڕە لە دژایەتییەکی ڕاشکاوانە و

ئاشکرای کۆمۆنیزم و بزووتنەوەی کرێکاری لە ئێران و هاوکاری (ڕەزا پەهلەوی) کوڕی شای ئێرانە بۆ دەست بەسەراگرتنی ڕاپەڕینی ژنان و خەڵکی زەحمەتکێش و ئازادیخوازی ئێران، بەدوای کوشتنی (ژینا ئەمینی)یەوە. لەبەر ئەوە ئەمە و چالاکوانە سەربەخۆکان خۆمان بەدوور گرت لە بەشداریکردن لەم ئاهەنگەدا چونکە هێزێکی ناسیونالیستی دژە کۆمۆنیست و دژە کرێکاری لەو چەشنەی ڕەوتەکەی (عەبدوڵای موهتەدی) بەشەکە لە ڕێکخستن و بەرپاکردنی وەها مەراسیمێک.
هەرچی (حزبی شیوعی کوردستان)ە، نە لە مێژووی ڕاستقینەی خۆیدا و نە لە ڕێبازە سیاسییەکەیدا، سەر بە بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق نییە. لە ڕووی مێژوویییەوە درێژکراوەی (ڕێکخراوی کوردستانی حزبی شیوعی عێراقی)یە، کە سازشکار و هاوکاری بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد و حزبە کۆنەپەرست و سەرکوتگەرەکانی بووە، لە کاتێکدا یەکێک لە تایبەتمەندییە گرنگەکانی بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی لە کوردستانی عێراقدا، هەستیاری و دوژمنایەتییە سیاسییەکەیەتی بەرامبەر بە حیزبە نەتەوەییەکان. مێژووی بزووتنەوەی چەپ دەرئەنجامی جیابوونەوەی ڕۆشنبیرانی مارکسیستە لە حزب و ڕەوتە ناسیۆنالیستەکان لە ناوەڕاستی حەفتاکان تا نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو، بەڵام مێژووی (حزبی شیوعی کوردستان) مێژووی پاشکۆیەتییە بە ناسیونالیزمی کورد و حزبە فەرمانڕەواکانی.

ناڕەزایەتی نوێی سوریا و داوای ڕوخانی بەشار ئەسەد!.. نوری بەشیر

ناڕەزایەتییەکی جەماوەری فراوان کە دەچێتە سێهەمین هەفتەوە و بەردەوام و بەرەو فراوان بوونەوە دەچێت، لە سوریا دەستی پێکردووە. سەرەتا ئەم خرۆشانە جەماوەرییە لەشاری سوەیدا و دەهات و شارۆچکەکانی دەوروبەری بەدژی هەلومەرجی گرانی، هەژاری و گەندەڵی دارودەستەکانی دەسەڵات، دەستیپێکردو لەیەکەمین ڕۆژەکانەوە

بەفراوانی ئەم ناڕەزایەتیانە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی تەنیوە.
دروشمەکان بەرەو دروشم و خواستی سیاسی بەدژی بەشار ئەسەدو حزبی بەعس رۆیشت.
ناڕەزایەتییەکانی ئەمجارە هاتنەمەیدانێکی یەکدەنگ و یەک هەڵوێستە بەشێوەیەکی فراوان کە خۆپیشاندەران وێنەی بەشار ئەسەدیان لەناوەندی شاری سوەیدا داگرت و سوتاندیان و بارەگای حزبی بەعس دەستی بەسەردا گیرا و دروشمی " بڕۆ بڕۆ بەشار ئەسەد"، "بروخێ دەسەڵاتی بەعس" و " جەماوەر ئەیەوێت رژێم بڕوخێنێت" هەرزوو بەزویی بەرەو شاری دەرعا و دواتر بۆ بەشی باکوری رۆژئاوای سوریا و دواتر زۆرێک لە شارۆچکەو ناوچەکانی دەوری سوەیدا و هەندێ لە دیهاتەکانی دەوروبەری حەڵەب و دیمەشق و ناوچەکانی ئەدلب و بەرەو رەقەو حەسەکە رۆیشت.
ئەم ناڕەزایەتیانەی سوەیدا بەدوای بەرزبوونەوەی نرخی سوتەمەنیدا دێت کە رژێمی بەشار ئەسەد بەشێوەیەکی خەیاڵی بردیە سەرەوە، لەکاتێکدا کۆمەڵگە خۆی سەرتاپای لە گرانی و برسێتی و نەخۆشی و بێئاو و کارەبا و بێکاری ڕادەبەدەر نقوم بووە. بەپێی ئامارەکانی ڕێکخراوە جیهانییەکان و نەتەوە یەکگرتووەکان لە ٩٠٪ی کۆمەڵگە لەژێر هێڵی هەژارییەوە دەژی. لیرەی سوری بەجۆرێک دابەزیوە کە لە ساڵی ٢٠١١ دا ٤٧ لیرە بەرامبەر بوو لەگەڵ یەك دۆلار، بەڵام ئێستا یەك دۆلار ١٥٥٠٠ لیرەیە! کە زیاتر لە ١٥ ملیۆن ئینسان کە لەسەدا هەفتای دانیشتوان دەکات پێویستیان بەیارمەتییە و زیاتر لە ١٢ ملیۆن کەس پێویستیان بە کۆمەکی خۆراکییە. بانگەوازی ڕێکخراوی یونسێف بۆ بە هاناوەچوونی خێرای نزیکەی شەش ملیۆن و نیو منداڵ پێویستیان بە هاوکاری بەپەلە هەیە.
ئەم ناڕەزایەتیانەی سوەیداو ناوچەکانی، لەکاتێکدا ڕوودەدات بەجیا لە هەژاری و برسێتی دەستی ناوەتە گەروی خەڵکی سوریا، دەستی بەشار ئەسەدو رژێمەکەی لەلایەن وڵاتانی کۆمکاری عەرەبییەوە گیراو بردیانەوە ناو یەکێتی وڵاتانی عەرەبی لەچوارچێوەی سیاسەتی قوتبەندی نوێی جیهانی کە سەرەکی ئەمریکا و هاوپەیمانانی و لەوسەری روسیاو چینە، وە ڕێکەوتنی سعودیە و ئێران سەرمەشقی ئەو کارانەبوون بۆ بەرژوەندی خۆیان رژێمی بەشار ئەسەد سەربەرزانە بهێننەوە نێو کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و بە ئاسانی لەو تاوانانەی ئەنجامیداوە ڕزگاری بکەن.
تا دێت ئەم ناڕەزایەتیانە بەشێوەو شەوقەوە بەردەوامە، ئەمڕۆ هەینی ٨ی سێپتەمبەر لەگەڵ ڕێگری هێزەکانی رژێمدا لەشارۆچکەو دیهاتەکانی سوەیداوە بەلەشاو خەڵک بەرەو سوەیدا و مەیدانی کەرامە کە بەهەزاران خەڵکی لەخۆ گرتبوو بە یەکریزی و داواو خواست و دروشم و

پلاکارت و قسەوباسی سیاسی وەک: "ڕوخانی بەشار ئەسەدو دامەزراندنی دەسەڵاتی مەدەنی لەلایەن خەڵکەوە" و "ئێمە ئازادیمان دەوێت.. بەپێچەوانەی ویستی تۆ بەشار ئازادیمان دەست دەکەوێت"، هەروەها هاتنی ژمارەیەک لە هەڵسوڕاوانی ئەم ناڕەزایەتیانە لەشاری دەرعاوە. هاوکات خۆپیشاندەران بینای یەکێتی کرێکاری و بینای یەکێتی جوتیارانی سەر بە ڕژێمیان داخست و وێنەی بەشار ئەسەدیان لەسەربانەکان داگرت و داوا لەو یەکێتیانە دەکەن کە بەرگری لە مافەکانی کرێکاران و جوتیاران بکەن و بەدژی سیاسەتی دەسەڵات هەڵوەست بنوێنن. هەروەها نوێنەرانی ناڕەزایەتیەکان چەند زیندانی سوپای بەشار ئەسەدیان لابوو ئازادکردو داواوی ئازادکردنی ژمارەیەک کەس لە دەسەڵات دەکەن.

هاتنەمەیدانی خەڵک بەم یەکڕیزی و دروشمە سیاسیانەوە ڕاپەڕینی بەهاری عەرەبی ۲۰۱۱ دەهێنێتەوە یادی خەڵکی سوریا و دنیا، ئێستا مەیدانی کەرامە پاش ١٢ ساڵ یادی ڕاپەڕینی میسر کە دەیانوت ئێرە ساحەی تەحریرە دەهێنێتەوە بیری خەڵکی، بەڵام ئێستا خەڵک دەڵێت ئێرە مەیدانی کەرامەیەو داوای ڕوخانی دەسەڵات بەیەکجاری و دامەزراندنی دەسەڵاتی مەدەنی جەماوەری دەکەن.

فراوانبوونەوەی ئەم ناڕەزایەتیانە ڕژێمی سوریاو هەموو هێزەکانی دەخاڵەتگەری سوریای ترساندوە، هەربۆیە پرووپاگەندە لەوەی کە سوەیدا ناوەندی دوززییەکانە دەیانەوێ مۆری قەومی لە ناڕەزایەتیەکان بدەن. هەروەک لە ۲۰۱۱دا ئەو کارانەیان کرد بەدابەشانی خەڵکی سوریا بە دەستەوتاقمی دینی و قەومی و تایفی و دەستگرتنی کۆنەپەرسترین میلیشیای سەر بە ڕژێم و هەتا دەخاڵەتی ڕاستەوخۆی تورکیا، ئێران، حزبوڵای لوبنان و ڕوسیا لەولاوە ئەمریکا بەهێزەکانی و دەستگرتنی چەندین جۆر تاقمی قەومی و دینی تا دەگاتە داعش. بەڵام بەوە دەچێت ئەمجارە ئەمە دادی دەسەڵات نەدات و هاوکاتی ئەم ناڕەزایەتیانەی سوریا لە شارەکانی لاذقیە و طرطور کە بە کەناراوەکانی سوریا ناسراوەو دەکەونە سەر دەریای سپی ناوەڕاست و بەحسابی دەسەڵات و هاوپەیمانەکانی بەناوچەکانی عەلەویەکان دەیناسێنن کە هەمایە بە بەشار ئەسەد کە عەلەویە، لەسەرەتای خۆپیشاندانی سوەیداوە هاوپشتیان ڕاگەیاندوەو چەند خۆپیشاندانی لەوێو لەوە لەمانگەکانی پێشودا ئەنجام دراوە.

هەربۆیە ترسی فراوانبوونەوەی زیاترو سەرتاسەری بوونەوەی ئەم ناڕەزایەتیانەی ئەمجارە، ترسی خستنەتە ناو ریزەکانی بەشار ئەسەدو سەرەتا بە هەڕەشەکردن لە ڕێگای لونا شبلی ڕاوێژکاری ئەسەدەوە کە خۆپیشاندەرانی بە بەکرێگیراو ناو بردووە و بەدوایدا بەناچاری پارێزگاری سوەیدا وتویەتی داواکان دەخەینە بەردەم دەسەڵاتی

بەشارو دواتر بەناچاری چەند وەفدی رژێم بە راوێژ لەگەڵ خۆپیشاندەراندا کەبونەوە، بەڵام شکستیان خوارد. جارێک لەرێگای پارێزگاری سوەیدا و جارێکی تر پارێزگاری دیمەشق و جارێکی کە بەڕێوەبەری هەواڵگری گشتی رژێم و دواتر بە ناوەندگیری دەسەڵات پەنایبردوە بە سەرۆکی پارتی یەکێتی لوبنان وئام وهاب و دوایی لەرێگای حزبی دیموکراتی لوبنانی طلال ئەرسەلانەوە بەڵام ئەمانیش بەدەستی بەتاڵ گەڕاونەتەوە.

بەشار ئەسەد و دەسەڵاتەکەی دەوریەکی ئەزمەی سیاسی و ئابوری گەورە بەسەر دەبات کە بە ئەم دەورەیە هیچ توانای وەڵامدانەوەی نیە. هێزەکانی ئێران و حزبوڵای لوبنان بەدەرجەیەک ریسواو لاکەوتە بوون، ئێستا سوپای پاسداران بەناوی فەیلەقی ٤ی سوپای سوریاوە خۆی دەناسێنێت، هەربۆیە بەدوای ئەو هەوڵە جۆراوجۆرانەی حکومەتی بەشار ئەسەدو شکستهێنانی، یەکێک لە ئەفسەرە پلەباڵاکانی رژێمی داناوە بە دۆزینەوەی رێگاو خستنەڕووی چارەسەر بە ئەم ناڕەزایەتیانەی سوەیدا!
ئەم بزوتنەوە ناڕەزایەتیە تەجروبەی ١٢ ساڵ بەر لەئێستای هەیە کە ڕاپەڕینەکەیان بەشکست برا. بەپێی بانگەوازەکانیان بەجیا لەوەی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش بەیەکڕیزی و یەکدەنگی بەشداری دەکەن و داوای دەسەڵاتی جەماوەری خۆجێی بۆ سوەیدا و ناوچەکانی دەوروبەری دەکەن، هەروەها ژمارەیەکی زۆر لە ئەفسەرانی خانەنشین پەیوەست بوون بە خۆپشاندانەکەوە، مەیدانی کەرامە بوتە شوێنی ناڕەزایەتی و کۆکردنەوەی جەماوەری ئەو ناوچەیە و شوێنی قسەوباس و داواکاریەکان و نیشاندانی چالاکی جۆراوجۆرو لەدەوری یەکتر کۆبونەوە و داواکاری یەکریزی سەرتاسەری و روخانی رژێم دەکەن، خۆڕێکخستن لە خوارەوە لە کۆمیتەکانی گەڕەکدا بۆ بەڕێوەبردنی خزمەتگوزاریەکان و کاروباری ئابوری و سیاسی شاری سوەیدا، شێوەیەک لە هوشیاری لەم خۆپیشاندانە بەدیدەکرێت لە تەجروبەی بەشکست کێشانی راپەرینی پێشویان و هەروەها لە تەجروبەکانی ئێران و سودان، وە تەجروبە شکستخواردوەکانی لوبنان و عێراق وە دەرسێکی گەورە لە بەردەمیاندایە ئەگەر بە شکست نەبرێت.
ئەم بزووتنەوە چینایەتیە ناڕەزایەتیەی خوارەوەی کۆمەڵگە بە نان و ئاو و کارو بەدژی برسێتی و دیکتاتۆری و بەدژی گرانی و گەندەڵی کە خواستی زۆرێک خەڵکی خوارەوەی کۆمەڵگەیە لە ناوچەکەو لەجیهاندا بەتایبەتی لە رۆژهەڵاتی ناوەراست و ئەفریقاو ئاسیادا، دەورەیەکی نوێیە نەک بە سەرتاسەری سوریا بەڵکو بە ناوچەکە، بۆیە هاوپشتی و لەپاڵدا وەستانی هەموو هێزە مەدەنی و چەپ و کۆمەنیستەکانی سوریا

و ناوچەکە و دنیا دەخوازێت، هەر ئەم هێزە هوشیارو رێکخراوەی خوارەوەی کۆمەڵگەیە، کە دەتوانێ رێگا لە هەرجۆرە سیناریۆیەک بگرێت کە دەیانەوێت مەری قەومی و دینی و ئاژاوەگێڕی لێبدرێت، هەر ئەم هێزەیە دەتوانێت بەشار ئەسەد بروخێنێ و کۆمەڵگایەکی ئازادو خۆشگوزەران دامەزرێنێت و ببێتە دەستکەوتێکی گەورە بۆ ناوچەکە و جیهان.

٨ی سێپتەمبەری ٢٠٢٣

بەرەو بەهێزکردنی بزوتنەوەی یەکسانیخوازی!.. عوسمانی حاجی مارف

لە میانەی دەسەڵاتی میلیشیایی و تاڵانچێتی بارزانی و تاڵەبانیدا، خرۆشانێکی بەرفراوانی جەماوەری لە ناوەندی شارەکان و شەقامەکاندا نمایشکراون، کە بەداواکردنی پێداویستیەکان تا دەگات بەوەی دروشمی کۆتایی بەم دەسەڵاتە دەنگدانەوەیان بووەو جێگاوپێگەیەکی بەرچاویان نیشانداوین.
ئاستی توڕەیی و دەربڕینی ناڕەزایی و نەویستنی ئەم دەسەڵاتە لە ئاستێکی بەرفراوانتریشدا بە شوێنی خۆی ماوە، بەڵام لە ئێستادا لە شێوازی خۆپیشاندان و خرۆشانی جەماوەریدا خۆی نانوێنێت، ئەم حاڵەتە لە خامۆشی، بۆتە جێگەی نیگەرانی کەسانێکی زۆر، ئەو کەسانەی دەیانەوێت بە خێرایی و لە شەووڕۆژێکدا تەختوتاراجی ئەم دەسەڵاتە بپەچڕێتەوە و بەرپرسەکانی ئەم دەسەڵاتە بە سزای تاوانەکانیان بگەیەنن، ئەم پەلەکردنە بە کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە بە هەر شێوەیەک بێت، زیاتر لە نێو توێژی زۆرینەی ئەو رۆشنبیرە ئازادیخوازندا بەرچاو دەکەوێت، کە تەنها لە پەنجەرەی ئازادیەوەو دور لە پێداویستیەکانی ژیانی کرێکاران و زەحمەتکێشانەوە لە دنیا دەروانن، هەروەها لە ئاستێکی دیاریکراویشدا وەک حاڵەتێک لە نێو بەشێک لە چەپەکان و کۆمۆنستەکانیشدا ئەم دنیا بینینە سەری دەرهێناوە، کە لەگوتارو نوسینەکانیاندا، وەک شێوازی ڕەخنە لە خەمساردی و ڕۆڵی بێئیرادەی

خەڵك تەعبیری لێدەكرێت، دەڵێن بۆچی ئەم خەڵكە و كرێكاران بەرەنگاری و كاردانەوەیان نییە..؟
ئەتوانم بڵێم ئەم خواستی پەلەكردنەو جۆری ڕەخنانە، جیاوازییەكی تایبەتی نێوان ئەو توێژەیە لە رۆشنبیرانی ئازادیخواز و زۆرینەی خەڵك بەگشتی، خەڵك بەدوای ئاڵوگۆڕێكەوەیە بۆ باشتركردنی ژیان و خۆشگوزەرانی، بەڵام ئەو “ئازادیخوازانە”تەنها بەدوای هەوای پاكی ئازادیوەن، بەتەنگ جیاوازی بەینی هەژارو دەوڵەمەندەوەنین،لەژێر پەردەی ئازادیدا دەبنە بەشێك لە پارێزەری پێگەی چینە باڵاكان، بۆیە هاوكێشەی ناڕەزایەتیەكانیان مانای جیاواز بەخۆیەوە دەبینێت، كە بەلای هەر لایەنێكیانەوە مانای پراكتیكی تایبەت دەبەخشێت، ئەو ئازادیخوازانەی تەنها ئەوینی پەرچەكردارو كارداونەوەو بەرەنگارین لە هەر ئاستێكدا بێت بۆ گورزكێشان بەدەسەڵاتێكی دیاریكراوی نەخوازراوی دژ بە ئازادی، لە سەركوتنی ئازادیدا دەچنە سەر ئەوكارانەی بە هۆی ئازادیەوە بەدەستیان هێناوە، بۆ نمونە دەبنە میدیاكار، بەڵام خەڵكی ستەمدیدە بەدوای ئاڵوگۆڕێكی ڕیشەییە لە پێناو خۆشگوزەرانی و مافەكانی ژیاندان، گەر هاوشانی ئازادی، خواست و خۆشگوزەرانی و مافەكانی كرێكاران و توێژە نەدارەكان دابین نەكرێت، ئەو ئازادیە بەدەردی پێداویستیەكانی ژیانی خەڵك نایەت، ئەو كات جیاوازی چینایەتی لە ژێر پەردەی ئازادیدا بە شێوازیەكی تر خۆی بەرهەم دەنێتەوە، ئازادی بەبێ گرێدانەوەی بە خواستە زیندوەكانی ژیانی كرێكاران و خەڵكی زەحمەتكێش جێگایەك لە خەباتی جەماوەریدا پەیدا ناكات.
ڕوخانی دەسەڵات بۆ كرێكاران مانای باشتركردنی ژیانیانە لە بەرزكردنەوەی كرێی كارو كەمكردنی سەعاتی كار و دابینكرنی سەڵامەتی كارو ....، كرێكاران و زەحمەتكێشان بەداوی جوڵانەوەیەك ناكەون كە ئاكامەكەی لە پەیوەند بە ژیانیانەوە ناڕۆشن بێت، ڕوخانی دەسەڵات بۆ ئەو توێژە لە رۆشنفكرانی ئازادیخواز، لە پێناو دەخێكدایە بە ئازادی بیروباوەڕیان، نەمانی زیندانی سیاسی، ئازادی ڕۆژنامەوانی.. كە ئەمانەو زیاتریش لەوانە هەڵبەتە زۆریش باشن، بەڵام كەمێك بە سفرەی خاڵی كرێكاران و خەڵكی زەحمەتكێش و هەژارو نەدار ناكات، واتە گلەیی كردن یا ڕەخنە گرتن، لە ئاستی چۆنیەتی و شێوازی ناڕەزایەتیەكان لەو شوێنەوە نا بێت ببینرێت، كە بۆچی بەرەنگاریمان نەكردوەو خرۆشانەكان تەوژمی جوڵەی گەڕاوەتە دواوە، بە تایبەتی ئەم جۆرە بیركردنەوانە بە كۆمۆنستێك مانای ڕێگە ونكردنی ڕێبازو ئامانجەكەی دەگەیەنێت، بڕیارنیە كۆمۆنستەكان گلەیی بكەن و ڕەخنە لە كرێكاران و زەحمەتكێشان بگرن لەسەر ئەوەی خۆپیشاندان و خرۆشانی جەماوەری ناكەن و نایەنە مەیدان و

کاردانەوەیان نیە، دیارە ئەوەیان لەبیر چووە، کرێکاران پێداویستیەکانی ژیان و ئاستی ئامادەییان لە ڕێکخستن و یەکگرتویی دەینخاتە س□ر □□□و کاردانەوە، بۆیە دەبێت ئەوڕێگایانە لە شێوازی ناڕەزایەتی نیشان بدەین کە مایەی سەرکەوتن و دەستکەوت دەبێت بۆ باشترکردنی ژیانی خودی کرێکاران و خەڵکی هەژارو نەدار، بەمانایەک بۆ زۆرینەی دانیشتوان لە دابینکردنی خواست و پێداویستیەکانیان، یان ڕۆشنتر بڵێین کۆتایی هێنان بەدەسەڵاتی□ک بەمەرجی دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی سۆشیالستی و بنەبڕکردنی تەواوی چەوسانەوەی ئینسان لەسەر ئینسان مانا پەیدا بکات، کرێکاران بۆ بەدەستهێنانی پێداویسیەکانی خۆیان دێنە مەیدان، بۆ خەیاڵات و ئارەزوی ئەو جۆرە لە "چەپ و کۆمۆنستەکان" ژیانی خۆیان ناشێوێنن.

هەڵبەتە بۆ کۆتایی هەردەسەڵاتی□ک سەرکەوتوترین ڕێگا خۆپیشاندان و خرۆشانی بەرفراوانی ڕیزی ملیۆنی خەڵکە کە تەواوی دامودەزگاکانی دەستەی دەسەڵاتدار تێکوپێک دەشکێنێت، واتە کۆتایی هەردەسەڵاتی□ک ئاکامی خۆڕانەگریە لە بەرامبەر ناڕەزایەتی و خرۆشانی ڕیزی ملێۆنی، کە لە ماوەیەکی کەمدا بەرپرسانی ئەو دەسەڵاتە ناچار بە هەڵاتن دەکات. بەڵام کێشەکە لەوەدایە کە بەدوای هەڵوەشاندنەوەی هەر حکومەتێکدا، دوبارە دامەزراندنەو□ و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە مەسەلەیەکی جدیە!، کە پێویستە بە ئاسۆ وئامادەیی و توانای هێزی جەماوەر، ڕێگا نەدرێت دەسەڵات□ ب□تەوە سەرکار کە بەهەمان میکانیزم و پرۆسەی دامەزراندنی نایەکسانی و بەرجەستەکردنەوەی چەوسانەوەی ئینسان لەسەر ئینسان لە شێوازێکی تردا دوبارەبێتەوە، ل□ م□□ژوی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکاندا، لە کێشمەکێشی نێوان دەسەڵات و خەڵکدا نمونەی بەرچاومان هەیە، وەک ئێران و میسرو تونس...، بۆیە ئەوەی کە جێگای سەرنجە، مەسەلەکە خامۆشی و نەبونی بەرەنگاری و کاردانەو□ نیە، بەڵکو نەبونی ئاسۆی جوڵانەوەیەکی کۆمەڵایەتی بەرفراوانی گشتگیرە لە بەرجەستەکردنەوەی پراکتیکی شۆڕشگێرانەدا، کارکردنە بە ئامانجی سەرکەوتن بۆ بەدەستهێنانی ژیانێکی یەکسان کە بۆ تەواوی دانیشتوان فەراهەم بێت.

ئەوەی لە نێو تەواوی ناڕەزایەتیەکان و بەرەنگاری و کاردانەوەکاندا پێویستە جێگای سەرنجمان بێت،سایەنەکردن و لاوازیەکی بەرفراونە لە بونی مەیل و ڕەوتی سۆشیالستی، تەواوی ئەو جوڵانەوانەی لە کوردستان و دەرەوەی کوردستان و هەر وڵاتێکدا کەلە چەند ساڵی ڕابردودا بەبەرچاومانەوە بوە، کێشەی بنەڕەتیان هەر ئەوەیە کە هەوڵدان بۆ کۆتایی سیستمی سەرمایەداری زۆر لاوازە، یا لە ئاستی نەبوندایە، ئەوەی سایەی کردوە جوڵانەوەی چاکسازیە، چاکسازیش لە ئاستێکی نزمدا، واتە کەموکوڕی جوڵانەوەکان هاتنە

خوارەوەی بەرنگاری و کاردانەوەنیە، بەڵکو نەبونی پتەوی ئاسۆ و مەیل و ڕەوتی سۆشیالستیە لە ڕێڕەوی بەرنگاری و کاردانەوەکاندا، هەتا لەنێو ناڕەزایەتیە کرێکاریەکانیشدا، لاوازی ئەم ڕەوتە واقعیەتێکی تاڵە، لەوە تاڵتر ئەوەیە کە خەباتی کۆمۆنستەکان نەچێتە سەر گۆڕینی ئەو واقعە تاڵە، بە ناوی لاوازی بەرەنگاری و کاردانەوە، ڕەخنە لە هێزی بەرهەمهێن دەگرێت کە بۆچی کاردانەوەیان نیە، کە ئەم ئاراستەیە نەک هیچ خزمەتێک بە گەشەی بزوتنەوەی سۆشیالستی ناکات، بەڵکو لە بەرامبەر چاکسازیشدا دەستەوستان ڕادەوەستێت، کە دەبێتە پاشکۆی جوڵانەوەی ئەو چاکسازی و ئازادیخوازیەی توێژە ناکرێکاریەکان بەدوایدا وێڵن، بەڵام پێویستە هاوکێشەکە بە پێچەوانەوە بێت، واتە بزوتنەوەی ئازادیخوازی و چاکسازی دەبێت جێگای خۆی لە نێو جوڵانەوەی یەکسانخوازیدا بکاتەوە.

واقعیەتی جوڵانەوە کۆمەڵایەتیەکان شەڕی چینایەتیە، کێشمەکێش و شەڕی نێوان چینی کرێکارو سەرمایەدارە، کۆتایی سەرمایەداری یەک ڕێگای هەیە، خەباتی ڕێکخراوی چینی کرێکارە دژ بە سەرمایە و سەرمایەداری و سەرمایەداران، کاتێک لە نێو ئەو خەباتەدا ئاستی مەیلی سۆشیالستی سایەی نەکردبێت، هاوسەنگی هێز بە قازانجی بزوتنەوەی سۆشیالستی کرێکاری نەبێت، حەتمیە شۆڕشی سۆشیالستی لە هەر هەنگاوێکدا قابیلی پاشەکشەو شکست خواردنە.

خەباتی چینی کرێکار و کۆمۆنستەکان ئاوێزانە بەوەی کە کاتێ دژ بە هەر دەسەڵاتێکن، بەو مانایە دژی ئەو دەسەڵاتەن کە بەرگری لە پاراستن و مانەوەی سەرمایەداری دەکات، نەک ئەوەی چەندە دژی ئازادیە. جا ئەو دەسەڵاتە لەکوردستان بێت یا عێراق و هەرشوێنێکی تری دنیا، ئامڕازی دەستی سەرمایەدارانە بۆ چەوسانەوەی کرێکاران و زۆرینەی کۆمەڵگە و پاراستنی هێزی کار وەک کاڵا، ئەو دژ وەستانەوەیە خەباتێکی ڕۆشن و پراکتیکێکی شۆڕشگێڕانە دەخوازێت لە چۆنیەتی بەهێزکردن و ڕێکخستن و سایەکردنی ڕەوتی سۆشیالستی لەناو تەواوی بزوتنەوەی کرێکاریدا، بەمانایەک ناوەڕۆکی ڕەوتی ئەو جوڵانەوەیە بە خەبات بە کۆتایی کاری بەکرێ بناسرێتەوە، تا لەهەر ساتێکی ئامادەبونیدا بتوانە زەنگی کۆتایی دەسەڵاتی سەرمایەداران ڕاگەیەنێت.

گەر ئەوە بەفەرمی بناسین لەدەورانی ئێستای خەباتی چینی کرێکاراندا بەگشتی مەیل و ڕەوتی سۆشیالستی نەیتوانیوە هاوسەنگی هێزی خەباتی سۆشیالستی بگاتە پێشەنگی هەڵسورانی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ئاستێکی دیاریکراودا لە هەر شوێنێکی دنیا بێت، واتە پێویستە هەنگاوەکانمان پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە بێت لە نێو

خەباتی چینی کرێکار بە تایبەتی و لە نێو خەباتی جەماوەریشدا بە گشتی، بە بەدەستەوەگرتن و چونە پێشەوە لە گەشدان و پێشڕەوی بە مەیل و ڕەوتی سۆشیالستی، ئەو کاتە ئەتوانین بڵێین بەرەنگاری و کاردانەوەش مانای پراتیکێکی شۆڕشگێڕانە وەردەگرێت.
ئەم باسە بەو مەبەستە دەخەمە ڕوو کە دەرگایەکی جدی بە باسی نێوان کۆمۆنستەکان لەسەر ناڕەزایەتی و شۆڕش و بەهێزکردنی ڕەوتی سۆشیالستی بکاتەوەو جێگای لێکۆڵینەوەو نەخشە کارێک بێت بۆ بەڕێخستن و چونە پێشەوەو هەڵگیرساندنی شۆڕشی کرێکاری.

لە ئامادەکاری ساڵیادی شۆڕش. دیمانەی شەهلا دانیشفەر لەگەڵ حەمید تەقواییدا

وەرگێڕانی کاوە عومەر
بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

شەهلا دانشفەر: لەم ڕۆژانەدا زۆر بانگەواز بە بۆنەی ساڵیادی شۆڕشەوە بڵاوکراونەتەوە. ئەمجەد ئەمینی باوکی ژینا ئەمینی ڕایدەگەیەنێت کە ئەمە مەراسیمی ساڵڕۆژێکە ئەنجام دەدەین و دەوڵەت مەحسا منداڵی هەموو خەڵکە. بە هەمان شێوە تۆڕی سەرتاسەری شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لەدوان و بانگەواز دەدات و داخوازان بانگەواز دەکەن، پەلکە زێڕینەکان بانگەواز دەکەن. هەمووان خۆیان بۆ ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان ئامادە دەکەن. پرسیاری یەکەم ئەوەیە، ئێوە چی دەڵێن لەسەر ئەم شەپۆلە بانگەوازە بە بۆنەی ساڵیادی شۆڕشەوە و بانگەوازتان چییە؟
حەمید تەقوایی: ئەم جۆش وخرۆش و جوڵانەوە سەرتاسەرییە زۆر بزوێنەر و ئومێدبەخشە. ئێمە پشتگیری هەموو ئەو بانگەوازانە دەکەین کە باست کرد و داوا لە هەموو هەڵسوڕاوان و هێزە ئازادیخوازەکان دەکەین کە پەیوەستبن بەو بانگەوازانەوە.
ئەوەی ئێمە جەختی لەسەر دەکەینەوە و بە شێوازی جیاواز دەرمانبڕیووە لە بنەڕەتدا دوو خاڵە: یەکەم: دەبێت لە ٢٥ی

شەهریوەردا کار ڕابگیرێت. لەم ڕۆژەدا پێویستە هەموو چەرخەکان بوەستێنرێن. پێویستە بە ڕێزگرتن لە مەهسا و مەهساکان کۆمەڵگا دەست لە کارکردن هەڵگرێت و یادی ئەو ئازیزانە بکات. دووەم: بە مشتی گرێکراوەوە بێتە سەر شەقامەکان. "وەستانی چەرخەکان و داگیرکردنی شەقامەکان"! ئەمە ئەو دروشمە و چارەسەرەیە کە ئێمە پێشنیاری دەکەین.

بەڕای من لە ئاستێکی گشتیدا، تایبەتمەندی ساڵڕۆژی شۆڕش و ساڵیادی گیانبەختکردنی مەهسا دەتوانێ و دەبێ ئەوە بێت کە لەم ڕۆژەدا هەموو چەرخەکان لە جووڵە بوەستن – چەرخی کارگە و شەمەندەفەر و پاس و میترۆ و بارهەڵگرەکان – . ، هەموو دوکانەکان دابخرێن، ناوەندەکانی کار دابخرێن، هەموو فەرمانگە و کۆمپانیا و دامەزراوەکان کارەکانیان ڕابگرن چونکە ئەم ڕۆژە ڕۆژی یادی مەهسا و مەهساکانە و ڕۆژی یادکردنەوەی شۆڕشەکەمانە. وە ڕۆژی تەقینەوەی تووڕەیی کۆمەڵگایە لە بەرامبەر بکوژانی ئەم ئازیزانە لە هەموو شارەکانی ئێراندا.

بەگومان وەدیهاتنی هەریەکێک لەو دوو لایەنە پێیوەستە بە چالاکی و ڕێوشوێنی تایبەت و بەردەوام و چڕوپڕ لە لایەن هەڵسوڕاوان و ڕێکخەرانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان. لەوانە بزووتنەوەی خانەنشینان، بزووتنەوەی کرێکاری، بزووتنەوەی دادگاییکردن، بزووتنەوەی ژنان کە بە شێوەی تایبەتیی حیجابی هاتنە مەیدان، بزووتنەوەی خوێندکاری و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی دیکە. هیوادارم هەڵسوڕاوان و ئەوانەی بەشدارن لەو بزوتنەوانەدا لەگەڵمەدا هاوڕا بن کە پێویستە تەواوی هەوڵەکانمان بخەینە گەڕ بۆ ڕێکخستن و جێبەجێکردنی دروشمی "چەرخەکان ڕابگرن و شەقامەکان داگیربکەن".

شەهلا دانشفەر: لە وتارەکەتدا جەختت لە وەستاندنی هەموو چەرخەکان و داگیرکردنی شەقامەکان کردۆتەوە. هەروەها حزبیش لەو بارەیەوە ڕایگەیاندووە. لە چەند هەفتەی ڕابردوودا، هاوکات لەگەڵ بانگەوازی خۆپیشاندان و کۆبوونەوەی سەر شەقامەکان، جەختمان لەسەر کار ڕاگرتن(تعطیل)ی گشتی لە ٢٥ی شەهریوەردا کردۆتەوە. لە کاتێکدا حکومەت ئەم ڕۆژەی وەک پشوو ڕاگەیاندووە، بانگەوازی داخستن و مانگرتنی گشتی مانای چییە و هەڵوێست و گرنگییەکەی چییە؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ، کۆماری ئیسلامی بە بیانووی ئایینی ئەم ڕۆژەی وەک پشوو ڕاگەیاندووە، بەڵام لە بنەڕەتدا و لە واقیعدا پشووی حکومەت لەم ڕۆژەدا بە ترسی حکومەت لە مانگرتنی گشتی دەگەڕێتەوە.

بەم بەستی پوچەڵکردنەوەی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی خەڵک ئەم ڕۆژەیان وەک پشوو ڕاگەیاندووە. بەرەو دوو لایەنی گرنگەوە کردەوەی خەڵک، بە

تەواوی پێچەوانەی سیاسەتی کۆماری ئیسلامییە. یەکەم: خەڵک ئەم ڕۆژە (تعطیل) دادەخەن بە یادی مەهسا و هەموو ئەو کەسانەی لە شۆڕشی ساڵی ڕابردوودا گیانیان لەدەستدا و هەموو ئەوانەی لە سەردەمی دەسەڵاتی بەدناوی کۆماری ئیسلامیدا گیانیان لەدەستدا. ڕاگرتنی چەرخەکان بە ڕێزگرتن لە گیان بەختکردوەکان و دژی بکوژانی ئەم ئازیزانە.

دووەم: باس لە وەستاندنی هەموو چەرخەکان دەکەین. داخستنی حکومەت تەنها لە فەرمانگە و کارگەکاندا سنوردارە. کۆمپانیا و دامەزراوەکان و ئۆتۆمبێل و بارهەڵگر و پاس و میترۆ و دوکانەکان لە داخستنی حکومەتدا نین. بانگەوازی ئێمە ئەوەیە کە هەموو کۆمەڵگا واز لە کارکردن بهێنن. ئامانجمان مانگرتن و داخستنی گشتی سەرتاسەرییە بە یادی مەهسا و قوربانیانی دیکە. و ئەم وەستانە ناڕەزایەتی شەقامەکانی لەگەڵدایە و بە ئەوەی گەورەترین بەشەکانی کۆمەڵگە بەشداری بکەن لەو ناڕەزایەتیانەدا.

تکایە ئاگاداربن لەم بارودۆخەی ئێستادا قوتابخانە و زانکۆکان داخراون و مانگرتن و داخستن بۆ ئەم بەشەی کۆمەڵگە هیچ بایەخێکی نییە. هیچ مانایەکی نییە بۆ جووڵەی خانەنشینان یان جووڵەی بۆ حیجابی و دادخوازی. بەڵام ئەمانە هێزێکی سەرەکی خۆپیشاندان و گردبوونەوەی سەر شەقامەکانن. باسی ئێمە ئەوەیە کە لە ٢٥ی شەهریوەردا هەموو فەرمانبەران و کرێکاران، هەموو کرێکارانی ناوەندەکانی بەرهەمهێنان و خزمەتگوزاری، هەموو دوکاندارەکان، و بە یەک وشە، هەموو فەرمانبەران، واز لە کارەکانیان بهێنن و لە تەنیشت خانەنشینەکان بوەستن، لە تەنیشت قوتابیان بوەستن، لە تەنیشت قوتابیان بوەستن، و بوەستن لەلایەن مامۆستایانەوە بێنە سەر شەقامەکان. بەم شێوەیە دەتوانین بە دەسەڵاتی تەواو و لەسەر ئاستی سەرتاسەری شەقام داگیر بکەین.

ئەم دوو لایەنە، واتە داگیرکردنی شەقامەکان و ڕاگرتنی چەرخەکان، بە بۆچوونی من، تایبەتمەندییەکانی ٢٥ی شەهریوەرن و پێویستە بە هەموو توانامانەوە هەوڵی جێبەجێکردنی بدەین.

شەهلا دانشفەر: ئەم خاڵە کە ئێوە ڕوونتان کردەتەوە لە بانگهێشتنامەی داواکارانیشدا هاتووە. دەڵێت ئێمە کارەکانمان (تعطیل)دادەخەین و گوڵبارانی مەزار و ئەو شوێنانەدا دەکەین کە ئازیزانمانی لێ کوژراوە. وە دواتر بانگەواز دەکات و دەڵێت دەینە سەر شەقامەکان و ئەم ڕۆژە دەکەینە ڕۆژی ناڕەزایەتی سەرتاسەری، ڕۆژی دادگاییکردن. هەروەها لە کوردستان بانگەوازی مانگرتنی گشتی و داخستن و ڕێپێوانی ناڕەزایەتی بۆ سەر مەزاری مەهسا ئەمینی

کراوە. ڕاگەیاندنی حیزبیش جەخت لەسەر مانگرتنی گشتی لە کوردستان دەکاتەوە. پرسیار ئەوەیە ئایا جەختکردنەوە لەسەر مانگرتنی گشتی گەرەنتی پێشڕەویەکی زیاتر لە کوردستان دەکات؟
حەمید تەقوایی: هەلومەرجی کوردستان بە هۆی تایبەتمەندییەکانییەوە زۆر ئامادەترە. پێشبینی دەکەین ئەم بانگەوازانە بە قەبارەیەکی بەرفراوان بە تایبەت لە کوردستان جێبەجێ بکرێن. بەڵام دیارە بانگەوازی ئێمە و بانگەوازی ئەو چالاکوانانەی تر کە باست کرد تەنها سنوردار نییە بە کوردستانەوە . پشووی فەرمی و ڕاگرتنی چەرخەکان شتێکی سەرتاسەرییە. هاوکات کوردستان تایبەتە چونکە مێژوویەکی مانگرتنی سەرتاسەری لەم پارێزگایەدا هەیە و خەڵک ئەزموونی بەرنرخیان لەم بوارەدا هەیە.
ئەگەر مێژووی پێش ئەم شۆڕشە بە لایەکدا جێبهێڵین، لە دەی ئەم شۆڕشەدا شارەکانی کوردستان سێ جار مانگرتنی سەرتاسەرییان کرد. بێگومان هەندێک شار لە کاتەکانی تر مانیان گرت، بەڵام لەسەر ئاستی سەرتاسەری لە کوردستان سێ مانگرتن هەبوو، دوکانەکان داخران و هەمووان دەوامیان وەستاند. حیزبی ئێمەش یەکێک بوو لە بانگەوازکەرانی ئەو مانگرتنانە و لە دوو حاڵەتدا بە تایبەتی ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو. ئەمجارە پێشبینی دەکرێت ئەمە بە قەبارەیەکی بەرفراوان جێبەجێ بکرێت.
بەڵام ئێستا هەموو شارەکان لە زاهیدان تا تاران و لە مەشهەدەوە تا تەورێز و ئیسفەهان دەتوانن بچنە پاڵ ئەم بزووتنەوەیە. ڕۆژی مەهسا، ٢٥ی شەهریوەر ڕۆژێکی سەرتاسەرییە. وە بە ئەم شانازییە، هەموو ئازیزان لە هەموو شارەکان، لە هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەکان لە هەموو شارەکانەوە، چاوەڕوان دەکرێت خۆیان بۆ داخستنی گشتی، بۆ مانگرتنی گشتی و ڕێکخستنی کۆبوونەوە و خۆپیشاندان و مەراسیم ئامادە بکەن و خۆیان ئامادە بکەن بۆسەر مەزاری ئازیزان.
هەروەک ئاماژەت پێدا، خۆشبەختانە ڕێکخراو و ڕێکخستن و دامەزراوە خەباتکارە جۆراوجۆرەکان لەسەر ئەو بنەمایە بانگەوازیان کردووە و لە کوردستان و دەرەوەی کوردستان خۆیان ئامادە دەکەن. هەروەها حزبی ئێمە بە تەواوی پشتیوانی ئەو بانگەوازانە دەکات و هەموو هێزی خۆی بەکاردەهێنێت بۆ ئەوەی ئەم ڕۆژە تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت شکۆمەند و هێرش بەرانە بێت.
شەهلا دانشفەر: با بگەڕێینەوە بۆ هەمان دروشمی "٢٥شەهریوەر، ڕۆژی ڕاگرتنی هەموو چەرخەکان و داگیرکردنی شەقامەکان". ئەوە بە وردی ئەمەتان ڕوون کردەتەوە. بەڵام پرسیار ئەوەیە ئایا پەیوەندی ئەم دوو بزووتنەوەیە چییە؟ چونکە هەندێک کەس پێیان وایە کە مانگرتن بە بەراورد بە بە ناڕەزایەتی شەقامەکان تاکتیکێکی دواکەوتوانەیە

و وەڵام دەرەوە نییە. وەڵامی ئێوە بۆ ئەم هەڵوێست و تیۆرییە چییە؟

حەمید تەقوایی: پێشتر ئەم بۆچوونەمان بیستووە کە مانگرتن ئاستێکی نزمە لەچاو خۆپیشانداندا. لەو حاڵەتانەی کە حیزبی ئێمە بە تایبەتی داوای مانگرتن لە کوردستان کردوە، هەر ئەم جۆرە بیرکردنەوانە وروژێندراوە. وتیان بۆچی داوای مانگرتن دەکەیت لەکاتێکدا خەڵک ناڕەزایەتی دەردەبڕن؟ ئەوان پێیان وابوو کە ئەمە لە بەراورد بە ناڕەزایەتییەکاندا لەئاستی نزمتردایە.

پێم وایە دوای ئەزموونی سەرکەوتووانەی مانگرتنەکان لە کوردستاندا ئەمڕۆ، پێویستە ئەوە ڕوون بێت کە ئەم دەستانە بە تەواوی هەڵەن. مانگرتن بەدیل نییە بۆ خۆپیشاندان و گردبوونەوەی ناڕەزایەتی. بەتایبەت لەم دۆخەدا کاتێک کەسێک باسی مانگرتن دەکات مەبەستی ئەوە نییە بچێت لە ماڵەوە دابنیشێت!

مانگرتنەکان لە ئێران هەمیشە لەگەڵ گردبوونەوە، خۆپیشاندان و ڕێپێوان بووە. ئەمەش لە لایەن کرێکارانی مانگرتووی پۆڵا، کرێکارانی هەفت تەپە و ئەو کرێکارانەی کە مانیان گرت و شەقامەکانیان داگیر کردووە، دەرکەوت. ئەو کرێکارانەی کە مانگرتنەکەیان کردە ڕێپێوانی شەقام و کۆبوونەوە لە گۆڕەپانەکانی شار و بەردەم کارگەکان. ئەمڕۆ لە هەلومەرجی شۆڕشگێڕانەدا ئەگەری زۆر زیاترە ئەم چاوەڕوانییەی هەبێت و واقیعبینانە و بەتەواوەتی چاوەڕوانکراوە کە مانگرتووان بێنە سەر شەقام و بەشداری خۆپیشاندانەکان بکەن.

بەتایبەتی تا ئەو شوێنەی کە بۆ ٢٥ی شەهریوەر دەگەڕێتەوە، دەبێ ئەوەش زیاد بکەم کە پشووی فەرمی تەنیا نیشانەی ناڕەزایەتی نییە. هەروەها نیشانەی ڕێزگرتنە. پشووی فەرمی لە ڕۆژی گیانبەختکردنی مەهسا بە واتای وازهێنان لە کار و ڕێزگرتن لە یادی گیان بەختکردووەکانی ئینقلاب و هەموو ئەو گیان بەختکردوەکانەیە کە بە درێژایی تەواوی تەمەنی کۆماری ئیسلامی گیانیان بەختکردووە. بەم مانایە پشووی فەرمی ڕێزلێنانێکە و سەرئەنجام لە کۆماری ئیسلامیشدا ڕێزلێنانێک کە بە تووڕەیی و هێرش لە دژی بکوژانی ئەو ئازیزانەدا لەگەڵدایە. بە بۆچوونی ئێمە ئەبێت ئەم ڕۆژە لە ڕۆژمەری ئێراندا وەک پشووی فەرمی بناسرێت و تەنانەت دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامیش هەر دەبێ ئەم ڕۆژە وەک ڕۆژی یادکردنەوەی گیان بەختکردووەکان ڕێزی لێ بگیرێت.

تا ئەم حکومەتە لە دەسەڵاتدایە، ئەم ڕۆژەی ڕێزگرتن لە گیان بەختکردووەکان، ناڕەزایەتییەکی جەماوەری و سەرتاسەری لەدژی بکوژانی ئەو ئازیزانەی لەگەڵدایە. بەم مانایە مانگرتن و

کاروەستاندنی گشتی لەم دۆخەدا نەک هەر لەدوایی خۆپیشاندانەکانەوە نییە، بەڵکو تەواوکەری ئەو خۆپیشاندانانە و پتەوکردنی ڕیزەکانی خەڵکە لەشەقامدا .

شەهلا دانشفەر: ئاشکرایە کە دروشم و داواکارییەکان لە بنەڕەتدا تەوەر و ناوەڕۆکی شۆڕش و ناڕەزایەتی دەردەخەن. بە لەبەرچاوگرتنی ئەم خاڵە گرنگە، ڕات چییە لەسەر دروشم و داواکاریەکان؟

حەمید تەقوایی: خۆشبەختانە شۆڕش لەم یەک ساڵەدا کە بەردەوام بووە، زۆر بە ڕوونی ئامانج داواکاریەکانی ڕاگەیاندووە. لەوانەش لەو جاڕنامە١٢ مادەیيدا کە لەلایەن بیست ڕێکخراوەوە واژۆ کراوە. سەندیکاکان و ڕێکخراوە مەدەنییەکان لەژێر ناوی لانی کەمی داواکاریەکان ئەم جاڕنامەیان بڵاوکردەوە، بەڵام لە ڕاستیدا ئەمە مانیفێستێکی ش□شگێڕانەیە. ئەم جاڕنامەیە پلاتفۆرم و دەنگی شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە. ئەم جاڕنامەیە میحوەرێکی کارکردنە، بەڵام ئێمە لێدوانی دیکەشمان هەیە، وەک بەیاننامەی داواکاریە پێشکەوتنخوازانەکانی ژنان، کە لەلایەن هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنانەوە لە ڕۆژی جیهانی ژندا بڵاوکرایەوە، یان ئەو لێدوانانەی کە خوێندکاران بڵاویان کردۆتەوە، لەلایەن مامۆستایانەوە ، لەلایەن بزووتنەوەی دادخوازی یان لەلایەن کرێکارانی نەوتەو□ د□رد□ت. هەروەها بەشێک لە داواکارییەکانی شۆڕش ڕادەگەی□ن. بەڵام لە بنەڕەتدا ئەو پلاتفۆرمەی کە پێم وایە هەمەلایەنەیە و خواستی هەموو چین و توێژەکانی خەڵک دەگرێتەوە و بە ڕوونی گوزارشتیان لێدەکات، بەیاننامەی بیست ڕێکخراوە. ئێمە هەر لەو ڕۆژەوەی ک□ ب□□اوکرایەوە پاڵپشتی ئەم لێدوانەمان کردووە و پێویستە ئەم بەیاننامەیە و ناوەڕۆکی داواکارییەکانی ببێتە ئاڵای بزووتنەوە و ناڕەزایەتییە جۆراوجۆرەکان.
هیوادارم واژۆکارانی ئەم بەیاننامەیە جارێکی تر پێکەوە دەرکەون و لە سا□□یادی شۆڕشدا جارێکی تر جەخت لەسەر داواکاری و ناوەڕۆکی جاڕنامەی ژن ژیان ئازادی بکەنەوە و بانگەوازی هەموو لایەک بکەن کە پشتیوانی لێ بکەن. هەروەها داوا لە هەموو ئەوانەی بەشدارن و هەموو هەڵسوڕاوانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان دەکەم کە لە پەیامەکانیاندا، لە لێدوانەکانیاندا، لە سۆشیال میدیا و لە میدیاکاندا پشتیوانی ئەم جاڕنامەیە بکەن، بۆ ئەوەی باسی بکەن و بانگەوازی خەڵک بکەن بۆ ئەوەی پەیوەست ببن بە ئەم جاڕنامەیەوە .

شەهلا دانشفەر: خاڵێکی تر ڕۆڵی ئەو بزووتنەوەیانەیە کە لە ئێستادا زۆر چالاکن لە سا□□یادی شۆڕشدا. مەبەستم بە تایبەتی بزووتنەوەی حیجاب نەپۆشین و بزووتنەوەی دادخوازی و بزووتنەوەی خانەنشینان و

ناڕەزایەتی بەردەوامی خەڵکی زاهیدان کە تەنانەت لە ١٦ی شەهریوەریش خۆپیشاندانی سەرشەقامیان ئەنجامدا. چ ڕۆڵێکیان هەیە لەو یادەدا و پەیامی ئەوە چییە بۆ هەڵسوڕاوانی ئەو بزووتنەوانە کە لە ڕاستیدا خاڵی گەرمی ناڕەزایەتین؟

حەمید تەقوایی: با لە خەباتی خەڵکی زاهیدانەوە دەست پێ بکەین. دەزانن دوای هەینی ڕەش خەڵکی زاهیدان هەموو هەینییەک لە شەقامەکاندا بوون و ناڕەزایەتیان بەرامبەر کۆماری ئیسلامی دەربڕیوە. بانگەوازی من بۆ ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە هەڵسوڕاوانی شاری زاهیدان و لە تەواوی پارێزگای سیستان بەلوچستان ئەوەیە کە خۆپیشاندانی ڕۆژی هەینی ٢٤ی شەهریوەر لە ڕۆژی شەممە ٢٥ی شەهریوەریشدا بەردەوامی بە پێبدەن. ڕۆژی شەممە وەک هەموو ڕۆژانی هەینی کە خەڵکی زاهیدان لە شەقامەکاندا بوون، دەتوانێت ببێتە ڕۆژی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی گشتی. خەڵکی قارەمانی زاهیدان دەتوانن لە ٢٥ی شەهریوەردا واز لە کارکردن بهێنن و لەگەڵ هەموو خەڵکی ئێران ئەم ڕۆژە بکەنە ڕۆژی ناڕەزایەتییەکی کاریگەر.

باسی بزووتنەوەی دادگاییکردنت کرد. ئەم بزووتنەوەیە بە هۆی مێژووی دوور و درێژی خۆیەوە ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕێت لە ڕووبەڕووبوونەوەی تاوانەکانی ڕێژیم. بزووتنەوەی داخوازی لە ساڵانی شەستەکان لە دژی جینۆسایدی حکومەت لەو قۆناغەدا دەستی پێکرد. دایکانی خاوەران پێشەنگەکانی ئەم بزووتنەوەیەن و لە قۆناغەکانی دواتردا دایکانی ئابان و کۆمەڵەی بنەماڵەی قوربانیانی تەقەی فڕۆکەش پەیوەست بوون بەم بزووتنەوەیە. ئەمڕۆ ئەم بزووتنەوەیە بنەماڵەی ئەو کەسانەش دەگرێتەوە کە لە شۆڕشی ئێستادا گیانیان لەدەستداوە و لە هەموو کاتێک بەرفراوانتر و چالاکتر هاتۆتە مەیدان.

لە بارودۆخی ئێستا و لە سەروبەندی ساڵیادی شۆڕشدا، لە ڕوانگەی تاکتیکی و پراکتیکییەوە، بزووتنەوەی دادگاییکردن لە بنەڕەتدا زۆر کاریگەر و گرنگە، چونکە ڕۆژانی ساڵیادی گیانبەختکردنی ئەو ئازیزانە دەبنە نەبزی دڵی پێ لێدانی شۆڕش. ئەمە لە ئێستاوە ڕوونە. هەر بەو هۆیەشەوە کۆماری ئیسلامی پێشتر هێرشی کردووەتە سەر گۆڕەکان و بەردی گۆڕەکانی شکاندووە و سیاجی لە دەوری گۆڕستانەکان داناوە و بنەماڵەی ئازیزانیگیانبەختکردووی گرتووە و هەڕەشەی لە کردوون. دەزانن لەگەڵ ساڵیادی شۆڕش، زنجیرەی ساڵڕۆژەکان دەست پێدەکات. کۆماری ئیسلامی سەدان کەسی کوشت و ئەم ئازیزانە لەبیر نەکراون. بنەماڵەی گیانبەختکردووەکان و هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەی داخوازی، بانگەوازکەر و ڕێکخەری ئەو مەراسیمانەن. بەم مانایە بزووتنەوەی دادگاییکردن دڵی لێدانی شۆڕشە و هێزێکی بزوێنەرە بۆ

پێشڕەویەکانی.
لە ٢٥ی شەهریوەردا با نەک هەر لە شەقامەکان بەڵکو لە سەر گۆڕی ئازیزانمان کۆببینەوە، با ڕێز لە یادی ئەو ئازیزانە بگرین و خەم و ئازارەکانمان بکەینە هاوار توڕەیی و ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە حکومەتی بکوژی ئەم خۆشەویستانە.
سەبارەت بە بزوتنەوەی خانەنشینان، پێویستە جەخت لەوە بکەینەوە کە ئەمە بزووتنەوەیەکی بەردەوام و ڕێکخراو و ڕادیکاڵە. ئەم بزووتنەوەیە لە بارودۆخی دابەزینی ڕێژەیی کۆبوونەوەکانی سەر شەقامەکان لەگەڵ کۆبوونەوەی سەرتاسەریدا شەقامی بە زیندووی و چالاک ڕاگرتووە. هه ڕوه ها ئه مڕۆ بزووتنه وه ی خانه نشینان به ناڕه زایه تی به هه ژاری و گرانی نرخ و به دروشمی یه کگرتوویی و ” خه ڵکینه بە ئێمەوە په یوهست بن” ڕۆڵێکی گرنگ ده گێڕێت له پڕۆسه ی شۆڕشگێڕیدا. هیوادارم هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەی خانەنشینان بانگەواز و پەیامی هاوبەش لەگەڵ هەڵسوڕاوانی بزووتنەوەکانی تر بدەن و لەگەڵ خۆیان بیبەن. ئەمە دەتوانێ هەنگاوێکی گەورە بێت بۆ پێشەوە نەک تەنیا بۆ بزووتنەوەی خانەنشینان، بەڵکو بۆ هەموو کۆمەڵگەی ئێران.
سەبارەت بە بزووتنەوەی بێ حیجابی دەبێ بڵێم ئەم بزووتنەوەیە ئەمڕۆ بووەتە پایەیەکی گرنگی شۆڕش. شۆڕشی ئێستا بە شۆڕشی ژنان ناسراوە و بزووتنەوەی بێ حیجابی بە واتای بزووتنەوەی دژ بە هەر جۆرە جیاکارییەک لە دژی ژنان دێت. واتە بزووتنەوەی دژ بە ئاپارتایدی جێندەری کە ژنان قوربانین و دژی ئەو بێمافییە گەورانەیە کە کۆماری ئیسلامی بەسەر ٥٠٪ی کۆمەڵگەیدا سەپاندووە.
ئەمڕۆ بزووتنەوەی بێ حیجابی چقڵێکە لە چاوی حکومەتدا، چونکە بەتەواوی بناغە ئایدۆلۆژی و شوناسییەکانی کۆماری ئیسلامی هەژاندووە. بێ هۆ نییە کۆماری ئیسلامی ڕایگەیاند کە حیجاب یەکەمە و ئەمڕۆش هێندە بێدەسەڵاتە و سەری لێشێواوە کە نازانێت لە بەرانبەر ژنانی بێ حیجابدا چی بکات. ئەم سەنگەرە داگیرکراوە و دەبێت بە فراوانکردنەوەی بێ حیجابی ئەم دەستکەوتە بچەسپێنین.
٢٥ شەهریوەر دەتوانێت خاڵی وەرچەرخان بێت لە بزووتنەوەی بێ حیجابدا. لەم ڕۆژەدا با بێ حیجاب لە هەموو شوێنێک لە شەقامەکاندا دەرکەوین. دروشم و بانگەوازێکی حیزبەکەمان بۆ ٢٦ی شەهریوەر بریتییە لە “بحیجابی گشتیە لە یادی مەهسا”. هیوادارم بەشی فراوانی ژنان وەڵامێکی ئەرێنی بدەنەوە و بەبێ حیجاب لە شەقامەکاندا دەرکەون.
بە بڕوای من ئەم بزووتنەوانە دەتوانن لە ساڵیادی شۆڕشدا دەست لەناو دەست و لەپەنای یەکدا. بە کۆی ئەم جوڵانەوە ناڕەزایەتیانە،

کۆمەڵگە دەتوانێت بە هەموو هێزی خۆیەوە لەسەر پێی خۆی بوەستێت و خاڵی بەرزی دیکەی پڕۆسەی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی دیاری بکات.
٧ی ئەیلوولی ٢٠٢٣، ١٦ شەهریوەر ١٤٠٢

خەڵکی ئێران دەسەڵاتی دیکتاتۆری دەڕووخێنن!.. عەبدولڕەحمان گەورکی

لە سەروبەندی ساڵڕۆژی راپەڕینی خەڵکی ئێران لە دژی دیکتاتۆریەت!
عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

لە سەروبەندی ساڵڕۆژی راپەڕینی ئەمجارەدا، خەڵکی ئێران خۆیان بۆ راپەڕینێکی گەورەتر لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی ئامادە کردووە. لە بەرانبەردا، دەسەڵاتیش، جگە لە زیادکردنی سەرکوت و درێژەدان بە پێشێلکارییەکانی مافی مرۆڤ لە ئێران و پیلانگێڕی لە دژی هێزی رووخێنەر لە ئاستی جیهانیدا، بە باجدانی شاراوە و ئاشکرا بە زلهێزانی سازشکاری جیهان و دەوڵەتانی ناوچەکە، دەیەوێت خۆی لە “دادپەروەری” و “چارەنووس” بشارێتەوە و لە دەسەڵاتدا بمێنێتەوە!
ئایا دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران دەتوانێت لەسەر پێ بمێنێتەوە یان دەڕووخێنرێت؟ ئەگەر بکەوێت، کەی و چۆن؟

چاوخشانێک بەسەر دەستکەوتەکانی راپەڕین یەکساڵەی رابردوو!
لە سەروبەندی ساڵیادی دەستپێکی ئەو راپەڕینەداین کە بە شەهیدکردنی مەهسا ئەمینی (ژینا) لە رۆژی 25ی خەرمانانی ٢٠٢٢ لە تاران دەستی پێکرد. لە ژێر رۆشنایی پێشهاتەکانی ساڵی رابردوودا، چەندین راستی بنەڕەتی سەبارەت بە ئێران سەلمێنران:
دەسەڵاتی ئێران دیکتاتۆری و ناشەرعییە و خەڵک نایەوێت. هەربۆیە خواستی سەرەکیی خەڵکی ئێران رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییە و دەیانەوێت دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دێموکراتیک دابمەزرێت.
• سەردەم گۆڕاوە و بوون و مانەوەی دیکتاتۆرییەت لە ئێران کەوتۆتە

مەترسییەوە و دەسەڵاتی دیکتاتۆری ناچارە کۆتایی خۆی قبووڵ بکات.
ئەم دەسەڵاتە دیکتاتۆرییە لە لاوازترین دۆخی خۆیدایە و دواقۆناغی ئەم دەسەڵاتە، لە لایەن خەڵکی ئێران و گەلانی جیهانەوە پشت راست کراوەتەوە و هەموو لایەک کۆدەنگن لەسەر رووخاندنی ئەم دەسەڵاتە!

• بارودۆخی ئێران هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو و هەر سیستەمێکی دیکتاتۆری لەلایەن خەڵکی ئێرانەوە بە نەفرەت کراوە. هەروەک چۆن خەڵکی ئێران (دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا)یان رووخاند، ئێستا لە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ویلایەتی فەقیهی نزیک بوونەتەوە و هەموو لایەک کۆکن لەسەر سەرکەوتنی گەل بەسەر دیکتاتۆرییەتدا.

• سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەت لە ئێران گەیشتووەتە کۆتایی و بەدیلە دەستکردەکانی سەر بە ئەم و ئەو!، یەک لە دوای یەک شکستیان هێناوە و هەر تیروپشکێکی نوێ لەم بوارەدا هەر لە ئێستاوە مەحکوومە بە شکست. خەڵکی ئێران چیتر سیستەمێکی دیکتاتۆری و بە تایبەت لە ژێر ناوی (پاشایەتی) یان (مەزهەبی)یان پێ قبووڵ ناکرێت و رەتی دەکەنەوە!

• ئەوانەی بە درۆ لافی شۆڕش و راپەڕینیان لێدەدا و هەڵپەرستان و مشەخۆرانی جۆراوجۆر، کە لە "گۆڕەپانی سیاسی"دا وەک رووەکی بەهار سەوز ببوون، بە خێرایی لە گۆڕەپانەکەدا ون بوون و نەمان!

• بەدیلی دیکتاتۆرییەت بە گشتی و بەدیلی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ئایینی بە تایبەتی، ئەو هێزەیە کە "رێکخراو" و "جەنگاوەرە" و لە گۆڕەپانی جەنگ و رووبەڕووبوونەوەکاندا ئامادەیە و خاوەن رەگ و ریشەیە لە ناو کۆمەڵگەی ئێراندا. بەدیلێکی لەو شێوەیە لە لایەن زۆرینەی خەڵکی ئێران و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە پشتیوانی دەکرێت و داواکاری و دروشمەکانیشی، نەک داواکاری لە دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت، بەڵکو رووخاندنی دیکتاتۆرییەتە بە هەموو باڵ و بەندەکانیەوە. هێزێک کە باوەڕی پتەوی هەیە بە سیستەمی "کۆماری"، "دیموکراسی"، "پلۆرالیزم" و "فرەچەشنی" و خاوەن پێشینەیەکی روون و حاشاهەڵنەگرە لە بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت.

• بە لەبەرچاوگرتنی چوار دەیەی رابردوو و بەتایبەتی یەک ساڵی رابردوو، هیچ بەدیلێکی جددی و راستەقینە نەبووە و نیە لە بەرانبەر "ئەڵتەرناتیڤی دێموکراتیکی ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران" بەرانبەر بە "دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت" لە ئێراندا. ئەم ئەڵتەرناتیڤە بە دروشمی "راپەڕین بۆ رووخاندن" و "مەرگ بە ئەسڵی ویلایەتی فەقیهی" و "ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت" و "نا بە شا و نا بە ئاخوند"، نەک هەر دێرینترین هاوپەیمانیی سیاسیە لە مێژووی ئێراندا، بەڵکە هەروەها، ئاڵاهەڵگری "ئازادی و سەربەخۆیی"ش لە ئێران. دروشمەکانیتری یەکساڵەی رابردوو، نەک

ناتەواو و ناڕوون بوون، بەڵکو تەنانەت هەندێکیان لەلایەن بەشێک لە پاشماوەکانی دیکتاتۆرییەتی شا و دیکتاتۆرییەی مەزهەبییەوە بە هەند وەرگیراون!

• "تاکە نەخشەڕێگای مومکین" و تاکە ڕێگەی گەیشتن بە سەرکەوتن و دامەزراندنی دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دیموکراتیک و جێی پەسندی خەڵکی ئێران، "درێژەدان و گڕدانی راپەڕین"ە لە پێناو ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران و لەوانە، بە ئامانجگرتنی هێزە سەرکوتکەرەکانی دیکتاتۆرییەت لە هەموو ناوچەکانی ئێران. هەرجۆرە شێواندن و شلبوونەوە و ماندووبوون لەم ئاراستەیەدا، دەتوانێ دەرفەت و وزە بەخش بێت بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری، کە هەناسەی بێتەوە بەر خۆی و (کات) بۆ مانەوەی خۆی بکڕێت.

• وە دوایین و گرینگترین دەستکەوتیش ئەوەیە کە، "دەسەڵاتی گەل" زۆر باڵاتر و بەهیزترە لە "دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت". واتا ئەو هێزەی کە بتوانێت بە هەتاهەتایە کۆتایی بە دیکتاتۆرییەت لە ئێران و ناوچەکە بهێنێت و ڕێگاکە بەڕووی سازان و لایەنگرانی دەرەکیی دیکتاتۆرییەت لە ئێراندا دابخات و، ڕێگا بە "ئێران ئازادی دواڕۆژ" خۆش بکات. ئەو هێزەی کە دەتوانێ ریزەکانی خەباتکارانی سیاسی لە دژی بەرەی دیکتاتۆر بەهێز بکات و لە لادان و خاوبوونەوە بیانپارێزێت و خۆیشی، هەڵقوڵاوی یەکڕیزی و هاوخەباتی بێت بە هەموو چین و توێژە جیاجیاکانی خەڵک، بە هەموو ئاڕاستەیەکی سیاسی، ئایینی و نەتەوەیی جیاوازەوە.

ئازادی بە تێچوو و فیداکاری نایەتە دی. هیچ خاکێک بە بێ نرخ و بێ تێچوو و خەبات رزگار نابێت. هەربۆیە هیچ دڵۆپێکی خوێن بەفیڕۆ نەچووە و بەفیڕۆ ناچێت و نابێ ڕێگە بدرێت بە فیڕۆ بچێت. باشترین و شایستەترین هەنگاوی وەفاداری بە خوێنی شەهیدان، درێژەپێدانی ڕێبازەکەیان و گرتنەبەری ڕێگا و ئامانجی واڵایانە. دەبێ ئەو ئاڵایەی بە خوێن هەڵیاندا، بە شەکاوەیی بپارێزرێت و ترس نەبێت لە ڕێگای چەوت و دژوار. رزگارکردنی ئێران لە دیکتاتۆرییەت بە تەواوی لە بەردەستدایە!

تێڕوانینێک بۆ ئەمڕۆ و نەخشەی ڕێگای داهاتووی ئێران!

ئێستا لە سەروبەندی یەکەمین ساڵڕۆژی راپەڕینی قارەمانانەی خەڵکی ئێران لە دژی دیکتاتۆرییەت، شاهیدی شەپۆلێکیتری هەوڵەکانی دوژمنانی خەڵکی ئێرانین. دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی بە هاوکاریی لایەنگرانی و پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی پێشوو، دەیەوێت خۆی بە براوەی گۆڕەپانەکە نیشان بدات و وابنوێنێت کە "ڕاپەڕینی گەل" شکستی هێناوە و کۆتایی پێهاتووە. بۆ ئەم مەبەستە

لە ناوخۆی ئێران، شەپۆلی گرتن و لەسێدارەدان و سەرکوت و ئەشکەنجەدان و، دەرەوەی ئێرانیش، سات و سەودای پشت پەردەی لەگەڵ لایەنە نێودەوڵەتییەکان چڕتر کردووە و لە هەمانکاتدا و لە ساڵیادی دەسپێکی راپەڕیندا، رێگەی خۆش کردووە بە هەڵبەز و دابەزی کرێگرتە و دەست و پێوەندەکانی کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم و، بەمجۆرە پاشخانێکی بۆ دیمەنەکە دروست کردووە.

بەڵام سەرباری ئەمانە، خەڵکی ئێران پێداگرە لەسەر درێژەدان بە خەبات و رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی لە ئێران. وەک رووبەڕووبوونەوەیەک لە پێناو گەیشتن بە رزگاری. نەک هەر لە ئێران و بۆ ئێران، بەڵکو مەدلولەکە بۆ خەڵکانیتر. کەوایە راپەڕین لە پێناو رووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران بەردەوامە. خەڵکی ئێران تاکە رێگای بەرەو پێشەوەچوونیان، لەوەدا دۆزیوەتەوە کە بەردەوام بن لە راپەڕین و توندترکردنی هەوڵەکانیان. خەڵکی ئێران نیشانیان داوە کە توانست و پوتانسیەلی ئەوەیان هەیە. هەربۆیە بە کەمتر لە رووخاندنی دیکتاتۆرییەت، بە هیچ شتێکەتر رازی نەبوون و نابن و بە ئیرادەن و لەسەر داواکارییەکەیان چەقبەستوون!

دیکتاتۆرییەت و دژایەتیکردنی بەدیلی جەماوەری!

بە پێچەوانەی بانگەشەی باوی ناو بازنەی فیکریی هەندێک لە ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیدا، بۆ لای دەسەڵاتی دیکتاتۆریی مەزهەبییەوە شاراوە نییە کە هەڕەشەی سەرەکی لەسەر مانەوەی دیکتاتۆرییەت لە ئێران، “ئەنجومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران”ە کە سازمانی موجاهدینی خەلقی ئێران هێزی سەرەکییە تیایدا. ئەمەش هۆکارەکە بە ئەوەی ئەم دەسەڵاتە، هەمیشە بە دوای ئەوەوە بووە کە بە شێوازی جۆراوجۆر، بە سات و سەودا لەگەڵ لایەنانی زلهێزی نێودەوڵەتی و بە تەرخانکردنی تێچوویەکی زۆر، هەر چۆنێک بێت پێش بەم “هێزە رووخێنەرە” سەرەکییە بگرێت و لە جووڵەی بخات، بە کڕینی “کات” بە مەبەستی لەسەر پێ مانەوەی دەسەڵات.

بەدیلێکی دیموکراتیک و جەماوەری!

هەرچەند کە چالاکی نێودەوڵەتی و هەبوونی پەیوەندی دیپلۆماتیک لە دەرەوەی ئێران، هەر لە سەرەتاوە بۆ موقاوەمەتی ئێران زۆر گرنگ بووە، بەڵام هەرگیز جێگرەوەی چالاکییەکانی هێزەکانی موقاوەمەت لە “ناوخۆی وڵات” نەبووە و ناتوانێت کە ببێت! هەر لەبەر ئەمەشە کە دیارترین تایبەتمەندی موقاوەمەتی ئێران لە چاو هێزەکانیتر، هەبوونی چالاکانە و بەرفراوانیەتی لە ناو خەڵک و لە ناو شارەکانی ئێراندا. بە واتایەکیتر، توانیویەتی رۆڵی بەرچاو و بە بەدیلی خۆی لە راپەڕینە جەماوەرییەکانی رابردوو و بە تایبەتی لەم راپەڕینەی ئێستادا، کە لە ٢٥ی خەرمانانی ساڵەی رابردوو (١٦ی سەپتامبەری

٢٠٢٢)وە دەستی پێکردووە، نیشان بدات و ڕاپەڕینەکە لە چوارچێوەی ڕاستەقینەی خۆیدا پێش بخات.
موقاوەمەتی ئێران، بە خاوەنداریەتیی "ئۆرگانی بەکۆمەڵی سەرکردایەتیی ڕاپەڕین" و "هێڵی دیپلۆماسیی شەڕشکێنانە"، جگە لە پوچەڵکردنەوەی هەوڵەکانی هەر دوو لایەنی (دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئاخوندی) و (پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی شا)، بە پەراوێزخستنی موقاوەمەت و کپ کردنی ڕاپەڕینی گەل، توانیویەتی دروشمی لادەرانە و گوماناوی و ناتەواوی هەندێک کەس و کۆمەڵانی کۆنەپەرستان و کۆلۆنیالیستەکان ریسوا بکات و، خواستی سەرەکیی خەڵکی ئێران بپارێزێت کە بریتییە لە ڕووخاندنی دیکتاتۆرییەت لە ئێران و بەم شێوەیە، پاڵنەری جیهانی هێنایە سەر خەت بە پشتیوانیکردن لە ڕاپەڕینی گەل و موقاوەمەتی ئێران لە دژی دیکتاتۆرییەت.
موقاوەمەتی ئێران لەو باوەڕەدایە کە ئەم ڕاپەڕینەی ئێستاکە، ئەگەرچی تازەترین هەڵکشانە لە زنجیرەی ڕاپەڕینەکانی دژە دیکتاتۆرییەت لە ئێران، بەڵام لە ڕاستیدا بەرهەمی ڕاپەڕینەکانیتری چوار دەیەی ڕابردووی ئێرانە و تێچوویەکی زۆری هەڵگرتووە بۆ گەل و موقاوەمەتی گەل. بە تایبەتی پێویستە ئاماژە بە کۆمەڵکوژییەکەی ساڵی 1367 (1988) بکرێت کە زیاتر لە ٣٠ هەزار زیندانی سیاسی، بە فەتوای خومەینی و لەسەر دەستی کەسانی وەک ئیبراهیم ڕەئیسی (سەرۆکی ئێستای ڕژێمی ئێران) کۆمەڵکوژ کران و دوابەدوای ئەم تاوانەیش، بزووتنەوەی دادخوازی ڕاگەیاندرا بە خوێنی ئەم شەهیدانە لەلایەن ڕێبەری موقاوەمەت، بەڕێز مەسعود ڕەجەوییەوە.

بزووتنەوەی دادخوازی

مەسعوود ڕەجەوی هەر لە سەرەتای ئەم کۆمەڵکوژییەدا، شەپۆلێکی بەڕێخست بۆ هەڵوەستەکردن و ئاشکراکردنی تاوانەکانی ڕژێم و دادخوازیی خوێنی شەهیدان لە ناوخۆ و دەرەوەی ئێران و بە ناردنی چەندین نامە و تەلەگرام بۆ ئەمینداری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان، زانیارییەکی زۆری لەسەر ئەم کۆمەڵکوژییە خستەڕوو.
لە هاوینی ساڵی 2016 خانمی مریەم ڕەجەوی، لە پەیامێکدا، دەربارەی بزووتنەوەی دادخوازیی خوێنی شەهیدانی کۆمەڵکوژکراوی ساڵی 1367 (1988) وتی: "بزووتنەوەی دادخوازی، لەپێچینەوە لە دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی لەسەر هەموو نهێنییە شاراوەکانی ئەم کۆمەڵکوژییە". خانمی ڕەجەوی لەم دوایانەدا ڕایگەیاند: "تێپەڕبوونی ٣٥ ساڵ بەسەر ئەو تاوانە گەورەیەدا و شاردنەوە یان لەناوبردنی گۆڕی قوربانییەکانی ئەم کۆمەڵکوژییە لە لایەن ڕژێمی

دەسەڵاتدارەوە، نەیتوانی وا بکات ئەو قارەمانانە فەرامۆش بکرێن.
کاتی ئەوە هاتووە بە هۆی تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی، کۆتایی بە پارێزبەندی ٤٠ ساڵەی سەرانی رژێمی ئاخوندی بهێنرێت. دەبێ خامنەیی، رەئیسی، ئەژەیی، و فەرماندەرانی کوشتاری لاوانی ئێران لە راپەڕینەکاندا و بە تایبەتی فەرماندەرانی سوپای پاسداران، لە دادگایەکی نێودەوڵەتیدا سزا بدرێن”.
خانمی مریەم رەجەوی هەروەها رایگەیاند: بزووتنەوەی دادخوازی، بزووتنەوەیەکە کە تیایدا، خوێنی شەهیدانی 1367 (1988)، ١٥٠٠ شەهیدی راپەڕینی 1398 و ٧٥٠ شەهیدی راپەڕینی ١٤٠١ بەردەوام لە جۆش و خرۆشدایە و خەڵک هان دەدات بە بەرخۆدان و راپەڕین و رووبەڕووبوونەوەی دیکتاتۆرییەت، کە تا رووخاندنی رژێمی ئاخوندی بەردەوام دەبێت”.
تاکە رێگا!
خەڵکی ئێران بە کردەیی گەیشتوونەتە ئەو راستییە کە دۆخەکە هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو و سەرکەوتن لە درێژەدانە بە راپەڕین و بەرەوپێشچوون بە رووخاندنی دەسەڵات. هەر سستی و وەستانێک، دیکتاتۆرییەت لە ئێران هارتر و دڕندەتر دەکات. بۆیە رەمزی خێراکردنی بزووتنەوەکە و گەیشتن بە سەرکەوتن، بەرەنگاربوونەوەی زیاترە لە دژی دیکتاتۆرییەت.
کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم!
کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم دەیانەوێت بازنەی بابەتەکانی پەیوەست بە ئێران لە نێوان خۆیاندا رابگرن و هیچ بژاردەیەک بە گەل و موقاومەتی ئێران نەهێڵنەوە. ئەمە وێنەیەکە لە ماوەی پێنج دەیەی رابردوودا زۆر جار بینیومانە. ئەگینا دەبوو زۆرجار کەیسی رژێمە دیکتاتۆرییەکان لە ئێران دابخرابا و دەسەڵاتیکی نیشتمانی، جەماوەری و دەموکراتیک لە ئێران دامەزرابا.
هەر لە گەڕاندنەوەی خومەینی بۆ ئێران، تا سەرکوتکردنی ئازادییەکان و کۆمەڵکوژکردنی ئازادیخوازان و رێگەخۆشکردن بۆ هێنانەسەرکاری خومەینی لە ئێران.
هەر لە بێدەنگبوون و بێهەڵوەستی لەدژی دڕندەیی و شەڕخوازییەکانی خومەینی لە ناوچەکە، تا ئاگربەستی دەستکرد و رواڵەتی لە ژێر ناوی بڕیارنامەی ٥٩٨ لە ساڵی ١٣٦٧ (1988).
هەر لە چاوپۆشیکردن لە کۆمەڵکوژی زیندانیانی سیاسی لە هەمان ساڵدا لە لایەن خومەینی و دەسەڵاتی قەزایی ویلایەتی فەقیهیەوە، تا دەگاتە سات و سەودای ئابوری و مامەڵەکردنی بێشەرمانە لەگەڵ ئەم دیکتاتۆرییەتە لە چوار دەیەی رابردوودا.
هەر لە ناوزەدکردنی تیرۆریستی موقاومەتی ئێران لە وڵاتانی جیهان،

تا گەمارۆدان و کۆمەڵکوژکردنی موجاهدینی خەلق لە ئەشرەف (لە عێراق) و پشتگوێ خستنی تاوانەکانی رژێمی ئێران و لایەنە تیرۆریستییەکانی ئەم رژێمە لە عێراق لە دژی موقاومەتی ئێران.
هەر لە پشتگوێخستنی کارنامەی قورسی رژێمی ئێران لە بواری پێشێلکارییە زەقەکانی مافەکانی مرۆق و پەرەپێدانی تیرۆر و دەستوەردان لە کاروباری وڵاتانی ناوچەکە، تا کردەوەکانی ئەمدواییەیانەی رژیم لە سەردەمی راپەڕینی گەل بۆ بێدەنگکردنی راپەڕینی و داتاشینی بەدیل! لە پێناو سەپاندنی جۆرێکیتری دیکتاتۆرییەت بەسەر خەڵکی ئێراندا، بە رێگەی پاشماوەکانی دیکتاتۆرییەتی پێشوو (شا) و بە مەبەستی کاڵکردنەوەی جێگە و پێگەی موقاومەتی ئێران و (ئۆرگانی سەرکردایەتی راپەڕین) و پەراوێزخستنی تاکە ئەڵتەرناتیقی دیموکراتیک و جەماوەری و، بەڕێخستنی شەپۆلی بەهێزی پڕوپاگەندە و سانسۆر لە دژی موقاومەتی ئێران، لەژێر ناوی درۆزنانە و بە بنەمای (دادوەری) و (یاسا) لە وڵاتانی ئەوروپا و…!
هەر لەبەر ئەمەشە کە موقاومەتی ئێران چەندین جار رایگەیاندووە کە ئەمە هەرگیز چاومان نەبڕیوەتە کەسێک بێت و دیکتاتۆرییەت لە ئێرانمان بۆ بڕوخێنێت. داواکاری ئێمە وەک موقاومەتی ئێران ئەوە بووە بە ئێستایشەوە کە، هاوکاریی دیکتاتۆرییەت مەکەن بە مانەوەی لە دەسەڵات! رووخاندنی ئەم رژێمە، ئەرک و کاری گەل و موقاومەتی ئێرانە!

دوا وشە!

کلیلی رووخاندنی دیکتاتۆرییەت و دامەزراندنی دەسەڵاتیکی نیشتمانی، جەماوەری و دێموکراتیک لە ئێران لە دەستی خەڵکی ئێراندایە. کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم بە دژایەتیکردنی داخوازییەکانی گەل، بە پێچەوانی کردەی رواڵەتی و درۆزنانەیان، هەمیشە یەکڕیز و یەکگرتوو و هاوکاری یەکتر بوون. هەربۆیە هێز و لایەنە سیاسییەکانی کۆمەڵگای ئێران، بە خوێندنەوە و تێگەیشتنێکی راست و دروست لەم پرسەدا، پێویستە بەربەستەکان تێپەڕێنن و بە بینینی راستییەکان یەکڕیزی و هاوکاری لەگەڵ یەکتر نیشان بدەن و، لە کۆسپ و دژوارییەکانی رێگاکە نەترسن. راستییەکان زۆر لەوە دڵڕقتر و سەختترن کە هێز و لایەنەکان لە پشت بەربەستەکاندا سەنگەر لە یەکتر بگرن و کات بە فیڕۆ بدەن. چونکە راستییەکان رەحم بە هیچ هێزێک ناکەن!

بەشێک لە ژیاننامەکەت.. شیعر/ نەوزاد بەندی

لە کوردستان گەوره بووبی ،
بێ شک لە چەند شوێنێکەوە سەرت شکاوە ..
لە کاتی مانگ گیرانا ،
لە تەنەکەت داوە ..
بە بێ ئەوەی بیانناسی ، ڕێیان پێ گرتووی ..
بەلایەنی کەمەوە مامۆستایەک بە ناحەق نمرەی لێ بردووی ..
چەند جارێ ویستووتە لە مال□ی باوکت ڕاکەی ..
بە ناحەق لێدانت خواردووە و
تفیان تێکردووی ..
بە کۆڵانێکا ، له هیچ و خۆڕایی ڕاویان ناوی ..
چەندین جار پێڵاو ، قاچی گرتووی ..
لە ئیمتیحانی شەفەهیی نیوەی سال□دا ،
پێکانت تەزیون ، بوون بە سەهۆڵ ..
چەندین جار تێکەڵاو بوون ، برینی ئەژنۆت و خاک و خۆڵ ..
حەزت له زۆر شت کردووە و بۆیان نەکڕیوی ..
زۆر جار ویستووتە قسە بکەیت و
پێیان بڕیوی ..
بە لایەنی کەمەوە دوو سێ جار ، ویستووتە بچیتە شاخ ..
مامۆستای سەقافە مۆڕەی لێکردووی ..
چەندین جار دڵت تەنگبووە بە بینینی عەرەبی زلی سێ چارەک له پێ ..
چەندین جار ڕێی دوورت بڕیوە بە پێ ..
پشیلەت ڕاوناوە ..
سەگ ڕاوی ناوی ..
چۆلەکەت کوشتووە ،
زەدەوال□□ت وروژاندووە و
پێوەیان داوی ..
ماسیت لە تەشتێ ئاوا بەخێو کردووە ،
دوای سێ چوار سەعات ،

نەتزانیوە بۆچی خۆی هەڵداوەتە دەرەوە و .. مردووە ..
بە لایەنی کەمەوە چەند جارێ ،
سروودی ئەی ڕەقیب ، گەرمی کردووی ..
وێنەگری سەقەت ، وێنەی خوار و خێچیان بۆ گرتووی ..
سەرتاشی ناحاڵیی ،
پشت ملیان بۆ بڕیوی ..
ویستووتە شتێ بفرۆشی و
کەس لێی نەکڕیوی ..
پەنجەت بە عەلادین سووتاوە ..
دڵت بۆ کچی دراوسێ لێی داوە ..
بۆ کڕینی پاسکیل ، بە سەعات گریاوی ..
لەسەر دەمەقاچانە و دارلاستیک ،
چاکیان لێ داوی ..
له پشتەوە چەمۆڵەت لە مامۆستا ناوە ..
دوو کەڵەشێری داماوت به شەڕ داوە ..
حەزت کردووە بی بە کۆمۆنیست ل□ بەر یەکسانیی ..
بەردت گرتۆتە ئاوێک یەکپارچە جوانیی ..
گریاوی بۆ مناڵی دراوسێ ،
کە لەو گەڕەکە بارتان کردووە ..
چەندین جار ملت گرتوون و ملیان گرتووی ..
تا جەژن قسەیان لەگەڵ نەکردووی ..
شەوی بەرات ، جوانترین شەوت بووە ..
خەوی پشوو ،
خۆشترین خەوت بووە ..
جارەها چووی بۆ مەیدانی کرێکاران و
کاریان پێ نەداوی ..
هەزاران جار لە بازاڕی لەنگە گەڕاوی ..
پانتۆڵ و کراسی کۆنەی ووڵاتانت پۆشیوە ..
قەراغە نانت بە عەلادین گەرم کردۆتەوە ..
ڕومەتت بە پەنجەرەی تەمگرتوو ، سارد کردۆتەوە ..
سەدان جار خەمۆکیی لێی داوی ..
لە ناکاو لە ناوەڕاستی ڕێگاکانا وەستاوی ..
لەگەڵ هەرچی کەسە ، چەندەها جار عاجز بووی ..
بە جەژنانا ، پینەتان کردۆتەوە ..
هەزارجار بەردیان تێگرتووی ،
پێش قەتماغەی برین ، بیرت چۆتەوە ..
سەدان جار بە ناحەق ،

بەردومان کراوی ..
لەسەر زەریایەک نەوت ،
بە نان کراوی
سەدان جار لەگەڵ هاوڕێیان ،
باسی ڕاکردنتان کردووە بۆ هەندەران ..به لاویی ..
جەندرمە گرتوویتی ..
پاسدار لێی داوی ..
پۆلیسی کەناراوەکان .
ڕاویان ناوی ..
قاچاخچی پارەی خواردووی ..
لەناو بەفرا ، جێی هێڵاوی ..
لە سەربازیی ڕاتکردووە ..
چەندین جار عەریف و
ئینزیبات و
ڕەئیس عورەفا وەحدە ،
زەحفیان پێ کردووی ..
جنێوی سووکیان پێداوی ..
ویستووتە ببی بە جاش ،
لە بری موچەکەت ، وەرەقەیەکی عەدەم تەعەروزیان پێداوی ..
موچەیان خواردووی ..
لێیان بڕیوی
لێیان دزیوی ..
بۆیان پاشەکەوت کردووی ..
ڕاپۆرتی پێنجا پەڕەیان لەسەر نوسیوی ..
بە لایەنی کەمەوە جارێ زیندان ڕایموسیوی ..
سەدان جار دایکت پێی وتووی
دەمی خۆت بگرە ..
دەیان جار کتێبی قەدەغەت خوێندۆتەوە
نوسراوی یاساغت شاردۆتەوە ..
بەردت داوە بە پەنجەرەی
دامەزراوە میرییەکانا ..
ڕەسمی سەرۆکی ووڵاتت دڕیوە ..
تفت کردۆتە دروشمەکان ..
چەندین جار بە ئاگاداریی خۆت ،
شەڕی براکوژییان پێ کردووی ..
بەلایەنی کەمەوە ، خوێندنی ساڵێکیان لێ کردووی ..
نەتزانیوە بۆچی سەرەک ئەوەندەی ڕق له خەڵکە ؟

نەتزانیوە له کوێ کۆکراونەتەوە
ئەم هەموو سیاسیە ب□ ک□ک□ ؟
بە مەلایەکت وتووە : بەسیەتی ئامۆژگاریی .. کەی ڕاپەڕین دژی
زۆرداریی ..
بە لایەنی کەمەوە جارێ ،
هەوڵی خۆ کوشتنت داوە ..
فتبۆڵیان تەقاندووی ..
هەلوکیان شکاندووی ..
کۆڵارەیان دڕاندووی ..
پاسکیلیان فڕاندووی ..
بێ ئەوەی هاریت کردبێ ،
لەناو هارەکانا ناویان نوسیوی ..
بە لایەنی کەمەوە چوارجار ،
چوویتەتە خۆپیشاندانەوە ..
گیراوی ، لە شوێنێ کەست نەدیوە و
کەسیش نەیدیوی ..
بێ نان ، بە تێهەڵدانەوە ..
بە لایەنی کەمەوە جارێ ،
بە نهێنی ، دەمانچەت کڕیوە ..
جارێ زیاتر ، فەیسبوک ئاگاداری کردوویتەتەوە ،
کە دژایەتی دەسەڵات نەکەی ..
سەد جار زیاتر ،
پۆستی فەیسبوکیان سڕیویتەتەوە ..
تا شەش ڕۆژ بۆت نەبووە ،
یەک ووشە بڵاو کەیتەوە ..
هەزار جار لەسەر بیر و باوەڕ ،
جنێوی پیسیان پێداوی ..
زەوی نیشتەجێ نەدراوە به تۆ ..
بە لایەنی کەمەوە هەزار جار ،
بە ناحەق هەوڵدراوە نانبڕاو بی..
هەوڵدراوە دەرکراو بی ..
هەوڵدراوە بەدناو بی ..
پارچە پارچە و
هەڵوەشاو بی ..
بەلایەنی کەمەوە جارێ ،
لە کۆڕەودا ، برسێتیی ئەشکەنجەی داوی ..
چەندین جار لە منداڵیدا

هەستتکردووە پیری ..
دەستتکردووە بە نوسینی ڕۆمانێک و ..
لە نیوەیدا دڕیوتە ..
چەندین جار خۆت داوەتە دەست گۆشەگیریی ..
بە دڵی خۆت نەبووە ،
هەرچی کڕیوتە ..
چەندین جار داوای کۆچت بۆ کەنەدا پڕ کردۆتەوە و ..
نەیانویستووی ..
گرین کارتی ئەمەریکات پڕ کردۆتەوە و ..
ساڵانەیش ل□ تەرییەکەی ..
لە داخی دەسەڵات و عەنتەرییەکی ..
هەزاران جار ، لە هەموو شتێکی خۆت پەشیمان بووی ..
دەیان جار جگەرەت تەرک کردووە و ..
دووبارە بۆی حەیران بووی ..
بە لایەنی کەمەوە جارێ جەڵتە لێی داوی ..
ڤیتامین و ئاسنت دابەزیون ..
بەلایەنی کەمەوە سێ جار دکتۆر پێی وتووی : ئەرێ تۆ چۆن ماوی ؟
خواردنی ئێکسپایەریان دەرخوارد داوی ..
دەرمانی ئێسکپایەریان دەرخوارد داوی ..
ویستوویانە نەمێنی و کەچی ماوی ..
شتی تریش …

فرۆشتن…(*).. شیعری پشکۆ ناکام

ئەمانەوێ بتانفرۆشین

بەڵام بە کێ..؟

کێ بۆگەن و “کەڕوو”مان لێ ئەکڕێ

کێ ناپاکی و ئاشوب و خۆ خۆریمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ سیسارکەی ڕەزالەت و زەلیلیمان

لێ یەکڕێ..؟

کێ موسیبەت و نەگبەتی و خەفەتمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ میکرۆبی داغانکەری جەستەمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ دز و چەتە و شەلاتیەکانمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ گەمژە و مێشک پووت و گەلحۆکانمان

لێ ئەکڕێ..؟

ئەمانەوێ بتانفرۆشین

بەڵام بە کێ..؟

کێ ساختەچی و بێ ئابڕوو و دەمامک کراوەکانمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ مێرووی زەهراویمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ ئاشوبگەرانی نیشتمانمان

لێ ئەکڕێ..؟

کێ ئابڕویەکمان لێ ئەکڕێ

کە بێ ئابڕوویی شەرمەزار کردبێ..؟

ئەتانفرۆشین…بەڵام بە کێ..؟

سەگی پاسەوان نین

تا نرخێکتان هەبێ

مەڕ و ماڵا تێک نین

بەرهەمتان هەبێ..

نەعلێک نین ل□ پێ بکرێن

بووکە شووشەیەک نین

دڵی مناڵێکی پێ خۆشکرێ

کێ بە بەلاش ئەتانکڕێ

…..کێ ؟

ئەتانفرۆشین

بەڵام کەس ناتانکڕێ..

خێرتان ئەگا ، بڕۆن..

لە کۆڵمان ببنەوە..بڕۆن

نامانەوێن

کەسیش ناتانکڕێ

....

(*) سوود لە دەقێکی"احمد مطر" وەرگیراوە..

”کتێبی” پێکهاتەی عەقڵی کوردی” بڵاوکرایەوە

“پێکهاتەی عەقڵی کوردی” کتێبێکی فکرییە، یەکەمین کتێبی ناوەندی تەمە بۆ نووسینی کوردی، لە نووسینی پێشڕەو عەبدوڵڵا” یە، کە 523

لاپەڕەیە و بە هاوبەشی لەگەڵ دەزگای ڕۆسا بڵاوکرایتەوە.

پێشڕەو عەبدوڵڵا نووسەری کتێبەکە، لە بارەی کتێبەکەوە رای گەیاند، لە کایەی ڕۆشنبیریی ئێمەدا، زۆر بابەت و نۆڕم هەن، کە بە دەستلێنەدراوی ماونەتەوە و کەوتوونەتە ناو تاریکایی ناخودئاگای ئێمەوە، بێ ئەوەی ڕۆشنایی ئاگایی ئاراستە بکەین، بۆ ئەوەی لانی کەم ئەو هێز و فشارەی جارانی نەمێنێت و بیناسینەوە.

نووسەر دەڵێ، "ئەم کتێبە هەوڵێکی شیکاری ڕژدە، بۆ ناسینەوە و کەشفکردنی بەشێکی زۆر لەو پێکهاتە عەقڵییانەی زۆر کەم ڕۆشنایی خراونەتە سەر، کە چۆن ڕەگی قووڵی بەناو کەسایەتیی ئێمەدا داکوتاوە و بووتە بەشێك لە پێکهاتەی عەقڵیی ئێمە. ئیتر ئەوە ئێمەین بەو تەرز و نۆڕمانە سەیری خۆمان و ژیان و دەوروبەرمان دەکەین."

ڕۆمانی گەردوون و گەردوونی ڕۆمان.. کاروان کاکەسوور

تەنیا لەم سەد ساڵەی ڕابردوو و لە بواری گەردووناسیی فیزیایی (Physical cosmology)دا کۆمەڵێک تیۆری جیاواز بۆ ئەوە دامەزراون، تا لێی بکۆڵنەوە، کە سەرەڕای ئەوەی چەندان بەڵگەی زانستییان بە دەستەوە داون، بەڵام هێشتا کەموکورتییان هەیە و نایشکرێت نەیانبێت، مادام گەردوون هەم ئاڵۆزە و هەم مەتەڵئامێز. گەردوونی بینراو بەشێکی گەردوونە، نەوەک هەمووی. گەردوونی نەبینراو (Invisible Universe) ڕووبەرەکەی زیاترە، بگرە بێسنوورە. گەردوون ماددە (مەتێریەڵ) و وزە دەگرێتەوە. بەپێی لێکدانەوە زانستییەکان تەمەنی (46) میلیارد ساڵی ڕووناکییە و لە کشانی بەردەوامیشدایە. ئەم کشانە پێوەندیی بە سروشت و شێوەیەوە هەیە، کە کێشکردن (Gravity) و وزەی تاریک (dark energy) هەڵیدەسووڕێنن. کێشکردن ئەو هێزەیە، ماددە ڕادەکێشێت و دەیەوێت کشانی گەردوون خاو بکاتەوە، لە کاتێکدا وزەی تاریک بە پێچەوانەوە هەوڵ دەدات ئەو کشانە درێژەی ه□ بێت.

تیۆریی دۆخی چەسپاو (steady state theory)، کە لە ساڵی (1948)دا دەرکەوتووە، پێی وایە گەردوون وەک چۆن بەسەرەتایە، ئاوا بەکۆتاییشە، بەو مانایەی نە لە ڕووی کاتەوە سنووری هەیە و نە لە ڕووی شوێنیشەوە. پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت، کە ماددە بەردەوام لە گەردووندا دەردەکەوێت. لە ساڵی (1964)دا ڕووداوێک ئەم تیۆرییە دەهەژێنێت، کاتێ شەپۆلێکی کارۆمەگناتیسی (Electromagnetic radiation) لە قووڵاییی گەردوونەوە دێت و وا لێک دەدرێتەوە، کە پاشماوەی لەدایکبوونیەتی. بە میلیاردان ساڵ دەگەڕێتەوە و بە تیشکی پاشخانی گەردوونی (cosmic background radiation) ناوی دەبەن. دواتریش بە تەقینەوە مەزنەکە (Big Bang) دەناسرێت. ڕاستیەکەی پێشتر (جۆرج لێمتەر) لە ساڵی (1927)دا ڕایگەیاندبوو. لەمەوە گوترا گەردوون ئەزەلی نییە، بەڵکوو لە کۆندا، دروستتر (3.7) میلیارد ساڵ لەمەوبەر لە خاڵێکی کاڵێوە، وەک ئەوەی هیی نووکی قەڵەمی ڕەساس بووبێت، دەستی پێ کردووە. چووتە دۆخێکی زۆر گەرمەوە و تەقیوەتەوە، بەو مانایەی لەوەدا پاڵەپەستۆ بەکۆتا بووە و بارستاییش لە سفر نزیک کەوتووەتەوە، تا ئەم تەقینەوەیە ڕووی داوە و گەردوونی لێ هاتووەتە بەرهەم. لەو ساتەوە دەستی بە کشان کردووە. ئەمڕۆ وا مەزەندە دەکرێت ئەمسەر و ئەوسەری، کە لە شێوەی چەترێکی کراوەدا خۆی دەردەخات، بریتی بێت لە (92) میلیارد ساڵی ڕووناکی. واتە نیوەتیرەی ئەو فرەوانبوونە (46) میلیارد ساڵی ڕووناکییە.

تیۆریی گەردوونی کوانتیکی (Quantic universe) پێی وایە چەند ماددە و وزە هەن لەم گەردوونەدا، گەردوون خۆی لە عەدەم دروستی کردوون، بەڵام عەدەمێکی کوانتەم (quantum void). بەپێی یاسای کوانتەم (quantum law) دەکرێت تەنێکی وردی وەک ئەلیکترۆن هاوکات لە دوو شوێنی جیاوازدا خۆی دەربخات. بە نموونە پشیلەیەک دەتوانێت لە یەک ساتدا هەم مردوو بێت و هەم زیندوو، بگرە کەسێک لە سەندووقەکدا ببینێت. بە پشیلەی شرۆدینگەر (Schrödinger’s cat) ناسراوە. بەپێی ئەم تیۆرییە ئەگەر بیخەیتە سەندووقەکەوە و سەری دابخەیت، ئەوە وەک ئەزموونێکی هزری (thought experiment) لەم ساتەوە تا دەیکەیتەوە، نازانیت، ئاخۆ هەشتا دەژی، یان مردووە. بەم شێوەیە ئەو لە هەردوو دۆخەکەدایە. عەدەمی کوانتەم خاوەنی توانایەکی تایبەتە، کە بە وزەی بۆشایی (the void of energy) ناسراوە و بەهاکەی سفرە، بەڵام بەو سفرەوە نەلکاوە، بەڵکوو بە دەوریدا دەخولێتەوە، بگرە لێی دوور دەکەوێتەوە، کە لە ئەنجامدا وزەیەکی کاریگەر بەرهەم دێت و دەتوانێت ماددە دروست بکات، وەک چۆن ماددە جارێکی دیکە پێی دەکرێت وزە بێنێتە دی. لێرەدا ماددە و

دژەماددە دەردەکەون. دووەمیان لە هەموو ڕوویەکەوە لە یەکەمیان دەچێت، تەنیا جیاوازیی ئەوەیە، بارگەی ئەلیکترۆنی (electric charge)ی هەیە. ئەوەیش بە سەرەتای تەقینەوە مەزنەکە دادەنرێت، کە وەک گوترا ئەم تیۆرییە لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراوە، گۆیە گەردوون لە خاڵێکی وردی کاڵەوە دەستی پێ کردووە، بەڵام گەرمایییەکەی سنووری نەناسیوە، بە ڕادەیەک بووەتە سەرچاوەی هەموو شتەکان، بە کات و شوێنیشەوە. بەم شێوەیە گەردوون لە فرەوانبوونی بەردەوامدایە، کە دووریی ئەستێرە، هەسارە و گەلەگسییەکان بە جۆرێکی ڕێک دەهێڵێتەوە.

ئەمجارە تیۆریی زنجیرەیی، یان یەکبەدواییەکی گەردوون (The cyclic universe theory)مان هەیە، کە پێی وایە ئەم گەردوونە یەکێکە لە بێژمار گەردوونەکان. هەم لە پێشیەوە هیی دیکە هەیە و هەم لە دوایەوە هیی تر دێت. واتە لە هەر تەقینەوەیەکدا گەردوونێکی دی پەیدا دەبێت، کە خاوەنی یاسای فیزیایی و ماتماتیکیی خۆیەتی. لە ناو دەچێت و دانەیەکی دی لە ڕێی تەقینەوەیەکی ترەوە شوێنی دەگرێتەوە. دەکرێت بگوترێت هەر گەردوونێک بەپێی ئەو خولە بێپسانەوەیەی لە کشان و ساردبوونەوە (expansion and cooling)دا، بە تەقینەوەی مەزن (big bang) دەست پێ دەکات و بە تێکشکانی مەزن، یان پووکانەوەی مەزن (big crunch) کۆتاییی دێت.

وەک گوترا ئەوانە تیۆرین و لە کەموکورتی بە دەر نین. زانینی ئێستای مر□ق ل□ سنووری گەردوونی بینراودایە، بەڵام بەردەوام هەوڵ دەدات زیاتر بدۆزێتەوە. واتە هەمیشە ڕووی لە نەزانراوە.

ئەوەی من لێرەدا خستوومەتە ڕوو، ئەلفبێی ئەو تیۆریيانەیە، دەنا بabەتەکە زۆر لەوە زیاتر و قووڵترە. بەو مەبەستە ئەو کورتەیەم لەو بارەیەوە نووسیوە، تا لەم ڕووەوە وێنەیەکی گشتی بخەمە بەر چاو. نایشکرێت وەک سەرچاوەی زانستی لێی بڕوانرێت، ئەگەرچی هەوڵم داوە زانیاریییەکان بە دروستی بخەمە ڕوو. ئەوەی گرنگە، بەردەوامیی لێکدانەوەی گەردوونە. خاڵی هاوبەشی تیۆرییەکان، ئەوەیە، کە گەردوون ئاڵۆزە، سەرەتایەکی ڕوونی نییە، ناکرێت ڕاڤەکان لە خاڵێکدا بوەستن و ئەنجامێکی دیاریکراو بە دەستەوە بدەن.

ناتوانین بڵێین لێکدانەوەی گەردوون تەنیا تایبەتە بە زانایان، بەڵکوو هیی هەر کەسێکە، ڕووبەڕووی دەبێتەوە. ئایا بۆمان هەیە ڕاڤەی چەوت بۆ گەردوون بکەین؟ بەڵێ، مادام ئەو ڕاڤەیە تایبەتە بە خۆمان و بەسەر ئەوانی دیکەیدا ناسەپێنین.

ڕۆمان، کە مەبەست ئەو ڕۆمانەیە ئاستی واقیعی زانراو و زمانی ڕۆژانەی تێپەڕاندووە، لە گەردوون دەچێت، بگرە هەر خودی گەردوونە، بەوەی گەردوون لە ڕووی کات و شوێنەوە بێسنوورە. ڕۆمان کاتێ

فرەئاڕاستە و فرەدەنگە، دەستنیشان ناکرێت، تا بڕیاری کۆتایی لەسەر بدرێت. وەک چۆن گەردوون لە تێکڕای تیۆرییەکان گەورەتر و فرەوانترە، ئەوە ڕۆمانیش بە هەمان شێوە توانای هەیە دەیان تیۆری و ئاڕاستەی فەلسەفی بهێنێتە دی، بێ ئەوەی هیچ یەکێ لەو ڕاڤانە، بگرە تێکڕای ڕاڤەکانیش بتوانن وا خۆیان دەربخەن بەشی زۆری نهێنییەکانی ئەویان دۆزیوەتەوە، بەڵام بایەخی ئەم هەوڵانە لە بەردەوامییاندایە.

لێکدانەوەی دەقی ڕۆمانیش تایبەت نییە بە کەسانێکی دیاریکراو، بەڵکوو هیی هەر خوێنەرێکە بەری دەکەوێت، تەنانەت ئەو خوێنەرە گریمانەییەی ڕۆماننووسیش، کە بە شێوەیەک لە شێوەکان ڕۆماننووسەکەیە. ئەگەر زانست لە ڕێی پێوەرە پێڕایین و سەختەکانییەوە لێکدانەوەی گەردوون تەنیا بە هیی کەسانی پسپۆڕ دەزانێت، ئەوە ڕۆمان بەوەدا نە پێوەری هەیە و نە یاسای دیاریکراو، ڕێی هەر خوێنەرێک دەدات بە شێوازی خۆی بیخوێنێتەوە و لێکی بداتەوە. ئەو خوێنەرە دەتوانێت خوێندنەوە تایبەتەکەی ئاڕاستەی گەردوونیش بکات و بەو شێوەیەی ببینێت، کە لەگەڵ بۆچوونیدا ڕێک دەکەوێت. کاتێک زانست ناکەینە پێوەر، شتێک نامێنێتەوە بۆ ئەوەی چی ڕاستە و چی چەوت، مادام وەک گوترا نیازمان نییە ئەو ئەنجامەمان بەسەر ئەوانی دیکەدا بسەپێنین.

چەند پێمان وا بێت تەواو لە گەردوون گەیشتووین و بەشێکی زۆری نهێنییەکانیمان دۆزیوەتەوە، هێشتا کەمی لێ دەزانین. کاتێ دەڕۆین گەردوون بە شێوەی ڕاستەوخۆ هەیە، بە هەڵەدا دەچین، بەڵکوو وەک دەقی ڕۆمانی فرەدەنگ ناڕاستەوخۆیە، کە پێشتر گوترا (گەردوونی نەبینراو) بێسنوورە. ڕۆمان چەشنی گەردوون هێزی کێشکردن و وزەی تاریک هەڵیدەسووڕێنن. کێشکردن هەموو توانای خۆی دەخاتە گەڕ، تا ماددە ڕابکێشێت و کشانی دەق خاو بکاتەوە، لە بەرانبەردا وزەی تاریک بە توندی بەرپەرچی دەداتەوە و دەیەوێت کشان درێژەی هەبێت، کە ئەوانە ناهێڵن سەرەتایەکی ڕوونی بۆ دیاری بکەین و بە خاڵی کۆتایی بگەین. ڕۆمان وێنەی گەردوون خاوەنی یاسای فیزیایی و ماتماتیکیی خۆیەتی، کە دەکرێت بڵێین، نایاسا، یان ناپێوەر (non-standard)ن، نەوەک یاسا و پێوەر. لۆجیکەکان هیی ناوەوەی خۆین، نەوەک لە دەرەوە بۆی هاتبن.

ئەو ڕۆمانەی ئاستی زانراو تێدەپەڕێنێت، هاوکات لۆجیکی تایبەتی خۆیشی دەخاتە ڕوو، کە ڕێ نادات بە لۆجیکی زانراو بخوێنرێتەوە، بگرە هەر خوێندنەوەیەک لە ئاستیدا کورت دەهێنێت، ئەگەر بیەوێت بە ئاستی زانراوی بگەڕێنێتەوە. بە مانایەکی دی، ڕۆمان کاتێ دەتوانێت

داهێنەر بێت، کە واقیعێک بە هەموو وردەکارییەکانیەوە تێک دەشکێنێت و لە ئاستێکی دیکەی جیاوازدا دەریدەخاتەوە. ناکرێت بۆ ئەو واقیعەی بگەڕێنینەوە، لە کاتێکدا خودی واقیعەکە تێپەڕێنراوە و نەماوە. ڕۆمانی داهێنەرانە بەرگەی هێرشی ئەو خوێندنەوانە دەگرێت، کە واقیعی زانراویان کردووەتە پێوەر و دەیانەوێت لەوێوە ڕووبەڕووی ببنەوە. واتە ئەو خوێندنەوانە زمانی ڕۆژانەیان تێدا بەرجەستەیە و خۆیان لە ئاستی زمانێکدا دەبیننەوە، کە چووەتە دۆخی ئاماژەوە و کۆمەڵێک ئاڕاستەی جیاوازی لێ کەوتووەتەوە. لێرەدا ئاستی میللی دەکەوێتە بەرانبەر ئاستی فەلسەفییەوە، کە دووەمیان نەدەهاتە کایەوە، ئەگەر یەکەمیانی تێک نەشکاندایە. ئەو ئاڕاستانەیش وایان کردووە دەقەکە کورت نەکرێتەوە، تا لە شێوەی ڕۆمانی ئاساییدا بخرێتە دۆخی ئایکۆنەوە و ماناکانی لە چەند دێڕێکدا پێشان بدرێن. ڕۆمانی فرەدەنگ بەو خەسڵەتە گەردوونییانەی هەیەتی، لە بینراو و نەبینراو پێک دێت، کە تەنیا توێژینەوەی بارگاوی بە فکری ڕەخنەیی دەتوانێت هەوڵی ئاشکراکردنی نەبینراوەکانی بدات، بێ ئەوەی بە خاڵێکی دیاریکراو بگات و ئەنجامێک بە دەست بهێنێت. ڕۆمانی جەماوەری بەوەدا لە ئاستی میللیدا ماوەتەوە، دەکرێت بە هەمان زمانی ڕۆژانە بخوێنرێتەوە، تا بگوترێت کوێی باشە و کوێی خراپ، وەک ئەوەی لە ڕەخنەی میللیدا هەیە، چونکێ لە یەک ئاڕاستە، یان لە یەک چیرۆکی زەبەلاحی ڕوون پێک هاتووە و بە ئاسانی کورت دەکرێتەوە، بگرە وەک تەنێکی فیزیکی لێی دەڕوانرێت، بەوەی تەنیا بریتییە لەوەی وا لەسەر کاغەزدا فۆرمی وەرگرتووە، بەڵام ڕۆمانی فرەدەنگ بێژمار چیرۆکی ورد و دیمەن لە خۆی دەگرێت. ئاستی جەماوەری ت□پ□□□اندووە و توانای هەیە خوێنەری جیاواز بدوێنێت، کە لێرەدا هۆشیاریی نووسەر و خوێنەر بەر یەک دەکەون. لەو بەریەککەوتنەدا وزە، ماددە و دژەماددە بەرهەم دێن، تا بەردەوام یەکتر نوێ بکەنەوە. گوترا بۆمان هەی□ □اق□ی چەوت بۆ گەردوون بکەین، بە مەرجێ ئەو ئەنجامەمان تایبەت بێت بە خۆمان و بەسەر ئەوانەی دیکەیدا نەسەپێنین، کە ئەمە بۆ ڕۆمانیش دروستە. بەگشتی خوێندنەوەکان لە هەر ئاستێکدا بن، جووڵەن و با□□خیان هەیە، مادام لە بۆشایی گەردوونی ڕۆمانی فرەدەنگ و فرەئاڕاستەدا شوێنیان دەبێتەوە. هەر □اق□ی□ک دەیانی دیکەی جیاوازی لێ دەکەونەوە و ئەوانە ململانێ د□ن□ن□ گۆڕێ. هێزی نووسین دەتوانێت درێژە بەو ململانێیە بدات، کە ڕۆمانی ئەمڕۆ بەرهەمی ململانێکانی ڕابردووە. شێوازەکانی نووسینیشی هەر ئەو پر□س□ هێناونی. من خۆم ئەو ئاڕاستانەی هێز بەو پر□س□ دەدەن، بە گرنگ دەزانم، هەتا ئەگەر لە دژیان بوەستم و بە ڕەخنەیش ڕووبەڕوویان ببمەوە. بەبێ

بوونی ئاڕاستەی جیاواز، ململانێ نایەتە کایەوە، تا بکەوێتە گەڕ و لەو بەردەوامییەیدا هێزی نوێ بەرهەم بهێنێت، بە تایبەتی کاتێ ململانێکە فۆکەسی لەسەر پێکهاتەی دەقە، نەوەک لەسەر ژیاننامەی نووسەر. بە مانایەکی دی، چەمکەکان لێک دەداتەوە و ئاڕاستەی نوێیان تێدا دەدۆزێتەوە، نەوەک باز بەسەر ئەوانەدا هەڵبدات و ڕوو لە نیازی نووسەر بکات. هیچ شتێک ناکەوێتە دەرەوەی دەق و تەنیا لەوێدا دەتوانین ئاڕاستەی نوێ بهێنین. کاتێ ڕوومان لە نووسەرە، ئەوە پەنامان بۆ پێوەری ڕەوشت بردووە، تا بەوە هەڵیبسەنگێنین، ئاخۆ باشە، یان خراپ. پرۆسەکی ئاسانە و ناتوانێت هیچ شتێکی نوێ بە دەستەوە بدات، بگرە دوور و نزیک پێوەندیی بە دەقەوە نییە. بۆ نموونە من دێم و بە زمانی ڕۆژانە، ئەو زمانەی هەر ئەندامێکی دیکەی کۆمەڵگە دەتوانێت پێی بنووسێت، دەنووسم (داوەزی داهەز) نووسەرێکی تووڕەیە، بۆشە، ساختەیە، خەیاڵی لە کار کەوتووە، توانای داڕشتنی چوار ڕستەی سادەی نییە و هیی دیکەی لەم بابەتە، هاوکات و بە هەمان زمانی ڕۆژانەی جەماوەر بۆ (ماوەزی ماهەز)دا هەڵدەڵێم، گۆیە داهێنەرە، خەیاڵی گەورەیە، قووڵە و وشەگەلی دیکەی لەم چەشنە. بۆ هەردووکیان بێژمار شایەت دەهێنمەوە و لەشکرێک پێک دەهێنم، بەڵام ئایا لە بارەی چەمکەوە قسەم کردووە؟ نموونەم لە هێناونەتەوە؟ یەکێکیانم لێک داوەتەوە؟ ئایا لەو گوتانەمەدا وزەیەک بەرهەم دێت؟ ئەرێ ئەوە لە دەست هەر کەسێکی دیکەیش نایەت؟ ئایا ناتوانم بە هەمان مێتۆد تێکڕای داهێنەرانی گێتی بسڕمەوە و بە دەیان نووسەری سادەنووسیشدا هەڵبدەم، مادام خۆم لەوە دوور دەگرم یەک نموونە لە بەرهەمیان بهێنمەوە و لێکی بدەمەوە؟ تا ئەو کاتەی لەسەر چەمکەکان ناوەستین و ئاستی دیکەیان تێدا نادۆزینەوە، ئەوە لە ئاستی زانراودا ماوینەتەوە و شتێکی نوێمان بە دەستەوە نەداوە. لەگەڵ ئەوەیشدا من خۆم مامەڵەیەکی دیکەی تەواو جیاواز لەگەڵ ئەو جۆرە نووسینەدا دەکەم و کردوویشمە. نایسڕمەوە، بەڵکوو لە ڕێی ئەو چەمکانەوە، کە تێیدا فڕێ دراون، نەوەک کاریان پێ کراوە، دایەڵۆگ دادەمزرێنم، بەو مانایەی هەڵیاندەگرمەوە و ئاستی دیکەیان تێدا دەدۆزمەوە، کە ئەوە وام لێ دەکات دایەڵۆگەکە بە ئاڕاستەی کۆمەڵێک سەرچاوەی فکری، فەلسەفی و هونەریدا ببەم. ئایا ئەوانە بۆ من گرنگن؟ بەڵێ، مادام دەرفەتم پێ دەدەن بۆ تێگەیشتن و شێوازی خۆم ڕووبەڕوویان ببمەوە. هەمیشە گوتوومە بە بایەخەوە لەو دەنگانەی دەرەوەم دەڕوانم. هیی ناو گەردوونی ئێمەن و ناتوانین نکووڵی لە بوونیان بکەین، بگرە ڕەسەنن و ڕاستگۆیانە توانای ئەمڕۆی کولتوورمان دەردەبڕن. ئەوانە واقیعی زانراو لە خۆیاندا بەرجەستە دەکەن و زەمینە بۆ تێپەڕاندن دەهێننە گۆڕێ. ئەم جووڵەیە

بە ئەو ململانێیە پێویستە، هەتا ئەگەر ئەوان خۆیشیان وا لێی نەڕوانن. لەم ڕووەوە چەند نووسینێکم هەن، کە بریتین لە لێکدانەوەی چەمکەکان، بە ئەوەی بە ئاماژەیش بە لای ژیانی نووسەراندا چووبێتم. نەمشاردووەتەوە ئەوان تێیاندا بەشدارن و بەبێ بوونی ئەوان لە دایک نەدەبوون. لەرێوەیە من بە ڕقەوە لێیان ناڕوانم و ململانێکە لەوە دوور دەخەمەوە، کە پەیوەندیی بە کەسێتیمانەوە هەبێت، بگرە دەیانخەمە سەرووی ئەوانەی ئەم جووڵەیە ناهێنن. کاتێ ڕۆمان وەک گەردوونی نەبینراو دەبینین، لەوە دەگەین، کە نەک هەر بەرگەی هێزی ململانێ دەگرێت، بەڵکوو وزەی ئەو ململانێیەیش تێکەڵەی وزەی خۆی دەکات. ساتێ لە دەق دوور دەکەوینەوە و یەخەی نووسەر دەگرین، وەک ئەوە وایە نرخ بە دەق دانەنێین و ئەوە بدەینە دواوە، کە دەق خاوەنی هێزێکی گەورەیە و بواری ئەوەمان دەدات وزەی خۆمانی تێدا بخەینە گەڕ، بگرە ددانمان بەوەدا ناوە، کە خاوەنی ئەو وزەیە نین، تا بەر هێزی دەقی دابدەین. دەق گەردوونمانە و هەمووومان لە خۆی دەگرێت، تا تێیدا هێز بخەینە بەر ئەو ململانێیەوە. تەنیا لە ململانێدا هێزی خۆمان دەبینین و دەزانین چیی دیکەمان بە ئەو بەردەوامییە پێویستە.

ئەوەی لە بارەی ڕۆمانەوە گوترا، بە هەر جۆرێکی دیکەی ئەدەبیش دروستە. لەگەڵ هەموو ئەوانەدا هێشتا دەقی ئەدەبی، کە توانای تێکشکاندنی یاسا و پێوەرەکانی هەیە، لە گەردوونی ئاسایی فرەوانترە. ئەگەر گەردوون بەپێی یاسا تایبەتەکانی بە ڕێوە دەچێت، ئەوە ئەدەب توانای هەیە زیاتر لە یاسایەک بە ئەوانە دابنێت. ئەدەب پێی دەکرێت خۆر، زەوی، مانگ و ئەستێرە بە هەموو لایەکدا بجووڵێنێت. باران، بەفر، تەرزە و کڕێوە بە شێوازی جۆراوجۆر ببارێنێت. لە بەستەڵەکدا ئاسن بتوێنێتەوە و لەناو کوورەی ئاگردا بەژمار پەپوولە بخاتە باڵەفڕەوە.

لە پێشەوە گوترا عەدەمی کوانتەم خاوەنی توانایەکی تایبەتە، کە بە وزەی بۆشایی (the void of energy) ناسراوە و بەهاکەی سفرە، بەڵام بەو سفرەوە نەلکاوە، بەڵکوو بە دەوریدا دەخولێتەوە، بگرە لێی دوور دەکەوێتەوە، کە لە ئەنجامدا وزەیەکی کاریگەر بەرهەم دێت و دەتوانێت ماددە دروست بکات، وەک چۆن ماددە جارێکی دیکە پێی دەکرێت وزە بێنێتە دی. ئەدەب بە گشتی و ڕۆمانی فرەدەنگ بە تایبەتی لە دۆخی زانراو دوور دەکەوێتەوە، تا هەمان ئەو گۆڕانکارییە بەرپا بکات، کە عەدەمی کوانتەم بەرپای کردووە. بە مانایەکی دی، داهێنانی ڕۆمان پەیوەستە بە مەودای جودابوونەوەی لە

تێگەیشتنی باو، کە لەمەوە دنیای تایبەتی خۆی لە ڕێی پەیوەندیی دایەلەکتیکیانەی نێوان وزە و ماددەوە دروست دەکات. هەر ماددە نا، بەڵکوو دژەماددەیش، کە ڕاستییەکەی ئەوەیان کاریگەرییە مەزنەکە دەنێتە گۆڕێ، بەوەی خاوەنی بارگەی ئەلیکترۆنییە. ئەو کارلێکە بەردەوام دەبێت و لە خاڵێکدا ناوەستێت. دەکرێت بگوترێت ڕۆمان بە هێزی ناوەوەی خۆی گەردوونێکی تایبەت بەرهەم دێنێت، کە بۆ ئەوەی بتوانین لێکی بدەینەوە، پێویستمان تەنیا بە هێزی ناوەوەی خۆمانە. دەگەینە ئەوەی بڵێین خوێنەری ڕۆمانی فرەدەنگ، کە متمانەی لەسەر وزە و ماددەی ناوەوەیەتی، توانای تەقینەوە مەزنەکەی هەیە.

گوتمان تیۆریی گەردوونی کوانتیکی پێی وایە چەند ماددە و وزە هەن لەم گەردوونەدا، گەردوون خۆی لە عەدەمەوە دروستی کردوون، بەڵام عەدەمێکی کوانتەم. بە پێی یاسای کوانتەم دەکرێت تەنێکی وردی وەک ئەلیکترۆن هاوکات لە دوو شوێنی جیاوازدا خۆی دەربخات. ئەگەر لێرەدا (ڕۆمانی فرەدەنگ) بخەینە شوێنی (گەردوون)ـەوە، ئەوسا ڕێ بە خۆمان دەدەین بڵێین ڕۆمان توانای هەیە لە عەدەمێکی کوانتەم هەموو ڕەگەزەکانی خۆی لە کارەکتەر، ڕووداو، کات، شوێن، بابەت و ئەوانەی دیکەیش دروست بکات. بە پێی (یاسای کوانتەمی ڕۆمان) دەکرێت سەرجەم تەنەکان لە چەند کات و شوێنی جیاوازدا دەربکەون و بەردەوام جیاوازی دەربخەن، بەوەی ڕۆمان دەتوانێت وزە، ماددە و دژەماددە بەرهەم بهێنێت. ڕۆمانی داهێنەرانە بە تەقینەوەی مەزن (big bang) دەست پێ دەکات و بە پووکانەوەی مەزن (big crunch) کۆتایی دێت، کە وەک بینیمان ئەم کۆتایییە ڕێخۆشکەری تەقینەوەیەکی تری مەزن و دەستپێکێکی نوێیە. بە مانایەکی دی، ئەو دوو ڕووداوە مەزنە بزوێنەری دەقن و دەتوانن ڕۆمانی فرەدەنگ لە هیی جەماوەری، یان لە هیی میللی جودا بکەنەوە. ئەوە ڕۆمان لە دەگرێت لە دەرەوە خاڵ بە سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی دابنێین، مادام ڕۆمان تەنیا بە پێی یاسا و لۆجیکەکانی ناوەوەی کار دەکات. لێرەوەیە پێوەر و یاسای واقیعی زانراو نە بۆ نووسینی ڕۆمان لە بەرچاو دەگیرێن و نە بۆ خوێندنەوەی دەقی ڕۆمانیش. ئەمەیش ئەوە دەخوازێت هەم ڕۆمان و هەم خوێندنەوە بە شێوازی خۆیان تەقینەوەی مەزن و پووکانەوەی مەزن بەرپا بکەن، تا بوارێک بە حوکمی ڕەها نەمێنێتەوە. هەر کاتێ زمانی نووسین چ لە دەقی ڕۆمان و چ لەو گوتارانەی لە بارەیەوە دەنووسرێن، هەمان ئاستی زمانی ڕۆژانەیە و بە ئاسانی لێی تێدەگەین، ئەوە مانای وایە لە تەقینەوەی مەزن و پووکانەوەی مەزن بێبەشە. لێرەدا جیاوازیی نێوان ئاستی میللی و

ئاستی فەلسەفی دەردەکەوێت.

نـامەیەك بۆ دۆلـفیـن.. نووسـیـنی/ ڕزگار باهیر

١... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... کەنار دەریا یە.
پەڕۆیەکی ڕەش بەری کادری گرتووە، لەناوە ڕاستەوە دەکرێت بەدوو لەتەوە، لەجێی دڕینەکەوە کادر ڕۆشن دەبێتەوە و دەریا دەردەکەوێ... کەناری دەریا نیشان دەدرێت کە چەند جێ پێیەکی مناڵانی لەسەرە ... ڤۆکس دەچێتە سەر جێ پێکان.... لەسەر ئاوی دەریاکە نامەیەك بەهێواشی لەنگەری گرتووەو دەڕوات.

٢... عەسرە ... دەرەوەیە ... بەرھەیوانی ماڵی فرۆیە.
دەنگی بانگ دەبیسترێ ، شیرینی دایکی فرۆ بەرماڵ ڕادەخات و دەست دەکات بەنوێژکردن.

٣... عەسرە ... دەرەوەیە ... کۆڵانە.
کامێرا لەسەر شارۆچکەکەوە دەگوێزرێتەوە بۆ سەرکۆڵانی ماڵی فرۆ، دەنگی بانگ دێت و چەند مناڵێك یاری دەکەن وبەدەم گۆرانی وتنەوە پەت پەتێن دەکەن. فرۆ لەناویاندا بە قژێکی ڕەشی خاوی درێژەوە دەردەکەوێت لەگەڵ شادانی هاوڕێی قسە دەکات.

فرۆ/
شادە گیان توخوا ئەو سەرپۆشەم بەرەوە عەمرت
نەمێنێ! بەخوا دایکم وابمبینێ هەر ئەمکوژێ.

شادە/
بەخوا لای من نییە بزانە کامیان بردویانە ئێسکت
خواتە هەر یەخەی من ئەگری، بڕۆ خۆت بۆی بگەڕێ.

فرۆ ڕودەکاتە منداڵەکانی تر بەپاڕانەوە داوایان لێدەکات
....

فرۆ/
دەتوخوا بمدەنەوە داوەشێن، سەرپۆش هی یاری پێکردن نییە.

فرۆ بۆ سۆراخی سەرپۆشەکەی دەچێتە لای منداڵانی ترو بەردەوام پرسیار دەکات .دیمەنەکە دەبێت بە میوتی.

٤… ئێوارەیە … دەرەوەیە … بەردەم دەرگای ماڵی فرۆ.
فرۆ بە کز□□یی لەدەرگای ماڵەوە دەدات ، شیرینی دایکی فرۆ دەرگا دەکاتەوە و دەبینێت فرۆ سەرپۆشی بەسەرەوە نیە تووشی هێستریا دەبێت و چنگی دەکات بە قژە خاو وڕەشەکەی فرۆدا بەدەستەکەی تری پێیدادەکشێ.
شیرین/
تۆ کچی کێت پێدەڵێن تاسەرت ڕووت بێ؟
ئەتەوێ ڕوو ڕەشی دنیاو قیامەتیشمانکەی؟
دایکی بەقژ ڕایدەکێشتە ژوورەوەو دەرگای حەوشە بە تووندی دادەخات …………………….

٥ … ئێوارەیە … دەرەوەیە … سروشتە.
قژ دەبارێ ، لەسەرەتا بەڕەنگی سوور و پرتەقاڵی و سپی وپاشان هەموو ڕەنگەکانی تر تا دەگاتە ڕەنگی ڕەش و کادر بەتەواوی ڕەش دەکات.

٦… شەوە … ناوەوەیە … ژوورێکی ماڵی فرۆیە.
فرۆ دانیشتووەو لەچکێکی لەسەردایەو بوووکەکەی لەباوەشدایە، لەچکێك دەکاتە سەری بووکەکەی،توند تێی دەئاڵێنێ ولەپشتی ملیەوە گرێی دەدات.
فرۆ/
نەوەڵا کەزی گیان، هیچ جوان نییە .. ئێ خۆ منیش
حەزم لە لەچك و سەرپۆش نییە بەقوربان .. بەس
چیبکەم؟ لەترسی دایکم! ئەترسم لێمان تووڕەبێ.
کەمێك وەستان و دیقەتی بووکەکەی دەدات و دەستدەکاتەوە بەقسە کردن بۆی………………….
نەوەڵا ، هیچ لەچکت لێ نایەو دایکیشم قەت لەتۆی نەیاوە.
بەخێرایی لەچکەکە لە بووکەکەی دەکاتەوەو باوەشی پیا دەکات …………………………….

٧… ڕۆژە … دەرەوەیە … کەناری دەریا.
چەند کەسێك بەتۆڕی ماسی گرتنەوە مەشغوڵن، ماسی□کان دەردەهێنن و دەیکی□ن□ سەبەتەوە …..ڕەزای باوکی فرۆ، لەژێر کەپرەکەی خۆیدا دوو سێ سەبەتە ماسیی لەبەردەمدایە و تۆڕەکانی هەڵدەگرێتەوە.

ئۆتۆمۆبیلێك دێت و باوكی فرۆ سەبەتەكانی هەڵدەگرێت و دەیكاتە سندوقی ئۆتۆمۆبیلەكەو، پاشان ڕەزا لە نێو سندوقی ئۆتۆمۆبیلەكەو لە چاوی ماسییەكانەوە نیشان دەدرێت، كاتێك بۆنیتی سندوقی سەیارەكە دادەخات و كادر تاریك و ڕەش دەبێت.

٨… ڕۆژە … ناوەوەیە … ژورێكی ماڵی فرۆیە.
فرۆ یاری بەقژی بووكەكەی دەكات و بۆی دەكات بەپرچ، تەماشای ئاوێنە دەكات و دیقەتی بووكەكەی دەداتەوە و پەشیمان دەبێتەوە وپرچەكانی بەپەلە بۆ دەكاتەوە.
فرۆ/
نا .. نا ، ئاوا زۆر ناشرینە كەزی خان
بەكراوەیی بەبێ بەستنەوە جوانترن.

٩… ڕۆژە … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی فرۆیە.
فرۆ هەندێك گوڵ ئاو دەدات، كەلە ناو سەتڵێكی فافۆندا چاندوونی … دایكی فرۆ بەدوو شووڵی ماسییەوە لێ ی نزیك دەبێتەوە.
شیرین/
ئەوە سەعیت لەسەر نییە؟ واهەرخەریكی خۆ
مەشغوڵكردنی.
فرۆ/
نەخێر دایە ، وەزیفەكەم نووسیەوە.
شیرین/
دەبچۆ چەقۆ گەورەكەم بۆ بێنە بۆ لای تەنكیەكە،
فرۆ/
لەكوێ یە؟
شیرین/
لەچاڵایی چاوتایە، ئەوەتا لای تەباخەكەیە.
دایكی بەرەو لای تەنكی حەوشە دەچێت و فرۆش بەرەو ژوورەوە دەڕوات بۆ چەقۆكە ……

١٠… ڕۆژە … دەرەوەیە … بەرتەنكی حەوشە.
دایكی فرۆ لەبەر تەنكیەكەدا دانیشتووە و ئاوڕ دەداتەوە بۆلای دواوە بۆ فرۆ و بەدەنگی بەرز بانگی دەكات.
شیرین/
ئەوە نەتهێنا گێژو وێژ؟
دەنگی فرۆ/
با .. با، واهێنام.
دایكی فرۆ ماسییەكان لە شوڵەكە دەكات□و□ د□یكاتە ناو

سوزگییەکەوە ....

١١ … ڕۆژە … دەرەوەیە … بەرھەیوان وحەوشەی ماڵی فرۆیە.
فرۆ چەقۆیەکی پێیە و بەخێرایی بەرەو لای دایکی دەڕوات
....

١٢… ڕۆژە … ناوەوەیە … حەوشەی ماڵی شادەیە.
باوکی شادە لەسەر قەر□و□□ی□ك نووستووە… شادە دەیەوێ خەبەری بکاتەوە..............
شادە/
دەهەستە خەوخۆش …دەهەستە… دەی
هەستە باوە گیان ، بەسبنوو…ئۆی خوایە
گیان.
سەرکەوتی باوکی هەرتەپاو تلێتی وهەڵناسێ و شادە هەر خەریکی
خ□ بەرکرد نەوەیەتی…

١٣…ڕۆژە … دەرەوەیە … بەر تەنکی ..گەڕا نەوەیە بۆ دیمەنی (١٠).
دایکی فرۆ پوولەکەی ماسی لێ دەکاتەوە بەچەقۆکەو فرۆش بێتاقەتەو
تەماشای دایکی دەکات.
شیرین/
دەبچۆ باوانم ئەو بڕبەنەشم بۆ بێنە..دەی گوڵ.
فرۆ/
ئۆ هۆ بۆ چیتە؟
شیرین/
ئەی نابینی چەقۆکە کولەو پوولەکە ناوەرێنی؟
دەی ڕاکە لەدەورت گەڕێم.
فرۆ/
من بڕ بڕە چوزانم ، خەریکە شەق بەرم
شیرین/
بۆ شەق ئەبەی عەیار؟
فرۆ/
ئەی هەموو ڕۆژێك ماسی، ماسی! کەی تێر
ئەخۆن؟
شیرین/
خوا هەر ئەوەی یاوە! ئەی ئەگەر باوکت ئەم
کاسبییەشی نەبووایە چیمان بخواردایە؟ بەخوا
نانی وشکیشت دەست نەئەکەوت.ناشوکورم□ بە.
فرۆ/

ئاخر گوناحن ! ئێوە زۆر ئەكوژن !

شيرين/

ئەوەنەچەنە مەيەو بڕۆ بڕبەنەكەم بۆ بێنە كچێ.

فرۆ/

من نازانم كامەيە !

شيرين/

ئەى تۆ هەر ڕاكە ڕاك و سەر ڕووتكردن

ئەزانى؟ ئەك خوا بتبڕێ بۆ چ كچێكى.

دايكى فرۆ دەڕوا بۆ ژوورەوەو فرۆش لە ماسي□كان نزيك دەبێتەوە و دوو ماسى دەخاتە سەر هەردوو لەپى دەستى.

١٤...ڕۆژە .. ناوەوەيە ... حەوشەى ماڵى شادە. گەڕا نەوەيە بۆ ديمەنى (١٢).

سەركەوتى باوكى شادە هەڵساوەو هەر لەسەر قەرەوێڵەكە ڕاكشاوە و شادەش لەلايەوە دەستى لەسەر شانێتى.

سەركەوت/

چيت ئەوێ بەقوربان، بۆناهێڵى بخەوم؟

شادە/

هەستە هەر ئەخەوى! بچۆ بۆئيش، تۆش وەك باوكى فرۆ ماسى بگرەو بووكە شووشەيەكى وەك كەزى خانم بۆ بكڕە.

سەركەوت/

كچم من شەو تا بەيانى حەرەسياتى دوكان و بازاڕ ئەگرم ڕۆژەكەژم پێ ڕەوا نابينى تاوێ بخەوم.

شادە/

نەوەڵا حەرەسيات خرا پە..ماسى گرتن باشە.

سەركەوت/

نا كچم بەقوربان هەر كەسەو ئيشى خۆى..

بەڵێن بێت منيش سەرى مانگ كە معاشمان وەرگرت، بووكە شوشەيەكى وەك ئەوەى فرۆت بۆ بكڕم.

نەسرينى دايكى شادە دێت و هەندێك پياڵەو سينى و قۆرييەكى بەدەستەوەيە ....

نەسرين/

ئاخرى، تا هەڵت نەسان كۆڵت نەيا ، هەى

نازانم بۆچی بیت.

١٥… ڕۆژ … دەرەوەیە … بەر تەنکی. گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی (١٣).
فرە بەدیار ماسییەکانی سەردەستیەوە ئاماوە لە ناخی خۆیدا قسە دەکات (مەنەلۆژی ناوەکی).
فرە/
ئاخر ئیوە چیتان کردووە بەقوربان
وا ئەمانە هەر ئەتانکوژن…بەتانخۆمە
قاپەکەوە یاریم بە ئەکەن؟ دەی هەر
ئەستا ..هەر ئەستا.

١٦… ڕۆژ … دەرەوەیە … کەناری دەریا.
دەنگی نارنجەکەك دەت و فوارەی ئاو بە ئاسماندا دەچێت … هەوەر دەبێتەوەو ماسی سەر ئاوکەوتوو نیشان دەدرێت. ڕەزا باوکی فرە لە ژیر کەپرەکەیەوە دەتە دەرەوەو سەیر دەکات و تووڕە دیارە.
ڕەزا/
هەر ئەوەیان ماوە بۆمانە بەخۆمانا بتەقێنن.
دەڕواتەوە بەلای کەپـــرەکەی وشەقــــك لە کەڵەکەی کەپـــرەکەی دەدات ومقەستەکی بەدەستەوەیە فڕێی دەداتە سەر شەبەکەو داوی ماسییەکان.

١٧… ڕۆژ … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی فرەیە.
فرە دەستی و ماسییەکانی خستەتە پشتی و بەرەو ژوورەوە دەچێت و دایکی بەرەو ڕووی دێت.
شیرین/
ئا ئەمە بە بەنەکەیە تەگەیشتی؟
فرە/
باشە .. باش.
شیرین/
بەخوا بەقەد من ئەزانی پیرەژن! بەس
تا قەتت نەبوو بچی بیهێنی هەی تەمەڵی
تەوەزەل.
فــرە و شیرینــی دایکــی هەر یەکەیــان بەپەچەوانەی ئەوی تــر دەڕوات ..……………………

١٨… ڕۆژ … ناوەوەیە … موبەقی ماڵی فرەی.
کەوانتەرەکی زۆر سادە و کەمەڵەك قاپ و مەنجەڵ و هەندەك پەداویستی مەتبەخ دانـــراوە لەگەڵ تەرمەزەکـــی ئـــاو ســـارد کـــردن. فـــرە دەتە ژوورەوە، دەچە قـــاپەکی قـــووە لە کەوانتەرەکە دەردەهەنە و دوو ماســـییەکەی تە دەکـــات و دەچێتە لای تەرمەزەکەو دەســـت دەنـــێت بە

بەلوعەی تەرمۆزەکە و قاپەکەی دوو ماسییەکەی تێدایە نیوە دەکات لە ئاو...... پاشان بووکەکەی لەسەر بەڕەیەك لە لای پەنجەرەکەوەیە بە خۆیی و قاپی ماسییەکانەوە دەچێتە لای بووکەکەی.

فرۆ/

کەزی گیان ئێستا ماسییەکان چاك ئەبنەوە و
یاریمان بۆ ئەکەن.

فرۆ دڵخۆشە و بووکەکەی ئامادە دەکات بۆ بینین ، کە ماسییەکان ناجوڵینەوە دەستیان تێوە دەدات و دەیان جوڵێنێ .

ئەوەچی یە؟ خۆ ناجوڵێنەوە کەزی خان.

١٩... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... بەر تەنکی لە حەوشەدا.

شیرینی دایکی فرۆ هەر ئەمدیو ئەودیوی ماسییەکان دەکات دەیانژمێرێت وەك ئەوەی هەست بە نوقسانیان بکات. لە ناخی خۆیدا هەر یەك و دوویەتی.(مۆنۆلۆژی ناوەکی).

شیرین/

هەرکەتنی ئەو سەر تاشراوەیە.

٢٠... ڕۆژە ... ناوەوەیە ... ژورێکی ماڵی فرۆ.

فرۆ یاری بەماسییەکان دەکات و قسە بۆ کەزی خان دەکات ....

فرۆ/

دەی عەمرت نەمێنێ، ئەوە تۆش بۆ قسەیەک
ناکەی؟چییان لێ بکەم باشە.

شیرینی دایکی فرۆ لەم کاتەدا خۆی دەکات بەژووردا و تووشە دیارە ....

شیرین/

ئەك بەزیادی خێرم نەکرد، لەبری ئەوەی
یارمەتیم بەیت، ماسیشم لێ ئەشاریتەوە ..
بێنە .. بێنە.. درەنگە باترش خوێیانکەم.

فرۆ/

من نايدەم! ئەم دووانە بەشەکەی خۆمە، من
نایانخۆم یاریان پێ ئەکەم.

شیرین/

کچێ بێنە بێ مێشك! یاریی چی؟ ئەوە ماسی
خواردنە خواردن.

فرۆ/

نا دایە گیان من نایخۆم، با لە ئاوەکەیابن تا

لەمەکتەب دێمەوە چاك ئەبنەوە ئیتر یاریمان بۆ ئەکەن.

شیرین/

تۆ مێشکت کای تیایە بێ ئەقڵ !؟ یارچی ؟

ماسی بەس لە ئاوا ئەژی.

فرۆ/

ئەی ئەوە نیە لە ئاوان؟

شیرین/

ئەم ماسیانە لە ئاو دەرهاتوون، لەبەر ئەوە مردوون ئیتر سەد ساڵ بیخەیتەوە ناو ئاو جارێکی تر ناژین.

فرۆ/

ئەی بەشکو چاك بوونەوە؟

شیرینی دایکی فرۆ پڕ ئەداتە قاپە ئاوەکەی ماسی□کانی تێدایە و بەزۆر لێی دەسەنێ، فرۆ دەست دەکات بەگریان.

شیرین/

تۆ کەڵکی قسەت نی□.

فرۆ/

دەبێنە .. دەبێنە.. بێنە بمدەرەوە.

شیرین/

بۆگەن ئەکا بۆگەن هەی ڕەزا قورس! بێدەنگ بە.

فرۆ زیاتردەنگی گریانی بەرز دەبێتەوە ....

ئەوە لەگەڵ تۆم نیە ناشرین بێدەنگ دەی .

فرۆ/

بێدەنگ نابم، وەڵ هەر ئەگریم.

شیرینی دایکی فرۆ زلەیەك لە فرۆ دەدات ....

شیرین/

هەردوو چاوت دەردێنم! نەکەی لە ڕووما هەڵگەڕێیتەوە. بەو خوایەی تاکو تەنیایە ئەبێ ئەمڕۆ ئەمە جێت بێ و نەچیتەوە دەرەوە …

مەکتەبیش ناچی !

دایکی فرۆ بە خۆی و قاپی ماسی□کانەوە دەچێتە دەرەوە و دەرگای ژوورەکە دادەخات......

٢١… ڕۆژە … دەرەوەیە … ڕێگەی قوتابخانەی سەرەتایی شارۆچکەکەیە. منداڵ□ان بەرەو قوتابخانە دەڕۆن و شادە لە نێو ئەو قوتابیانەدا نیشان دەدرێ کە ملی ڕێگەیان گرتووە بۆ قوتابخانە دەچن.

٢٢ … ڕۆژە … ناوەوەیە … ژورێکی ماڵی فرۆیە.
شرینی دایکی فرۆلە نوێژبۆتەوەو دووعا دەکا وهەردوو دەستی بەرەو ئاسمان بەرزکردۆتەوە لەپشتەوە فرۆ دیارە لەکادرا نووستووە.

شیرین/

خوای گەورە بە گەوەریی و عەزەمەتی خۆت
ڕەحممان پێ بکەیت و بەئەهلی ئیمانمان حساب
بکەیت … ئیمانمان سەلامەت بێ و لەکردەوەی
خراپمان عەفومانکەو ڕەحم بەمردووکانیشمان
بکەیت خوای گەورە. ئەو پیاوەشمان بۆ بپارێزی
و ڕزق و ڕۆزی زیادکەیت، ئەو تولفەشمان بۆ
بپارێزی … ئامین یاڕەبەل عالەمین.

دایکی فووبە چواردەوری خۆیدا دەکات وتەواو دەبێت لە نوێژکردن وهەڵدەسێ وبەرماڵەکەش دەدات بەسەر فرۆدا.

٢٣… ڕۆژە … دەرەوەیە … سروشتە.

فرۆ بەسەر جۆلانەیەکەوەیە کە بە لقی دارێکەوە هەڵواسراوە و دارەکە کۆمەڵێ سەرپۆشی پێدا هەڵواسراوە لە بەشی خوارەوەشی لەلای پێیەکانی فرۆە ئاوێکی ڕوونی تەنک دەڕوات.هەندێك هەنجیر و سێو و هەنار بەسەر ئاوەکەوە دەڕۆن… فرۆ لەم دیمەنەدا هەموو جەستەی ڕووتەو قژیشی بەرەڵایە وهەنجیرێك یان سێوێك یان هەنارێك لە دارەکەی جۆلانەی لێبەستراوە دەکاتەوەو دەیخوات ، لەکاتی جوڵان و جۆلانەکردندا جاروبار قاچی بەر ئاوەکەی ژێری دەکەوێت زۆر دڵیخۆشە.

دەنگی شیرین/

فرۆ … فرۆ ….فرۆ..

فرۆ ڕادەچڵەکێت و خەبەری دەبێتەوە و ئارەقێکی زۆری کردۆتەوە …………………….

٢٤ … ئێوارەیە … دەرەوەیە … بەرهەیوانی ماڵی فرۆ.

ڕەزای باوک و شیرینی دایکی فرۆ لەبەر هەیوانەکەدا سفرەیان ڕاخستووەو ناندەخۆن. شیرین بەدەنگی بەرز بانگی فرۆ دەکات.

شیرین/

دەوەرە کچم … بەقوربان …دەهەستە وەرە
نانەکەت بخۆ باوانم.

دەنگی فرۆ/

ئەوا هاتم .. باشە … باشە.

فرۆ لەم کاتەدا بەچاوی خەواڵ و دەموچاوێکی مۆنەوە دێتە بەر هەیوانەکە ……………..

ڕەزا/

دەوەرە باوەی باوە، وەرە باوەشم بۆ نەچوویت
بۆ مەکتەبەکەت! لەگەڵ دایە شەڕت بوو؟
شیرین/
ئەگەر تۆ لەباتی من بوویتایە لێشت ئەیا و
ئینجا نەت ئەهێشت بچێتەوە بۆ مەکتەبەکەی.
ڕەزا باوکی باوەشی پێدا دەکات دەیەوێت بیهێنێتە سەر سفرەکە
....
ڕەزا/
دەی ..دەی ..باوکەکەی باوکم ! بەقوربانی
کچی خۆمبم.
شیرین/
وازی لێبێنە بابچێ دەم و چاوی بشواو بێ
نانەکەی بخوا.
فرۆ/
من ئیتر قەد ماسی ناخۆم …
شیرین/
لێمان هەڵئەکەویت … باشە هێلکەمان هەیە
بۆت دەکەم.
رەزا/
بەوخوایە وای لەگەڵابکەی ژنەکە.. ئیتر تا
کاتی مەکتەب لەگەڵ خۆما ئەیبەم.
شیرین/
ئەگەر بەیانیش بوو پاش نیوەڕان بیبە …
فرۆ/
وەڵا ئەچم.
ڕەزا/
لەسبەینێوە کچی خۆم ئەبەم …
شیرین/
کورە من خەمی ئاوەکەمە لێ ی ئەترسم ئەگینا
بۆ نایبەی .
ڕەزا/
خەمی ئاوت نەبێ .
شیرین/
دەبیبە .منیش خەمێکم لەکۆڵ ئەبێتەوە . باشترە
بابچم هێلکەو رۆنەکەی بۆ بکەم.
شیرین دایکی فرۆ دەڕوات بۆ ژوورەوە و ڕەزای باوکی باوەش بە فرۆدا
دەکات و ماچی دەکات.

٢٥… شەوە … دەرەوەیە … بازاڕە.
سەرکەوتی باوکی شادە نیشان دەدرێ بەتفەنگێکەوە لە لای دوو ڕیز دوکان هاتوو چۆ دەکا و خەریکی پاسەوانیە.

٢٦… فرۆ و شادە لەماڵەکانەوە ب□□□و□ ک□ناری دەریا دەچن، فرۆ بووکە شووشەکەی لەسەر شانەو شادەیش وێنەیەکی دۆلفینی بەدەستەوەیە… سەرەتا دەنگی فرۆ و شادە لەسەر ئەم دیمەنە هەیە.

فرۆ/

زۆر جوانە شادە گیان، ئەوە لەکوێت بوو؟

شادە/

باوکم بۆی کڕیم.

فرۆ/

ئێ خۆ تۆ ئەزانی من ماسیم چەند خۆش ئەوێ
هەر حەزیش ناکەم خەڵك بیانخوا… بۆ نایذ□ی
بەمن ؟

شادە/

ئاخر باوکم بۆ منی کڕیوە، وتی ئەمە ناوی
هینە… هین .. ئاخ، وەڵا بیرم چووەوە.

فرۆ/

ئەمە باوکی ماسی□کانە ئەو شەوەش لە
تەلەفزیۆن زۆری نیشاندا،هەموو دایك و
باوکەکان.

شادە/

منیش بینیم … باوکم وتی ئەمانە مرۆڤیان
خۆش ئەوێ و زۆر زیرەکن لەژێر ئاوان.

فرۆ/

ئا .. ها .. دیارە لەژێر ئاوەکەیان … بۆیە
ئێمە نایانبینین.

شادە/

ئەی چۆن؟

فرۆ/

دە دەی داوەشێی با شەوێك لام بێ.

شادان/

تۆش کەزی خانم بەرێ با لام بێ.

فرۆ/

ها.. دەی بالات بێ بەس ئاگات لێی بێت،
دەی تۆش ڕەسمەکەم بەرێ.

شادە/

بەخوا تۆ ماسیت زۆر خۆش ئەوێ.

فرۆ وێنەکە دەخاتە ژێر کراس و پانتۆڵی بیجامەکەی و لەسەر ئاوەکە بەچیچکانەوە دائەنیشێ .. دەم و چاوی فرۆ لەژێر ئاوەکەوە نیشان دەدرێ ئاو دەخواتەوە …دواتر بەگوپ ئاو ئەکا بە شادەدا و ئەویش ئەیکا بەشەڕە ئاو لەگەڵیا … قا قاو پێکەنین و هەڵدانی ئاو بۆ یەك تێکەڵ بە جریوەی تەیر و تیر و چۆلەکەی سروشت دەبێت.

٢٧… ڕۆژە … دەرەوەیە … بازاڕە.

شارۆچکەکە نیشان دەدرێ لەگەڵ وێنەی گشتی بازاڕ، پاشان بۆ سەر دوکانی ماسی فرۆشێك … ڕەزا باوکی فرۆ پارەی لێوەردەگرێ.

دوکاندار/

وەزعی ئەمساڵم بەدڵ نییە… ماسییەکان زۆر
جوان نین زۆریشتان لەسەر زیاد کردووین.

ڕەزا/

جا چی لەجێ ی خۆیا ماوە بێقەزابیت !؟
ئەزانی ئەمساڵ قومبەلە چی بەماسی کرد؟
بەدنیایەك بەرتیل و دەست ماچ کردن تا
شوێنێکمان دەست ئەکەوێ،لەولاوە ڕاوچی
قومبەلەیەکی تێ فڕێ ئەیاو ڕیسەکەمان
ئەکاتەوە بەخوری.

دوکاندار/

لەچاو ئەوەشا هەر گرانە…تۆ چیت پێیاوە؟

ڕەزا/

جا خۆ تۆش لەگیرفانی خۆت نامدەیتێ…
دوای لە مشتەری وەریئەگریتەوە.

دوکاندار/

ئەی وایە.

٢٨… شەوە … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی شادەیە.

شادە یاری بە بووکەی فرۆی هاوڕێی دەکات و دایکی دەرئەکەوێت و دێت بۆ لای ....

نەسرین/

کچم پێم وتی عەیبە! بووکەکەی بۆ بەرەوە
وەعد بێت بە باوکت بڵێم بوکێکت بۆ بکڕێ.

شادە/

ئاخر پێم وتی منیش ڕەسمی ماسییە گەورەکەم

داوەتە ئەو ئەمشەو لای بێ … لەڕوم نایەت
لێ ی وەرگرمەوە.
نەسرین/
منیش ناڵێم لێ ی وەرگرەوە.. ئەڵێم بووکەکەی
بۆ ببەرەوەو ڕەسمەکەشی لێوەرمەگرەوە …..
شادە/
باشە بەس کەی بۆم ئەکڕن؟
نەسرین/
هەر باوکت حەرەسانەی وەرگرت پێ ی
ئەکڕم.

…٢٩ شەوە … دەرەوەیە … حەوشەی مال□ی فرۆیە.
ئاسمانی شینی پڕ ئەستێرە نیشان دەدرێ تا دێتە سەر وێنەی دۆلفینێك و پاشان دەستی فرۆ،کە بەوێنەکەوەیە و لەسەر جێگەکەی پاڵکەوتووە بەرامبەر دەمووچاوی گرتویەتی و تەماشای وێنەکە دەکات.
فرۆ/
بەخوا من حەز ناکەم کەس بەچکەکانت بخوا
بەڵام کەس بەقسەم ناکا… توڕە مەبە، من ئیتر
قەت قەت بەچکەی تۆ ناخۆم! من حەز ئەکەم
بۆ خۆیان لە ئاوا هەر یاری بکەن.

…٣٠ ڕۆژە … دەرەوەیە… پۆلی قوتابخانە.
ل□ن□او پ□ل□دا مام□س□تای و□ن□، و□ن□ی□ک□ی ل□س□□ر تەختە ڕەشەکە دروستکردووە و ل□ بەردەمیا وەستاوە.
مامۆستا/
ئادەی فرۆ ئینجا بزانم پرسیارەکەت چی بوو؟
فرۆ/
مامۆستا ئەم ماسییە ناوی چی یە؟ باوکم وتی
نەهەنگە وایە؟
مامۆستا/
ئەبێ نەهەنگ بێ فرۆ گیان!.. تۆ باوکت
ماسیگرەو ئەیزانێ… ئادەی باسەیری بکەم.
فرۆ وێنەی دۆلفینەکە دەدات بە مامۆستاو ئەویش سەیری دەکا و پاش کەمێك تێ ڕامان …..
ئۆو فرۆ … ئەمە نەهەنگ نییە … دۆلفینە
زۆر مر□ق د□ست□.
فر□/

دلـڤـين؟
مامـۆستا/
نا … دۆلـفين .. دۆلـفين زۆريش زيرەكە.
فرۆ/
دۆلـفين …. دۆلـفين كە ناوێكى خۆشە.
مامـۆستا/
ڕاستە …. ئەها منداڵ□ينە فرۆى هاوڕێتان
وێنەيەكى چەند جوانى پێ يە .. ئەمە وێنەى
دۆلـفينە با ئێوەش بزانن.
ڕازاو/
مامـۆستا منيش لە فيلمەكەيا بينيم ، بەس
نەمزانى ناوى چيە.. يارى لەگەڵ مناڵان
ئەكرد.
مامـۆستا/
ناوى دۆلـفينە بيرتان نەچێتەوە.
كەژاڵ/
مامـۆستا منيش لە ئەفلام كارتۆنا بينم لەسەر
ماسيـ□ بچكۆلەكان وبۆقەكانى دەكردەوە.
مامـۆستا/
ڕاستە … دۆلـفين يارمەتى هەموو جۆرە
گيانداريك ئەدا، چونكە زۆر زيرەك و
گوێ ڕايەڵە …ئێوەش حەزئەكەن وابن؟
هەموو قوتابيـەكان/
بەڵێ مامـۆستا......................
مامـۆستا/
دەكەواتە ئەبێ دەرس و دەورى باش بكەنەوە
سەعى زۆر بكەن و يەكتريشتان خۆش بوێ.
لەم كاتـەدا جەرەسى وانە تەواو بوون لێدەدرێ بۆ قوتابييەكان
....
هەموو قوتابييەكان/
بەڵێ بەسەرچاو.
مامـۆستا ئەچێتە دەرەوەو قوتابييەكان هەندێكيان بۆ لاى فرۆ و
هەندێكيشيان جانتا دەدەن بە شانياناو بۆ دەرەوە دەڕۆن.

31… ڕۆژە … دەرەوەيە … حەوشەى قوتابخانە.
حەوشەى قوتابخانەيە و كۆمەڵێ قوتابى يارى دەكەن و دێن ودەچن . فرۆ
دێت و لەحەوشەكەدا چاو بۆ شادە دەگێڕێت… تا ئەو كاتەى شادە

دەبینێ و دەچێت بۆ لای.
فرۆ/
شادە ئەوە وێنەکەیە ئەزانی ناوی چی یە؟
شادە/
ئا ..باوکم پ□ی وتم دیسان بیرم چووەوە.
ناوی چی بوو؟
فرۆ/
با بڕۆین پێت ئەڵێم.
شادە/
نایەم ناوی چی بوو؟
فرۆ/
سا وەڵاهی تانەیەی بۆ ماڵی ئێمە نەوێنەکەت
ئەدەمەوەو نە ناوەکەیشت پێ ئەڵێم.
چۆپی قوتابیەکی قوتابخانەیەو هاوڕێی فرۆ و شادەیە و لەگەڕەک دراوسێیانەو دێت بۆ لایان.
چۆپی/
دەی خێرا بڕۆنەوە خۆتان بگۆڕن و وەرن
بۆ خەت خەتێن.
فرۆ/
باشە .. باش … وتت چی شادە؟
شادە/
دەی با بڕۆین.
فرۆ/
ها ئەوە ڕەسمەکەتە .
شادە/
قەیناکە بۆ خۆت .. با بڕۆین ..چۆپی ئێمە
جارێ نایەین.
بەڕاکردن فرۆ و شادە چۆپی جێ دەهێڵن دەڕۆن ....

٣٢… ڕۆژە … دەرەوەیە … کەناری دەریا.
ڕەزا باوکی فرۆ لە ژێر کەپرێك بە دەرزی و دەزوی تایبەت خەریکی توند کردنەوەی تۆڕی ماسی□کانەو ل□ بەر خۆیەوە گۆرانی دەڵێت تا ئەو کاتەی دەرزی□ک دەچێت بەدەستیا.

٣٣… ڕۆژە … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی فرۆیە.
فرۆ وشادە خەریکی یاری چاوچاوێنەن بەوێنەی دۆلفینەکە، وێنەی دۆلفینەکەیان لەدوور داناوە وخۆشیان تاکە و تاک بەچاویان دەکەن.

واتە دەست بەچاوێکیانەوە دەگرن و سەیری دەکەن وپاشان دەست بەچاوەکەی تریانەوە دەگرن و سەیری دەکەن ،چەند جارێک ئەم یارییە بەخێرای دەکەن کە وێنەی دۆلفینەکە دەبینین واهەست دەکەیت جوڵە دەکات.

شادە/

هەی لەوە دۆلفینەکە یاری ئەکا.

فرۆ/

توخوا یارییەکی خۆش نیە شادە؟

فرۆ بووکەشووشەکەی کەزی خان دەخاتە باوەشی و دەیەوێت بەویش هەمان یاری بکات….

دەی بائەمیش سەیر بکا .

شادە/

تۆ هەموو ماسییەکان و دۆلفینت زۆر
خۆش ئەوێ.

فرۆ/

ئەی چۆن بەس خوابکا لەکەنار دەریاکە
بیبینم یەکسەر شکاتی باوکم و ئەوانی لا
ئەکەم.

شادە/

عەمرت نەمێنێ چۆن مناڵ شکات لە باوکی
خۆی ئەکا؟

فرۆ/

ئەی بۆچی بەچکەکانی ئەو ئەکوژن، منیش
پێ ی ئەڵێم.

شادە/

ئینجا خۆ دۆلفین گوێ ی لەتۆ نا بێ.

فرۆ/

چۆن گوێی لێ نا بێت؟ ئەی مامۆستا نەیووت
زۆر زیرەکە.

شادە/

دەبێنە کەزی خان بە بەمن و خۆشت یاری
بەڕەسمەکەی دۆلفین بکە.

لەم کاتەدا شادە دەست دەبات بۆ لەچکەکەی فرۆ بۆ ئەوەی لە سەری بکاتەوە بەڵام فرۆ نا هێڵێ.

دە ئەم لەچکەش لایە توخوا ! خۆ دایکت
دیار نییە.

فرۆ ناهێڵێ و بەپەلە لەچکەکەی توند دەکاتەوە و دەڕوات بۆ لای گوڵی

ناو سەتڵە فافۆنەکە.
فرۆ/
نا..نا.. نا بێت ، شادە من ئەچم گوڵەکان
ئاو ئەیەم خەریکە سیس ئەبن.
شادە/
تۆ گوڵەکا نیشت خۆشەوێت؟
شادە یاری بەکەزی خان دەکات و فرۆش دەچێت بەلای گوڵەکانی ....

٣٤…شەوە … دەرەوەیە … کەناری دەریا.
مانگەشەوە … ڕەزا باوکی فرۆ تۆڕ هەڵئەداتە ناو ئاوی دەریا ….
ئۆتۆمۆبیلێك لەدوورەوە لایتەکانی دەرئەکەوێ و کامێرا بەرەو ڕووی لایتەکانی دەچێت و پاشتر بۆ سەر خۆری بەیەیانی لەدیمەنی داهاتوودا.

٣٥…ڕۆژە … ناوەوەیە …. ژورێکی مال□ی فرۆیە.
فرۆ خەریکی وێنە کێشانە لە پڕ بووکەکەی کە بەلای دیوارەکەوە پال□ی داوەتەوە دەکەوێت بەسەر دەفتەری وێنەکەیدا، پاشان راستی دەکاتەوە بەپەلە دیسانەوە دەکەوێتەوە بەسەر دەفتەرەکەیدا ، هەر بۆیە فرۆ دەکێشێ بە قاچی بووکەکەیدا.
فرۆ/
دانیشە سەدجارم پێ وتی نا بێ هاروهاجی
بکەی، کەچی هەرشتم لێ تێك ئەیەی!
شیرینی دایکی فرۆ لەم کاتەدا خۆی دەکات بە ژووردا ....
شیرین/
ئەوەچیە دیسان؟
فرۆ/
بەقسەم ناکا !
شیرین/
جا ئەوە گوێی لەچییە کچم..تا بەقسەت بکا.
فرۆ/
ئەی بۆ من بەقسەی تۆ ئەکەم؟
شیرینی دایکی فرۆ دادەنەوێتەوەو ماچی فرۆ دەکات ....
شیرین/
چونکە تۆ عاقڵی و گوێت لەهەموو
شتێکە. دەی هەستە خۆت بگۆڕە و

بابجین بە بازاڕ بەلای باوکت.
فرە/
ئینجا باوکم کوا لە بازاڕە؟لەسەردەریایە.
شیرین/
با عەیار ! بەڵام خۆی وتی سەعات یانزە
لە بازاڕ لای ماسی فرۆشەکە چاوەڕوانتانم.
فرە دەفتەری وێنەو قەڵەمەکانی دەکاتەوە جانتەکەی و دایکیشی کەزی
خان بە دەخاتە لایەکی تر.

٣٦… ڕۆژە … ناوەوەیە … ژورێکی ماڵی شادەیە.
باوکی شادە نووستووە، نەسرینی دایکی چای تێکردووە بیخواتەوە،
شادە لە پەنای دایکیایەتی.
نەسرین/
دایە بەقوربانت بێ، هەر ئێستە هەڵەی
ئەسەنم و پێ ی ئەڵێم بتبا بۆ بازاڕ
بووکە شووشەیەکی وەك خۆت جوان
بۆ تۆ و تەپۆکی چاکیش بۆ شادومانی
برات بکڕێ.
شادە/
دەتوخوا خێراکە ..ئەی شادومان نایەت؟
نەسرین/
باشە باش .. نائەو نایەت لەگەڵتان ئەو
چووە دەرەوە لە کۆڵان یاری ئەکا.
شادە/
ئەبێ خۆشت بێ ی لەگەڵما.
نەسرین/
منی بۆ چییە کچم؟ باوکت خۆی ئەزانێ
شادە/
نەخێر هەر ئەبێ بێیت؟
نەسرین/
ئاخر لەبەر شادومانی برات نابێت بە تەنها
بێت.

٣٧… ڕۆژە … دەرەوەیە… بازاڕە.
بازاڕی گشتی شارۆچکە نیشان دەدرێ، پاشان لەبەر دوکانی ماسی
فرۆشەکەدا فرە ودایکی نیشان دەدرێت چاوەڕوانیان پێوە دیارە و لەم
کاتەدا ڕەزای باوکی فرەش پەیدا دەبێت. فرە لوتی گرتووە و بێزاری

پێوە دیارە کە ماسی□کانی لای ماسی فرۆشەکە دەبینێ..
ڕەزا/
چی یە فرۆ گیان بۆنی ماسیت پێناخۆشە؟
فرۆ/
نەوەڵا گوناحن، ب□خوایە لای دۆلفینەکە
شکاتتان لێ ئەکەم… هەمووی خەتای
تۆیە دەریان ئەهێنی لەئاوەکە.
ڕەزا/
باشە بێ عەقڵ باش.
رەزا پاش سڵاو پارە وەردەگرێت لە ماسی فرۆشەکەو دەیان بژێرێ و هەندێکی دەدات بە دایکی فرۆ.
فرۆ/
پارەمان ناوێ … ماسیەکان مەکوژە گوناحن
ڕەزا/
نا..نا .. کچم، ئێمە بەمە ئەژین و ئەوانیش
گوناح نین ….. تۆ ماچێك بە باوەی خۆت
وا پارەم داوە بە دایە شتی جوانت بۆ بکڕێ
چییە ناتەوێ؟
فرۆ بەسەر ئیشارەتی نەخێر ئەداتەوە بە باوکی و ڕوو دەکات بەودیواو …………………

٣٨… ڕۆژە … دەرەوەیە …. ڕێگای گشتیە.
پیکابێك لە لێخوریندا نیشان دەدرێت شادە و سەرکەوتی باوکی شادە، لەگەڵ دوو نەفەری تردا لە دوای پیکابێك دانیشتوون و دڵیان خۆشە .
٣٩… ڕۆژە … دەرەوەیە … کۆڵا نێك.
فرۆ و دایکی نیشان دەدرێ پێکەوە دێن و دیارە لە بازاڕ گەڕاونەتەوە…………………..
فرۆ/
من ئەچم بۆ لای شادەی ڕەفیقم.
شیرین/
دەبا جارێ بگەینەوە کاولەکە !
فرۆ/
نا .. نا ..من ئەچم بۆ یاری….
شیرین/
باشە ئاگات لە خۆت بێ.
فرۆ ڕائەکا بۆ بەردەرگای ماڵی شادە وشیرینی دایکیشی ڕێگەی خۆی دەگرێ بەرەوماڵەوە.

٤٠… ڕۆژە … دەرەوەيە … بەردەم دەرگای ماڵی شادە.
فرۆ دێتە بەردەرگای ماڵی شادە لەدەرگايان دەدات وپاش كەمێك شادومانی تەمەن ١٠ ساڵی برای شادە دەرگای بۆ دەكاتەوە.
شادومان/
بۆ لای شادە هاتووی؟ لە ماڵ نیە !
فرۆ/
ئەی لە كوێيە؟
شادومان/
لەگەڵ باوكم ڕۆيشتۆتە دەرەوە .
فرۆ/
باشە …. دەی خواحافيز.
فرۆ ڕوو وەردەگێڕێ و بە ڕاكردن دەڕواتەوە ....

٤١… شەوە … دەرەوەيە … سەربانی ماڵی فرۆيە.
فرۆ تەماشای ئەستێرەكان دەكات و لە جێگەكەی خۆيەوە ..دەست بەقژی بووكەكەيدا دەهێنێ.
فرۆ/
ئەزانی كەزی خان دۆلفينەكە زۆر گەورەو
ئازايە؟ ئەگەر بچين بۆ لای پێ ی بڵێين ئيتر
ناهێڵێ باوكيشم ماسي□كان بگرێ.
شيرينی دايكی فرۆ دێت بۆ لای فرۆ دەيەوێت بخەوێ ....
شيرين/
ئەرێ دەبنوو كچم دەبنوو! وا نيوە شەوە.

٤٢… ڕۆژە … دەرەوەيە …كەنار دەريا.
فرۆ بووكە شووشەكەی پێيەو لەكەناری دەريا بەهێمنی دەڕوات لەپڕ بە دەنگی نارنجۆكێك بە ئاگادێتەوە.. لە دوورەوە سێ پياو دەبينێ تەماشای كەنارەكە دەكەن، قاچيان هەڵكردووە و بەرەو ئاوەكە دەچن، فرۆ ئەڕوانێ هيچی تر نابينێ و بەرەو لای ئەوان ڕادەكات.

٤٣… ڕۆژە … دەرەوەيە … كەناری دەريا.
ڕەفيق و عەباس وشيروان لەكەناری ئاوەكەيا وەستان و سەيری ئەو ماسيانە دەكەن كە كەوتونەتە سەر ئاوەكە.
رەفيق/
دەی ، دەی، دەی ..بەقوربانتانبم سەر
ئاوكەون.
شيروان/
ڕەفيق تۆ دوعا بكە گەورەی تيا بێ

عەباس/
بەخوا پێم وانیە گەورەی تیابێ شیروان.
شیروان/
جا تیاشیا نەبێ چی تیایە؟ بۆ هەفتەیەکی
تر.
ڕەفیق/
بەس ئیتر عەباس ناهێنین، دەم ڕەشە ،
دەم ڕەش !
فرۆ لەگەڵ بووکەشووشەکەی بەهەڵەداوان و بە هیلاکی و تەنگە نەفەسی
ئەگاتە لایان و تەماشای ڕووی ئاوەکە دەکات و ماسی□کان ئەبینێ
توڕە دەبێت..
فرۆ/
ئەوە خاڵە ئەو هەموو ماسیەتان بۆ کوشت؟
شیروان/
خاڵە لەدەورت گەڕێ! تۆش حەزت لەماسی□؟
عەباس/
ئا بەشی ئەو میوانە بچکۆلەیەشی لێبەن .
فرۆ/
نەخێر حەزم لێی نییە... عەیب ناکەن ماسیە
بچکۆلەکان ئەکوژن.. بەو خوایە بەدۆلفینەکە
ئەڵێم.
لەم کاتەدا سەیارەیەک لە لەدوورەوە دەرئەکەوێت...
ئەوە پۆلیس هات ئێستە پێیان ئەڵێم.
سەیارەکە نزیك دەکەوێتەوە سۆران و حەسەن دائەبەزن و مەشروب و
چەند کیسەیەکی تر دادەگرن.
شیروان/
دەی مزگێنیم بەرێ بامژدەی خۆشت بەمێ.
سۆران/
ئەی خۆش مژد□ بن.
فرۆ سەیریان دەکات و زۆر بێتاقەت دەبێ و بە تـوورەییەوە
دەڕوات.........................
٤٤... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... کەناری دەریا.
فرۆ کەزی خانی بە باوەشەوەیەو بەبێاقەتی و کزی بە کەناری
ئاوەکەدا دەڕوات وبیر دەکا تەوە (مۆنۆلۆجی ناوەکی).
فرۆ/
عەمری نەمێنێ کەزی خانیش، نازانێ

دوو قسەبکا… ئەگینا هەر خۆیم ئەنارد
بۆلای دۆلفینەکەو هەمووشتێکی تێبگەیانایە.
پاش کەمێك ڕۆیشتن …. لەپڕێکا فرۆهەڵوێستەیەك دەکات وبەپەلە بەرەو ڕووی دیوی شارۆچکەکە و بۆ ماڵەوە ڕادەکات.
٤٥… ڕۆژە … دەرەوەیە … رێگەوبان.
لەچەند شوێنێکی جیاواز فرۆ نیشان دەدرێ زۆر بە پەلە ڕادەکات تا دەگاتەوە ماڵی خۆیان و بەپەلە خۆی دەکات بە ژووردا.

٤٦ …. رۆژە … ناوەوەیە … ژورێکی ماڵی فرۆیە.
فرۆ لاپەڕەیەك لە ناوەڕاستی دەفتەرەکەی دەکاتەوەو لەگەڵ قەڵەمێکی رەساسدا دەردەهێنێ لە جانتاکەی و دەست دەکات بەنوسین لەسەر پەڕەکە.
فرۆ/
دۆلفین گیان.. بە ماسی□کان بڵێ با لێرە
بڕۆن…. باوکم و ئەو پیاوە ناشرینانە
ئەیانکوژن… باشە.
فرۆ نامەکە قەد دەکات ودەیپێچێتەوە دەیخاتە ژێر جلی بووکەکەی و دەستی بووکەکەی دەخاتە سەر نامەکە ولە باوەشی دەنێ و بە پەلە لەماڵ دەچێتە دەرەوە.

٤٧… رۆژە … دەرەوەیە … کەنار دەریا.
فرۆ لە دوورەوە دەبینرێ بەڕاکردن بەرەو ڕووی کەناری دەریاکە دێت تا دەگاتە لای ئاوەکە.
فرۆ/
کەزی گیان ئەزانم لەهەموو شتێك تێئەگەی
ئەم نامەیەم بۆ بەرە دەستی دۆلفینە گەورەکە
باشە بەقوربان.
فرۆ ماچی بووکەکەی دەکات و دەست بەسەروو قژیا دەهێنێ و لە ئامێزی دەگرێت ……….
ئەگەر ئەوێ خۆش بوو لای ئەوان بمێنەوە
خەمی منت نەبێ، من شادانم لەگەڵایا.
فرۆ کەزی خان دەبات کەم کەم دەچێتە ئاوەکە تا دەگاتە ئەژنۆی و کەزی خان دەخاتە سەر ئاوەکە .
ئاگات لەخۆت بێت خەفەت نەخۆی.
ئاوەکە کەزی دوور دەخاتەوە و فرۆ،بای بای بۆ ئەکات بەگریانەوە ..…………………
کەزی گیان .. خواحافیز..کەزی گیان.

٤٨… شەوە … دەرەوەیە … سەکۆی حەوشەی ماڵی فرۆ.
دایك و باوکی فرۆ دانیشتوون ،قۆری پیاڵەیان لەلاوەیەو چا دەخۆنەوە و فرۆش لە لایەنەوە پاڵکەوتووە. ڕەزا باوکی دەست لە ناوچەوانی فرۆ دەدات.

ڕەزا/

ئەوە بۆ وا بێتاقەتی فرۆ گیان؟ خۆ شوکور
گەرمیش نیت تا بڵێم تات هەیە.

فرۆ/

نا .. نا.. نەخۆشنیم.

شیرین/

لەوە ئەچێ لەگەڵ بووکەکەی شەڕی کرد بێ.

ڕەزا/

دەهەستە باوانم وەرە لای باوکی خۆتەوە ..
سبەی هەر لەمەکتەب هاتیتەوە لەگەڵ خۆما
ئەتبەم… باشە ..خۆم یەمەوە بەشوێنتا.

فرۆ/

باشە یەم ، بەس نابێ ماسی بگری..

ڕەزا/

نا، کچم .. با بێی ئەوسا تێئەگەی ماسی گرتن
چەند خۆشە.

فرۆ/

نا..نا.. ماسیەکانیش حەز ئەکەن بژین.

ڕەزا/

وەڵا تەواومان کرد… تازە وا خەڵك
خەریکن فێری ماسی خواردن ئەبن
دادە فرۆش لێمانی مەنع ئەکا.

شیرین/

ئەرێ فرۆ عەجایب کەزی خانت پێ نییە؟
دیارە شەڕتان بووە.
فرۆ هەڵدەسێ و دەڕوات ....

فرۆ/

من ئەچم ئەخەوم .

٤٩… ڕۆژە … دەرەوەیە … حەوشەی قوتابخانەیە.
فرۆ و شادە پێکەوەن لەحەوشەی قوتابخانە ....

شادە/

ئەی چۆن؟ بووکێکی بۆ کڕیم بەقەدەر

کەزی خان ئەبێ ناوی بنێم چی؟
فرۆ/
من زۆر بیری کەزی خان ئەکەم، ئێستە
ئەو لای دۆلفینەکەیە ئیتر نایەتەوە، دیارە
ئەوێ خۆشترە.
شادە/
باوکم قەڵەمی ڕەنگاو ڕەنگیشی بۆ کڕیم
لەوەی کوڕەکەی مامۆستا.
فرۆ/
بووکەکەت ناوبنێ کەزی خان..دەی توخوا.
شادە/
ئاخر نابێت! دوای ئەبێ بەهی تۆ.

۵۰… ڕۆژە … دەرەوەیە … کۆڵان.
فرۆ لارە لارو بەبێتاقەتی ، جانتاکەی قوتابخانەی داوە بەلایەکی شانیاو گەیشتۆتە کۆڵانی خۆیان وپاشان دەگاتە بەردەرگاکەیان پاڵی پێوەدەنێت و ودەیکاتەوەو دەچێتە ژوورێ.

۵۱ … ڕۆژە … ناوەوەیە … ژورێکی مال□ی فرۆ.
فرۆ تازە لە خۆگۆڕین دەبێتەوە ئەچێ بە دیار کەنتۆرەکەوە دائەنیشێ و دایکی دێتە ژوورەوە.
شیرین/
ئەوە چی ئەکەی لەوێ؟ تۆ پێم ناڵێی بێتاقەتی
چیت؟ من کەزی خانت بۆ دەربێنم ..درەنگە
ئێستە باوکت دێتەوە بەشوێنتا.
فرۆ/
کەزی خان لێرە نییە.
شیرین/
ئەها ! ئەی داوتە بەکێ؟
فرۆ/
نەمماوە بەکەس ! ڕۆیشت بۆ لای دۆلفینە
گەورەکە.
شیرین/
کچێ کێ هەڵئەخەڵ□ تێنی؟ بووکەشووشە بۆ
کوێ ئەچێ، پێم بڵێ چیت لێکرد؟ ……..
ونتنەکرد بێ؟.
فرۆ/

بەخوا بەڕاستمە.
شیرین/
دەی ڕۆڵە ملت شکێ ! خوا ئەزانێ لە کوێ
لێت بەجێ ماوە هەی قنگ لێکەوتوو.
فرۆ/
تۆ باوەڕم پێناکەی !
شیرین/
وەرە زەهرەکەت بخۆ تا باوکت نەهاتۆتەوە.
فرۆ/
هیچم بۆ ناخورێت لەفەم لە مەکتەب خوارد.
شیرینی دایکی فرۆ دەچێتە دەرەوە و فرۆش لە کەنتۆرەکەدا لە ژێر جلەکانیەوە وێنەی دۆلفینەکە دەردەهێنێ تەماشای دەکات.
توخوا ئاگات لەکەزی خان بێت.
مـــاچی وێنەکە دەکـــات و دەیخـــاتەوە جێگەی خۆی لە کەنتۆرەکەدا
....

٥٢ … ڕۆژە … ناوەوەیە … ڕارەوی ماڵی فرۆیە.
فـــرۆ دەبینـــرێ لەســـەر دیـــواری ڕارەوەکە چەنـــد وێنەی ماســـی و بووکەشووشەی نەخشاندووە سەرقاڵی وێنە کردنە، لەم کاتەدا گوێی لە دەنگی ڕەزای باوکی دەبێت کە بانگی دەکات.
دەنگی ڕەزا/
فرۆباوکەکەم …فرۆ وەرە با بڕۆین کچەکەم.

٥٣ … ڕۆژە … دەرەوەیە … کەناری دەریایە.
فـــرۆ و بـــاوکی لەژێـــر کەپـــرەکەدا دانیشتـــوون،ڕەزا ســـەرقاڵی توندکردنەوەی تۆڕی ماسیگرتنە ،فرۆش هەڵماقۆ بە چەند بەردێك دەکات بە بێتاقەتی. مام فایەقی ماسیگر دێت بۆ لایان.
مام فایەق/
چۆنی کچە بچکۆل .. ئەوە گێلە گێلی چیتە
ڕەزا لەم ناوە.
رەزا/
ئای بەخێر بێی مام فایەق! وەڵا ئەم تۆڕانە
توند ئەکەمەوە.
مام فایەق/
جا بۆچی باشە؟
رەزا/
ئەی خۆ ئاو لەبێژنگ ناکەم مام فایەق هەر

بۆ ماسیگرتن نییە؟
مام فایەق/
کوڕم خۆت بێئەقڵ مەکە،سەیرانگەڕل□ ئێورەوە
لەم ناوە زرم و کوتیانە ، بەخوا گەراشیان بۆ
نەهێشتوویتەوە نەك ماسی.
رەزا/
جا بەملی شکاویان شوێنیان نەدۆزیوەتەوە
ئێرە نەبێ ، ئەی نیازی چیت هەیە؟
مام فایەق/
رەزا ئەگەربێی لەگەڵما ب□ بەلەمە کە ئەچینە قوڵایی.
ڕەزا/
دەی وەڵا هەزار جار …هەر ئێستە ئەمانە توند
دەکەمەوە و نوێژێ ئەکەم و ئەچین..ئەم تۆڕەش
ئەهێنم.
مام فایەق/
ئەی ئەو کچە بۆ کوێ ئەهێنی؟
ڕەزا/
نا ..نا .. نایهێنم هەر بەفڕکانێك ئەیبەمەوە.
مام فایەق/
دەی باشە چاوەڕێتم ..جاری خواحافیز.

٥٤…رۆژە .. دەرەوەیە … کۆڵان.
شادە لەدەرەوە ل□ ک□□□انە و زۆر بەدڵخۆشییەوە بووکەکەی نیشانی منداڵانی گەڕەك دەدات ….

٥٥…ڕۆژە … دەرەوەیە … کەناری دەریایە ….گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی ٥٣.
فرۆ و باوکی لە ژێر کەپرەکەدا دانیشتوون. باوکی بەدەرزییەکەی دەستی بەردەوامە لە توند کردنەوەی داوەکان.
فرۆ/
باوکە گیان مەچۆ بۆ قوڵایی.
ڕەزا/
بۆ فرۆ گیان؟
فرۆ/
ئاخر ڕەنگە دۆلفینە گەورەکە بتانخوا.
ڕەزا/
کچم ئێرە دۆلفینی لێ نییە.

فرۆ/
بالێیەتی باوكە گیان … دەتخوا با بێم.
ڕەزا/
بۆ كوێ دێی چەتیو؟
لەم كاتـەدا دەرزییەكە دەچێت بەدەستیا و توڕە دەبێت ....

ئەها ماڵم بەقوڕ گرتی كەچەنەبازی ..
خۆم زۆر دڵمخۆشە، هەر لەجەنەبازی
تۆ و دەرزیم كەمە.
توڕە دەبێت و تۆڕەكە فڕێ دەدات..
ئا لەو تورەكەیەی قەد كۆڵەكەكە ئەو
مقەستەم بۆ دەربێنە.
فرۆ/
تۆڕەكان ئەبڕی و ئیتر ماسی ناگری؟
ڕەزا/
ژەهری مار ئەكەم وئەیكەم بەچاوی تۆیا
هەر لە سیك و سەوای خۆت ناكەوی …
هەرچەند تۆ ئەهێنم بۆ ئێرە ئەبێ توشی
بەزمێببم.
فرۆ مقەستەكە لە تـوورەكەكە دەر دەكات و دەیهێنێ بۆ باوكی ....

فرۆ/
ئینجا خەتای من چییە؟

ڕەزا/
پێ و قدومت ش□□ ش□□.

ڕەزای باوكی مقەستەكەی لێوەر دەگرێ و داوی تۆڕەكە دەبرێ وبەئیشارەت مقەستەكەی دەداد□و□ هەڵی بگرێتەوە..پاش كەمێك پێڵاو سەرپێ دەكات و دەڕوا..
فرۆ/
باوكە بڕۆینەوە؟
ڕەزا/
نا نەعلەتی ئەچم دەستنوێژێ ئەگرم و
دواتر دەتبەمەوە.

٥٦… ڕۆژە … دەرەوەیە … كەناری دەریا.
ڕەزا باوكی فرۆ لە جێگەیەكی تری كەنار دەریاكە دەستنوێژ دەگرێ

....

٥٧... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... ژێر کەپری کەنار دەریا.

فرۆ هەر سەیری تۆڕی ماسیگرتنەکە دەکات و لێی ورد دەبێتەوە بیر دەکات.............. .

مۆنۆلۆژی فرۆ/

خۆ لەقوڵایشا وازیان لێ ناهێنن ..دەی

شەرت بێ نەهێڵم بچن ..

فر□ ئەچێ مقەستەکە ل□ ت□ورەکەکە دەرئەهێنێ وتۆڕی ماسیگرتنەکە ک□ باوکی ئامادەی کردووە،

دەستئەکات بەبڕین لەت و پەت کردنی . باوکی پاش کەمێك دێتەوە کە پڕپۆڵی تۆڕەکەی ئ□ بینێ دەمارگیر ئ□ بێت.

ڕەزا/

ئەوە بۆ واتکرد هەی بەچکە سەگ؟ ئاخر

تۆ ڕزق بەچاوتەوەیە هەی نان و دۆ بڕ.

ڕەزای باوکی زۆر ب□ت□و□□یی و دەمارگیرییەوە دەچێت بۆ فرۆ ....

فرۆ/

باوکە گیان ... توخوا .. توخوا..

ڕەزای باوکی بۆی دەچێت بە هەردوو ناو لەپی ئەکێشێ بە هەردوو گوێچکەیا ... فرۆ قیژەیەك دەکات و چاوی لێك دەنێ و ئەکەوێ و وێنە لەچاوی فرۆوە نامێنێ و کادر ڕەش د□ بێت.

٥٨ ... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... کۆمەڵێ جێگەیە رێگە و بان.

کۆمەڵێك دار نیشان دەدرێ لە بینینی ژێرەوە و پاشان دەچێتە سەر خەتی جادە بە ڕۆیشتنەوە تا دەگاتە گڵۆپی خەتی سەقفی ڕارەوێکی خەستەخانە بە ڕۆیشتنەوەو نیشاندانی تایەی نەقالەیەك بە ڕۆیشتنەوە لە کۆتایدا جەستەی فرۆ دەخرێتە سەر قەر□و□□ی□کی خەستەخانە.

٥٩ ... شەوە ... ناوەوەیە ... حەوشەی ماڵی شادەیە.

شادەو دایکی و شادومان لە حەوشە دانیشتوون تەماشای تیقی دەکەن ....

شادە/

دایکە تۆ بڵێی فرۆ چاك بێتەوە؟

نەسرین/

بەخوا کچم بڵێم چی؟ نەدکتۆر هیچی

وتوەو نە خۆشی زمانی هەیە قس□ بکا.

شادومان کەناڵی تەلەفیزیۆنەکە بە کۆنترۆڵێ دەگۆڕێ و لە

تیڤییەکەدا ئیسعافێك نیشان دەدرێ لە شەقامێکی شار دەڕوات.

٦٠ ... ڕۆژە ... ناوەوەیە ... نەخۆشخانەیە.

فرۆ لەسەر قەرەوێڵەیەکی نەخۆشخانە ڕاکشاوەو، باوکی دکتۆرەکەی بۆ ئەهێنێ ... پەشۆکاوی پێوە دیارە .. دایکی فرۆ واقی وڕماوە.

ڕەزا/

ئەوەتا کاك دکتۆر گیان چاوی هەڵهێناوە.

دکتۆر فەحسی فرۆ دەکات ، بەتایبەتی گوێکانی ....

بەساقەوبم کاك دکتۆر گیان ......

شیرینی دایکی فرۆ واقی وڕماوەو لەپڕێکا ئەداتە پڕمەی گریان ..

فرۆ نوزە دەنگی دێت و دەڵێت.

فرۆ/

دەمەگری دەی ... ئەگەر بگری من ئەمرم.

دکتۆر/

هەست بەچی ئەکەی کچی باش؟ قسەم بۆ بکە.

ڕەزا/

دەی باوە گیان قسەی بۆ بکە ... کاك دکتۆر

پرسیارت لێ ئەکات.

فرۆ هەر چاو دەگێڕێ و حاڵی نابێت .... دکتۆر ئەشڵەژێ کە فرۆ وا دەبینێ ....

دەی باوە گیان ، قسەیەك بکە.

فرۆ/

ئەوە بۆ دەمتان ئەجوڵێ و دەنگتان نایەت؟

ڕەزا کەمێك سڕ ئەبێ و بەدەنگی بەرز ئەگری و هاواری لێ بەرز دەبێتەوە............. ..

ڕەزا/

ئەی باوکە ڕۆۆ........... ..

٦١... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... حەوشەی ماڵی شادەیە.

نەسرینی دایکی شادە لە حەوشەکەیان گسک دەدات و شادە بە غەمبارییەوە دێت بۆ لای و دەست دەکات بەپرسیار کردن.

شادە/

دایە فرۆ بەچی چاك ئەبێتەوە؟

نەسرین/

خوا ڕەحمی پێ بکات ...

شادە/

یەعنی ئیتر گوێ ی لەهیچ نابێ؟

نەسرین/
نا … ئیشەڵا بیبەن سەر نزرگەی پیاو
چاکان و مەولوی بۆ قەراربەن، خوای
گەورە ڕەحمی پێ ئەکا.

٦٢… ڕۆژە … ناوەوەیە … ژووری دکتۆرە.
ڕەزای باوکی فرۆ ل□ بەردەمی دکتۆرا وەستاوەو دکتۆر قسەی بۆ دەکات
....
دکتۆر/
حاڵەتەکەی پێ ی ئەوترێت ئۆتایتس میدیا،
لۆسینگ هێرینگ واتە لەکیسچوونی بیستن.
بە بوورا نەوەکەیا گومانی ئەمەم لێ ئەکرد.
ڕەزا/
ئەی چارە دکتۆر گیان.
دکتۆر/
گرنگ ئەوەیە وریا یبن …. ئاگاتان لێی بێت
چونکە بۆماوەیەك باری دەرونی خراپ ئ□ بێ.

٦٣ … شەوە … دەرەوەیە … بەردەم نەخۆشخانە.
خەڵکێکی زۆر ل□ بەردەم نەخۆشخانە وەستاون لەم کاتەدا لورەی ئیسعاف
دێت ....

٦٤… شەوە … ناوەوەیە … نەخۆشخانەیە.
فرۆ دەموچاوی ناوە بە شووشەی پەنجەرەکەوە و ئیسعافێك ل□ دەرەوە
دەبینێ لەسەر شەقامەکە دێت بۆ نەخۆشخانە بەخێرای و گڵ□ پەکانی
هەڵگردوەو دیارە نەخۆشی خەتەری پێیە، بەڵام هیچ دەنگێک لای فرۆ
نیەو نایبیستێ. لەم کاتەدا ڕەزای باوکی دێتە ژوورێ و لە
کیسەیەکدا کەبابی تێدایە دەری دەهێنێ.
ڕەزا/
بابیهێنم کەباب بخوا.
شیرین/
واتلێنەکردایە… تازە کەبابی بۆ چییە؟
رەزای باوکی دەچێت و ل□ پشتەوە دەست لە شانی دەدات و بەرەو سەر
قەرەوێڵەکەی ئەهێنێ.
فرۆ/
باوکە جاران بەدەنگی ئیسعاف زۆر
ئیزعاج ئەبووم، بەس ئێستە گوێم
لێ ی نییە.

بـاوکی دەگـری و دکتۆر دێتە ژوورێ و دایـک و بـاوکی فـرۆ لەبەری هەڵدەسن...............

ڕەزا/

فەرموو کاك دکتۆر.

دکتۆر/

خوێنەواری هەیە؟

ڕەزا/

بەڵێ وا دەرئەچێ بۆ سێ.

دکتۆر/

ئەبێ لە ڕاپۆرتی پ□ل□یسدا بەجۆرێك
تاوانبار بکرێ ی کە سزایەکی زۆر
قورست بەرکەوێ.

شیرین/

توخوا دکتۆرگیان فریامانکەوە،هەر ئەم
سەرچاوەی بژێویمانە با سجن نەکرێ.

دکتۆر/

ئاخر بەهەموو کەسێکیش ئەڵێن باوك..
توخوا تۆ باوکی ؟ کەس دەستی ئەچێتە
دوژمنی خۆشی وای لێبکا؟ تۆ دڕندەی.

فرۆ/

دایکە ئەوە ئەڵێ چی ؟

٦٥ .... رۆژە ... دەرەوەیە ... کەناری دەریا .

لە کەنار دەریا کەپر و بەلەمەکەی ڕەزای باوکی فرۆ نیشان دەدرێت ... ڕەزا لە کەناری ئاوەکە دانیشتووە هەردوو دەستی ناوەتە بەر ئەژنۆی و تەماشای ئاوەکە دەکات .... لەپڕ ڕەزا واهەست دەکا گوێی لەدەست دابێت، ڕادەچڵەکێ و گوێی لە هیچ نییە و دەست دەبات بۆ گوێی دەنگی ئاو و تەیرو تیرو سروشتی بۆ دەگەڕێتەوە و دەست دەکات بەگریان.

٦٦... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... بەر دەرگای ماڵی فرۆیە.

شیرین دایکی فرۆ لەناو دەرگاداو، نەسرین دایکی شادە لەبەردەگا وەستاون قسە دەکەن......

نەسرین/

ئەرەوەڵا .... من ئەڵێم مەولویەکی بۆ
قەراربەو ئیشەڵا بەو دەنگی قورئان و
دەفە گوێ ی ئەکرێتەوە.

شیرین/

جا تۆ بڵ▯ی وا بێ؟ خۆ منیش عەقیدەم
زۆر پێیەتی.
نەسرین/
ئیشەڵا خوا ڕەحمی پێئەکاو بەقسەی من
ئەکەی هیچ سێ و دووی لێ مەکە.
شیرین/
دەی هانام بەدەمت!
نەسرین/
ئەبێ ئێستە وەزعت چۆن بێ وەیش بمرم
یاخوا.
شیرین/
ئەبێ چۆنبم؟ بەخوا هەر ئەوەیە گڕناگرم.
نەسرین/
دەی تەحەمولت بێ ئیشەڵا گوێی ئەکرێتەوە.
شیرین/
خوا چاکت بۆ بکا یاخوا … جەرگت نەسوتێ.
نەسرین/
توخوا شادەم بۆ بانگ ناکەی زەحمەت نەبێ.

٦٧ … ڕۆژە … دەرەوەیە… ماڵی فرۆیە.
فرۆ و شادە لە لای سەتڵە گوڵەکەی فرۆوە دانیشتوون … فرۆ وێنەی دۆلفینەکەی پێیەو شادانیش ماجیکێکی بەدەستەوەیە و چەند پەڕەیەکی نووسراوی ل▯ بەردەمایە.
دەنگی شیرین/
شادە گیان وەرە دایکت بانگت ئەکا.
شادە/
باشە باش ! وا ئێستە یەم.
شادە بە ماجیکەکەی دەستی لەسەر پەڕەیەکیان بۆفرۆ دەنووسێ(دایکم هاتووە بەشوێنما.. جارێ ئەڕۆم … خواحافیز). نیشانی فرۆی دەدات و ئەویش دەیخوێنێتەوە.
فرۆ/
خواحافیز شادە.
شادە بووکەکەی هەڵدەگرێ و دەڕۆن و فرۆش هەڵدەسێ و دەڕوات لەگەڵی................

٦٨… شەوە …. دەرەوەیە … سەکۆی ماڵی فرۆ.
ڕەزای باوکی فرۆ دەیەوێ بە ئیشارەت فرۆ لە شتێك تێبگەیەنێ، دەستی

کردووە بە جوڵەی دەستی.
شیرین/
ئەوە ئەتەوێ پێ ی بڵێ ی چی؟
ڕەزا/
هاتووە بەخەیاڵما پێ ی بڵێم ئیتر واز لە
ماسیگرتن ئەهێنم.
شیرین/
دەی ئینجا بمانکوژە لەبرسا ! ماسی ناگری
ئەی چی ئەکەی؟
ڕەزا/
هەر ئیشێکی تر بێ.
فرۆ/
ئەوە باسی چی ئەکەن ، دڵم تەقی بۆم
بنووسن لەسەر پەڕەیەك.
شیرینی دایکی فرۆ بە ئیشارەت پێ ی دەڵێت هیچ ....
شیرین/
رەزا ئەوەندە ل□ بەر چاویا قسەمەکە، خۆی
دڵی سەغڵەتەو لێشمان تێ ناگات خراپتر
ئ□ بێ.
ڕەزا/
باشە باش.
شیرین/
ئیشەکەی خۆشت بکە، ئیشەڵا بەیانی
مەولوەکە ئەکەم وئەمیش گوێی ئەکرێتەوە.

٦٩... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... کۆڵانی ماڵی فرۆیە.
چەند ژنێکی عەبا بەسەر و لەچک بەسەر ، خۆیان دەکەن بە ماڵی فرۆدا ....

٧٠... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... حەوشەی ماڵی فرۆیە.
کۆمەڵێك ژن لە حەوشەی ماڵی فرۆ دانیشتوون ...شیرینی دایکی لای ژنێکەوەیە قورئان دەخوێنێ بەسەر فرۆدا، فرۆش لەبەردەمیا دانیشتووە ... فرۆ هەر دیقەتی ژنەکان ئەدا تا دەست دەکرێ بەدەف لێدان و مناجاتی مەولوو گەرم دەبێت ... فرۆ وردە وردە لە ناو سەرقاڵی ژنەکاندا بەزکر و گوڵاو پرژاندن و تقوسی دینیەوە خۆی دەدزێتەوەو دەچێتە دەرەوە.
٧١ ... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... کۆڵانێکە.

ک□ا نێکە پیاوێك نیشان دەدرێ مریشکێکی کوردی وکێردێکی پێیە دەیەوێت سەری ببڕێ، لەم کاتەدا فرۆش لە پشتی کابراوە دەر دەکەوێت و نزیك دەبێتەوە ، کابرا بە کێردەکەی دەستی سەری مریشکەکە لێدەکاتەوە و فرۆ بەتەواوی نزیک دەبێتەوە و مریشکەکە دەبینێ هەڵدەبەزێتەوە ....لای فرۆ و لە خەیاڵیدا وێنەی ماسی□کانی دێتە بەرچاو کە لە ئاو دەری□د□هێن و دەیانکوژن واتە تێکەڵکردنی هەردوو وێنەی مریشك و ماسی کاتێك لە ژیان دەسڕێنرێنەوە پاشان بەخێرایی و بە توووڕەیی دەڕوات.

٧٢ ... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... سەرشەقامێکە.
پیکابێك وەستاوەو ماسی دەفرۆشێت و خەریکی ماسی چاك کردنە بۆ مشتەری□□ك و فرۆ دێتە لایان.
فرۆ/
ئەرێ ماسی کوژتن بەس نییە؟
ماسیفرۆش تەنها دەمی دەجوڵێتەوە و بەدەست ئیشارەتی بۆ دەکات بڕوات ، فرۆش کەمێك دەچێتە ئەو لاوەو پاشان بە خێرایی دەڕوات.
ئەبێت ئەم ناشرینە بڵێ چی؟

٧٣ ... ڕۆژە ... ناوەوەیە ... حەوشەی مال□ی فرۆ ، گەڕانەوە بۆ دیمەنی ٧٠.
بەشێکی تری مەولودەکە نیشان دەدرێت و زیاتر گەرمی پێوە دیارە ....

٧٤ ... ڕۆژە ... دەرەوەیە ... زەوی□□کی پانی نزیك شارۆچکە.
پیاوێکی قات لەبەر لەسەیارەیەکی لاندگرۆزەر دادەبەزێ و چەند پۆلیسێك بەدوایدا خۆیان هەڵدەدەنە خوارێ .... پیاوەکە بە هێمنی دەڕوات و پۆلیسەکان بەدوایەوە ... فرۆ بەدیان دەکات و یەکسەر بەرەو پیاوە قات لەبەرەکە دەچێت .
فرۆ/
ئەو پیاوانە و باوکم هەموو ماسی□کانیان
کوشت و لە ئاویان دەرهێنان.
کابرا/
بەڕاست منیش حەزم لە ماسی□ وەڵا .
فرۆ/
من نازانم تۆ چی ئەڵێی،گوێم لێت نییە.
پۆلیسێك بە دەست فرۆ دور دەخاتەوەو پاڵێکی پێوە دەنێت ، پۆلیسێکی ترخەریتەیەکی گەورە دەکاتەوەو دەیباتە بەردەم کابرای شیک پۆش.
کابرا/

من لە چیام و ئەوەش خەمی چییەتی؟.
فرۆ کە پاڵەکەی پێوە دەنێن کەوتووە و هەڵدەسێت□و□ □ا دەکات ....

٧٥ …. رۆژە … دەرەوەیە …. حەوشەی مـــاڵی فـــرۆیە. گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی ٧٣.
بەشێکی تری مەولودەکە نیشان دەدرێ کە شیرینی دایکی فرۆ بە تەواوی چۆتە دونیای جەزبەوەو جوڵە بە سەر و قژی دەکات بە گەرمی لەگەڵ دەنگی دەف و مناجاتەکە.

٧٦ … ڕۆژە … دەرەوەیە …. کەنار دەریا.
فرۆ دێتە کادرەوە لە نزیک کەناری دەریایە و لەچکەکەی سەری شل بۆتەوە و ڕادەکات بۆ لای ئاوەکە ،دەنگی موناجات و دەف لەسەر ئەم دیمەنە هەیە.

٧٧… ڕۆژە … دەرەوەیە …. حەوشەی ماڵی فرۆ. گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی ٧٥.
مەولودەکە بەردەوامە و سەربادان لە لایەن ژنانەوە دروست بووەو لە زیکرکردندان و ڕیتم بەرەو خێرایی دەڕوات.

٧٨… رۆژە … دەرەوەیە … کەنار دەریایە.
فرۆ لەڕاکردن بەردەوامەو بەتەواوی نزیک بۆتەوە لە ئاوەکەو خۆی دەکات بەناو ئاوەکەداولەچکەکەی سەری کە زۆر شل بۆتەوە لەسەری دادەکەنێ و فڕێـــی دەداتە ســـەر ئـــاوەکەو، قـــژی فـــرۆ بەتەواوی دەردەکەوێت کە ئەو قژە درێژەی دیمەنی سەرەتای نەماوەو هەمووی دیارە بە مقەست هەڵپاچراوە زۆر کورت بۆتەوە…. فرۆ زیاتر بۆ ناو قوڵایی ئاوەکە دەڕوات.

٧٩… ڕۆژە … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی فرۆیە. گەڕانەوەیە بۆ دیمەنی ٧٧.
مەولودەکە زۆر ریتمی خێرایەو جوڵەی دەروێشی زۆری پێوە دیارەو دەف زۆر بەهێزە وبە گەرمی لێدەدرێ.جوڵەی سەرو قژی دایکی فرۆ زۆر خێرایە

٨٠… ڕۆژە …. دەرەوەیە … کەناری دەریایە.
دەنگی مەولودەکە لەسەر وێنەی ئەم دیمەنانەیەو فرۆ لە قوڵایی ئاوەکە دەبینرێ بەقژی هەڵپاچراوەو وردە وردە نوقم دەبێت و ژێر ئاو دەکەوێت و پاشان لەچکەکەی فرۆ بەسەر ئاوەکەوە دەبینرێ و گوێمان لەدەنگی فرۆ دەبێت.

دەنگی فرێ/
خۆ کەس بەقسەم ناکا! شەرتبێ بچم لای
دەلفینە گەورەکە شکات لە هەمووتان بکەم.

٨١ … ڕۆژە … دەرەوەیە … حەوشەی ماڵی فرێیە.
شادە بووکەکەی لە باوەشدایەو لای سەتڵە گوڵەکەی فرێیە وچامە ئاوی پێیەو ئاوی گوڵی سەتڵەکە دەدات.
شادە/
بووکە جوانەکەم ناوەکەت ئەگۆڕم
ئیتر من پێت ئەڵێم فرێ خان.
شادە بووکەشووشەکەی ماچ دەکات و لە باوەشی دەگرێت و پاشان پێکەوە بۆنی گوڵەکانی سەتڵەکە دەکەن .

کۆتایی.

بەندەر فەیلی و کۆماری دیکتاتۆر.. ئاراس سەعید

زیندان تیمایەکی دابڕاو نییە لەنێو بەرهەمەکانی «بەختیار عەلی»دا. لە بەشێک لە بەرهەمەکانیدا، جوگرافیای کارکردنی لە زیندانەوە دەگوازێتەوە بۆ پانتاییەکی فراوانتر. دەکرێت «دونیای زیندان و دەرەوەی زیندان» لە ڕۆمانەکانی بەختیار عەلیدا، بەمانایی «دونیای سیستەم و دەرەوەی سیستەم» شرۆڤە بکەین. بەو مانایەی، زۆرجار دەسەڵات جوگرافیای خۆی لە ڕێگەی سیستماتیککردنی دەرەوەی زیندانەوە درێژ دەکاتەوە. ئەگەر بڕوانینە بەشێک لە بەرهەمەکانی نووسەر، دەتوانین وێنایی ئەو هێڵە تەریبە بکەین کە لە نێوان زیندان و دەرەوەی زینداندا هەیە. بۆ نمونە: «جەمشید خان» لە زیندانەوە با لەگەڵ خۆیدا دەیبات، بۆ جوگرافیاییەکی فراوانتر. شاری دەلاوار لە ڕۆمانی «هەورەکانی دانیال»دا ژیارێکە لەسەر زیندانییەک بوونیاد دەنرێت. وەلێ نووسەر لە «ڕۆمانی بەندەر فەیلی»دا، ڕاستەوخۆ لە زیندانەوە دەست پێدەکات. ئەوەی لە ڕۆمانەکەدا درێژ دەبێتەوە، پانتایی ئەو زیندانەیە کەی کۆمەڵگەی

تە دەخزێندرێت. بەو مانایەی دەسەڵات جوگرافیای خۆی دەگوازێتەوە بۆ سیستماتیککردنی کەی ژیان. لێرەوە «دنیای زیندان و دەرەوەی زیندان، دیلێتی و ئازادبوون» ئەو هێڵە تەریبەیە، کە بەندەر فەیلی ناتوانێت لە یەکدییان جودا بکاتەوە. ئەمەش هۆکارێکە بەدرێژایی تێکستەکە خوێنەر بەدوای ئەو پرسەدا پەلکێش بکات، کە ئازادی مانای چییە؟

...

ئەگەر قوڵترین پنتی ئەم ڕۆمانە دەستنیشان بکەین، دەبێت گوزارشت لەو پنتە ئەنتەلێژییە بکەین؛ کە ژیانێک لە دامێنی مەرگێکدا دێتە بوون.

لێرەوە خوێنەر بەر دوالیزمەی مەرگ و ژیان دەکەوێت. بەندەر فەیلی لە ژووری سێدارەدا و، لە دامێنە تەرمی هەڵواسراوی «ئیسرا مەلەکشاهی»دا، وەک دواهەمین کوردی فەیلی دێتە بوون.

لە گۆشەنیگایەکی دیکەوە، بەندەر کەتا خاڵی پنتی ژیان و مەرگە، ئەو لە دامێنی مەرگێکدا دێتە بوون.

«شۆپنهاوەر» ئەمەی "بەویستی ژیان" ناوزەند کردووە.

پرسی ئەنتەلێژیا لە ڕۆمانەکەدا، پێچەوانەی پرسی ئەنتەلێژیایە لە فەلسەفەی «سارتەر و هایدگەر»دا. چەمکی «کات و شوێن» ئەو دوو گوزارەیەیە، کە هیچ کات لە زەینی «بەندەر فەیلی»دا مانای نییە.

بەندەر فەیلی لە ژووری مەرگدا، مەحکوم دەکرێت بە ژیان، ژیانێک کە سیستەمێکی دیکتاتۆر بەهاکانی داڕشتووەتەوە؛ وەلێ بەندەر بە فیترەت ناچێتە نێو هیچ سیستەمێکەوە و، ماشێنەکانی سیستەم ناتوانن لە پێکهاتەکەی جگە لە «بەندەر فەیلی» فۆرمێکی دیکەی لێ درووست بکەن.

نیتچە وتەیەکی هەیە دەڵێت: «لەناوەوەی هەموو پیاوێکدا منداڵێک هەیە، کە دەیەوێت یاری بکات.»

سیستەمی فاشیزم، دەیەوێت ئەو منداڵە پاکەی ناوەوەی بکوژن، کەچی بەندەر فەیلی بە هەمیشە؛ پارێزگاری لە منداڵە پاکەکەی ناوەوەی دەکات. ئەو تا دوا چرکەساتەکانی تەمەنی، بەدەم وەنەوزدانەوە وەک منداڵ دار و درەخت دەژمێرێت.

...

ئوستوورەی هەموو سیستەمێکی دیکتاتۆر لەسەر بنەمای دوانەیەک دامەزراوە؛ دوانەیەک مرۆڤەکان دابەش دەکات بەسەر دوو بەرەدا. باش و خراپ، تاوانبار و بێتاوان. لێرەوە؛ دوونیا دابەش دەکات بەسەر ئەوانەی لەگەڵمانن و ئەوانەی دووژمنمانن.

بەندەر فەیلی « نە زیندانییە و نە ئازاد، نە تاوانبار و نە بێ تاوان، نە لەبەرەی یاخیبووانە و نە لەبەرەی حکومەت، نە لەبەرەی

شەڕە و نە لە بەرەی خێر.»
لەبەر ئەوەی ئیسرا مەلەکشاهی پێی باشتربوو بمرێت وەک لەوەی هاوسەرگیری لەگەڵ جەلادەکدا بکات، جەلادەکان دەیانەوێت بەندەر فەیلی وەکو جەلادێک پەروەردە بکەن، تاوەکو ئەوەی ڕۆحی ئیسرا ئازار بچێژێت.
نووسەر، لەڕێگەی زیندانەوە، وێنای دونیای فاشیزم و منداڵ دەکێشێتەوە. زیندان بریتییە لە ستراکتەری *
«سوبژەکتیڤاسیۆن» وەکو دەزگایەک بۆ داڕشتنەوەی پەیکەربەندی شوناسی مرۆڤ. لە ڕێگەی پڕۆسەی وەک یەک لەکردنەوە، پەیکەربەندی جڤاک دادەڕێژێتەوە و مافی خۆنمیاشکردنی تاکگەرایی و ئازادییەکانی لێ دەسەنێتەوە. بە واتایەکی دیکە، پڕۆسەی بەئەویدیکەکردنی سوژە لە ڕێگەی سیمبولەکان و دیسپلینی جەستەوە.
بە دەبڕینە فۆکۆییەکە: مرۆڤ لەم کاتەدا دەخزێنرێتە نێو دەزگایەکی دەسەڵاتەوە، دەسەڵات جەستە هەڵدەلوشێ، تێکی دەشکێنێ و سەر لە نوێ بونیادی دەنێتەوە. دیسپلینی جەستەیی، ملکەچی و گوێڕایەڵی و ئامادەی قبوڵکردنی دیسپلینی زیاتر و دەسەڵاتی زیاتر دروست دەکات.
بەر لە سەردەمی مۆدێرن، سزادان تەنیا ڕووی لە کەسی تاوانبار بوو، تەنیا کەسی تاوانبار ڕووبەڕووی سزا دەبووەوە، بەڵام تەکنیکەکانی دیسپلین ڕوویان لە کۆی دانیشتوانە.
واتە: دەسەڵاتی دیسپلین تەنیا کەسێك دیاری ناکات تاکو بیخاتە ژێر چاودێرییەوە، یاخود سزای بدات، بەڵکو هەوڵی کۆنترۆڵی کۆی کۆمەڵگە دەدات و هەموو دانیشتوان دەخاتە ژێر چاودێرییەوە. بە گەیشتن بە ئامانجی ملکەچکردن و لارەملی تاکەکان و فراوان بوونی دەسەڵاتەکەی، پێویستە گشت ڕەهەندێکی فەزا، زەمەن، جوڵە و ڕێسا و یاسایان بۆ دروست بکرێت و، کۆی گۆمەڵگە مۆنۆپۆڵ بکات. لێرەوە پانتایی زیندان بە درێژایی ڕۆمانەکە درێژ دەبێتەوە، بە جۆرێک نەک تەنیا بەندەر فەیلی، بەڵکوو هەموو کۆمەڵگە هەست بە ئازاد نەبوونیان دەکەن و، هەست بە خنکانیان دەکەن.
بەندەر فەیلی لەو ساتەوەی چاوی بە دنیا هەڵهێناوە، جگە لە ژووری مەرگ شوێنەکی دیکەی نەبینیووە. بە دەستی جەلادەکدا گەش دەکرێت، کە هەموو تەمەنی لە خنکاندنی دیلەکاندا بەسەربردووە. هەرچەندە سەید شەهابی خوزاعی بە دەستی خۆی پەروەردەی کردووە، وەلێ پێ دەڵێت: «تۆ تاکەکەسی لەم دوونیایە، نە خێزانت هەیە، نە ماڵ، نە شارت هەیە، نە وڵات. بۆیە لەم زیندانە زیاتر شوێنەکی دیکەت نیە.» ناشوێن بۆ بەندەر فەیلی، ئەو گرفتە گەورەیە بوو کە دەبووە هۆی ئەوەی لە دونیای دەرەوەی زیندانیشدا، هەست بەخنکان و دیلێتی بکات.

....

ڕەنگە دوای کتێبی « کۆماری ترس» ی « کەنعان مەکییە»، ڕۆمانی «بەندەر فەیلی»باشترین کتێب بێت، لەبارەی ڕژێمی دیکتاتۆری بەعس و فاشیزمی عەرەبییەوە بدوێت.

نووسەر لەڕێگەی سەربوردەکانی نێو ڕۆمانەکەوە، مێژووی چارەگە سەدەیەک لە ترس و فەلاقەخانە و داپڵۆسینی کۆمەڵگەی عێراقی دەگێڕێتەوە. ڕۆمانەکە پڕە لە تراژیدیا، شیکاری وردی مێژووە لەسەر کۆمەڵگەی عێراقی بە ترس و دڵەڕاوکە و شپرزە بوونیان بە بەردەوامی، کە یارمەتیمان دەدات بە قووڵی لە مێژووی چارەگە سەدەیەک، لە ڕەوتی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی، کۆماری دیکتاتۆرییەتی عێراقی تێبگەین. هەروەها ئارگۆمەنێتکی گرنگە، لەسەر دەزی کوردە فەیلییەکانی عێراق، کە چۆن هەوڵی سڕینەوەی شوناس و ناسنامەیان دەدرێت، لە ڕێگەی داپڵۆسین و قڕکردن و کووشتن و دوورخستنەوەوە یانەوە.

ئیسلامبازو سیاسەتبازەکان.. محەمەد خالید ئیبراهیم

لە کۆنەوە تەواوی ڕێبەرانی ئیسلام وەکو دینباز دینیان کردووە بەو پردەی کە پیایدا سەرکەوتوون بۆ ئامانجە شەخسییەکانی خۆیان، وەکو بەدەستهێنانی چەندین ژن و پارەو پولێکی زۆرو دەسەڵات. مەلاکان شێخ و تەریقەت و مەرجەعەتەکان گشتیان کەسانی دووڕوو و درۆزن و دینبازن. چونکە ئەوان مێشکی خەڵکی نەخوێندەوار دەشۆنەوە لەپێناو ئەوەی خۆیان خۆشبژین. لەتەنیشت ئەمانەوە شتێکیتر هەبووە کە ئەویش ئیسلامی سیاسییە لە وێنەی حیزبی دامەزراوەو ڕێکخراوی سیاسییدا بە پاشناوی ئیسلام.

چەمکی ئیسلامی سیاسی نزیکەی سێ دەیە لەمەو پێش بوو بە زاراوەیەکی باوی نێو میدیا نێودەوڵەتییەکان هەندێک جار ئەم چەمکە بۆ ئیسلامی بەسیاسی کراو یاخود شرۆقەی سیاسی بۆ ئیسلام بەکار دەهێنرێت و وا وێنای دەکەن کە ئیسلام لە بنچینەدا سیاسی نییەو رەهەندی سیاسی بەسەردا سەپێنراوە، بەڵام لەڕاستیدا ئیسلام واتا سیاسەت و سیاسەتیش واتا ئیسلام. پێغەمبەری ئیسلامیش دەوڵەتێکی سیاسیی

دامەزراندو بەس لەڕوکەشدا بەرگی دینی ئیسلامی بەبەردا پۆشی.
ئەگەرچی ڕای جیاواز هەیە سەبارەت بە سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی هەندێک بنەڕەتەکەی دەگەڕێننەوە بۆ سەردەمی خەلافەت و هەندێک پێیان وایە هەر لەگەڵ ڕاگەیاندنی ئایینی ئیسلامدا، چالاکییەکان و ئامانجەکانی سەرەتاکانی ئیسلام سیاسیی بوون.
زاراوەی ئیسلامی سیاسی وەک ووشە دوای نەمانی دەوڵەتی ئالی عوسمان و دروست بوونی ئیخوان موسلیمین هاتە نێو فەرهەنگی نوێی سیاسییەوە. بەڵام بەکردەوە تێکەڵ کردنی دین و سیاسەت مێژوویەکی زۆر کۆنە و دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی حکومڕانی پێغەمبەرو خەلیفە لە جیهانی ئیسلامدا. لە بەر ئەوەی پێغەمبەرو خەلیفە حاکمی بالادەست و بەڕێوبەری هەموو بوارەکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری خەڵک بوون. ئەوان مەرجەعی دینی و ژیانی کۆمەڵایەتی خەڵک بوون.
ڕایەکی ترمان هەیە کە پێی وایە ئیسلامی سیاسی وەک فکرو ڕێباز دەگەڕێتەوە بۆ کۆتای سەدەی نۆزدەو سەرەتاکانی سەدەی بیستەم
ئیسلامی سیاسی وەک فکرو ڕێباز و بزوتنەوە لەکۆتای سەدەی نۆزدەوە، وەک کاردانەوەیەکی ناکۆک و دژ بەرامبەر بەفکرو کەلتورو مەعریفەو شارستانیەتی ڕۆژئاوا لە جیهانی ئیسلامیداو کارلێک کردنیان لە سەر جیهانی ئیسلامی سەری هەڵداوە و کەوتە بەرەنگار بونەوەیان لەم ڕووەوە ئەرکی سەرەکی خۆی لە ڕووبەڕووبونەوەو بەرپەرچدانەوەی ئەوچەمکە ڕۆژئاوایەنەدا بینیوەتەوە. ئەو چەمکانەیان لە جیهانی ئیسلامیدا بەنامۆ و شاڵاوی دەندانەی کەلتورو مەعریفەی ڕۆژئاوای بەسەر کەلتورو مەعریفەو شارستانیەتی ئیسلامدا ناساندووە. ئیسلامی سیاسی وەک دیاردەیەکی فیکری لەکۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەو دیاردەیەکی سیاسی لە بیستەکانی سەدەی بیستدا پێویستیەتی مێژووی خۆی لە پاراستنی ناسنامەو کەلتورو مەعریفەی ئیسلامیدا زیاترنیشانداوە.
ئیسلامی سیاسی لە هەرێمی کوردستان لەگەڵ بزاوتە ئیسلامیەکان دروست بووە من لیرەدا پێم باشە کە باسی ئیسلامی سیاسی بکەم لە دوای ڕاپەرین کە ئەو کات چەندین حیزبی سیاسی ئیسلامی دەردەکەون و ڕۆڵ دەگێڕن. لە ڕاستیدا ئەو کاتە لە بەر بوونی شەڕی ناوخۆ مەترسی ئەم حیزبە ئیسلامیانەمان نە ئەزانی بەڵام دوای 2003 ئەو ڕاستیە دەرکەوت کە ئەم حیزبانە کارخانەی تیرۆرن. بەتایبەتی کۆمەڵەی ئیسلامی کە ئێستا بووە بە کۆمەڵگی دادگەری هەروەها بزوتنەوەی ئیسلامی و هاوشێوەکانیان. تەنانەت یەکگرتووی ئیسلامیش یەکێکیترە لە حیزبە ئیسلامیە سیاسییەکان، کە تەواوی چالاکییەکانی تیرۆریستین، بەڵام جیاوازیەکەی لەگەڵ داعش ئەوەیە کە داعش بەشێوەی فیزیکی خەڵک تیرۆر دەکات و یەکگرتووی ئیسلامیش بە شێوەی

فیکری، واتا تیرۆری فیکری دەکات، یاخود بەڕێین مێشکی کچ و کوڕ هەرزەکارەکانمان دەشۆنەوەو ڕایان دەنێن لەسەر بیروباوەڕێکی ئیسلامیی جیهادی توندئاژۆ، کە جگە لە ئیسلام هیچیتری قبوڵ نییە.
حیزبە ئیسلامییە کوردییەکان لەلایەن وڵاتانی تورکیاو ئیران و سعودیە و ئیمارات و چەندین ولاتی ترەوە هاوکاری دەکرێن. کە ئەم وڵاتانە کارخانەی دروست کردنی تیرۆرن. حیزبە ئیسلامیە سیاسیەکان لیرە مەترسی گەورەن لە سەر پرسە نەتەوەییەکانی کورد بۆنمونە یەکگرتووی ئیسلامی سەرکردە باڵاکانی بۆ شان و باڵی تورکیادا هەڵدەدەن ئەمە لەکاتێکدایە کە تورکیا بە بەردەوامی گەنجانی کورد دەکوژێت و مەترسین بۆ سەر بابەتە نەتەوەییەکان. هەندێکی تر لە پارتە سیاسیە ئیسلامیەکان بوونەتە هۆی دروست بوونی تیرۆرو چەندین نمونەمان هەیە کە ئەم پارتانە کادرەکانیان پەیوەندیان لەگەڵ ئەلقاعیدە و بەرەی نوسرە و داعش و چەندین گروپی تر هەیە. بۆ نمونە کوڕێکی مامۆستا عبدالعزیزی ڕابەری کۆچکردوی بزوتنەوەی ئیسلامی، سەرکردەیەکی باڵای ئەلقاعیدە بوو چەند ساڵێک لەمەوبەر لە هێرشێکی ئاسمانی فڕۆکە جەنگییەکانی ئەمریکا لە پاکستان کوژرا. هەروەها کاتێک دوو ساڵ لەمەوبەر تاڵیبان ئەفغانستانی گرتەوە، هەندێک لە سەرکردەکانی حیزبە ئیسلامییەکانی کوردستان کردیان بە جەژن و خۆشی و شیرینییان دەبەشییەوەو چەندین مەڕیان سەربڕی و خەڵکیان بانگهێشتی ژەمە خواردنی خۆشی و سەرکەوتن دەکرد.

فەرە زمان بە.. شیعری فەرهاد کەریم

هەنگاوێ دوورم لە ئاسمان بۆم نیە باسی زەوی کەم
سەرم رژاوەتە زەوی بۆم نیە سەیری ئاسمان کەم
پەیوەندی زەوی و ئاسمان ئاڵۆزە وەک من و خۆم
سەیری ئاسمان مەکە بێدەنگیت جوانە لە زەوی
فەرە زمانی تربە مرۆق ڕێنادا بدوێی
لە گەل تۆ بێدەنگی جوانە دووربە لە نووزانەوە و خواردنەوەی خۆت
فەرە زمانی باڵندە و ماسی و ئاژەڵ بە
لە گەل دەریا و زەوی و ئاسمان بدوێ

لە مرۆڤ دوورکەوە پێویستت بە زمان نیە
مرۆڤ خاوەن زمانە و نازانێ بدوێ
دەڵێمە شاخ و بازاڕ و کار
خۆم لە ماڵەوە جێدێڵم
ئەوە من نیم لە کارو بازاڕ و شاخ
لە ژوورەکەم لە ناو بێدەنگی خۆم رژاوم
دەرەوە ئاڵۆز بووە
ناوەوە وێرانە و چۆڵ
لە ناو ئاڵۆزی و فەرامۆشیدا گۆتن سەر ئێشەی زۆر
فێرە هەڵپەڕینی خۆتبە سوودی هەیە بۆ سوڕی خوێن
لە سوریالیەتی پێکەنین خەیاڵ لە خەون جیاکەوە
فێرە هاڕینی گەنم بە نان دەم دادەخات
پێکەنە بە وجود لە دەرەوە دژ بە خود بە
خۆت لە ماڵەوە جێمێڵە
ماڵەوە سارده تەمەن دەسوتێ ئازادی ناگات
مرۆڤ سواری خۆی بووە و بۆ خۆی دەژی
گاڵتە بە ژیان و وجود دەکات
لە رابردوو جێماوەو گیرۆدە بووە بە خۆی
چەند جوانە ژیان لە بازنە
هاتنە دەرەوە زۆر جوانترە
گەر فێرە زمانی باڵندەو ئاژەڵ و ماسی بیت

ئەنتۆلۆژیای دەنگ.. بەختیار محەمەد

دەنگ: گەورەترین نیشانەی زیندووییە (گەورەترین نیشانەی ژیان). دەنگ چ خۆش بێ چ ناخۆش، نیشانەی ژیانە (نیشانەی بوون). تەنانەت لە جەنگەکانیشدا، بەر لە مەرگ و کوشت و کوشتار، دەنگ (هاوار و ناڵە و قیژە و قریشکە و گرمە و زرمە و ڕمبە…) هەیە. لە کوێدا دەنگ هەبوو، لەوێشدا ژیان هەیە. ناوەرۆکێکی ژیان دەنگە: دەنگە جیاوازەکان. تەقینەوە گەورەکەی سەرەتای دروست بوونی گەردوون، دەنگە (دەنگ بوو). واتە سەرەتای دروست بوونی گەردوون دەنگە؛ کە

منداڵیش (کۆرپەلەش) لە دایك دەبێ، هەر لە یەکەمین چرکە و ساتەوەختی بەجێ هێشتنی پزدان، دەنگی دێ (بە گریانەوە دێتە ناو ژیان)؛ کەواتە سەرەتای بوون و ژیان دیسان دەنگە؛ تا ژیان هەبێ دەنگ هەیە، کە دەنگ نەما، مەرگ هەیە (دەبێ بزانین بێدەنگیی مەرگ دەگەیەنێ: مەرگی واقیعی و مەرگی ڕەمزی. مەرگی واقیعی مەرگی فیزیکییە، لێ مەرگی ڕەمزی مەرگی پێویستی بێدەنگبوونمانە لەبەر هەر هۆیەکی ئەرێنی و نەرێنی بێ. هەڵبەت ئێمە کە بێدەنگ دەبین، دەنگ دەمرێ. ئا ئەم بێدەنگییە خۆکردە مەرگێکی رەمزییە). ڕاستییەکەی مادەم جەوهەرێکی ژیان (بوون) بریتیە لە دەنگ، کەواتە هەموو بێدەنگییەك – هەر هیچ نەبێ بە ڕووالەت – دژی ئەم جەوهەرەیە. ئێمە نابێ لێرە ئەوەی لەبیر بکەین، کە بە شێوە بەرهەستە فیزیکییەکە باسی دیاردەی دەنگ دەکەین، واتە بە شێوە ماددییەکەی، نەك بە شێوە مەعنەوی و سایکۆلۆژییەکەی. لە ڕاستیشدا لە دەرەوەی مەجازدا (ڕەمزدا)، دەنگ دیاردەیەکی بەرهەستی فیزیکییە و بەرهەمی ڕووداو و دیاردە سروشتی و ماددییەکانە. لە سروشتدا و لە ژیانی مرۆڤدا، یان دەنگ هەیە، یان بێدەنگی هەیە. واتە، کە دەنگ نەبوو، بە حەتمی بێدەنگیی هەیە. مەرگیش بێدەنگییەکی ڕەهایە، کە کۆتایی بە دەنگە زیندووەکانی ژیان دەهێنێ. ژیان بەردەوامە و مەرگ بەردەوامە. واتە دەنگ بەردەوامە و بێدەنگیش بەردەوامە؛ تا دەنگ هەبێ، بێدەنگیش هەیە. ئا ئەم لێکدژییە لە نێوان دەنگ و بێدەنگیدا، یاسای دیالیکتیکی ژیان و بوونە. واتە بێدەنگی مەرجی بوونی دەنگە. هەروەك چۆن مەرگیش – لە ناو یاساکانی سروشتدا – مەرجی بوونی ژیانە. (1)

ڕاستییەکەی بێدەنگی (چ بە بارە فیزیکییەکەی بێ، چ بە بارە ڕەمزییەکەی) عەدەمە. ژیان (بوون) نابێ بێدەنگ بێ. مرۆڤ بێ دەنگ دەبێ – بۆ چەند ساتێك – بەڵام گوێ لە دەنگی ئەوانی دیکە و لە دەنگی دیکەی دەرەوەی خۆی دەگرێ: گۆرانی، ئاخێوەر، باڵندە، هاژەی ڕووبار، گڤەی با… تاد. (2) ئێمە کە دەشمرین بۆ مودەتێك کەس و کارمان بارانی دەنگمان بەسەردا دەبارێنن (گریە و شین و ڕۆڕۆ). ئەمە هاواری ژیانە و گریانی ژیانە: ژیان (ئیرۆس) پێ بە دەم و بەوپەڕی هێزی خۆی بەرانبەر بە مەرگ (بێدەنگی = ناتانۆس) هاوار دەکا و دەقیژێنێ و دەنەڕێنێ؛ بەڵام بەداخەوە لە ساتەوەختی مەرگدا بێدەنگی سەردەکەوێ؛ لێ جارێکی دیکە و لە شوێنێکی دیکەدا، ژیان دووبارە دەنگی دێتەوە (لە ساتەوەختی لەدایك بووندا). بەڵێ، ژیان بەم شێوەیە بە دەنگی خۆی، مەرگ (بێدەنگی و عەدەم) هەراسان دەکا.

دەبێ بزانین، کە ژیان بێ پشوودان بێدەنگ دەبێ، جیاوازە لە بێدەنگی ئەبەدیی مەرگ. ئێمە بۆ دەنگ دەبین، تا بیر بکەینەوە (خەیاڵ بکەین)، تا گوێمان لە دەنگی ئەوانی دیکە بێ. ژیان لە کاتی داهێناندا بێ دەنگ دەبێ، هەروەها لە کاتی مەرگیشدا؛ بەڵام لە یەکەمدا ئیرۆس هەیە، لە دووەمیشدا ساناتۆس. لە یەکەمیاندا ژیان خۆی نوێ دەکاتەوە، بەڵام لە دووەمیاندا ژیان خۆی وێران دەکا. لە ناو هەموو داهێنانێکدا نوێ بوونەوەی ژیان هەیە (سەرەتای نوێ بوونەوەی ژیان بە پشووی بێدەنگی دەست پێ دەکا)؛ بە پێی چیرۆکی ((سفری تەکوین)) ی (تەورات) یش، ئەو کاتەی، کە خوا لە شەش ڕۆژەکەدا گەردوونی دروست کرد و لە حەوتەمین ڕۆژیشدا پشووی دا، سەرەتا (بەر لە دروستکردنەکەی) پشوو و بێدەنگی هەبوو. واتە پێشتر خوا - بە بێدەنگی - بیری لە داهێنانی دروستکردنی گەردوون دەکردەوە (بە ئادەم و حەوا و گشت گیانلەبەرێکیشەوە). لەمەوە هەموو داهێنانێك پێویستی بە بیرکردنەوەی پێشوەختی بێدەنگانە هەیە (واتە پێویستی بە ڕامان و تێڕامان هەیە). لە ڕاستیشدا هەموو بیرکردنەوەیەك خۆی لە خۆیدا لە بێدەنگیدا فەراهەم دێ. واتە خەیاڵ و بیرکردنەوە لە بێدەنگیدا سەر هەڵدەدەن، نەك لە ژاوە ژاو و هەرا و هۆریادا. خۆ ئەگەر خوا تەنیا نەبا نەیدەتوانی - بە باشی و بە ئاشتی - گەردوون بخوڵقێنێ. داهێنەر سەرەتا تەنیایە، بێدەنگە؛ واتە تەنیا خۆیەتی و لەگەڵ خۆیدا بیر دەکاتەوە و دەژی؛ ئەمەش پێویستی بە بێدەنگی فیزیکی و بابەتەکی (مەوزوعی) هەیە. ئایا هیچ شاعیرێك هەیە بتوانێ لە قەرەباڵغیدا (لە چایخانە و گازینۆدا) شیعر بنووسێ و داهێنان بکا (تەنها مەگەر وەك سۆفی بە تەواوی گوێ لە دەنگی ناوەوەی خۆی بگرێ و گفتوگۆ لەگەڵ ناخی خۆیدا بکا)؟ داهێنەر ئەو کەسەیە، کە تەنها خۆیەتی، کە تەنها خۆی سەروەری گەردوونە. هەربەڕاستیش داهێنەر خواوەندە، خواوەندی بوارەکەی خۆیەتی.

بێدەنگییەکیش هەیە، کە لە ترس و لە سەرسوڕمانەوە لە دایك دەبێ و سەر هەڵدەدا. لە ئەلیادەدا هاتووە دەڵێ: {ئۆدیسیۆس} ((وەها دوا. ئەوانی دیکەش لەبەر خەمی زۆر و سەرسوڕمانی زۆریان لە قسە توندەکانی، لە بێدەنگییەکی تەواودا گوێیان لێ ڕاگرتبوو. ئاخییەکانیش بۆ ماوەیەکی زۆر هەروا بە بێدەنگی مانەوە)).(3) هەڵبەت ئێمە لە حاڵەتی ترس و سەرسوڕماندا بێدەنگ دەبین و دەحەپەسێین. هەموو حەپەسانێکیش، بێدەنگی (دەم بەشبوونەوەی) بە دواوەیە. ئەم بێدەنگییە بێدەنگییەکی نەرێنییە، ترس و حەپەسان بەرهەمی دەهێنن. هەڵبەت بێدەنگی پاش هەموو حەپەسانێك نەرێنیی

نییە. حەپەسان هەیە بەرهەمی جوانیی شتی لەناکاوی خۆش و شیرینە. ترس جیایە لە حەپەسان؛ ئەگەرچی هەندێك جار و لە هەندێك بار و هەڵوێستدا لەگەڵ یەکدا دێن، وەك لە بەیتە شیعرییەکەی هۆمیرۆسدا بینیمان.

ئێمە بێدەنگی ژینەکیی و لەزەتاویشمان هەیە لەگەڵ کتێبدا (سرووتی خوێندنەوەدا). ئێمە لە کاتی کتێب خوێندنەوەدا زمانمان (فیزیکمان) بێدەنگ دەبێ و ناخمان قسە دەکا: ناخمان بە بێ دەنگی دێ. ناخمان دەکەوێتە گفتوگۆ لەگەڵ کتێب و جیهانی خوێندنەوەدا. پاموك لە کتێبی (من درەختێکم) لەسەر زاری مامۆستایەکدا دەڵێ: ((کاتێك کتێب دەخوێنیتەوە بە هیچ شێوەیەك نابێت قسە بکەیت)).(4) بێگومان بێدەنگی بەشێکە لە سرووتی کتێب خوێندنەوە، هەر بۆیەشە لە کتێبخانەکاندا دەنگە دەنگ شتێکی ناشیرین و بێزارکەر و نامۆیە؛ تەنانەت ڕێگە پێدراویش نییە. لێرەدا بێدەنگی هەژموونی خۆی هەیە: هەژموونی مەعریفیی. مادەم کتێب قسە دەکا، دەبێ هەموومان بێدەنگ بین. لێرەدا ئێمە گفتوگۆ لەگەڵ کتێب دەکەین، ئەو قسەمان لەگەڵدا دەکا، بۆیە دەبێ بێدەنگ بین و بە بێ دەنگی گوێی لێ بگرین (زمانی کتێب وشە و ڕستە بێدەنگەکانن). مادەم کتێب بە بێ دەنگی قسەمان لەگەڵدا دەکا، بۆیە دەبێ ئێمەش بێدەنگ بین: بە زمانی ناخ قسەی لەگەڵ بکەین و لە ناخەوە گوێی لێ ڕابگرین. ئەلبێرتۆ مانگویل لە کتێبی ((کتێبخانە لە شەودا)) دەڵێ: ((شەوان، لێرە لە کتێبخانەدا، دەنگێك هەن، کە هی ڕۆحن)).(5) دەشڵێ: ((لە باخچەی ماڵەکەمدا دوو داری سفێرا هەن، کە ڕێك لەودیو پەنجەرەی کتێبخانەکەمدان. هاوینان کە هاوڕێکانم سەردانم دەکەن، هەندێك جار بە ڕۆژ و زۆربەی جاریش بە شەو، لە بنیان دادەنیشین و قسە و باس و گفتوگۆ دەکەین، بەڵام لە ناو کتێخانەکەدا کتێبەکانم ناچارمان دەکەن، کە واز لە قسەکردن بهێنین و بێدەنگی لێ بکەین)).(6) ئەم بێدەنگییە بێدەنگییەکی مەعریفییە، بێدەنگی داهێنانە. بێدەنگییەکە دەسەڵاتی کتێب (مەعریفە) بەسەرمانیدا دەسەپێنێ، تا بتوانین لە ناو بێدەنگیدا بیر بکەینەوە و تێبگەین: تێبگەین لە جیهانی تایبەتی کتێب (وشە). لەو کۆمەڵگانەی، کە بیرکردنەوە و عەقڵ (کتێب) زاڵ و باڵادەستن، ئا لەوێدا بێدەنگی و هێمنیش، بێدەنگی و هێمنی لە پێناو ئازادی و خۆشگوزەرانی و داهێناندا، زاڵ و باڵادەستن. مرۆڤی خوێنەر بە سروشتی خۆی ناتوانێ زۆربڵێ بێ؛ چونکە ئەو لەگەڵ کتێب دەدوێ (هاوڕێی خوێنەر هەر تەنیا مرۆڤ نییە، بەڵکو وشەشە. ڕاستییەکەی نزیکترین هاوڕێی ئێمە وشەیە {زمانە}، بەڵکو وشە بەشێکە، بەشێکی بنەڕەتییە لە بوونمان)؛ ئەو بێدەنگی دەرەوە جێ دەهێڵێ و تووڕی

هەڵدەدا، بۆ ئەوەی بگاتە بێدەنگی ناوەوە: بێدەنگی لەگەڵ بیرکردنەوە و کتێبدا، واتە ئاخاوتن (مۆنۆلۆگ) لەگەڵ کتێب و بیرکردنەوەدا. مانگویل و هاوڕێکانی لە جیهانێکی (ماڵێکی) بێدەنگدا هەمان کار دەکەن. بە چاو و زەین لەگەڵ کتێبدا گفتوگۆ دەکەن (ئەوان لە بنەڕەتدا بێدەنگ نین، بەڵکو دەنگی مەعریفییان {دەنگی مەعنەویی و دەنگی کتێبیان} زاڵ کردووە، تا بوار بۆ بیرکردنەوە بڕەخسێنن و خۆش بکەن)؛ بۆیە ئێمە دەبێ پانتاییەکی زیاتر ببەخشینە بیرکردنەوە (خوێندنەوە)، تا بتوانین لەم بێدەنگییە مەعریفییەدا، دەنگی زوڵاڵی ژیان هەڵهێنجین و بەرهەم بهێنین؛ ئەو دەنگەی، کە دەنگی ئاشتییە و دەنگی خۆشگوزەرانی و ئازادییە؛ دەنگی دادپەروەری و سەربەخۆییە… دەنگی ژیانە، کە گاڵتە بە بێدەنگی مەرگ (عەدەم) دەکا.(7)

لە ئۆدیسەشدا گوێمان لە دەنگی هەنگوینیی دەبێ:
((نزیك بەوە، ئەی ئۆدیسیۆسی بەناوبانگ
ئەی شانازی ئاخییەکان و شکۆمەندییان
کەشتییەکەت لە کەنارەکەمان لەنگەر بکە و
گوێ لە گۆرانییەکەمان ڕابگرە
هیچ پیاوێك نەبووە
کە بە بەلەمە ڕەشەکەی
بە بەردەم ئەم دوورگەیەدا ڕەت بووبێ و
گوێی لە دەنگی تێکەڵاو بە هەنگوین نەبووبێ
کە لە دەممانەوە دەتکێ
پاش ئەوەش، کە پڕ بە دڵ چێژ لە گۆرانییەکانمان وەردەگرێ
ئیدی پەڕینەوەکەی لە دەریادا تەواو دەکا و حیکمەتیشی زیاتر دەبێ…)). (8)

ئێمە بێدەنگی پیرۆزیشمان هەیە، کە ئەمەیان تایبەتە بە خوا و بە خواپەرستییەوە. واتە هەموو بێدەنگییەك بەرانبەر بە خوا پیرۆزە. کاتێك خوا قسە دەکا دەبێ هەموومان بێدەنگ بین: دەنگی ئینجیل و تەورات و قورئان دەنگی پیرۆزی خوان، دەبێ لە ئاستیاندا وەك بەندە و وەك خواپەرست بێدەنگ بین (ئێمەی موسڵمان لە منداڵییەوە پێمان دەگوترێ، کە نابێ لە کاتی قورئان خوێندندا قسان بکەین و قسەکردن گوناحە. واتە دەبێ گوێی لێ بگرین). ئا ئەم بێدەنگییە بێدەنگییەکی پیرۆزە، چونکە بێدەنگییەکە لە پێناو خوایە و بۆ خوایە. لە ئەلیادەشدا هاتووە دەڵێ: ((با ئێستا ئاو بێنین دەستمان بشۆین، بێدەنگی پیرۆز بپارێزین و لەبەر زیۆسی کوڕی کڕۆنۆس بپاڕێینەوە،

تا ڕەحممان پێ بکا)). (9) لەمەوە تێدەگەین، کە بێدەنگی پیرۆز بەندە بە سرووتێکی خواپەرستییەوە. واتە ئێمە دەبێ لە ئاست خوادا پیرۆزانە بێدەنگ بین؛ ئەمەش لە کاتی سرووتە ئایینییەکانی وەك نوێژکردن و نزاکردن و پاڕانەوە لە خوادا بەدەردەکەوێ و بەرجەستە دەبێ. خوا چونکە دەنگی نییە، ئێمەش بە بێ دەنگی لەگەڵی دەدوێین. ئەم بێدەنگییە پێی دەگوترێ بێدەنگی پیرۆز، کە لە نوێژکردن و نزاکردن و زیکر و پاڕانەوەدا بەدەردەکەوێ و بەرجەستە دەبێ. واتە ئێمە دەبێ لە ئاست خوادا بەبێ دەنگی (لەناخماندا) بدوێین و لێی بپاڕێینەوە و قسەی لەگەڵدا بکەین (ئەم بێدەنگییە پێی دەگوترێ بێ دەنگی پیرۆز). هەر لەبەر ئەمەشە، کە نوێژکردن و دوعاکردن بە بێ دەنگی دەکرێن. ئا ئەم بێدەنگییە هۆمیرۆس بەر لە ئەوەندە هەزار ساڵە پێی دەڵێ بێدەنگی پیرۆز.

بێدەنگی پیرۆز هەرگیز بە واتای وسکت بوون نییە، بەڵکو بە واتای گفتوگۆیە لەگەڵ زاتی خوا؛ بەڵام بێدەنگییەك – زۆربەی جار – ڕۆحی و مەعنەوییە و زمانی ناخ لەگەڵ خوادا قسە دەکا، نەك زمانی دەنگی فیزیکی. خۆی خواپەرستی لەسەرەتاوە بریتییە لە تێڕامانی بێدەنگانە لە نهێنی بوونی خوا و گەردوون. لەمەوە خواپەرستیی پێویستی بە ژاوە ژاو و هەرا و زەنا و دەنگە دەنگ نییە، بەڵکو بریتییە لە فەلسەفەی خەیاڵ و تێڕامان. واتە فەلسەفەی بیرکردنەوەی بێدەنگانە لە واتای بوون و ژیان و گەردوون. کەواتە بێدەنگی پیرۆز بریتییە لە یاد و زیکری بەردەوامی خوا. هەر بۆیەشە بە پێی ئینجیلی یۆحەننا وشە خوایە، نەك دەنگ ((لە دەسپێکدا وشە هەبوو، وشەش لەلای خوا بوو. وشە خوا بوو، ئەو لە دەسپێکدا لەلای خوا بوو. بەو هەموو شتێك چێ بوو، بە بێ ئەو هیچ شتێك چێ نەدەبوو لەوانەی کە چێ بوون…)) (10) لە ڕوانگەی نووسەرێکی وەك (نیکۆس کازانتزاکی) شەوە بێدەنگی پیرۆز پێوەندی بە هەندێك ساتەوەختی تاکگەراییەوە هەیە، ئەو دەڵێ: ((من حەز دەکەم ڕۆژی یەکشەممان بە تەنیا بۆ خۆم بچمە دەرێ و پیاسان بکەم، چونکە هەست دەکەم، کە ئەگەر لەگەڵ برادەران بم – ئەوا قسە و پێکەنین و نوکتەکانیان – لە بەهای بێدەنگی پیرۆز کەم دەکەنەوە)).(11)

با لەبیر نەکەین، بێدەنگییەکیش هەیە سامناکە (ڕەنگە زۆربەمان ڕۆژانە لە ناویدا بژین)، کە لەگەڵ یادەوەری مەرگدایە. واتە ئەوکاتەی ئێمە تەنیاین و لە کەشێکی تەواو کڕ و کپ و بێدەنگدا، بیر لە رابردووی کەسە مردووە ئازیزەکانمان دەکەینەوە، کە ئەوان جاران لەگەڵ ئێمەدا دەژیان و بەڵام ئێستا ساڵانێکە لە ژیاندا

نەماون… ئا بەم شێوەیە شوێنی (یادگەی) ئەوان لە خەیاڵماندا، شوێنی چێژی واقیعی و ماددی ئەوانمان وەبیر دەهێنێتەوە… ئا لەمەشەوە پەیوەندی پتەوی نێوان ئەم هەستی چێژەوانی و ئەم یادگارییە، پەیوەندییەکە، کە هەستی سۆز و حەسرەت و سامناکیمان پێ دەبەخشێ. واتە ئێمە لەناو نائومێدی واقعیدا و حەسرەتی خەیاڵاویدا، دەبینە بەشێك لە ملانێی سامناکی نێوان غەریزەی ئیرۆس (ژیان) و غەریزەی ساناتۆس (مەرگ).

بێدەنگی لە هەموو ئاستێکدا بەدەردکەوێ. بەنموونە: بێدەنگی هەیە خەمۆکییە، لە خەمەوە لەدایك دەبێ؛ خەم توانای دواندنی سروشتییمان دەکوژێ. لە ئەلیادەدا هاتووە دەڵێ: ((ڕۆڵەی ئاخییەکان بەهۆی خەمی زۆریان، لە بێدەنگییەکی زۆردا مانەوە)).(12) نابێ لەبیر بکەین، کە شەرمیش بێدەنگی بەرهەم دەهێنێ. شەرم وەك خەم ئیرادە تێکدەشکێنێ: ئیرادەی جووڵە و ئیرادەی قسەکردن. ڕاستییەکەی شەرم و خەم بەرهەمهێنی یەکن. واتە هەم شەرم خەم بەرهەم دەهێنێ، هەم خەم شەرم بەرهەم دەهێنێ. شەرم بەر لە هەر ئەندامێك زمان دەشکێنێ (دەبەستێ). بەواتای مرۆڤی شەرمن مرۆڤێکی بەستەزمانە. مرۆڤی شەرمن زۆربەی وەخت بێدەنگە: بێدەنگییەکی نەرێنیی.

دواجار هیچ شتێك هێندەی دەنگ مرۆڤ نەمر ناکا: دەنگی گۆرانی و دەنگی گۆرانیبێژ. بەپێچەوانەش هیچ شتێك هێندەی بێدەنگی (بێدەنگی تۆمارکراو) مرۆڤ نەمر ناکا: بێدەنگی وشە و بێدەنگی وێنە. کەواتە ئێمە لەناو پارادۆکسی دەنگ و بێدەنگیدا دەژین. دەنگی ئێستامان نیشانەی ژیان و زیندوویمانە. دەنگی ڕابردووشمان (گۆرانی) و بێدەنگی ڕابردووشمان (وشە و وێنە) نیشانەی بوونمان بووینە: نیشانەی ئەوەی، کە ئێمە هەبووین و هەین. لێرەوە ئێمە بەرهەمی ناکۆکیی و ملانێی نێوان دەنگ و بێدەنگین. واتە نێوان بوون و عەدەم. بەڵێ، دەنگ بوونە و بێدەنگی عەدەمە. لەمەوە منیش لەگەڵ کازانتزاکی دەڵێم: ((لەگەڵ دەنگی جیهانی بینراو و تێکەڵکردنی بە دەنگی شاراوەی ناخمدا، توانیم دڵ بە تاریکی سەرەتایی ژێرزەمینی عەقڵم بدەم و دەرگای قەفەزەکەش بکەمەوە و دنیا ببینم)). (13)

ژێدەر و پەراوێزەکان:

1- سیفەتێکی دەنگ ئازادییە، چونکە خۆی دیاردەیەکی سروشتییە. هەموو دیاردەیەکی سروشتییش بەندە بە ئازادییەوە و لەناو سروشتی ئازادیدا هەڵدەقووڵێ.

2- ((هەڵبژاردنی بێدەنگی تەنها بە مانای قسەنەکردن نایەت، بەڵکو بە مانای ئەوەیش دێت، کە چۆن فێر ببین گوێ بۆ هەموو دەنگەکانی چواردەورمان شل بکەین)). بڕوانە: پاولۆ کۆیلۆ، حیکایەتەکانی دوێنێ و ئەمڕۆ، وەرگێڕانی ئازاد بەرزنجی (چاپی دووەم 2017)، ل 28

3- هوميروس، الالياذة، ترجمة: احمد عثمان (الطبعة الاولى – 2004 م)، ص 351

4- ئۆرهان پاموك، من درەختێکم، وەرگێڕانی سامان کەریم (چاپی یەکەم 2018)، ل 139

5، 6- ألبرتو مانغويل, المكتبة في الليل, ترجمة أحمد م. أحمد (دار الساقي, الطبعة الثانية – 2016), ص 21, 202

7- کازانتزاکی دەڵێ :((ئێمە دئاخڤین، لێ بە بێ دەنگی، بە زمانی فریشتان)). بنێڕە: نيكوس كازانتزاكيس, تقرير ال غريكو (سيرة ذاتية فكرية), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 239
8- هوميروس, الاوديسة, ت: دريني خشبي (دار التنوير, الطبعة الاولى – 2013), ص 196

9- هوميروس, ألالياذة, ترجمة: أحمد عثمان (الطبعة الاولى – 2004), ص 330

10- التفسير التطبيقي للكتاب المقدس, انجيل يوحنا, ص 2168

11- نيكوس كازانتزاكيس, تقرير الى غريكو (سيرة ذاتية فكرية), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 157

12- هوميروس، ألالياذة, ترجمة: احمد عثمان (الطبعة الاولى – 2004), ص 324

13- نيكوس كازانتزاكيس, تقرير الى غريكو (سيرة ذاتية فكرية), ترجمة: ممدوح عدوان (الطبعة الثالثة – 2004), ص 26

بەختیار محەمەد

سێ چیرۆکی زۆر کورت بۆ باوکم.. بڵند باجەڵان

بابە

دەستەسرێکی لە گیرفانی دەرهێنا و بۆ منی ڕاگرت. گیرفانەکانم پڕ بوون لە کلێنکس، بۆیە گوتم: پێویستیم پێی نییە. دواتر بیرمکردەوە، چی دەبوو ئەگەر دەستەسڕەکەم لێ وەربگرتایە و فرمێسکەکانی چاوم نا، ئەوانەی دڵم پێ بسریبایەوە. چەند ڕۆژێك بوو دڵم ئازاری هەبوو. ڕۆیشتم بۆ لای دکتۆر، گوتی: خۆت تاقیبکەوە بزانە دەتوانی لە ماوەی ڕۆژێکدا چەند کیلۆ هەنار و ترێ بخۆی. من دەمزانی کێشەی دڵم ئەوە نییە کە گەدەم گیراوە و ناتوانم هیچ بخۆم، کێشەی دڵم دووری ئەو کەسەیە دەستەسڕێکی لە گیرفانی دەرهێنا و بۆ منی ڕاگرت و من گیرفانەکانم پڕ بوون لە کلێنکس و نەمگوت: بێنە بیخەمە سەر دڵم. ئای بابە گیان چەند بیری تۆ و دەستەسڕەکەت دەکەم!

مردوو

پەرۆشی من بۆ ئەوە بوو، جارێکی تر تۆ ببینمەوە و بەیەکەوە لە باخچە بچوکەکەی ماڵەوەمان دابنیشین و چایە بخۆینەوە، چونکە تۆ باوکی من بووی. کراسێکت کڕیبوو، کات دەرفەتی نەدای لەبەری بکەی. کە تۆ دەچوویتە نێو باخچە، هەموو باڵندەکان دەهاتن و لە چواردەورت کۆدەبوونەوە، هەمیشە دەستەکانت پڕبوون لە نوقڵ، بۆ باڵندەکان نا، بۆ ئەو ئازارانەی من کە هەمیشە داگیریان دەکردم. ئەو کەسەی کە تەرمەکەی دەشۆردی، هاواری کرد: ئەو هەموو باڵندەیە چی دەکەن لەسەر ئەو تاتەشۆرە سپییە؟ ژوورەکەت پڕ ببوو لە باڵندە، بۆ ناشتنی تۆ نەهاتبوون، ئەوان بۆ ئەوە لەوێ بوون، ببینن کە ئەو ئازارەی تۆی کوشت، نەبووە بە نوقڵ؟

(و)

سەرپۆشەکەی دا بەسەریدا و ڕووخساری سوور ببوو. دایکم هەمیشە هەر وابوو، هەر کاتێ بیری باوکمی دەکرد، لەچکەکەی دەدا بەسەریدا و ڕووخساری سوور. وەك ئەوەی هەستی بە دوودڵی و پەشۆکاوی من کردبێت، گوتی: بەفر هێندە باریوەتە نێو حەوشەکەمان، مرۆڤ نیگەران دەبێت. دەمزانی دایکم نیگەرانی بارینی بەفر و حەوشەکەمان نییە، ئەو

تەنیا بیری باوکمی دەکرد، کە بەیانییەك بەر لە نوێژی بەیانی، کڵاوەکەی کردە سەری و گۆچانەکەی لە دەستی گرت و کفنە سپییەکەی لەبەر کرد و چەند کتێبێکی سەوزی خستە بن هەنگڵی و ڕۆیشت و نەگەڕایەوە و دایکم و سەرپێشەکەی دایکمی بۆ ئەبەد تەنیا کرد و دایکم گوتی: نەگەڕایەوە باوکت!

خەباتی چینایەتی و تیرۆری هاوڕێ بەکر علی!.. سابیر م

سەرەتا ئەوە بڵێین کە دابڕینی کارەساتی تیرۆری هاوڕێی گیان بەختکردوو) بەکر علی (لە سەرجەم هەلومەرجی سیاسی و ئابوری و فەرهەنگی خەباتکارانەی چینایەتی ئەو سەردەمە ، جۆرێکیترە لە تیرۆری هەوڵ و تەکۆشانی خەباتکارانەی) بەکرعەلی (و هاوڕێکانی ، وە جۆرێکیترە لە سەرکوتی بزووتنەوە ناڕازیەتی و چینایەتیەکانی ناو کۆمەڵگای کوردستان .
ئەو گیان بەختکردووی” نیشتمان و کوردستان “نەبوو ، بێگومان ئەو دەستی نووسینی شیعرو هونەری هەبووە، بەڵام ئەمە پێکهاتەی کەسایەتی ئایدتەنتی سیاسی تەواوی ئەو هاوڕێ گیان بەختکردوە نیە.
ئەم پەرتەنیزمی بەشەرمانەی ووردە بەرژوازی و خۆهەڵواسین بە خەبردنە پێشەوە لەناو کۆمەڵگادا بەسوودوەرگرتن لە تیرۆر و خوێنی گەشی هاوڕێ بەکر عەلی کارێکی نامەردانەو بەتەواوەتی ئابەوچوانەیە. لە قۆناغێکی مێژوویی کە عێراق و هەرێمی کوردستان دوابەدوای داگیرکردنی عێراق و خرۆشانی جەماوەریەکانی ئەو دەڤەرانە ، بوارێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئازادانە بۆ سەرجەم چینە چەوساوەکانی عێراق و کوردستان هاتنە ئاراوە.
ئەوە باسێکیترە کە بۆچی بزووتنەوەی کۆمەنیستی و کرێکاری نەیتوانی بە ئاراستەیەکی شۆڕشگێڕانەدا بڕوات ، بەڵام چاوپۆشیکردن و خۆگێل کردن لە خەباتێکی چینایەتی ئەو سەردەمە بە هەر کەمو کوڕیەکەوە کارێکی ئەپەرتەنیستانەو بەرژوازیانەیە.
جێگەو ڕێگەی بەرزی هاوڕێی گیان بەختکردوو لە) شاعیر(بونیدا نیە ، بەڵکە هوڵقوڵاوی بزووتنەوەیەکی بەرچاوو بالفیعلی بێکاران و خەڵکی چەوساوەی کوردستان بوو. لە (یەکێتی بێکاران)دا بە هیممەتی

جەسورانەی هاوڕێانی کۆمۆنیست خەباتێکی سەرسەخت و تاڕادەی گیانبەختکردن پیادەئەکرد دژ بە هەر تیرۆرێکی سیاسی کە بەنیازبوو ئەم ڕێکخراوە جەماوەریە بەرەو متیەدێکی ناسیۆنالیستانەو بۆرژوازیانە بەرێت.
حیزبە قەومیە کوردی و ئیسلامی و لەبڕاڵەکان و بەرەی کوردستانی ئەو کاتە زۆر نیگەران و تووڕەبوون لە سەرهەڵدانی خەباتگێڕانەکی جەسووری چینایەتی لەو کاتەدا. ڕێپێوانە نەخشە بەکێشراوەکەی یەکەتی بێکاران لە ٦/١٩ کە نەتوانرا ئەنجام بدرێت، برووسکەیەکی تاسەنەری چینایەتی بوو دژ بە حاکمان و دەسەڵاتدارانی ئەو سەردەمەی بۆرژوا -کۆمبڕادۆرەکانی کورد.
هەڵپەکانی توانا دەوەر و سیاسی و جەماوەری و هونەری و شیعریەکانی بەکر علی لە گەڵ خەباتەکی چینایەتی و جەماوەی وە بەتایبەت لەگەڵ یەکەتی بێکاراندا لەم چەشنەدا، ترسەکی گەورەی خستە دەسەڵاتدارانی بەکرەگیراوی مەنەپەڕەوە جیهانیەکان لەوکاتەدا. ئەزموونی سیاسی ئەو کاتەو هاتنە مەیدانی خەباتی جەماوەری، تەنها بەیاڵەکی حیزبی دابڕاو نەبوو لەو هەلومەرجە گشتیەی ئەو کاتە. چەپی ڕیفۆرمیست و ڕەوتە سیاسیەکانی ئەو سەردەمە وەڵای شکستی میتۆدی ڕیفۆرمیستانەیان لە ڕێکخستنی شۆڕشی پڕۆلیتاریدا، ئەوە بەیاڵەی ئەوان نەبوو کە خەباتی جەماوەری بەم شێوەیە سازمان بدرێت.
هەر تێکۆشەرێکی سیاسی و جەماوەری و بەتایبەت مارکسیست لە یەکەتی بێکاراندا کە بەیەکەوە کارمان کردوە، ئەو ڕاستیەیان ئەزانی کە ئەم جۆرە بزووتنەوە جەماوەریانە پێویستیان بە پشت و پەنایەکی سیاسی و شەلگیری سیاسی وەک حیزبەکی ڕابەری پڕۆلیتاریای عێراق و هەرێم هەبوو، بەڵام بەداخەوە ئەو هەلومەرجەی ئەوکاتە لەسەر ئەوە ڕانەئەوستا ئایا ئەو حیزب و ڕابەرایەتیە چینایەتیە لە ئارادایە یان نا.
خەباتی چینایەتی ئەو کاتە لە هەلومەرجەکی سیاسی ئەوتەدا بوو، کەدەبوایە وە ئەرکەکی چینایەتی ئەو خەباتە بە هەر کەموکوڕیەکەوە بەت بەرە پێشەوە بەرین وە ئەنجام بدەین. ئەوە هەڵسوڕانی ئێمەو ئەو هاوڕێانە بوو کە خودی ئەو ڕەوەندە سیاسی و ڕێکخراوە سیاسیەکانی چەپی ڕیفۆرمیستیەکانی ئەوکاتەی ئەوان بە کۆمەڵگا بناسێنین وە پێگەی ئەوان لە کۆمەڵگادا بەرزکەینەوە، نەک بە پێچەوانەوە.
تیرۆری نەزیر عومەر، شاپور و قابیل و فڕاندنی هەڵسوڕاوانی یەکەتی بێکاران، ..هتد، زادەی ئەم هەلومەرجە سیاسی و ئابووریەی ئەو سەردەمە بوون. حاکمان و دەسەڵاتدارانی بۆرژوا کۆمبرادۆری ئەو کاتەو ئێستای هەرێم و عێراق نەک هەر ویستویانە کادیران و

تێکۆشەرانی خەباتکارانی بزووتنەوەی چینایەتیەکان تیرۆر بکەن ، بەڵکە لەپای ئەمەشدا هەوڵیانداوە کە خودی میتۆدی خەباتکارانەی ئەم ڕێکخراوە جەماوەریانە بگۆڕن بۆ میتۆدێکی ناسیۆنالی چەپانەوە وە لەدوا ئەنجامدا بیانخەنە باوەشی حیزبە ناسیۆنالیست و قەومیە کۆنەپەرستەکانی کوردایەتیەوە.
کە لە کۆتاییدا نەک هەر ئەم نەبەردیەی خەباتی چینایەتیەیان تێکشکاند ، بەڵکە توانیان تیرۆری گەلێک هاوڕێان و تێکۆشەرانی ناو ئەم بزووتنەوەیە ئەنجام بدەن، وە لەژێر ترس و خەفەقان و ئیستبدای خۆیان کە دروستیان کردبوو لەم ڕاستایەدا گەلێک لە هاوڕێانی تێکۆشەریان ناچارکرد کە بچنە دەرەوەی وڵات.
ئەو خواست و ئاواتە سیاسیەی کە چینی کرێکار و جەماوەری چەوساوەی هەرێم و عێراق ، کە ئەو کاتە ئاواتەخوازی ئامادەبوونی بوون لە مەیدانی سیاسی خەباتی چینایەتیدا ، وەک هێزێکی سیاسی و ڕێکخراوی چینایەتی مارکسیستانە تا ئێستاش نە لە هەرێم و نەلە عێراق و بگرە لە ناوچەکەشدا ، نەهاتەتە ئاراوە ، هیچ هێمایەکی دڵخۆشکەرانە لە ئارادا نیە کە ناوکەیەکی سیاسی تێکۆشەرانەی لەم چەشنە لەسەر گۆڕەپانی خەباتی چینایەتی لەو ناوچانە بەدی ناکرێت ، بەجگە لە چەند هەوڵێکی تاک و تەرای لێرەو لەوێ.
یادی گیان بەختکردنی هاوڕێ بەکر عەلی بەرزو بەڕێز بێت!
سەرکەوتوبێت خەباتی چینایەتی دژ بەسەرمایەداران و بۆرژوا - کۆمبرادۆرەکان!
بەرەو وەدیهێنانی ئامانجە سیاسیەکانی خەباتی چینایەتی تەواوی هاوڕێانی گیان بەختکردوو ، لە سازماندانێکی شۆڕشگێڕانەی سیاسی پڕۆلیتاریا لەو ناوچانەدا !

سابیر م .
٢ / ٩ / ٢٠٢٣

کوردستانی عێراق: کام مێژوو و

کام داهاتوو؟-1-.. عەدنان کەریم

(شکستی ستراتیجیی ناسیونالیزمی کورد و پێویستیی ستراتیجێکی شۆڕشگێڕ)

(بەشی یەکەم)

باکگراوندێکی مێژوویی

یەکێك لە پێکهێنەرە ئاڵۆزەکانی دونیای سیاسەت لە عێراقی هاوچەرخ و لەهەمان کاتیشدا یەکێك لە پرسە سەرەکییەکانی تا ئەم سالانەی دوایی بریتی بوو لەمەسەلەی کورد.
لەهەشتاکانی سەدەی پێشوودا فاشیزمی بەعس کە سەددام حوسەین ئەندازیار و ڕابەری بوو، سیاسەتی (دوایین چارەسەر) ی پەیڕەو کرد لە بەرانبەر ئەو مەسەلە ئاڵۆزەدا: جینۆساید بۆ ئومێدی قەڵاچۆکردنی کورد وەکوو گەلێك کە بە ڕێگرێکی گەورەی بەردەم هاتنەدیی خەونە فاشیستییەکەی خۆی دەزانی.
لەگشتیترین ئاست و لەڕووی بابەتییەوە وبە فراوانترین مانا مەسەلەی کورد بەرهەمی پیادەکردنی سیاسەت و ڕێبازی پێشێلکردنی پرەنسیپی بەیەکسان تەماشاکردنی گەلانی دانیشتوانی عێراق ،بەتایبەتی گەلی کورد بوو، هەر لە دامەزراندنی نیزامی پاشایەتیی عێراق لە ساڵی ١٩٢١ لەلایەن بەریتانیای داگیرکەری ئەوکاتەی ئەم وڵاتەوە.
پیادەکردنی ئەم نەهجە لەبواری مەسەلەی کورد، بەدیاریکراوی لەعێراقدا، ڕاستەوخۆ بەقازانجی ڕەوتی شۆفینیی نەتەوەیی و پاشان عروبی لە عێراقی ئەوکاتەداشکایەوە. دیارە دەوڵەتی عێراق بەرهەمی تەوافوقی بەریتانیا و نوخبەی عەرەبیی تازەسەرهەڵداوی عێراقی بوو کە هەم بە پێکهاتە و کەسایەتییەکانی و هەم بە ئایدیا فکری و سیاسییەکانی، کەکتەلێکی عەرەبی بوو. بەشی زۆری ئەو ئیلیتە سیاسییە، کە زۆربەیان پێشتر لە سوپای عوسمانیدا پێگەیەکی بەهێز و شارەزاییەکی باشی سیاسی و عەسکەریان هەبوو، لە سوریا لەدەوری فەیسەڵی کوڕی شا حوسەینی شەریفی حیجاز کۆببونەوە و ئیئتیلافێکی سیاسیی ئاشکرایان هەبوو و کەوتبوونە ژێرکاریگەریی ڕێبازە نەتەوەییەکەی (ئیتیحاد و تەرەققی) ی تورکیەوە کە ساڵی ١٩٠٨ لە ئەستەنبووڵ خۆیان ڕێکخستبوو بۆ هەموو ئەگەرەکانی دوای هەرەسی ئیمپراتۆریی عوسمانی.

بەومانایە دەوڵەتی هاوچەرخی عێراق کە ساڵی ١٩٢١ لەسەر پاشماوەکانی ئیمپراتۆریی ڕووخاوی عوسمانی لەعێراقدا دادەمەزرێت، بەرهەمی بەیەکگەیشتنی ئامانجەکانی بەریتانیای داگیرکەری عێراق و بزووتنەوەی تازە سەرهەڵداوی نەتەوەیی عەرەبیی عێراقی بوو کە ئەو نوخبە عەسکەرییەی دەرچووی کۆلیجە سەربازییەکانی ئەستەنبوولەی عوسمانی و گەورە ئەفسەرەکانی پاشماوەی سوپای تێکشکاوی ناوبراو نوێنەرایەتیان ئەکرد. لەو کاتەدا بەهۆی شکڵنەگرتنی بزووتنەوەیەکی سیاسی لە ناو کورد، چی بزووتنەوەیەکی سیاسیی خاوەن ئامانجی ناسیونالیستیی ڕۆشنی وەکوو ئەو بزووتنەوە عەرەبیەی ئاماژەم پێدا و چی خامۆشیی گشتی و سەرەتایی بوونی کۆمەڵگای کوردی لەڕووی فەرهەنگی و سیاسییەوە بەگشتی وبەدارنەبوونەوەی لە ڕکوودی دوورودرێژی سەردەمی خەلافەتی عوسمانی و دەسەڵاتەکەی لە کوردستاندا، هیچ پێکهاتەیەکی ئەو ئان و ساتەی کۆمەڵگای کوردی، ڕۆڵێکی نەبینی لە دروستبوونی دەوڵەتی هاوچەرخی ناوبراو لەعێراقدا. جگە لەوەش هیچ جۆرە تەماح و داواکارییەکیی سیاسیی بەهێز نەهاتنە سەر شانۆی سیاسەت ومێزی دانوستان لەو قۆناغە هەستیارەدا کەلە سایەیدا کۆکی سیستمی سیاسیی نوێ تیایدا دابەشکرا.

بەڵام لە سەردەمی پاشایەتیدا (١٩٢١ – ١٩٥٨) سیاسەتی پێشێلکردنی مافی گەلی کورد لەعێراقدا ئاراستەیەکی نەرم و لیبرالی بەخۆوە گرتبوو بەمانای ئینکاردکردنێکی نەرم و پشتگوێخستنی داواکارییەکانی ئەوکاتەی ئیلیتی ڕۆشنبیر و سیاسیی کوردبوو لەبواری دانپیانان بە مافە ڕۆشنبیری و سیاسیەکانی کورددا کە لەلایەن ئەو دەستە سیاسیەی ئەو سەردەمەی کۆمەڵگای کوردیەوە بەرزئەکرایەوە. ستراتیجیی نیزامی پاشایەتیی هاشمیی عێراق لەو قۆناغە درێژەدا بریتی بوون لە ئارامکردنەوەی کورد و ئیستیعابکردنیان لەچوارچێوەی عێراقێکدا کە بەفەرمی و لەسایەی دەستووری ساڵی ١٩٢٥ دا خەسڵەت و ناونیشانی هیچیەك لە نەتەوە و ئاینەکانی عێراقی پێوە نەلکابوو، گەرچی بەکردەوە هێزی دەسەڵاتدار لە مەملەکەتەکەدا ئیلیتی ناسیونالیستی عەرەبیی سوننی بوون. بەڵام کورد بەهۆی کوردبوونیەوە، بە پێچەوانەی سەردەمی بالادەستیی ناسیونالیستیی عەرەبی لەهەردوو قۆناغی١٩٦٣ و ١٩٦٨دا، ئازار و ئەزیەت نەدەدرا.

شایانی ئاماژەشە کە تا کۆتایی سیەکانی سەدەی پێشوو شتێك نەبوو لە دونیای سیاسەت لە عێراقدا بەناوی (مەسەلەی کورد) ەوە وەکوو مەسەلەیەکی سیاسی کە لەهەناوی ئەوەوە هێزی سیاسیی ڕێکخراو سەری هەڵدابێ و بەرنامە و ستراتیجیی دیاریکراو بۆ چارەکردنی هاتبێتە سەر شانۆ و بووبێت بە بابەتی ململانێی نێوان کورد وەکوو گەلێك

لەگەڵ دەسەڵاتدارێتیی سیاسیدا.
گەڕانی مەسەلەی کورد لە بابەتێکی کەلتووریەوە بۆ بابەتێکی سیاسی، بەرهەمی دوو دیاردەی نوێ بوون لە عێراقدا:
یەکەم: بەهێزبوونی باڵی ڕادیکال و شۆڤێنیی ناسیونالیستیی عەرەبی کە عێراقی بە وڵاتێکی عەرەبی ناوزەد ئەکرد و کوردی بە هاووڵاتیی پلە دوو و میوان لەخاکی عێراقی عەرەبیدا ئەزانی.
دووەم: دەرکەوتن و هاتنەسەرشانۆی سیاسیی لەلایەن بزووتنەوەی ناسیونالیستیی کوردەوە کە لەسەرەتای چلەکانەوە وەکوو میوانێکی نویی سەر شانۆی ململانێ سیاسییەکان دەبینرێت تەنانەت بەئەوەی ئاستی جیاکاریی نەتەوەیی، بە فەرمی، ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆی بەسەردا هاتبێت.
ئەو جیاوازییە واتە گەڕانی مەسەلەی کورد بۆ مەسەلەیەکی سیاسی وگرێکوێرەیەکی ژیانی سیاسی لە عێراقدا بایەخی تایبەتیی خۆی هەیە و شایانی وەستانە چونکە ئاکامی زۆری لێئەوەشێتەوە وەکوو دواتر بینیمان. هەر بۆ نموونە و بە بەراورد، ئەم ئاڵوگۆڕە لەکوردستانی سوریادا زۆر درەنگتر دێتەدی و تا حەفتاکان دوادەکەوێت، گەرچی ستەم بەرانبەر بەکورد هەر لە پەنجاکان و شەستەکانەوە قاڵبێکی زۆر توندوتیژتر دەگرێتە خۆی لەچاو عێراقی سەردەمی پاشایەتیدا.
سەرهەڵدان و بەهێزبوونی ڕەوتی عروبی ڕادیکال لەناو ئیلیتی سیاسی و ڕۆشنبیری عەرەبی لە عێراقدا لە سییەکانی سەدەی پێشووە، لەدەرەوەی بازنەکانی دەسەڵات، لەئاکامی زۆر فاکتەری ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانیدا، وەکوو ڕێکخراوی نادی المثنی و شکڵگرتنی ناسیونالیزمی عەرەبی لە عێراقدا و بەهێزبوونی لەناو نوخبەی سوپا و ڕۆشنبیران وڕەنگدانەوەی لەبواری ڕۆشنبیری و بەتایبەتیش لە ژیانی ڕۆژنامەگەریی عەرەبیی عێراقیی ئەوکاتەدا، تەکانێکی نویی هەم بە تەماحە سیاسییەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی لەعێراقدادا و هەم ڕەوتی ڕاستڕەوی و شۆڤێنیی تیایدا بەهێزکرد.
ساڵانی نێوان ۱۹۳۰-۱۹٤۰ سەردەمی خۆگرتن و تەبەلوری باڵی ڕادیکالی بزووتنەوەی ناسیونالیستیی عەرەبی بوو لەعێراقدا. بزووتنەوەی ناسیونالیستیی عەرەبی لە عێراقدا یەك ئامانج و یەك ئاراستەی نەبوو بەڵکوو دوو ستراتیجی لە دەرونیدا تەفاعولی دەکرد:
یەکەمیان: باڵێکی نەتەوەیی ڕیفۆرمخوازی لیبراڵ بوو کە بەدیهاتنی ئاواتەکانی (نەتەوەی عەرەب)ی لەوەدا دەبینییەوە کە بە ئارامی و لە چوارچێوەی هاوکاری و دۆستایەتی لەگەڵ بەریتانیا وبونیاتنانی دەوڵەتێکی بەهێز لەعێراق و هاوکاری و یەکگرتوویی لەگەڵ دەوڵەتە عەرەبییەکاندا ئەو ئامانجە بێنێتەدی. ئەم باڵەی ناسیونالیزمی عەرەبیی عێراقی هەر لەسەرەتاوە لەبری ڕێگەی بەرگریی داگیرکاریی بەریتانیا لە عێراقدا لە ۱۹۱۷ بەدواوە، ڕێگەی سازان و هاوکاریان

هەڵبژارد و بەوجۆرە سووکانی نیزامی پاشایەتیی عێراقیان گرتەدەست. ئەمان خوازیاری گفتوگۆبوون لەگەڵ بەریتانیا لە پێناوی سەربەخۆیی سیاسیی عێراق و توانیان ساڵی ١٩٣٢ بەپێی ڕێککەوتننامەیەك لەگەڵ بەریتانیا، سەربەخۆیی عێراق ڕابگەیەنن و عێراق وەکوو دەست و پایگای نفووزی بەریتانیا ببێت بە ئەندامی ڕێکخراوی کۆمەڵەی گەلان League of Nations.

تا ناوەڕاست وتەنانەت کۆتایی چلەکانیش ئەمان باڵی بەهێزی ناو کۆمەڵگا و بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی بوون لە عێراقدا. ئەم باڵە کە داڕێژەری سیاسەتی سەردەمی پاشایەتیی عێراق بوو لەهەوڵی ئەوەدابوون کە دانپیانان بە مافەکانی گەلی کورد لەچوارچێوەی سیاسەتێکی ڕیفۆرمخوازی و دانپیانان بە مافە کەلتوورییەکانیدا لەچوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا جێبەجێ بکەن. بەوهۆیەشەوە کە عێراق بەفەرمی و لەڕووی دەستووریەوە، هیچ ناو و تایبەتێکی نەتەوەیی یا مەزهەبیی پێوە نەلکابوو، حکوومەتی پاشایەتیی ئەوکاتە لەهەوڵدا بوو مافەکانی کورد لەچوارچێوەی فەرهەنگی و مافی تاکەکان بۆ بە جیاوازی لە سەربناغەی شوناسی هاووڵاتیبوونی یەکسان لەدەستووردا، جێبەجێبکات. ماوەیەك دوای دامەزراندنی پاشایەتی و تەنانەت لەسەردەمی ئینتیدابی بەریتانیشدا (١٩٢٠ – ١٩٣٢) ئیلیتێکی بەهێزی کورد پێگەیان هەبوو لەدەسەڵاتی تەشریعی و تەنفیزیی عێراق و لە ئیداراتی ناوچەی کوردستاندا.

دووەمیان: لە نیوەی سییەکانەوە ڕەوتی ڕادیکال و توندڕەوی ناسیونالیستیی عەرەبی (ڕەوتی عروبی) لە عێراقدا سەردەردەهێنێت. وەکوو هەر بزووتنەوەیەکی تر سەرەتا لە بواری بیروباوەڕ و سیاسییەوە ئەم ڕەوتە سەردەردەنێت و سەرانی ئەم بزووتنەوە تازەیە زوو دەکەونە ژێرکاریگەریی نووسینەکانی بیرمەندە سەرەتاییەکانی بیری ناسیونالیستیی عەرەبی لەبابەتی قوستەنتین زریق و شبلی شمیل و ساتیع ئەلحوسەری و دەیانی تری لوبنانی و میسری و سوری کە سەرگەرمی داڕشتنی پایەکانی بیری ناسیونالیستیی عەرەبی بوون. کاریگەرییەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی لەسوریا و میسر وباقی دونیای عەرەب جێپەنجەیان لەم سەرهەڵدانەدا هەبوو. دوای هەرەسی عوسمانییەکان دەستەبژێری (ئیلیتی) نەتەوەیی پەرشوبڵاوی عەرەبی ئومیدیان بە بەریتانیا و فەرەنسا زۆر بوو کە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم پابەند بن بە بەخشینی سەربەخۆیی بە جیهانی عەرەب. بەڵام لەگەڵ بەستنی پەیماننامەی سایکس بیکۆ (١٩١٦) و دابەشکردنی دەسەڵاتی ناوچەکە بەپێی سیستمی ئینتیداب لە نێوان فەرەنسا و بەریتانیا و پشتکردنیان لە بەڵێنەکانیان سەبارەت بە سەربەخۆیی بەو مانایەی باڵی ڕادیکالی ئیلیتی ناسیونالیستیی عەرەب

چاوەڕوانیان ئەکرد، زەمینەی دووشەقبوونی بزووتنەوەی نەتەوەیی عەرەبی و دابەشبوونیان بەسەر باڵی ڕیفۆرمخواز و باڵی ڕادیکاڵدا، سەریهەڵدا.

کاریگەرییەکانی جیهانی قۆناغی نێوان شەڕەی جیهانیی یەکەم ودووەمیش ڕۆڵیان هەبوو لە سەرهەڵدانی ڕەوتی ڕادیکاڵ و توندڕەوی ناسیونالیستیی عەرەبدا. سەرهەڵدانی نازیەت و فاشیەت لە ئەڵمانیا و ئیتالیا، وەکوو دوو نموونە بۆ بەهێزبوونەوەی دوو نەتەوە کە لە یەکەمین شەڕی جیهانیدا تێکشکێنراوبوون بەڵام خێرا دەبووژانەوە، هاتنەوەئارای بەڵێنی بلفۆر و چەکەرەکردنی ستراتیجیی دامەزراندنی ئیسرائیل بەهاوکاریی ڕۆژئاوا و بەڵێنی بەریتانیا و زوڵم و زۆر لەسەر فەلەستینییەکان، شەپۆلی تازەی دامەزراندنی دەوڵەت- نەتەوە لە ئەوروپا و بزوتنەوەی تازەسەرهەڵداوی بەهێزی سەربەخۆخوازی لە ئاسیا و ئەفریقیا و ئەمریکای لاتین؛ هەموویان پێکەوە، ڕۆڵی گەورەیان گێڕا لە تەشەنەکردن و بەهێزبوونی بزووتنەوەی ناسیونالیستیی عەرەبی لەعێراق و وڵاتانی تری عەرەبیدا.

جگە لەو فاکتەرانەش ،هاتنەسەرشانەی یەکێتیی سۆڤیەت وەکوو پاڵەوانێکی نوێی گۆڕەپانی سیاسەتی نێودەوڵەتی، بە پێششی قەڵای بەرگری لەگەلان و سەربەخۆیی نەتەوەکان و دژایەتی کۆڵۆنیالیزم، هێندەی تر فووی کردە ئاگری تازەی بزووتنەوە ناسیونالیستییە بەهێز و چالاکەکانی جیهانی سێیەم بەتایبەتی پشتیوانیی سۆڤیەت لە کەمالییەکانی تورکیا و بووژانەوەی تورکیا بوو بە نموونەیەك بۆ چاوبڕینە دەستی هاوکاریی سۆڤیەت بۆ ناسیونالیستی عەرەبیش کە عێراق تادەهات ئەبوو بە یەکێك لەسەنگەرە بەهێزەکانی.

دیارە فاکتەری جوگرافیش ڕۆڵی بوو هەم لە بەهێزبوونی ئەم باڵە قەومیە عەرەبیە لە عێراق و هەم لە توندڕەوبوونی چونکە بە دەروازەی ڕۆژهەڵات و باکووری " جیهانی عەرەب " دەناسرا لەگەڵ دوو وڵاتی زلهێز و خاوەن ئیمبراتۆریی وەکوو ئێران و تورکیا کە هەمیشە چاویان بڕیوەتە عێراق.

ئەم بزووتنەوە ناسیونالیستیە عەرەبیە لە عێراقدا هەر زوو توانی کارتی شەرعیەتی نەتەوەپەرستیی عەرەبی لە نیزامی پاشایەتی وەربگرێتەوە و رووتی کاتەوە لە هەر ناونیشانێك کە گرێی بداتەوە بە (نەتەوەی عەرەب) و عێراقەوە و ئەوانی وەکوو مشتێك خائین و کرێگرتە وهاوکاری داگیرکەری بەریتانیی دوژمن بەنەتەوەی عەرەب ناوزەد دەکرد و ئاڵوگۆڕەکانی دونیاش هاوکاربوون بە گوتارە ناسیونالیستیەکەی ئەم بزووتنەوەیە کە تا دەهات ڕیشەی لە ناو خەڵکدا دادەکوتا و ورد و درشتی مەسەلە سیاسیەکانی ڕۆژی ئەکرد بەبابەتی بەڵگە بۆ ڕاست و ڕەوابوونی ڕیوایەتە فکری وسیاسیەکانی

خۆی.
ڕێگرێکی بەردەم بەهێزبوونی ئەم ڕەوتە بریتی بوولە بزووتنەوەی شیوعی کە لە عێراقدا هەم بەهێزتر بوو و هەم ڕەقیبی یەکەمی ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستییە عەرەبییە بوو.
شیوعییەکانی عێراق سەرباری پاڵپشتیان لە ئاواتە نەتەوەییە عەرەبییەکان لە عێراقدا وەکوو هەموو وڵاتانی تری عەرەبی، بەڵام بەهۆی تایبەتمەندیی تووندڕەوی و ڕاستڕەویی مەیلی نەتەوەپەرستیی عەرەبی لەعێراقدا، ڕێیان لەوان گرت کە ببن بە ئاڵاهەڵگری ئامانجی سەربەخۆیی سیاسی و ئابووری لە عێراقدا کە ئاواتی زۆرینەی خەڵکەکەی بوو.
ڕاستڕەویی باڵی ناسیونالیستیی عەرەبی تا ئەو جێگەیە پێی لەهەڵەبەی کە لە سەردەمی شەڕی جیهانیی دووەمدا بە ئاشکرا ئاماژە بە نازیەت و ئەڵمانیای هیتلەری بکات وەکوو هاوپشت و دەستی نەتەوەی عەرەب و بگرە شیخ ئەمین ئەلحوسەینی کە موفتیی قودس بوو و لەوە وەکوو سەرکردەیەکی بزووتنەوەی ١٩٣٦ لەفەلەستینەوە بۆ عێراق هەڵاتبوو، بەناوی خۆی و هاوڕێکانیەوە لە عێراقدا بە ناردنی پەیامی دۆستایەتی لە بەرلین چاوی بە هیتلەر دەکەوێت. ئەوانە بە شیوعییەکان کە ململانەی سۆڤیەت و ئەڵمانیا لەوپەڕی گەرمیدا بوو، مایەی غەزەب و نەفرەتکی زۆر بوو.
لە ساڵی ١٩٤١ یشدا بزووتنەوەی (العقداء الأربعة) یا " شۆڕشی مایس !" کە ئەمین ئەلحوسەینی ڕابەری ڕووحیان بوویاخیبوونێکی بەهێزیان بە ئیلهام لە سەرکەوتنەکانی بەرەی ئەڵمانیا و ئیتاڵیا لە شەڕی جیهانیی دووەمدا هەڵگیرسان کە هەندەی نەمابوو دەسەڵاتی پاشایەتی بڕووخێنێت.

ناسیونالیزمی کوردیش خۆی ڕێکئەخات

هێزە نەتەوەییە کوردییەکان هەر لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەوە لە کوردستاندا ستەمی نەتەوەیی سەر گەلی کوردیان کرد بە پایە و بواری سەرهەڵدان و چالاکیی خۆیان. جموجۆڵی سیاسی و ڕۆشنبیریی ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستییە کوردییە سەرەتا لەژێرکاریگەریی بزووتنەوە نەتەوەییەکانی ناو گەلانی تورك و عەرەب، دونیابینی و فکری سیاسیی خۆیان داڕشتووە و لە ژێرناوی لامەرکەزی یا ئۆتۆنۆمیدا بەرنامە وستراتیجیی سیاسی و فکریی خۆیان فۆرمەڵەکردووە. سیاسەت وپلانی ئەوان بریتی بووە لە هاوبەشبوون لەدەسەڵاتی سیاسیی عێراق و فەرمانڕەوایی کردن لە کوردستانی عێراقدا بەهاوبەشی دەسەڵاتدارەکانی ناوەند بەناوی گەلی کوردەوە. تاقیکردنەوەکانی

ساڵانی ١٩٤٦ – ١٩٩١ و مێژووی ئەو هێزانە لەوقۆناغە درێژەدا لە بازنەی شەڕ – مفاوەزات – شەڕدا خولاوەتەوە و لەدرێژەی خۆیدا لە جیاتی چاری ستەمی نەتەوەیی، ئەو بزووتنەوە ناسیونالیستیە خۆشی بووە بە بارێکی قورسی تر بەسەر خەبات و ئامانجی ڕەوای خەڵکی کوردستانەوە لە پەناوی چاری ڕیشەیی ستەمی نەتەوەیی. ئەم هێزانە ئەو خەبات و هەوڵەی خەڵکیان ئاڵۆزتر و پڕ گرێ و کێشەترکرد ولەوتاندیان. پارتی دیموکراتی کوردستان لە قۆناغەکانی ١٩٤٦ – ١٩٧٥ نموونەیەکی زەقی ئەو هێزە سیاسیە کوردستانیە بوو و دواتریش یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستان، گەرچی بەناوی هێزێکی بەدیل لەبەرانبەر ئەو بزووتنەوە و هێزە تەقلیدیە هاتەمەیدانی سیاسەتەوە، بەڵام پاش چەند ساڵ لەدامەزراندنی، ئەویش لەچوارچێوەی هەمان دونیا بینی و پراتیك و نەریتدا گیرسایەوە.
پارتی دیموکراتی کوردستان کە پێشەنگی بزووتنەوەی سیاسیی ناسراو بە کوردایەتیە ولە مناڵدانی ئەو بزووتنەوەیەدا لەدایك بوو، هەڵگری دواکەوتووترین شوناسەکانی دونیای سیاسەت و فکری کۆمەڵگای کوردستان بوو. ئەم هێزە هەر لەسەرەتاوە هەڵگری ئایدیۆلۆجیەکی تەسکی ناسیونالیستیی کۆنسەرڤاتیڤ و ڕاستڕەو بوو ئەویش لەڕوانگەیەکی کۆن وسواوی تایفی وخێڵەکی ودەرەبەگیەوە. ئیلیتی ڕۆشنبیری کورتبینی قاندراو بە بیری کلاسیکی نەتەوەیی کوردی ئەو سەردەمەش، بەو دونیابینیە تەنگە وکۆمی تاقیکردنەوەوە، لەجیاتی هەڵسان بەڕۆڵێکی پێشڕەو، سەرکردایەتی وچارەنووسی حیزبەکەیان، کە خۆیان دایانمەزراندبوو، بەوپەڕی خۆشحاڵیەوە ئەسپەرن بە کەسایەتیەکی سەرەك خێڵی تایفی وسادە ودونیانەدیوی سیاسەتی وەکوو مەلا مستەفا وخۆشیان ئەکەن بەقەڵغان وخوڵامی ئەو عەقڵیەتە خێڵەکی وکۆنەپەرستە.
پارتی دیموکرات وسەرکردایەتیەکەی هەر لەسەرەتاوە نەك هیچ ڕۆڵێکی پێشڕەو وئازادیخوازانە نابینن لەهیچ بوارێکی کۆمەڵایەتی وسیاسی وفکریدا، بەڵکوو هێزی ناوبراو ئەبن بە ڕێگر لەبەردەم ڕەوڕەوەی پێشکەوتنی ژیانی شارستانی و فەرهەنگی و سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کوردستاندا. ئەو هێزە سیاسیە و ئەو کەسایەتیە خێڵەکیە سەرکردایەتیی بزووتنەوەی نەتەوەپەرستیی کورد ئەگرنە دەست و خەباتی گەلی کورد بۆ ڕزگاری و یەکسانی و دیموکراتی بۆ چەندین دەیە تووشی پاشەکشە و ئیفلیجبوون ئەکەن و لەقاڵبێکی ڕاستڕەویی کۆنەپەرستانەدا یەخسیری ئەکەن. هەموو ئەوانەش لەسەردەمێکدایە کە ڕەوتی ئازادیخوازی و پێشکەوتنخوازیی دوای تێشکانی نازیەت و فاشیەت وەکوو نەسیمێکی ئازادی جیهانی سێیەم ئەگرێتەوە و جگە لە کوردستان، ئەویش بەهۆی هەژموونیی پارتیەوە بەسەر ژیانی سیاسیدا،

هەموو بزووتنەوە میللیەکان بە بەدیهێنانی مافەکانیان ئاراستەیەکی سیاسیی ئازادیخواز و چەپ و پێشکەوتوو ئەگرنە بەر.
وەستگاکانی مێژووی ئەم هێزە پڕن لە سیاسەتی چەوت و گومڕاکەر و گومناوی و کۆنەپەرست.
لە ١٩٦١ دا لەدژی یاسای پێشکەوتووخوازی چارەسەرکردنی زەوی وزاری حکوومەتی عەبدولکەریم قاسم یاخی ئەبن و بە هاندانی شای ئێران و پەیمانی سەنتۆ ئەدەنە پاڵ دەرەبەگەکانی کوردستان کە یاسای ناوبراو کۆتایی بە ستەمی جوتیارانی کوردستان دەهێنا و یاخیبوونە چەکدارەکەیان ناو ئەنێن " شۆڕشی ئەیلوول ". ساڵی ١٩٦٣ ئەبنە چاوساغ و هاوکاری کوودەتا خوێناویە فاشیستەکەی بەعس کە بە وێرانکردنی عێراق و خاپوورکردنی کوردستانیش دوایی هات. لەو ساڵەوە تا ڕێکەوتنیان لەگەڵ بەعسدا لە ١٩٧٠، یا ئاشی بزووتنەوە چەکدارەکەیان بە فیتی ئەمریکا و ئیسرائیل و شای ئێران بە مەرامی ئەو دەوڵەتانە ئەخەنەگەڕ یا خەریکی مفاوەزاتی لامەرکەزیی ٦٤ و ٦٦ ئەبن.
بەوجۆرە پارتی دیموکراتی کوردستان لەشەستەکانەوە ئامانجی ڕزگاریی گەلی کورد لە ستەمی نەتەوەیی و خەباتیان بەتووندی ئەکا بەدەسمایەی بەدیهێنانی ئیمتیازات بۆ مەلا مستەفا و سەرکردایەتیی گوێڕایەڵی حیزبەکەی لای ئێران و لایەنەکانی تر و بەوەش ئەو خەباتە ڕەوایەی خەڵکی کوردستان بەتاڵ ئەکاتەوە لەهەر ناوەڕۆکێکی ڕەوا و پێشکەوتوو و ئازادیخواز و چەکی شانی پێشمەرگە بەئاسانی لەم شانەوە ئەگوێزرێتەوە بۆ ئەو شان بۆ خزمەتی شای ئێران یا میتی تورکیا.
ئەم هێزە سیاسیەی (شۆڕشی چەواشە) بەوەشەوە ناوەستێ بەڵکوو ئەبێت بە ئامرازێکی ناوچەیی بەدەستی تورکیا و ئێرانەوە بۆ دژایەتیکردنی چالاکیی هێزە سیاسیە ئۆپۆزیسیۆنە کوردیەکانی ئەو دوو بەشەی کوردستان و بەوجۆرە ڕۆڵی چاوساغی بۆ ساواك و میت ئەگێڕێت بۆ لەناوبردنی کەسایەتیەکانی ئەو هێزانە.
پارتی لەناوخۆی کوردستانیشدا پەیڕەوی کردووە لە سیاسەتی کوشتن، تیرۆر، ڕاونان و زیندەبەچاڵکردنی نەیارانی سیاسیی خۆی و هەر هەوڵێکی تری پێشکەوتنخواز، وەکوو کوشتاری شیوعیەکان و ڕاودوونانی هەڵگرانی بیری چەپ و چالاکوانانی کۆمەڵەی مارکسی و ڕۆشنبیران و کەسانی ئازادیخواز.
گەرچی کۆمەڵەی مارکسی – لینینی وەکوو ڕێکخراوێکی شۆڕشگێڕ و یەکەمین پرۆژەی نیشتیمانیی کوردستانی لەپیناوی گرێدانەوەی خەبات بۆ ڕزگاربوون لە ستەمی نەتەوەیی کورد بۆ ئازادی و یەکسانی و دیموکراتیەت و بەئاقارێکی ئازادیخوازانەدا دامەزرا، بەڵام ئەویش

زوو بوو بە قوربانیی تەسکبینیی هەندێ لەڕابەرەکانی و ئۆپۆرتۆنیست بوون و خۆشباوەڕی هەندێکی تریان و بەتایبەتیش بوو بە نێچیری پاشقولی هێزە باوەکانی باڵەکەی تری بزووتنەوەی کوردایەتی و سەرکردایەتیی جەلال تاڵەبانی.
کۆمەڵەی مارکسی – لینینی نەیتوانی دابڕانێکی ڕیشەیی بکات لەدونیابینیی کوردایەتی و گەرچی سەرەتا وەکوو هێزێکی ئەنتی پارتی هاتەناو کایەی سیاسیی کوردستانەوە، بەڵام سەرەنجام بوو بە باڵی چەپی هەمان بزووتنەوە و هێزی کۆمەڵایەتیی کوردستانی. بەو مانایە یەکێتیی نیشتیمانیی کوردستانیش، کە کۆمەڵە کۆڵەکەی سەرەکیی بوو، نەیتوانی دابڕانێکی چۆنایەتی بکات لەبواری دونیابینی و فکر و سیاسەت و پراتیکی باڵی زاڵی تائەوکاتی بزووتنەوەی کوردایەتی.
یەکێتیش وەکوو هێزێکی دەسەڵاتخواز هەر زوو میحوەری ستراتیجیی خۆی لەسەر هەمان پایەکانی بزووتنەوەی ناسیونالیستیی تەقلیدیی پێشتر داڕشت و زۆر زوو دەستبەرداری هەموو ئەو ئیدیعا شۆڕشگێڕ و ئازادیخوازە بوو کە کۆمەڵە لەسەرەتادا هەڵگری بوو و سەرەنجام لەبوارەکانی ستراتیجی و تاکتیك و شێوازی هەڵسووڕانی سیاسی و ڕێکخراوەیی و سەربازیدا، جیاوازییەکی ئەوتۆی نەمایەوە لەگەڵ پارتی، ئەوە نەبێت هەردوولا، جگە لەهەوڵیان بۆ دژایەتیی ئازادیی هەڵسووڕانی هەر ڕەوتێکی شۆڕشگێڕی تر و گۆڕانیان بۆ هێزی دژ و سەروو خەڵکی؛ لەهەوڵی پاکتاوکردنی یەکتر و پیادەکردنی سیاسەتی تاکڕەوی و تاك دەسەڵاتدا بوون لەکوردستاندا.
لێرەوە دامەزراندنی یەکێتیی نیشتیمانی، بەکردەوە، لەجیاتی ئەوەی ببێتە دەسپێکی قۆناغێکی تری خەباتی سیاسی لەکوردستاندا، و تەجاوزێکی چۆنایەتیی هەژموونیی تائێستای پارتی بکات، کۆمەڵەشی ڕاکێشایە ناو تەڵەکانی هەمان عەقڵ و ستراتیجیی سواوی بزووتنەوەی کوردایەتییەوە. بەوشێوەیە دامەزراندنی یەکێتی نەك نەبوو بەهۆی پێشداکووتانی ستراتیجییەکی نوێ و ئازادیخواز لە مێژووی کوردستاندا، بەڵکوو ئەو شانسەی لەباربرد و بەوەش گەورەترین خزمەتی بە بزووتنەوەی سیاسیی کلاسیکیی کورد و کۆنەپارێزیی سیاسی لە کوردستاندا کرد و ئەو پرۆژە شۆڕشگێڕەی لەناو پرۆژەی مێژوویی کوردایەتیدا تواندەوە و هەڵیلووشی.
بەتاڵکردنەوەی ناوەڕۆکی ئەو ڕەوتە شۆڕشگێڕ و ئازادیخوازە سەرەتاییەی کۆمەڵە، بەهەموو کەم وکوڕی و لاوازییە زاتییەکانییەوە، ئەو گورزە گەورەیە بوو کە یەکێتی وەشاندی لە پرۆژەی نیشتیمانی و پێشکەوتنخواز و شۆڕشگێڕی لە کوردستان، سەرباری هەموو ئیددیعا پێچەوانەکانی خودی یەکێتی.
کردنی خەباتی چەکداری و پیشمەرگایەتی بە بتێك لەسەر حیسابی خەبات

و ناڕەزایەتیی شارەکان، لەکاتێکدا کۆمەڵگای کوردستان بووبوو بە کۆمەڵگایەکی مودرین و شاریی گەورە، و هەژمونخوازیی و گیانی تۆتالیتاری و دژایەتیی هەر بیروڕایەکی جیا و گیانی پاوانخوازی و شەڕئەنگێزی و گەڕانەوە بەسەر هەمان چوارچێوەی ستراتیجی و پراتیکیی بزووتنەوە سواوەکەی پێشوو، زوو ئەم هێزە سیاسیەشیان ڕاکێش کردەوە ناو بازنەی بزووتنەوە چەکداریە سیاسیە کلاسیکیە کوردایەتیەکەی جاران و هەموو بەربەرەکانەکانیشی لەگەڵ پارتیدا شتێك نەبوون جگە لە گیانی پاوانخوازی و دەسەڵاتخوازیی تاکلایەنە.
بەومانایە ئەوەی یەکێتی ناوی نابوو ” شۆڕشی نوێ ” ڕێك چووەوە سەر هەمان ڕێچکەی جاران و بوو بە بەشێك لە ململانێ دێرینەکانی ناوچەکە و لەشوێنێکدا لەگەڵ پارتیدا گەیشتنەوە بەیەك.
کارەساتی خۆگرێدانەوەی یەکێتی و پارتی و هێزەکانی پێشمەرگە بە ئێرانەوە لەشەڕی هەشت ساڵەی ئەو دوو وڵاتەدا، کە کۆمەڵکوژیی هەڵەبجە و ئەنفال و کیمیاباران و جینۆسایدی گەلی کوردی لەلایەن فاشیە نەتەوە پەرستەکانی بەغداوەی بەدوای خۆیدا هێنا. لەو قۆناغەدا هەردوو لا بوون بە بەشێك لە ماشێنی شەڕی ئێران و چاوساغ بە هێنانەناوەوەی پاسداری ئێران بۆ قووڵایی خاکی کوردستان بەبیانووی بەربەرەکانێ لەگەڵ ئەو ڕژێمەدا کە چەند ساڵ پێشتر لەکاتی سەرگەرمیی مفاوەزات لەگەڵیدا جەلال تالەبانی ئەیووت: سەددام دوژمنی ئێمە نیە بەڵکوو حەکەمە!!. لەو قۆناغەوە یەکێتیش لە کێشەی مێژوویی نێوان عێراق و ئێراندا سەربەخۆیی لەدەست ئەدات و پەیوەست ئەبێ بەو میحوەرە ئێرانیەوە کە پارتی و بنەماڵەی بارزانی لە شەستەکانەوە خۆیان پێوەگرێدا.
بەوجۆرە زنجیرەی شەڕ – مفاوەزات – شەڕی هێزە سیاسیە چەکدارەکانی بزووتنەوەی کورد بەردەوام ئەبێ تا قۆناغی ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ کە خەڵکی کوردستان بەسوود وەرگرتن لەو درز و کەلێنانەی کە لەدەسەڵاتی ڕژێمی بەعسدا لە پەنای شەڕی کوەیتدا پەیدابوو، زۆربەی کوردستان پاك ئەکەنەوە.
بەپێچەوانەی هەموو چەواشەکاریەکانی ئەم دوو هێزە و لایەنە بچووکە هاوپەیمانە نەتەوەیی و ئیسلامیەکانیانەوە لەبەرەی کوردستانیدا، ئەوە خەڵك بوون لەڕاپەڕیندا ئەوانیان قوتار کرد لە کەمپ نشینیی ئێران و ئاوارەیی و بنبەستی سیاسی وستراتیجی و سەربازیەکی قووڵ کە تێی کەوتبوون، نەك بە پێچەوانەوە.
بۆشایی سیاسیی ڕیزی خەڵك و فریوخواردنیان بەو هێزانە لەدوای ڕاپەڕین و مێژووی خوێناویی ڕژێمی فاشیی بەعس ومەترسیی گەڕانەوەی بۆ کوردستان و مانەوەی لەدەسەڵاتدا، هەروەها لایەنگریی ئەمریکا لەم تاقمە گوێ لەمشتەی حیزبەکانی بەرەی کوردستان و غیابی هێز و

پلاتفۆرمەکی نیشتیمانی کە خەڵك لەدەوری کۆببێتەوە، جگە لە ئاوارەیی و شکستی ڕاپەڕین، فرسەتەکی زێڕینیان بۆ ژیانەوەی ئەم هێزانە خۆشکرد و چارەنووسی خەڵك لەدەمی ئەژدیهای بەعسەوە کەوتە بەردەستی تاقمێك کە نزیکەی۳۲ ساڵە یاری بە موقەدەراتی گەلەك و وڵاتەکەوە ئەکەن.

شەڕی دەسەڵاتی نێوان یەکێتی و پارتی لەسەر پارە و داهاتی گومرك، ۳۱ ی ئاب و هێنانەوەی بەعس ، دزی و ڕاو ڕووتی ژێرخانی کوردستان لەدوای ڕاپەڕین، دابەشکردنی کوردستان بۆ دوو زۆن، ڕسواکردنی پەرلەمان و کردنی بەگاڵتەجاری بۆ پەردەپۆشکردنی تاڵانیی وڵات، پێش لەشکری بۆ تورکیا و هێنانی سوپاکەی بۆ جەرگەی خاکی کوردستان، تەراتێنی پاسداری ئێران لە زۆنی سەوز و تاڵانکردنی سامانی نەوتی لەنێوان دوو خێزاندا و ......، تەنیا بەشێکن لەکارنامەی ئەم هێز و دەسەڵاتەی کە بەردەوام بووە لە داپۆشینی هەموو ئەو تاڵان و بڕۆیانە بە دروشمی چەواشەکارانەی کوردایەتی و نەتەوەیی.

گەرچی ڕووخانی ڕژێمی بەعس لە ۲۰۰۳ دا وەرچەرخانێکی ئیجابی بوو لەڕوانگەی ئامانجی خەڵکەوە، بەڵام ئەو سیستمە تایفی و نەژادییەی کە ئەمریکا کردی بە شوناسی عێراق دوای سەددام حسین، بواری مانۆر و چەواشەکاریی بە هێزە دەسەڵاتدارەکانی هەرێم ڕەخساندەوە و هێزە ئیسلامییەکانی وەکوو بزووتنەوەی ئیسلامی و یەکگرتوو و کۆمەڵەی ئیسلامیش لەجاران زیاتر بوون بە تەواوکەر و هاوکاری ئەم دەسەڵاتە ستەمکارە لە هەرێمی کوردستاندا.

ئەو سیستمە دەسەڵاتدارە تایفییەی کە ئەمریکا بۆ قۆناغی دوای ۲۰۰۳ دیزاینی کرد، بوارێکی باشی بە ئەم دەسەڵاتە ڕەخساند کە شەرعیەتی نوێنەرایەتیی خەڵکی کوردستان بدرێ پێیان.

ئەوان لەناوەندە نێودەوڵەتییەکان و لە بەغدا لە جیاتی چاری مەسەلە ئاڵۆزەکانی پاشماوەی ستەمی بەعس وەکوو کەرکووك و ناوچە تەعریبکراوەکان و قەرەبووکردنەوە قوربانییە زۆرەکانی خەڵك و پێدانی شایستە داراییەکانی خەڵك، توانیان گشت ئەو مافانەی خەڵك بکەن بە پۆست و ملیارەها دۆلار وئیمتیازات و کرێدیتی دیبلۆماسی و سیاسی و دران بە یەکێتی و پارتی و هاوپەیمانە بچووکە کوردستانییەکانیان.

ئەمریکا لەم بوارەدا زۆرترین لێپرسراوێتیی بەرئەکەوێت.

عەدنان کەریم/ سیدنی
adnankerim22@hotmail.com

ئاشنا عومەر: موزیک و گۆرانی کوردی لە ئەستادا تێکەڵییەکی پێوە دیارە.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

ئاشنا عومەر: ئافرتانمان پێویستیان بە دەستگیرەی و پاڵپشتی هەیە بۆ مانەوەیان لە هونەر
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند ئاشنا عومەر ناوی تەواوی(ئاشنا عومەر حەمە عزیز)-ە- ساڵانێکە خۆی خستۆتە ناو دەریای هونەری گۆرانی و موزیک،هەر لەسەرەتای ژیانی هونەرییەوە، هەوڵی ئەوەی داوە بەشێوەیەکی ئەکادیمی خۆی فێری هونەری موزیک بکات دوای تەواوکردنی پەیمانگاو کۆلێژی هونەر توانی بڕوانامەی ماستەریش هەر لەبواری موزیک بەدەست بهێنێت، جگە لەوەش ئەو ئەندانی تیپی “ئۆکێسترای کوردستان ” ئەندامی تیپی گروپی “مریەم خان ” بووە.بۆ زیاتری ئاشنا بوون بەم خاتوونە هونەرمەندە بە چەند پرسیارێک بەسەرمان کردەوە.

***سەرەتا پێمان باشە باس بۆلە چۆنییەتی ئاشنا بوون بەهونەری موزیک بکەیت.**

- کاتێ قوتابی بووم لە قۆناغی بنەڕەتی و ناوەندی حەزوو و ئارەزووم بە هونەری موزیک هەبوو، بۆیە بەمەبەستی پەرەپێدانی ئەو حەزوو ئاروەزووە، چوومە بەشی موزیکی پەیمانگەی هونەرەجوانەکانی هەولێر،لە ساڵی 2003 بەسەرکەوتووی پەیمانگەی هونەرەجوانەکانم تەواو کرد، بۆ ماوەی 10 ساڵ مامۆستای سرود وگۆرانی، دواتر کۆلێژی هونەرەجوانەکانی هەولێر بەشی موزیکم تەواو کرد لە ساڵی 2014، ماوەی چەند ساڵێک وەک معیدە لە بەشی موزیکی کولێژی هونەر کارم کرد، تا ساڵی2021 چوومە خوێندنی باڵا و ماستەرنامەم لە زانستەکانی موزیک بە دەست هێنا.

لەو نێوەندەدا ماوەی چەند ساڵێک، ئەندامی" ئۆکێسترای کوردستان" بووم ، ئەندامی گروپی" مریەم خان" بووم کە گروپێکی خانمانە بوو سەر بە وەزارەتی ڕۆشنبیری، بەشداری تەواوی چالاکییەکانی ئەم گروپانەم کردوە وەک دەنگ وەک ژەنیار لە ماوەی ئەم ساڵانەدا.

- **کاتێ فێربوونی موزیکت هەڵبژارد تووشی هیچ کێشەوگرفت نەبوویتەوە ؟**
- بەڵێ کاتێک موزیکم هەڵبژارد توشی کێشە و گرفتی زۆر بوومەوە، چونکە ئەو کاتە کۆمەڵگە قبوڵی نەبوو ئافرەتێک لەسەر شەقام بە ئامێرەوە ڕێ بکات یاخود بە پاس بتوانێت بگەیتە شوێنی خوێندن، نەبوونی و خراپی لایەنی ئابووری خێزانەکان کە بە هۆی نەبوونییەوە نەمان دەتوانی ئامێرێکی پێویست بکڕین و گرنگی بە خۆمان و بەرەوپێشبردن بدەین، بۆیە سەردەمی ئێمە گرفت و کێشە زۆر بوون.
- **تاچەند خێزانەکەت هاوکارت بوون بۆ ئەوەی لە کاروانی موزیک بەردەوام بیت؟**
- خێزانەکەم هەموو هاوکار بوون ،چونکە باوەڕیان هەم بە هونەرکردن هەبوو لە هەمان کاتدا باوەڕیان بە توانای ئافرەت هەیە ، پێیان وایە کە ئافرەت دەتوانێت گۆڕانکاری بکات و کۆمەڵگە بەرەوپێش ببات لە ڕێگەی ئەو کارەی ئارەزووی دەکات.

- **ئەو ژنیارانە کامەن کە کاریگەریان لەسەر بەڕێزتان هەبوو؟**
- ژەنیاری باش و بە توانا هەیە لە ناو کومەڵگەی کوردی، لە ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو ، کورد و کۆمەڵگەی کوردی دەبێت شاناز هونەرەکەیەوە بکات و بە ژەنیارەکانیشی.

***موزیکی کوردی لە ئێستادا لە ئاستێک دا دەبینیت؟**

- موزیکی و گۆرانی کوردی لە ئێستادا تێکەڵییەکی پێوە دیارە، گەنجی باش و خوڵقێنەر هەیە کە ڕێز لە هونەرەکەی دەگرێت، دەنگی باش و ئەدای باش و تێکستی باش و میلۆدی باش. بە داخەوە هەندێک کەسی بێ ناو هونەرمەندیش چەپ و ڕاست بێ بێ گوێدانە هیچ کەوتونەتە ناو هونەرو بە هەستی و بە ئەحساس فەراغەکانیان بە هونەر پردەکەنەوە و ناویان لە خۆیان ناوە گۆرانی بێژ ،ئەوەش جێگەی داخە کە هیچ فلتەریک نیە و بە ئاسانی دەتوانیت ببیت بە گۆرانی بێژ.

***ڕەخنەگری موزیک لە نێون موزیکی کوردی لەچ ئاستێک دایە؟**

- بە شێوەیەکی گشتی لە ناو کۆمەڵگەی کوردیدا ڕەخنەی بنیاتنەر بوونی نیە، تەنیا ڕەخنەی ڕووخێنەر هەیە و بە بێ هیچ پێوەرێکی زانستی قسە لەسەر هەموو بابەتێک دەکرێت و هونەری موزیکیش لەو نێوەندەدا بێبەش نییە.
- **ئەو سیفەتانە چین کە پێوستە لە هەموو موزسیانێکدا هەبێت؟**
- ڕۆشنبیری گشتی و خوێندنەوەی تایبەت و بە ئەکادیمی بوون دەبێت لە موزیسیاندا هەبێت، ڕوو گەش و ئەدای قسەکردن و گفتوکۆ کردن دەبێت لە ئاستی ئەو ژەنیارەدابێت، بە ئەوەی جگە لە ژەنین ڕاوێژی تیۆریشی پێ بکات، چونکە ژەنیار ئامێریکی موزیکی کەسی ئاسایی نیە، بەڵکو کەسی نوخبەی کۆمەڵگەیە.

***ئاستی پەیمانگای و کۆلیژی هونەرە جوانکانی کوردستان چۆن دەبینیت؟**

- ئاستی پەیمانگەی هونەرەجوانەکان و کۆلێژی هونەر بە شێوەیەکی گشتی باشە، بەڵام کەموکوڕیش هەیە لە هەموو ڕوویەکەوە، درک بەوە دەکرێت کە لە ڕابردوودا هونەرمەند و مامۆستا ی باشتر پێئەگەیەنرا، ئەوەی ڕاستی بێت، هونەر بە گشتی گۆرانی و موزیک بە تایبەتی لە ڕووی پراکتیکیەوە بە بایەخ بووە، چونکە دەرچوان ناچارن دوای دەرچوونیان کاری دیکە بکەن بۆ بژێوی ژیانیان ،یاخوود کاری لایف موزیک ، ئەمەش حەقی خۆیانە، چونکە هیچ ڕێگەیەکی دیکەیان نیە، بۆ بژێوی ژیانیان.
- **ئاستی گۆرانیبێژان و موزسیانانی کچانی کورد لەچ ئاستێک دایە؟**
- ئاستی ئافرەت هەر وەک هەمیشە ئاساییە، چونکە گرنگی پێدان نیەو پاڵپشتی و دەستگیرەی ئافرەتان بەهرەمەند لەم بوارە لاوازە، تاک و تەرا لەسەر ئاستی ژەنین و دەنگ ، ئافرەت دروست دەبێت، کە دروستش دەبێت ئەمەنە قسەی ناخۆش و تیروتوانج ئاراستەی دەکرێت، بە دەگمەن دەمێنێنەوە لە ناو پرۆسەکە، ئەگەر سەرەنج بدەن لێرە و لەوێ بە پەنجەی دەست هەم موزیسیان هەم گۆرانی بێژ دەبینرێت، هۆکاریش بۆ ئەمە زۆرە یەکێک لەوانە بەڕێژەیەکی زۆر کەم خێزانەکان ڕێگە بە کچەکانیان دەدەن کە بچنە ناوەندەکانی خوێندنی هونەر ، نایانەوێت، کچەکانیان شەهادەی ئەوە بە دەست بهێنن کە ئارەزووی دەکەن، پێیان وایە ئەو هەموو ساڵەی خوێندنی کچەکانیان لە هونەردا بێت، لە کۆتیدا ڕەنج بە خەسار دەبن، ئافرتانمان پێویستیان بە دەستگیرەی و پاڵپشتی هەیە بە

مانەوەیان لە هونەر.

***لەوماوەیەدا بڕوانامەی ماستەر لە بواری موزیک بەدەست هێنا، ئەگەر باس لە ناوەڕۆکی توێژینەوەکەت بکەیت؟**

- بەڵێ بڕوانامەی ماستەرم بە دەست هێنا لە زانستەکانی موزیک. ناونشانی ماستەر نامەکەم (ڕەهەندەکانی گۆڕانی چێژی ئیستاتیکی لە گۆرانی هاوچەرخی کوریدا) ناونیشانەکی نوێ و کارێکی دەگمەن بوو، ئەزموونەکی نوێ بوو زۆر شت فێر بووم ،گەشتمە ئەنجامێکی باش لە توێژینەوەکەم، ناوەڕۆکی باسەکەم زانستی ئەنترۆپۆلۆجیا، جوانیناسی ، گۆرانی هاوچەرخ و هاوچەرخی کوردیە، شیکاریمان بۆ نموونەی ئەو گۆرانیانە کردوە کە بە باسەکەم هەڵمبژاردوە، بە داتا لە ڕێگەی ڕاپرسییەوە گەشتینە ئەو ئەنجامەی کە دەمانویست.
-

***ئێمە زۆر سوپاسی بەڕێزتان دەکەین، کە دەرفەتتان بە ئێمە بەخشی.**

- -منیش زۆر سوپاسی ئێوە دەکەم بۆ ئەو بەسەرکردنەوەیە.

دنەدان و گەشەپێدانی شەڕی تائیفی و قەومی لە کەرکوک لە کوێوە سەرچاوە ئەگرێت؟.. سابیر م .

کارل ڤۆن کالوزێڤیتز ئەڵێت:

(شەڕ تەنها درێژپێدەری سیاسەتە بە ڕێگەی تر. بۆیە دەبینین شەڕ تەنیا کردەوەیەکی سیاسی نییە، بەڵکو ئامرازێکی سیاسی ڕاستەقینەیە، و درێژپێدەری پەیوەندی سیاسییە کە لە ڕێگەی دیکەوە ڕوودەدات. ئەوەی لەبارەی شەڕەوە بە تایبەت دەمێنێتەوە، تەنیا سروشتی ناوازەی ئامرازەکانییەتی..)

لێرەدا ئەمانەوێت ئەوە بڵێین ئایا ئەم ڕوداوانەی ئەم دوایانەی شاری کەرکوک تەنها ڕووداوێک و شێوەیەکی لاوەکی خۆجێیشۆڤێنیزم و ناسیۆنالیزمی حیزبە میلیشیایی و چەکدارەکانی حاکمانی ناوچەکە و هەرێم و بەغدان ، یان ئەبعادی جیهانی دوورتری هەیە؟

سەردانەکانی و فشارەکانی ئەمدوایانەی وەزیری دەرەوەی تورکیا و جومهوری ئیسلامی بۆ سەر ناوچەکەو، ململانێی ئەم دوودەوڵەتە زلهێزەی ناوچەکەو، دابەشبوونیان بەسەر دوو قوتبی جیهانی جیاوازدا ، واتە ستراتیجیەتی ئەمریکاو تورکیاو وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا و ئەوروپا لە ناوچەکە لە لایەک و لەولاشەوە بردنە پێشەوەی ستراتیجیەتی ڕوسیاو چین و ئێران و ئۆردوگای سەر بەم قوتبە لە عێراق ، وە هەوڵدان بۆ هەرچی زیاتری تاڵان و بەڕێکردنی سەروەت و سامانی عێراق و هەرێم و بەتایبەت شاری کەرکوک وەک ناوچەیەکی نەوتی و گازی بەنرخ لە سەر ئاستی جیهان .

لێرەدا ئەوە گرنگە کە بزانین کە خودی جەماوەری چەوساوەی کورد وە نەتەوەو کەمایەتیەکانی تریش لە کەرکوک بەدەستی گرانی، و بێکاری، بێئەمنی ، نەبوونی خزمەتگوزاریەکان ، فەسادی کاربەدەستان و حاکمان ئەناڵێنن.

دنەدان و گەشەپێدانی هەستی کۆنەپەرستانەی تائیفی و قەومی و ئاینی و مەزهەبی نێوان ئەم چینە بەرفراوانەی جەماوەر، هەیەک و ئامرازێکی گرنگی شێواندنی هەلومەرجێکی سیاسی و ئابوری ئەو شارەو تەواوی کوردستان و عێراقە.

کێ سوود مەندە لەم ئاژاوەو سەرگەردانی و کوشت و کوشتاری کوردەکان و خەڵکانی تر ؟

یەکێک لەو کەسانەی کە حەماسی قەومی پاڵی پێوە نابوو ، یان لەلایەن حیزبەکەوە هاندرابوو کە بێتە سەر شەقام بۆ دژایەتی داخستنی ڕێگەی هاتوچۆی هاتنە ناوەوەی شاری کەرکوک ، لە دوائاکامدا بە ناکامی مایەوەو ووتی:) تێناگەم بۆچی حیزبە قەومیە کوردیەکانمان نایەن داکۆکیمان لێبکەن ، ئەوەتا ئەوان بە چەک ئێمان کوژن …(.

لێرەدا دێینە سەر ناوەڕۆکی باسەکە ، ئەویش ئەوەیە بزانین چۆن شێوە درێژە پێدەری سیاسەتە بە شێوەیەکی تر ؟

بە گشت کوردان و نەتەوە تائیفەکانی تری هەرێم و عێراق مەعلومە کە دەسەڵاتی هەرێم و بەغدا و حیزبەکانیان. و میلیشیاکانیان ، هەموو بەیەکەوە تەباو گونجاون ، وە ئیدارەی ئابوری و سیاسی عێراق و هەرێم ئەدەن ، وەک بەرژوایەکی – کۆمبرادۆری بەکرێگیراوی دەوڵەتە ئیمپریالیست و زلهێزەکانی ناوچەکە.

ئەوان هەر هەموویان حوکومەتێکی تائیفی و لەسەر بنەمای پشکی ئابوری و سیاسی دامەزراوە، وە هیچ پەیوەندیەکان نە بەمەسەلەی

چەوساندنەوەی خەڵکەوە هەیە ، وە نە لە پێنـاو نەهێشتنی هەرجۆرە چەوساندنەوەیەکدا هاتوونەتە سەر حوکم.
ئەوەی کە گرنگە بەرژەوەندی ئابوری و سیاسی خۆیان بپارێزن ، وە سەرکوتی هەر چەشنە ناڕەزایەتیەکی چینایەتی بکەن کەلە هەر شارێک و کونجێکی ئەم هەرێمەو ئەم عێراقەدا سەر هەڵئەدات .
خاڵی بنەڕەتی ل□□ر□دا ئەوەیە بۆ ئەم دەوڵەتە ئیمپریالیست و دەوڵەتە زلهێزو شۆڤێنیستەکان و قەومیەکانی ئەم ناوچەیە ئەوەیە کە بە شوێن بیانویەکدا بگەڕێن ، یاخود بیانویەک دروست بکەن ، کە ببێتە مایەی گێژاوێکی سیاسی و فیکری لەم چەشنە ئەویش داخستنی مەقڕی) پ.د.ک(لە کەرکوک .
گێژاوێکی فیکری و سیاسی کە تێکەڵ بە نەعراتی قەومی و تائیفی و سەر لەجەماوەر شێواندن کەئەم شەڕە شەڕی کوردو عەرەب و تورکمانە نەک مەسەلەیەکی تر.
ئەمە نەخشەیەکی جەهەننەمی و لەڕادەبەدەر زیرەکانەیە بۆ لە خشتەبردنی جەماوەر.
ئەم ڕوداوە کارێکی عەرەضی واتە سەرپێی نەبووە، بەڵکە دانوسانێکی لەمێژینەی خودی هەموو دەوڵەتە زلهێزەکانی ناوچەکەی لە پشتەوە بووە ، وە بەکرێگیراوانیان لە کەرکوک ئەنجامیانداوە .
لەم نێوەدا ئەوەمان بۆ دەرئەکەوێت کە ئەم جۆرە دانوسان□ ن□ه□نیانە تەواوی حاکمان و دەسەڵاتداران تیایدا بەشدارن و وە ئاگادارن چ جۆرە نەخشەیەک بەرامبەر ه□ر□□م و ع□□راق لە ئارادایە و بەڕێوە ئەچێت ، کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا و□□□م□کە بۆ بێدەربەستی حاکمانی کوردو حیزبەکانیان و مێلیشیاکانیان لەبەرامبەر ڕشتنی خوێنی هاوو□□تیانی کورد ، وە هەروەها بێدەربەستی لایەنەکانی بەرامبەریش لە ڕشتنی خوێنی کوژراوەکانیان.
ئەم شەڕە شەڕی قەومی و نەتەوەیی و تائیفی نیە لە بنەڕەتدا ، بەڵکە وا دروستکراوە کە بچێتە قاڵبی شەڕی قەومی و تائیفی وئاینیەوە ، ئەم شەڕە شەڕی بەرژەوەندی الیەنە دژ بەیەکەکانی وەک ئێران و تورکیاو وڵاتانیب تری ناوچەکەیە لەسەر نەوت وداهاته کەرکوک و دەستبەسەراگرتنی ئەم شارە.
پێویستە بە توندی دژ بە پڕوپاگەندەی حیزبە قەومی و کۆنەپەرستەکانی کوردو عەرەب و تورکومان و ئیسلامیەکانیان ول□ب□□ی□کانیان بوەستینەوە ، کە هەمیشە بە جۆرێک لە جۆرەکان مێشکی خەڵک لە ڕێگەی مێدیاکانیانەوە بە ژەهری نەتەوەپەرستی و تائیفە گەری و مەزهەبگەرایی قانگ ئەدەن.
ئەم شەڕە پێویستە بکەینە شەڕێکی چینایەتی مەزنتر دژ بە هەموو کاربەدەستان و حاکمانی ناوچکەو بەغدا ، کە دۆزەخێکی گەورەیان بۆ

ئەو جەماوەرە بەرینە دروست کردوە.
لاوان و تێکۆشەرانی تێگەیشتوی خەباتی چینایەتی لە کەرکوک و شارەکانی تری هەرێم و عێراق لەم سات و سەودا و پالنە ژێربەژێرەکانی وڵاتانی ناوچەکە و جیهان تێئەگەن، وە لەم ڕاستایەدا پێویستە میتۆدی خەباتی چینایەتی سەرتاسەری لەبەرچاوبگرن دژ بە بۆرژواکان و حاکمانی ناوچەکەو عێراق و سەرمایەدارانیان ، وە ڕێگە نەدەن کەسانی تر بکرێنە قوربانی ئەم سیاسەتە چەواشەکارانە .
زۆر بەداخەوە بە ڕژانی خوێنی الوان و گەنجانی ئەو شارە، بەڵام دڵنیا بن ئەم ڕەنج و گیان فیداکاریە ناچێتە تەرازوی بەرژەوەندیەکانی خۆیان و چینەکەیان ، بەڵکە دەبێتە گوژم و تاوێکی تری بەهێزبوونی دەسەڵاتداریەتی ئەم هێزە بۆرژو -اکەمبرادۆریە بەکرێگیراوانە.

سابیر . م
٤/ ٩ / ٢٠٢٣

شێرکۆ بێکەس(١٩٤٠ – ٢٠١٣)، ئەو ئایکۆنەی شیعریەی کە دووبارە نابێتەوە!.. نووسینی : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

وێنەیەکی گشتی شێرکۆ بێکەس

ڕەنگە لە مێژووی ئەدەبی نوێی کوردیدا هیچ کەس هێندەی شێرکۆ بێکەس (بەختیار عەلی لێدەربچێت) ئاوڕی لێنەدراوەتەوە. ئاوڕدانەوە لە شێرکۆ؛ ئاوڕدانەوە بووە لە بەرهەم و داهێنانەکانی. شێرکۆ نەفەسێکی درێژی شیعریی هەبوو، کە تا ئێستا لە هیچ کەسێکی تردا ئەو نەفەسە بوونی نییە. شێرکۆ گەلێ شێوازی شیعریی تاقیکردەوە، هەر لە شێوازی کۆن و چوارین و پۆستەرەشیعر و ڕۆمانەشیعرەوە بگرە تا دەگاتە شانۆنامەی شیعریی و لە هەمووشیاندا دەستڕەنگینی خۆی

نیشـــــان داویـــــن. شێـــرکۆ بێکەس بە گۆشـــت و خـــوێن و وشە و داهێنانەکـانییەوە ڕۆڵەی بە ئەمەکی ئەو بـزووتنەوەیە بـوو کە بە ناسیـونالـیزمی کوردیی(کـوردایەتی) دەناسرێت. ئەو هەمـوو شیعـر و نووسینەکانی خستە خزمەت بیرۆباوەڕی کوردایەتی. شێرکۆی بێئۆقرە بەردەوام بەدوای شتی تازە و نەوتراودا دەگەڕا. گەریدەیەک بوو لە بەگەیەکی زەمەنی (ناوەڕاستی شەستەکان تا ئەوکاتەی ژیانئاوایی کرد) توانی زۆرترین بەرهەم و دەق بنووسێت و بڵاوبکاتەوە. هەمیشەش ڕۆڵی سـەرەکی و دەسـتپێشکەری بینیـوە. شێـرکۆ لە بـزووتنەوە چەکدارییەکانی ناسیونالـیزم بە کۆن و نوێوەی(مەلاییزم و جەلالـیزم)؛ وەک جەسـتە و وشە ئامـادەیی هەبـووە و شیعـری لەنـاو سـەنگەرەوە گەیاندەتە نەو دەی خوێنەری خۆی. ئەوەی ئەو شانسەی بەشێرکۆ دا لەمێژووی ئەدەبی کوردی وەک ناسراوترین شاعیر دەربکەوێت، جگە لە توانـا شیعرییەکـانی، ئـاوێتەکردنی شیعـر و سیاسـەت یـان شیعـر و کوردایەتی بوو. کە بەیانی ڕوانگە(۲۵-٤-۱۹۷۰) کە شێرکۆ خۆی یەکێک بوو لە داڕێژەران و ئیمزاکەرانی، بناغەی ئەو ئاوێتەبوونەی پتەو و قایم کرد. شێرکۆ هەر لە جوغزی کوردایەتیش نەمایەوە، بەڵکو بەپێی گۆران و گەشەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردستان، ئەمیش نوێتر و هەندێکجار ڕادیکاڵتر دەردەکەوت. ئەو شیعر و فرمێسک و شیـوەن و پرسـەی لەگەڵ بـزووتنەوەکەی بـوو. هەڵوەسـتە ڕادیکاڵەکانیشی لە ئەنجامی ڕادیکاڵبوونی بیروباوەرییەوە نەبووە ، بەڵکو لەئەنجامی ساتوسەودای سیاسییانەوە بووە. چونکە شێرکۆ تا ئەوڕۆژەی ژیانئاوایی کرد، وەک باوەڕ؛ ناسیونالێستێکی بە غەل و غەش بوو. پرۆسەی نووسینی شیعر لای شێرکۆ بە گەلە هەوراز و نشیودا تێپەڕیوە ، کە هەر خوێنەرێک دەتوانێت لە خیلالی شیعرەکانییەوە وێنایەکی ڕوونی شێرکۆ بێکەس و جیهانبینییەکەی بکات. من شێرکۆ بێکەس بەمجۆرە دەبینم:

یەک : بیـری سیاسـی و ئایـدۆلۆژی ناسیونالیـستی شێـرکۆ هەر لە چوارچێـوەی کوردسـتانی عێراقـدا قەتـیس نەمـاوە ، بەڵکـو بیـری کوردایەتی سەرتاسەری لەهەر چوار بەشەکە بەسەر کردۆتەوە. لەکوێ مەترسی بینیبێـت بە سـەر ئایـندەی ناسـیونالیزمی کـورد ئەم دژی وەستاوەتەوە. واتە ئەم ئەگەرچی وەک ئەندامبوون ئەندامی لایەنێکی سیاسـی(یەکێتـیی نیشتمـانی کوردسـتان یـان ی ن ک) بـوو ، بەڵـام بەمانای وشەکە شاعیرێکی حیزبیی بوو. واتە شاعیری بزووتنەوەی ناسیونالیزمی کوردی بوو.

دوو : لەگەڵ کەسـت و ڕووداوە تراژیـدییەکانی کوردسـتان ژیـاوە و شیعری بەیان هۆنیونەتەوە.

سێ : لەبەرامبەر گەشە و مەترسییەکانی ئیسلامی سیاسی لە کوردستان

هاواری لەهەستاوە و دژایەتی کردوون و بە ئەمەش ڕووبەڕووی هەڕەشە بۆتەوە.
چوار : وەکچۆن شیعری کردبووە بانگ بۆ ئازادی(بەتایبەتی ڤەرژنە کۆنەخوازەکەی کوردایەتی بۆ ئازادی)، ئاواش شیعری کردەتە مەتارەزی ئـــازادی و بەرگریکـــردن لە ژنـــان، بەڵـــام لە چوارچێـــوەی ئەو جیهانبینییە کوردایەتییەی کە بڕوای پێ هەبوو.
پێـنج : سـوودی لە کەلەپـوور و داسـتانە کوردییەکـان وەرگرتـوە و لەشیعردا تەوزیفی کردوون.
شەش : جگە لە دنیا بەرفراوانی شیعر، شەرکۆ ڕەخنەگر و وەرگێڕێکی باشیش بوو.
حەوت : پشتیوانێکی مەعنەوی جیددی بوو لە پڕۆژەی ڕۆهەندییەکان و بەتەواوی توانایەوە لەپشت ئەو پڕۆژەیە و ئەدەبی لیبڕاڵەی کورد وەستا و تا دوا هەناسە بەرگری لێکردن.
هەشـت : لەهەمـوو ئەم دۆخ و هەلـومەرجە سیاسـییە قەیرانـاوییەی کوردستان هەمیشە داگیرکار (حکومەتی بەعس) خەتابار کردووە و هەرگیـز پەنجەی تاوانبـاری بۆ حیـزبە سیاسـییەکەی و بـزووتنەوە کۆنەخوازەکەی (ناسیونالیزمی کوردی) ڕانەکێشاوە.
نۆ : خەباتی چینایەتی و شۆڕشی کرێکاریی و سۆشیالیزم وەکچۆن لە سیستەمی بیرکردنەوەی شەرکۆ بوونیان نەبووە، ئاواش شەرکۆ هەرگیز شوناسی خۆی و دەقەکانی لەو خەباتەوە دیاری نەکردووە. بەمجۆرە ئەو هەڵوێسـتە پۆزەتیڤـانەی شەرکـۆش نـاتوانن بچـووکترین خەسـڵەتی شۆڕشگێڕیی بە شەرکۆ ببەخشن. داهێنانەکانیشی دەچنە خانەی داهێنانی شاعیرێکی بۆرژوا – ناسیونالیست، نەک شاعیرێکی شۆڕشگێڕ.
دە : لەدوای هەڵچـوونە جەمـاوەرییەکەی ئـازاری سـاڵی ١٩٩١ و بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی کوردستانی عێراق لەلایەن بەرەی کوردستانی و دواتریش یەکێتیی و پارتییەوە، شەرکۆ بەهرەمەند بوو لە پشتیوانی ماددی و مەعنەوی و بوو بە وزیری ڕۆشنبیری و دواتریش بەڕێوەبەری دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم و بووە خاوەنی گیرفانێکی مـوحتەرەم و ئەو ئـازادییەی لە کە شیعرەکانیـدا بـانگەوازی بۆی دەکرد.

هەڵسەنگاندنێکی گشتی

خوێنـدنەوەی دەق و نووسـینی هەر ئەدیـب و نووسـەرێک لە ڕوانگەی ڕەخنەی ئەدەبـی مارکسیسـتییەوە، ئەگەر تەنهـا لە چوارچێـوەی خوێندنەوەیەکی سادە قەتیس بمێنێت و ڕۆنەچێتە نێو لێکدانەوە و ڕەخنەی چینایەتی، ئەوا ناتوانێت ئەنجامێکی قەناعەتپێکەر و بەسوود بداتە دەستەوە. ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستیی هەر بە تەنها نایەت

ژێر ددانی نووسەر و ئەدیب بپشکنێت و بیخاتە ژێر مایکرۆسکۆپی ئایدیۆلۆژییەوە، بەڵکوو دێت لە ڕۆڵی کۆمەڵایەتی ئەدەب دەکۆڵێتەوە و لێرەشەوە هەڵوەستە لەسەر هەڵوەستە چینایەتییەکانی نووسەر دەکات و قسەی خۆی دەکات. ئەگەر بە تەرازووی سەنگەری چینایەتی ئەدەب لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری شێرکۆ بخوێنینەوە، ئەوا جگە لە شاعیرێکی بۆرژوازی و کۆنەپەرست هیچی تر نابینین. بەڵام کاتێک لەسەر قۆناغ و بەرگە مێژووییەکانی دەقەکانی ئەو شاعیرە دەوەستین و ورد دەبینەوە دەبینین پانتاییەکی تر هەیە کە دەبێت ببینرێت. ئەویش پانتایی بەشداری ئەو شاعیرەیە لە بەرگریکردن لە هەندێک لە هەما جوانەکانی کۆمەڵگە. بەرگیری کردن لە ئازادی (بە ڤێرژنی ناسیونالیزم)، بەرگریکردن لە ژنان (نەک یەکسانی هەمەلایەنەی ژن و پیاو)، وەستانەوە دژ بە کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسی، هەڵوەست نواندن لە هەندێ مەسائیلی سیاسی ڕۆژانەی کۆمەڵگە و نەخشاندنی کارەساتە تراژیدییەکانی سەر ئەم میللەتە ستەمدیدەیە و تاد. لێرەوە ڕەخنەی ئەدەبی مارکسیستی نەک هێڵێکی ڕاست و چەپ بەسەر ئەو شاعیرەدا ناهێنێت، بەڵکوو تێدەکۆشێت بەرگری لەو کرێدتانەش بکات کەلەئەنجامی هەڵویستی ئەو شاعیرەوە بەدەست هاتوون. ئەوە ڕاستە شێرکۆ بێکەس هەمیشە شاعیرێکی دیماگۆجی بووە و تەنانەت تا گەیشتنی بە ئەوروپا و نیشتەجێبوونی لەوێ درێغی نەکرد لەو دیماگۆجییەتە(من کاتی خۆی قسەی خۆمم لەوبارەوە کردووە.(١))، بەڵام دوای هەڵچوونە جەماوەرییەکەی ئازاری ١٩٩١ و گەڕانەوەی شێرکۆ بۆ کوردستان و بینینی واقیعییەتی دەسەڵاتی ناسیونالیزمی کوردی، هێدی هێدی ئەو دیماگۆجییەتە لە شیعری شێرکۆ چووەتە دۆخێکی ترەوە و فۆرمێکی تری وەرگرت، ئەویش فۆرمی فریودانی خەڵک و خوێنەر لەژێر سایەی ڕەخنە لە دەسەڵات. دەسەڵاتی ناسیونالیزمی کوردیش پشتیوانی جیددی شیرکۆ بوو، بەڵام دیارە قەبارەی ئەو پشتیوانییە بەدڵی شێرکۆ نەبووە. بۆیە زویر دەبێت و بۆیە هەر لە پەنجەرەی کوردایەتییەوە تانە لەو دەسەڵاتە ناسیونالیستە کۆنەخوازە دەگرێت.(٢)

چی وا دەکات شێرکۆ بەردەوام لە ناومان بێت؟

ئامادەیی شێرکۆ ، ئامادەییەکە لە دەقەکانییەوە سەرچاوە دەگرێت، ئامادەییەکە لە هەڵوەست و وەستانەوە بە ڕووی هەندێک ناشیرینییەکانی کۆمەڵگەی کوردی خۆ دەنوێنێت،(٣) ئامادەییە لەو هاڕمۆنییەی کەلەدەقەکانەوە وەک تاڤگە دەڕژێنە نێو دڵی خوێنەر. نەفەسی شیعریی و ئیشکردن لەسەر وشە بەجوانترین شێوە و لە باڵاترین ئاست و خوڵقاندنی جوانییەک کە توانای هەیە لە یادەوەری

خوێنەردا بمێنێتەوە. هەڵبژاردنی وشەی گونجاو بۆ شوێنی گونجاو، ئاوەدانەوە لەو کێشانەی کە دەبێت ئاوڕیان لێ بدرێتەوە، وێنەی قەشەنگ و مۆسیقای ڕەوان، ئەمانە بنەچەی هونەری شیعرییەت و ئیستاتیکای شێرکۆن. غەدرێکی گەورە لە هونەری شیعریی شێرکۆ بێکەس دەکەین ئەگەر لە لێکدانەوەکانماندا ئەو لایەنەی هونەری شیعریی شێرکۆ فەرامۆش بکەین. بەڵام هەموو ئەم دەستڕەنگینی داهێنانە جوانانە ناتوانن فریای شێرکۆ بکەون کە لەڕووی سیاسییەوە کەوتە چ گەمەکی لەخن کە تا مرد نەیتوانی خۆی قورتار بکات. ئەویش گەمی پشتیوانی لە ستەمی دەسەڵاتدارێتی ناسیونالیزمی کورد و بۆرژوازی کوردستان بوو دەرهەق بە خەڵکی هەژار و قوربانیدەر و ستەمدیدەی کوردستان.

دواجار

شێرکۆ بێکەس لە هەناوی بزووتنەوەی ناسونالیزمی کوردییەوە هاتە دەرە و بە لەهاتوویی خۆی توانی ڕێڕەوێکی گەورە لە بزووتنەوەی شیعری کوردی بگۆڕێت. شێرکۆ ڕاستگۆ بوو لەگەڵ خۆی و باوەڕەکەی(کوردایەتی) و تا دوا هەناسەش وەفادار مایەوە. ئەو توانی بەهۆی دەقەکانییەوە بچێتە نێو دڵی هەزاران خوێنەر. توانی بەهێزی شیعر و دەقەکان و داهێنانیی؛ قەیرانی خۆجووینەوەی نووسین و دەق لە بزووتنەوەی ئەدەبی کوردی باو تێپەڕێنێت. ئەو ئایکۆنەک بوو لە هیچ نەدەچوو لە خۆی نەبێت. دواجار؛ شێرکۆ بێکەس لەڕووی شیعرییەت و دنیای قەسیدەی کوردیدا، ئەو ئایکۆنەیە کە هەرگیز دووبارە نابێتەوە!

پەراوێزەکان :

(١)لە ساتی ژیانئاوایی شێرکۆ بێکەس (١٠ ساڵ لەمەوبەر) ئەم وشانەم نووسی (من لەژیانمدا نە شێرکۆ بێکەسم بینیوە و نە وێنەشم لەگەڵ گرتووە. بەڵام خوێنەرێکی ڕژدی شیعرەکانی بوومە. شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس تەرجەمەی گەلێ زمانی جیاجیا کراون و گەلێ وتاریش لەدەرەوە و ناوەوەی کوردستانیش لەسەری نووسراوە. نووسین هەبووە ستایش بووە و هەشبووە ویستوویەتی سوود لەناوی کاک شێرکۆ وەربگرێت و لەڕێگەی ئەتەریتەی شێرکۆوە بازاڕێک بۆ خۆی گەرم بکات. دیارە لەگەڵ ئەمانەشدا نووسینی جوان و خوێندنەوەی بەپێزیش کراوە. من دەمەوێ باسی شتێک بکەم. باسی نووسینێکی ڕەخنەیی خۆم بکەم.ساڵی ١٩٨٩ ئەو کات ئەندامێکی چالاکی (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست) بووم و لەگەڵ هاوڕێیانم (جەماڵ کۆشش و نەوزاد ئەسوەد) گۆڤاری (ڕابەر)مان دەردەکرد، نووسینێکی درێژم لەسەر جیهانبینی شیعریی شێرکۆ بێکەس

نووسی بەناوی(دیماگۆجی شێرکۆ بێکەس لەئاست تیشکی چەند سەرنجێکی تەحلیلیدا) کەلە دوو ژمارەی گۆڤاری (ڕابەر) ئۆرگانی (حەلقەی ئەدیبانی کۆمۆنیست) دابڕاوم کردەوە. ئەو نووسینە نە ستایش بوو نەخۆ هەڵواسین بوو بەکاک شێرکۆوە، بەڵکو هەوڵێک بوو بۆ نیشاندانی ڕووی ئەو ئایدیۆلۆجییەی کەکاک شێرکۆ ئیشی لەسەر دەکرد. ڕەخنەیەکی مارکسیستی جیددی بوو لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس. لەو نووسینەمدا زۆر بە ڕوونی ئەو دیماگۆجییەتەی کە ئەو ستراکتەری شیعرەکانی لەسەر بنیاد دەنا، نیشان دابوو. نووسینە گەرچی لەکاتی خۆیدا دەنگدانەوەیەکی گەورەی هەبوو بەڵام مەخابن نە ئەو نووسینە و نە ژمارەکانی ئەو گۆڤارەم دەست ناکەوێنەوە ئەگینا جارێکی تر بڵاوم دەکردەوە. ئێستا لەکاتێکدا کەچارەکە سەدەیەک تێدەپەڕێت بەسەر ئەو نووسینەم و کاک شێرکۆش کۆچی ئەبەدی خۆی کرد،من جگە لەسڵاوێک بۆ کاک شێرکۆ و ئەو نەفەسە شیعرییەی کەوێنەی نییە لەکورددا و ئەو ڕەخنە مارکسیستە جیدییەی ئەوسام،هیچیترم نییە بینێرم.)

(٢)ئێستا کچێک نیشتمانە سکاڵانامەیەکی شاعیرە لە بزووتنەوەی ناسیونالیزمی کوردی. دەشکانی شاعیرە لەو مێژووەی کە بەناوی کوردایەتییەوە ژیانی هەزاران لاویان کردە قوربانی ئەو بزووتنەوە سیاسییە دواکەوتووە.

(٣)هەڵوێستەکانی شێرکۆ بێکەس هەڵوێستگەلی باش و خراپن. لێرەدا مەبەستمان لە هەڵوێستە پۆزەتیڤەکانی شێرکۆیە نەک هەڵوێستە نەگەتیڤەکانی.

ئێوارانە- ٤٨.. سەردار جاف

ئێوارەیەک
کە کۆڵانی تەنگی ئودن
بە سروشتێ جوانتر دەبێ
تەپوتۆزێ بەڕێوەیە
نیگاکان سیحری تۆ دەزێ
کە مەی دارەدارە دەکا
ئەوا رووبارێ ون دەبێ
چرا کزەکان لە سەراغیدا وێڵن
زنەیەکی تر نەتەقێ

ترس هەیە
نەبا مناڵێکی چەتوون
لەوديو ونبوونی رووبارا
چاوشارکێی لێلمان کردبێ
دروێنەی گەنم بۆ بکەین
ئەو بزێوە با زێتر برسیمان نەکا
کەپکە ئارەقەی نێوچەوان
دەکەینە پارووی شەوانمان
دۆزە دۆزەی رووبار دەبین
رووباری ون
بێ جێگا و رێ
شەو گۆرانی بۆ ئاوێتەبوونمان دەچڕێ
ژێی کەمانجەژەن لانەی بوو
دەمەدەمێ سپێدە رۆی نەهاتەوە بەرەوخوارێ
تەمتومان بوو
رۆیشت و ئیتر دیار نەما
یار خۆی بە گەرووی هەڵواسی
کەچی دەستەکانی لەمل هەور ئاڵا
هەور رووت رووت
سیحرێ کەڤەری شەهلایی
لە بن تروسکەی بارانا خۆی دەشوشت و
تلیسەی مینای شۆڕەبی لە نێویا دەبریسکا یەوە
بوونە فرمێسکی هەنگوینی
سۆراغەکانم وێڵی ئاو
ئەویش لە تەک گرمەی هەورا
هەترەشچوویەکی واق وڕماو
ئەمجارەیان من و شەهلا
دەبارین و نمە بارانێ دێینەوە
دەبارێین و دەبارێین و دەیڵێینەوە
نە بێ کەسی نە بێ کەسم
خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٠٢٣ / ٨ / ٣

ئینقلابی سەربازی وەک ش□ش□□ک.
ئیدریس مستەفا ساڵح

دیدێکی سیاسی فکریە بۆ ئینقلاب و شۆڕش لە پەراوێزی کودەتا سەربازیەکانی کیشوەری ئەفریقیادا لەوانە گابۆنی ئەمڕۆکە.

یەکەم: هیچ وڵاتێک نیە لەم دنیایەدا هێزی سەربازی قسەی یەکەمی نەبێ تێیدا. لە وڵاتانی رۆژهەڵات و ئەفریقیا و ئەمریکای باشوور ئەو هێزە سەربازیە زۆر دیارە لە کاروبارەکانی وڵاتدا بەڵام لە وڵاتانی ر□ژئاوا (ئەوروپا و ئەمریکای باکور) ئەو هێزە سەربازیە شاردراوەتەوە و زیرەکی غەربیش لەمەدایە. ئەگەرنا، لە غەرب سەرباز هێزی ئەوەڵ و ئاخیری وڵاتەکانیانە. توانای سەربازی هەر لە گەورترین کارگەکانی چەک و تەقەمەنیەوە تا دەگات بە هێزی چەکی ناوەکی و دەستێوەردانی سەربازی و هەڕەشەی سەربازی بۆ هەموو ولاتانی جیهان یەکێکە لە نیشانە هەرە دیار□کانی سیاسەتی وڵاتانی ئەوروپی و ئەمریکیە. ئەمریکا لە ئاسیای دوور و ناو□راست و رۆژهەڵاتی ناوەڕاست یاخود فەرەنسا لە ئەفریقیا جگە لە هیزە سەربازیەکانیان کە بەرژەوەندیە ئابوریەکانیان دەپارێزێ هیچ شتێکی تریان نیە.

دووەم: هەر ئەم هێزەیە وا لە ولاتێکی وەک فەرەنسا دەکات کە زاڵ بێت بەسەر زۆرێک لە وڵاتانی کیشوەری ئەفریقیادا. کاتێک وەک ک□□ۆنیالیستێک ئەو کیشوەرەی بەجێهێشت هێزی سەربازی لە هەر یەکێکیان دروست کرد و بەر بەو هیزەش دەسەڵاتی وابەستە بەخۆی دادەنێ هەر لە سەرۆک و سەرکردەوە تاکو ئیدارەی حکومی. لەو نێوەدا سیستەمی دیموکراتی هەڵبژاردنێکیان داناوە و ناویان لێناوە (لیجیتمەت پاوەر) دەسەڵاتی شەرعی. خەڵکی ئەو وڵاتانەش دەبینین ولاتەکانیان لە پێشی پێشەوەی ریزبەندی هەژارانی دنیادایە و رۆژ بە رۆژ ژیان و گوزەرانیانی خۆشیان بەرەو خراپتر بوون دەچێ ئەوا بێگومان نارازی دەبن بەو بارودۆخە کە دەسەڵاتی کۆڵۆنیالیستی و ناوخۆ.

سێهەم: بە درێژایی چەندان دەیە، لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە بە گشتی، سیاسەتی کۆڵۆنیالیستی کە قۆرخی سیاسی و ماڵی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کردووە هەرچی هێزی جەماوەری هەیە بۆ فکری سیاسی کە بتوانێ رێکخستن و حزبی سیاسی بەخۆی هەبێ مراندووە. لەگەڵ ئەوەی شەپۆلی نارەزایەتی لە رادەبەدەری خەڵک هەیە دژ بە هیزی کۆڵۆنیالیستی و دژ بە گەندەڵیە سیاسی و ئیداری و ماڵیەکانی

دەسەڵاتی ناوخۆ هیزێکی جەماوەری ناتوانێ بەتە دەر و ئەو شۆڕشە بکات کە ڕەوشی سیاسی وڵات بگۆڕێ بۆیە هیزی عەسکەر ئەمە دەکات و ئەوەی ئیستا لە چەند وڵاتێکی ئەفریقی وەک نەیجەر و مالی و بورکینا فاسۆ و چاد و گابۆن دەجێتە پێشەوە جگە لە شۆڕشێک دژ بە هێزی قۆرخکاری غەربی شتێکی تر نیە بەڵام سەرباز بەم ئەرکە هەڵدەستن. لە رووی سیاسییەوە غەرب دەیانەوێ ئەم راسانە تۆمەتبار بکەن بەوەی روسیای لە پشتەوەیە یاخود لە ماهیەتە سیاسی و مێژوویەکەی کەم بکەنەوە گەر بە هەمان بەوبیانوو بەڵام راستییەکەی نارەزایی سەراسەری کیشوەری ئەفریقیایە لە فەرەنسا و هەموو رۆژئاوا. پاشان لەوە ئاسایی تر نیە گەر جەمسەرێک پشتیوانی و هاوکاری خۆی دەربخات بۆ هێزێک لە ولاتێکی تر وەی ئەوەی روسیا و چین دەیکەن لە ئەفریقیا یاخود فەرەنسا و ئەمریکا دەیکەن لە شوێنانی تری جیهان.

چوارەم: ئێمە هەردەم وا تێگەیشتووین کە شۆڕش واتە راسانی جەماوەری خەڵک. ئەمە دروستە بەڵام بە دەورەیەک لە ژیانی ولاتانی ئەفریقیا بەو بارودۆخانەی باسمان کردن جگە لە ئینقلابی سەربازی شتێکی تر لەو نێوەدا ئەو هێزەی نیە بەو ئەرکانە هەڵبسێت. پاشان ئینقلاب وەک چەمک گەر گرفتێکی هەبێ لە بارەیەوە ئەوا وەک تەرحێکی بەردەست بە رۆژگارێکی ئاوها کە وەڵام بە داواکاریە سەرەکیە جەماوەریەکان بداتەوە لە ئامانج و ئەرکدا کە سەربەخۆیی ولاتەکانیانە لە داگیرکاری و قۆرخکاری ئەوا کودەتای سەربازی شۆڕشێکە بەخۆی بەتایبەت دوای هەر کودەتایەک جەماوەر بە شەپۆل دەنە سەر شەقامەکان بۆ پشتیوانی کردنیان. ئەوەی دەیەوێ کودەتای سەربازی هەمیشە بە نابودی و خراپ پیشان بدات ئەو هێزە غەربیانەن کە بە درێژایی سەد ساڵی رابردوو قوتابخانەیەکی سیاسی فکریان داناوە و لە هەر جێیەک بەرژەوەندی خۆیانی تێدا بوو ئەوا شۆڕشە یاخود بەهاری عەرەبیە یان ئینقلابە. فکری سیاسی رەسمی غەربی ئاماژە بە هیزی سەربازی خۆیان نادەن کە بەهۆیەوە جیهانیان تەوق کردووە بەڵام کاتێک وڵاتێک بیەوێ ئەم هیزە سەربازیە بە سەربەخۆیی یاخود بە بەرژەوەندییەکانی وڵاتەکەی خۆی بەکاربهێنێ ئەوا بە “ئینقلابچی” ناودەبرێن. مێژووی وڵاتانی غەربی پرە لە مێژووی کودەتا سەربازیەکانیانە بەسەر دەسەڵات و فەرمانڕەوا نیشتمانیەکانی وڵاتانی تر هەر لە کیشوەری ئەمریکای لاتینەوە تادەگات بە رۆژهەڵاتی ناوەراست و ئەفریقیا.

پێنجەم: ئەوەی ماکرۆن دەپاریزی لە ناو کۆشکی شانزەلیزی ئەوا هیزی سەربازیە و ئەوەی فەرەنسا وەک ولاتێکی گەورە دەردەخات لە جیهاندا هێزی سەربازیە، ئەوەی زمانی فەرەنسی لە کیشوەری ئەفریقیادا

کردووە بە یەکەم زمانی ولاتەکانیان ئەوە زەبری هێزی سەربازییە ئیستعمارییەکەیەتی. ئەوەی لە دنیای غەربی هەیە لە سیستەم و ئیداراتی حکومی و وڵاتدا هەمووی بە هێزی سەربازی ڕاگیراوە و هەر هەڵایسانێکی جەماوەری ڕووبدات ئەوا یەکسەرە هێزی چەکداری بە پۆلیس و سەربازەوە دەهێنن ناوەڕاستی شەقام و ئەوەی بیانەوێ دەیکەن. خەڵکی نارازی بە تەقەکەر و گێرەشێوین ناوزەد دەکەن و هێزی خۆشیان بە هێورکەرەوە و زەبت و ڕەبتی وڵات لە قەڵەم دەدەن. بۆیە لەهەر وڵاتێکی ئەم دنیایە ولاتانی غەربی لە پێش هەموویانەوە هێزی سەربازی دەستی دەوڵەت و حکومەتەکانیانە بە مانەوەی خۆیان و بەرژەوەندییەکانیان چ لە ناوەوە و دەرەوەی سنوورەکانی خۆیان. حکومەتی مەدەنی تەنها شکڵی دەرەوەی حکومەتەکانیانە و هەموو ئینقلابە سەربازییەکانیش دواتر دەبن بەو حکومەتە مەدەنییە و ئیدارەی مەدەنی حوکمی وڵات دەکات بە جلوبەرگی مەدەنییەوە.

۳۰ی ۸ی ۲۰۲۳

کێشەی کرێکاران و وازهێنانی بێدەنگ و کاریگەرییەکانی لەسەر هەقدەست و کار لە ئەمەریکادا.. غازی حەسەن

ئیمیلی ڕۆز(مەکەای) کە سەرکردایەتی تیمی توێژینەوەی داهاتووی کارەکانی گارتنەر دەکات، دەڵێت: “بەکرێگرتنی بێدەنگ یەکێکە لەو چەندین ڕەوتەی، کە ئێمە دەستنیشانمان کردووە و ئەگەری ئەوەی لە دەکرێت کاریگەرییەکی گەورە لە ساڵی 2023 بە داهاتووی کار دروست بکات”. ئەمەش سەبارەت “بە هەندێک ڕێکخراو دەبێت گۆڕینی یارییەکە”.

تەکنۆلۆژیا زاڵە و کارەکانی پێگەیەکی فراوانیان هەیە و مانشێتی ڕۆژنامەکانیشان خستۆتە ژێر کارتێکردن و کاریگەریی خۆیان، بەڵام ئابوورییەکی گەورەتر و بەهێزتر لەئارایە. زۆربەی ئابووریناسان تاکو ئێستاش پێیان وایە، پاشەکشەیەکی دیکەی ئابووری کار ڕەنگە

لەساڵی ٢٠٢٣دا ڕوویدات. بۆیەش ب□ بێدەنگی و لەڕێگەی "دامەزراندنی بێدەنگ" کۆمپانیاکان دەستیان بە هەنگاونان کردووە لەپێناو کەمکردنەوەی تێچووەکان و ئەمەش بۆ ئەوەیە کورد گوتەنی (پێش تا بەڕێک بەخۆیاندا بدەن)، واتە پێش ئەوەی ئابووری جارێکی دیکە بەرەو لێژیی بچێتەوە، ئەوان هەندێک هەنگاوی کردەیی بۆ چارەسەری قەیرانە پێشبینی کراوەکان بهاوێژن.

(نیوزویک)ی ئەمەریکی لە بابەتێکی شیکاریی ئابووریی و مەسەلەی کار و کێشەی هەڵبەز و دابەزیی ئابووری وڵا تەکەی و ترس لە دابەزینی بەها و پێگە و هێزی ئابووری دەڵێت: (کۆری کانتێنگە)ی ئابووریناسی دیار لە (لینکیدئین) دا گوتیەتی: "لەگەڵ هەموو ئەو نادڵنایی و نیگەرانییە ئابوورییەی هەیە، خاوەنکارەکان بەوردیی چاودێری ڕێگاچارەکان دەکەن لەپێناو بەدیهێنانی پێداویستییەکانیان، بێ ئەوەی بەکردەوە پابەندبن بەگەشەپێدانی هێزی کارەکانیان." ئەوان ئەم ڕێگا چارەیان ناوناوە "دامەزارندنی بێدەنگ".

https://www.cnbc.com/2023/02/06/how-the-us-labor-market-went-from-quiet-quitting-to-quiet-hiring.html

ڕۆژنامەکان و ناوەندەکانی توێژینەوەی ئابووری و پرۆسە و دەرفەتی کار لەم بارەوە دەڵێن وازهێنان بە بێدەنگی لەبیر بکە، ساڵی ٢٠٢٣ هەموو شتێک دەبێتە "دەرکردن بەدەنگی بەرز"، واتە ئەم "بێدەنگییە" نامێنێت کە ئێستا لەنێو بازاڕ و بواری کار و لە بەرانبەر دەستی کاردا هەیە. ڕاپۆرتێک لە (نیوزویک) لەلایەن (گولیا کاربۆنارۆ) لە ٢٠٢٣-١-٢٣ ئامادە کراوە و هەروەها ڕاپرسییەک ئەنجام دراوە، لەوێدا جەخت لەسەر ئەوە کراوەتەوە و ئاشکرای دەکات: زۆربەی ئەمەریکییەکان ئەمساڵ بیر لەگۆڕینی کارەکانیان ناکەنەوە. کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژی وەک ئەمازن، مێتا و تویتەر ژمارەیەکی زۆر گەورەی کرێکارەکانیان لەکارەکانیان دوورخستەوە و ڕاشیانگەیاند دوای زیادبوونی پێویستی دامەزراندنی کرێکار لە کاتی بڵاوبوونەوەی پەتای ک□قید-١٩دا ئەمەش بۆتە هۆکاری ئەوەی مەترسییەکانی پاشەکشەی ئابووری خەریکە دڵەڕاوکێ بۆ کرێکاران و بازرگانەکان زیاد دەکات. دەست لەکارکێشانەوە گەورەکەی ساڵی ٢٠٢١ تاکو ڕەوشی "وازهێنانی بێدەنگ"، کە لە ساڵی ٢٠٢٢دا ئەنجام درا، وەکو دوو کاردانەوە و قەیرانی دیار لەنێو بازاڕی کاری ئەمەریکادا دادەنرێت و ئەمەش بە یەک دوو ساڵی پڕ لەگێژاودا تێپەڕی، بەڵام مەسەلەکە لەساڵی ٢٠٢٣دا، لە لێواری پاشەکشەیەکی بەرچاو دایە و ئەگەری ئەوە دەکرێت، ئەمە بتوانێت کاریگەریی قووڵ لەسەر ئابووری

وەهاتەکە دروست بکات. بەپێی کرێکارانی ئەمریکی دەیانەوێت لەشوێنی خۆیان بمێننەوە و بەجدییەوە دەست بە کارەکانیانەوە دەگرن. بەپێی زانیاری نەو ڕۆژنامەکانی ئەمریکا و ئەوەی ڕۆژنامەی (شەرق ئەلئەوسەت) لە ڕۆژی ١٩ی نەڤەمبەری ٢٠٢٢ لە ژمارە (١٦٠٦٢) بڵاوی کردۆتەوە هاتووە: ملیۆنێک و شەش سەد و دوو هەزار کەس لە ئەمەزۆن وەکو کار بە کاتی تەواو، یان نیوە کاتی کار کرێکاری دەکەن لەکاتی پەتاکەی کرۆنەدا لەساڵەکانی ٢٠٢٠-٢٠٢٢ ژمارەیەکی زۆر خەڵکی دامەزراندووە بۆیە بڕیاریان داوە ژمارەی کرێکارەکانیان کەم بکەنەوە. پێیان وایە دۆخی ئابووری هێشتا لەدۆخێکی ئاڵۆز دایە و لەم ساڵانەی دوایدا بەشێوەیەکی خێرا خەڵکیان دامەزراندووە، بۆیە بڕیاریان داوە هەزارەها کرێکار لەکارەکانیان بووەستێنن. ئەمە تەنیا نموونەیەکە لەهەموو ئەو فشارانە ئابووریانەی کاریگەری لەسەر کرێکاران و مووچە و ژیانیان دروست دەکات.
بەپێی ڕاپرسییەکەی کۆمپانیای (ڕێدفێلد و ویلتۆن ستراتیژی) و (نیوزویک) ٦٤٪ کرێکارە ئەمریکییەکان واتە زۆرینەیان ئەمساڵ ٢٠٢٣ بەنیاز نین و نایانەوێت گۆڕانکاری لە کارەکانیان بکەن. ئەمەش ڕەوشی ئابووری و تایبەتمەندی بازاڕی کاری لەنێو ئەمریکا پێچەوانە کردۆتەوە. ڕەوشەکە سەبارەت بەو ژن و مێردانەی ساڵەهایە کار دەکەن، یان ئەوانەی هەمیشە بەدوای دروستکردنی هاوسەنگی واقیعی ژیانی کار و ژیانی هەنووکەیان بوون و باسی ئەم هاوسەنگییان لەنێوان ژیان و کارەکانیان دەکرد وەکو هۆکارێکی سەرەکی وابوو تاکو کارەکانیان جێ نەهێلن، بەڵام دڵنیابوون لەدۆخی ئابووری ئەمریکا و جیهانیش وایکردووە کرێکارانی ئەمریکا لەبەر مەترسی بازاڕی کار و دۆخی ئابووری ئەمساڵ بیر لەگۆڕینی کارەکانیان نەکەنەوە. کەواتە بێنە بەرچاوی خۆتان دۆخەکە چەندە خراپە، ئایا خەڵک دەتوانن لەدوورەوە لەکارەکانیان بەردەوام بن. ئایا ئەمە بەکردەوە و بەواتای هەقیقی سەردەمی "وازهێنانی بێندەگە"؟.
ئەمساڵ لەکەرتەکانی تەکنەلۆژیا بەکۆمەڵ کرێکار و مووچەخۆرەکانیان دەرکرد، لەکردەوەدا ئەم دەرکردنە بەکۆمەڵە لەساڵی ٢٠٢٢ەوە دەستی پێکردووە. مایکرۆسۆفت لە سەرەتای شوباتی ٢٠٢٣دا ڕایگەیاند ١٠ هەزار کارمەندەکانی لەپێناو کەمکردنەوەی ڕێژەی تێچوون لەکارەکانیان دووردەخەنەوە. (ساتیا نادێلا) بەڕێوەبەری جێبەجێکاری کۆمپانیای مایکرۆسۆفت لە (داڤۆس)دا ڕایگەیاندبوو "کەس ناتوانێت سەرپێچی لەهێزی کەشکردن بکات، ئەم کەشکردنە بریتییە لە گۆشەی ئابووری ڕێکخراو بەهۆی هەڵاوسانەوە دێتە ئاراوە".
کۆمپانیا گەورەکان بڕیاریان دا هەزاران کرێکار لەکارەکانیان

دەربکەن لەوانە ئەمازۆن ١٩ هەزار کرێکار و مەتا ١١ هەزار کرێکاری دەرکردووە، لەو کاتەی (ئیلۆن ماسک) دەستی بەکارکردووە و تویتەریش نیوەی هێزی کار لە کۆمپانیاکەی دەرکردووە. ئەم پرۆسەی دەرکردنەش ناونراوە “دەرکردن بەدەنگی بەرز”. (جۆن بلەڤینز) مامۆستا لە کۆلێژی بازرگانی ئیس سی جۆنسۆن لە زانکۆی کۆرنێل بە نیوزویکی ڕاگەیاندووە “ئەم دەرکردنانە دەرنجامی دامەزراندنە زۆرەکەی سەردەمی پەتای کرۆنایە. ئەو کات کە بازرگانی بەخێرایی زیادی کرد بە پڕکردنەوەی پێویستییەکان کرێکاری زۆر و بە پەلە دامەزرێنران، ئێستاش لەگەڵ خاوبوونەوەی ئابووری، خاوبوونەوەکە کاریگەریی لەسەر سوود و قازانج دروستکردووە، بۆیە بازرگانەکان دەیانەوێت خۆیان لەگەڵ خاوبوونەوەی ئابووری بگونجێنن”.

لەدرێژەی ئەم شیکردنەوەیەدا لە “نیوزویک”دا ئاماژە بەوە کراوە ئەمە هێشتا هەست بەئازارەکانی قامچییە توندەکانی وەستان و قەیرانی ئابووری لەساڵی ٢٠٢٠ دەکەین و سەرباری درێژەکێشان و دووبارە بوونەوەی لەساڵی ٢٠٢١دا. دەرکردنی بەکۆمەڵی کرێکاران لە کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژی دەرەنجامی ئەو بڕیارە خێراییە، کاتێک خواست لەسەر خزمەتگوزاری زۆربوو و ڕێژەی داواکاریی و پێویستی خێراکردنی بازرگانی بەرزبۆوە، پێویستیان بە کارمەند و کرێکار زیاد بوو، بۆیە بەشێوەیەکی خێرا خەڵکیان خستە کارەوە، ئێستا ئەمە پێچەوانە بۆتەوە، بەهۆی خاوبوونەوەی بازرگانی و داواکردن بەدەنگی بەرز بەکۆمەڵ کرێکارەکانیان لەکارەکان دەردەکەن.

لەهەمان کاتدا شارەزایانی بواری ئابووری پێیان وایە ئەم دۆخەی لەناو کۆمپانیاکانی تەکنەلۆژیدا هەیە، نابێت نیگەرانی لای کرێکارانی بواری پیشەسازیی دروست بکات. (گریگۆری دیڤرەتاس) لەزانکۆی ئابووری و بەڕێوەبردنی سەنتەری لێکۆڵینەوە لە کار و دیموکراسی لەزانکۆی هۆڤسترا دەڵێت “بازاڕی کار لە ئەمەریکا بەپێی هەموو پێوەرە ستانداردەکان کار و مووچەت تێدا بەهێز دەمێنێتەوە. هەرچەندە دەرکردن لە بواری تەکنەلۆژیادا بۆتە مانشێتی زۆربەی هەواڵەکان، بەڵام ئەمە تەنیا لە کاردانەوەیەکی کورتبینانەی کۆپیکراو دەچێت، لەکاتێکدا ڕێژەی سوود و نرخی پشکەکان وەکو خۆیانن. کرێ لەچەند مانگی ڕابردوودا هیچ هەڵاوسانێکی بەخۆیەوە نەبینووە، هەرچەندە خاوبوونەوە لە بەرزبوونەوەی نرخەکاندا بەدی دەکرێت و ڕەنگە یەمەش ڕووبدات”.

“کاریگەرییەکانی پەتاکە لەسەر ژیانی کرێکارانی بنەڕەتی و سەرەکەی و مەسەلەی توندیی لەبازاڕی کار، بۆتە هۆکار بۆ ئەوەی زۆر کەسی وەکو کارەکتەری بوێر دەربکەوێت و داوای باشترکردنی بارودۆخی کار و یارمەتییەکان و دەنگدان لەشوێنی کار و مافی سەندیکاکان بکەن.

ئەوە دەتوانێت گۆڕانكارییەكی درێژخایەن بێت، بەتایبەتی بە (جێن زی)”. سەرەڕای ئەوەی ئەمە گەشبینە بە داهاتووی بازاڕی كاری ئەمەریكا، بەڵام (ئەلیس گۆڵد)ی ئابووریناس لە دامەزراوەی قازانج نەویست، كە بنكەكەی لە واشنتۆنە بەناوی پەیمانگای سیاسەتی ئابووری (EPI) بە نیوزویكی گوتووە “ئەو نیگەرانیە لە كرێكارانی كەرتی گشت”.

بەپێی پرۆسەی “وازهێنان بەبێدەنگی” لەنێو بازاڕی كار لە ئەمەریكا لەنێوان كەرتی تایبەتی و گشتیدا هەندێك جیاوازە، ئەوەی كۆمپانیا گەورەكانی بازرگانی و تەكنەلۆژی دەیكەن، جیاوازە لە كەرتی گشتی كە دوای پەتای كۆرۆنا زۆر گۆڕانكاری بەسەردا نەهاتووە، هەرچەندە بۆ نموونە كەرتی تەندروستی و پەروەردە تووشی فشار و دۆخێكی دەروونی و ئازاری زۆر بوون. بەپێی ڕاپرسییەكەی نیوزویك “ساڵی ٢٠٢٣ پێویستە وازهێنانی بێدەنگ لەبیر بكرێت، چونكە زۆربەی هەرە زۆری خەڵك لەشوێنی كارەكانیان دڵخۆشن و نایانەوێت كارەكانیان بگۆڕن. ئەم پاشەكشەیەش پەیوەندیی بەوەوە هەیە، كرێكارەكان هیچ بژاردەیەكی دیكەیان نییە، بۆیە كارەكانیان ناگۆڕن”.

دە هەقیقەتی ڕاستەقینە لەبارەی كرێكارانی ئەمەریكا

یەكەم: بەپێی سەرچاوەكان لە ٣٥ ساڵی ڕابردوودا پشكی كرێكارانی ئەمەریكا كە لەڕیزی سەندیكاكانی كرێكاران تۆماركراون و ئەندام بوون نزیكەی نیوەی ڕێژەكەی دابەزیوە. ژمارەی ئەندامەكانی سەندیكای كرێكاران لەساڵی ١٩٤٥ گەیشتەتە لوتكە و ٣٥٪ ی هەموو كرێكارانی ئەمەریكا بووە، كەچی ساڵی ٢٠١٨ ڕێژەی بوونە ئەندامی سەندیكا تەنیا ١٠.٥٪ بووە. لەهەمان كاتدا ژمارەی ئەو كرێكارانەی لەلایەن سەندیكاوە نوێنەرایەتی دەكرێن ١١.٧٪ بووە، چونكە ١.٦ ملیۆن كرێكاریش ئەندامی سەندیكا نەبوون، بەڵام گرێبەستەكانی سەندیكا پشتگیری مافەكانی ئەوانی كردووە. ساڵی ٢٠٢٢ ژمارەی ڕاستەقینەی ئەندامەكانی سەندیكا ١٤.٧ ملیۆن كەس بووە، بەپێی ئاماری نووسینگەی كار (BLS) لەم ساڵەدا ژمارەی ئەندامەكانی سەندیكا نزمترین ئاستیان تۆماركردووە.

ئەو بوارە پیشەسازیانەی زۆرترین ڕێژەی دابەزینی ئەندامی سەندیكایان لەنێوان ساڵەكانی ٢٠٠٠- ٢٠١٨ هەبووە، بریتین لەكەرتی گواستنەوە و گواستنەوەی ماددەكان، كە لە ٢١.٧٪ دابەزیوە بۆ ڕێژەی ١٤.٥٪. ئەم بواری پیشەسازییە ژمارەیەك پیشەی جیاواز لەخۆ دەگرێت، لەوانە كۆنترۆڵی هاتوچۆی فڕۆكەوانی، تاكو شوفێری پاسەكان و خزمەتكارانی فڕۆكەوانی دەگرێتەوە. لەهەمان كاتدا ژمارەی

ئەندامەکانی سەندیکا لە ساڵی ١٩٩٩-٢٠٠٠ زیادی کردووە لە ٥.١٪ بەرزبەتەوە بە ٥.٩٪.

دووەم: ئەمەریکییەکان بەشێوەیەکی گشتی حەزیان لەکاری سەندیکایی هەیە و ٥٥٪ ئارەزووی ئەم بوارەیان هەیە و ٣٣٪ش ئارەزووی کاری سەندیکایی ناکەن.

بەپێی ڕاپرسییەکی ساڵی ٢٠١٥ بەم ڕێژییەی ئاماژەی پێکراوە لەگەڵ یەکگرتوویی کرێکاران بوون: ٨٢٪ کرێکارانی بەرهەمهێنان و کارگەکان. ٧٤٪ گواستنەوەی گشت و ٧٢٪ پۆلیس و ئاگرکوژێنەوە، ٧١٪ی مامۆستایانی قوتابخانە حکومییەکان، لە ٦٢٪ی کرێکارانی خواردنی خێراش پێیان وایە دەبێت کرێکاران یەکگرتوو بن، لەکاتێکدا ٣٥٪ دژی ئەم بیرکردنەوە و ئاراستەیە بوون. ساڵی ٢٠١٨ زانیارییەکان ئەوەیان دەرخستووە ئەندامەکانی سەندیکا هەفتانە ١٠٥١ دۆلاریان دەستکەوتە، کەچی ئەوانەی ئەندامی سەندیکا نەبوون تەنیا ٨٦٠ دۆلاریان دەست کەوتووە. ئەم جیاوازیی و بۆشاییە پەیوەندیی بەجیاوازیی پیشەسازی و پیشە و قەبارەی کۆمپانیا و ناوچەکان و دەڤەرەکانەوە هەیە.

سێیەم: بەشی زۆری کرێکارانی ئەمەریکا لەبوای خزمەتگوزاری کار دەکەن. بەپێی دواین ڕاپۆرتی (BLS) هاتووە: ١٠٧.٨ ملیۆن کەس، کە دەکاتە ٧١٪ لە پیشەسازییە تایبەتییەکانی بواری خزمەتگوازی کار دەکەن. بازرگانی و گواستنەوە و خزمەتگوزارییەکان ٢٧.٨ ملیۆن کرێکار و خزمەتگوازری پەروەردە و تەندروستی هەبووە و ٢٤.٣ ملیۆن و ٢١.٥ ملیۆن خزمەتگوزریی پیشەیی و بازرگانی و ١٦.٧ ملیۆنیش لەبواری کات بەسەربردن و میوانداری کاریان کردووە. لەدەرەوەی ئەوانەشدا ٢٢.٥ ئەمەریکی لەمانگی تەموزیی ٢٠٢٢ لەنێو دامەزراوەکانی حکوومەتدا کاریان کردووە و نزیکەی دوو لەسەر سێیان لەئاستی ناوخۆیی و نزیکەی ١٢.٩ ملیۆنیش لەبواری بەرهەمهێناندا کاریان کردووە.

چوارەم: بەپێی ڕاپۆرتی تەمزوی ٢٠٢٢ی (BLS) نزکیەی ١٦ ملیۆن ئەمەریکی خۆبەش کاریان کردووە.

پێنجەم: هێزی کاری ئێستای ئەمەریکا لەنێوان تەمەنی ٢٣-٣٨ ساڵییە، ئەمەش بەرێژەی ٣٥٪ یان ٥٦ ملیۆن کرێکار دەگرێتەوە.

شەشەم: کرێ و هەقدەستی ئافرەتان لە پیاوانا کەمترە و ئافرەتان ٨٥ سەنت وەردەگرن، بەڵام لەنێو گەنجەکاندا ئەم بۆشاییە لەبەراورد

لەنیوان هەقدەستی ئافرەتان و پیاوان کەمتر بێتەوە. ساڵی ٢٠١٨ کرێکارانی تەمەن ٢٥-٣٤ ساڵە، هەقدەستی ئافرەتان ٨٩٪ بووە بەراورد بەهەقدەستی پیاوان، واتە هەقدەستی ئافرەتان کەمترە لە بەراورد بە پیاوان. واتە ئافرەتان لەدوای پیاو و هاوسەرەکانیان دێن لە هەقدەست و کرێ و داهات، چەندین هۆکار بۆ ئەم جیاوازییە لە مووچە لەبواری جیاوازیی ڕەگەزی نێر و مێ هەیە. ئەمەش پەیوەندی بە چاودێری خێزان و جیاوازیی لە بواری بەرهەمهێنانی پیشەسازیی و پیشەکان لەنێوان ژنان و پیاوان هەیە. سەرباری جیاکاریی لەڕەگەز و ئەزموونی کار لەنێو کایە و شوێنی کاردا.

حەوتەم: کێشەیەکی دیکەی جیاوازی مووچە و هەقدەستی نێوان کرێکارە گەنجە خاوەن بڕوانامەکانی کۆلیژ و هاوتەمەنەکانی خۆیانە، کە ئاستی خوێندەواریان کەمترە. سەرباری تێچووی خوێندن و زانکۆ.
بەپێی زانیارییە بڵاوکراوەکانی سەنتەری توێژینەوە هەقدەست و مووچەی مامناوەندی دەرچووی زانکۆیەک لەنێوان تەمەنی ٢٥-٣٧، ساڵانە ٢٤،٧٠٠ دۆلار پترە لەو گەنجانەی بڕوانامەی زانکۆیان نییە. ئەوانی خاوەنی بڕوانامەن چانسی بەدەستهێنانی کاریان پترە، بەپێی زانیارییەکانی (BLS) تەنیا ٢.٢٪ ی ئەو بەتەمەنانەی بڕوانامەی بەکالۆریۆسیان هەیە بێکاربوون. لەکاتێکدا ئەو بێکارە بەتەمەنانە بێکار بوون لە ٣.٦٪یان خاوەنی بڕوانامەی ئامادەیی بووە و ٥.١٪ خاوەنی کەمتر لە بڕوانامەی ئامادەیین.

هەشتەم: گەنجە هەرزەکارەکانی ئەمەریکا بەراورد بە دەیەکانی ڕابردوو کەمتر کار دەکەن. بەپێی شڕۆڤەی (سەنتەری توێژینەوەی پیو) و بەپشتبەستن بە داتاکانی (BLS) هەرزەکاران هەنووکە تەنیا ٢٦ خولەک بۆ کارکردن تەرخان دەکەن، کەچی دەساڵ لەمەوبەر ٤٩ خولەک کاریان دەکرد و لەناوەڕاستی نەوەدەکانیشدا ٥٧ خولەک کاریان کردووە. تەنیا ئەو ژمارەیەی ئاماژە بە کارکردنی هەرزەکاران لە پشووی هاوینە دەکات ساڵی ٢٠١٠- ٢٠١١ بەڕێژەی ٢٩.٦٪ یان کار دەکەن هەرچەندە کار دەکرێت ئەم ڕێژەییە بەرز بکرێتەوە و لەهاوینی ٢٠١٧دا گەیشتە ٣٤.٦٪، کەچی ئەگەر قسە لەبارەی کاری هاوینەی هەرزەکارانی ئەمەریکا بەگشتی لەساڵی ١٩٤٠ بکەین، دەبینرێت ئەو کات بەڕێژەی ٤٦ ٪ و ٥٨٪ بووە. ڕێژەی گەنجی تەمەن ١٦-٢٩ ساڵانە لە ئەمەریکا لەساڵی ٢٠١٨دا ١٤.٨٪ی تیکڕای دانیشتوانی ئەمەریکا بووە، واتە ٩ ملیۆن گەنج هەبووە، لەساڵی ٢٠١٣دا نزیکەی ١١ ملیۆن گەنج لەئەمەریکا ژیاوە، واتە ١٨.٥٪ دانیشتوانی ئەمەریکا پێک دەهێنێت. توێژینەی سەنتەری (پیو) دەریخستووە ڕێژەی پتری گەنجەکان ئافرەتن

و مێ ٥٧٪ و نێر ٤٣٪ پێک دەهێنن. لەبیری نەکەین ٢/٣ی دانیشتوانی ئەمەریکا بڕوانامەی خوێندنی ئامادەیی، یان کەمتریان هەیە.

نۆیەم: ئەمەریکییە بەتەمەنەکان ئێستا پتر لە پێشان کار دەکەن، ژمارەکانی تەمووزی ٢٠٢٢ ئاماژە بەوە دەکەن ١٩.٨٪ بەتەمەنەکانی ئەمەریکا لەسەرووی ٦٥ ساڵەی نزیکەی ١٠.٥ ملیۆن کەسن، ئەمانە گووتویانە بەتەواوی، یان بەنیوە کات و نیوە ئیش کار دەکەن. ئەم ژمارەیەش بەردەوام ل زیادبوونە، بەلای کەمەوە دەتوانین ئاماژە بەوە بکەین لەساڵی ٢٠٠٠دا تەنیا ٦.٦٪ی کرێکارەکان لە کەسانی بەتەمەنی سەرووی ٦٥ ساڵی بوون. تەنیا ساڵی ٢٠٠٧ ئەو کەسانەی لەتەمەنی ٥٥ ساڵی دان، ژمارەکانیان وەکو کرێکار زیادی کردووە و بەپێی داتاکانی سەنتەری توێژینەوەی پیو هێزی کاری ساڵی ٢٠١٨ دەریخستووە کە کرێکارانی تەمەن ٦٥-٧٢ ساڵی گەیشتەتە ٢٩٪ ئەمانە یان کرێکاری دەکەن، یان بەدوای کاردا دەگەڕێن.

دەیەم: بەرزکردنەوەی کەمترین مووچەی فیدراڵی بۆتە جێگەی بایەخ، هەرچەندە ناکۆکییەکی حزبی توند لەنێوان دیموکراتەکان و کۆمارییەکان هەیە. ئەمەش پەیوەستە بە بەرزکردنەوەی کەمترین مووچە لەسەعاتێکدا کە ٧.٢٥ سەنتە بۆ ١٥ دۆلار، ئەمە بەجدی بۆتە جێگەی مشتومڕ، لەهەمان کاتدا ناکۆکییەکانیش توندن. ٨٦٪ دیموکراتەکان پاڵپشتی ئەم بیرۆکەیە دەکەن و ٥٧٪ی کۆمارییەکانیش دژی بیرۆکەکەن. بەپێی زانیارییەکانی (BLS) لەساڵی ٢٠١٨دا ١.٧ ملیۆن کرێکار واتە ڕێژەی ٢.١٪ی سەرجەم کرێکارانی ئەمەریکا مووچەکانیان لە کاتژمێرێکدا بەکەمترین مووچەی فیدراڵی حیساب کراوە. هەرچەندە ٢٩ ویلایەت و ژمارەیەک شار و پارێزگا کەمترین ئاستی مووچەکانی خۆیان دیاریکردووە، بەهۆی بەهای جیاوازیی گەورەی پێویستیی و تێچوونی ئاسایی ژیانی ڕۆژانە لای تاک لەسەرتاسەری ئەمەریکادا کێشەکانی ئاڵۆزتر کردووە و ڕەنگدانەوەی پتری لەسەر ململانێ سیاسییەکاندا هەیە.
https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/08/29/facts-about-a/merican-workers

ناڕەزایی کرێکاران رێگە پێدراو نییە

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا: تێسلا رێگە بە کارمەندانی نادات ناڕەزایی دەربڕن

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا، کۆمپانیای تێسلا بە

هەڕەشەکردن لە کرێکارەکانی بە باسنەکردنی ناڕەزایەتیی دۆخی کارکردن و کەمیی مووچەکانیان، تۆمەتبار دەکات.

ڕۆژی سێشەممە ٢٠٢٣-٤-٢٥ (مایکڵ ڕێساس) دادوەر لە ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمەریکا ڕایگەیاند، بەڕێوەبەرانی ناوەندێکی چاککردنەوەی تەسلا لە ئۆرلاندۆی فلۆریدا لە ٢٠٢١دا ژمارەیەک کارمەندیان "بێدەنگ" کردووە، کە لەدژی ئەوەی مووچەی کارمەندە تازە دامەزراوەکان لە هی ئەوان زۆرترە، ناڕەزایەتییان دەربڕیوە. ئەنجوومەنەکە داواکارییەکی پێشکەشی (تەسلا) کردووە، چیدی مافی کارمەندەکانی پێشێل نەکات و ئەو پێشێلکارییانەش لەو ناوەندە ڕوویداوە بکاتە ڕاپۆرتێک و بە ئیمەیڵ بە تەواوی کارمەندەکانی (تەسلا)ی بنێرێت.

ئەنجوومەنی نیشتمانیی کرێکارانی ئەمریکا ئاژانسێکی سەر بە حکومەتی ئەمریکایە، ئەرکی سەپاندنی یاساکانی پەیوەست بە مافی کرێکارانە بەسەر کۆمپانیا و خاوەن کارەکاندا و سزادانی ئەو شوێن و کۆمپانیایانەیە کە پێشێلی دەکەن.

بەگوێرەی ڕاگەیەندراوی ئەنجوومەنەکە، لە کۆتایی 2021دا کارمەندەکانی تەسلا زانیویانە کارمەندە دامەزراوە نوێیەکان مووچەی زیاتر لە کارمەندە کۆنەکان وەردەگرن؛ بۆیە ژمارەیەکیان ناڕەزایەتییان دەربڕیوە کە یەکێکیان تەکنیککارێک بووە و بە ئیمەیڵ ناڕەزایەتییەکەی بە یەکێک لە جێگرانی سەرۆکی کۆمپانیاکە ناردووە.

دواتر بەڕێوەبەرانی ئەو ناوەندەی چاککردنەوەی ئۆتۆمبێل کۆبوونەوەیان بە بەژمارەیەک کارمەندی خۆیان کردووە و پێیان گوتوون: نابێت باسی مووچە و دۆخی کارکردنیان بکەن یان پەڕاوی ناڕەزایی بە بەڕێوەبەرە پلە باڵاکان بەرز بکەنەوە.

ئاشکرابوونی ئەو بابەتە بە دوایین ئابڕووچوون بە تەسلا دادەنرێت و پێش ئەمەش پەڕاوی یاسایی لە دژ کرابووەوە، کە لەنێو ناوەندەکانی بەستنی پارچەکانی ئۆتۆمبێلەکەدا جیاکارییەکی زۆری ڕەچەڵەک و گێچەڵی سێکسی دەکرێت.
دادگایەکی ئەمریکا تۆمەتێکی دژ بە (ئیلۆن مەسک) خاوەنی کۆمپانیای تەسلا و تویتەر و سپەیس ئێکس پشتڕاست کردەوە، بە کرێکارەکانیان ڕاگەیاندووە، ئەگەر ببنە ئەندام لە سەندیکای کرێکاران، چانسی زیادکردنی مووچەکانیان لەدەست دەدەن.

کتێب/ گوتاری چێژی سێکسی لە رۆمانەکانی (کەمال سەعدی)دا.. غازی حەسەن

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[GhaziHassan_gwtariDownload](#)

حوسێن ڕەحال و یادی سەد ساڵەی یەکەمین ڕۆژنامەی مارکسیستیی لە عێراق.. نووسین و ئامادەکردنی: عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

دروستبوونی یەکەمین حەڵقەی مارکسیستی لە عێراق لە ژوورێکی مزگەوتی حەیدەرخانە لە بەغداد بەناوی ژووری (ئەلسەید یان ئەلسەومەعە) لەلایەن (حوسێن ڕەحال و مەحموود ئەحمەد ئەلسەید و عەونی بەکر سدقی و مستەفا عەلی و محەمەد سەلیم فەتاح و عەبدوڵا جەدوع و فازڵ محەمەد ئەلبەیاتی(پاشان هەریەک لە (ئیبراهیم ئەلقەزاز و کەمال ساڵح و محەمەد ئەحمەد ئەلمودەریس و زەکی خەیری و ڕەشید مەتەڵگ و یوسف زەینەڵ) پییانەوە پەیوەستبوون، هەر بەتەنها ڕووداوەکی ڕۆتین و کۆبوونەوەیەکی ئاسایی نەبوو، بەڵکوو سەرەتای سەرهەڵدانی بزاوتێکی سیاسی سۆشیالیستی و مارکسیستی بوو لە عێراق، کە تا ئەوکات مێژووی عێراق شتی لەمجۆرەی بەخۆوە نەبینیبوو. هەر ئەم حەڵقە مارکسیستییە بوو لەهەوڵی ئەوەدابوو

ڕێکخراوەکی کۆمۆنیستی لە عێراق دابمەزرێنێت. ئەم حەلقەیە کە بەناوکی بزاوتی مارکسیستی لە عێراق دێتە ئەژمار، لەدوای چەندین یەکتر بینین و گفتوگۆی چڕ و لێکنزیبوونەوەی ئەندامەکانی، توانی کۆمەڵێک هەنگاوی عەمەلی گرنگ لەمێژووی بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی لە عێراقدا بنێت کە تا ئێستاش جێگەی وانە لێوە فێربوون و ڕامانە. یەکێک لەو مەیدانانە بواری ڕۆژنامەگەری بوو کە ئەندامانی ئەو حەلقە مارکسیستییە تا ئاستێکی باش توانیان ئەسپی خۆیانی تیا تاو بدەن. ئەندامانی ئەو حەلقەیە دواتر قاوەخانەی (ئەلنەقیب) لە قەنبەرعەلی دەکەنە شوێنی یەکتر بینین و ئینجا بیر لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەک دەکەنەوە بۆ ئەوەی بتوانن بیروباوەڕ و ئەو تێڕوانینەی کە بۆ ژیان و کۆمەڵگە هەیانە لەڕێگەی ئەو بڵاوکراوەیەوە گوزارشتی لێوە بکەن و لەوێوە کاریگەری لەسەر کۆمەڵگەی دواکەوتووی ئەوکاتی عێراق دابنێن. بۆ ئەم مەبەستەش ڕۆژنامەیەکی نیوە مانگیی(پانزە ڕۆژ جارێک) لە ٢٨ ی کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٢٤ بەناوی (ئەلسەحیفە)وە دەردەکەن و حوسێن ڕەحاڵ (١٩٠٣ – ١٩٧١) کە ئەوکات قوتابی خوێندنی حقوق بوو لە بەغداد یەکەمین کەسیش بوو کە هەڵگری بیروباوەڕی مارکسیی بوو لە عێراق؛ وەک سەرنووسەر و خاوەن ئیمتیاز بەڕێوەی دەبات کە بابەتەکانی دەربارەی کێشە کۆمەڵایەتی و ئابووری و فیکرییەکانی ئەوکاتی عێراق و هەروەها دژایەتی دەرەبەگایەتیش بوو. بەمجۆرە حوسێن ڕەحال بوو بە یەکەمین سەرنووسەری یەکەمین بڵاوکراوەی مارکسیستی لە مێژووی ڕۆژنامەگەری مارکسیستی لە عێراق.

الصحيفة

حوسەین ڕەحاڵ خاوەن ئەزموون و شارەزاییەکی باش بوو لەبواری فیکری مارکسیستی و سۆشیالیستیدا. ئەو یەکێک بوو لەو کەسانەی کە زمانزان بوو و جگە لە زمانی عەرەبی، زمانەکانی ئینگلیزی و ئەڵمانی و فەڕەنسی و تورکی و فارسیشی دەزانی. حوسەین سەردانی هیندستان و ئەڵمانیا کردبوو و ڕۆژنامەکانی ئەو وڵاتانەی دەخوێندەوە و دەیگەیاندە دەستی هاوڕێکانیشی یان وەک خۆی دەیوت (جەماعەتەکەی).
ڕەحاڵ هەوڵسوڕاوێک بوو دەیویست بیروباوەڕی مارکسیزم لەسەر واقیعی عێراق پیادە بکات. ئەو دەنیا بوو لە ڕاست و دروستی ئەو بیروباوەڕە شۆڕشگێڕانەیە و بۆیە هەموو ژیانی خستە خزمەت ئەو ڕێبازەوە.
ڕەحاڵ و جەماعەتەکەی ڕۆژنامەی ئەلسەحیفەیان دەرکرد کە شەش ژمارەی لێدەرچوو لەنێوان سالانی (١٩٢٤ – ١٩٢٧) بەئاشکرا و بەئەوەی بیروباوەڕی خۆیان بشارنەوە لە مەیدانی ڕۆژنامەگەری ئەو سەردەمەدا بۆچوونەکانیان لەسەر کێشە و بابەتە گرنگ و هەستیارەکانی ئەو قۆناغەی ژیانی عێراق دەردەبڕی و قورسایی تەبلیغاتیشیان لەسەر ڕەخنەگرتن بوو لە دەوڵەمەندان و لایەنگری هەژاران بوو و دەیویست لەڕێوەی هەژارانی عێراق بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن. هەروەها گەلە بابەتی فیکری سۆشیالیستییان لەو ڕۆژنامەیەدا دەهێنایە بەر باس کە ئەمەش دژەکرداری ئیسلامییەکانی لێکەوتەوە و لە مینبەری مزگەوتەکانی بەغدادەوە کەوتنە تەشهیر بە ڕەحاڵ و جەماعەتەکەی و بە بڵاوکردنەوەی کفر و ئیلحاد تاوانباریان کردن. ئەوە بوو

ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە دوای شەش ژمارە وەستێنرا و پاشان دوای دوو ساڵ جارێکی تر ڕۆژنامەکە دەست بەکار بۆوە و ئەمجارەش دوای تەنها دوو ژمارە جارێکی تر لە ١٧ ی ئایاری ساڵی ١٩٢٧ وەستێنرایەوە.
واتە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە لە هەموو تەمەنیدا هەشت ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە. بەچاوگێڕانێک بە نووسراوە مێژووییەکان حوسێن ڕەحال و ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە لەڕوانگەی ئەوەی تا ئێستا مێژوو پێمان دەڵێت دەتوانین بەمجۆرە بیبینین :
یەک : ئەلسەحیفە یەکەمین ڕۆژنامەی مارکسیستییە لە مێژووی بزاوتی ڕۆژنامەگەری سۆشیالیستی لە عێراق.
دوو : حوسێن ڕەحال وەک هەڵسوڕاوێکی مارکسیستی یەکەمین سەرنووسەری ئەو ڕۆژنامە مارکسیستییە.
سێ : بابەتەکانی ئەلسەحیفە ڕەخنەن لە ناعەدالەتی کۆمەڵایەتی و برەودانن بە فیکری مارکسیستی و ڕەخنەن لە دەرەبەگایەتی و دوواکەوتوویی کۆمەڵگە لەسەرجەم بوارەکان.
چوار : یەکەمین ڕۆژنامە بوو لەلایەن هێز و لایەنە ئیسلامییەکانی ئەوکاتی عێراق کە بە بیانووی کوفر و ئیلحاد لە دەرچوون بوەستێنرێت.
پێنج : یەکەمین ڕۆژنامەیە کە مەسەلەی یەکسانی ژنان و پیاوان وەک مەسەلەیەکی ئینسانی بداتە بەر باس و گفتوگۆ.
شەش : بەپێچەوانەی سەرجەم ڕۆژنامە و بلاوکراوەکانی ئەو سەردەمەی عێراق، ئەلسەحیفە بەدوای بەدەستهێنانی پارەوە نەبوو بەڵکو بەدوای گۆڕینی خەڵکەوە بوو.
حەوت : شیوازی نووسینی ڕەحال و جەماعەتەکەی، زەق نەبووە و بەڵکو زانستییانە و ناڕاستەوخۆ بووە. بۆ نموونە لەبری ئەوەی بڵێن من مارکسیم، وتوویانە بڕوام بە ماتریالیزمی مێژوویی هەیە بۆ شیکردنەوەی گۆڕانی کۆمەڵگە.
ئەمڕۆ لە کاتێکدا کە یادی سەد ساڵەی ئەو ڕۆژنامەیە و ڕۆژنامەنووسە مارکسیستە دەکەینەوە و لەدووتوێی لەپەڕەکانی دیرۆکەوە چەکە گوڵی ڕێز و وەفای پێشکەش دەکەین، هەر ئەم عێراقە بۆتە مەیدانی جموجۆڵی کۆنەپەرستترین بزووتنەوەی ئایینی، ئەو بزووتنەوە کۆنەپەرستەی کە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفەی داخست و ئێستاش بەیان بلوە هەموو ئەو ڕۆژنامانە دادەخەن کە بۆنی پێشکەوتووخوازی و مارکسییەتی لێوە بێت. ئەو ئەرکەی کە لەسەر شانی حوسێن ڕەحاڵ و جەماعەتەی و سەرجەم مارکسیستەکانی نەو دیرەکی عێراق بوو، ئێستاش هەمان ئەرک لەسەر شانی ئێمەی مارکسیستە بە ئەوەی بتوانین پاشەکشە بەو بزووتنەوە کۆنەخوازە ئایینییە بهێنین کە وەک شەرپەنجە دەمی ژەنیوەتە جەستەی بریندار و وەک پایەیەکی بنچینەیی ئەم کۆمەڵگە

چینایەتییە ماندووە و خەریکە بەست لە ژیانمان دەبەت.
لەم یادی سەد ساڵەیەی ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە؛ سڵاو لە حوسێن ڕەحاڵی ڕۆژنامەنووسی مارکسیست، سڵاو لە ڕۆژنامەی ئەلسەحیفە، سڵاو لە هەموو ئەو بزاوتە رۆژنامەگەرییە مارکسیستەی کە ئەمڕۆ لە سەرتا پای عێراق و کوردستان و جیهان خەریکی شەڕێکی بەردەوامن دژ بە نیزامی سەرمایەداری و بۆرژوازی لەپێناو بەرگریکردن لە ئینسانییەت و بەهای ئینسان.

٨ ی تەمموزی ٢٠٢٣

تێبینی : بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لەم سەرچاوانە وەرگرتووە.

١-ملاحق المدى حسين الرحال و بدايات الفكر الآشتراكي في العراق د. عامر حسن الفياض
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18968
٢-حسين الرحال و الحركة الاشتراكية في العشرينات د. سيف عدنان القيسي
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18967
٣-حسين الرحال رائد الفكر الماركسي في العراق نبيل عبدلامير الربيعي
https://www.riadinoureddine.com/2022/01/blog-post_785.html
٤-الرحال و الدفاح عن قضايا المرآة حنا بطاطو
https://almadasupplements.com/view.php?cat=18973

چەمکەکانی (گومان و پرسیار و پارادۆکس) لە شیعرەکانی (ئیمان یادەوەر) دا.. بەشی سێیەم و کۆتایی.. ناڵە حەسەن

_ شیعری (خەم لەتۆ دادەکەنم)
ئەم شیعرە (خەم لە تۆ دادەکەنم) یەکێکە لە شیعرە نایابەکانی ئیمان یادەوەر ، ناونیشانێکی شیعری بارگاوی بە ئیستاتیکایەکی پڕ

چێژ ، لە پشتی ئەم دەربڕینەوە هەست بە بێزاری و یاخیبوونێکی گەورە دەکەین ، بە بڕیارێکی یەکلاکەرەوە و لە هەمانکاتیش بە نائومێدییەکی گەورە ، ئەو (تۆ) یە کەسێکە چیتر جێگای ئومێد و سوارچاکی خەونەکانی شاعیر نییە ، کەسێکە بە ئەو هیچ جووڵەیەکی تیا نەماوە ، ئەوەتا هەر لە سەرەتای شیعرەکە بەم نائومێدییە دەست پێدەکات :

هەرەمەکیت هەناوت پڕە لە هەناسەی وشک
تێنووتە و ناتوانیت کانییەک بدۆزیتەوە
بەدیار تەنیاییتەوە خەیاڵەکانت ڕەنگ دەکەیت
نازانیت لە کوێ دەژیت !
من دەمەوێت ڕۆژێک بەم ئاڵۆزیت شانە بکەم
تۆش بە قووڵی بیربکەیتەوە
دەست بخەمە بینا قاقای هەموو خەیاڵەکانت و
وشەکانم وەک سووژن لە مۆخی مێشکتدا بچەقێنم !

نائومێدییەکەی شاعیر لێرەوەیە ، باس لە کەسێک دەکات ، کە هەناسەکانی وشک و کەسێکی تێنوو هەزی ئەوەی تیا نییە قومە ئاو بدۆزێتەوە و تێنوێتی خۆی پێ بشکێنێت ، کەسێکی گۆشەگیر و ون ، ونە لە نێو تەنیایی و خەیاڵەکانی ، کەسێکی خەیاڵ پەرت و بڵاوە نازانێ لەکوێیە و بەرە و کوێ دەڕوات ، شاعیر دەیەوێت بچێت ئاڵۆزییەکانی شانە بکات ، قسەی بە بکات لەم خەیاڵ پڵاوییە بەهۆش خۆی بێنێتەوە ، لە ڕێگای بیرکردنەوە بەئاگا بێتەوە و هەناسەی بێتەوە بەر ، هەرچەندە ئەگەر قسەکانیش وەک سووژن بەگیانیا بچن بەڵام هەر دەیەوێت ئەوە بکات ، چونکە بەهۆی ئاڵۆزی خەیاڵەکانی و ئەو بێدەربەستی و بێدەنگییەی ئەویش خۆی وەک مردوویەک دەبینێ و یان بێدەنگی ئەو بەدوای خۆیدا بەسەر ڕێگاکان ڕادەکێشێت ! ئەوەتا دەڵێت ،

منیش وەک تەرمی سەرشانی مردوو هەڵگرەکان خۆمم دێتە بەرچاو
بێدەنگیت بە دوای خۆمدا
بەسەر ڕێگاکەدا دەخشێنم
بە هەموو ئەو هەورانەی بە ژێریاندا تێدەپەڕم دەڵێم
خۆی نەهات ، بەڵام دەی هات بە جێمبهێڵە

شاعیر وەک عاشقێکی نائومێد و دڵشکاو بەناو قووڵایی ئازارەکانی دەچێتە خوارەوە و دەڵێت ، دەگریم و (با) کان لەناو فرمێسکەکانم سەما دەکەن ، هێندە نائومێدە لەو کەسە تا ئەو ئاستەی دەیەوێت پێی بڵێت :

بە پەرەسێلکەکانیش دەڵێم
هەرگیز لەژێر سەقفی خانووەکەتان هێلانە چێ نەکەن

بەو هەموو برینەوە هەنگاو دەنێم
ڕۆژەکانیش جگە لە هەسانێک هیچی تر نەبوون
بۆ تیژکردنی ئازارەکانم
شەممە ئازار ، دووشەممە ئازار ، سێشەممە ئازار
چوارشەممە هەروەتر
ئیتر هیچ بوارێک و ئومێدێک نامینێتەوە ، تروسکاییەک گەر لەدوورەوەش بێت بەدی ناکات ، بۆیە ناخوازێت نەک کەسێکی تر بەڵکو باڵندەیەکیش لەم یان لە خانووەکەی ئەو نزیک بێتەوە و هێلانە لەژێر بنمیچی ماڵەکەیان چێ بکەن ، با ئەوانیش تووشی ئەم دڵشکان و نائومێدییە گەورەیە نەبن ، ئیدی کە هیچ ئومیدێک و تروسکاییەک نامێنێ ئینجا ئەویش بڕیاری خۆی دەدات و لێی یاخی دەبێت دەڵێت :
نامەوێ بمێنمەوە
لە کاتی ڕاگرتنی پاسەکیش بیرت لێنەکەمەوە
تەنانەت هێندەی تەواوبوونی جگەرەیەکیش
دەمەوێت وەکو ئەو نەخۆشانەی شێرپەنجەیان تێپەڕاند
ئاهەنگی دەرچوون لە تۆ بگێڕم
ئیتر دەست بە جێهێشتنی خۆم دەکەم لە تۆدا
ئەوە دەبینین ، تازە تەواو بە دوابڕیاری خۆی گەیشت ، بڕیاریدا چیتر بە دوای جەستەیەکی مردوو دانەنیشێت ، بڕیاری دا جێبهێڵێت و بڕوات و چیتر بیری لێنەکاتەوە ، تەنانەت بە چەند خولەک و چرکەیەکیش ، دڵخۆش و شادومانە بەو بڕیارەی ، وەک ئەو کەسانە دڵخۆشە کە شێرپەنجەیان تێپەڕاندووە ، دەیەوێت ئاهەنگ بگێڕێت ، ئاهەنگی ڕزگاربوون لە خەمەکان و لە بێدەنگی ئەو ، بە دێڕێکی شیعری نایاب و پڕ لە جوانی دەڵێت ، ئیتر دەست بە جێهێشتنی خۆم دەکەم لە تۆدا ! ئیتر ئەو کەسێکی ترە ئێستا ، ئەو کەسەی گیرۆدە ببوو بەدەستی ئەو ئیتر جێی دەهێڵێ لەناو ئەودا ، لەنێو خۆیشی کەسێکیتر لە دایک بووە خاوەن بڕیار و توانا ، ئیتر تەواو کەسە دڵشکاوەکە مرد و جێی دەهێڵێت ، یان زۆر بە بڕوا بە خۆبوونەوە دەڵێت :
وەک تووڕەیی تاڤگەیەک
بەسەر شانی تەنیاییدا دیمە خوارەوە و هەرگیز
نا
گە
ڕێ
مە
وە
بۆ شانەکانم دەڵێم

بە دیوارەکاندا خەت هەڵبواسە
ڕەقی دڵ ، نەرمی بەرد
فێر دەبم
کراسی ڕەشی سەبەرەکشم دەسووتێنم
ڕەنگە بچمەوە سەر ڕێگەزی ئاو

ئیتر وەک تووڕەیی تاقگە بە هەست و بیرکردنەوەیەکی یاخی بڕیاری خۆی دەدات و بەسەر شانی تەنیاییدا دەتەوە خوارەوە و جارێکیتر ناگەڕێتەوە بۆ لای ئەو کەسە و ئەو عەشقەی کە جگە لە برین و ئازار هیچی تری پێنەبەخشی ، بڕیار دەدا لەمەودوا دڵ نەرم نەبێت و ڕەق بێت وەکو بەرد ، بەڵام شاعیر وەک گەمەیەکی زمانەوانی و وەک پارادۆکسێک بە جوانکاری دەڵێت : ڕەقی دڵ و نەرمی بەرد فێر دەبم ، بە دیوێک مەبەستییەتی بڵێت ، لەمەودوا دڵنەرم نابم و وەک بەرد ڕەق و خۆڕاگر دەبم ، بە دیوێکیش دەیەوێت بڵێت هەموو شتێک دەکەم و دەست بە مەحاڵیش دەبەم کە نەگەڕێمەوە بۆلای تۆ مەحاڵە وەک نەرمی بەرد ! یان کراسی ڕەشی سەبەرەکەشی دەسووتێنێت . هەر بەم ورەو ئیرادەوە بەردەوام دەبێ و دەڵێت :

دەستەکانم فێردەکەم ئیتر بە چەپ تەوقە بکەن
ئەفسووس دەستمان بۆ هەر ڕاستییەک برد ، هەڵە دەرچوون

بەم هەستە یاخییەوە گومان لەهەموو شتێک دەکات ، چونکە هەموو ڕاستیەکانی تاقیکردەوە ، هەموو هەڵە دەرچوون ، بۆیە باوەڕی بە ڕاستی نەماوە ، دەخوازێ بە دەستی چەپی تەوقە بکات ڕاست بوونێکی گوماناوییە ! دەربڕینێکی قووڵ و پڕ لە ڕەهەندی جیاواز و پڕ لە کێشمەکێش ئیتر هەر بەم هەستە یاخی و نائومێدییەوە دەڵێت :

دەڵێم بە شووشەی تەزاوی
پەنجەرە شکاوەکانی خانووە ڕووخاوەکانی لادێکەشمان دەڵێم
واز لە چاوەڕوانی بێنن
ئەو خێرە هەڵنایەت کە چاوەڕێی دەکەن !

ئیتر تەواو پڕاوپڕە لە نائومێدی و گومان ، دەڕواو ئاوڕ لە هیچ ناداتەوە تەنانەت دەخوازێت پەنجەرەکانیش چیتر لە چاوەڕوانی خێر نەبن . بۆیە هەر دەڕوا و هەر دەڕوا …

بە قەرەباغی بازاڕەکاندا
بەناو ڕەنگی هەرچی دەموچاوی جیاوازدا تێدەپەڕم و
بیر لە شێوەی تۆ ناکەمەوە
ئەمە ترسناکترین گەیشتنی من دەبێت
بۆ یەکەمجارە کە خۆم بەجێدەهێڵەم !
ناوەستم من حەوسەڵەم زۆرە بۆ ڕۆیشتن ..!

ئیدی بڕیاری خۆی داوەو پشت دەکاتە ئەو و جێی دەهێڵێ ، بەنێو

شوێنە قەرەبالغەکاندا دڕوات و بەناو ڕەنگی هەموو دەموچاوەکاندا ڕەتدەبێ بەڵام ، بیر لە ڕەنگ و لە شێوەی ئەو ناکاتەوە ، چیتر بیر لە بوون و لە بێدەنگی ئەو ناکاتەوە ، چیتر بیر لە خەون و خەیاڵە پەرتبووەکانی ئەو ناکاتەوە ، ئەو ئێستا کەسێکی ترە وێنەی کەسە دڵنەرمییەکەی خۆی لەنێو ئەوا جێهێشتووە ، ئەوە یەکەمجارە خۆی جێدەهێڵێ ، دەڕواو وەک کەسێکی نائومێد و یاخی حەوسەڵەی ڕۆیشتنی زۆرە !

بە ترافیکەکان دەڵێم
ئیتر نە تۆ و
نە هیچ وەستانێکی چاوەڕوانی بێزارم ناکەن
ئای لەوێدا چەند هەست بە تەنیایی دەکەم
شەقامێکی پان پڕ لە ئۆتۆمبێلی جۆراوجۆر
خەڵکانێک هەرگیز نەمناسیبوون
دەست لە پاسەکە ڕادەگرم
سەرنشینەکان سەیرم دەکەن
حەزدەکەم بقیژێنم
سەیرم بکەن جگە لە جەستەیەکی خاڵی و ڕۆحێکی شکاو
چیتر دەبینن ؟

دەڕواو بە ترافیکەکانیش دەڵێ نە ئێوە و نە هیچ وەستانێکی چاوەڕوانی بێزارم ناکەن ، یان ناتوانن بم وەستێنن بۆ یەکجاری ، هەرچەندە شاعیر بۆ ترافیکەکان (تۆ)ی بەکارهێناوە دەڵێ (نە تۆ و نە هیچ وەستانێک !) بەڵام ، دەبێ لە جیاتی تۆ (ئێوە) بێت چونکە ترافیکەکان لە باری (کۆ) دان ، دەڕوا و هەست بە تەنیاییەکی گەورەش دەکان ، ئەم دڵشکان و گەیشتن بە خاڵی مردن و خۆجێهێشتنە سانا نییە ، (داکەناندنی ئەو لە خۆی) دیوێکی تری مردنە ، بە شەقامێکی پانوپۆڕ و قەرەبالغدا دەڕوات پڕ لە دەموچاوی نوێ ، خەڵکی نەناسراو ، سواری پاس دەبێت و سەرنشینەکان سەیری دەکەن ، ئەویش هێندە نائومێد و دڵشکاوە هەست دەکات بقیژێنێت ، بەڵام ئەو هەردەڕوات ، کاتێکی کەمی ماوە لەخۆی جیابێتەوە ، دوێنێ خۆی لەنێو ئەودا جێهێشت ، دەیەوێت لە ئێستای خۆیشی جیابێتەوە !

بۆیە دەڵێت :

لەلای من سەعات سفری دەوێت بۆ
م
ر
د
ن
بێزەحمەت پاسی ژیان دابەزین هەیە

ل□ و□ستگ□ی گ□ستانەکەی پێشم
سەرنشینەکەی تەنیشتم دێتە گۆ
بمبوورە
ژمارەی تەمەنم سووتا
ئیتر زەنگی هیچ وشەیەک هەڵناگرم
دەڕۆم و بە خودایش دەڵێم هیچ
لەمەیان بگەڕێ / بۆ قیامەت هەڵیدەگرم !

ئیتر لێرەوە لەناو ئاکامێکی نادیار کۆتایی دێت ، (خۆم لە تۆ دادەکەنم) شیعرێکە لەناوەڕۆکدا چیڕۆکی عەشقێکی تراژیدیمان بۆ دەگێڕێتەوە ، دابڕانێکی بە ناچاری ، دابڕانێک تەنها خواستی یەکێکیانە ، یەکێکیان ، بێدەنگ و گۆشەگیر ، خەیاڵ پەرت و ئاڵۆز ! ئەویتریش لە داخی ئەم لە کۆتایی لە پاسی ژیان دادەبەزێت ، ئەوە هێمایە بۆ دوا وێستگەی ژیان ، لە بەردەم گۆڕستانێک دادەبەزێت ، هێمایە بۆ مردن ، خۆیشی لە دەربڕینێکی زۆر جوانی شیعری دەڵێت :
لای من سەعات سفری دەوێت بۆ مردن ! یانی مەودای ئەو و مردن سفرە .. یان گەیشتوون بەیەک !

بە شێوەیەکی گشتی ئیمان یادەوەر لەو شیعرە و لە شیعرەکانی تریشی جوانییەکی نایابی بەرجەستە کردووە ، زمانێکی شیعری و پێکهاتە و دەستەواژەی شیعری ، مانا و ناوەڕۆکێکی قووڵ ، شیعرەکانی پڕن لە گومان و نیگەرانی و پرسیار و پارادۆکس و هەستی یاخیبوون و هەستی مرۆیی و گەمەی زمانەوانی .. . ئەمانەش هەمووی بڕستی جوانی و چێژ و ئارامی بە دەروون و ناخی خوێنەر دەبەخشن ، هاوکات ئەم پێکهاتانە پێکهاتەی شیعری نوێگەر و مۆدێرنن !

لێرەدا بە پێویستی دەزانم باسی چەمکێکی تر بکەم ئەویش چەمکی داهێنانە ، داهێنان وەک چەمکێکی گەردوونی ، وەک چۆن (فیساگۆرس)ی فەیلەسوف و بیرمەند پێیوایە جیهان پێکهاتووە لە چەند تابلۆیەک ، ناتوانین لە یەک تابلۆدا تەواوی ڕووبەری جیهان ببینین ..! ئەمەش بۆ چەمکە گەردوونیەکان ڕاستە ، ئێمە لە وتاری (بۆچی شیعر پێناسە ناکرێت) ئەوەمان گوتبی□ ،، گتومانە یەکێک لە هۆکارەکان ئەوەیە کە شیعر بوونێکی گەردوونی هەیە ناتوانین لە یەک گۆشەوە خوێندنەوەی بۆ بکەین یان ببینین ، بۆ گەیشتن و نزیکبوونەوە لە وێنە فراوانەکەی شیعر دەبێ لە چەندین گۆشەی جیاوازەوە خوێندنەوەی بۆ بکەین ، ئەمە بۆ چەمکی داهێنانیش هەروایە ، واتە ناتوانین دواخاڵ و یان خاڵی کۆتایی ڕووبەری داهێنان دیاری بکەین ، بۆیە ناکرێت بە فلان و فیسار شاعیر بڵێین گەیشتوونەتە (لوتکە) یان لە لوتکەی داهێنان دان ، داهێنان لوتکەی نییە ، گەیشتنە لوتکە لە داهێنان بوونی نییە چونکە مردن هەیە ، مردنیش وەستاندنی

پڕۆژەکانی بوون و داهێنانە ! بەڵگەش بۆ ئەو قسەیەم گەر (ناڵی و گۆران و شێرکۆ بێکەس) لە ژیان مابان دڵنیام داهێنانی گەورەتریان پێشکەش دەکردین ، گەر (شێکسپیر و دۆستۆفسکی و فروغ) لە ژیان بەردەوام بان دڵنیام داهێنانی گەورەتریان دەکرد ، بۆیە نە ئەمانە و نە هیچ نووسەر و شاعیرێک ناتوانن بگەنە لوتکە ، دەتوانن داهێنانی گەورە بکەن ، لە بڵنداییەکەوە بەرەو بڵنداییەکیتر سەرکەون بەڵام ، ناگەن بە لوتکە ، چونکە لوتکە لە داهێنان بوونی نییە یان جگە لە وەهم شتێکی تر نییە ، دەبێ ئەوەشمان لەلا ڕۆشن بێت هیچ شاعیرێک بە نووسینی چەند دەقێکی جوان ، یان چەند کتێبێکی شیعری جوان ، یان بەسەرکردنەوەی لەلایەن لێکۆڵەر و ڕەخنەگرەکان ، یان وەرگرتنی خەڵات لە فلانە ڤیستیڤال و لە فلانە پێشبڕکێوە ، ئەمانە کەس ناگەیەنێتە لوتکە ، چونکە دوای گەیشتن بە لوتکە نۆرەی هاتنە خوارەوەیە ! بۆیە ئەو کەسانەی ئەم گەیشتنە لوتکەیە دەخەنە پاڵ نووسەر و شاعیرەکان من پێموایە ، ئەوە جگە لە هەژاری فیکری یان تێنەگەیشتن لە چەمکی داهێنان هیچ شتێکی تر نییە ! بۆ ئومێدم ئیمان یادەوەری شاعیر بەم بیرکردنەوە کراوەییە لە شیعر و داهێنانەکانی بڕوانێت ، هەوڵبدات ئاست و توانا مەعریفی و توانا شیعرییەکانی خۆی پەرە پێبدات و خەونی داهێنانی هەبێت ، کە من خۆم ئومێدی گەورەم پێی هەیە کە ئایندەیەکی ڕووناک و گەشی لەبەردەمی دایە ، گەر بەم هەناسەیە لە هەوڵەکانی بەردەوام بێت ، دڵنیام ڕۆژێک دێت دەبێت بە ناوێکی گەورە لەنێو ئەتلەسی شیعری نوێی کوردیدا ، ئیتر سڵاو لە شیعر ، سڵاو لە جوانی ، سڵاو لە داهێنان !…

کۆتایی

٢٠ی ئابی ٢٠٢٣

نامیلکە/ گەڕانێک بەنێو جیهانی (شیعرەکانی بەختیار عەلی)

[بۆ خوێندنەوەی ئەم نامیلکەیە کلیکی ئێرە بکەن..]

[Mashkhal_BakhtiarAliDownload]

هەڤپەیڤین لەگەڵ بەڕێز حەمە ساڵح فەرهادی

حەمە ساڵح فەرهادی: هەندێک کەس وا دەزانن نووسین بۆ منداڵ کارێکی ئاسانە

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەری دیاری کوردستان (حەمە ساڵح فەرهادی) ساڵانێکە لە بواری منداڵاندا دەنووسێت ، خاوەنی چەندین کتێبە لە چەند گۆڤاری منداڵان ،وەکو دەستەی نووسەران و سەرنووسەر کاری کردوە، لەم بوارەدا خزمەتێکی زۆری منداڵانی کوردستانی کردووە،هەر بۆ ئەم مەبەستە پێمان باش بوو لە نزیکەوە بە چەند پرسیارێک بەسەری بکەینەوە.

- **هەرچەندە بەڕێزتان نووسەرێکی دیاری کوردستانن، بەڵام پێمان باشە بەکورتی باس لە ژیانی ئەدەبی خۆت بۆ خوێنەرەکانمان بکەیت.**
- ناوم (حەمە ساڵح مەلاسادق فەرهادی)یە بەڵام بە (حەمە ساڵح فەرهادی) ناسراوم لە ساڵی 1949 لە دایک بووم ،سەبارەت بە ژیانی ئەدەبیم یەکەمین بەرهەمی بڵاوکراوەم لە گۆڤاری (تیشک) بوو لە ساڵی 1969 دا بووە، وەکو ڕۆژنامەنووس لە چەندین دەزگادا کارم کردووە، وەکو:ڕادیۆی دەنگی هەولێرو ڕادیۆی گوڵان لە ساڵانی 1992- 1994 ، گۆڤاری (هەنگ)ی منداڵان لە 1993- 2011) ئەندامی دەستەی نووسەران و پاشانیش بەماوەی (13) ساڵ سەرنووسەری گۆڤارێکە بووم،وەکو ئەندامی دەستەی نووسەرانی چەند گۆڤارێک و بڵاوکراوەدا کارم کردووە ، وەکو گۆڤاری (گوڵزار) گۆڤاری (چرۆ) ، گۆڤاری (نووسەری نوێ) وەکو دەستەی نووسەران پاشانیش سکرتێری نووسین،بڵاوکراوەی (لانە)ی منداڵان، بەشداریم لە کۆنگرەی دامەزراندن و کۆنگرەی دووەمی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان کردووە لە هەولێر.

  هەروەها،بەشداریم لە کۆنگرەی شەشەمی یەکێتی نووسەرانی

کورد کردووە کە لە ساڵی 2010دا لە سلێمانی بەستراو بە ئەندامی مەڵبەندی گشتی و پاشانیش بە سکرتێری کارگێری یەکێتییەکە هەڵبژردرام،ساڵانی (1997-2006) بەربەردەوامی بەرنامەیەکی هەفتانەی منداڵانم بۆ رادیۆی(هەرێم) ئامادەکردووەو لەوماوەیەدا (445) ئەڵقەی بڵاوکرایەوە،تائێستا (20) کتێبم بەچاپ گەیاندووە،چەند کتێبێکی تریشم ئامادەن ،چاوەڕێی دەرفەتی چاپکردنن، بەشداریم لە وەرگێران و ئامادەکردنی(8) کتێبی بەرنامەکانی خوێندنی بنەڕەتی و ئامادەیی کشتوکاڵییداکردووە، پێداچوونەوەی زمانەوانیم بۆ (8) کتێبی دیکەش کردووە، بەربەردەوامی لە زەربەی لەرۆژنامە و گۆڤارەکاندا دا بەت بڵاو دەکەمەوە .

- **چۆن بوو، بواری ئەدەبی منداڵانت هەڵبژارد؟**
- من هەر لە منداڵییەوە سەودای خوێندنەوەم هەبوو ، پاشانیش کە دەستم بە نووسین کرد،بابەتی لێکۆڵینەوە لەبارەی رۆژنامە نووسیی کوردییەوەم هەڵبژارد ، پێش ئەوەی هیچ بابەتێکی تایبەت بە منداڵان بڵاوبکەمەوە، دوو کتێبیشم لە بارەی رۆژنامەنووسیی کوردییەوە بە چاپ گەیاندبوو.پێش ئەوەی گۆڤاری (هەنگ)یش دەربچێت لەسەر داوی هاورێی دێرینم کاک (مەولوود ئیبراهیم حەسەن) و بە هاندانی ئەو ،چەند بابەتێکی کورتم لە هەفتەنامەی(پەریستان)ی منداڵاندا بڵاوکردەوە.ئەو هەفتەنامە یەپاشکۆیەکی تایبەت بە منداڵان بوو،کە رۆژنامەی (کوردستانی نوێ) دەریدەچواند.

کەگۆڤاری (هەنگ)یش لەلایەن وەزارەتی رۆشنبیرییەوە دەرچوو و دکتۆر مەولوود ئیبراهیم حەسەن بوو بە سکرتێری نووسینی گۆڤارەکەو لەسەر داوای ئەو لە یەکەم ژمارەی گۆڤارەکەدا بابەتێکم بە ناونیشانی (هەنگ)نووسی وئەو بابەتەلە دوای سەروتاری گۆڤارەکە،یەکەم بابەتی گۆڤارەکە بوو تێیدا چەند زانیارییەکم لە بارەی هەنگەوە بۆ منداڵان بڵاوکردەوە.

لە ژمارە(2)ی گۆڤارەکەشەوە بەفەرمی کرام بە ئەندامی دەستەی نووسین، ئیتر تادوا ژمارەی گۆڤارەکە کەلە ساڵی (2011 دا تێیدا بەردەوام بووم ، پێنج ساڵ وەکو ئەندامی دەستەی نووسین و سێزدەساڵیش وەکو سەرنووسەر .

- **ئەو بنەمایە سەرەکییانە چین ،کە پێویستە لە نووسینی ئەدەبی مناڵان دەبێ رەچاو بکرێت؟**
- هەندێک بنەمای سەرەکی هەن، پێویستە لە نووسینی ئەدەبی منداڵاندا ڕەچاو بکرێت لە مانە:

1- بابەتەکە بە زمانێکی پاراو و منداڵانە بنووسرێت و نەنووسەکەی لەگەڵ نەنووسی کتێبەکانی بەرنامەی خوێندنی قوتابخانەکان بگونجێت،وشەکان لە فەرهەنگی منداڵەوە هەڵقوڵابن، بابەتەکە کورت بێت و درێژداریی تێدا نەبێت،بابەتەکان لە هەرجۆرێک بن، دەبێ بەشێوەیەکی پەروەردەییانە بخرێنە بەرچاو.

2- ئامۆژگارییەکان ،ئەگەر هەبێ ،ڕاستەوخۆ و لە شێوەی ئەمر و نەهیدا نەبێت،ڕەچاوی ئەو بەهایانەی تێدا بکرێت، کە بوونەتە بنەما لە ئەدەبی منداڵاندا،بایەخ بە سایکۆلۆجییەتی منداڵ بدرێت،دابونەریتی ڕەسەنی کوردەواری و جیهانی بە منداڵان ئاشانا بکات.

3-متمانە بە خۆکردن لای منداڵ بەهێز بکات،مێژوو و شوێنەوار و ناودارانی وڵات بە منداڵان بناسێنێت، بەتایبەتی ئەو ناودارانەی خزمەتێکی بەرچاوی منداڵانیان کردووە، بەها ڕۆحییەکان لای منداڵ خۆشەویست بکات،بایەخێکی تەواو بە منداڵە بەهرەدارەکان بدات و بەرهەمیان بڵاوبکرێتەوە،گەورەو بچووکیی پیتەکانی لەگەڵ تەمەنی مەندال بگونجێت.

4- بابەتەکان نەتەوەیی بە وجیهانی بێت بەڵام نەخرێتە ناو قاڵبی حزبایەتییەوە، بایەخدان بە بابەتەکانی خۆ خافڵاندن و زاخاوی مێشک و کات بەسەربردن بدرێت ، دوورکەوتنەوە لەو بابەتانەی کە گیانی دووبەرەکی و شەڕخوازی و تاوان لە ناخی منداڵدا زیاد دەکات .

5- باشتر وایە لاپەرەکانی بڵاوکراوەکان ڕەنگاوڕەنگ و وێنەداری بن و نرخی چاپەمەنییەکان گونجاو بێت و زۆربەی منداڵان بتوانن سوودی لێوەربگرن.

- **نووسەرانی تێکستەکانی ئەدەبی مەنداڵان (هۆنراوە،چیرۆک، ئۆپەرێت،شانۆگەری..) لە کوردستان چۆن هەڵدەسنگێنیت؟**

- دیارە تێکستەکانی ئەدەبی منداڵان،بە تایبەتی ئەو ژانرە ئەدەبییانەی کە باست کردوون(هۆنراوە،چیرۆک، ئۆپەرێت،شانۆگەری)، وەکو هەموو تێکستە گشتییەکانی دیکەی ئەدەبی کوردی ، هەموویان لەیەک ئاستدا نین، تێکستی باش و سەرکەوتوو ومنداڵامان هەیە، هەروەکو بە پێچەوانەشەوە تێکستی ئاست نزمیشمان هەیە، تەنانەت، لەم چوار جۆرە تێکستەشدا ،هۆنراوە،چیرۆک،پێش ئۆپەرێت و شانۆگەری کەوتوون وئەم دووانەی کۆتایی هێندە ئاوڕیان لێنەدراوەتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا ،ناتوانین بڵێین ئەو بڕیارە ڕەهایە و بە

بڕیاری وردتر ، پێویستە بابەتەکانی هەرنووسەر و شاعێرێکی بواری منداڵان بە جیا هەڵبسەنگێندرێت.

بەگشتی ئێمە شاعیر و نووسەری بواری منداڵانمان بەپێی ژمارەی منداڵان نییە، تەنانەت ژمارەیان لە ژمارەی ئەو شاعیر و نووسەرانەش کەمترە کە کار بۆ ئەدەب بەگشتی دەکەن.

ئەگەر دەزگایەکی بە توانای فەرمی هەبێت و بایەخ بە بەرھەمی سەرکەوتووی تایبەت بە منداڵان بدات و کێشەکانی چاپکردن و بڵاوکردنەوەیان لە ئەستۆ بگرێت، ئەدەبی منداڵان هەنگاوێکی دیکە دەچێتە پێش.

- **لەوماوەیەدا چەند نووسەرێکی منداڵ لە کوردستان بەرھەمەکانیان لەچوارچێوەی نامیلەکەدا بڵاوکردەوە، پێتان وایە ئەگەرنووسەر منداڵ بێت بۆ منداڵ بنووسێت کاریگەری زیاترە لەوەی گەورە بنووسێت؟**
- ئەگەر داتایەکی ورد و ڕاست هەبێت سەبارەت بەو کەسانەی کە بۆ مندڵان دەنووسن ،چ گەورە بن یان منداڵ ،بەدیار دەکەوێت کە ژمارەی ئەو کەسانەی بەسەرکەوتوویی بۆ منداڵ دەنووسن زۆرکەمە ! چونکە بەپێی بەندی یەکەمی مافەکانی منداڵان ، کە پێناسەکراوە(منداڵ ئەو م□ر□ق□ی□ کە تەمەنی لە 18 ساڵ تێنەپەریبێت).

کەواتە بەپێی ئەو پێناسەیە ، زیاتر لە چواریەکی دانیشتووان منداڵن و پێویستیان بە ژمارەیەکی زۆر لە ئێستا زیاتر هەیە کە کاری بۆبکەن.دەمێنێتەوە ئەوەی ئایا گەورە بۆ منداڵ بنووسێت باشترە، یان منداڵ بۆ خۆیان بنووسن.دەتوانین بڵێین ،ئەگەر ئەو ژمارە پێویستەمان لە منداڵی بەهرەمەند و بەتوانا هەبێت،باشترە مەنداڵ بنووسێت،بەڵام ئایا ئەو ژمارە پێویستەمان هەیە؟ بێگومان نەخێر.

هەندێک کەس وا دەزانن نووسین بۆ منداڵ کارێکی ئاسانە ! بەڵام وانییە زۆر زەحمەتترە لە نووسین.

بۆ گەورە، بەرپرسیارییه□تیشی زیاترە. بەپێی ئەزموونی بەندە لەو ڕووەوە ، زۆر جار هەست دەکرێت، کەئەو نووسینانەی بەناوی منداڵان ب□□او دەکرێنەوە، دەستی گەورەشی تێدایە . تەنانەت وەکوو ئەزموون لەوماوە زۆرەی کە ل□ گ□□قاری (ه□ن□گ) دا کارم کردووە، زۆرجار باوکێک یان دایکێک، چەند بابەتێکی مندا□□انی هێناوەو گوایەهەر بابەتێک یەکێک لە منداڵەکانی نووسیویەتی!

لێرەدا ئەمە دەبێتە مایەی پرسیار،کەئەو ماڵە چۆن لەیەک کاتدا ئەو

هەموو نووسەرە منداڵەی لە هەڵکەوتووە؟! پێویستە بوار بە منداڵ بدرێت کە ئەوەی دەیەوێ بینووسێت لەو ڕووەوە هەمان بدرێت و هەوڵ بدرێت پەرە بە بەهرەکانی بدرێت ، بەڵام چاودێریش بکرێت، لەگەڵ ئەمەش دا ناتوانین نووسینی گەورە بە منداڵان فێرمەش بکەین وبەهەند وەرینەگرین، بە تایبەتی ئەو نووسەرانەی کە توانیویانە بە سەرکەتوویی بچنە ناوجیهانی منداڵانەوە.لەلایەکی دیکەوە، گەورە بەرپرسیارە لە زەربەی شتەکانی تایبەت بە منداڵ "ناوی ، پەروەردەی ، خوێندنی ، ژیانی ، جل وبەرگی ،پێداویستیەکانی و چەندین شتی دیکەش، چی تەداینە ئەگەر بتوانێت بەرپرسیارییەتیی نووسینیشی بە بخاتە ئەستۆی خۆی.

- **سیستەمی پەروەردەی هەرێمی کوردستان تاچەند لە خزمەت پەروەردەی منداڵان دایە؟**

  *ئەمە پرسیارەکی گرنگە ، منداڵ وپەروەردەی دروست ،واتە ئایندەیەکی گەش و ڕووناک.بەداخەوە ئەمە سیستەمی پەروەردەمان بەو شێوەیە نییە کە لەگەڵ گۆرانکارییەکانی سەردەم بگونجێت.

  ئەگەر بەراوردەک لە نەوان ئێستاو(25-30) ساڵ لەمەوپێش بکەین ،پێشکەوتنەکی ئەوتۆ نابینین، چ لە ڕووی بینای قوتابخانە و چی لەڕووی بەرنامەکانی خوێندن و چ لە ڕووی ژمارەی مامۆستایان و چ لەڕووی کردنەوەی خولی بەردەوام و شیاندن بە مامۆستایان و کارمەندانی کەرتی پەروەردە و چ دانانی بەرپرسانی پەروەردە لەسەر بنەمای ئەزموون و لێهاتوویان،ئێستاش دوو دەوامی لە بینایەی قوتابخانەکاندا زۆرە و ژمارەی قوتابییانی هەرپۆلێکیش زۆر لە پێویست زیاترە ، چەند ساڵە وەکوو پێویست مامۆستا دانەمەزراون و جگە لەوانەی خانەنشین دەکرێن بە مامۆستای تازە دامەزراو پڕ ناکرێتەوە.لەگەڵ ئەمەشدا دەبینین قوتابخانە ئەهلییەکان بەردەوام لە زیادبوون دان ، ئەمەش هەر بە منداڵانی دەستڕۆیشتووەکانە،نەک بە هەمووان.

  بەڕای من پێویستە پێداچوونەوەیەکی خێرا بە چاکسازی لە کەرتی پەروەردەدا بکرێت و بتوانێت لەگەڵ ڕەوتی خێرای سەردەم دا بگونجێت.بەداخەوە لە ئێستادا ژمارەی نەخوێندەوارانمان لە پێشان زیاترە.

- **چۆن منداڵان رابهێنن لە خوێندنەوە، ڕۆڵی قوتابخانە و خێزان دەبێ چۆن بێت؟**

- قەيرانی کەم خوێندنەوە قەيرانێکی گشتييە و تەنيا تايبەت نييە بە منداڵان. ئێستا بە هۆی زۆری ژمارەی کەناڵە تەلەفزيۆنەکان و ئينتەرنێت و فەيسبووک و لقوپۆپەکانی و هەموو هونەرە تازەکانی ئەم بوارەوە ،کە منداڵان بەتەواوی خوويان پێوە گرتووەو بوووەتە بەشێک لە ژيانی ڕۆژانەيانـدا ،ئاگايان لە خوێندنەوە نەماوە.سەرەرای ئەمە منداڵ ئەگەر لە خێزانێک بێت کە گەورەکانی کتێب نەخوێننەوە، دەبێ چاوەڕێی چی لێبکرێت؟!

بەداخەوە زۆربەی گەورەکان ئامـادەن دەيان جۆری دياری بۆ منداڵەکانيان بکڕن،کەهەندێکيان زيانيشيان پێدەگەێنێت، وەکو ياريی چەک وتەقەمەنی و جۆرەکانی تر ، بەڵام بير لەوە ناکەنەوە کە جارێک کتێبێک ،يان گۆڤارێکی منداڵانەيان بە دياری ب□ ب□نەوە و لەسەر خۆشەويستيی کتێب خوێندنەوە رايان بيه□نن.

- **تاچەند لەگەڵ ئەوەی لە قوتابخانە لە ماڵ ،کتێبخانە ه□ بێت؟**
- کتێبخانە يەکێکە ل□ پ□□داويستييەکانی سەردەم ، دەبێ هەرماڵێک کتێبخانەيەکی ئاسايی تێدا بێت و بتوانرێت سوود لە کتێبخانە وەربگيرێت، ئەگەر وا بێت ئەو ماڵە بە ماڵێکی زيندوو ئاوادەن و پێشکەوتوو دادەنرێت.

قوتابخانەش ، کە ماڵی دووەمـی منداڵەو شوێنی پەروەردەو فێرکرنيي□تی و منداڵ کاتێکی زۆر لەوێ بەسەر دەبات ، پێويستە کتێبخانەيەکی ه□ بێت و ژمارەی کتێبخانەکەش لەگەڵ ژمارەی قوتابييانی قوتابخانەکە بگونجێت.

- **چيرۆک خوێندنەوە بۆمنداڵ پێش خەوتن تا چەند گرنگ و پێويستە؟**
- چيرۆک يەکێکە لەو ژانرە ئەدەبييانەی کە کاريگەريی زۆری لەسەر منداڵدا هەيە. ئێمە لەبيرمانە لەسەردەمی منداڵيمان ،چۆن شەوان پێش خەوتن ،دايک و داپيرە، يان هەرکەسێکی ديکەی هەندێک بەتەمەن و ئەزموون ، چيرۆکيان بۆ دەگێراينەوە و ئێمەش بە تاسەوە گوێمان لێ ڕادەگرتن، هەتالە ناوکەشوهەواو کاريگەريی چيرۆکەکەدا خەومان لێدەکەوت.جاران بەهۆی ئەوەی هۆيەکانی کات بەسەر بردن و خافڵاندن وەکوو ئێستا نەبوون ، ئەندامانی خێزان ،هەموويان لە کاتێکی گونجاو و زوودا، دەچوونە سەرجێگا و دەخەوتن . بەڵام ئێستا باردۆخەکە بەگشتی گۆڕاوەو دەتوانين بڵێين ئەندامانی خێزان وەکوو جاران ئاگايان لەيەکتر نييە و هەريەکەو لە ژووری خۆيەتی ،خەريکی يارييە سەردەمەکانەو ئاگای لە دەرەوە نييە.

ئەو دووجۆرە ژیانە،دووجۆری جیاوازن و ئەگەر خێزانێک بتوانێ هەردوو جۆرلەیەکتر نزیک بکاتەوەو لەگەڵ یەک بیانگونجێنێت، کارێکی باشە ،دەنا لەوانەیە پاش چەند ساڵێکی دیکە پێوەندییە ئاساییەکانی نێوان ئەندامانی خێزان،وەکوو ئێستاش نەمێنێت.

- **ئامۆژگاری و رێنمایی بەرێزتان ، بۆ منداڵان چییە؟**
- بەهۆی ئەوەی ئەم بڵاوکراوەی ئێوە زیاتر تایبەتە بە گەورە، نەک منداڵ پێموانییە منداڵ زۆر بیبینێت، بۆیە رووی دەمم دەکەمە خوشک وبراگەورەکان، نەک خوانەخواستە وەکوو ڕێنماییکردنیان ، بەڵکو بۆ زیاتر بەبیرهێناوەو دیارخستنی ڕاستییەک لە بارەی منداڵانەوە، ئەویش ئەمەیە:ئەگەر ئەمە دەمانەوێ ئایندەمان لە ئێستادا باش و ڕۆشنتر بێت، با بەهەموومان ،چ تاک ، چ رێکخراو ،چ دەزگا پێوەندیدارەکانی حکومەت بەشێوازێکی سەردەمیانە و پەروەردەیەکی ڕەسەن و گیانێکی نەتەوەیی و دوور لە دەمارگیری ،مامەڵە لەگەڵ منداڵاندا بکەین، چونکە پاش چەند ساڵێکی دیکە، منداڵانی ئەمڕۆ گەورە دەبن و جێگەی ئێمەی ئێستای گەورە دەگرنەوە، لە بەرزترین پلەوە تا دواترینیان.

لە کۆتاییدا بەهیوای ژیانێکی شەڕەفمەندانەو پەروەردەیەکی ڕەسەن بۆ منداڵان و ئایندەیەکی گەش و ڕووناکیش بۆ کوردستان.

شیعر/ شانەی حەز.. دڵکێش قادر

لەشەوەزەنگی چاوەکانتا
کز کز دەسووتێم و دەچمەوە ناو تەنیاییەکانی دایکم و
نەفرەت لەهەرچی پێوانی دووری هەیە
دەکەم و
تابلۆی شاماران دەکەم
بەناونیشانی خەونێ
خەیاڵێ
کە چاوەکانم دەخاتە سەر رێگای تۆ،

تۆ بە من ناونیشانی درێژترین ڕێگای کە دابڕان بەشێکە لەوجوودمان
من خەیاڵەکم لەسەر خەزانی گەڵا یەکا پووکامەوە
پووکانەوە درێژترین شەڕبوو کە نەماندەویست
ویستمان شتێک بوو
خەیاڵمان دەڕانەکی حەتمی بوو.
ئەمە
لەچاوەڕوانی هاتنی ئەو نمایشە بووین
کە شانەی حەزمان بسووتێنێ
شانەی ئەمە
خەیاڵەکە نە کۆتایی و نەگەیشتنە سەرەتای دیارە
من نەبووم کە درامای حەزی تۆی خاڵی نەکردبێتەوە
تۆ نەبووی کەسینەمای دەم نەتخستبێتە سەما،
تۆ لە توێشووی دوو گۆی سەربەمۆرمت خوارد و
خاڵیبوونەوەت فڕێدایە ئاوی کانی منەوە.
سلێمانیی
دەکەش قادر

کام جیهانبینی لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا؟.. سەدیق سەعید ڕواندزی

دەستەواژەی جیهانبینی شیعری کوردی، کە چەند ساڵێکە بە شێوەیەکی فراوان هاتۆتە نێو ئەدەبی کوردی و بە بەردەوامی دەگوترێتەوە و ئاماژەی پێ دەدرێت، بە بڕوای من گوزارشتێکە، جۆرە لە گیروگازی زەمەنی و مێژوویی تێدایە، چونکە جیهانبینی شیعری کوردی لە هەموو قۆناغ و سەردەمێکدا، هاوکات لە ڕووی تیمە و بابەت و گوتاری شیعرییەوە، هاوشێوە و هاوتای یەکتری نین، بەڵکو بە پێی واقیعی کۆمەڵایەتی و ئەو ڕووداوانەی پەیوەندیان بە شیعر و گوتاری شیعرییەوە هەیە، دەگۆڕێت. بۆیە ناتوانرێت ئەزموونی شیعری کوردی، لە قۆناغێکی دیاریکراودا، یا خود لە چەند دەیەیەکدا، کورت و چڕ بکرێتەوە لە تیمەیەکی شیعری دیاریکراو نیشان بدرێن، چونکە

ئەزموونەکان جیاوازن. شیعری کوردی، بە تایبەتیش لە قۆناغی پێش ڕاپەریندا، جۆرێک جیهانبینی هەیە، کە خۆی لە پرسی نەتەوە و نیشتمان، بەرگریی و مانەوە، پارێزگاریکردن لە شوناسی نەتەوە خۆی دەبینێتەوە، بۆیە نەک هەر ناتوانین ئەو بابەتە لە شیعری ئەو قۆناغە دەرهێنین، بەڵکو هەر لێکۆڵینەوەیەک لە شیعری کوردیدا لەو قۆناغە، بە بێ ئاماژەدان بەو گوتارە شیعرییە، شوێنی خۆی ناگرێت. ئەمە وێرای ئەوەی چەمکی هاوچەرخ بە مانای نوێگەرێتی لە هەموو سەردەم و قۆناغێک نایەت. دەشێ ئەوەی ئەمڕۆ نوێ و هاوچەرخە، لە داهاتوودا کۆن ببێت و ڕەهەندی نوێگەرانەی خۆی نەمێنێت، لە بەر ئەوەی هاوچەرخبوون پەیوەندی بە قۆناغ و سەردەم و دیاردەکانی ژیانەوە لە هەموو ڕووەکەوە هەیە. لێرەوەش جیهانبینی شیعری هاوچەرخی کوردی، لە ڕووی ماناییەوە هەڵگری گیرو گازە. لەو ڕوانگەیەوە، کتێبی (جیهانبینی شیعری کوردی) کە لێکۆڵینەوەیەکە لە گوتاری شیعری کوردی، لە قۆناغەکانی نێوان ساڵانی 1970 تاکو 2012، شرۆڤەی ئەو بابەتانە دەکات، کە وەک تیمەی سەرەکی دەقی شیعری لەو سەردەمەدا، ڕەنگدانەوەی لە شیعری کوردی هەبووە. بێگومان ئەم ناونیشانە، بە بێ پۆلێنکردنی زەمەنی و مێژوویی، جۆرێک لە ناڕۆشنی لە ڕووی ناوەڕۆک و بابەتەوە دروست دەکات. دواتریش دەبوو توێژەر هەر تەنها لە پێشەکی کتێبەکە نا، بەڵکو وەک ناونیشانێکی لاوەکی لە سەر بەرگی کتێبەکەش، ئاماژە بەو ماوە زەمەنییە بدات کە دیاریکردووە بۆ لێکۆڵینەوە لە جیهانبینی شیعری کوردی. توێژەر لەو کتێبەیدا، سێ تەوەرەی سەرەکی کە ئەوانیش:_ (خودا و گەردوون و مرۆڤ)ن، وەک بابەتی گوتاری شیعری و جیهانبینی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، واتا نێوان ساڵانی 1970 تاکو 2012 دیاریکردووە. بە بڕوای نووسەر، ئەم بابەتانە جیهانبینی سەرەکی شیعری کوردی لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی کورد پێک دێنێت، بەڵام ئایا ئەم بابەتانە، تیمەی سەرەکی شیعری کوردین لە قۆناغی هەفتا و هەشتاکاندا؟ ئایا شیعری کوردی، بە درێژایی قۆناغەکانی تا چەند تەناهی لەگەڵ ئایین هەبووە؟ مەگەر بەردەوام شاعیرانی ئێمە ڕەخنەیان لە ئایین نەگرتووە؟ بۆیە بەستنەوەی شیعری کوردی بەو سێ تەوەرەوە، لە ڕاستیدا بێ ئاگایە لە مێژووی شیعری کوردی و ناوەڕۆکەکەی. لە ڕاستیدا، جیهانبینی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، تەنها لە دەوری ئەو بابەتانە ناخولێتەوە کە ئەویش پرسی خوداو گەردوونە، گریمان ئەگەر لە شیعری شاعیرانیشدا، ئەو ڕەگەزانە باسکرابن ، مانای وانییە ئەمە هەموو جیهانبینی شیعری کوردییە، بە پێچەوانەوە ئەم بابەتانە بەشێکی بچووک لە گوتاری شیعری پێک دێنن. شاعیرانی ئێمە، هەمیشە دیدێکی ڕەخنەییان بۆ ئایین بە گشتی هەبووە،

بگرە لە هەندێ کاتدا، ئایینیان وەک ڕەوایەتیدان بەو کارەساتانە بینیوە، کە بە سەر گەلی کورد داهاتوون، بۆ نموونە وەک ئەنفال، کە چۆن ڕژێمی بەعس دێت و ئایەتێکی قورئان دەکاتە بەهانەی قڕکردنی ئێمە و لە ژێر ئەو ناوەدا، سەدان هەزار مر□قی کورد دەکوژێت. ڕەخنە گرتن لە ئایین، لای هەندێ شاعیری کورد، ه□ل□ی سووریشی بەزاندووە و بۆتە هۆی ئەوەی فەتوای کوشتنی دەربکرێت، ئیدی نازانم چۆن نووسەری ئەم کتێبە دێت، هەموو شیعری کوردی لە هەبوونی خودا و گەردوون و قەزا و قەدەر کۆدەکاتەوە؟ کە ئەم هەوڵە، پتر لە خزمەت دید و ئەقڵێکی ئیسلامی دایە، لەوەی فەرهەنگی و ئەدەبی و نەتەوەیی بێت. بێگومان جیهانبینی سەرەکی شیعری کوردی لەو قۆناغەدا، کە نووسەری کتێبەکە خۆی لێ بواردووە، پرسی خاک و نیشتمان و بەرگریی و مانەوەیە. ڕووبەرێکی سەرەکی و بگرە هەموو گوتاری شیعری کوردی لە شەستەکان و ح□فتاکان و هەشتاکان و ساڵانێکیش دوای ڕاپەڕین، خۆی لە پرسی خاک و نیشتماندا دەبینێتەوە. گوتاری شیعری ئەو قۆناغە گوتاری بەرگریی و گەڕانە بە دوای ئازادی و سەربەستیدا. شیعر لەو سەردەمەدا، ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە سیاسی و نەتەو□یی□ی ئێمەیە، کە لە پەراوێزی ئەو داگیرکاریی و ستەمە نەتەو□یی□ی بە سەر گەلی ئێمە داهاتوون. شیعر لەو قۆناغەدا، لە سەنگەری بەرگریی و مانەوەی شوناسی نەتەوەیی دایە. لەو ڕوانگەیەشەوە، سیماکانی بەرگریی و داکۆکی لە نەتەوە و یاخیبوون و هاتنەوە بە گژ دوژمناندا، لە خاسیەت و گوتارە هەرە دیارەکانی شیعری کوردین. ئەم بابەتانە، پرسی بنەڕەتی و سەرەکی و هەرە دیاری شیعری کوردی پێکدەهێنن و ئەگەر پرسێکی وەک خوداو گەردوونیش لە شیعری ئەو سەردەمە لای شاعیرانی کورد بوونی هەبێت، هەرگیز مانای وا نییە جیهانبینی شیعری کوردی، جیهانبینییەکی ئایینگەرایی بووە. ئەم جۆرە تێڕوانینە بۆ مێژووی شیعری کوردی، لە هەفتا و هەشتاکاندا، لە ڕاستیدا شێواندنی مێژووی شیعری کوردییە و بەستنەوەیەتی بە پرسێک کە هەمیشە پرسێکی نامۆ و لاوەکی بووە لای شاعیرانی کورد و بگرە نەتەوەی کورد بەگشتی. مەگەر کەس ئەوەندەی نالی و مەحویی و شێخ ڕەزاو پیرەمێرد و شێرکۆبێکەس، ڕەخنەیان لە ئایین و سیمبولە ئایینییەکان گرتووە؟ شیعری کوردی لە هەفتاو هەشتاکاندا، ڕوالەتێکی ئەوپەڕی نەتەوەییانە و بەرگریانەی هەیە و □□□□ک□ی سەرەکی لە بەرگریی و مانەوەی ئێمە هاوشانی خەباتی چەکداری لە شاخدا بینیوە، بە سەدان پێشمەرگە، لە سەردەمی تێکۆشانی شاخدا، خۆزگەی ئەوەیان دەخواست شەهید بوونایە، بۆ ئەوەی شێرکۆبێکەس شیعرێکییان بۆ بنووسێت، ئیدی نازانم چۆن نووسەری کتێب، ئەو جیهانبینییە نابینێت و دێت شیعری چڵ ساڵی کوردی، بە خوداو

گەردوون دەبەستێتەوە. تەوەرەیەکی دیکەی ئەو کتێبە، پرسی بوونی مرۆڤە، شاعیرانی کورد، هەمیشە بوونی مرۆڤیان لە ڕوانگەیەکی ئەنتۆلۆژیی و وجودی بینیوە نەک ئایینی، وەک ئەوەی نووسەری کتێب باسی دەکات. سەردەمانێک، شاعیرانی کورد لە ژێر کاریگەریەتی هزری سارتەر و کامۆ دابوونە و لەو ڕوانگەیەشەوە، بوونی مرۆڤیان وەک پرسێکی فەلسەفی ئاڵۆز بینیوە، کە مایەی پرسیار و تێڕامانە. زۆرجار بوونی مرۆڤیان، بە کارێکی پووچگەرایی و بێ مانا و ژیانیان بە گشتی وەک دەرکەوتەیەکی بێ نرخ و بێ بەها بینیوە، دیارە ئەمەش ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە دەروونی و کۆمەڵایەتییانەیە، کە مرۆڤی کورد لەو سەردەمەدا تیایدا ژیاوە. بوون لای شاعیرانی کورد، ڕەهەندێکی فەلسەفی و یاخیبوونی هەبووە، نەک ئەوەی بە ئاسانی باوەڕبەوە بێنن کە وەک هەر مرۆڤێکی دیکە دەژین و دەمرن و خودا خەڵقی کردوون! لەو سەنگەیەشەوە، بەردەوام لە ڕوانگەیەکی هزریی و فەلسەفییەوە پرسیاریان لە بوون و ژیان و خودا کردووەو بگرە دژ بە دنیا و ژیان و بوونیش وەستاونەتەوە. بوون لای ئەوان، ڕەهەندێکی ئایینی و گەردوونی نەبووە، بگرە زۆرتر مایەی نائومێدی و ڕەشبینی و گومان و پرسیار بووە لەوەی مرۆڤ بۆ دروستکراوە؟ بۆچی دەژیت؟ بۆچی قەدەری ژیانی وەهایە؟ لەرەوەش نموونە هێنانەوە لە شیعری چەند شاعیرێک کە زۆرینەیان ئەزموونێکی شیعری ئەوتەیان نییە لەو کتێبەدا و لای نووسەر، مانای وانییە جیهانبینی شیعری کوردی هەمووی پەیوەندی بە خوا و گەردوون و ئەستێرە و مانگ و خۆرەوە هەیە. هەموو ئەو توخمە گەردوونی و سرووشتیانە، کاتێ لە شیعری ئەو قۆناغەدا، واتا ساڵانی هەفتاو هەشتا، بەرجەستە دەکرێن، مانای دیکەی سیمبولی و سیاسی وەردەگرن و لە ڕەهەندە سرووشتییەکەی خۆیان دادەماڵڕێن و بوونێکی سیاسی و نەتەوەیی وشۆڕشگێرییان پێ دەدرێت. ئەو ڕەگەزە سرووشتییانە، لە فۆڕمێکی دیکەی شیعریدا بەرجەستە دەکرێن، بۆیە لە شیعری نیوەی دووەمی هەفتاکان و دەیەی هەشتاکان، توخم و وێنە شیعرییەکان، بونیادێکی دیکەی واتایی وەردەگرن و جۆرێک لە ڕەهەندی سیاسی و نەتەوەییان پێ دەدرێت. گەر بە وردیش لە سەر شیعری ئەو قۆناغە بوەستین، باشتر ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێت. لە مێژووی شیعری کوردیدا، هیچ قۆناغێک وەک ئەو قۆناغەی نووسەری کتێبەکە، وەک ماوەی زەمەنی توێژینەوەکەی دیاریکردووە، هەڵگری جیهانبینی نەتەوەیانە و شۆڕشگێڕیانە نییە، ئیدی نازانم چۆن نووسەر دەیەوێت شیعری زیاتر لە سی ساڵی شاعیرانی ئەمە، بەتەنها لە بابەتەکانی وەک بوونی خودا و ئەستێرەو گەردوون کۆبکاتەوە؟ ئەو شیعرانەی وەک نموونەی توێژینەوەکە وەرگیراون، زۆرینەی هەرە زۆریان، شیعری

شاعیرانەکن کە هیچ ئەزموونێکی شیعری ئەوتۆیان نییە و بە داخەوە نووسەر لە ڕوانگەی شارییەوە، بەو پێیەی خەڵکی شارەکەی ئەون، نموونەی لە شیعرەکانیان هێناوەتەوە. لە کاتێکدا، نموونەی لە شیعری شاعیرانی وەک شێرکۆ بێکەس، فەرهاد شاکەلی ، ئەنوەرقادر و ڕەفیق سابیر ، بە جۆرێکی کەم نەبێت نەهێناوەتەوە. لەکاتێکدا باسکردن لە شیعری هەفتاو هەشتاکان، بە بێ ئاماژە دان بە ئەزموونی ئەو شاعیرانە، ناتوانرێت گوزارشت لە قۆناغە شیعرییەکە بکرێت.

*پەراوێز: ناوی کتێب: جیهانبینی شیعری هاوچەرخی کوردی، ئامادەکردنی: دەریا جەمال حەوێزی، بڵاوکراوەی: ئەکادیمیای کوردی.

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ، ژمارە (1285) ڕۆژی 10/ 8/2023 بڵاوکراوەتەوە.
.

چاڵە ڕەشەکەی چاند” کلتور”.. جەمال کەشش

(هەموو کۆمەڵگایەکی ئینسانی ئەبێت پاساو بۆ نایەکسانییەکانی بهێنێتەوە، پێویستە بەهانەی گرنگی بۆ پەیدا بکات دەنا تەواوی سیستەمی سیاسی وکۆمەڵایەتی لە بەردەم هەڕەشەی داڕماندا دەبێت. تۆماس بیکتی١)

یەک: داهێنانی تەلەسکۆبی جەیمس وەب و دۆزینەوەی (چاڵە ڕەشەکان)، فیزیای نوێ ،خۆیی و فەلسەفە و ژیانی مرۆڤایەتی گۆڕی. گەردوناسی و گالاکسییەکان، سەنگێکی بێوێنەی لە ژیانماندا پەیداکردەوە. دۆڵێکی گەورە کوژانەوەی ملیاردەها ئەستێرەی تیا ڕاکشاوە، بەداخەوە هێزی کێشکردنی موگناتیسی ئەم چاڵە هێند بەهێزە،دەرفەتی تیشکیشی بۆ خۆنواندن داخستووە.
کلتوور، فەرهەنگی ناسینی نەرم و جوانییەکان، دۆزینەوەیەکی وەها قەرزدارە. ئافراندنی ئەو جوانییەی کە مناڵێک بە هەستەوەری ژیریانەی خۆی لەگەڵ داستانە خەیاڵییەکاندا پێی پێدەباو و ڕەخنەگریشیەتی.(مناڵ باشترین ڕەخنەگری ئەفسانەکانە- جۆرج لۆکاش٢

).

دوو: کار (بەکاری هونەریشەوە)، لەنێو پرۆسەیەکی مێژویی ئاڵۆز و چڕدا، هەمەڕەنگ و پڕ ئەزموون و تژی لە تێهەڵچونی کۆمەڵایەتی و سیحراوی و قەدەر و کێشدا، ڕەنجی تاک وکۆ، شارستانیەتی ئێمەی بەرهەمهێناوە. بەرهەمهێناوەی خۆیی و کۆمەڵگا و پەیکەرە و ئامرازەکانی، پابەندی پەیوەندییەکی نێوخۆیی و دینامیکیەتی ماددی و فکرییە و دەبێتە هۆی دروستکردنی سیستەمێک بۆ پرۆسە و میکانیزمی تایبەتی خۆیەوە.

سێ: کار لە شێوازەکانی بەرهەمهێنانی کۆمەڵایەتیدا، کۆیلەداری، دەرەبەگایەتی،سەرمایەداری، مانا و شێوەی بە پەیوەندی نێوان ئینسانەکان داوە. شێوازەکانی چەوسانەوەی کار،" کۆیلە، بیگاری، زەدەبایی" ماک و هەوێنی ناکۆکیەکانی نێوان ئینسانەکان بووە. کۆیلەکان ڕێژەی چەندی دانشتوانیان پێکهێناوە، هێندە گرنگ نەبووە، بەوەی سەرچاوەی چەوسانەوەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی و کەڵەکردنەوەی کەڵەکەی سامان و خاوەندارێتی تایبەتی بووە. ئینسانی ئازاد و پیشەوەرەکان هەبوون،ڕاووشکارو ڕشتەی جۆراوجۆری تر هەبوون، دواترو لەقۆناخی دەرەبەگایەتیشدا، ئەوەی تەوەرەی کۆمەڵگای دیاریکردووە، بەیارو ئاقارەکان وباران، (سروشت) نەبووە، بەڵکۆ شێوازی چەوسانەوەی کار بووە لە نێو ئەو هەلومەرجە سیاسی وکۆمەڵایەتی وکلتورییەدا. ماف وپشکی خاوەندارێتی بەرهەمەکان، جا بەهۆی باج و سەرانە و بیگارییەوە بێت، یان وەک لەشێوەی کاڵاو بەرهەمهێنانی زەدەبایی و بەگەڕخستنەوەی لە پرۆسەی بەرهەم هێنان و گەشەسەندنی ئامێرەکانی بەرهەمهێنان و بەرزکردنەوەی تواناکانی هێزی کاردا، سەرچاوەی چەوسانەوەی ئینسانەکانە.

چوار: کار و بەرهەمهێنان لەسیستەمی کاپیتالیزمدا، لە نێو ئەنتاگۆنیستیکدایە، کار و هێزەکانی بەرهەمهێنان لە لایەک و هەژموونی سەرمایە و مۆنۆپۆلی مافی خاوەندارێتی بەرهەم لە لایەکی ترەوە، لە کێشمەکێشی بەردەوام و لە پرسیار و وەڵام و ڕێگا و بیرکردنەوە، لەخەون و خولیا و دونیابینی کۆمەڵگاکاندایە. ئەم پرسیارە وەک مارکس لە ئایدیۆلۆژی ئەڵمانیدا بەدرێژی لە مێژووی کۆمەڵگاکاندا دیالێکتیک بەماتریالیستی مێژووەوە گرێ دەدات،(بەهەمە لایەنە) هەروەها کاریگەری هۆشیاری و فۆرمەکانی بەسەر ژیانی واقعی ئینسانەوە لێکدەداتەوە.

پێنج: "پرۆپریتاریزم" کە لە لایەن تەماس بیکیتیەوە بەکارهێنرا بە

ئەو سیستەمە سیاسی و ئابورییەی کە جیاوازی سامان لە نێوان کۆمەڵگادا گەورەتر دەکات و ئەو ئایدیۆلۆژییەی کە لەسەر مافی خاوەندارێتی سامان ڕەوایەتی پێدەبەخشیت. پیرۆزی دەکات و دەیکاتە مافێکی سروشتی و کۆمەڵایەتی و بەرگری لێدەکات. ئایدیۆلۆژی نایەکسانی کە بەدرێژایی مێژوولێکۆڵینەوەی کردووە، بەتایبەت لە سەردەمی کاپیتالیزمدا و لەو ئایدیا وبەچوونانەی کە شۆرشی فەرەنسی لەگەڵ خۆیدا هێنایە نێو کۆمەڵگاکانەوە لە کەی خاوەندارێتیدا. لە پەیوەند بە هەڵوەشانەوەی مافی چەوسانەوەی مرۆڤەکانەوە لەلایەن مرۆڤەکانەوە، چەنیەتی چارەسەری نایەکسانیەکانی نێو ئینسانەکان ،ناتوانم هاوڕای بم.

شەش: لە نێو ئەم ڕەهەند و کێشمەکێشەدا، سیاسەت و کلتوور و فەلسەفە پەیدا دەبن و هەڵدەقوڵێن. ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی ئەم ئەنتاگۆنستیە، بنچینەی جوڵانەوە کرێکاریەکانی ئەم سەردەمەی ئێمەیە. لە دەرەوەی ئەم ڕەوت و پرۆسەیەدا بیت، کێشەی نەتەوایەتی، کێشەی ژنان، مافە دیموکراتی و ئازادییەکان، هتد ناتکاتە کاراکتەر و ئەندامی ئۆرگانی شۆڕش.

حەوت: شێوازەکانی خەبات وپەرەپێدان وفراوانکردنەوەی، تایبەتمەندی نێوخۆیی وئاگایی نەنوسراوی خۆی هەیە.دونیابینی وئاسۆ وشێوازی تایبەتی خۆی هەیە، گرنگترین دوو خاڵ بەشداریکردنی فراوانی خەڵک لە بەڕێوەبردنی چارەنوسی خۆیدا، سوشیالیزەکردنی کلتوری خەبات و تێکۆشانەکانی. دەستکەتاکردنی خەڵک لە داڕشتنی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و یاسایی خۆیدا، کوشندەترین خاڵی لاوازی جوڵانەوەکان بووە لەلایەک و تێکشکانی شۆڕشە سۆشیالیستیەکانی سەدەی بیست بەهۆی قەتیسبوونی بۆچوونی سۆشیالیستی لە نێو دەستەیەکی کەمی کرێکاران وهەڵسوڕاوانی کرێکاریدا بووە.

هەشت: ترۆتسکی وتارێکی یەکجار گرنگی لە مانگی (٧)ی (١٩٢٣) دا نوسی، بەناوی (ئینسان هەربە سیاسەت ناژیت٣)، کە ڕەخنە بوو لەو وتارانەی کە بەسەر شۆڕشدا دەوتران و ئیدی خەڵکەکەش لێی تێرببوون. دەنوسێت(ئێمە پیویستمان بە کلتورە لە کارماندا، کلتورە لە ژیانماندا، کلتورە لە ژیانی ڕۆژانەماندا). وەک وتراوە، ئینسان تەنها بە کەوچک و چەنگاڵ ناژی.

نۆ: کار و سایکۆلۆژی وسۆسیۆلۆژی، زمان و نەریت و بەها و خۆشەویستی، ئاکار و ڕەوشت، لە پرۆسەیەکی مێژوویدا، کلتورەکان بەرهەمدەهێنن. لەنێو ئەم کلتوردایە، لەنێو دینامیەتی یاسا و

دۆزینەوەی ناوەوەی ئەم یەکانگیرییەدایە، لەنێو بەرز و نزمی و ئاگایی کۆمەڵایەتی نەوەکاندایە کە دەتوانین، بەمانای وشە کلتورێکی پاک و ئینسانی و تەندروست و جوان و ئارامبەخش و چێژبەخش بئافرێنین.

دە: خوڵقاندنی کلتورێکی هاوبەشی ئینسانی، وزەیەکی نێوخۆیی و پۆتانسیالی ئەوەی هەبێت، کە شەرعیەت لە مافی خاوەندارەتی و بەتایبەت چەوسانەوەی ئینسان لە لایەن ئینسانەوە وەربگرێتەوە،داهێنانێکی وەک تەلەسکۆبی جەمیس وێب دەخوازێت. پلاتفۆرمی کلتوری هێندەی ڕێگرە، چارەسەر نیە، چاو و ژیری ئەو مناڵەیە کە هێشتا پەیوەندییەکانی سەرمایەی تیا ڕەنگی نەداوەتەوە، یان بە مانایەک ئازادبووە و ل□ بەرھەمھێنانەوەی ئیستاتیکی خۆیدا، تینی ئەو غەریزەیەی تیایە بۆ ژیان و فێربوون کە دەست بەرێ بۆ ئاگر.

ژێرنوسەکان

١-کتێبی کاپیتال و ئایدیۆلۆژی. تۆماس بیکیتی، بەزمانی ئەڵمانی،چاپی ٢٠١٩

٢-جۆرج لۆکاش، مارکسیزم، جوانیناسی، ئۆنتۆلۆگی، ئامادەکردنی هەڵبژاردەیەک لەلایەن رودیگەر دانمان و ئەکسیل هۆنیت، چاپی (٢٠٢١)، بە زمانی ئەڵمانی. جۆرج لۆکاش وتارێکی کورتی بەناوی (پەروەردەی هونەر لە قوتابخانەکاندا) ب□ گ□قارێکی تایبەتی بەپەروەردە نوسیوە.

٣. www.wsws.org/de/articles/2005/12

ناوەڕستی ئۆگوستی ٢٠٢٣

دیموکراسی پەڕلەمانی (نوێنەرایەتی) و شورایی.. لالە

ئەحمەد

دەستپێک

زادگای سەرهەڵدانی دیموکراسی لەڕووی مێژووییەوە وڵاتی یۆنانە, زاراوەکە لە دوو وشە پێکهاتووە (دیمو+کراسی) هەردوو وشەکە بەسەریەکەوە مانای دەسەڵاتی گەل یا خەڵک دەگەیەنێت. نیزامی دیموکراسی پەڕلەمانی لە بنەڕەتدا وەک ئەڵتەرناتیقی دەوڵەتی (تیۆکراتیانە) و پاشایاتی هاتەتەکایەوە. دەوڵەت و پاشاگەلێک خۆی بە نوێنەری خوداو هەندێ جار بە خودا زانیوە لە سەر زەوی. ئەوە لە کاتێکدا دەسەڵات و دەوڵەت دوو دیاردەی مێژوویین، وەک زەروورەتێکی مێژوویی لەئەنجامی نیشتەجێبوونی ئینسان و کەڵەکەی سەروەت ودابەشبوونی (کاری کۆمەڵایەت)ی و کۆمەڵگەی چینایەتی سەریهەڵداوە و لە ڕەوتی (پەرەسەندن و گەشە)ی مێژوویی خۆیدا مشتومڕی (ڕەوایی) لێکەوتەوە و لەوەوە هەمیشە دەسەڵات و دەوڵەت هەوڵیانداوە کە ڕەوایبوونی خۆیان پێناسە بکەن. ئەگەر لە کۆندا دەسەڵات و دەوڵەت بۆ شەرعیەتدان بەخۆیان سەرچاوەی (ڕەوایی) لە بنەماڵەکان و لە ئاسمان وەرگرتبێ و بواری هیچ جۆرە مشتومڕێکی ڕەوایبوون و نەبوونی نەهێشتەتەوە. ئەوا ئەمڕۆ لەم سەردەمەدا هەڵبژاردن شوێنی گرتەتەوە و پێوەری مافی ڕەوایی بە هەڵبژاردن لە خەڵک کراوە بە (سەنگی مەحەک) و لەگەڵ خۆشیدا بەپێی بەرژەوەندی و لە گۆشەنیگای جۆراوجۆرەوە مشتومڕی ڕەوایی هێناوەتە بەرباس و زۆر کەسی بە خۆیەوە خەریککردوە, یەکێک لەو کەسانە (ماکس ڤیبەر)ە. ماکس ڤیبەر هەوڵیداوەچەمکی ڕەوایی پێناسە بکات، ئەو لە پێناسە سەرنج ڕاکێشەکەیدا ئەم چوار شەرعیەت (ڕەوایی) پێناسە کردوە: (عەقڵانی، کارێزماتیک، سوونەتی و عاتفی) ماکس ڤیبەر هەر کام لەم چوار شەرعیەتە بە شەرعی دەزانێت، بەڵام ئەو پێیوایە جیاوازی شەرعیەتی عەقڵانی لەگەڵ ئەوانی دیکە لەوە دایە، کە مەرۆق بەشێوەیەکی ئارەزوومەندانە دەچێتە سەر سندوقی دەنگدان و کێی ویست دەنگی پێدەدات و ممارەسەی ئەو مافەی خۆی دەکات و بەو شێوەیە دیموکراسییە حقوقی و عەقڵانیەکەی ماکس ڤیبەر لە فۆڕمی نیزامی پەرلەمانیدا ڕێکخراوە و بە ماوەی هەر چەند ساڵ جارێک بە ڕەواییدانەوە بە دەسەڵات هەڵبژاردن دووبارە دەکرێتەوە و بەناوی شەرعیەتی هەڵبژاردن حوکومەت بەسەر کۆمەڵگادا دەکرێت.

پرۆسەی هەڵبژاردن لە نیزامی پەرلەمانیدا

پرۆسەی هەڵبژاردن لە سیستمی پەرلەمانی پشتی نەبەستووە بە بەشداری ئازادانەی ڕاستەوخۆی خەڵک، بەڵکو زۆرتر منافەسەیە لەنێوان پارتە سیاسییەکان، ئەویش لە کەش و هەوایەکی پڕ لە دەڵەڕاوکە و لە دۆخێکی ناهاوسەنگی (ئابووری، کۆمەڵایەتی) نایەکسان بەڕێوەدەچێت، بەوحاڵەشەوە لە هەمووی نادیموکراسی و نادادپەروەرانەتر بڕینی بەربەستەکانە، کە دەبێ گرووپ و پارتی سیاسی بیبڕێ جا دەتوانێت بە پێی دەرەنجامی هەڵبژاردن کاندیدەکانیان بچنە هۆڵی پەرلەمانەوە و ئیتر لەوێ بۆ ماوەی چەند ساڵێک بە ناوی نوێنەری خەڵک دەمێننەوە.

دەسەڵاتی خەڵک لە نیزامی پەرلەمانیدا

لە نیزامی پەرلەمانی ئەگەر بەربەستەکان و نەبوونی هاوسەنگی و تەکنیکی فرت و فێڵ و سیاسەتی ئیحتیواکردن و...تاد هەموو ئەوانەش لابەرین هەشتا دەسەڵاتی ڕاستەقینە لای دام و دەزگای دیکەیە، لای کۆمپانیا فرەڕەگەزەکان و بانقەکان و ئەوان ئەکتەری سەرەکین لە پشتی پەردەوە نیزامی ئەمڕۆی دنیا بەڕێوەدەبەن و هیچ هێزێکی بەهێزتریش لە سەرووی ئەوان بوونی نییە. پەرلەمان چوارچێوە و جێگایەکە ریاری تەدادەرە بۆ ڕەوایدان بە چەرخینی سەرمایە و ڕەفتار و مامەڵەی دەوڵەت دەزگایەکی شکۆییە هەرکاتێک لەو چوارچێوەیەی بۆی دیاریکراوە دەربچێت و ببێتە هەڕەشە لەسەر نیزام و پرۆسەی بەرهەمهێنانی سەرمایە، ئەو بەناو دیموکراسی لە جەری خۆشی لە ئارادا نامێنێ و بە بڕیاری مەرجەعێکی لە خۆی باڵاتر هەڵدەوەشێتەوە و حوکمی عورفی و پۆلیسی ڕادەگەیەندرێ.

دیموکراسی شوورایی و دەوری خەڵک

دیموکراسی شوورایی دەسەڵاتی خەڵکە لە خوارەوە بۆ سەرەوە و پرۆسەی هەڵبژاردن تێیدا لە کەشێکی ئارام و هاوسەنگدا بەڕێوەدەچێت، بەشێوەی ڕاستەوخۆ بە شەرت و ئازادانە هەموو کەس لە تەمەنی (١٦ – ١٨) ساڵ ژن و پیاو مافی خۆکاندیدکردن و خۆ هەڵبژاردنی هەیە و لە سیستەمێکی شوورایدا خۆیان ڕێکدەخەن. شووراکان هەم یاسا دەردەکەن و هەمیش جێبەجێیدەکەن، هەرکاتێکیش خەڵک دەتوانێت هەڵبژاردن دووبارە بکاتەوە و نوێنەری تازەی خۆی بنێرێتەوە ناو شوورا خۆجێی و سەراسەرییەکانەوە، بەکردەوە تێیدا مرۆڤ وەک بوویەکی یاسایی لیبڕاڵانە دەرناکەوێت و بەشێوەیەکی ئازاد و سەربەست لە بڕیاردان لە چارەنووسی ئایندە و ئێستای خۆیدا بەشدار دەبێ. لە نیزامی شوورایدا خەڵک بۆ ئەوە هەڵبژاردنیان پێناکرێت تا شەرعیەت بە دەسەڵات بدەن، بەڵکو بۆ ئەوەیە خەڵک خۆی حوکومەت بەسەر خۆیدا بکات

و خەڵک هەر بە خۆی حوکومەتە و دەستوور و یاساش بە خۆیان و کاروباری خۆیان دەردەکەن. دیموکراسی شوورایی هەر بە خۆی جەوهەری هەموو دەستورێکی گشتی و سیاسییە و خاڵی جیاکەرەوەیە لە لایەک لەگەڵ دیموکراسی پەڕلەمانی و لە لایەکیش لەگەڵ کۆی سیستمی لیبڕاڵی و کاپیتاڵیستی لە ناکۆکیدایە. دیموکراسی پەڕلەمانی و لیبڕاڵی دەوڵەت لە جێی مرۆڤ دادەنێت، بەپێچەوانەوە لە دیموکراسی شوورایی مرۆڤ میحوەرە و دەوڵەت وەسیلەی بەدیهێنانی: ئازادی، یەکسانی و خەون و ئاواتەکانی مرۆڤە. لە نیزامی دیموکراسی پەڕلەمانی دەوڵەت شوێنی مرۆڤی گرتۆتەوە و مرۆڤ بووەتە قوربانی دەوڵەت. لە هەڵبژاردن و نیزامی دەوڵەتی شووراییدا ئامانج ڕەوایدان نییە بە دەسەڵاتێکی جیا لە خەڵک و سەرو خەڵکی، دیموکراسی و حوکومەتی شوورایی لە وجوود و زاتی خۆیدا هەڵگری خەسڵەتی ڕەواییە، لە خۆیەوە بە خۆی پەنابردن نییە بە خەڵک. بە پێچەوانەوە خەڵک هەر لە شوێنی کار و ژیانی خۆی قەزاوەت دەکات و بابەت شەرعییەتدان و متمانە نییە بە کاسانێکی دەرەوەی خۆی. مەسەلەی شەرعییەت وەک ماکس ڤیبەر خۆشی وەک لیبڕاڵێک دەڵێت: شەرعییەتی کارێزماتیکی، عەقڵانی و عاتیفی هەیە. ئەو قسەیە خۆی لە خۆیدا واتای ئەوەیە، دەشێت لە ڕووی کارێزمایی، عاتفی و سوونەتییەوە پاشایەک، فیۆدالێک و دیکتاتۆرێک…تاد شەرعییەتی هەبێت. هەوڵی بەدەستهێنانی شەرعییەت بە شەرعییەتدان بە دەوڵەت و بە دەسەڵات لە ماهیەتدا ناڕەواییە. لە دیموکراسی و حوکومەتی شووراییدا هەرگیز ئامانج ڕەوایدان نییە بە ڕەوایدان، بە ڕەفتاری دەوڵەت و بە دانی ڕەهەندی یاسایی بە بڕیارەکان. دیموکراسی شوورایی: بوارە، ڕەخساندنی زەمینەیە بە بەدیهێنانی: ئازادی و یەکسانی. چەشنێکە لە خەباتی دینامیکیانە بە نەهێشتنی جیاوازی چینایەتی، ئابووری و ڕەگەزی.حوکومەتی شوورایی سیکۆلاریزمە، فرەیە لە جۆری خۆی و تێیدا مرۆڤ ناگەڕێتەوە بە هیچ مەرجەعێکی سەروو و دەرەوەی ئیرادەی ئیرادەی خۆی.مرۆڤ وەک مرۆڤ دەبێتە چەقی بڕیاردەر لە ژیان و لە ئایندەی خۆی، نەک بە وەسیلە و بە شتکردن بە بابەتی شەرعییەتدان بە دەسەڵاتێکی لە جەوهەردا نامۆ بە یەکسانی و ئازادی و حورمەت و کەڕامەتی ئینسانیانەی ئینسانەکان. دەسەڵأتێکی وا دەیانجار بە شەرعییەتی هەڵبژاردنی پەڕلەمانی شەرعییەتی وەرگرتبێت مادام ناکۆکە بە ئازادی و یەکسانی مرۆڤەکان هیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێت، کە نامۆیە بەزات و بە وجوودی مرۆڤ و بە کەڕامەت و ئازادی.

دیموکراسی و دیموکراسی پەڕلەمانی هاوتایە لەگەڵ دەوڵەتی چینایەتی، کاری بەسەر ماهیەت و کارکردی دەوڵەتەوە نییە و هاوتا نییە بە یەکسانی و ئازادی. لە یۆنانی بەر لە زایین پەڕلەمان و

دەوڵەتی دیموكراسی پەڕلەمانی هەبوو، بەڵام ژنان و كۆیلەكان بۆیان نەبوو نەخۆیان بەربژێر بكەن و نەدەنگیش بدەن، مافی دەنگدان و خۆ كاندیدكردن تا نزیك بە ناوەڕاستەكانی سەدەی بیست لە هەندێك وڵاتی ئەوروپی خاوەن پەڕلەمان و دیموكراسی لیبڕاڵانا نە بە نان نەدرابوو، دواییش كە مافیان پێدرا بە خەباتی ژنان و پیاوانی ئازادیخوازبوو نەك بەخشیشی دیموكراسی لیبڕاڵی و پەڕلەمانی. لە هەر كوێ دیموكراسی پەڕلەمانی و لیبڕاڵی هەبوو نایەكسانی و نادادپەروەری هەیە. كۆمەڵگای سەرمایەداری و كۆمەڵگەی چینایەتی هەیە. هەر لە بەر ئەوە ((دیموكراسی چوارچێوەیەكی یاساییە بۆ پرۆسەی بڕیاردان نەك شێواز و پێوەرێك بۆ ناوەڕۆكی خودی بڕیارەكان)).

ڕانیە
١٧/١٠/٢٠١٧
لالە ئەحمەد

شاعر كەریم عێراقیی.. نەوزاد بەندی

((لا تَشْكُ للناس جُرْحًا أَنْتَ صَاحِبُهُ
لا يُؤْلِمُ الجَرْحُ إلا مَن بِهِ ألَمُ

شَكْوَاكَ لِلنّاسِ يا ابنَ النّاسِ منْقصَةٌ
ومَن مِنَ النّاسِ صَاحٍ مَا بِهِ سَقَمُ))
((گلەیی لە زامێك مەكە ، تایبەتە و موڵكی خۆتە ..
زام ئەشكەنجەی كەس نادا ، بەس ئەوانەی زامدارن ..
گازندەت لە لای خەڵكی ، ئەتشكێنێ لە لایان ..
كێ ئاگای لە وانەیە نەخۆش وگرفتارن ؟))

شاعیری عێراقیی هاوچەرخ ، كەریم عێراقی ، ناوی كەریم عۆدەیه و لە ساڵی 1955 لە گەڕەكی كەڕادە مەریەمی بەغداد لە دایك بووە . بڕوانامەی دبلۆمی له دەروونزانی و مۆسیقای مناڵاندا ، لە پەیمانگای مامۆستایانی بەغداد بەدەست هێناوە ..چەندین ساڵ مامۆستای سەرەتایی بووە و پاشان بووە بە چاودێری نوسینی ئۆپەرێتی

قوتابخانەکان ..
هەشتا قوتابی قۆناغی سەرەتایی بووە کە لە گۆقارەکاندا نووسینی بڵاوکردۆتەوە وەک گۆقاری المتفرج ،الراصد ، الاذاعة والتلفزيون ،ابن البلد ، وعي العمال و گۆقاری الشباب ..هۆنراوە و شیعری میللی و گۆرانی و ئۆپەرێت و شانۆگەریی نوسیوە ..
لە قۆناغی ناوەندیی بووە کە هەر دوو گۆرانی (الشميسة) و (يا خالة يا خياطة)ی بۆ منداڵان نوسیوە و کراون به گۆرانیی ..
شیعری(جنة جنة) کە هەر سەرپێیی نوسیبووی ، زیاتر لە دەیان وڵاتدا کرا به گۆرانی ، دیارترینیان ئەوەی ڕەزا خەیات بوو ..
شیعرەکانی چەندەها گۆرانیبێژ کاریان لەسەر کردووە وەک کازم ساهیر ، سەڵاح عەبدولغەفور ، سیتاهاکوبیان، فوئاد سالم ، انوار عبدالوهاب ، سەعدون جابر ، حسێن نیعمە ، دیانا حەداد ، فەزڵ شاکر ، سەمیرە سەعید ، هانی شاکر ، ئەساڵە نەسڕی ، سابیر ڕوباعی ، ماجد موهەندیس …

نۆزدە کتێبی چاپکراوی هەیە ، لە نێوان دیوانی شیعریی و ڕۆمانی منداڵان و چەند شانۆگەریی و سیناریۆیەک
وەک (للمطر و ام الضفيرة ، ذات مرة ، سالم يا عراق ، الخنجر الذهبي ، الشارع المهاجر ، كسل و بغلته الرمادية ، يا حوتة يا منحوتة ، عيد و عرس ، دنيا عجيبة ، يقظة الحراس ، حكايات بغدادية ، ها حبيبي ، يا شاغل الفتيات ، ……)
سەرەتای ساڵی نەوەدەکانی سەدەی ڕابوردوو ، کەریم عێراقیی وەک زۆربەی نوسەر و هونەرمەندە عێراقییەکان ، وڵاتەکەی به جێهێشت و ڕووی کردە وڵاتی تونس .. بەو جۆره گەلە وڵاتی عەرەبی گەڕا و لە کۆتاییدا لە ئیماراتی عەرەبیی نیشتەجێ بوو ..
خەڵاتی یونیسێفی بۆ باشترین گۆرانیی مرۆقایەتیی وەرگرت کە ئەم هۆنراوەکەی نوسی بوو ، کازم ساهیر بۆ گۆرانیی پێشکەشی کرد .
خەڵاتی ئەمیر عەبدوڵا فەیسەڵی جیهانیی لە ساڵی 2019 دا وەرگرتووە ..
چەند ساڵێکە ، کريم العراقی دووچاری نەخۆشی شێرپەنجە بووە و چەندین سەرۆکی عەرەبی بۆ سەرۆکی عێراق شیاع سودانیشەوە هاوکاری و پشتگیریی ڕاستەوخۆیان بۆ تێپەڕاندنی نەخۆشییەکەی ، کردووە ..
ئەمڕۆ هەینی ، یەکی ئەیلولی ساڵی 2023 لە نەخۆشخانەیەکی ئەبوزەبی و لە تەمەنی 68 ساڵیدا ، کۆچی دوایی کرد ..

((فَإِنْ شَكَوْتَ لِمَنْ طَابَ الزّمَانُ لَهُ
عَيْنَاكَ تَغْلِي وَمَنْ تَشْكُو لَهُ صَنَمُ

وَإِذَا شَكَوْتَ لِمَنْ شَكْوَاكَ تُسْعِدُهُ
أَضَفْتَ جُرْحًا لِجُرْحِكَ اِسْمُهُ النَّدَمُ))
((گلەیی لای کەسێ بکەی بەختیار بێ ،
چاوی تۆ ئەکوڵێ و ئەویش بت ئاسایە ..
سەردانی ئەوەی بە زامت دڵخۆشە
زامی پەشیمانیشت زیاد ئەکا لە زیایە ..

ـــنەوزاد بەندی

نەدانی موچەی کرێکاران و کارمەندانی هەرێمی کوردستان، سیاسەتێکی ڕیسوای دەسەڵاتدارانە دژ بە جەماوەر ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق

وەک پیشەی بێباکانەی هەمیش□یان، ئەوا بۆ پتر لە دوو مانگە حکومەتی هەرێمی کوردستان و هەردوو حزبی دەسەڵاتداری بورژوا ناسیونالیست (پارتی و یەکێتی) بە بیانووی جۆراوجۆرەوە، بەتایبەت کێشەکانیان لەگەڵ حکومەتی مەرکەزی و هێزە ئیسلامییە دەسەڵاتدارەکانی بەغدادا، موچەی کرێکاران و کارمەندانی وەزارەتەکانیان نەداوە، و ئەمەش بۆتە مایەی بارێکی سەختی ئابووری بۆ جەماوەری هەرێم.
ئ□م س□رباری ئەوەی کە هیچ پڕۆژەیەکی گەشەپێدانی خزمەتگوزاری□ گشتییەکان لە ئارادا نیی□، و □□ژەی بێکاری، بە تایبەت لەناو گەنجانی کچ و ک□ودا، لە ئاستێکی زۆر بەریندایە، و ئاستی هەژاری و نەداری ب□ج□ارێ ژیانی زۆربەی دانیشتوانی ئەم هەرێمەی هەراسان کردووە. هاوکات لەگەڵ ئەم بارودۆخەدا، ڕیزی ملیاردێر و ملیۆنەری دولاری سەر بە دەسەڵات و حزبەکانیان و سەرمایەدارنی گەندەڵی

دەروبەریان، هەرڕۆژە لە زیادبووندایە.
سەرکوتگەرییەکانی دەسەڵات بە دژی جەماوەری خۆپێشاندەر لە ساڵانی پێشوودا، و داسەپاندنی ڕژێمێکی سیاسی دکتاتۆری پشت بەستوو بە زەبر و زەنگ و ئایدیۆلۆژی ناسیۆنالیستی و ئیسلامی، کە بێ دەربەستە لە ئاست دابینکردنی مافە ئابووری و کۆمەڵایەتی و خزمەتگوزاری و ڕۆشنبیرییەکانی جەماوەری زەحمەتکێشی هەرێم، هەر تەنها بۆ درێژەدان بە دەسەڵاتی گەندەڵ و میلێشیایان نەبووە، بەڵکو هاوکات بۆ مانەوەی دەسەڵاتیان و بەرقەراری سەرمایەداری و سترکچەری سیاسی و ئایدیۆلۆژی ئەم سیستمە بووە.
نەک هەر هێزەکانی دەسەڵات، بەڵکو هەموو هێزەکانی ئۆپۆزسێۆنی بورژوازی لە هەرێمدا، بە لایەن و بالە جیاجیاکانیانەوە، و بەهەردوو بزووتنەوەی ناسیۆنالیزم و ئیسلامیزم و ڕەوت و حزبەکانیان و ئایدیۆلۆگ و ڕۆشنبیرانیانەوە، و هەروەها بە نیولیبرالە قەومییەکانی چەشنی (نەوەی نوێ)وە، ئەم سیستمە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئایدیۆلۆژییەیان پاراستووە و ئەیپارێزن کە سەرتاپای مۆرکی دابەشبوونی قووڵی چینایەتی پێوەیە لەنێوان پرۆلیتاریا و بورژوازیدا، و هەر ڕۆژە جەمسەرگیریی چینایەتی ناو کۆمەڵگە توندوتیژتر و بەرینتر ئەبێتەوە.
هەربۆیە لە کاتێکدا کە کۆمەڵگەی کوردستان نوقمی هەژاری و بێکاری و بێ خزمەتگوزارییە، هەم هێزەکانی دەسەڵات و هەم ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی، لەهەر کات زیاتر کۆمەڵگەکەیان نوقمی خورافاتی قەومی و دینی کردووە، لە لایەک، و لە لایەکی ترەوە نیولیبرالەکانی چەشنی (نەوەی نوێ) لە هەوڵی سەرگێژەکردنی جەماوەرن بە ئومێد هەڵچنین بە ئاڵوگۆ□ پێکهێنان لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە.
هەر لەم ڕاستایەدا، ناسیونالیستەکان کەوتونەت□ ب□□اوکردنەوەی ترس و دڵەڕاوکێ س□ب□ارەت بە ئەگەری هەر□س□ی □ژ□م□ی د□س□□□اتدار لە هەرێمدا، و باوەشینی دەمارگیری و ڕق و قینەی نەتەوەیی ئەکەن، و ئیسلامی سیاسیش بەردەوام گورزی کوشندەی خۆی ئاراستەی ئازادییەکانی ژنانی کوردستان ئەکات و هەوڵ و تەقەلاکانی کرێکاران و گەنجانی بێکاری کوردستان و ڕیزی خەباتیان بە ئیسلامیزم و دژایەتی لە بەرامبەر هەر ئایدیایەکی ئازادیخوازانە و سۆشیالیستیدا تێکدەدا.
لە بەرامبەریشدا، هێز و حزبە ئیسلامی و قەومییەکانی دەسەڵاتدار و حکومەتەکەیان لە بەغدا کە بێباکن لە هەژاری و نەداری و بێکاری جەماوەری هەرێم، بەردەوامن لە درێژەپێدان بە ململانێکانیان لەگەڵ حکومەتی هەرێمدا. هەر دوو لا جەماوەری هەرێمی کوردستانیان کردۆتە بارمتەی ساغکردنەوەی بەرژوەندییە سیاسی و ئابووری و مانۆڕە

جیوپۆلتیکسەکانیان و پەیوەندیان لەگەڵ زلهێزە ناوچەیی و دەوڵەتییەکاندا. هەروەها، دەسەڵاتدارانی بەغدا سەرقاڵی خۆشکردنی ئاگری دەمارگیری نەتەوەیین تا سەرەگەژی ڕەواج پێبدەن و پەردەپۆشی گەندەڵییەکانیان بکەن، و بێگوزارانی و هەژاری و بێکاری و بێ خزمەتگوزاری زۆربەی هەرە زۆری جەماوەری عێراق بە دەمارگیری نەتەوەیی وەڵامبدەنەوە.

بە ڕزگار بوون لەم بارودۆخە کارەساتبارە ڕێگەیەک لە بەردەمدا نییە جگە لە بەهێزکردن و یەکخستنی ڕیزی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکیشان و بێکاران و ژنانی ستەملێکراو و گەنجان و سەرجەم ئازادیخوازان هەم لە هەرێمی کوردستان و هەم لەسەر ئاستی عێراق، لەسەر بنەمای بەرژەوەندی سەربەخۆی چینایەتییان، و بەبێ هیچ جیاوازییەکی مەزهەبی و دینی و نەتەوەیی و جنسی و ڕەگەزی و هەر جۆرە جیاکارییەکی تر.

ئەمڕۆ لە هەرێمی کوردستاندا پارسەنگی هێزی چینایەتی لە بەرژەوەندی بورژوازی دەسەڵاتدار و هێز و ڕەوتەکانیەتی، و تا خەڵکی کرێکار و نەداری هەرێم ئەم پارسەنگییە نەگۆڕن لە بەرژەوەندی خۆیان هیچ ئاڵوگۆڕێکی بنچینەیی لە بەرژەوەندییان نایەتەدی. کەوتنە داوی ئایدیۆلۆژیا و ئاسۆی قەومی و دینی و بەوبیانووەکانی کێشە لەگەڵ بەغدا، و خۆشباوەڕیی بە هەڵبژاردن، بارودۆخە کارەساتبارەکە زیاتر درێژە پێئەدا. چارەسەر لە بەرەوپێشچوونی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریا لە کوردستان و سەرجەم عێراقدایە.

بە ڕیزی خەباتی یەکگرتوو لەسەر بنەمای بەرژەوەندی سەربەخۆی چینایەتی کریکاران و نەداران، و هاتنە مەیدانیان وەک هێزێکی کاریگەری جەماوەری بەڕووی دەسەڵاتی ناسیۆنالیزم و ئیسلامیزم لە هەرێمدا هەنگاوی یەکەمە بە کۆتایی هینان بەم یاریکردنە بە ژیان و گوزەرانی جەماوەرەوە.

(ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق) بە توندی سەرکۆنەی هەردوو حکومەتی هەرێم و حکومەتی مەرکەزی ئەکات، و بەرپرسیاریەتی هەژاری و برسیەتییەک کە بە سەر جەماوەری هەرێمی کوردستاندا سەپاوە، ئەخاتە ئەستۆیان. هەروەها شان بە شانی کرێکاران و زەحمەتکیشان و سەرجەم ئازادیخوازان لە خەباتی پێگیرانەدایە بە کۆتاییهێنان بە باری سەختی ژیانی ئابووری جەماوەر لە هەرێم و سەرتاسەری عێراقدا.

سیاسەتی ڕیسوای موچە نەدان پێویستە دەستبەجێ کۆتایی پێبهێنرێ

٣٠ (ئاب)ی ٢٠٢٣

چاوخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا.. رۆزا شوان

رەگ و ریشەی ئەدەبی منداڵان بە هەزاران ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە. لە سەرەتای سەردەمی ئەدەبی منداڵاندا، کتێبی تایبەت بە ئەدەبی منداڵان نەبوو. بە پێشکەوتنی مرۆڤ لە هەموو بوارەکانی ژیاندا، ئەدەبی منداڵانیش لە هەموو جیهاندا، گەشەیکردن و پێشکەوت و بوو بە لقێکی سەرەکی لە ئەدەبی گشتی و بە ئەدەبێکی تایبەت بە منداڵان. لە نووسینەکی پێشترمدا، باسی مێژووی ئەدەبی نووسراوی تازەی منداڵانمان کردووە کە لە سەدەی حەڤدەمدا، بۆ یەکەم جار لە وڵاتی فەرەنسادا سەری هەڵدا.

لەم نووسینەمدا، چاوخشانێک بە مێژووی سەرهەڵدانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا دەکەین. کە لە دوای فەرەنسا لە ئینگلتەرادا پێشکەوتنێکی بەرچاوی بە خۆیەوە بینی.

ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا مێژوویەکی درێژ و جیاوازی هەیە. دەکرێت ئەدەبیاتی منداڵان لەم وڵاتەدا بە سەردەمەکانی ناوەڕاست بگەڕێنینەوە. قوتابخانەی ریالیزمیی مێژوونووسەکان، ساڵی (١٧٤٤) بە دەرچوونی (کتێبی بچووکی جوانی گیرفان)ی نووسەر و کتێبفرۆش (جۆن نیوبەری) بە سەرەتای سەرهەڵدانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا دادەنێن. چیرۆکە کلاسیکییەکانی پێشتر بریتیبوون لە ئامۆژگاری و رێنمایی و رێنوێنی ئاینی و لە خووی باش و لە رەوشتی بەرز. بە ئەوەی گوێ بە ئاستی بیر و هۆش و ئارەزوو و قوناغەکانی منداڵییەتی بدەن. شایەنی باسیشە کتێبی (ئەفسانەکانی ئیزۆپ) بە یەکەمین کتێبی چاپکراو بۆ منداڵان دادەنرێت کە لە ساڵی (١٤٨٤) زاینی، لە لایەن نووسەر (ولیەم گاگستەن: ١٤٢٢ــ ١٤٩١) ەوە نووسراوە. گاگستەن سەر لە نوێ چیرۆکەکانی ئیزۆپی یۆنانی، بە شێوازێکی جوان و بە زمانی ئینگلیزی نووسینەوە و لە چەند بەرگێکدا چاپیانی کرد، گاگستەن بە یەکەم جاریش وێنەی بۆ چیرۆکەکانی کێشان. گەرچی

گاگستەن بەو نیاز و مەبەستەوە چیرۆکەکانی نەنووسیون کە ئاراستەی منداڵانیان بکات. بەڵام سێ لە کتێبەکانی، بە درێژایی ساڵان و تا ئەمڕۆش بە منداڵان گونجاون و بە کتێبی خۆیانیان دەزانن. وەریان گێڕاون بۆ سەر زۆربەی زمانەکانی گەلانی جیهان بە زمانی کوردیشەوە. منداڵان لە هەموو جیهاندا، چێژ و خۆشی لە خوێندنەوەی ئەو چیرۆکە ئەفسانەییانە وەردەگرن. کە ئەم کتێبانەن (رێوی رێنارد، ئەفسانەکانی ئیزۆپ، مردنی ئارسەر). هەر گاگستەن یەکەم چاپخانەی هێنایە ئینگلتەرا، دوای ئەوەی کە لە ئەڵمانیا، فێری چۆنیەتی و هونەری چاپکردن بوو. زیاتر لە (١٠٠) کتێبی لەو چاپخانەیەدا چاپکرد.

لە دوای گاگستەن، نووسەر (یەهان ئامۆس کۆمینەس) لە ساڵی (١٦٥٨) دا، لە پێوەرە باوەکانی ئەو سەردەمە لایدا و کتێبێکی بە ناوی (جیهان لە وێنەدا)ی نووسی و چاپیکرد. ئەگەرچی ئامانجی ئەم کتێبە زیاتر لە پەروەردەییەوە نزیکە نەک لە خۆشنوودییەوە. ئەم کارەی کۆمینەس، بە یەکەم کتێبی وێنەدار بۆ منداڵان دادەنرێت.

نووسەر و رۆژنامەنووس و رابەری رۆمانی ئینگلیزی (دانیال دیفۆ: ١٦٦٠ ــ ١٧٣١) یەکێکە لە رۆماننووسە ناسراوەکانی جیهان. بە دەستپێشخەری چیرۆکی هونەریی لە ئینگلتەرادا دادەنرێت. دانیال دیفۆ لە ساڵی (١٧١٩) دا، رۆمانە بەناوبانگەکەی (رۆبنسۆن کروزۆ) ی نووسی و چاپیکرد. کە بە یەکێک لە شاکارە ئەدەبییەکانی جیهانی ناسراوە. تا ئەمڕۆش منداڵان لە هەموو جیهاندا، بە گەرمی و پەرۆشەوە پێشوازی لەم رۆمانە دەکەن و چێژ و خۆشیی لە لایان کاڵ نەبۆتەوە. پاڵەوانی ئەم رۆمانە لاوێکی سەرگەرم و سەرکێشی سەیرە، حەز بە کاری سەرکێشی دەکات.

دانیال دیفۆ بیرۆکەی ئەم چیرۆکەی لە چیرۆکێکی راستەقینەی ژیان و بەسەرهاتی پیاوێک بە ناوی (ئەلیکساندەر سلکێرک) ەوە وەرگرتووە. کە خەڵکی ئوسکۆتلەندە بووە. نزیکەی (٣٠٠) ساڵ بەر لە ئێستا، ئەو پیاوە وێڵ دەبێت و دەکەوێتە دوورگەیەکی دووری دابڕاوی چۆڵەوە، بۆ ماوەی چەند ساڵێک لەو دوورگەیەدا ژیان بەسەر دەبات. بە هیوا نابێت و کۆڵنادات، تا ئەو کاتەی پاپۆڕێک نزیک ئەو دوورگەیە دەبێتەوە و هەلی گەڕانەوەی بۆ ئوسکۆتلەندەی نیشتمانی بۆ دەڕەخسێت. ئەم چیرۆکە راستییە بوو بە ئیلهام بۆ دانیال دیفۆ. بە شێوەیەکی ئەدەبی و هونەریی جوان لە رۆمانی (رۆبنسۆن کروزۆ) دا دایڕشتووە.

لە راستیدا ئەم رۆمانە بە منداڵان نەنووسراوە. بەڵام نووسەری بەناوبانگی ئینگلیزی (جۆن نیوبەری) دەستکاری کرد و کورتی کردەوە و دووبارە بە زمانێکی ئاسانتر و گونجاو، بە منداڵان دایەشتەوە.

رۆمانی رۆبنسۆن کروزۆ، کراوە بە فیلمی کارتۆن و بە زۆربەی زمانەکانی جیهان دەبلاج کراوە. ئەو مەبەست و گرنگییەی لەم رۆمانەدا هەیە: بە هیوا نەبوون و کۆڵنەدان و خۆڕاگری و خۆگونجانە لەگەڵ بارودۆخێکی چاوەڕوانەکراو و تەنگانەدا.

هەر لە ساڵی (١٧١٩) دا، (رۆبەرت سامبر) چەند چیرۆکێکی لە (چیرۆکەکانی دایە قازم) کە لە نووسینی (چارلز پیرۆ)ی فەرەنسییە، لە فەرەنسییەوە وەرگێڕان بە ئینگلیزی و چاپیانی کرد. کە ئەم چیرۆکانەن (ساندرێلا، جوانە نووستووەکە، ریش شین). بەو مەبەستەی کە منداڵانی ئینگلتەرا چێژ و خۆشییان لێوەربگرن.

(جۆناسان سویفت: ١٦٦٧ـ ١٧٤٥) نووسەر و سیاسەتمەدارێکی (ئینگلیزی ـ ئیرلەندی) بوو. بە نووسەرێکی بابەت گاڵتەجاڕی و توانج ناسرابوو. جۆناسان لە ساڵی (١٧٢٠) دا، کتێبێکی لەژێر ناوی (گەشتەکانی گەلیڤەر) دا چاپکرد. بریتییە لە چوار کتێب و باس لە چوار گەشتی خەیاڵی بە وڵاتانی دوور و نامۆ و سەیر دەکات. جۆناسان چەند رۆمانێکی تریشی نووسیوە، لەوانە: (جەنگی کتێبەکان)، (نامەکانی بازرگانێکی کوتاڵفرۆش)، (پێشنیارێکی سارد).

(جۆن نیوبەری) گەشتەکانی گەلیڤەری کورت کردوونەتەوە و بە شێوە و شێوازێکی ئاسانتر و بە زمانێکی سووکتر، دووبارە بە منداڵان دایەشتوونەتەوە و چاپیکردوون.

بەمەش جۆن نیوبەری، ئەم گەشتانەی خستە نێو چوارچێوەی ئەدەبی منداڵانەوە.

هەر چوار گەشتە، کراون بە فیلمی کارتۆن و بە زۆربەی زمانەکان دەبلاج کراون.

(جۆن نیوبەری : ١٧١٣ــ ١٧٦٧)هەندە لە لێکۆڵینەوەرەکان پێیانوایە کە ئەدەبی راستیی منداڵان لە ئینگلتەرادا، لە (جۆن نیوبەری) یەوە دەستی پێکرد. نیوبەری لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، بە تایبەتیش لە چیرۆکنووسیندا، نووسەرێکی بەتوانا بوو. رۆڵێکی زۆری هەبوو لە گەشەکردن و پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا. جۆن نیوبەری خاوەنی یەکەمین کتێبخانەی منداڵانە لە جیهاندا. نیوبەری لە ساڵی (١٧٤٤) دا، کتێبێکی بە ناوی (کتێبی بچووک و جوانی گیرفان) ی

نووسی و چاپیکرد و بڵاویکردەوە. لە ساڵی (١٧٦٥) دا، چیرۆکێکی بۆ منداڵان لەژێر ناوی (جووتە پێڵاوی باش) دا، نووسی و چاپیکرد و بڵاویکردەوە.

هەندێک لە توێژەرانی ئەدەبی منداڵان ئەم کتێبەی نیوبەری(کتێبی بچووک و جوانی گیرفان) بە یەکەم کار بۆ منداڵان دادەنێن، کە ئامانجی خۆشی و شادی منداڵانە. نیوبەری داوای لە نووسەران کرد، کە کتێبەکانی گەورەکان کورت بکەنەوە و بە زمانێکی سووکتر و بە شێوازێکی ئاسانتر، دووبارە بۆ منداڵان بیان نووسنەوە، تا لەگەڵ توانای هۆشیاندا بگونجێن. تا بۆیان چاپ بکات. نیوبەری زیاتر لە (٢٠٠) کتێبی بۆ منداڵان چاپکرد و بڵاوی کردەوە. کە بریتین لە: مەتەڵ، چیرۆکی فۆلکلۆری، ئەفسانەیی، حیکایەت، چیرۆکە میللییەکان. کتێبەکانیش لە رووی کوالیتییەوە مەرجی پێویستییان لەخۆگرتوون. بەرگەکانیان ئەستەرن و نەقشێنراون. کاغەزی پەڕەکانیان زەڕین و لووسن. جۆن نیوبەری بڕوای بە گرنگی فێرکردنی منداڵان بە رەفتاری دروست، بە شێوازێکی نەرم و نیانی و میهرەبانی هەبوو، نەک بە شێوازی گرژی و تووڕەیی و توندوتیژی و ترس و تۆقین. بۆیە نیوبەری بە (باوکی راستی ئەدەبی منداڵان) لە ئینگلتەرادا ناودەبرێت.

لە ئەمریکادا، لە ساڵی (١٩٢٢) ەوە، ساڵانە خەڵاتێکی بەنرخ، بە ناوی (خەڵاتی نیوبەری) یەوە، دەدرێت بە باشترین نووسەری کتێبی ساڵ لە بواری ئەدەبی منداڵاندا.

شایەنی باسیشە، لە پێش جۆن نیوبەری، نووسەرێک بە ناوی (تی. دەبلیو) کتێبێکی بچووکی (١٢) پەڕەیی لەژێر ناوی (کتێبێکی بچکووک بۆ منداڵانی بچووک) نووسی و چاپیکرد کە کتێبێکی فێرکارییە. وەکو رەخنەگر (پیرسی مۆیر) دەڵێت، گرنگی ئەم کتێبە لەوەدایە، کە یەکەم بڵاوکراوەیە بە زمانی ئینگلیزی بۆ منداڵان. مەبەستیش ئەوە نییە کە لە رۆڵی جۆن نیوبەری کەم بکرێتەوە.

لە سەدەی هەژدەمدا، وەرچەرخانێکی بەرچاو و بازێکی گەورە لە ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرا درا. لە سەدەی نۆزدەشدا بناغەی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا دانرا.

لە ساڵی (١٨٢٨ــ١٨٣٠) دا، کتێبی (حیکایەتەکانی باپیرە) ی (سیروالتەر سکوت) پێشوازییەکی گەرمیان لێکرد، کە ورژێنەر و سۆزداریان لەخۆگرتوون. دوایش خاتوو (کاترین سنگلەر) کە کتێبی (ماڵی روخسەت)ی نووسیوە، بە یەکێک لە گرنگترین کتێبەکانی منداڵان دادەنرێت. کە بە بەهاراتی خەیاڵیی پێوەکردووە.

ئامانجی کاترین، گەڕینی ئەو بابەتانە بووە کە منداڵان دەیانخوێندەوە.

(لویس کارۆل: ١٨٣٢ـ ١٨٩٨) ناوەکی خوازراوە، ناوی راستیی (چارلز لەتەدیج دۆدسن) ە. لویس کارۆل چیرۆکنووس و رۆماننووسەکی بە توانا و بلیمەت و فانتازی بوو. زانایەکی ماتماتیک و وێنەگرێکی فۆتۆگرافی ئینگلیزیی ناسراوبوو. چیرۆکی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) کە لە نووسینی (لویس کارۆل) ە، بە یەکێک لە شاکارە ئەدەبییەکانی جیهان بۆ منداڵان دادەنرێت. ئەم چیرۆکە ئەدەبی منداڵانی بردە قۆناغێکی زێڕینەوە. بەجگە لەم چیرۆکە، لویس کارۆل دوو چیرۆکی تریشی نووسیوە، ناوەکانیان (لە میانەی شووشەوە)، (چەنە بازی).

چیرۆکی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) چیرۆکی ئەندێشەیی فەلسەفی و فانتازییە. چیرۆکی کچێکی راستی دەگێڕێتەوە، کە لە چیرۆکە ستەکەکان بێزار ببوو و حەزی بە سەرکێشی دەکرد. چیرۆکی کیژۆڵەیەک تەمەن (١٢) ساڵان دەگێڕێتەوە، کە ناوی (ئەلیس)ە. بە دوای کەروێشکێکی گەورەدا رادەکات. لە پڕێکدا دەکەوێتە ناو چاڵێکی قووڵەوە و خۆی لە جیهانێکی خەیاڵیی سەیردا دەبینێتەوە. دەڕوا و دەگەڕێت و بە سەرسامییەوە دەڕوانێت. چاوی بە (داوەڵێک) و (شێرێک) و (پیاوێکی ئاسنین) دەکەوێت. هەموویان دەچن بۆ لای جادووکەرێک، تا یارمەتییان بدات. شێرەکە ئازایی دەویست، پیاوە ئاسنینەکە دڵی دەویست، داوەڵەکەش هۆشی دەویست. بەڵام ئەلیس گەڕانەوەی بۆ ماڵەوە دەویست. ئەم چیرۆکە بە چەندین سەرکێشیدا تێدەپەڕێت. کراوە بە فیلمی کارتۆن و بە فیلمی سینەمایی. ئەم چیرۆکە ئازادی و ئازایی بە منداڵان دەبەخشێت. بە متمانە بەخۆبوونەوە رووبەڕووی ئەو گرفت و کێشانە ببنەوە کە دێنە رێیان و خۆیان چارەسەری رێگەی سەرکەوتنیان بۆ بدۆزنەوە.

لویس کارۆل لە دژی رێباز و شێوازە کلاسیکییە چەقبەستووەکاندا، کە منداڵان لێیان وەرست و بێزار ببوون، شۆڕشێکی لە ئەدەبی منداڵانی بەرپاکرد. گەرچی (١٥٨) ساڵ بەسەر چاپکردن و بڵاوکردنەوەی رۆمانی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) تێپەڕیوە، بەڵام تا ئەمڕۆش منداڵان بە پەرۆشەوە دەیخوێننەوە و چێژێکی زۆری لێوەردەگرن.

ماوەی ساڵانی (١٨٩٤ـ ١٩٠٨) بە گەشترین ماوەی کتێبی منداڵان لە ئینگلتەرا دادەنرێت. کە لەو ماوەیەدا، کتێبێکی زۆری نۆسەرانی ناسراو لە مێژووی ئەدەبی منداڵاندا، چاپکران و

بەناوکرانەوە.
زۆر بە کورتی ئاماژە بە ناوی هەندێ لە نووسەرانی ناسراوی تری ئینگلیزی لە بواری ئەدەبی منداڵاندا لە ئینگلتەرا دەدەین:
(کینیت گرام: ١٨٥٩ـ ١٩٣٢) بە ناوباگترین کارەکانی (با و دار بییەکان)ە کە کارێکی نەمرە لە ئەدەبی منداڵاندا. ناوی دوو کتێبی تری کینیت بۆ منداڵان (سەردەمی زێڕین، ئەژدیهای یاخی) یە.
(رودیارد کیلنگ: ١٨٦٥ ـ ١٩٣٦) لە ساڵی (١٩٠٧) دا، خەڵاتی (نۆبڵی لە ئەدەب) دا وەرگرت. کە بچوکترین براوەی ئەم خەڵاتە و یەکەم ئینگلیز بوو کە ئەم خەڵاتەی وەرگرت. گرنگترین کارەکانی بۆ منداڵان (کتێبی جەنگەڵ) کە بریتییە لە کۆمەڵێک سەرگوزشتی لە دارستاندا. پاڵەوانەکەی منداڵێکە لەگەڵ ئاژەڵە دڕندەکاندا دەژی. ئەم چیرۆکە بە ناوی زنجیرەی (ماوکلی کوڕی دارستان) ەوە، کراوە بە چەندین فیلم و سەرکەوتنێکی جیهانیان بەدەستهێناوە.
(هیلین بیاتریکس پۆتەر: ١٨٦٦ـ ١٩٤٣) ژنە ڕۆماننوس و زانایەکی سروشتی و وێنەکێش و شاعیرێکی ناسراوی ئینگلیزییە. چەندین چیرۆکی بۆ منداڵان نووسیوە. هیلین شێوازێکی جیاوازی لە نووسیندا بۆ منداڵان هەیە. کە بە ناسکی و بە ساکاری و شارەزایی و شێوازێکی تازە بۆ منداڵان دەنووسێت. چیرۆکەکانی لە هەموو جیهاندا بڵاوبوونەتەوە. بەشێکی زۆری چیرۆکەکانی کراون بە فیلم کارتۆن. بەرزترین کارکتەرە داهێنراوەکانی (کەروێشکە پیتەر، سمورە نەتکین، پشیلە تۆمی بچکۆلە).
(روالد داڵ: ١٩١٦ــ ١٩٩٠) ڕۆماننووس و سینارینووسە، بە ناوبانگترین نووسەری منداڵانە لە ئینگلتەرا، زۆرترین ژمارەی ڕۆمانەکانی لە جیهاندا فرۆشراون. زۆربەشیان کراون بە فیلمی کارتۆن. چەندین خەڵاتی بەنرخی جیهانی وەرگرت. لە ئینگلتەرادا مۆزەخانەیەک بە ناویەوە هەیە (مۆزخانە و مەڵبەندی چیرۆکەکانی روالد داڵ) کە کارەکانی و وێنەکانی تێیدا پارێزراون. گرنگترین کارەکانی بۆ منداڵان: (تیمساحێکی زەبلاح، چەتەوەکی کەتەی میهرەبان، دانی پاڵەوانی جیهان، قۆخێکی زەبەلاح).
(جاکلین ویلسۆن: ١٩٤٥) ژنێکە شەیدای کۆکردنەوەی کتێبی منداڵانە. یەکێکە لە ناسراوترین نووسەرانی ئەدەبی منداڵان لە ئینگلتەرادا. بە زۆریش بۆ هەرزەکاران دەنووسێت. چیرۆکەکانیشی بەوە ناسراون کە پڕن لە خۆشی و لە خەیاڵ، زیاتر لە (١٠٠) کتێبی نووسیوە. سەرەڕای کارەکانی لە تەلەفزیۆن و لە

رادیەدا. چەندین خەڵاتی گرنگی لە ئەدەبی منداڵاندا وەرگرتووە.
(جوان ڕۆلینگ: ١٩٦٥) کێیە؟ ڕۆماننووسێکی بواری ئەدەبی منداڵانە. نووسەری زنجیرە ڕۆمانی جیهانی (هاری پۆتەر)ە، کە بە ناوبانگترین زنجیرە ڕۆمانە لە جیهاندا. وەریانگێڕاون بۆ (٨٠) زمان لە جیهاندا. ئەم ڕۆمانە هەشت بەشە یا هەشت کتێبە، تا ئێستا چەندین خەڵاتی لە ئینگلتەرا و جیهاندا بردۆتەوە، لە مێژوودا زۆرترین ژمارە بەرگەکانی کتێبی (هاری پۆتەر) فرۆشراون. کە زیاتر لە (٤٥٠) ملیۆن دانە لە کتێبی (هاری پۆتەر) لە جیهاندا فرۆشراوە. ئەم ڕۆمانە کراوە بە فیلمی سینەمایی. یەکێک لەو فیلمانەش، زۆرترین پارەی لە جیهاندا بە دەست هێناوە. ئەکتەرە بەشداربووەکانی هاری پۆتەر، لە ڕێی ئەم فیلمانەوە دەوڵەمەند بوونە.
جوان ڕۆلینگ لە ڕێی ڕۆمانی (هاری پۆتەر)ەوە، سەرمایەیەکی زۆری دەستکەوت و بوو بە ملیۆنێر. بوو بە یەکەم نووسەریش کە ئەو پارە زۆرە لە ڕێی نووسینەوە بە دەست بهێنێت. لە پێش نووسینی ڕۆمانی هاری پۆتەر، جوان ڕۆلینگ زۆر بە هەژاری دەژیا، بۆ کڕینی شیر بۆ کچەکەی پارەی لە هاوڕێکانی قەرزدەکرد. بۆیە بەشێکی زۆری پارەکەی بەخشیوە بە پڕۆژە خێرخوازییەکان. جوان ڕۆلینگ لە ساڵی (٢٠١٠) دا، وەکو ژنێک کە زیاترین کاریگەریی لە ئینگلتەرادا هەبوو هەڵیان بژارد. جوان ڕۆلینگ یەکێکیشە لە (١٠) ژنە ناودارەکانی جیهان و لە ریزبەندی چوارەم دایە (ئەنگیلا مێرکل، گلۆریا ماری، ئیندێرا گاندی، جوان ڕۆلینگ،...)
جوان ڕۆلینگ منداڵانی زۆر خۆشدەویست. تا ئەمڕۆش بەردەوامە لە نووسین بۆ منداڵان بە تایبەتیش چیرۆکیان بۆ دەنووسێت، دەڵێت:"درێژە بە نووسین بۆ منداڵان دەدەم، چونکە لە ڕاستیدا چێژ و خۆشی لەمەدا دەبینم".
لە نووسینێکمدا لە ژێر ناوی (کێیە؟ ڕۆماننووسی منداڵان جوان ڕۆلینگ) کە لە مانگی (٢/٢٠١٨) دا، لە سایتەکاندا بڵاوکردۆتەوە، بە درێژی باسی جوان ڕۆلینگم کردووە.
بەجگە لەو نووسەرانەی کە باسیانم کرد. چەندین نووسەری تری ئینگلیزی لە بواری نووسینی ئەدەبیاتی منداڵاندا، بەرهەمی نایاب و ناوبانگیان لە ئینگلتەرادا هەیە.

ڕێزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٣

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی و نەرویجی و عەرەبی وەرگرتووە.

ژیان دەکەمە ناونیشان.. فەرهاد کەریم

گلەیی دەکا خاوەن ئاکاری بەرزو دڵی باش
نەرمە لە ناو مردنی ئەمڕۆ و ژیانی سبەی
برین رژاوەتە ناو برین رەقبووە ژیان
گەردەلوول پێدەکەنێ، مردن رژاوەتە‌ کورتی ژیان
ژیان پڕ بووە لە رەقی مردن
مردنم رژاوەتەوە ناو ژیان
ژیانم رژاوەتەوە ناو مردن
ژیان و مردنم لە شەڕدان
فرمێسکی زۆری رشت ژیان، گریانی نەبرد مردن
پڕ بووە‌ گریان، ماندووە ژیان، تینووە مردن
لە مردن راناکەم، ژیان ناخەمە گۆڕ، تەرمم ناچێتە گۆڕستان
لە مردن دێمەدەرێ ژیان ناونیشان
ژیان برژێ مردن دەگات
مردن بگات ژیان دەڕژێ
لەوەتەی هەم لە شەڕدام
مردنم رژاوەتە ناو ژیان
ژیانم رژاوەتە ناو مردن
با جەنگ بەردەوام بێ
ژیان بڕژێ و مردن نا
مردن بڕژێ و ژیان نا
ژیان روونە مردن نا
رێمەدە مردن ژیان تاریک کا
دەزانم مردن هەڵۆیە و ژیان نێچیر
بۆ ئەوەی بژیت فێر لە هەڵۆکە و مردن دواخە

تابلۆ.. ستار ئەحمەد

چرکەیەك لەئاگر دەخوازم
ماچێك بەگڕ دادەگیرسێنم
لێوێك لەگەڵا دروستدەکەم
بەقەد ژمارەی چرۆکان
لەگەڵ بووندا دەکەومە سەما
هەڵپەڕکێی … داگیرسان
هەڵپەڕکێی …رامووسان
هەڵپەڕکێی… چاوبڕکێ
هەڵپەڕکێی… پێشبڕکێ
هەڵاتن لەخۆم و
توانەوە لەتۆدا
بەسەر بەرامەی خاکدا پەخشدەکەم
لەوەتی چیاکان بەزمانی بەفرەوە دەگرین
مەلێك هێلانەی خۆی جێنا هێڵێ
کوکوختیەك.. لەبزێوی بێچووەکانی وەڕسنابێ
منیش ناتوانم بێتۆ ژوانێك بڕەخسێنم
تۆ نیگات وردە بەفرەو
سۆزت دوندی سەخت و
رامانت لەگەڵ هەورە دوورەکاندا دەلەنگێ
منیش مەستم بەبوونی دووکەڵ
لقی دارهەنارێکی سووتاوم
لەوەتی ئاگر برۆمی سووتاندوە
نیگام هەڵوەدای گوڵی سوورەو
چاوانم تینووە
بۆ مەزەی سێوێکی مەزاری روانین
دەستەکانم لەگڕ هەڵدەکێشم
لەگەڵ ژاکانی گوڵ و
بەربوونەوەی بولبولێکی حەسرەتا
دڵم لەجەستەم جوێدەبێتەوە
رۆحم بەباران ئاشنا دەبێ
نەنمەیەك

گەواڵەی عومرم تەڕدەکا
نەبارانێ□ک تابلـۆیەک دەنەخشێـنێ
لـەسێبەری باڵات بکا

ستار ئەحمەد